DE BOEKEN VAN HET NIEUWE TESTAMENT

VERTAALD EN UITGELEGD DOOR

DR. JOS. KEULERS

PROFESSOR AAN HET GROOT-SEMINARIE
TE ROERMOND

J. J. ROMEN & ZONEN, ROERMOND—MAASEIK

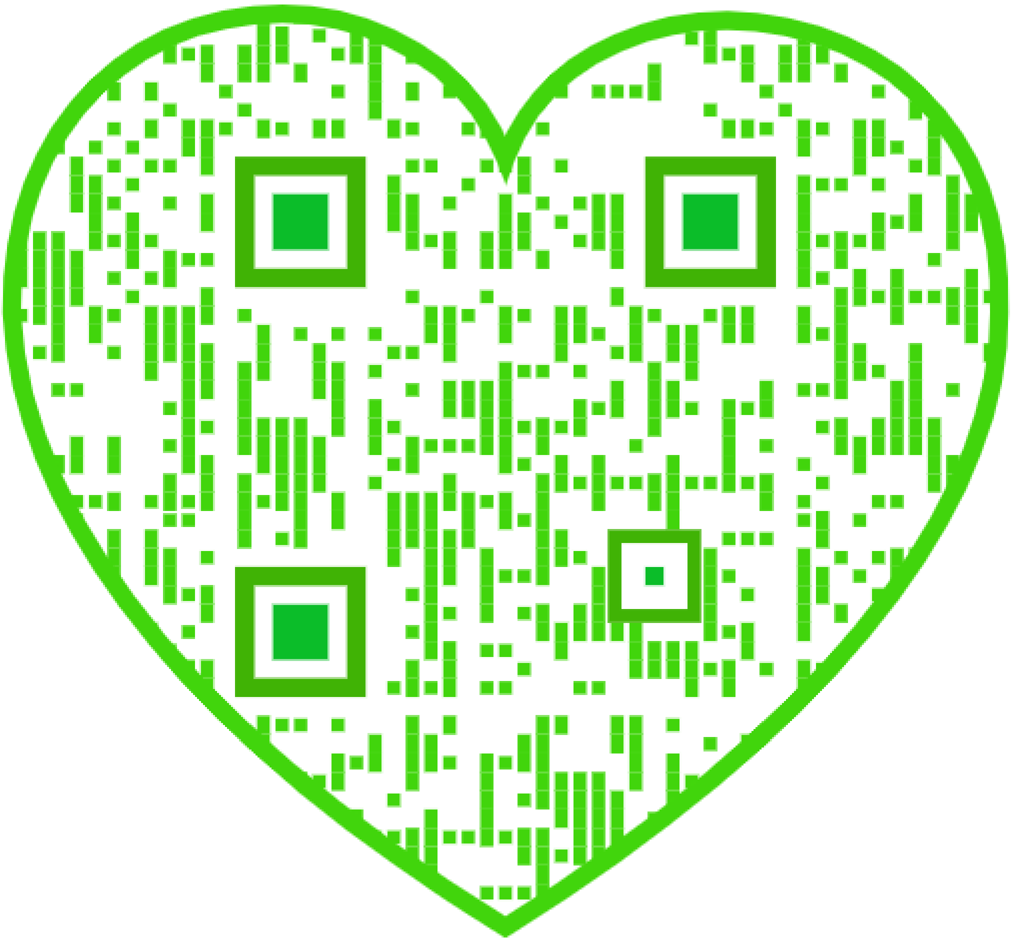

DE EVANGELIËN VAN MARCUS EN LUCAS

VERTAALD EN UITGELEGD DOOR

DR. JOS. KEULERS

PROFESSOR AAN HET GROOT-SEMINARIE
TE ROERMOND

1936
J. J. ROMEN & ZONEN, ROERMOND—MAASEIK

IMPRIMATUR.

Ruraemundae, d. 1. m. Martii 1936.

Dr. A. TERSTAPPEN, a. h. d.

Het Evangelie van Marcus.

Marcus, de schrijver van het tweede evangelie, behoorde niet tot de twaalf apostelen. Toch vinden wij over hem meer gegevens in het N. T. dan over Mattheüs. Hij was een Jood, die den Joodschen naam Joannes en den Romeinschen bijnaam Marcus droeg (Hand. 12, 12). Deze eerste vermelding in het boek der Handelingen geschiedt naar aanleiding van zijn moeder Maria, die in Jerusalem woonde. Het was in haar huis, dat vele Christenen in gebed verzameld waren, toen Petrus in den kerker gevangen zat (Hand. 12, 3—17). De veronderstelling, dat Jezus in hetzelfde huis het laatste avondmaal hield en dat de apostelen daar de komst van den H. Geest afwachtten, is niet ongegrond (zie bij Mt. 26, 18). In elk geval waren Marcus en zijn moeder reeds vroegtijdig tot het Christendom bekeerd en stonden zij in nauwe betrekking met Petrus; want deze begaf zich, na uit den kerker bevrijd te zijn, rechtstreeks naar Maria's huis (Hand. 12, 12). De vraag, of de jongeman, die bij Jezus' gevangenneming ternauwernood ontsnapte (Mc. 14, 50—52), met Marcus vereenzelvigd moet worden, zullen wij bij de verklaring van dien tekst onderzoeken. Zonder twijfel echter heeft hij, door zijn nauwe betrekkingen met Petrus en de andere apostelen, reeds in zijn jeugd de feiten van Jezus' leven hooren verhalen. Hij begon zijn apostolischen arbeid onder leiding van zijn bloedverwant Barnabas, den leviet van Cyprus (Hand. 4, 36), die zoowel bij de Joden-Christenen van Jerusalem als bij de heiden-Christenen van Antiochië in hoog aanzien stond. Het was ook Barnabas, die Paulus uit Tarsus meenam naar Antiochië (Hand. 11, 25) en hem met de apostelen en de gemeente van Jerusalem in kennis bracht (Hand. 11, 30; 15, 4). Toen Barnabas en Paulus de aalmoezen van de Antiocheensche Christenen naar Jerusalem hadden overgebracht (Hand. 11, 27—30), namen zij bij hun terugkeer Joannes-Marcus naar Antiochië mee (Hand. 12, 25). Deze vergezelde hen ook op de eerste apostolische reis (45—48 n. Chr.), maar te Perge in Pamphilië scheidde hij zich van hen af en keerde naar Jerusalem terug (Hand. 13, 13). Men heeft allerlei veronderstellingen gemaakt om dezen terugkeer te verklaren; de waarschijnlijkste is wel, dat de jeugdige Marcus tegen de moeilijkheden der reis niet opgewassen was. Voor Paulus was het een reden om hem op de tweede reis (49—52 n. Chr.) niet mee te nemen, wat aanleiding werd tot een scheiding tusschen Paulus en Barnabas. Barnabas en Marcus begaven zich naar Cyprus, terwijl Paulus en Silas door Syrië en Cilicië trokken (15, 36—41). Nu hooren wij een tiental jaren niets meer van Marcus, maar in 62—63 is hij bij Paulus te Rome, als vriend en medearbeider (Col. 4, 10 vlg.; Philem. 24); de vrede was dus

tusschen beide mannen teruggekeerd. Toen Paulus den tweeden brief aan Timotheüs schreef, bevond Marcus zich weer in het Oosten (4, 11). Dat Marcus ook in verbinding met Petrus bleef, blijkt uit 1 Petr. 5, 13. Hij was toen met Petrus in Rome, en deze groet uit naam van zijn zoon Marcus de kerken van Pontus, Galatië, Cappadocië, Azië en Bithynië. — Het N. T. stelt ons Marcus dus voor als een medearbeider der apostelen van af het begin der evangelie-prediking en speciaal als een vertrouweling van Petrus en Paulus. Wat de evangelische gebeurtenissen betreft, beschikte hij dus over de beste bronnen.

De traditie leert ons, dat deze Marcus de schrijver is van het tweede evangelie. De oudste getuige is Papias van Hiërapolis (± 125), die ons een gezegde van den presbyter Joannes (volgens velen dezelfde als de apostel) bewaard heeft: „Ook dit zeide de presbyter: Marcus, een tolk van Petrus, heeft nauwkeurig alles opgeschreven, wat hij zich herinnerde, maar niet naar volgorde, van wat de Heer gezegd of gedaan had" (Eusebius, *Hist. eccl.* III, 39, 15). Justinus (*Dial.* 106) haalt een tekst aan, die alleen in het tweede evangelie voorkomt, en schrijft dezen toe aan de „Herinneringen van Petrus". Ireneüs schrijft: „Na hun heengaan (van Petrus en Paulus) stelde ook Marcus, leerling en tolk van Petrus, ons op schrift, wat door Petrus gepredikt was" (*Contra haer.* III, 1, 1); en elders: „Daarom begint ook Marcus, de tolk en volgeling van Petrus, zijn evangelie aldus" (III, 10, 6). Verder hebben wij nog het getuigenis van Tertullianus, Clemens van Alexandrië, Origenes, Hiëronymus enz. Volgens Clemens van Alexandrië zou Marcus, op uitnoodiging van de Romeinen, de prediking van Petrus op schrift hebben gesteld; Petrus hield zich afzijdig, spoorde Marcus niet aan, maar hield hem ook niet terug (Eusebius, *Hist. eccl.* VI, 14, 5—7). Wanneer in een anderen tekst (*Hist. eccl.* II, 15, 2) op gezag van denzelfden Clemens gezegd wordt, dat Petrus door een openbaring op de hoogte gebracht werd van Marcus' voornemen en later het evangelie goedkeurde als een handleiding voor de prediking, dan is dit waarschijnlijk een traditie, welke door Eusebius werd toegevoegd.

Twee feiten mogen wij uit de traditie als vaststaand aannemen. Vooreerst, dat de schrijver van het tweede evangelie Marcus is, de leerling en metgezel van Petrus en Paulus; vervolgens, dat Marcus ons in zijn evangelie de mondelinge prediking van Petrus geeft.

Deze gegevens der traditie worden door den inhoud van het evangelie bevestigd. Er bestaat een onmiskenbare overeenkomst tusschen het Marcus-evangelie en de prediking van Petrus, zooals wij deze kennen uit de Handelingen der apostelen en de brieven van Petrus. Zoo is Petrus' prediking in het huis van Cornelius een korte samenvatting van het tweede evangelie (vgl. Hand. 10, 37—41). Bij het lezen van dit evangelie hooren wij als het ware het woord van Petrus: „Wij hebben u immers de kracht en de komst van onzen Heer Jezus Christus verkondigd, niet als napraters van listig verzonnen sprookjes, maar als ooggetuigen van zijn heerlijkheid" (2 Petr. 1, 16). Ook de levendige verhaaltrant, welke door tal van kleine bizonderheden den ooggetuige verraadt, duidt op het spontane karakter van Petrus, die zijn toehoorders op de meest aanschouwelijke wijze de gebeurtenissen schilderde. Marcus is geen geschoold schrijver, maar hij schrijft zooals men spreekt, zonder veel verandering van stijl of woordkeus. De voortreffelijkheid van zijn geschrift bestaat juist in het feit, dat hij den lezer in onmiddellijk contact

brengt met de gebeurtenissen; wij vinden in zijn evangelie de populaire prediking van Petrus, die altijd op dezelfde wijze en altijd even levendig over den Zaligmaker vertelde. Meer dan de andere evangelisten gebruikt hij den tegenwoordigen tijd in zijn verhalen. In navolging van C. H. Turner wijst Lagrange (*Saint Marc*, blz. CIX vlg.) nog op een eigenaardigheid, welke duidelijk den ooggetuige aanduidt. In tegenstelling met de andere synoptici spreekt Marcus herhaaldelijk van Jezus en zijn leerlingen in het meervoud om hun reizen en bewegingen aan te geven, terwijl hij onmiddellijk daarna alleen van Jezus spreekt. Een enkel voorbeeld: „Zij kwamen nu bij het huis van den overste der synagoge en daar zag Hij" enz. (5, 38). Dit is de spreekwijze van iemand, die zelf van Jezus' gezelschap deel uitmaakte. De schrijver van het tweede evangelie is geen literator, maar hij schrijft, zooals hij de dingen ziet gebeuren. Hij doet ons erbij tegenwoordig zijn. Hij verhaalt bizonderheden, welke tot de beteekenis van het feit of de les volstrekt niets bijdragen; ook dit verraadt, dat een ooggetuige aan het woord is. Bovendien treedt de persoonlijkheid van Petrus op tal van plaatsen op den voorgrond (1, 16. 29. 30. 36; 3, 16; 5, 37; 8, 29. 32. 33; 9, 4; 10, 28; 11, 21; 13, 3; 14, 29. 33. 37. 54. 66. 67, 70. 72; 16, 7). De bescheidenheid van Petrus blijkt uit het feit, dat het tweede evangelie meerdere episoden, welke voor Petrus eervol zijn, stilzwijgend voorbijgaat; bijv. zijn wandelen over het meer (Mt. 14, 29), zijn lofprijzing door Christus (Mt. 16, 18 vlg.), het betalen der tempelbelasting voor Jezus en Petrus (Mt. 17, 24—27) (vgl. ook Lc. 8, 45; 12, 41; 22, 8. 31; 24, 12. 34). Verschillende critici meenen zelfs, dat de schrijver van het tweede evangelie Petrus heeft willen kleineeren ten gunste van Paulus! Dit is geheel in strijd met den geest der eerste Christenen; wij hebben echter een verklaring, welke geheel met dien geest overeenstemt: Petrus heeft in zijn prediking zich zelve niet gespaard en zijn fouten scherp in het licht gesteld.

Dat Marcus zijn evangelie te Rome schreef, mogen wij op gezag van Eusebius en Hiëronymus als zeker aannemen. Trouwens ook het evangelie zelf wijst op een niet-Joodschen, Romeinschen lezerskring. Alle Joodsche gebruiken worden zorgvuldig uitgelegd, terwijl latinismen meer voorkomen dan in de andere evangeliën. Dat Simon van Cyrene de vader was van Alexander en Rufus (15, 21), was alleen van belang voor de Romeinsche Christenen, in wier midden Rufus en zijn moeder leefden (Rom. 16, 13).

Over den tijd van ontstaan zijn de geleerden het niet eens. De katholieken nemen aan, dat het ontstaan is nà het (Arameesche) Mattheüs- en vóór het Lucas-evangelie. Maar daarmee houdt ook de overeenstemming op. Volgens Belser (*Einleitung in das N. T.*, blz. 56—81) zou Marcus reeds in 42 n. Chr. met Petrus te Rome zijn gekomen en toen zijn evangelie hebben geschreven. Deze vroege datum lijkt echter in tegenspraak met de Handelingen der apostelen, volgens welke Marcus in de jaren 45—48 nog slechts een zeer bescheiden medewerker van zijn neef Barnabas was. Van den anderen kant mag men het ontstaan van het tweede evangelie niet nà de verwoesting van Jerusalem stellen, zooals sommige niet-katholieken doen; dit blijkt duidelijk uit hfdst. 13, waar in zeer vage termen de voorspelling dezer gebeurtenis medegedeeld wordt. Wanneer men den tekst van Ireneüs, dat Marcus schreef „na het heengaan" van Petrus en Paulus, uitlegt van den dood dezer twee apostelen, zooals het natuurlijkst lijkt, dan zou het evangelie in de tweede helft der zestiger jaren ontstaan zijn. De chronologische gegevens van Ireneüs zijn echter niet zóó betrouwbaar, dat wij enkel op zijn zeggen

deze late dateering moeten aannemen. Anderen meenen Ireneüs' mededeeling te rechtvaardigen door aan te nemen, dat het evangelie vroeger geschreven, maar eerst na den dood der twee apostelen gepubliceerd werd. Inderdaad moet het Marcus-evangelie vroeger ontstaan zijn. Daar Lucas immers zijn evangelie schreef vóór het einde van Paulus' eerste gevangenschap (61—63 n. Chr.), moet het ontstaan van het Marcus-evangelie ook vóór dien tijd vallen; want algemeen wordt aangenomen, dat Lucas het tweede evangelie als bron gebruikte. Daar Marcus verder volgens het verhaal der Handelingen eerst in de vijftiger jaren de metgezel van Petrus kan geworden zijn, mogen wij het ontstaan van het tweede evangelie in de jaren 50—60 stellen. Wij zagen trouwens in de inleiding op Mattheüs, dat ook het eerste evangelie (dat ouder is dan het tweede) niet veel vroeger kan ontstaan zijn dan het jaar 50.

Welke zijn de b r o n n e n, die Marcus voor de samenstelling van zijn evangelie gebruikt heeft? De meening van Augustinus, die hem tot een „breviator" (afkorter) van Mattheüs verlaagt, is algemeen opgegeven. Het is zelfs zeer onzeker, dat hij het Mattheüs-evangelie als bron gebruikte (zie de algemeene inleiding op de synoptische evangeliën, blz. 14). Dat hij het Arameesche evangelie van zijn voorganger gekend heeft, is mogelijk, maar de vergelijking tusschen beide geschriften maakt de afhankelijkheid zeer onwaarschijnlijk. Marcus immers beschikte over een bron van de hoogste waarde, de prediking van Petrus, en moet dus niet de behoefte gevoeld hebben om schriftelijke bronnen te raadplegen. Wanneer wij zijn verhalen met die van Mattheüs vergelijken, dan zien wij, dat Marcus veel meer bizonderheden geeft. Wanneer hij dus uitvoeriger ingelicht was, waarom zou hij dan Mattheüs gebruikt hebben? De overeenstemming van uitdrukking tusschen beide evangeliën, welke in sommige teksten niet ontkend kan worden, duidt op een afhankelijkheid van den Griekschen vertaler van het Mattheüs-evangelie ten opzichte van Marcus. Hoe kan men dan echter verklaren, dat beide evangelisten in de volgorde der verhalen vaak overeenstemmen (vgl. Mc. 6, 1—9, 31 met Mt. 13, 53—17, 23)? Daar Mattheüs in dit opzicht niet van Marcus en Marcus niet van Mattheüs afhankelijk is, moet men besluiten tot een gemeenschappelijke bron. Deze kan geen andere zijn dan de mondelinge prediking. Wij mogen niet vergeten, dat Petrus te Jerusalem gepredikt heeft, vóórdat hij te Rome optrad. Hij was het, die te Jerusalem den vorm van de catechese in groote lijnen vaststelde; het moet ons dus niet verwonderen, dat zijn mede-apostel Mattheüs in menig opzicht dezelfde volgorde der feiten heeft.

Welk d o e l heeft Marcus zich gesteld bij het schrijven van zijn evangelie? Daar hij de prediking van Petrus op schrift stelde, kan hij geen ander doel gehad hebben dan de prediking van zijn leermeester voor de geloovigen te bewaren. Wij hebben ons dus af te vragen, welk doel P e t r u s bij zijn prediking nastreefde. Toen deze te Rome het Evangelie verkondigde, waren de geloovigen overtuigd, dat Jezus de Messias was en tevens de Zoon van God in den vollen zin van het woord; dit blijkt uit Paulus' brief aan de Romeinen. Petrus nu wilde de Christenen in dit geloof bevestigen door het verhaal van Jezus' leven. Daar hij vooral sprak tot heiden-Christenen, legde hij meer den nadruk op Jezus' waardigheid van Zoon Gods, dan op zijn messiasschap. Het eenvoudige, aanschouwelijke verhaal van Jezus' leven, van zijn overweldigende wonderen, van zijn verheven leer, van zijn bovenmenschelijke liefde,

van zijn zedelijke volmaaktheid was volgens Petrus' opvatting het beste bewijs voor zijn goddelijk Zoonschap. Daarom begint Marcus met de woorden: „Begin van het Evangelie van Jezus Christus, den Zoon van God." Elke uitgesproken apologetische of polemische tendenz zoeken wij dan ook tevergeefs. Petrus hield zich streng aan de historische waarheid. Was hij minder gewetensvol geweest, dan had hij Jezus een of andere duidelijke verklaring over zijn Godheid in den mond kunnen leggen; zooals uit het Joannes-evangelie blijkt, had hij dit zelfs kunnen doen zonder met de historische waarheid in conflict te komen. Hij gebruikt echter zelfs uitdrukkingen, welke door sommigen tegen Jezus' Godheid worden uitgespeeld (vgl. 1, 12; 3, 21; 6, 5; 8, 22—25). De rationalisten hebben daarom het Marcus-evangelie als de meest betrouwbare geschiedenis van Jezus' leven beschouwd. Met de Logia werd het tot den grondslag der synoptische traditie gemaakt (zie de inleiding op de synoptische evangeliën, blz. 13 vlg.). Tegen deze opvatting zijn echter andere rationalisten opgekomen. Zoo heeft bijv. W. Wrede *(Das Messiasgeheimnis in den Evangeliën,* Göttingen 1901) aangetoond, dat de Jezus van Marcus geen andere is dan die van de overige evangelisten; zijn evangelie zou dus evenmin betrouwbaar zijn. Uit deze tegenstrijdige meeningen onzer tegenstanders kunnen wij een dubbele conclusie trekken. Vooreerst, dat ook Marcus (Petrus) Jezus voorstelt als den Zoon van God; vervolgens, dat hij geen enkele moeite gedaan heeft om Jezus' leven anders voor te stellen, dan het in werkelijkheid was. Het verhaal der feiten was volgens hem voldoende om zijn doel, het geloof in den Zoon Gods, te bereiken. Dat echter ook uit zijn sober verhaal Jezus' Godheid klaar en duidelijk blijkt, is een feit, dat vooral voor den niet-geloovige een sterkere overtuigingskracht heeft, dan de onomwonden bevestigingen van het vierde evangelie. Lagrange (blz. CLIV) oordeelt terecht, dat het niet moeilijk is om te zeggen, dat men God is, maar wel om het te doen gelooven. Petrus heeft blijkbaar zijn toehoorders trachten te overtuigen door een levendig verhaal der feiten; de diepe disputen, welke Jezus te Jerusalem met de schriftgeleerden hield en welke door Joannes werden opgeteekend, leken hem minder geschikt.

De stijl van Marcus is minder goed dan die van Mattheüs en Lucas. Men hoeft slechts na te gaan, hoe Lucas de verhalen van zijn voorganger wijzigt, om tot de conclusie te komen, dat Marcus geen geschoold schrijver is. Zijn stijl kenmerkt hem als den Semiet, die het Grieksch voldoende beheerscht, maar niettemin zijn volksaard verraadt. Uit de nieuw-ontdekte Grieksche teksten van de hellenistische periode blijkt wel, dat deze taal sterk onder den invloed van het Semietisch taal-eigen heeft gestaan, maar het Semietisch karakter van het tweede evangelie is tè uitgesproken om het alleen uit dit verschijnsel te verklaren. Wij begrijpen dit nog beter, wanneer wij eraan denken, dat Marcus de mondelinge prediking van Petrus op schrift stelde. Deze had, zooals Papias en Ireneüs ons verzekeren, Marcus als tolk bij zich. Dit beteekent niet, dat Petrus enkel door bemiddeling van Marcus tot de geloovigen kon spreken, want de apostel zal in den loop van zijn apostolaat het Grieksch wel voldoende geleerd hebben, zooals trouwens blijkt uit zijn brieven. De beste verklaring is, dat Marcus zijn leermeester bij de prediking behulpzaam was. Het moet ons dus heelemaal niet verwonderen, dat het tweede evangelie geschreven is in het populaire, levendige Grieksch, dat door een geboren Semiet gesproken werd. Daaraan zijn te wijten de slordigheden van stijl, de eentonigheid, welke vooral veroorzaakt wordt door

het herhaaldelijk terugkeerende voegwoord „en", de vele tusschenzinnen, het telkens voorkomende „en hij zeide", de pleonasmen en uitweidingen, welke een klassiek schrijver zou vermijden. Toch heeft de stijl van Marcus daardoor juist een zekere aantrekkelijkheid. Hij doet de feiten en personen voor ons leven. Door een gebaar, een woord, een teekenende omstandigheid maakt hij de gebeurtenissen, die bij Mattheüs en Lucas sober verhaald worden, aanschouwelijk, als speelden zij zich af voor onze oogen. Juist zijn literaire onervarenheid is ons een waarborg, dat deze aanschouwelijkheid geen kunstmatig karakter heeft, maar te danken is aan het trouwe geheugen van een ooggetuige, die tevens een scherp opmerker was. — Over taal en stijl van Marcus, zie de uitvoerige beschouwing van Lagrange (*Saint Marc*, LXVII—CVII).

Meestal verdeelt men den inhoud van het Marcus-evangelie volgens de geographische gegevens. Na een korte inleiding (1, 1—13) volgt Jezus' prediking in Galilea (1, 14—9, 50), daarna de tocht naar Jerusalem en het verblijf in de H. Stad (10, 1—13, 37) en ten slotte zijn lijden, dood en verrijzenis (14, 1—16, 20). Een indeeling volgens hoofdgedachten is moeilijker. Heeft Marcus dan geen bepaald plan opgesteld, toen hij zijn evangelie begon te schrijven? Zijn bedoeling blijkt uit het eerste vers: „Begin van het Evangelie van Jezus Christus, den Zoon van God." Hij is de eenige onder de evangelisten, die zijn geschrift aanduidt als het Evangelie van Jezus Christus. De blijde boodschap, waarvan Jezus het voorwerp en het middelpunt was, bestond reeds en werd overal gepredikt (vgl. 14, 9). Deze blijde boodschap of dit Evangelie heeft Marcus op schrift gesteld in den vorm, waarin hij het kende, namelijk volgens de prediking van Petrus. Daaruit alleen reeds volgt, dat het geschrift van Marcus geen levensbeschrijving van den Zaligmaker is in den strengen zin van het woord. Deze vordert immers een uiteenzetting van de geboorte, de afkomst, de jeugdjaren, de ontwikkeling van verstand en karakter, de chronologische aaneenschakeling van feiten enz. Daar het Evangelie echter Jezus beschouwt als de oorzaak van onze verzoening met God en van onze eeuwige zaligheid, wil Marcus Hem als zoodanig aan de menschen doen kennen. Ook Petrus' prediking had geen ander doel. Beiden wilden de Christenen in staat stellen, om den Zaligmaker in dit opzicht te leeren kennen, en hun vertrouwen te schenken in zijn macht, zijn wijsheid en liefde. Zij begrepen, dat het geschikte middel daartoe niet was een systematische uiteenzetting van zijn waardigheid, zijn zending en zijn leer, zooals wij bijv. vinden in den catechismus of in de handboeken der dogmatiek. Neen, zij verhaalden uit Jezus' leven die daden en woorden, welke hun geschikt leken om het vooropgestelde doel te bereiken. Daarbij mogen wij niet vergeten, dat Marcus' evangelie gepredikt werd, vóórdat het werd opgeschreven. Petrus nu predikte geen volledige biographie van zijn Meester. Hij moest uit den overvloed van feiten en woorden een keuze doen. Hij mocht het geheugen zijner toehoorders niet met een te grooten overvloed overladen, maar van den anderen kant mocht hij ook niet te weinig geven. Het was niet noodig, dat hij alle feiten en woorden volgens tijd en plaats ordende, maar toch moest hij zijn toehoorders een inzicht geven in den algemeenen ontwikkelingsgang van Jezus' leven.

Laten wij deze beginselen nu toepassen op het evangelie van Marcus.

Petrus wilde blijkbaar alleen datgene verhalen, waarvan hij zelve getuige was geweest. Daarom verhaalde hij niets omtrent Jezus' jeugd, maar begon

met het optreden van Joannes den Dooper, dat onmiddellijk gevolgd werd door het optreden van Jezus zelf. Teekenend in dit opzicht is het feit, dat hij als een der eerste daden van den Zaligmaker zijn eigen roeping mededeelde. Hij verdeelde het openbare leven van zijn Meester in twee perioden, welke echter niet streng onderscheiden zijn. In de eerste periode (1, 14—8, 26) predikte Jezus zelve rechtstreeks het Evangelie aan het volk. De inhoud van dit Evangelie wordt ons reeds aanstonds medegedeeld: „De tijd is vervuld en het rijk Gods is nabij; bekeert u en gelooft in het Evangelie" (1, 15). Om de waarheid van zijn Evangelie te bewijzen deed Jezus vele wonderen, waaronder vooral de uitdrijving der booze geesten vermeld wordt. De indruk, welken de wonderen op het volk maakten, wordt levendig beschreven. In Kapharnaüm stond heel de stad bijeen voor het huis, waar Hij verbleef (1, 33). Wanneer Hij zich verwijderde, werd Hij door het volk gezocht (1, 37). Soms zelfs was Hij niet in de gelegenheid om voedsel te gebruiken (3, 20). Ook de invloed, welke van Jezus als leeraar uitging, wordt aangegeven: „Men stond verbaasd over zijn leer; want Hij leerde als iemand, die gezag heeft, en niet zooals de schriftgeleerden" (1, 22). Zijn leer maakte den indruk van nieuwheid (1, 27), maar toch eerbiedigde Hij de voorschriften der wet (1, 44). Hij sprak van nieuwen wijn, welken men niet doet in oude zakken (2, 22), en verdedigde zijn leerlingen tegen de praktijken en opvattingen van de Farizeën (2, 19. 25—28; 3, 4; 7, 6—13; 8, 15). Al was de indruk, welken Jezus door zijn wonderen en leer op het volk maakte, overweldigend, toch toonde men in het algemeen weinig begrip voor zijn Evangelie: de nadering van het Godsrijk. Van bekeering en geloof was weinig te bespeuren. Door het aanschouwelijk parabelonderricht trachtte Jezus belangstelling te wekken voor het Godsrijk (4, 1—34), maar alleen zijn leerlingen toonden zich leergierig. Het volk bleef ziende blind en hoorende doof (4, 12). Omtrent de openbaring van zijn eigen waardigheid bleef Jezus zeer terughoudend. Wel toonde Hij duidelijk door zijn wonderen, door het vergeven der zonden (2, 5), door zich heer van den Sabbat te noemen (2, 28), dat Hij meer dan menschelijke macht bezat, maar omtrent zijn messiaansche waardigheid bewaarde Hij het stilzwijgen. Het waren de booze geesten, die het geheim van zijn persoonlijkheid onthulden, maar Jezus legde hun telkens het zwijgen op (1, 24 vlg.; 3, 11 vlg.; 5, 6—10). Het volk had zulke verkeerde opvattingen omtrent den Messias, dat Jezus zijn waardigheid wel moest verbergen, wilde Hij zijn geheel levenswerk niet zien mislukken. Ook zijn bloedverwanten en stadgenooten hadden geen begrip voor zijn persoonlijkheid (3, 21; 6, 2—4). De leiders van het volk, die in Jezus een leeraar van verkeerde nieuwigheden zagen, waren Hem beslist vijandig. Zij vielen Hem lastig wegens zijn omgang met de zondaars (2, 16), wegens zijn vrijere opvatting van den vastenplicht (2, 18), van de Sabbatrust (2, 24; 3, 2), en verklaarden de duiveluitdrijvingen als een gevolg van zijn verbond met Beëlzebul (3, 22). Ook het volk keerde zich door den invloed der overheden van Jezus af, zoodat alleen de twaalf apostelen, die Hij had uitgekozen (3, 13—19), als zijn trouwe aanhangers overbleven. Tegen het einde dezer periode (6, 14—8, 26) zien wij den Zaligmaker zich terugtrekken van het volk. Hij verliet het eigenlijke Galilea, trok rond in de omliggende streken, kwam zelfs in de streek van Tyrus en trok in een wijden boog om Galilea heen tot in de Dekapolis; ten slotte vinden wij Hem in het begin der tweede periode in de nabijheid van Cesarea Philippi (8, 27).

De prediking van het Godsrijk was als het ware slechts een vluchtige schets van hetgeen het Evangelie eigenlijk omvatte. Jezus had het wezen van dit rijk door parabels aan het volk willen openbaren, maar zijn onderricht was afgestuit op de nationale en aardsche ideeën, waarvan de Joden doordrongen waren. Omtrent zijn waardigheid, zijn taak en toekomstig lot had Hij het stilzwijgen bewaard, omdat zijn volksgenooten daarvoor zeker geen begrip zouden getoond hebben. Wat bleef Jezus nu anders over dan zich te richten tot zijn leerlingen, die weliswaar met dezelfde vooroordeelen behept waren, maar toch geneigd waren om zijn leer aan te nemen. De tweede periode van Jezus' openbaar leven (8, 27—13, 37) begint dan ook met deze vragen: „Wat zeggen de menschen, dat Ik ben?" en: „Maar gij, wat zegt gij, dat Ik ben?" Jezus verwachtte van zijn leerlingen een grootere kennis; en inderdaad, Petrus antwoordde: „Gij zijt de Messias!" Sinds dien tijd begon Jezus zijn leerlingen in te wijden in de geheimen van zijn persoonlijkheid. Hij was niet de Messias, dien het volk verwachtte; want Hij zou moeten lijden en sterven, en daarna zou Hij verrijzen en verheerlijkt worden (8, 31; 9, 30; 10, 33 vlg.). Ofschoon de leerlingen en ook Petrus, die zoo plechtig voor Jezus' messiaansche waardigheid getuigd had, deze voorspellingen niet begrepen (8, 32; 9, 31), onthulde Hij altijd duidelijk het toekomstige drama van zijn lijden en dood. Ook de leerlingen zelf zouden zijn lot deelen (8, 34—39). Hun aardsche verwachtingen zouden niet in vervulling gaan. De hoogste plaatsen in het Godsrijk, waarvan zij voortdurend droomden, zouden aan de nederigsten gegeven worden (9, 32—34). Het rijk Gods zou gegeven worden aan de kinderen en aan degenen, die aan kinderen gelijk zijn (10, 13—16). Aardsche rijkdom was niet een voordeel, maar een beletsel (10, 17—31). Om de eereplaatsen in het Godsrijk te verwerven, moest men den kelk des lijdens drinken en met het doopsel des lijdens gedoopt worden (10, 35—44). Jezus zelve was immers gekomen, niet om als een glorievolle Messias gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als een losprijs voor velen (10, 45). Dit waren de geheimen van het Godsrijk, welke Jezus voor het volk verborg, maar aan zijn leerlingen openbaarde (4, 11). De leerlingen mochten zelfs aan het volk niet zeggen, dat Hij de Messias was (8, 30). Het eigenlijke Evangelie van den lijdenden en stervenden Verlosser, vertrouwde Hij alleen aan zijn leerlingen toe, die het nà zijn dood aan de menschen moesten verkondigen en er hun leven voor zouden moeten geven (8, 35).

Tegen het einde van Jezus' openbaar leven waren er tal van teekenen, die op een bloedige ontknooping duidden. De vijandschap der Joodsche overheden had het toppunt bereikt. Toen Jezus, op zijn tocht naar Jerusalem, te Jericho kwam, riep een blinde Hem het woord „Zoon van David" toe (10, 47 vlg.); en Jezus legde hem niet meer het zwijgen op. De leerlingen hadden een voorgevoel van wat er gebeuren ging, en volgden Hem ontsteld en bevreesd (10, 32). Het bezoek aan Jerusalem was een laatste poging om het volk aan den invloed zijner leiders te ontrukken. In den beginne scheen de volksstemming een gunstige wending te nemen. Jezus trok in plechtigen optocht als Messias de stad binnen (11, 1—11). De tempelreiniging wekte echter den haat der opperpriesters en schriftgeleerden op, en alleen de vrees voor het volk weerhield hen, om toen reeds de hand aan Hem te slaan (11, 15—18). De disputen, welke Jezus met de Joodsche overheden in den tempel hield, vielen te zijnen gunste uit, maar verbitterden de tegenstanders nog meer (11, 27—12, 44). De Zaligmaker wist, dat alle moeite ver-

geefsch was, en verliet den tempel voorgoed. Op weg naar Bethanië voorspelde Hij aan zijn leerlingen de verwoesting van Jerusalem en den tempel en gaf hun allerlei aanwijzingen omtrent de toekomst (13, 1—37).

Jezus' lijden, dood en verrijzenis vormen de slotakte van het Marcusevangelie (14, 1—16, 20). Deze feiten zouden de hoofdinhoud zijn van het Evangelie, dat de leerlingen later moesten verkondigen. Wat vooral indruk op hen maakte, was de kalme zelfbeheersching, waarmede Jezus zijn lijden tegemoet ging. Hij werd niet door de feiten overrompeld, maar vrijwillig en met klaar inzicht onderwierp Hij zich aan den wil des Vaders. Toen Hij door een vrome vrouw gezalfd werd, beschouwde Hij dit als een balseming ter begrafenis (14, 8); maar op hetzelfde oogenblik voorspelde Hij, dat de daad der vrouw overal zou vermeld worden tegelijk met het Evangelie (14, 9). Bij de voorbereiding van het Paaschmaal toonde Hij zijn alwetendheid (14, 13—16), en bij het maal zelve voorspelde Hij het verraad van Judas (14, 18—21). Hij schonk aan zijn leerlingen de H. Eucharistie als een voortdurende gedachtenis aan zijn dood (14, 22—24), maar gunde hun tevens een blik op zijn toekomstige verheerlijking (14, 25). Op weg naar den Olijfhof voorspelde Hij de ontrouw der leerlingen en de verloochening van Petrus (14, 26—31). In den Olijfhof scheen de zelfbeheersching Hem een oogenblik te verlaten, maar zelfs bij die geweldige zielepijn wist Jezus zijn wil te onderwerpen aan dien van zijn Vader (14, 34). Toen Hij eenige oogenblikken later de bende van het Sanhedrin tegemoet trad en plechtig protesteerde tegen hun wijze van optreden, had Hij zijn zelfbewustzijn geheel herwonnen (14, 48 vlg.). Staande voor het Sanhedrin bewaarde Hij zijn waardige houding en beleed openlijk zijn waardigheid: Eens zouden zij den Menschenzoon zien zetelen aan de rechterhand van Gods majesteit (14, 61 vlg.). Na deze plechtige zelfopenbaring voor de officieele vertegenwoordigers van zijn volk gaf Jezus zich geheel over aan een reeks van ontzettende vernederingen: de rechtszitting van den landvoogd, de achterstelling bij Barrabbas, de geeseling, de doornenkroning en bespotting door de soldaten, de kruisdraging en kruisiging, de bespotting door de Joden (15, 1—32). Zijn laatste uitroep: „Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?" geeft den indruk van een ontzettenden zielestrijd (15, 34); Jezus wilde zoo diep mogelijk gedompeld worden in vernedering en lijden. Maar onmiddellijk na zijn dood scheurde het voorhangsel van den tempel en getuigde de Romeinsche hoofdman: „Waarlijk, deze man was Gods Zoon!" (15, 38 vlg.). Zijn verheerlijking begon reeds bij zijn begrafenis, welke tegen alle verwachting in zeer eervol was (15, 42—47). De vrouwen, die op den derden dag haar liefde wilden toonen door zijn lijk te balsemen, vonden het graf leeg en zagen alleen een engel, die haar de verrijzenis van den Zaligmaker mededeelde (16, 1—8). Daarna verscheen Jezus zelve aan Maria Magdalena (16, 9) en aan twee leerlingen (16, 12). Deze deelden het aan de apostelen mede, maar vonden geen geloof (16, 11. 13). Ten slotte verscheen Jezus aan het elftal en gaf hun opdracht om het Evangelie aan alle menschen te verkondigen (16, 14—18). Toen Jezus ten hemel was opgestegen, gehoorzaamden de apostelen aan zijn bevel en predikten overal het Evangelie (16, 19 vlg.).

Wij hebben een eenigszins uitvoerig overzicht gegeven van het Marcusevangelie, omdat de commentaar veel beknopter zal zijn dan die van Mattheüs. Voor de verklaring der afzonderlijke verhalen verwijzen wij naar den uitleg van den parallelen tekst van Mattheüs. Wij zullen echter telkens

opmerkzaam maken op hetgeen Marcus van zijn voorganger onderscheidt. De enkele teksten, welke aan Marcus eigen zijn, zullen natuurlijk uitvoeriger verklaard worden.

Dit overzicht is tevens voldoende om de theorie der vrijzinnige Protestanten te weerleggen, die in het Marcus-evangelie den z.g. historischen Jezus willen terugvinden. Zij laten zich, bij de beschrijving van Jezus' historische persoonlijkheid, leiden door het rationalistisch dogma, dat elk direct ingrijpen van God in den natuurlijken wereldgang onaannemelijk is en dat wonderen dus niet mogelijk zijn. De historische Jezus was dus niet de menschgeworden God en heeft ook geen wonderen gedaan in den eigenlijken zin van het woord. Men wil wel aannemen, dat Hij zieken heeft genezen, dat lammen wandelden, blinden zagen, dooven hoorden; maar dit geschiedde op natuurlijke wijze, namelijk door den sterken psychischen invloed van zijn persoonlijkheid. Aan de overige wonderverhalen ligt misschien wel een of ander feit ten grondslag, maar zij kunnen niet geschied zijn, zooals zij worden voorgesteld. Zoo verwijderen de vrijzinnigen dus uit het leven van den historischen Jezus alle gebeurtenissen, welke met hun rationalistische opvatting in strijd zijn. Deze opvatting beïnvloedt ook het idee, dat zij hebben omtrent Jezus' bedoeling. Zij beschouwen den Zaligmaker nog steeds als den meest volmaakten mensch, als het toonbeeld voor alle eeuwen, als het hoogste godsdienstige en zedelijke gezag. Daarom trachten zij, geheel in overeenkomst met hun beginsel, uit Jezus' bedoelingen en zelfbewustzijn al het bovennatuurlijke te verwijderen. Hij hield zich niet voor den menschgeworden God en evenmin voor een bovenaardsch wezen, dat met macht en heerlijkheid zou verschijnen om een eeuwig Godsrijk te stichten. Jezus was een godsdienstig hervormer en zijn Godsrijk was niets anders dan de heerschappij van God in de zielen der menschen. Dit Godsrijk wilde Hij stichten door de menschen te leeren, dat God hun aller Vader is, dat zijn voorzienigheid hun levenslot tot in het kleinste regelt en dat de menschenziel van oneindige waarde is, door hen verder te leeren een hoogere gerechtigheid, welke niet bestaat in een uiterlijken eeredienst, maar in een zedelijke bekeering, welke den mensch innerlijk hervormt, haar wortel heeft in de liefde en steunt op de nederigheid. Dit geestelijk rijk te vestigen was Jezus' taak en daarin bestond zijn messiaansche waardigheid. Dit beeld nu van den z.g. historischen Jezus willen de vrijzinnigen vooral in het Marcus-evangelie ontdekken, omdat dit volgens hen het dichtst bij de werkelijkheid staat en het meest menschelijke beeld van den Zaligmaker teekent. — Reeds de radicale W. Wrede *(Das Messiasgeheimnis in den Evangelien,* Göttingen 1901) heeft met deze theorie der vrijzinnigen afgerekend. Hij bewijst, dat de Jezus van Marcus geen andere is, dan die van de overige evangelisten. Wij behoeven inderdaad het Marcus-evangelie slechts oppervlakkig te lezen om in te zien, dat de z.g. historische Jezus der vrijzinnigen daarin niet te vinden is. Om dit te bereiken zou men het evangelie onherstelbaar moeten verminken. De Jezus van Marcus beweegt zich geheel in de bovennatuurlijke orde, is een bovennatuurlijke persoonlijkheid, die met souvereine macht zieken geneest, dooden opwekt, de redelooze natuur beheerscht. Hij is niet alleen een leeraar, die de menschen een beter inzicht geeft omtrent God en de gerechtigheid, maar Hij treedt op als wetgever, die door zijn eigenmachtige beschikking een hoogere gerechtigheid vordert. Hij wijst niet alleen den weg naar God, maar is zelve middelpunt en voorwerp van de godsdienstige vereering der menschen. De verhouding,

waarin de menschen tot Hem staan, bepaalt hun verhouding tot God. Zijn dood is niet de dood van een martelaar, die sterft voor zijn overtuiging, maar de dood van den Zoon Gods, die zijn leven geeft als losprijs. — Vgl. Lagrange, *Le sens du Christianisme*, Parijs 1918, blz. 196—229; J. Keulers, *De Pseudo-Christus*², Roermond 1926, blz. 78—120.

De eschatologisten vormen zich uit het Marcus-evangelie een geheel anderen Jezus. De historische Jezus beweegt zich volgens hen weer geheel in een bovennatuurlijke sfeer. Het Godsrijk, dat Hij aankondigt, bestaat niet in de zielen der menschen, maar is zuiver toekomstig en zal door God plotseling en wonderbaar op aarde gesticht worden. Jezus sticht dit Godsrijk niet, maar verkondigt enkel, dat het nabij is. Ook zijn apostelen zendt Hij niet uit om het rijk te verbreiden, maar om in allerijl de nadering daarvan aan te kondigen. Toen de komst van het rijk op zich liet wachten, ontwaakte bij Jezus de overtuiging, dat het volk door zijn verstoktheid die komst belette en dat Hij zelf door zijn lijden en dood de zonde van het volk zou moeten uitboeten. Na zijn dood zou het rijk Gods verschijnen, waarin Hij zelf in Gods plaats zou heerschen. Hij was dus niet de Messias, maar dacht het te zullen worden. Zijn rol was passief; Hij wachtte het tijdstip af, waarop God zou ingrijpen. De uitvoerige uitwerking dezer theorie kan men lezen bij A. Schweitzer, *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*, Tübingen 1921, blz. 390—443. — Ook dit Jezusbeeld is in strijd met het Marcus-evangelie. De eschatologisten maken Jezus tot een pessimist, die aan de verbetering van deze wereld wanhoopt, tot een droomer, een fantast, die de Messias meent te worden en zich vergist, die het rijk Gods binnen korten tijd verwacht en zich zelf en anderen bedriegt. In Jezus' daden en woorden straalt integendeel een heerlijk optimisme, een dankbaar erkennen van het goede in de wereld en in de schepping, een krachtige wil om te herstellen wat vernield, te genezen wat ziek is. Het rijk Gods is niet alleen toekomstig, maar het bestaat reeds (9, 47; 10, 23). Het komt niet plotseling, maar groeit langzaam en ongemerkt zooals het zaad (4, 2—9. 14—20. 26—29. 30—32). Zelfs in de groote eschatologische rede (hfdst. 13) wordt duidelijk onderscheid gemaakt tusschen een gebeurtenis, welke men uit de voorteekenen kan zien naderen (de verwoesting van Jerusalem), en een andere, waarvan niemand dan de Vader den tijd kent (het einde der wereld) (vgl. 13, 14—23. 32 vlg.). Het is ook niet waar, dat men in het Marcus-evangelie een soort ontwikkeling in Jezus' zelfbewustzijn zou kunnen ontdekken. Nergens lezen wij in den loop van zijn leven over een omkeer in de opvatting van zijn messiaansche taak. Reeds bij den doop in den Jordaan vinden wij bij Hem de vaste overtuiging, dat Hij de Zoon van God is. Reeds aanstonds treedt Hij op als de heerscher over de natuur en over de booze geesten. De wonderen zijn juist in het begin van zijn optreden het talrijkst. Reeds van het begin af weet Hij, dat zijn loopbaan zal eindigen met een gewelddadigen dood (Mc. 2, 19 vlg.). Wel kan men toegeven, dat er een ontwikkeling merkbaar is in Jezus' verhouding tot de Joden en in zijn wijze van onderrichting. Maar deze ontwikkeling komt niet voort uit een veranderde opvatting omtrent zijn taak, maar uit de omstandigheden. Jezus heeft zijn idee van het Godsrijk niet gewijzigd, maar Hij heeft het, als een wijs leeraar, slechts geleidelijk onthuld. Ook de omkeer in zijn gedrag tegenover de leerlingen en het volk is niet te wijten aan een nieuwe richting in zijn messiaansch bewustzijn, maar aan den tegenstand, welke Hij bij het volk ontmoette, en aan de noodzakelijkheid

om de voortzetters van zijn taak op te voeden. — Vgl. Lagrange, *Le sens du Christianisme,* blz. 230—268; *Evangile selon Saint Marc,* blz. CXXXII—CXLI; J. Keulers, *De Pseudo-Christus,* blz. 121—138.

Wanneer men het tweede evangelie beschouwt als het werk van Marcus, Petrus' metgezel, dan moet men het in zijn geheel als geloofwaardig aanvaarden. Het is niet in overeenstemming met de goede historische methode om alleen datgene aan te nemen, wat met een tevoren vastgesteld systeem overeenstemt, en het overige te verwerpen. Is men eenmaal begonnen het getuigenis van den evangelist in sommige punten te verwerpen, dan gaat men vanzelf hoe langer hoe verder. De geschiedenis van de moderne exegese is daarvan een overtuigend bewijs. Datgene, wat men met zekerheid omtrent den historischen Jezus meent te weten, is ten slotte zóó onbeduidend, dat Hij van een gewoon mensch nauwelijks te onderscheiden is. Ter verklaring van het Christendom is men dan gedwongen zijn toevlucht te nemen tot de ontwikkelingsleer, welke alle godsdiensten uit één en denzelfden oervorm afleidt. De historische Jezus wordt in deze theorie tot een soort figurant, die tot het Christendom weinig of niets heeft bijgedragen en over wien men nauwelijks iets met zekerheid weet, zoodat men ten slotte komt tot de bewering, dat Hij heelemaal niet bestaan heeft.

Evangelie volgens den H. Marcus.

1. 1. Begin van het Evangelie van Jezus Christus, den Zoon van God: 2. Zooals geschreven staat in den profeet Isaïas: Zie, Ik zend mijn bode voor U uit om U den weg te banen; 3. de stem van een roepende in de woestijn: Bereid den weg des Heeren, maak recht zijn

---

A. Voorbereiding van Jezus' optreden, 1, 1—13.

Mc. verhaalt ons niets omtrent Jezus' menschelijken oorsprong zooals Mt. en Lc., spreekt ook niet over zijn eeuwig bestaan bij den Vader zooals Joa., maar begint onmiddellijk met Jezus' openbaar leven. In drie korte, maar levendige tafereelen toont hij, hoe Jezus' openbaar optreden werd voorbereid: de wegbereiding door Joannes (v. 1—8), Jezus' doop in den Jordaan (v. 9—11) en zijn bekoring in de woestijn (v. 12 vlg.).

1. De wegbereiding door Joannes, 1, 1—8; vgl. Mt. 3, 1—12; Lc. 3, 1—18.

1. — Dit vers is niet het opschrift van het geheele boek, maar enkel van de inleiding (v. 1—13). Mc. wil zeggen, dat de boodschap des heils begon met de prediking van Joannes den Dooper. Het woord Evangelie (zie bij Mt. 4, 23) is bij Mc. de vaststaande uitdrukking geworden voor de nieuwe leer, welke Jezus kwam verkondigen (vgl. 8, 35; 10, 29; 13, 10; 14, 9; 16, 15). Van deze nieuwe leer is Jezus Christus het voorwerp en middelpunt. Evenals bij Mt. (1, 1) is de term Jezus Christus reeds de eigennaam geworden van den Zaligmaker. Wel ligt daarin opgesloten, dat Jezus de Messias (de Christus) is, maar door de weglating van het artikel is ook het woord Christus een deel van Jezus' naam geworden. Dat Jezus de Zoon van God is, kan in den mond van den evangelist geen andere beteekenis hebben, dan dat Hij de Zoon van God is in den eigenlijken en strengen zin van het woord. Evenals Mt. in het eerste vers het program van zijn evangelie onthult, zoo ook Mc.: Jezus is de Messias, de Zoon van God.

2—3. — Door deze twee profetieën stelt ook Mc. het Evangelie voor als de vervulling van het O. T.; ook hij laat het Evangelie aansluiten bij de vroegere heilsopenbaring. Ofschoon de eerste profetie (in v. 2) van Malachias (3, 1) en alleen de tweede (in v. 3) van Isaïas (40, 3) is, vat Mc. beide samen en schrijft ze aan den voornaamsten van de twee profeten toe. Om wille van deze onregelmatigheid en omdat de voorzin van v. 4 al te lang wordt, beschouwen verschillende exegeten (o.a. Lagrange) de profetie van Malachias

paden, 4. zoo trad Joannes de Dooper op in de woestijn en predikte een doopsel van boetvaardigheid tot vergeving der zonden. 5. En geheel het land Judea en alle inwoners van Jerusalem trokken tot hem uit en lieten zich door hem doopen in de rivier den Jordaan, terwijl zij hun zonden beleden. 6. Joannes nu droeg een kleed van kemelhaar en een schort van vel om de lenden; hij at sprinkhanen en wilden honing. En hij verkondigde luide: 7. Na mij komt Degene, die machtiger is dan ik, en ik ben niet waardig om diep neergebogen zijn schoenriemen los te maken. 8. Ik heb u met water gedoopt, maar Hij zal u doopen met den heiligen Geest.

---

als het toevoegsel van een afschrijver; deze zou de profetie van Malachias ontleend hebben aan Mt. 11, 10 of aan Lc. 7, 27, waar zij zonder naam van den profeet wordt aangehaald.

4. — Evenals de beide andere synoptici heeft Mc. in Joannes den Dooper gezien den wegbereider van den Messias, die de geestelijke hindernissen moest wegnemen. Dit geschiedde door de prediking van het doopsel van boetvaardigheid tot vergeving der zonden (zie bij Mt. 3, 6). De beste voorbereiding op de komst van den Messias was de boetvaardigheid, en daarvan was Joannes' doopsel het symbool. Dit doopsel was het kenmerkende in Joannes' optreden, zoodat hij den bijnaam van „den Dooper" kreeg. Mc. vermeldt niet, dat Joannes de nabijheid van het Godsrijk predikte (Mt. 3, 2), de Farizeën en Sadduceën berispte (Mt. 3, 7—9) en het strafgericht aankondigde (Mt. 3, 10—12).

5. — Levendig schildert Mc. ons de uitwerking van Joannes' optreden. Uit geheel Judea, maar vooral uit de hoofdstad stroomden de menschen toe en lieten zich in den Jordaan doopen. Tegelijkertijd beleden zij hun zonden, waarschijnlijk aan Joannes (vgl. Lc. 3, 10). Het tooneel van Joannes' eerste optreden lag wel in de nabijheid van Jericho.

7. — In plaats van de uitdrukking „zijn schoeisel dragen" bij Mt. heeft Mc. het meer teekenende: zijn schoenriemen losmaken. Dit was het werk der slaven en kon alleen knielend geschieden. Het was zelfs zóó vernederend, dat men het volgens de Mischna niet van een Hebreeuwschen slaaf mocht vorderen.

8. — Bij Mc. is de tegenstelling tusschen den waterdoop van Joannes en den geestesdoop van Jezus nog sterker dan bij Mt. Zooals Joannes water van den Jordaan over de hoofden uitstort, zoo zal de Messias den H. Geest in overvloedige mate uitstorten over de menschen (vgl. Is. 44, 3; Joël 3, 1; Zach. 12, 10; 13, 1). De geest van God was in het O. T. het beginsel van leven voor de wereld (Gen. 1, 2) en voor den mensch (Job 34, 14 vlg.), een goddelijke kracht, welke wijsheid verleende (Gen. 41, 38), tot het goede aanspoorde (Recht. 3, 10; 6, 34 enz.) en bovennatuurlijke kennis mededeelde (Num. 24, 2). Wanneer Joannes spreekt van het doopsel met den heiligen Geest, dan bedoelt hij daarmede den derden Persoon der H. Drievuldigheid. In het Grieksch ontbreekt echter het artikel, zoodat men strict genomen zou kunnen vertalen: doopen met heiligen Geest, waardoor een mededeeling van de gaven des H. Geestes wordt aangeduid.

9. En het gebeurde in die dagen, dat Jezus uit Nazareth in Galilea kwam en zich in den Jordaan door Joannes liet doopen. 10. En op hetzelfde oogenblik, dat Hij uit het water opsteeg, zag Hij den hemel open en den Geest als een duif op zich neerdalen. 11. En er klonk een stem uit den hemel: Gij zijt mijn welbeminde Zoon; in U heb Ik mijn welbehagen gevonden.

12. En aanstonds dreef de Geest Hem naar de woestijn. 13. Veer-

---

2. Jezus' doop in den Jordaan, 1, 9—11; vgl. Mt. 3, 13—17; Lc. 3, 21 vlg.

9. — Mc. geeft het verhaal van Jezus' doop veel korter dan Mt. — Hier spreekt hij eerst over Dengene, die door Joannes werd aangekondigd: Jezus afkomstig uit Nazareth in Galilea (vgl. Mt. 2, 23; Lc. 2, 51).

10—11. — De rationalisten beroepen zich op den tekst van Mc. om te bewijzen, dat het gebeuren bij den Jordaan z u i v e r s u b j e c t i e f was: Er heeft in werkelijkheid geen objectieve godsopenbaring plaats gehad, maar alles speelde zich in Jezus' innerlijk bewustzijn af. Als een gewoon mensch daalde Jezus in den Jordaan af, en toen Hij er uit opsteeg, had Hij het bewustzijn, dat Hij de Messias en de Zoon van God was. Zij wijzen er op, dat Mc. niet zegt: De hemel ging open (zooals Mt.), maar: Hij zag den hemel open. Ook richt de stem zich niet tot de omstanders: Deze is mijn welbeminde Zoon, in wien Ik mijn welbehagen gevonden heb (Mt.), maar tot Jezus zelve: Gij zijt enz. Wat bij Mc. een zuiver subjectieve ervaring was, is bij Mt. en Lc. een objectieve theophanie geworden. — Daarop antwoorden wij, dat de oudste christelijke traditie, zooals zij ons in Mt. en Lc. is overgeleverd, een veiliger gids is bij het verklaren van den Mc.-tekst, dan de analyseerende kritiek. Bovendien spreekt ook Mc. zonder twijfel van een o b j e c t i e v e t h e o p h a n i e. Wanneer hij zegt, dat Jezus den hemel open zag en den H. Geest zag neerdalen en dat een stem uit den hemel klonk, dan bedoelt hij daarmee een objectief en zinnelijk waarneembaar feit. Daaruit volgt, dat ook de omstanders de theophanie waarnamen (zie verder bij Mt. 3, 17). Er heeft bij Jezus' doop geen verandering plaats gehad in zijn persoon. Hij was reeds tevoren Messias en Zoon van God. De stem uit den hemel openbaarde aan de omstanders, dat Jezus de Zoon van God was, openbaarde dus een reeds bestaand feit. Voor Jezus echter waren de woorden van den Vader geen openbaring, maar bevatten zij enkel het bevel om zijn loopbaan te beginnen. Ook de nederdaling van den H. Geest bewerkte in Jezus geen innerlijke verandering. De beteekenis van dit feit kunnen wij uit het O. T. afleiden. Zooals de rechters (Recht. 3, 10; 6, 34; 11, 29; 13, 25) door den geest van Jahwe tot heldhaftige daden werden aangevuurd, zoo werd Jezus door den H. Geest aangedreven om zijn taak van Messias te beginnen (vgl. H. Rongy, *Le baptême de Jésus*, Mc. 1, 9—11, Rev. eccl. de Liège 1929, blz. 234—239).

3. De bekoring in de woestijn, 1, 12 vlg.; vgl. Mt. 4, 1—11; Lc. 4, 1—13.

12. — Nog korter is Mc. in het verhaal van de bekoring. — Teekenender dan Mt. en Lc. zegt hij, dat de Geest Jezus naar de woestijn d r e e f; daardoor wordt de onweerstaanbare drang van den H. Geest uitgedrukt.

tig dagen bleef Hij in de woestijn, terwijl Hij door den satan bekoord werd. Hij was samen met de wilde dieren en de engelen dienden Hem.

---

13. — De bekoring, waaraan Jezus blootstond bij het einde der veertig dagen, wordt door Mt. en Lc. verhaald. Mc. (ook Lc.) deelt ons echter mede, dat Jezus ook in de voorafgaande dagen bekoord werd. Hij vermeldt niet, dat Jezus gedurende al die dagen vastte, wel dat de engelen Hem dienden. Eigenaardig is de bizonderheid, welke alleen Mc. heeft: Jezus was samen met de wilde dieren. Deze worden vermeld tusschen den vijandigen satan en de dienende engelen. Waren ook de wilde dieren Jezus vijandig en moesten zij door Hem bedwongen worden? Of werd daar de toestand van het paradijs hersteld, zoodat zij zich tam en vriendelijk toonden? Misschien heeft Mc. niets anders willen zeggen, dan dat de streek, waar Jezus vertoefde, alleen door wilde dieren bewoond werd; daardoor wordt dan de huiveringwekkende eenzaamheid geschilderd (vgl. Is. 13, 21; 2 Mach. 5, 27). De evangelist teekent ons inderdaad in enkele trekken een grootsch tafereel: Jezus verwijlend in de eenzaamheid, waar slechts nu en dan een wild dier de stilte verbreekt, omgeven door booze en goede geesten, zich voorbereidend op zijn groote taak. De woestijn bij Jericho was bevolkt door jakhalzen, vossen, wolven en misschien zelfs door leeuwen. — Mc. zegt niet, dat Jezus den satan overwon; daar hij Jezus den Zoon Gods heeft genoemd (v. 1), spreekt dit voor hem vanzelf.

B. Jezus predikt het Evangelie, 1, 14—8, 26.

Mc. begint te verhalen, hoe Jezus optreedt als prediker van het Evangelie. Dit Evangelie is de blijde boodschap, dat het Godsrijk nadert. Hij roept zijn eerste leerlingen: Simon, Andreas, Jacobus en Joannes, daarna Levi of Mattheüs, en ten slotte de twaalf. Hij doet wonderen, die de geestdrift van het volk opwekken en een grooten toeloop veroorzaken. Ook de wijze, waarop Jezus predikt, maakt grooten indruk. Jezus' persoonlijkheid blijft op den achtergrond; het zijn alleen de booze geesten, die het geheim schijnen te vermoeden, maar de Zaligmaker legt hun het zwijgen op. Door de genezing van den lamme, door den omgang met de zondaars, door zijn vrijere opvatting over de Sabbatrust komt Hij in botsing met de leiders der Joden, die een uitgesproken vijandige houding toonen. Hun haat bereikt het hoogtepunt door de beschuldiging, dat Jezus in verbond is met Beëlzebul. Het volk komt onder hun invloed, blijft nog steeds begeerig naar wonderen, maar is doof voor Jezus' leer. De Zaligmaker tracht door parabels zijn boodschap van het Godsrijk ingang te doen vinden, maar alleen zijn leerlingen toonen zich bereid om deze onderrichting aan te nemen. Daarom keert Jezus zich af van het volk en tracht zijn leerlingen aan den invloed der Joodsche overheden te onttrekken.

I. Jezus' eerste prediking, 1, 14—45.

Terwijl Mt. (4, 12—25) een overzicht geeft van Jezus' werkzaamheid in Galilea, geeft Mc. enkel een korte samenvatting van wat Jezus predikte en begint dan onmiddellijk met zijn eerste optreden.

14. Toen nu Joannes was gevangen genomen, kwam Jezus naar Galilea, terwijl Hij het Evangelie van God predikte. 15. Hij zeide: De tijd is vervuld en het rijk Gods is nabij; bekeert u en gelooft aan het Evangelie.

16. En terwijl Hij langs het meer van Galilea ging, zag Hij Simon en Andreas, den broeder van Simon, het net uitwerpen in het meer; want zij waren visschers. 17. En Jezus zeide tot hen: Volgt Mij, en Ik zal zorgen, dat gij menschenvisschers wordt. 18. Aanstonds verlieten zij de netten en volgden Hem. 19. Terwijl Hij een weinig verder ging, zag Hij Jacobus, den zoon van Zebedeüs, en zijn broeder Joannes; zij waren in de boot, bezig met het herstellen der netten. 20. En aanstonds riep Hij hen. Zij lieten hun vader Zebedeüs in de boot met de loonknechten achter en volgden Hem.

---

1. Wat Jezus predikte, 1, 14 vlg.; vgl. Mt. 4, 12—17; Lc. 4, 14.

14. — Evenals Mt., laat Mc. het openbaar leven beginnen met Joannes' gevangenneming. Reeds aanstonds bij zijn vertrek begon Jezus te prediken en kwam predikend in Galilea aan. Hij predikte het Evangelie van God (niet: het Evangelie van het rijk Gods, zooals de Vulgaat heeft), d.w.z. de blijde boodschap, welke Hij van wege God aan de menschen kwam verkondigen.

15. — Het program van Jezus' prediking geeft Mc. eenigszins uitvoeriger dan Mt. (4, 17). Zoo is aan Mc. eigen de aankondiging, dat de tijd vervuld is (vgl. Gal. 4, 4); d.w.z. de maat, welke God voor den tijd van voorspelling en voorbereiding bepaald heeft, is vervuld, en de nieuwe tijd breekt aan. Over het rijk Gods, zie bij Mt. 4, 17. Eigen aan Mc. is ook de aansporing: Gelooft aan het Evangelie. Men vindt het vreemd, dat Jezus reeds gesproken zou hebben van het Evangelie, en schrijft daarom deze aansporing aan Mc. toe. Het is echter best mogelijk, dat Jezus een Arameesche uitdrukking gebruikt heeft, waardoor zijn prediking gekenschetst werd als een blijde boodschap. Wij moeten dan „evangelie" opvatten in deze oorspronkelijke beteekenis, niet in den zin, welken het in het latere christelijke spraakgebruik kreeg (zie bij Mt. 4, 23).

2. De roeping der eerste leerlingen, 1, 16—20; vgl. Mt. 4, 18—22; Lc. 5, 1—11.

17. — Sterker dan Mt., doet Mc. uitkomen, dat Simon en Andreas eerst in de toekomst menschenvisschers zullen zijn; er is een voorbereiding en opvoeding noodig. Wat door de „menschenvangst" wordt aangeduid, blijkt uit het program van Jezus' prediking (v. 15); zij zullen menschen vangen voor het Godsrijk.

20. — De vermelding der loonknechten is eigen aan Mc. Lagrange meent, dat daardoor het offer van Jacobus en Joannes des te grooter wordt: In plaats van zijn zonen heeft Zebedeüs nu enkel loonknechten, die voor een tijdje gehuurd werden. Zeker was het offer van Jacobus en Joannes grooter dan dat van Simon en Andreas, omdat zij niet alleen hun netten, maar ook hun vader verlieten. Het feit, dat Zebedeüs loonknechten had, schijnt echter

21. Zij begaven zich nu naar Kapharnaüm. Terstond ging Hij op den Sabbat de synagoge binnen en gaf onderricht. 22. Zij stonden verbaasd over zijn leer; want Hij leerde hen, als een die gezag heeft, en niet zooals de schriftgeleerden. 23. En op dat oogenblik was er in hun synagoge een man met een onreinen geest. Hij riep: 24. Wat hebt Gij met ons te maken, Jezus van Nazareth? Gij zijt gekomen om ons te verderven. Ik weet, wie Gij zijt: de heilige Gods! 25. Maar

---

de ongelegenheid, waarin hij door het weggaan zijner zonen kwam, te verminderen.

3. Jezus in de synagoge van Kapharnaüm, 1, 21—28; vgl. Mt. 7, 29; Lc. 4, 31—37.

21. — Mt. deelt ons mede, dat Jezus bij het begin van zijn openbaar leven in Kapharnaüm ging wonen (4, 13). Mc. bevestigt, dat deze stad het middelpunt was van Jezus' eerste werkzaamheid. — Het woord Sabbat komt hier (ook bij Lc.) in het meervoud voor; er is echter, zooals uit v. 23 blijkt, een bepaalde Sabbat bedoeld, en wel de eerste na Jezus' aankomst. Over Jezus' prediking in de synagogen, zie bij Mt. 4, 23.

22. — Mt. heeft deze bemerking bij het einde der bergrede (7, 29); zie voor den uitleg de noot aldaar.

23. — De man was in de macht van een onreinen geest. „Onrein" beteekent in het N. T. gewoonlijk een levietische onreinheid (Hand. 10, 14; 11, 8; 1 Cor. 7, 14; 2 Cor. 6, 17); het tegenovergestelde begrip is „heilig". De geest wordt onrein genoemd niet alleen om zijn zedelijke boosheid, maar tevens omdat hij den man volgens de wet onrein maakte.

24. — De Hebreeuwsche spreekwijze: Wat is er tusschen ons en U? kunnen wij het best weergeven door: Wat hebt Gij met ons te maken? Laat ons met rust! Zij heeft de bedoeling om een onaangename of ontijdige tusschenkomst af te wijzen of om zich te beklagen over een vijandelijke daad, welke men niet heeft uitgelokt (Recht. 11, 12; 2 Kon. 16, 10; 19, 23; 3 Kon. 17, 18). Dikwijls leest men met een vraagteeken: „Zijt Gij gekomen om ons te verderven?", maar uit het volgende blijkt, dat de geest zeer goed weet, met wien hij te doen heeft: „Ik weet, wie Gij zijt: de heilige Gods!" De onreine geest spreekt nu eens in het meervoud, dan weer in het enkelvoud; hij weet, dat Jezus niet alleen hem zelf, maar ook de andere booze geesten bedreigt. De uitdrukking „de heilige Gods" om Jezus aan te duiden komt nog voor Lc. 4, 34 en Joa. 6, 69. Ofschoon zij niet bekend is als messiaansche titel, duidt de booze geest daardoor zonder twijfel Jezus als den Messias aan. Daar het messiaansche rijk een rijk van heiligen is (Dan. 7, 27), moet de Messias de heilige bij uitstek zijn. Jezus is volgens den boozen geest de heilige Gods, d.w.z. in zulk een mate heilig, dat Hij in de nauwste verbinding met God staat. Er is hier een treffende tegenstelling tusschen den onreinen geest en den heiligen Jezus. De strijd tusschen de twee geestelijke machten, God en den satan, begon in de synagoge van Kapharnaüm. Terwijl de menschen nog onwetend waren, had de duivel reeds zijn grooten Tegenstander herkend. Over de beteekenis van de klacht van den boozen geest, zie bij Mt. 8, 29.

Jezus bedreigde hem en sprak: Zwijg en ga van hem uit! 26. En de
onreine geest schudde hem heen en weer en ging met luid geschreeuw
van hem uit. 27. Allen waren verbaasd, zoodat zij zich afvroegen:
Wat kan dat zijn? Een nieuwe leer met zulk gezag! Ook gebiedt Hij
de onreine geesten, en zij gehoorzamen Hem! 28. En zijn faam ging
aanstonds overal rond door heel het land van Galilea.
29. En bij het verlaten van de synagoge begaven zij zich aanstonds,
met Jacobus en Joannes, naar het huis van Simon en Andreas. 30. De
schoonmoeder van Simon nu lag ziek aan de koorts, en aanstonds
spraken zij Hem over haar. 31. Toen trad Hij nader, nam haar bij
de hand en richtte haar op; de koorts verliet haar en zij diende hen.
32. Maar toen het avond werd, na zonsondergang, bracht men alle
zieken en bezetenen naar Hem toe; 33. de heele stad stond voor de

---

25. — De alles overheerschende macht van den Zoon Gods openbaart zich reeds bij dit eerste wonder. Met het woord: *Zwijg en ga van hem uit!* maakt Jezus een einde aan het ongeluk van den man. Dat bevel klinkt kort en krachtig en duldt geen tegenspraak. *Waarom* Jezus den geest het zwijgen oplegt, zal Mc. ons zeggen in v. 34.

26. — De geheimzinnige, huiveringwekkende wijze, waarop de duivel uitgaat, openbaart de macht en de boosaardigheid van Jezus' tegenstander.

27. — De menschen verbazen zich vooreerst over de wijze, waarop Jezus onderricht, en vervolgens over zijn macht. In v. 22 werd reeds gezegd, dat zij verwonderd stonden over Jezus' gezaghebbende wijze van leeren, maar na de uitdrijving van den duivel begrijpen zij, dat Jezus het recht heeft om met gezag op te treden.

28. — Marcus' zegsman is de H. Petrus. Wij merken in zijn evangelie nog den diepen indruk, welken Jezus' eerste optreden in Kapharnaüm op Petrus maakte. Stormenderhand wint Jezus het volk voor zich door zijn wijze van leeren en de duiveluitdrijving; deze geestdrift neemt nog toe door de genezing van Petrus' schoonmoeder en de massa-genezing des avonds.

4. Genezing van Petrus' schoonmoeder, 1, 29—31; vgl. Mt. 8, 14 vlg.; Lc. 4, 38 vlg.

29. — Dat Simon en Andreas zich ook in Jezus' gezelschap bevonden, zegt Mc. niet uitdrukkelijk; hij beschouwt dit als vanzelfsprekend. Uit de synagoge gingen zij, Jezus en de vier leerlingen, rechtstreeks naar het huis van Simon en Andreas.

30—31. — Veel meer dan bij de twee andere synoptici, speuren wij hier het verhaal van den *ooggetuige*, Petrus. Wij zien Jezus met de vier leerlingen het huis binnentreden. Simon's schoonmoeder is ziek, de twee broeders zijn in verlegenheid, omdat niemand een avondmaal kan gereed maken, en spreken Jezus over haar ziekte. Wij zien Jezus het vertrek der vrouw binnentreden, haar bij de hand nemen en oprichten.

5. De genezingen 's avonds, 1, 32—34; vgl. Mt. 8, 16 vlg.; Lc. 4, 40 vlg.

32. — De tijdsbepaling „toen het avond werd" wordt nader bepaald door „na zonsondergang", omdat eerst met zonsondergang de Sabbat eindigde; zoolang hadden de menschen wegens de Sabbatrust moeten wachten.

deur bijeen. 34. En Hij genas er velen, die aan allerlei kwalen leden. Ook dreef Hij vele booze geesten uit; maar Hij liet de booze geesten niet spreken, omdat zij Hem kenden.

35. In de vroegte, lang vóór den dag, stond Hij op, ging naar buiten en begaf zich naar een eenzame plaats, en daar bad Hij. 36. Simon en zijn gezellen gingen Hem zoeken, 37. vonden Hem en zeiden: Iedereen zoekt U! 38. Maar Hij sprak tot hen: Laten wij elders

---

33. — Een teekenende bizonderheid, eigen aan Mc. — De genezing van den bezetene en van Petrus' schoonmoeder had zich snel verspreid. En daar alle inwoners den ondergang der zon moesten afwachten, ontstond er op dat oogenblik een ware volksoploop. Met een zekere overdrijving zegt Mc., Petrus' tolk: Heel de stad stond voor de deur.

34. — Jezus behoort tot de bovennatuurlijke wereld, waaromtrent de geesten een hoogere kennis hebben dan de menschen. Volgens Lc. weten zij, dat Hij de Zoon van God en de Messias is. Jezus legt hun echter het zwijgen op, want Hij wil niet, dat de heiligste geheimen van God door de booze geesten geopenbaard worden.

6. **Jezus verlaat Kapharnaüm, 1, 35—39; vgl. Lc. 4, 42—44.**

35. — Het buitengewoon levendige en natuurlijke verhaal van Mc. wordt door Lc. zeer beknopt en vaag weergegeven. Bij Mc. merken wij weer het verhaal van den ooggetuige Petrus. — Terwijl het nog geheel donker was, stond Jezus op, verliet het huis zonder zijn leerlingen te waarschuwen, en begaf zich naar een eenzame plaats om te bidden. De volksoploop van den vorigen avond was Hem niet in alle opzichten aangenaam, want de menschen kwamen meer uit zucht naar wonderen dan met het oprecht verlangen om zich te bekeeren. Ook Mc. geeft ons als een karaktertrek van den Zaligmaker, dat Hij alle onnoodig opzien vermeed. Bovendien voelde Jezus, na de drukte van den vorigen dag, de behoefte om te bidden. Jezus bad, niet alleen om ons een voorbeeld te geven, maar omdat Hij als mensch den plicht had om te bidden.

36. — Toen het dag werd, merkten de vier leerlingen Jezus' afwezigheid. Zij schenen met zijn gewoonten reeds eenigszins vertrouwd te zijn, want aanstonds gingen zij Hem zoeken en vonden Hem. Petrus begon reeds als leider van de anderen op te treden.

37. — Blijkbaar waren de inwoners van Kapharnaüm 's morgens opnieuw bij de deur samengestroomd. Toen zij Jezus' vertrek vernamen, begonnen ook zij Hem te zoeken. Wij zien dus, dat Jezus niet zonder reden vertrokken was. — Ten onrechte zien sommige critici in Jezus' heengaan uit Kapharnaüm een soort vlucht. Hij zou zelve verbaasd gestaan hebben over zijn geheimzinnige macht om zieken te genezen; uit vrees dat Hij daardoor van zijn eigenlijke taak afgeleid werd, zou Hij de vlucht genomen hebben. Wij zagen echter, dat Jezus bij het genezen van de zieken en bij het uitdrijven der geesten optrad met een zekerheid en een gezag, welke al het toevallige of onverwachte uitsluiten.

38. — Jezus wil de drukte der stad, welke licht tot ongeregeldheid aanleiding kan geven, vermijden en door de omliggende dorpen trekken om het Evangelie te prediken. De woorden „want daartoe ben Ik uitge-

gaan, naar de omliggende dorpen, opdat Ik ook daar predike; want daartoe ben Ik uitgegaan. 39. Zoo trok Hij, predikend in hun synagogen, door geheel Galilea en dreef de booze geesten uit.

40. Eens kwam een melaatsche naar Hem toe, viel smeekend voor Hem op de knieën en zeide tot Hem: Als Gij wilt, kunt Gij mij reinigen. 41. Door medelijden bewogen, strekte Hij zijn hand uit, raakte hem aan en zeide tot hem: Ik wil; word gereinigd! 42. Terstond week de melaatschheid van hem en hij werd gereinigd. 43. Dan sprak Hij hem streng toe en deed hem aanstonds naar buiten gaan, 44. met de woorden: Pas op, dat gij niemand iets zegt, maar ga heen, vertoon u aan den priester en offer voor uw reiniging wat Moses heeft voorgeschreven, hun tot getuigenis. 45. Maar nauwelijks was hij buiten, of hij begon druk te spreken en het voorval ruchtbaar te maken, zoodat Hij (Jezus) niet meer openlijk in een stad kon komen, maar buiten op eenzame plaatsen vertoefde. Toch kwam men van alle kanten naar Hem toe.

---

gaan" worden verschillend uitgelegd. Omdat Lc. zegt „want daartoe ben Ik gezonden", meenen sommigen, dat Jezus' woorden synoniem zijn met „want daartoe ben Ik in de wereld gekomen". Blijkbaar heeft Lc. echter Jezus' woorden in algemeenen zin weergegeven en kunnen wij den tekst van Mc. in meer natuurlijke en historische beteekenis opvatten: Daartoe heb Ik Kapharnaüm verlaten (vgl. v. 35).

39. — Wat Jezus in Kapharnaüm gedaan had (het Evangelie prediken in de synagoge en booze geesten uitdrijven), datzelfde deed Hij in alle plaatsen van Galilea.

7. De genezing van een melaatsche, 1, 40—45; vgl. Mt. 8, 1—4; Lc. 5, 12—16.

41. — Weer een bizonderheid, welke den ooggetuige verraadt: Jezus had medelijden met den ongelukkige. Petrus heeft deze uitdrukking van medelijden op Jezus' gelaat gelezen.

43. — Uit dit vers en v. 45 maken wij op, dat Jezus zich ten tijde van dit wonder in een huis bevond. De Zaligmaker drukt den genezene zeer streng op het hart, niets van het wonder te vertellen. Vervolgens zond Hij hem naar buiten (letterlijk: wierp hem buiten), omdat hij door de priesters rein moest verklaard worden, alvorens onder de menschen te verkeeren.

45. — Het gedrag van den genezene is weer zeer levendig geteekend: Nauwelijks buiten, begint hij druk te spreken over het wonder en maakt het overal bekend. Het woord „stad" wordt zonder artikel gebruikt, zoodat niet van Kapharnaüm, maar in het algemeen van alle steden gesproken wordt. De laatste bizonderheid is teekenend voor de algemeene geestdrift, welke het volk bij het begin van Jezus' optreden bezielde: Ofschoon Hij de eenzame plaatsen opzocht, bleven de menschen toch toestroomen.

II. Eerste botsingen met de leiders van het volk, 2, 1—3, 6.

Deze sectie staat in tegenstelling met de voorafgaande. Terwijl het volk Jezus geestdriftig naliep, namen de leiders reeds een afwijzende hou-

2\. 1. Na eenigen tijd kwam Hij weer naar Kapharnaüm. Toen
men hoorde, dat Hij weer thuis was, 2. kwamen er aanstonds velen
bijeen, zoodat er geen plaats genoeg was, zelfs niet aan de deur. En Hij
predikte hun het woord. 3. Nu kwam men Hem een lamme brengen,
die door vier mannen gedragen werd. 4. Daar zij hem wegens de me-
nigte niet bij Hem konden brengen, braken zij het dak af (boven de
plaats), waar Hij was, maakten een opening en lieten het bed, waarop
de lamme lag, naar beneden. 5. Toen Jezus hun geloof zag, sprak
Hij tot den lamme: Mijn zoon, uw zonden zijn vergeven. 6. Er zaten
daar eenige schriftgeleerden, die bij zich zelf dachten: 7. Hoe kan
Deze zóó spreken? Hij spreekt godslasterlijk! Wie kan zonden verge-

---

ding aan. Mc. verhaalt ons een viertal feiten, waarbij deze vijandschap tot uiting kwam. In deze feiten neemt men een toenemende vijandelijkheid waar: Eerst d e n k e n zij verkeerd over Jezus (2, 1—12), dan richten zij zich t o t d e l e e r l i n g e n (2, 13—17), vervolgens t o t J e z u s z e l f (2, 18—28); ten slotte willen zij Hem zelfs d o o d e n (3, 1—6).

1. Genezing van den lamme, 2, 1—12; vgl. Mt. 9, 1—8; Lc. 5, 17—26.

1\. — Ook het verhaal van den lamme is bij Mc. tintelend van leven, wanneer men het vergelijkt met dat van Mt. — Na eenigen tijd in Galilea gepredikt te hebben, kwam Jezus weer naar Kapharnaüm. Daar het woord „huis" zonder lidwoord staat, kan men vertalen „in een huis", of liever „i n h u i s", waarmede dan het huis van Petrus en Andreas bedoeld is. Jezus was blijkbaar ongemerkt in de stad gekomen (vgl. 1, 45); want men vernam eerst zijn aanwezigheid, toen Hij reeds in huis was.

2\. — Aanstonds was heel het huis vol menschen; wat heelemaal met de oostersche vrijmoedigheid overeenstemt. Zelfs buiten bij de deur stond een opeengepakte menigte. Allen luisterden naar Jezus, die h e t w o o r d, d.i. het Evangelie, verkondigde.

3—4. — Daar er geen draagbaar bij de hand en de lamme volstrekt hulpeloos is, hebben de dragers hem met bed en al opgenomen. Waarschijnlijk dragen zij dan den zieke langs een buitentrap naar het platte dak. Eerst breken zij de tegels op (Lc.) en maken dan door de onderlaag, die uit leem, takken en balken bestaat, een opening. Men heeft de veronderstelling gemaakt, dat de tegels een soort valdeur bedekten, welke de dragers slechts hoefden op te lichten; deze opening zou bij goed weer als licht- en luchtgat dienst hebben gedaan. De Grieksche tekst geeft echter duidelijk te verstaan, dat de dragers met doortastend geweld het dak openbraken. Daarin juist zag Jezus een uiting van hun levendig geloof. — Vgl. L. Fonck, *Paralyticus per tectum demissus*, Biblica 1921, blz. 30—44; id., *Zum Abdecken des Daches*, Biblica 1925, blz. 450—455; over den huizenbouw in Palestina, zie Willam, *Het leven van Jezus*, blz. 149—151; Groenen, *Beknopte bijbelsche archeologie*, blz. 127—133.

6\. — Beter dan Mt. beschrijft Mc. de houding der schriftgeleerden. Zij z a t e n daar, hadden dus wegens hun rang een eereplaats, en bespiedden de woorden en daden van den Zaligmaker zonder iets te zeggen; zij dachten er echter het hunne van.

ven tenzij God alleen? 8. Aanstonds doorzag Jezus in zijn geest, dat zij zoo bij zich zelf dachten, en Hij zeide tot hen: Waarom denkt gij dit bij u zelf? 9. Wat is gemakkelijker, te zeggen tot den lamme: Uw zonden zijn vergeven, of te zeggen: Sta op, neem uw bed en ga heen? 10. Maar opdat gij weten moogt, dat de Menschenzoon macht heeft op aarde om zonden te vergeven, — hier richtte Hij zich tot den lamme: 11. Ik zeg u: Sta op, neem uw bed en ga naar huis! 12. Dadelijk stond hij op, nam zijn bed en ging heen ten aanschouwen van allen, zoodat allen verbaasd waren, God prezen en zeiden: Nooit hebben wij zoo iets gezien.

13. Weer ging Hij uit langs het meer en heel de menigte kwam naar Hem toe; en Hij onderrichtte hen. 14. In het voorbijgaan zag Hij Levi, den zoon van Alpheüs, aan het tolhuis zitten; en Hij sprak tot hem: Volg Mij! Hij stond op en volgde Hem. 15. Het gebeurde nu, dat hij in zijn huis aan tafel zat, en vele tollenaars en zondaars zaten met Jezus en zijn leerlingen aan; want zij waren talrijk en volgden Hem. 16. Toen nu de schriftgeleerden der Farizeën zagen, dat Hij met de tollenaars en zondaars at, zeiden zij tot zijn leerlingen: Waarom eet Hij met de tollenaars en zondaars? 17. Jezus hoorde

---

8. — Jezus had uit het gedrag van de dragers afgeleid, dat zij een levendig geloof hadden. Hij bezat echter ook een hoogere kennis, die de harten doorgrondde. Dit drukt Mc. zeer sterk uit door te zeggen, dat Jezus in zijn geest doorzag, wat de schriftgeleerden dachten in hun harten.

12. — Mc. (ook Lc.) zegt, dat allen verbaasd stonden en God prezen. Dit sluit echter niet noodzakelijk de schriftgeleerden in; uit hun gewoon gedrag zouden wij zelfs afleiden, dat zij de algemeene geestdrift van de menigte (Mt.) niet deelden.

2. Roeping van Levi, 2, 13—17; vgl. Mt. 9, 9—13; Lc. 5, 27—32.

13. — Het woordje „weer" schijnt te slaan op 1, 35. Wegens de algemeene opgewondenheid, welke op de genezing van den lamme volgde, verliet Jezus heimelijk de stad, maar ook nu werd Hij door de menigte gevolgd. Jezus gaf ditmaal eenigszins toe aan hun aandrang en onderrichtte hen.

14. — Alpheüs, de vader van Levi, is niet dezelfde als de gelijknamige vader van Jacobus den Jongere (3, 18).

15. — Een eigen bemerking van Marcus is, dat zij talrijk waren en Hem volgden. Dit slaat niet op de gasten, maar op de tollenaars en zondaars in het algemeen. Mc. wil juist verklaren, waarom vele tollenaars en zondaars met Jezus aan tafel zaten. Dit soort van menschen, door de Farizeën veracht, had zich in groot getal bij Jezus aangesloten en vormde zijn leerlingen in wijderen zin; geen wonder dus, dat zij zelfs met Jezus aan tafel zaten.

16. — De Grieksche tekst heeft: de schriftgeleerden der Farizeën (niet zooals de Vulgaat: de schriftgeleerden en Farizeën). Daaruit blijkt, dat er ook schriftgeleerden waren, die niet tot de partij der Farizeën behoorden (vgl. Hand. 23, 9). Lc. zegt: de Farizeën en hun schriftgeleerden.

het en sprak tot hen: De gezonden hebben geen geneesheer noodig, wel de zieken. Ik ben niet rechtvaardigen komen roepen, maar zondaars.

18. De leerlingen van Joannes en de Farizeën hadden eens een vastendag. En men kwam Hem zeggen: Waarom vasten de leerlingen van Joannes en de leerlingen van de Farizeën, en waarom vasten uw leerlingen niet? 19. En Jezus zeide hun: Kunnen de bruiloftsgasten vasten, terwijl de bruidegom bij hen is? Zoolang zij den bruidegom bij zich hebben, kunnen zij niet vasten. 20. Maar er zullen dagen komen, dat de bruidegom van hen is weggerukt; dan, op dien dag, zullen zij vasten. 21. Niemand zet een lap nieuw laken op een oud kleed; anders scheurt de opgezette lap (een deel) er van af, het nieuwe van het oude; en er ontstaat nog grooter scheur. 22. Ook giet niemand nieuwen wijn in oude zakken; anders doet de wijn de zakken bersten, en de wijn is verloren zoowel als de zakken. Neen, nieuwe wijn in nieuwe zakken!

23. Eens ging Hij op den Sabbat door de korenvelden, en al voortwandelend begonnen zijn leerlingen aren te plukken. 24. En de Farizeën zeiden Hem: Zie, waarom doen zij op den Sabbat, wat niet geoorloofd is? 25. Toen sprak Hij tot hen: Hebt gij dan nooit gelezen, wat David deed, toen hij gebrek had en met zijn gezellen honger leed? 26. Hoe hij ten tijde van den hoogepriester Abiathar het huis van God binnenging en de toonbrooden opat, die alleen de priesters mogen eten, en hoe hij er zelfs gaf aan zijn gezellen? 27. Ook sprak

---

3. **De vraag over het vasten, 2, 18—22; vgl. Mt. 9, 14—17; Lc. 5, 33—39.**

18. — Het begin van dit verhaal zou kunnen beteekenen, dat de leerlingen van Joannes en de Farizeën de gewoonte hadden om te vasten. Uit het vervolg blijkt echter, dat er van een b e p a a l d e n v a s t e n d a g sprake is. Volgens Mt. wordt de vraag gesteld door de leerlingen van Joannes.

4. **Het arenplukken op den Sabbat, 2, 23—28; vgl. Mt. 12, 1—8; Lc. 6, 1—5.**

23. — Mc. zegt niet, dat de leerlingen aren plukken o m z e t e e t e n (Mt.), maar dat blijkt later uit Jezus' woorden.

26. — De naam van den hoogepriester „A b i a t h a r" veroorzaakt moeilijkheid, want in het verhaal van 1 Kon. 21, 1—6 is niet Abiathar, maar zijn vader Achimelech de hoogepriester, die David in Nobe ontvangt en hem de toonbrooden geeft. Terwijl de vrijzinnigen een vergissing van den evangelist aannemen, zijn door de conservatieve exegeten allerlei oplossingen voorgesteld. Omdat Mt. en Lc. en ook enkele handschriften van Mc. de woorden „ten tijde van den hoogepriester Abiathar" weglaten, worden zij door sommigen als toevoeging van een afschrijver beschouwd; het is echter waarschijnlijker, dat die woorden juist wegens de bestaande moeilijkheid werden weggelaten. Eerder kunnen wij aannemen, dat de tijdsaanduiding van Mc. ietwat vaag is. Abiathar, de zoon en opvolger van Achimelech, was de be-

Hij tot hen: De Sabbat is om den mensch gemaakt en niet de mensch om den Sabbat. 28. Daarom is de Menschenzoon ook heer van den Sabbat.

3. 1. Toen Hij een andermaal in de synagoge kwam, was daar een man met een verdorde hand. 2. En zij bespiedden Hem, of Hij op den Sabbat zou genezen, om Hem te beschuldigen. 3. En Hij zeide tot den man met de verdorde hand: Kom hier in het midden!

---

kende hoogepriester ten tijde van koning David. Wel was hij nog niet hoogepriester, toen het hier vermelde voorval plaats had, maar hij bevond zich toch met zijn vader te Nobe (1 Kon. 22, 20). Daar het hier gaat om een gebeurtenis uit David's leven en de naam van den hoogepriester weinig ter zake doet, heeft Mc. de algemeene tijdsbepaling „onder den hoogepriester Abiathar" voldoende geacht. Trouwens de titel van „hoogepriester" werd ten tijde van Christus niet alleen door den eigenlijken hoogepriester, maar ook door de leden van de voornaamste priesterfamilies gedragen, zoodat Abiathar volgens de latere gewoonte reeds vóór den dood van zijn vader met dien titel kon worden genoemd.

27. — Dit vers is eigen aan Mc. — God heeft den mensch niet gemaakt, opdat hij den Sabbat onderhouden zou, maar Hij heeft den Sabbat ingesteld om wille van den mensch (vgl. 2 Mach. 5, 19). Dat wil niet zeggen, dat de mensch vrij is om den Sabbat te overtreden, maar dat de wet van den Sabbat niet verplicht, wanneer zij niet ten voordeele, maar ten nadeele van den mensch is. Ook de Joden namen dit beginsel aan in geval van levensgevaar (1 Mach. 2, 39—42). Volgens Jezus echter zijn Gods bedoelingen bij het geven van zijn wetten nog veel welwillender. De Joodsche leeraars hadden, door hun overdreven zorg voor de wetsvervulling, de menschen tot slachtoffers van de wet gemaakt. Jezus heeft door dit woord het farizeïsme in het hart getroffen en den grondslag gelegd van de vrijheid der kinderen Gods.

28. — Dit is de gevolgtrekking uit het voorafgaande („daarom"). Wanneer de Sabbat om wille van den mensch is ingesteld, dan moet de Messias, die door God gezonden is om alle menschen tot de zaligheid te brengen, ook het recht hebben om den Sabbat ter wille van den mensch op te heffen. Wanneer de leerlingen dus met Jezus' goedvinden het gebod van de Sabbatrust niet zouden onderhouden, dan is zijn gezag voldoende om hen ook in Gods oog vrij te doen uitgaan. — Dat „menschenzoon" hier synoniem zou zijn met „mensch", is niet juist. Uit het feit immers, dat de mensch in bepaalde gevallen door de wet van den Sabbat niet gebonden is (v. 27), volgt niet, dat hij heer van den Sabbat is, d.w.z. de wet kan opheffen. Dit recht komt alleen toe aan den Menschenzoon.

5. Een genezing op den Sabbat, 3, 1—6; vgl. Mt. 12, 9—14; Lc. 6, 6—11.

3. — Jezus doet den man in het midden van den kring staan, opdat men door een practisch voorbeeld zou kunnen zien, hoe dwaas en hardvochtig de wetsopvatting der Farizeeën is. Gewoonlijk vestigt Hij niet de aandacht op zijn wonderen, maar nu het gaat om den triomf van het gebod der naastenliefde over de farizeïsche wettelijkheid, daagt Hij zijn tegenstanders

4. Toen sprak Hij tot hen: Mag men op den Sabbat goed of kwaad doen, een leven redden of dooden? Maar zij zwegen. 5. Toornig liet Hij zijn blik over hen rondgaan, bedroefd over de verstoktheid van hun hart; en Hij sprak tot den man: Steek uw hand uit! Hij stak ze uit en zijn hand was genezen. 6. Toen gingen de Farizeën naar buiten en hielden aanstonds raad met de Herodianen tegen Hem, hoe zij Hem zouden dooden.

7. Daarop trok Jezus zich met zijn leerlingen naar het meer terug, en een talrijke menigte uit Galilea volgde Hem. Ook uit Judea, Jerusalem, Idumea, het Overjordaansche en uit de streek van Tyrus en Sidon (kwam) veel volk, toen men hoorde alwat Hij deed. 9. En

---

als het ware uit. Het ongeluk van den man, die in hun midden staat, moet niet alleen tot het verstand, maar ook tot het hart spreken.

4. — In zijn vraag geeft Jezus te verstaan, dat men op den Sabbat altijd goed mag doen, zooals een slechte daad op den Sabbat altijd verboden is. De heiligheid van den Sabbat maakt een goede daad beter, een slechte daad slechter. Daarom mag men op den Sabbat altijd een mensch redden, nooit echter een mensch dooden. De tegenstelling: goed doen — kwaad doen, redden — dooden, is echt Semietisch om aan te duiden: goed doen — niet goed doen, redden — niet redden. De zin is: Het zou toch te dwaas zijn, dat het heilige gebod van den Sabbat een aanleiding zou zijn om het goede te laten en een evenmensch niet te helpen.

5. — Weer bemerken wij hier het verhaal van den ooggetuige, Petrus. Jezus liet zijn oogen over de tegenstanders rondgaan met een blik, waarin zoowel toorn als droefheid lag over hun verstoktheid.

6. — Mc. vermeldt hier ook de Herodianen. Daar Jezus in Galilea vertoefde, moesten de Farizeën den viervorst Herodes voor hun plan zoeken te winnen. Dit trachtten zij te bereiken door zijn aanhangers, de Herodianen. Op dezelfde wijze zullen zij ook wel de gevangenneming van Joannes den Dooper hebben bewerkt.

III. Jezus en de leerlingen, 3, 7—6, 13.

Mc. heeft ons in het voorafgaande een levendig beeld geteekend van Jezus' eerste optreden. De Zaligmaker vindt bij het volk veel geestdrift, is voortdurend omringd door een groote menigte, die echter vooral wonderen zoekt, en ontmoet reeds fellen tegenstand bij de leiders. Jezus echter vermijdt elk opzien, ontvlucht de scharen en verbiedt over zijn persoon en wonderen te spreken; want de wijze, waarop het volk op zijn woorden en daden reageert, is niet de ware. In het volgende schildert de evangelist ons, hoe Jezus zich steeds meer aan het volk onttrekt en zich aan zijn apostelen wijdt.

1. Jezus onder de scharen, 3, 7—12; vgl. Mt. 12, 15—21; Lc. 6, 17—19.

7—8. — Jezus trekt zich terug naar het meer, omdat Hij tusschen het volk veilig is tegen de aanslagen der Farizeën (vgl. v. 6). Mc. beschrijft den toeloop van volk. Er waren niet alleen veel Galileërs, maar ook uit verre streken stroomden de menschen toe: uit Judea en speciaal uit Jerusalem, uit

Hij beval zijn leerlingen, een boot voor Hem gereed te houden, met
het oog op de schare, opdat zij Hem niet zouden dringen. 10. Want
Hij genas er velen, zoodat allen, die kwalen hadden, zich op Hem
wierpen om Hem aan te raken. 11. En wanneer de onreine geesten
Hem zagen, vielen zij voor Hem neer en schreeuwden: Gij zijt de Zoon
Gods! 12. Maar Hij verbood hun streng, Hem bekend te maken.
13. Daarop besteeg Hij den berg en riep tot zich, die Hij zelf wilde;
en zij kwamen bij Hem. 14. En twaalf stelde Hij er aan, om bij Hem
te blijven en om hen ter prediking uit te zenden, 15. met de macht

---

het meer zuidelijke Idumea, uit het Overjordaansche en uit de noordelijke streek van Tyrus en Sidon. In al die omliggende landen was de faam van den Wonderdoener doorgedrongen.

9. — In dit en de volgende verzen beschrijft Mc. ons de onstuimigheid der volksscharen. Zij dringen zóó geweldig op Jezus aan, dat de leerlingen een boot moeten gereed houden. Zij volgen Hem voortdurend langs het strand om Hem aanstonds te kunnen opnemen, wanneer het gedrang te erg wordt.

10. — De zieken werpen zich als het ware op den Zaligmaker, om door zijn aanraking genezen te worden.

11. — Weer zijn het de booze geesten, die Jezus' persoonlijkheid kennen en openbaren. Zij noemen Hem niet meer „den heilige Gods" (1, 24), maar „den Zoon Gods". Daar deze laatste term met het bepalend lidwoord staat, erkennen zij Jezus dus als den Zoon van God bij uitstek. Telkens wanneer de bezetenen Jezus zien, werpen zij zich voor Hem neer met luid geschreeuw. De booze geesten weten dus, dat zij te doen hebben met hun grooten Tegenstander, en dit maakt hen razend van wanhoop en onmacht.

12. — Jezus ontkent niet, dat Hij de Zoon van God is. Integendeel, door het bevel Hem niet bekend te maken, geeft Hij het toe. Maar Hij wil niet, dat zijn waardigheid door de booze geesten geopenbaard wordt. Ook heeft Jezus zonder twijfel de Farizeën niet noodeloos willen prikkelen. Zelfs den naam „Messias" vermeed Hij zooveel mogelijk om geen valsche verwachtingen te wekken en den toorn zijner vijanden niet ten toppunt te doen stijgen. De benaming „Zoon van God" omvatte echter nog meer en zou nog meer tot verzet geprikkeld hebben. Jezus stelde zich tevreden met den nederigen titel van „Menschenzoon" en bereidde ondertusschen zijn leerlingen voor op het goede begrip van zijn persoonlijkheid en van zijn werk.

2. Uitverkiezing der apostelen, 3, 13—19; vgl. Mt. 10, 2—4; Lc. 6, 12—16.

13. — Mc. spreekt van den berg, omdat de berg, waarop Jezus zijn apostelen uitkoos en zijn bergrede hield, een zekere vermaardheid had in de christelijke traditie (vgl. Mt. 5, 1; Lc. 6, 12). De Zaligmaker had blijkbaar den berg beklommen om zich aan den volkstoeloop te onttrekken. Nadat Hij in de eenzaamheid gebeden had (Lc. 6, 12), riep Hij de twaalf uitverkorenen tot zich. Mc. legt er bizonder nadruk op, dat Jezus bij de uitverkiezing der apostelen volgens eigen wil handelde (vgl. Joa. 6, 70; 15, 16).

14—15. — Mc. zegt niet, dat de twaalf uitverkorenen apostelen waren (vgl. Mt. 10, 2; Lc. 6, 13). Dit blijkt echter uit het doel hunner uitverkiezing:

om de booze geesten uit te drijven. 16. Deze twaalf stelde Hij aan:
Simon, wien Hij den bijnaam Petrus gaf; 17. dan Jacobus, den zoon
van Zebedeüs, en Joannes, Jacobus' broeder; hun gaf Hij den bijnaam
Boanerges, dit is: zonen van den donder; 18. verder Andreas en
Philippus, Bartholomeüs en Mattheüs, Thomas en Jacobus, den zoon
van Alpheüs, Thaddeüs en Simon den Kananeër, 19. en Judas Iskarioth, die Hem verried.

20. Toen ging Hij naar huis, maar weer liep de menigte samen,
zoodat zij zelfs niet hun brood konden eten. 21. Toen de zijnen dit
hoorden, trokken zij uit om zich van Hem meester te maken, want
zij zeiden: Hij is buiten zich zelf.

Zij moeten altijd bij Jezus blijven om door Hem tot hun taak te worden voorbereid; deze taak is tweevoudig: prediken en de booze geesten uitdrijven.

16—19. — De vier apostel-lijsten, welke in het N. T. voorkomen, geven de twaalf namen in drie groepen van vier, waarvan elke groep in alle apostellijsten dezelfde namen bevat en met denzelfden naam begint. De eerste groep begint met Petrus, de tweede met Philippus, de derde met Jacobus den Jongere. De eerste groep bevat de twee broederparen, die het eerst door Jezus geroepen werden (1, 16—20). Mc. zegt, dat Jezus aan Simon den naam Petrus gaf. Of dit bij deze gelegenheid geschiedde, is niet zeker; Joa. plaatst het vroeger (1, 42), Mt. later (16, 18). Waarschijnlijk heeft Jezus bij de eerste ontmoeting de naamsverandering beloofd (Joa. 1, 42) en bij de belijdenis te Cesarea Philippi voltrokken (Mt. 16, 18); dit laatste feit wordt dan door Mc. hier bij anticipatie vermeld. De apostel-lijst van Mc. heeft verder het eigenaardige, dat Andreas van zijn broeder Petrus gescheiden wordt door de zonen van Zebedeüs. De reden daarvan is, dat Jacobus en Joannes met Petrus de drie bevoorrechte leerlingen waren. Omtrent de zonen van Zebedeüs vermeldt Mc., dat zij den bijnaam „Boanerges" ontvingen, wat ook waarschijnlijk bij een andere gelegenheid plaats had. Boanerges is een Grieksche vervorming van het Hebreeuwsche „benê-regesch", zonen van den donder. Jezus gaf hun dezen bijnaam wegens hun onstuimig en eerzuchtig karakter (Mc. 9, 37; 10, 35—40; vooral echter Lc. 9, 52—55).

3. Onrust van Jezus' bloedverwanten, 3, 20 vlg.

20. — Na de uitverkiezing der apostelen hield Jezus de bergrede, welke door Mc. niet wordt vermeld. Hij stelt het voor, alsof Jezus aanstonds naar het huis van Petrus te Kapharnaüm terugkeert. De menigte is nog altijd even geestdriftig; weer dringt zij om den Zaligmaker samen, zoodat Hij en zijn leerlingen zelfs geen gelegenheid hebben om na den langen voettocht iets te gebruiken.

21. — Eerst verhaalt Mc. de komst van „de zijnen" en na de Beëlzebul-rede de komst van „zijn moeder en broeders" (v. 31). De Grieksche uitdrukking, welke wij met „de zijnen" vertalen, duidt eigenlijk in het algemeen menschen aan, die uit Jezus' omgeving voortkomen (letterlijk: die van bij Hem). Men vraagt zich af, of „de zijnen" vereenzelvigd moeten worden met de in v. 31 genoemde personen. Volgens vele exegeten zijn „de zijnen" geen bloedverwanten van Jezus, maar zijn aanhangers te Kapharnaüm. Zij

22. Maar de schriftgeleerden, die van Jerusalem gekomen waren, zeiden: Hij is van Beëlzebul bezeten, en door den vorst der booze geesten drijft Hij de booze geesten uit. 23. Hij riep hen tot zich en

---

beroepen zich er op, dat de Grieksche uitdrukking inderdaad die wijdere beteekenis heeft (1 Mach. 9, 44; 11, 73; 12, 27; 13, 53 enz.), dat de bloedverwanten van Jezus in Nazareth woonden en dus niet spoedig genoeg aanwezig konden zijn om aan den in v. 20 aangeduiden toestand een einde te maken, ten slotte dat de personen van v. 31 geheel anders worden genoemd. Deze redenen zijn echter niet beslissend, want de Grieksche uitdrukking „de zijnen" kan ook stam- of bloedverwanten aanduiden (Spreuk. 31, 21; Dan. 13, 33); de toestand van v. 20 kan langeren tijd geduurd of zich herhaald hebben, zoodat de bloedverwanten uit Nazareth meenden te moeten ingrijpen; de aanduiding eindelijk van v. 31 „zijn moeder en broeders" kan een nadere verklaring zijn van „de zijnen". Wij mogen dus veronderstellen, dat dezelfde personen, welke vóór de Beëlzebul-rede voorgesteld worden als op weg zijnde, in v. 31 voor het huis, waar Jezus verblijft, aankomen. Jezus' stam- of bloedverwanten zullen zich eerder om zijn lichamelijk welzijn bekommerd hebben, dan zijn aanhangers. Toen zij hoorden, dat Jezus, die tot dan toe rustig in hun midden gewoond had, zooveel opzien baarde en voortdurend door groote scharen omringd was, maakten zij zich ongerust. De groote samenhoorigheid, welke in het oosten de stam- en bloedverwanten verbindt, maakt hun bezorgdheid nog begrijpelijker. Zou dit alles wel goed afloopen? Zouden Herodes of de Joodsche overheden niet ingrijpen en zouden zij zelf geen schade en schande er door ondervinden? Toen zij ten slotte hoorden, dat Jezus zich zelfs den tijd niet meer gunde om te eten, trokken zij uit om Hem vast te grijpen en met geweld naar Nazareth terug te brengen. De uitdrukking „buiten zich zelf zijn" moeten wij niet gelijkstellen met „krankzinnig zijn", zooals de Vulgaat vertaalt. Zij duidt een toestand van geestelijke overspanning of mystieke overdrijving aan, welke het bewustzijn van het gewone leven en de zorg voor de lichamelijke behoeften ter zijde stelt. — Het spreekt echter vanzelf, dat niet alle bloedverwanten noodzakelijkerwijze dezelfde meening over Jezus hadden; de aanwezigheid van zijn Moeder kunnen wij uit haar moederlijke bezorgdheid verklaren.

4. De Beëlzebul-rede, 3, 22—30; vgl. Mt. 12, 22—32; Lc. 11, 14—22.

22. — Terwijl Jezus bij zijn bloedverwanten enkel onverstand ontmoet, ondervindt Hij van de schriftgeleerden heftigen tegenstand en laster. De lasterlijke beschuldiging wordt bij Mt. en Lc. veel beter in haar historische omlijsting geplaatst; zij werd namelijk geuit naar aanleiding van een duiveluitdrijving, welke het volk op de gedachte bracht, dat Jezus wel de Messias kon zijn. Blijkbaar was het Sanhedrin over Jezus' optreden ongerust geworden, want de uit Jerusalem afkomstige schriftgeleerden waren zonder twijfel door het Sanhedrin gezonden om Jezus te bespieden. Daar Jezus' prediking niet met hun opvattingen overeenstemde, waren zij vastbesloten zijn invloed zooveel mogelijk tegen te werken. Zijn wonderen ontkennen was niet mogelijk; daarom schreven zij ze toe aan duivelshulp. Volgens Mc. voegden zij aan deze beschuldiging ook nog toe, dat Jezus zelve van Beëlzebul bezeten was.

sprak hun in gelijkenissen toe: Hoe kan de satan den satan verdrijven?
24. Wanneer een rijk inwendig verdeeld is, dan kan dat rijk niet in
stand blijven. 25. En wanneer een huis inwendig verdeeld is, dan
kan dat huis geen stand houden. 26. En wanneer de satan tegen
zich zelf in opstand komt en verdeeld is, dan kan hij geen stand houden en is het met hem gedaan. 27. Niemand toch kan het huis van
den sterke binnendringen en zijn huisraad rooven, als hij niet eerst
den sterke bindt; en dan zal hij zijn huis plunderen. 28. Voorwaar,
Ik zeg u: Alles zal aan de menschenkinderen worden vergeven: de
zonden en zelfs de godslasteringen, zooveel als zij er uitspreken.
29. Maar wie tegen den heiligen Geest lastert, krijgt in eeuwigheid
geen vergiffenis, maar hij is schuldig aan een eeuwige zonde. 30. Zij
hadden immers gezegd: Hij heeft een onreinen geest.

31. Toen kwamen zijn moeder en zijn broeders; zij bleven buiten
staan en zonden (iemand) tot Hem om Hem te roepen. 32. Er zat
namelijk een groote menigte om Hem heen, en men zeide tot Hem:
Zie, uw moeder en uw broeders staan buiten en zoeken U. 33. En
Hij antwoordde hun: Wie is mijn moeder en wie zijn mijn broeders?
34. Toen liet Hij zijn blik rondgaan over degenen, die in een kring
om Hem zaten, en zeide: Zietdaar mijn moeder en zietdaar mijn broe-

---

23. — In een drietal parabels, welke hier het karakter hebben van gewone vergelijkingen, weerlegt Jezus den laster.

28. — De gedachte, dat de godslasteringen aan de menschen zullen vergeven worden, wordt eenigszins sterker uitgedrukt, dan bij Mt., door de toevoeging „hoeveel zij er ook uitspreken".

29. — „Schuldig aan een eeuwige zonde" wil zeggen, dat hij een zonde bedreven heeft, waarvan de schuld eeuwig op hem blijft rusten.

30. — Mc. bevestigt, dat de schriftgeleerden inderdaad tegen den heiligen Geest gelasterd hebben. De geest, waarmede Jezus vervuld is, is de heilige Geest, terwijl de schriftgeleerden zeggen, dat het een onreine geest (Beëlzebul) is.

5. Jezus' ware bloedverwanten, 3,31—35; vgl. Mt. 12, 46—50; Lc. 8, 19—21.

32. — Mc. legt uit, waarom de bloedverwanten niet het huis binnengaan; er zit een groote menigte om Jezus heen, zoodat zij buiten moeten blijven staan. Ook verklaart deze evangelist, waarom zij Jezus zoeken, wanneer men althans de personen van v. 31 vereenzelvigt met die van v. 21. Zij komen om Jezus te grijpen en aan zijn apostolisch werk een einde te maken. Zoo begrijpen wij ook beter Jezus' antwoord. Alleen aan Jezus' moeder mogen wij deze bedoeling niet toeschrijven. — Vele Grieksche en oud-Latijnsche handschriften vermelden ook „Jezus' zusters", maar deze zijn waarschijnlijk toegevoegd wegens v. 35; het is niet waarschijnlijk, dat buiten zijn moeder andere vrouwelijke bloedverwanten aanwezig waren.

34. — In plaats van het gebaar, waarmede Jezus de aanwezigen aanduidt (Mt.), werpt Hij volgens Mc. een liefdevollen blik in het rond.

ders. 35. Alwie den wil van God doet, die is mijn broeder en mijn zuster en mijn moeder.

4. 1. Weer begon Jezus onderricht te geven bij het meer. En een zeer groote menigte verzamelde zich om Hem heen, zoodat Hij in de boot ging en daar neerzat op het meer; de geheele menigte echter bleef langs het meer op den oever staan. 2. En Hij leerde hen vele dingen in gelijkenissen en sprak in zijn onderricht aldus: 3. Luistert! Zie, de zaaier ging uit om te zaaien. 4. En het gebeurde bij het zaaien, dat een deel langs den weg viel; en de vogels kwamen en pikten het op. 5. Een ander deel viel op den steengrond, waar het niet veel aarde had; aanstonds kwam het op, doordat het geen diepe aarde had; 6. maar toen de zon opging, werd het verschroeid en verdorde, omdat het geen wortel geschoten had. 7. Weer een ander deel viel tusschen de doornen; en de doornen schoten op en verstikten het; en het bracht geen vrucht voort. 8. Een ander deel viel in de goede aarde; het schoot op, ontwikkelde zich en droeg vrucht; het één bracht dertig, het ander zestig- en het ander honderdvoud op. 9. En Hij zeide: Wie ooren heeft om te hooren, hij hoore!

10. Maar toen Hij alleen was, ondervroegen Hem degenen, die rondom Hem waren, met de twaalf over de gelijkenissen. 11. Hij zeide hun: Aan u is het geheim van het rijk Gods gegeven; maar zij, die buiten staan, ontvangen alles in gelijkenissen: 12. opdat zij goed

---

6. Jezus' gelijkenissen, 4, 1—34.

Mc. laat verschillende parabels van Mt. (13, 1—51) weg: de parabels van het onkruid, van het zuurdeeg, van den schat op den akker, van de paarlen en van het vischnet. Daarentegen geeft hij één eigen parabel: die van het stil kiemende zaad. Na de parabel van den zaaier laat hij enkele spreuken volgen, welke Mt. in de bergrede (5, 15; 7, 2), in de uitzendingsrede (10, 26) en in de gelijkenisrede (13, 12) geeft.

a. Gelijkenis van den zaaier, 4, 1—9; vgl. Mt. 13, 1—9; Lc. 8, 4—8.

1—9. — Deze gelijkenis stemt bijna woordelijk met die van Mt. overeen.

b. Doel der parabels, 4, 10—12; vgl. Mt. 13, 10—15; Lc. 8, 9 vlg.

10. — Dit onderhoud heeft plaats gehad na afloop van de prediking, toen Jezus met de twaalf apostelen en eenige andere leerlingen alleen was. Zij ondervragen Jezus over de gelijkenissen, d.w.z. over alle gelijkenissen, welke Hij dien dag heeft uitgesproken, niet alleen over die van den zaaier.

11. — De tekst van Mc. is korter en krachtiger dan die van Mt. en Lc. De beide laatsten spreken over de kennis van het geheim van het Godsrijk, Mc. spreekt over het geheim van het Godsrijk zonder meer. Dat geheim is immers niet alleen een voorwerp van kennis, maar het is tevens iets, dat de apostelen in zich en in anderen moeten verwezenlijken. De geheime plannen van God omtrent de uitbreiding van zijn rijk worden aan de apostelen toevertrouwd, niet alleen opdat zij ze zouden kennen, maar tevens opdat

zouden zien en niet onderscheiden, scherp zouden hooren en niet verstaan, opdat zij zich niet zouden bekeeren en vergiffenis zouden bekomen.

13. En Hij zeide hun: Verstaat gij deze gelijkenis niet? Hoe zult gij dan al de (andere) gelijkenissen begrijpen? 14. De zaaier zaait het woord. 15. Dit zijn de menschen langs den weg, waar het woord wordt gezaaid; wanneer zij het gehoord hebben, komt aanstonds de satan en rooft het woord, dat in hen is gezaaid. 16. Zoo ook zij, die op den steengrond worden gezaaid; dat zijn degenen, die terstond het woord met vreugde aannemen, zoodra zij het hooren; 17. zij hebben echter in zich zelf geen wortel, maar zijn onstandvastig; en als er later verdrukking of vervolging komt om wille van het woord, dan worden zij aanstonds geërgerd. 18. Anderen zijn er, die tusschen de doornen worden gezaaid; dat zijn degenen, die wel luisteren naar het woord, 19. maar de beslommeringen van de wereld, de verleiding van den rijkdom en de begeerten naar andere dingen sluipen binnen en verstikken het woord; en het blijft zonder vrucht. 20. En zij, die op de goede aarde werden gezaaid, zijn allen, die het woord hooren, het aannemen en vrucht dragen, de eene dertig-, de andere zestig- en de andere honderdvoud.

---

zij ze zouden ten uitvoer brengen. Terwijl Jezus de geheime plannen van God aan zijn leerlingen duidelijk en klaar openbaarde, sprak Hij daarover tot de buitenstaanders in parabels. Tot straf voor zijn ongeloof onthield Hij dus aan het volk die onderrichting, waarvoor het zich door eigen schuld onwaardig had gemaakt.

12. — Het „opdat" staat hier gelijk met „opdat in hen vervuld zou worden" de profetie van Isaïas: Scherp zult gij zien enz. (zie bij Mt. 13, 13).

c. Verklaring van de parabel van den zaaier, 4, 13—20; vgl. Mt. 13, 18—23; Lc. 8, 11—15.

13. — Jezus maakt er zijn leerlingen geen verwijt van, dat zij de parabel niet verstaan hebben; zonder verklaring was zij inderdaad zeer duister. Hij wil enkel hun weetgierigheid opwekken en hen doen inzien, hoezeer zij zijn onderrichting noodig hebben.

14. — Dit is de sleutel van de parabel; daarin wordt immers voorgesteld, hoe verschillende kategorieën van menschen aan de prediking van het woord (het Evangelie) beantwoorden.

14—20. — De verklaring van de parabel is in hoofdzaak dezelfde als bij Mt. Ook hier vinden wij oneffenheden in de wijze van uitdrukking, vermenging van parabel en allegorie, van beeld en werkelijkheid.

d. Het geheim moet openbaar worden, 4, 21—23; vgl. Mt. 5, 15; 10, 26; Lc. 8, 16 vlg.; 11, 33; 12, 2.

Deze vermaning vinden wij bij Mt. gedeeltelijk in de bergrede, gedeeltelijk in de uitzendingsrede. Bij Lc. vinden wij ze hier in haar geheel, en verder nog gedeeltelijk in 11, 33 en gedeeltelijk in 12, 2.

21. Ook zeide Hij hun: Haalt men soms de lamp, om ze onder de korenmaat te zetten of onder het bed? Is het niet, om ze op den kandelaar te plaatsen? 22. Want niets is verborgen, of het moet geopenbaard worden; en niets is geheim, of het komt aan het licht. 23. Zoo iemand ooren heeft om te hooren, hij hoore.

24. Nog zeide Hij hun: Let op hetgeen gij hoort! Met de maat, waarmee gij meet, zal u worden toegemeten, en met een toemaat bovendien. 25. Want wie heeft, hem zal gegeven worden; en wie niet heeft, hem zal ook nog worden ontnomen, wat hij bezit.

26. Verder zeide Hij: Het is met het rijk Gods als met een mensch, die het zaad in de aarde werpt; 27. hij slaapt des nachts en staat op

---

21. — In dezen samenhang gaat het over het geheim van het Godsrijk (vgl. v. 11). Nu is het nog verborgen, omdat het alleen aan de leerlingen bekend is. Evenals een lamp echter niet bestemd is om onder de korenmaat of onder het bed geplaatst te worden, zoo is ook het geheim van het Godsrijk bestemd om geopenbaard te worden aan de menschen.

22. — Zooals onder de menschen niets verborgen en geheim blijft, zoo is het ook in het bovennatuurlijk rijk der waarheid. Het geheim van het Godsrijk kan wel een tijdlang verborgen blijven, maar ten slotte moet het openbaar worden.

e. De leerlingen moeten het geheim van het Godsrijk aannemen, 4, 24 vlg.; vgl. Mt. 7, 2; 13, 12; 25, 29; Lc. 6, 38; 8, 18; 19, 26.

24. — Ook Lc. heeft op deze plaats een vermaning om het geheim van het Godsrijk met grooten ijver op te nemen. Van de twee spreuken, waardoor Mc. deze vermaning bevestigt, heeft Lc. hier echter alleen de tweede (8, 18). Jezus vermaant zijn leerlingen, nauwlettend en aandachtig toe te luisteren, m.a.w. zijn onderrichting over het Godsrijk ijverig in zich op te nemen. Om deze vermaning dieper te doen indringen, gebruikt Hij twee spreuken, welke aan het dagelijksch leven ontleend zijn. De eerste spreuk wordt bij Mt. (7, 2) en Lc. (6, 38) op de verhoudingen tusschen de menschen onderling toegepast. Hier heeft zij echter een andere beteekenis. De leerlingen moeten zeer aandachtig naar Jezus' woorden luisteren, want naar de maat van hun toewijding zal hun ook het licht der waarheid worden toegemeten. Bij het opnemen van de bovennatuurlijke waarheden hangt dus alles af van den ijver, waarmee men er naar luistert. God zal zelfs nog een toemaat geven, d.w.z. een grootere verlichting dan het verstand van nature kan bevatten.

25. — Deze spreuk komt ook bij Mt. (13, 12) en Lc. (8, 18) in de gelijkenisrede voor; zij gebruiken ze echter tevens op andere plaatsen (Mt. 25, 29; Lc. 19, 26). Dit spreekwoord, aan de oostersche samenleving ontleend (zie de noot bij Mt. 13, 12), wil in dit verband zeggen, dat de ijverige hoorder altijd in kennis zal toenemen, terwijl de onachtzame ook de weinige kennis, welke hij heeft, nog zal verliezen.

f. Het stil kiemende zaad, 4, 26—29.

26. — Deze parabel is het eigendom van Mc. — Wat er in het Godsrijk gebeurt, wordt vergeleken met het volgende feit uit het alledaagsche leven.

overdag. En het zaad ontkiemt en groeit op, zonder dat hij zelf weet,
hoe. 28. Want vanzelf brengt de aarde vrucht voort, eerst de halm,
dan de aar, en daarna het volle graan in de aar. 29. En als de vrucht
het toelaat, slaat hij er aanstonds den sikkel in; want het is tijd voor
den oogst.

30. Vervolgens sprak Hij: Waarmee zullen wij het rijk Gods ver-
gelijken of in welke gelijkenis het voorstellen? 31. Het is gelijk aan
een mosterdzaad; wanneer het in de aarde gezaaid wordt, is het het
kleinste van alle zaden, die op aarde zijn. 32. Maar wanneer het
eenmaal gezaaid is, groeit het op en wordt grooter dan alle groenten;
het schiet groote takken, zoodat de vogels des hemels onder zijn scha-

---

27. — Wanneer de landbouwer gezaaid heeft, bekommert hij er zich verder niet meer om. Hij slaapt 's nachts en staat op overdag, d.w.z. leeft zijn gewoon leven, zonder aan het zaad te denken. Hij weet zelfs niet, h o e het zaad groeit, en doet ook geen moeite om het te begrijpen; dat is het geheim van God, die het graan doet groeien. Dat proces kan de landbouwer met al zijn zorg niet bespoedigen, en geen vijand kan het vertragen.

28. — De ontwikkeling van het zaad tot de rijpe vrucht heeft een g e l e i d e l i j k verloop; het gaat langzaam maar zeker: eerst de halm, dan de aar, ten slotte het rijpe graan.

29. — Wanneer het graan rijp is, en niet eerder, treedt de landbouwer weer op. Dan is de tijd voor den oogst gekomen. — De beteekenis van de parabel ligt vooreerst in het v a n z e l f g r o e i e n d e z a a d. Zoo is het ook met het Godsrijk. Wanneer de apostelen het Godsrijk gepredikt hebben, moeten zij zich verder geen zorgen meer maken, maar den groei en de ontwikkeling aan Gods genade overlaten. Hoe het Godsrijk in de harten en in de menschelijke samenleving wortel schiet en groeit, is een goddelijk geheim, dat zij toch niet kunnen doorgronden. Door de prediking hebben zij hun plicht vervuld; het overige zal God doen. Deze parabel bevat een waarschuwing. Daar vele Joden meenden, dat het Godsrijk door een plotselinge wonderbare daad van God of door een gewelddadig ingrijpen van menschen moest gesticht worden, leert Jezus zijn leerlingen, dat het Godsrijk langzaam en geleidelijk zal groeien. Geen ongeduld, geen onrust, geen gewelddadig optreden, maar rust, kalmte en vertrouwen! Tevens bevat de parabel een bemoediging. Wanneer de leerlingen gepredikt hebben, dan kunnen zij er vast op rekenen, dat hun arbeid niet vergeefsch is. God zal het uitgestrooide zaad tot rijpheid brengen. Vervolgens heeft ook de o o g s t in deze parabel (v. 29) zijn beteekenis. Jezus is degene, die het eerst van allen het Godsrijk predikte. Hij zal heengaan en aan God den groei van het Godsrijk onder de menschen overlaten. Wanneer het tot rijpheid gekomen is, zal Hij terugkeeren om te oogsten (het laatste oordeel). — Over deze parabel, zie Geerebaert, *De God-Mensch. Christus' woorden* I, blz. 140—153.

g. Het mosterdzaad, 4, 30—34; vgl. Mt. 13, 31 vlg.; Lc. 13, 18 vlg.

30—32. — De gelijkenis van het mosterdzaad stemt hoofdzakelijk met die van Mt. overeen.

duw kunnen nestelen. 33. En in veel gelijkenissen van dezen aard
verkondigde Hij hun het woord, voor zoover zij het konden verstaan;
34. en zonder gelijkenis sprak Hij hen niet toe. Maar aan zijn leer-
lingen afzonderlijk legde Hij alles uit.
35. En Hij sprak tot hen op dien dag, toen het avond werd: Laat
ons naar den overkant gaan. 36. Toen lieten zij de menigte gaan
en namen Hem, zooals Hij was, mee in de boot; en andere booten ver-
gezelden Hem. 37. En er ontstond een hevige stormwind en de gol-
ven sloegen in de boot, zoodat zij reeds vol water liep. 38. Hij zelf

---

33. — Mc. heeft drie gelijkenissen gegeven en voegt er nu aan toe, dat Jezus veel gelijkenissen van denzelfden aard voorstelde; de drie, welke hij heeft opgeteekend, zijn slechts voorbeelden. In den vorm van gelijkenissen verkondigde Jezus het woord, d.i. het Evangelie en in het bizonder de leer omtrent het Godsrijk. Zooals uit de tegenstelling met de leerlingen (v. 34) blijkt, is hier sprake van de prediking aan het volk. Daarin hield Jezus rekening met het onvolmaakte begrip zijner toehoorders (vgl. Joa. 16, 12; 1 Cor. 3, 2).

34. — Dat Jezus tot het volk alleen in gelijkenissen sprak, zegt ook Mt. (13, 34). De Joden hadden over het algemeen zeer valsche begrippen over het Godsrijk. Wanneer Jezus deze wanbegrippen direct bestreden had, zou Hij volstrekt geen gehoor hebben gevonden. Daarom wilde Hij eerst zijn toehoorders door parabels voorbereiden om zijn prediking gewillig te aanvaarden (parabel van den zaaier) en hun een algemeen idee geven van het ware Godsrijk, dat niet plotseling zou komen, maar langzaam zou groeien (het stil kiemende zaad) en ten slotte toch een groote uitbreiding zou bereiken (het mosterdzaad). Aan de leerlingen echter verkondigde Hij de waarheid zonder parabel of beeldspraak.

7. De storm op het meer, 4, 35—41; vgl. Mt. 8, 23—27; Lc. 8, 22—25.

35—36. — Zooals Mc. duidelijk aangeeft, geschiedde dit op den avond van *denzelfden* dag, waarop de parabels van het Godsrijk werden uitgesproken. Het bevel om naar den overkant te varen ging uit van den Zaligmaker; misschien vreesde Hij opnieuw het lastige opdringen van de menigte. Zooals bij het begin van het hoofdstuk gezegd is, bevond Jezus zich reeds in de boot. De leerlingen namen nu verder als ervaren visschers de leiding op zich en staken met Jezus van wal. „*Zooals Hij was*” wil zeggen, dat zij Jezus meenamen zonder verdere toebereidselen voor de reis. Daarin komt duidelijk tot uitdrukking, dat de Zaligmaker het leven leidde van een rondtrekkenden prediker, die ieder oogenblik van verblijf verwisselde en 's morgens als het ware niet wist, waar Hij 's avonds zou overnachten. De *andere booten* behoorden waarschijnlijk aan visschers, die in den nacht hun beroep gingen uitoefenen, zooals heden nog geschiedt. Er wordt verder niet meer over gesproken; waarschijnlijk werden zij door den storm verstrooid of teruggedreven.

37. — Mc. teekent met eenige overdrijving, hoe groot het gevaar was: De boot liep vol water!

38. — Jezus' taak was de prediking. Vermoeid als Hij was, liet Hij het be-

nu lag aan den achtersteven op het kussen te slapen. Zij maakten Hem wakker en zeiden tot Hem: Meester, bekommert Gij U er niet om, dat wij vergaan? 39. Toen stond Hij op, gebood aan den wind en sprak tot het meer: Zwijg, wees stil! En de wind ging liggen en het werd heel stil. 40. Toen sprak Hij tot hen: Wat zijt gij zoo angstig? Hebt gij nog geen geloof? 41. Maar een hevige vrees greep hen aan en zij zeiden tot elkander: Wie is Hij toch, dat zelfs de wind en het meer Hem gehoorzamen?

5. 1. Zoo kwamen zij aan den overkant van het meer in het land der Gerasenen. 2. Zoodra Hij de boot verliet, kwam Hem uit de grafspelonken een man tegemoet, die door een onreinen geest was bezeten. 3. Hij had zijn verblijf in de graven en niemand kon hem meer binden, zelfs niet met ketens; 4. want meermalen had men hem met voetboeien en ketens gebonden, maar hij had de ketens verscheurd en de voetboeien verbroken; niemand was in staat hem te bedwingen. 5. Dag en nacht was hij in de grafspelonken en op de bergen, terwijl hij schreeuwde en zich met steenen sloeg. 6. Toen hij van verre Jezus zag, snelde hij toe, wierp zich voor Hem neer 7. en schreeuw-

---

sturen van de boot aan de kundige visschers over. Op den achtersteven was meestal een bank met een kussen bekleed (vandaar het bepalend lidwoord: het kussen); daarop legde Jezus zijn hoofd neer en sliep in. — De leerlingen maakten er hun Meester een verwijt van, dat Hij rustig lag te slapen (vgl. Lc. 10, 40). Toch sprak hun gedrag ook van een groot vertrouwen; zij schenen zelfs het vage bewustzijn te hebben, dat Jezus ook slapend op de hoogte was van het gevaar.

39. — Veel levendiger dan bij Mt. en Lc. richt Jezus zich hier tot den wind en het meer, als waren het wezens met verstand en vrijen wil; ook het volk spreekt in v. 41 van „gehoorzamen”. Dit berust echter niet op animistische opvattingen, maar is enkel een personificatie van de natuurkrachten.

8. De genezing van den bezetene, 5, 1—20; vgl. Mt. 8, 28—34; Lc. 8, 26—39.

Wat de hoofdzaak betreft stemt het verhaal met dat van Mt. overeen; Mc. heeft echter vooral hier veel teekenende bizonderheden, welke zonder twijfel op een ooggetuige teruggaan.

2—5. — Vooral de beschrijving van den treurigen toestand van den bezetene is uiterst rijk en levendig. Zij geeft ons een beeld van de macht en de boosheid van de duivels en doet Jezus' overmacht dus nog beter uitkomen. Men had het opgegeven, den bezetene te binden; want telkens had hij ketens en voetboeien zonder eenige moeite verbroken, wat hij alleen kon door de macht van den boozen geest. Hij was geheel van zijn verstand beroofd; want ofschoon hij een huis en een familie had (v. 19), verbleef hij 's nachts in de grafspelonken en liep overdag schreeuwend over de bergen, terwijl hij zich zelf met steenen verwondde. Bovendien duldde hij geen kleederen aan zijn lijf (v. 15).

7. — De booze geest houdt Jezus voor den Zoon van God, maar hij

de luid: Wat hebt Gij met ons te maken, Jezus, Zoon van den allerhoogsten God? Ik bezweer U bij God: Kwel mij niet! 8. Want Hij had tot hem gezegd: Onreine geest, ga uit van dien man! 9. Toen vroeg Hij hem: Hoe is uw naam? En hij zeide tot Hem: Legioen is mijn naam, want wij zijn talrijk. 10. En hij smeekte Hem dringend, hen toch niet uit die streek te verbannen. 11. Nu was daar op den berg een groote kudde zwijnen aan het grazen. 12. Zij smeekten Hem en zeiden: Zend ons naar de zwijnen, opdat wij daarin gaan. 13. En Hij stond het hun toe. Toen gingen de onreine geesten uit en voeren in de zwijnen. En de kudde stortte zich van af de steilte in het meer, ten getale van ongeveer twee duizend, en verdronk in het meer. 14. En die ze hoedden, vluchtten heen en vertelden het in de stad en in de gehuchten; en men kwam zien, wat er gebeurd was. 15. Toen zij nu bij Jezus kwamen en den bezetene zagen zitten, gekleed en goed bij verstand, ofschoon hij door het legioen bezeten was geweest, werden zij bevreesd. 16. En zij, die ooggetuigen geweest waren, verhaalden hun, wat er met den bezetene was gebeurd, en ook het gebeurde met de zwijnen. 17. Toen begonnen zij Hem te vragen, om

---

onderscheidt Hem niettemin van God zelve, omdat hij zegt: Ik bezweer U bij God! Het is zeker vreemd, dat de booze geest zich tegenover den Zoon Gods op God zelve beroept. Wij voelen daarin zijn uiterste radeloosheid.

8. — Wanneer Jezus in dit en de volgende verzen niet aanstonds zijn macht gebruikt, maar met den boozen geest als het ware in onderhandeling treedt, dan geschiedt dit ter wille van zijn leerlingen, die den waren aard van de geestenwereld moeten leeren kennen.

9. — Sommigen meenen ten onrechte, dat Jezus zich tot den man zelf richt en hem zijn naam vraagt, om zijn bewustzijn te doen ontwaken. Neen, Jezus richt zich tot dengene, die in v. 7 gesproken heeft, namelijk *tot den boozen geest*; deze is het immers, die het zelfbewustzijn van den man overheerscht. Jezus verlangt, dat de booze geest zijn naam zegt. Hij wil zijn vijand voor de leerlingen ontmaskeren en duldt niet, dat deze zich nog langer in de persoonlijkheid van den ongelukkige verschuilt. De booze geest moet uit eigen mond en niet uit dien van een vreemde spreken. — De duivel verraadt nu, dat hij niet alleen is, maar dat hij talrijke gezellen heeft, wat het buitengewoon ernstige karakter van deze bezetenheid verklaart. Daarom spreekt hij in het vervolg nu eens in het enkel- en dan in het meervoud. Het woord „*legioen*" beteekent niet noodzakelijk, dat er vijf of zes duizend booze geesten waren; de duivel zelf verklaart dit woord door te zeggen: want wij zijn talrijk.

15. — Mc. beschrijft ons treffend den tegenwoordigen toestand van den bezetene in tegenstelling met zijn vroegere razernij. Hij zit rustig neer, zonder twijfel uitgeput van de doorgestane ellende, maar zijn bewustzijn is teruggekeerd en hij heeft zich laten kleeden.

16. — Er ontstaat natuurlijk een levendig gesprek tusschen de ooggetuigen en de nieuw-gekomenen. Alles wordt in geuren en kleuren verteld.

heen te gaan uit hun gebied. 18. Toen Hij nu in de boot steeg, verzocht de gewezen bezetene, bij Hem te mogen blijven. 19. Hij stond het hem niet toe, maar zeide hem: Ga naar huis, bij de uwen, en verkondig hun, alwat de Heer u gedaan heeft en hoe Hij zich over u heeft ontfermd. 20. Hij ging heen en begon te verkondigen in de Dekapolis, wat Jezus voor hem gedaan had; en allen stonden verbaasd.

21. Toen Jezus in de boot den overkant bereikt had, verzamelde zich weer een groote menigte rondom Hem. Terwijl Hij zich op den oever van het meer bevond, 22. kwam een van de synagoge-oversten, met name Jaïrus. Toen hij Hem zag, wierp hij zich aan zijn voeten 23. en smeekte Hem met aandrang: Mijn dochtertje ligt op sterven; kom haar de handen opleggen, opdat zij gered worde en in leven blijve. 24. En Hij ging met hem mee. Een groote menigte volgde Hem en drong tegen Hem aan. 25. Daar was nu een vrouw, die twaalf jaar lang aan bloedvloeiing leed 26. en veel van ver-

---

18. — De dankbaarheid jegens den Zaligmaker en misschien ook de vrees voor een hervallen in zijn kwaal geven den genezene dit verzoek in.

19. — Terwijl Jezus den melaatsche verbood zijn genezing bekend te maken (1, 44), gebiedt Hij hier het tegendeel. De reden daarvan is zonder twijfel, dat Jezus zich nu niet in Galilea, maar in een grootendeels heidensche streek bevindt. Terwijl Hij zelve in Galilea predikt, wil Hij door den genezene ten minste een echo van het Evangelie onder de heidenen laten weerklinken.

20. — De dankbare man beperkt zich niet tot zijn huis en zijn familie, zooals Jezus hem gelast heeft, maar trekt door heel de Dekapolis (zie bij Mt. 4, 25) om het wonder te verkondigen. Zoo strooit hij het eerste zaad van het Evangelie, dat door de zorgen der latere predikers in die streek zal ontkiemen. Voor het oogenblik is een algemeene verbazing het gevolg van zijn optreden.

9. De vrouw met bloedvloeiing en de dochter van Jaïrus, 5, 21—43; vgl. Mt. 9, 18—26; Lc. 8, 40—56.

Ook hier heeft Mc. weer vele nieuwe bizonderheden, welke het verhaal veel natuurlijker en aanschouwelijker maken.

21. — In tegenstelling met de koele en zelfs vijandige houding van de bewoners op den oostelijken oever wacht Jezus hier weer een hartelijke ontvangst. Waarschijnlijk heeft men de boot zien naderen en is de menigte bij het hooren daarvan aanstonds weer (dit woordje plaatsen wij met enkele handschriften bij „zich verzamelen") samengestroomd.

22. — Er komt „een der archisynagogen", d.i. een der synagoge-oversten. Door dien term wordt niet alleen de eigenlijke overste eener synagoge aangeduid, maar tevens de voornaamste leden; het is daarmee zooals met den term „archiëreus", hoogepriester, die ook niet tot den eigenlijken hoogepriester beperkt werd. — De naam Jaïrus is dezelfde als Jaïr, welke voorkomt in het O. T. (Num. 32, 41; Deut. 3, 14; Jos. 13, 30; 3 Kon. 4, 13).

25. — Het is een eigenaardig toeval, dat het begin van haar ziekte samenviel met de geboorte van Jaïrus' dochter (vgl. v. 42).

schillende geneesheeren te verduren had gehad; al haar bezit had zij ten koste gelegd, maar heelemaal geen baat gevonden; zij was eer nog erger geworden. 27. Daar zij van Jezus gehoord had, trad zij tusschen de menigte achter Hem aan en raakte zijn kleed aan. 28. Want zij dacht: Als ik slechts iets van zijn kleederen aanraak, zal ik genezen. 29. En aanstonds droogde haar bloedvloeiing op, en zij voelde in haar lichaam, dat zij genezen was van haar kwaal. 30. Jezus was zich in zich zelve bewust, dat een kracht van Hem was uitgegaan, en aanstonds keerde Hij zich om in de menigte en zeide: Wie heeft mijn kleederen aangeraakt? 31. Zijn leerlingen zeiden tot Hem: Gij ziet, dat de menigte tegen U aandringt, en Gij vraagt: Wie heeft Mij aangeraakt? 32. Maar Hij keek rond om de vrouw te zien, die dat gedaan had. 33. Bevreesd en sidderend kwam de vrouw naderbij, daar zij wist, wat haar gebeurd was; zij wierp zich voor Hem neer en zeide Hem de heele waarheid. 34. Toen zeide Hij tot haar: Dochter, uw

---

26. — Mc. beschrijft het verloop der ziekte. Zooals menschen, die ten einde raad zijn, was de vrouw van den eenen geneesheer naar den anderen geloopen, maar het resultaat van hun vaak tegenstrijdige voorschriften was bedroevend. Ondanks zeer pijnlijke behandelingen was haar kwaal steeds verergerd. Bovendien had zij al haar bezit daaraan besteed. Lc., die zelve geneesheer was, heeft de voorstelling van Mc. ten gunste van zijn collega's verzacht. Tegenover de onmacht der geneesheeren steekt Jezus' macht des te sterker af.

30. — Wij moeten dit niet opvatten, alsof Jezus op zinnelijk waarneembare wijze een kracht had voelen uitgaan en het wonder buiten zijn wil was geschied. Het Grieksche woord duidt een innerlijke en verstandelijke kennis aan. Mc. heeft dus omtrent dit wonder volstrekt geen magische opvatting. Ofschoon Jezus het wonder wetens en willens gedaan had, kon Hij toch, zonder te veinzen of zich aan het begrip der toehoorders aan te passen, ernstig de vraag stellen: Wie heeft Mij aangeraakt? Zooals in meerdere andere gevallen, gaat het hier niet om de goddelijke of ingestorte kennis van Jezus, maar om zijn ervaringskennis, welke evenals die van gewone menschen beperkt was.

31. — De woorden der apostelen zijn niet eerbiedig; zij meenen, dat Jezus zich beklaagt over het lastig opdringen der menigte, en vinden zijn vraag daarom volkomen nutteloos.

32. — Daar Jezus (met zijn ervaringskennis) nog niet weet, wie Hem aangeraakt heeft, is de aanduiding, dat het een vrouw was, een proleptische spreekwijze van den evangelist.

33. — Alleen de vrouw weet, wat Jezus bedoelt en wie Hij zoekt. Misschien was haar geloof met een soort bijgeloof vermengd en meende zij de genezing zonder Jezus' weten verkregen te hebben. Zij voelt zich nu ontdekt, en bevreesd voor de wonderbare macht en kennis van den Zaligmaker, valt zij voor zijn voeten neer en bekent alles, wat er gebeurd is.

34. — Jezus stelt de vrouw gerust en bevestigt het wonder door zijn woord; haar genezing zal blijvend zijn.

geloof heeft u gered; ga in vrede en wees genezen van uw kwaal.
35. Terwijl Hij nog sprak, kwam men van (het huis van) den synagoge-overste boodschappen: Uw dochter is gestorven; waarom valt gij den Meester nog lastig?
36. Jezus hoorde, wat er gezegd werd, en sprak tot den synagoge-overste: Vrees niet; geloof slechts!
37. Hij liet niemand met zich meegaan, dan Petrus, Jacobus en Joannes, den broeder van Jacobus.
38. Zij kwamen dan bij het huis van den synagoge-overste en Hij zag daar rouwmisbaar en weenende en luid jammerende menschen.
39. Hij ging naar binnen en zeide tot hen: Waartoe dit geraas en geween? Het kind is niet dood, maar het slaapt.
40. En zij lachten Hem uit. Nadat Hij hen allen had naar buiten gedreven, nam Hij den vader en de moeder van het kind en zijn metgezellen met zich mee en ging binnen, waar het kind was.
41. Hij nam het kind bij de hand en zeide tot haar: Talitha koem, wat beteekent: Meisje, Ik zeg u: Sta op!
42. Aanstonds stond het meisje op en liep heen en weer; want het was twaalf jaar oud. En zij stonden

---

35. — De synagoge-overste was in Jezus' gezelschap; de boodschappers kwamen van bij hem, d.w.z. uit zijn huis, om den dood van zijn dochter te berichten. Zij dachten niet aan een mogelijke opwekking uit den dood. Er sprak uit hun woorden een groote eerbied voor den Meester, die toch al zoo zeer door allerlei menschen in beslag genomen werd en daarom niet onnoodig lastig gevallen moest worden.

36. — Jezus geeft den vader te verstaan, dat hij ook nù niet de hoop moet opgeven. Wanneer hij in het geloof niet wankelt, zal alles nog ten goede keeren.

37. — Jezus zendt de menigte weg, vóórdat zij het huis bereikt hebben; deze gaat zonder eenigen tegenstand uiteen, omdat het nieuws van den dood der dochter zich verspreidt. De Meester kan nu toch niet meer helpen! Alleen de drie bevoorrechte leerlingen mogen verder meegaan. Waarschijnlijk heeft de menigte gedacht, dat Jezus naar het huis van den overste ging om te troosten.

40. — De Zaligmaker zendt allen uit de ontvangstzaal naar buiten en gaat dan met de ouders van het kind en de drie leerlingen in het slaapvertrek, waar de doode nog op haar bed ligt.

41. — De Arameesche woorden „talitha koem" (volgens vele handschriften en vertalingen „koemi") zijn in de apostolische overlevering bewaard gebleven. Dit is een bewijs, welk een indruk dit wonder maakte.

42. — De indruk van het wonder was des te grooter, omdat het meisje aanstonds opstond en heen en weer liep; het was dus niet alleen tot het leven teruggekeerd, maar had ook de beschikking over de vroegere krachten. Alsof het uit een boozen droom ontwaakte en als onbewust van hetgeen er gebeurd was, liep het rond door het huis om de gewone bezigheden te hervatten. Het redengevende „want het was twaalf jaar oud" is niet duidelijk. Wil de evangelist daardoor verklaren, dat het meisje reeds loopen kon? Of heeft hij niet eerder den jeugdigen leeftijd beschouwd als de reden van haar argeloos en onnadenkend gedrag?

stom van verbazing. 43. Maar Hij gebood hun zeer streng, dat niemand het te weten zou komen. Ook zeide Hij, dat men haar te eten zou geven.

6. 1. En Hij vertrok van daar en kwam in zijn vaderstad; en zijn leerlingen volgden Hem. 2. En toen de Sabbat kwam, begon Hij in de synagoge te onderrichten. De talrijke toehoorders stonden verbaasd en zeiden: Welk een wijsheid werd aan Dezen gegeven! En zoo groote wonderen als door zijn handen gebeuren! 3. Is Deze dan niet de timmerman, de zoon van Maria, de broeder van Jacobus, José, Judas en Simon? En leven zijn zusters niet hier onder ons? En zij ergerden

---

43. — Jezus had de ouders en de drie leerlingen getuigen doen zijn van de opwekking, omdat Hij wilde, dat het verhaal daarvan later zou openbaar worden. Nu eischte Hij echter een streng stilzwijgen, want een doodenopwekking zou een messiaansche beweging onder het volk kunnen ontketenen. Door het bevel om het kind voedsel te geven zou Jezus volgens sommigen de waarachtigheid van het wonder hebben willen bewijzen. Waarschijnlijk kwam dit bevel echter voort uit louter goedheid. Het is juist zoo menschelijk mooi, dat Jezus te midden van de algemeene opwinding er aan dacht, dat het kind behoefte had aan voedsel.

10. Jezus in Nazareth, 6, 1—6; vgl. Mt. 13, 53—58; Lc. 4, 16—22.

1. — Mc. zegt uitdrukkelijk, dat de leerlingen Jezus naar Nazareth vergezelden; Hij ging dus niet om zijn verwanten te bezoeken, maar om er zijn messiaansche zending te vervullen. De leerlingen moesten getuigen zijn van de vijandige ontvangst, welke Jezus bij zijn medeburgers ten deel viel, om later tegen teleurstellingen bestand te zijn.

2. — Op den eerstvolgenden Sabbat begon Jezus in de synagoge te onderrichten. De nieuwsgierigheid had de bewoners van Nazareth in grooten getale naar de synagoge gelokt. Na afloop der onderrichting gaven zij hun verbazing in allerlei uitroepen weer. Vanwaar heeft Hij die wijsheid en wondermacht? Zij moeten erkennen, dat Jezus met buitengewone wijsheid gesproken heeft. Die wijsheid moet Hem gegeven zijn, want Hij heeft niet de scholen der Rabbijnen bezocht. Vooral uiten zij echter hun verbazing over de groote wonderen, welke van Hem verteld worden. Hun uitroepen zijn een mengsel van verwondering en twijfel. Zij erkennen, dat er in Jezus een buitengewone verandering heeft plaats gegrepen, maar de bron, waaruit dit alles voortkomt, lijkt hun verdacht.

3. — In plaats van „zoon van den timmerman" (Mt.) heet Jezus hier „de timmerman". Blijkbaar heeft Hij dus na Joseph's dood een tijdlang het ambacht van timmerman zelfstandig uitgeoefend (vgl. E. F. Sutcliffe, *Jesus Christus S. Josephi in labore socius*, Verbum Domini 1925, blz. 104—109). Er ligt een groote minachting in dit woord. Welk een aanmatiging voor een timmerman om als Rabbi en wonderdoener op te treden! Zij hebben Hem tot vóór korten tijd alleen gekend als „den zoon van Maria". Het feit, dat Jezus onder zijn medeburgers aldus genoemd werd, is een bewijs, dat Joseph gestorven was en dat Jezus de eenige zoon van Maria was; zoo noemt men immers alleen den eenigen zoon eener weduwe. Over de broeders

zich aan Hem. 4. Maar Jezus sprak tot hen: Een profeet wordt enkel in zijn vaderland miskend, onder zijn verwanten en in zijn huis. 5. En Hij kon daar geen wonder doen; alleen legde Hij enkele zieken de handen op en genas hen. 6. Hij was verwonderd over hun ongeloof. Toen trok Hij de dorpen rond en onderrichtte.

7. En Hij riep de twaalf bij zich en begon hen twee aan twee uit te zenden, en Hij gaf hun macht over de onreine geesten. 8. Hij gebood hun, niets mee te nemen op reis, dan alleen een staf: geen reiszak, geen brood en geen geld in den gordel; wel mochten zij sandalen dragen, maar geen twee onderkleederen. 10. En Hij zeide hun: Waar gij in een huis zijt binnengegaan, blijf daar, totdat gij weer afreist. 11. En wanneer een plaats u niet opneemt en men niet naar u luistert, gaat weg van daar en schudt het stof van uw voeten, als een getuigenis tegen hen. 12. Zij gingen heen en predikten, dat men

---

en zusters van Jezus, zie bij Mt. 12, 46. De naam „José" is een andere vorm voor „Joseph". — Het overheerschende gevoel van Jezus' medeburgers is ten slotte spot en ongeloof. De indruk van wat zij zien en hooren wordt teniet gedaan door zijn nederige afkomst.

4. — De toevoeging „onder zijn verwanten en in zijn huis" schijnt er op te duiden, dat Jezus ook bij zijn stam- en bloedverwanten geen geloof vond.

5—6. — Mc. zegt, dat Jezus geen wonderen kon doen. De vrijzinnigen leiden daaruit af, dat Jezus alleen door suggestie genas. Deze uitdrukking beteekent echter enkel, dat Jezus krachtens den wil zijns Vaders alleen wonderen deed, wanneer Hij geloof ontmoette. Hij vond geen geloof in Nazareth; dus kon Hij er geen wonderen doen. Dat dit ook de opvatting van den evangelist is, volgt duidelijk uit de toevoeging, dat Hij toch in Nazareth enkele geloovige zieken vond, die Hij door handoplegging genas. Jezus' verwondering was echt, want het volslagen ongeloof zijner medeburgers was voor zijn ervaringskennis iets onverwachts.

11. Uitzending der apostelen, 6, 7—13; vgl. Mt. 10, 1. 5—42; Lc. 9, 1—6.

7. Mc. zegt, dat de apostelen twee aan twee gezonden werden. Zoo kon het Evangelie zich in verschillende richtingen verspreiden, terwijl de apostelen toch niet van onderlinge hulp verstoken waren. Ook hier gold het: Vae soli! De tegenwoordigheid van een mede-apostel bewaarde bovendien voor misstappen en weerde verdachtmakingen af. Ook de rechtsregel van het O. T., dat de bevestiging der waarheid tenminste twee getuigen vordert, was hier van toepassing.

11. — Mc. voegt aan den tekst van Mt. toe: „als een getuigenis tegen hen". Die symbolische handeling zou een getuigenis zijn van het ongeloof en de verstoktheid van die plaats. De Joden beschouwden den niet-Israëlietischen grond als onrein, vooral omdat de heidenen de reinigingsvoorschriften betreffende de dooden niet onderhielden. Zoo moesten ook de apostelen het stof van die stad of dat dorp als onrein van hun voeten schudden (vgl. Hand. 13, 51).

12. — In tegenstelling met Mt. verhaalt Mc., dat de apostelen ook werkelijk hun prediktocht aanvaardden. Blijkbaar moesten zij alleen Jezus'

zich zou bekeeren. 13. Zij dreven vele booze geesten uit, zalfden vele zieken met olie en genazen hen.

14. Ook koning Herodes hoorde van Hem, want zijn naam werd beroemd; en men zeide: Joannes de Dooper is uit de dooden opgewekt; en daarom werken die krachten in Hem. 15. Anderen zeiden: Het is Elias. Nog anderen zeiden: Het is een gewone profeet.

---

komst voorbereiden (vgl. Lc. 10, 1), want zij predikten boete en bekeering, niet de komst van het Godsrijk.

13. — Uit het feit, dat zij de zieken met olie zalfden, volgt niet, dat de genezingen zuiver natuurlijk waren. Zooals de Zaligmaker vaak uiterlijke teekenen en zelfs stoffelijke voorwerpen gebruikte bij zijn wonderbare genezingen (vgl. 7, 33), zoo ook de apostelen. Het verschil is echter, dat de apostelen een werkelijk geneesmiddel gebruikten; want de olie vond in het Oosten als zoodanig een veelvuldige toepassing. Daar echter hun zalving altijd de genezing van den zieke bewerkte, moet er sprake zijn van echte wonderen. Dat Jezus door een enkel woord genas of alleen middelen aanwendde, welke van nature geen genezing bewerkten, is een teeken van zijn hoogere macht. — De zalving der zieken, waarvan hier sprake is, was niet het H. Sacrament des Oliesels, want zij diende enkel tot het lichamelijk welzijn; men kan ze echter beschouwen als een voorbereiding van het Sacrament (vgl. Jac. 5, 14), zooals de waterdoop van Joannes een voorbereiding was van het H. Doopsel.

IV. Jezus ontwijkt Galilea, 6, 14—8, 26.

Deze sectie begint met de mededeeling, dat ook Herodes Antipas op Jezus opmerkzaam werd, en met het verhaal van den moord op den Dooper. Dit is voor Jezus een aanleiding om Galilea meer en meer te ontwijken. Hij verblijft nu dikwijls in heidensche streken.

1. De meening van Herodes, 6, 14—16; vgl. Mt. 14, 1 vlg.; Lc. 9, 7—9.

14. — Herodes, die in Tiberias verbleef, moet reeds eerder van Jezus gehoord hebben, maar nu begint hij blijkbaar onder den indruk te komen. Mogelijk was het rondtrekken van de apostelen de reden van zijn onrust. Zou de beweging nu een omvang gaan aannemen, die voor de rust van zijn land gevaarlijk werd? — Degenen, die Jezus voor den verrezen Joannes houden, zijn waarschijnlijk Herodes' hovelingen (de meening van Herodes vinden wij in v. 16). Zij zullen hun meening echter niet geuit hebben ten aanhooren van den koning, want dit zou een afkeuring van Joannes' terechtstelling geweest zijn. Wij besluiten uit hun woorden, dat Joannes' optreden een geweldigen indruk moet gemaakt hebben, zelfs op de wereldsche omgeving van Herodes; men kon blijkbaar moeilijk aannemen, dat zijn loopbaan met den gewelddadigen dood geëindigd was.

15. — Anderen houden Jezus voor Elias, die immers levend ten hemel was opgenomen (4 Kon. 2, 11) en vóór de komst van den Messias weer verwacht werd (vgl. Mt. 16, 14). Nog anderen zeggen, dat Jezus een gewone profeet is, zooals alle vorigen.

16. Toen echter Herodes het hoorde, zeide hij: Het is Joannes, dien ik onthoofd heb; hij is verrezen.

17. Want Herodes zelve had Joannes laten grijpen en hem in de gevangenis geboeid naar aanleiding van Herodias, de vrouw van zijn broeder Philippus, omdat hij haar gehuwd had. 18. Want Joannes had tot Herodes gezegd: Gij moogt de vrouw van uw broeder niet hebben. 19. Herodias was hem dus vijandig gezind en wilde hem dooden, maar zij vermocht het niet. 20. Want Herodes had ontzag voor Joannes, daar hij wist, dat hij een rechtvaardig en heilig man was; en hij beschermde hem. En wanneer hij hem hoorde, was hij in groote verlegenheid; maar toch luisterde hij gaarne naar hem. 21. Maar er kwam een gunstige dag, toen Herodes op zijn verjaringsfeest een feestmaal gaf aan zijn rijksgrooten en legeroversten en de aanzienlijken van Galilea. 22. Toen trad de dochter van dezelfde Herodias binnen en danste; en dit viel in den smaak bij Herodes en de gasten. En de koning sprak tot het meisje: Vraag mij alwat gij wilt en ik zal het u geven. 23. En hij zwoer haar: Wat gij ook vraagt, ik zal het u geven, al was het de helft van mijn rijk. 24. Zij ging naar buiten en

---

16. — Herodes heeft dezelfde meening als zijn hovelingen. In zijn woorden „dien ik onthoofd heb" vinden wij een gevoel van wroeging (zie bij Mt. 14, 2).

2. De dood van Joannes, 6, 17—29; vgl. Mt. 14, 3—12; Lc. 3, 19 vlg.

19—20. — Duidelijker dan Mt. geeft Mc. den juisten geestestoestand van Herodes aan. De eigenlijke vijandin van Joannes was Herodias. De viervorst had een soort bijgeloovigen eerbied voor den Dooper, welke met vrees gepaard ging. Hij zag in hem een rechtvaardige, die stipt de wet onderhield, en een heilige, die door zijn streng leven in geheel innige verhouding tot God stond. Daarom beschermde hij hem tegen Herodias en haar handlangers. Ofschoon Joannes hem voortdurend zijn slecht gedrag voor oogen hield en dit hem groote verlegenheid bezorgde, luisterde hij toch gaarne naar zijn woorden. Herodes was het type van een mensch, die wil en niet wil.

21. — De dag was gunstig, d.w.z. voor Herodias. — Het feestmaal werd aangeboden aan de rijksgrooten (de niet militaire ambtsdragers), aan de legeroversten (eigenlijk „de aanvoerders van duizend") en de voornaamsten (de aristocratie) van Galilea.

22. — Zeer goede handschriften spreken hier van „zijn dochter Herodias". Volgens dezen tekst zou het meisje zelf ook Herodias geheeten hebben en een dochter van Herodes geweest zijn. Deze lezing is echter verkeerd, want het meisje was volgens v. 24 de dochter van Herodias; welnu, Herodes en Herodias leefden nog niet zoolang samen, dat zij een volwassen dochter konden hebben.

23. — De belofte van Herodes herinnert aan die, welke Assuerus deed aan Esther (Esth. 5, 3). Daar Herodes een vazal der Romeinen was en dus geen beschikkingen omtrent zijn rijk kon nemen, moeten wij zijn woorden niet al te ernstig opvatten. Uit het verhaal blijkt trouwens, dat hij door drank en zinnelijkheid beneveld was.

zeide tot haar moeder: Wat zal ik vragen? Deze sprak: Het hoofd van Joannes den Dooper. 25. En aanstonds spoedde zij zich naar den koning en zeide: Ik wil, dat gij mij op staanden voet op een schotel het hoofd van Joannes den Dooper geeft. 26. Wel werd de koning bedroefd, maar wegens den eed en om wille van de gasten wilde hij haar het verzoek niet weigeren. 27. Dadelijk zond hij een van zijn lijfwacht en beval het hoofd te brengen. Deze ging heen en onthoofde hem in de gevangenis. 28. Hij bracht het hoofd op een schotel en gaf het aan het meisje, en het meisje gaf het aan haar moeder. 29. Toen zijn leerlingen dit hoorden, kwamen zij zijn lichaam halen en legden het in een graf.

30. De apostelen kwamen nu (weer) bij Jezus samen en verhaalden Hem alles, wat zij hadden gedaan en geleerd. 31. En Hij zeide tot hen: Komt zelf nu eens afzonderlijk naar een eenzame plaats en rust een weinig uit. Want voortdurend kwamen en gingen vele menschen, zoodat zij zelfs geen tijd hadden om te eten. 32. Zij vertrokken dan in een boot naar een eenzame plaats om alleen te zijn. 33. Maar men zag hen heengaan en velen begrepen (waarheen); en uit alle steden liep men te voet daar samen en men was er nog vóór hen. 34. Toen

---

25. — Het meisje is de waardige dochter van Herodias, want zij volbrengt den wensch van haar moeder met spoed, eischt de oogenblikkelijke vervulling van haar wensch en heeft bovendien den slechten smaak om het hoofd te vragen op een schotel. Haar toon is aanmatigend; het is de toon van een schaamtelooze, die weet, dat zij de mannen onder haar invloed heeft.

27. — Mc. spreekt hier van een „spekoelatôr", dat eigenlijk het Latijnsche „speculator" is. Daarmee wordt oorspronkelijk een dienaar bedoeld, die van een wachtpost moest uitzien (speculari = uitzien) in de verte en tijding moest brengen, wie naderde. Later beteekent het ook een verspieder, een koerier of een lid van de lijfwacht; deze laatste moest vaak ook als beul optreden.

3. De eerste broodvermenigvuldiging, 6, 30—44; vgl. Mt. 14, 13—21; Lc. 9, 10—17; Joa. 6, 1—14.

30. — Het woord „apostel" komt bij Mc. alleen hier voor. Daar zij door Jezus uitgezonden waren (apostel = gezondene) en nu aan hun opdrachtgever verslag gaan uitbrengen, heeft die naam hier een praegnante beteekenis. Zij verhalen alles zeer uitvoerig, zoowel wat zij gepredikt, als wat zij gedaan hebben (duiveluitdrijvingen, genezingen enz.).

31. — Uit dit vers blijkt de teedere zorg van den Meester; Hij is ook bekommerd om het lichamelijk welzijn van zijn leerlingen. Hij wil hen op een eenzame plaats brengen, want het was er zulk een drukte van komende en gaande menschen, dat zij weer geen tijd hadden om te eten (vgl. 3, 20).

32—33. — Het eenige middel om de menigte te ontvluchten was, het meer over te steken. De plaats, vanwaar zij vertrokken, was waarschijnlijk Kapharnaüm. Toen de menigte zag, welke richting de boot nam, begrepen velen

Jezus nu uitsteeg, zag Hij een talrijke schare. Hij had medelijden met hen, want zij waren als schapen zonder herder; en Hij begon hen langen tijd te onderrichten. 35. Toen het reeds laat geworden was, kwamen zijn leerlingen naar Hem toe en zeiden: Deze plaats is afgelegen en het is al laat; 36. zend hen weg, dan kunnen zij naar de omliggende dorpen en gehuchten gaan om zich voedsel te koopen. 37. Maar Hij gaf hun ten antwoord: Geeft gij hun te eten! Zij zeiden tot Hem: Moeten wij dan voor tweehonderd tienlingen brood gaan koopen en hun te eten geven? 38. Maar Hij sprak tot hen: Hoeveel brooden hebt gij? Gaat eens zien. Zij stelden een onderzoek in en zeiden: Vijf, en twee visschen. 39. Toen gebood Hij hun, hen allen in tafelgroepen te doen neerzitten op het groene gras. 40. Zij gingen zitten in groepen van honderd en van vijftig. 41. Toen nam Hij de vijf brooden en de twee visschen, hief zijn oogen ten hemel, sprak den zegen uit, brak de brooden en gaf ze aan zijn leerlingen om ze hun aan te bieden; ook de twee visschen verdeelde Hij onder hen. 42. En allen aten en werden verzadigd. 43. En zij verzamelden de brokken: twaalf korven vol; behalve nog het overschot van de visschen. 44. Het waren vijf duizend mannen, die van de brooden hadden gegeten.

Jezus' bedoeling en waarheen zij gingen. Zij liepen nu te voet om den noordelijken oever van het meer. Daar Bethsaida (Julias), waar volgens Lc. de broodvermenigvuldiging plaats had, niet meer dan 10 K.M. van Kapharnaüm verwijderd was, kwamen zij er nog eerder dan de Zaligmaker en zijn leerlingen, die misschien tegenwind hadden gehad. De menigte was ondertusschen nog aangegroeid door menschen uit de steden en dorpen, welke op hun weg lagen.

34. — Mt. heeft deze bemerking elders (9, 36); zie bij dat vers. Jezus denkt niet meer aan zijn oorspronkelijk plan, maar begint aanstonds een lange toespraak. Onderrichting was dus datgene, wat de schapen zonder herder het meest noodig hadden. Mt. en Lc. spreken ook van genezingen.

37. — Al leek het bevel van den Meester vreemd, toch hadden de leerlingen eerbiediger moeten antwoorden. Zij antwoordden eenigszins spottend; want tweehonderd tienlingen (ongeveer 100 gulden) was voor hen een ongekende som. De Meester had geen zin voor de werkelijkheid!

38. — Men zou uit Mc. afleiden, dat de apostelen hun eigen voorraad moeten nazien en aan het volk uitdeelen. Joa. echter deelt ons mede, dat een jongen uit de menigte vijf brooden en twee visschen bij zich had.

39—40. — Het Grieksche woord „symposion" beteekent een groep gasten. Jezus treedt hier op als een koning, die zijn volk te gast ontvangt en groote tafelgroepen laat vormen. Verder zegt het Grieksch letterlijk, dat zij gingen zitten in den vorm van „tuinbedden"; de groepen vormden dus langwerpige vierkanten. Zoo konden de menschen gemakkelijker bediend worden en werd er niemand vergeten. De groepen waren niet alle even groot, maar geen enkele was grooter dan honderd of kleiner dan vijftig. — Het groene

45. Onmiddellijk daarna dwong Hij zijn leerlingen, in de boot te gaan en vóór Hem over te steken naar Bethsaida, terwijl Hij de menigte wegzond. 46. En toen Hij afscheid van hen genomen had, ging Hij op den berg om te bidden. 47. Toen het nacht begon te worden, was de boot midden op het meer, en Hij was alleen op het land. 48. Hij zag hen zwoegen om vooruit te komen; want de wind was hun tegen. En tegen de vierde nachtwake kwam Hij naar hen toe, wandelend op het meer; en Hij wilde hen voorbijgaan. 49. Toen zij Hem op het meer zagen wandelen, meenden zij, dat het een spook was, en zij schreeuwden het uit; 50. want allen zagen Hem en waren ontsteld. Maar aanstonds sprak Hij hen toe en zeide: Hebt moed, Ik ben het; vreest niet! 51. Hij stapte bij hen in de boot en de wind ging liggen. En nu waren zij heel en al van streek; 52. want zij hadden zich nog geen rekenschap gegeven omtrent de brooden of liever: hun hart was ongevoelig gebleven.

53. Toen zij overgestoken waren, kwamen zij aan land bij Genesareth en legden daar aan. 54. Nauwelijks waren zij uit de boot gegaan, of men herkende Hem. 55. En men liep die heele landstreek af en begon de zieken op de bedden te dragen (naar de plaats), waar men hoorde, dat Hij was. 56. En overal, waar Hij kwam, in dorpen, steden of gehuchten, daar legde men de zieken neer op de pleinen en bad Hem, dat zij slechts den kwast van zijn kleed mochten aanraken. En allen, die Hem aanraakten, werden genezen.

---

gras is een teeken van de lente, wat overeenstemt met de nabijheid van het Paaschfeest (Joa. 6, 4). Daar wij reeds op een vergevorderd tijdstip van Jezus' openbaar leven zijn, moet Jezus dus ook volgens de synoptici veel langer dan één jaar gepredikt hebben.

4. Jezus wandelt over het meer, 6, 45—52; vgl. Mt. 14, 22—33; Joa. 6, 15—21.

47. — Mc. maakt hier opmerkzaam op de scheiding tusschen de leerlingen en Jezus. De leerlingen midden op het meer en Jezus alleen op het land! Hoe zou Hij hen nu ter hulp kunnen komen?

50. — Mc. laat de episode van Petrus (Mt. 14, 28—31) weg; waarschijnlijk heeft Petrus daarover uit bescheidenheid gezwegen.

51—52. — Mc. legt sterk den nadruk op het onverstand der apostelen (vgl. Mt.). Zij hadden het wonder der broodvermenigvuldiging gezien, maar daaruit niet de juiste gevolgtrekking omtrent Jezus' persoonlijkheid gemaakt. Zij hadden zich van het feit niet voldoende rekenschap gegeven. Vandaar dat zij nu door het nieuwe wonder geheel van streek waren. Hun hart was ongevoelig, minder vatbaar voor indrukken. Deze voorstelling van Mc. wijkt sterk af van die der rationalisten, die de apostelen voor lichtgeloovige menschen houden.

5. Jezus in de streek van Genesareth, 6, 53—56; vgl. Mt. 14, 34—36.

55—56. — Mc. geeft weer een heel levendige beschrijving van Jezus' werkzaamheid in de streek van Genesareth. Hoe onvermoeid Jezus was in

7. 1. Toen kwamen de Farizeën en eenige schriftgeleerden, die van Jerusalem gekomen waren, bij Hem samen. 2. Zij zagen, dat sommige van zijn leerlingen brood aten met onreine, dat is ongewasschen, handen. 3. De Farizeën immers en alle Joden eten niet zonder zich de vingertoppen te hebben gewasschen, daar zij gehecht zijn aan de overlevering der ouden. 4. En zij eten niets van de markt, zonder het te besprenkelen; en vele andere dingen zijn er, welke zij krachtens overlevering onderhouden moeten, zooals het wasschen van bekers, potten en koperen vaten. 5. De Farizeën en schriftgeleerden vroegen Hem dus: Waarom handelen uw leerlingen niet volgens de overlevering der ouden, maar eten zij brood met onreine handen. 6. Hij zeide tot hen: Isaias heeft terecht over u, huichelaars, geprofeteerd, zooals er geschreven staat: Dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart is ver van Mij; 7. zij eeren Mij vergeefs, daar zij leerstellingen verkondigen, die menschelijke geboden zijn. 8. Gods gebod verwaarloost gij, maar gij hecht u aan de overlevering der menschen. 9. Ook zeide Hij tot hen: Gij verstaat het, Gods gebod te ontkrachten om uw overlevering te handhaven. 10. Want Moses heeft gezegd: Eer uw vader en moeder, en: Wie vader of moeder vloekt, moet sterven. 11. Gij echter zegt: Zoo iemand tot zijn vader of moeder zegt: Korban, dat is offergift, zij alles, wat u van mijnentwege tot voordeel zou kunnen zijn, 12. dan staat gij hem niet meer

---

zijn rondtrekken, blijkt welsprekend uit de opsomming: dorpen, steden en gehuchten. Overal kwam Hij en overal genas Hij de zieken! Van de voorgenomen rust (vgl. v. 31) was niet veel terecht gekomen.

6. Over reinheid en onreinheid, 7, 1—23; vgl. Mt. 15, 1—20.

4. — Sommige handschriften zeggen, dat de Farizeën, wanneer zij terugkomen van de markt, niet eten, vóórdat zij een *bad* hebben genomen; zij lezen „baptisôntai" in plaats van „rantisôntai". Dit bad was echter alleen voorgeschreven, wanneer men een heilige spijze ging gebruiken. Wanneer men zeker was, een wettelijke onreinheid te hebben opgeloopen, dan moest men ook een bad nemen, maar dit stond niet in verband met het eten. Daarom verdient de tweede lezing de voorkeur. Alles, wat van de markt kwam, werd van wettelijke onreinheid verdacht en daarom eerst *besprenkeld*, vóórdat men het at. Ook al het vaatwerk, dat bij het eten werd gebruikt, moest eerst gewasschen worden uit vrees voor wettelijke onreinheid.

9. — De Farizeën zouden de geboden van God niet rechtstreeks hebben durven aanvallen, maar door hun spitsvondige verklaringen stelden zij ze buiten werking. Een voorbeeld daarvan geeft Jezus in de volgende verzen.

19. — Mc. bemerkt, dat Jezus door de voorafgaande woorden *alle spijzen voor rein* verklaarde. Hij wil echter niet zeggen, dat Jezus nu reeds de voorschriften der wet omtrent reine en onreine spijzen afschafte. Jezus maakte enkel het principiëele onderscheid tusschen de physieke en moreele orde. De Joden verwaarloosden dit onderscheid, zoodat de kwestie van de

toe, iets voor zijn vader of moeder te doen. 13. Zoo maakt gij het woord van God krachteloos door uw overlevering, zooals gij ze leert. En veel van dergelijke dingen doet gij. 14. Toen riep Hij de menigte weer naar zich toe en sprak tot hen: Hoort allen naar Mij en neemt het ter harte! 15. Niets kan den mensch verontreinigen, wat van buitenaf in hem binnenkomt; maar wat er van den mensch uitgaat, dat verontreinigt den mensch. 16. Zoo iemand ooren heeft om te hooren, hij hoore! 17. Toen Hij nu in huis was gegaan, ver van het volk, vroegen zijn leerlingen Hem naar (de beteekenis van) de parabel. 18. En Hij zeide tot hen: Begrijpt gij dan niet, dat niets den mensch kan verontreinigen, wat van buitenaf in hem binnenkomt? 19. Want het komt niet in het hart, maar in den buik en het gaat weer uit op een zekere plaats. Hij verklaarde dus alle spijzen voor rein. 20. Hij zeide nu: Wat er uitgaat van den mensch, dat verontreinigt den mensch. 21. Want van binnenuit, uit het hart der menschen, komen de slechte gedachten voort: ontucht, diefstal, moord, 22. echtbreuk, gierigheid, boosaardigheid, bedrog, wellust, nijd, godslastering, hoogmoed en onbezonnenheid. 23. Al deze booze dingen komen van binnenuit en verontreinigen den mensch.

24. Toen stond Hij op en vertrok van daar naar de streek van Tyrus. Hij ging een huis binnen, maar wilde niet, dat iemand het wist; toch kon Hij niet verborgen blijven. 25. Want een vrouw, wier dochtertje door een onreinen geest was bezeten, had nauwelijks van Hem gehoord, of zij kwam naar Hem toe en wierp zich voor zijn voeten neer. 26. Deze vrouw nu was een heidin, van Syro-Phoenicische afkomst. En zij bad Hem, den boozen geest uit haar dochter te drijven.

---

reine en onreine spijzen het moreele en godsdienstige leven beheerschte en de verhouding van den mensch tot God bepaalde. Daartegen teekent Jezus protest aan. Alle spijzen zijn in zich rein, en alleen de ongehoorzaamheid jegens de wet maakt het eten van onreine spijzen tot een verkeerde daad.

21—23. — Alle zonden komen voort uit het hart van den mensch; daarom worden zij samengevat onder de algemeene benaming: slechte gedachten. Verder worden twaalf soorten van zonden opgenoemd.

7. De Syrophoenicische vrouw, 7, 24—30; vgl. Mt. 15, 21—28.

24. — Zooals uit Mt. blijkt, is Jezus' vertrek een ontwijken of een ontvluchten van iets; Hij verlaat Kapharnaüm om zijn vijanden te ontwijken. Jezus gaat niet naar het heidensche land om te prediken; Hij tracht zelfs zooveel mogelijk verborgen te blijven, maar ook daar heeft men van Hem gehoord (vgl. 3, 8) en roept men zijn hulp in.

26. — Eigenlijk zegt Mc., dat de vrouw een Grieksche was; dit duidt hier echter vooral den godsdienst aan: zij was een heidin. Verder noemt hij haar een Syro-Phoenicische. Men meent, dat Mc., schrijvende in Rome, de Syro-Phoeniciërs heeft willen onderscheiden van de Phoeniciërs

27. Maar Jezus zeide haar: Laat eerst de kinderen verzadigd worden; want het is niet goed het brood der kinderen te nemen en het voor de hondjes te werpen. 28. Maar zij gaf Hem ten antwoord: Toch wel, Heer; ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels der kinderen. 29. Toen zeide Hij tot haar: Wegens dit woord, ga, de duivel is van uw dochter uitgegaan. 30. Zij ging naar huis en vond het kind te bed liggen; de duivel was uitgegaan.

31. Hij verliet de streek van Tyrus en ging weer over Sidon naar het meer van Galilea, tot in het midden van het gebied der Dekapolis. 32. En men bracht een doofstomme naar Hem toe en smeekte Hem, de hand op hem te leggen. 33. Hij nam hem ter zijde, buiten de menigte, stak de vingers in zijn ooren, spuwde en raakte (daarmee) zijn tong aan. 34. Toen zag Hij op naar den hemel, zuchtte en zeide

---

van Carthago (zoo bijv. A. van Veldhuizen in „*Tekst en Uitleg*"). Dit zou een nieuw bewijs zijn, dat Mc. in Rome schreef; want in Palestina zou niemand aan de westelijke Phoeniciërs gedacht hebben.

29. — De vrouw werd verhoord „wegens dit woord". Haar antwoord was immers niet alleen gevat en geestig, maar tevens nederig en vertrouwvol.

30. — Jezus had op een afstand den duivel uitgedreven. Het kind lag te bed, uitgeput door de doorgestane kwelling, maar rustig slapend.

8. Genezing van een doofstomme, 7, 31—37.

Het verhaal van deze genezing is eigen aan Mc. In plaats daarvan heeft Mt. (15, 29—31) een algemeene beschrijving van allerlei genezingen.

31. — Omtrent Jezus' reisroute, zie bij Mt. 15, 29.

32. — De man was doof en stom. Het Grieksche „mogilalos" beteekent eigenlijk iemand, die moeilijk spreekt, niet kan articuleeren. De meeste exegeten echter meenen, dat de ongelukkige doofstom was vanaf zijn geboorte. Daar hij zelf niet of moeilijk spreken kon, spreken anderen voor hem ten beste.

33. — Waarom tracht Jezus dit wonder te verbergen, terwijl Hij er toch zooveel in het openbaar deed? De reden schijnt wel te zijn, dat Hij dit wonder op een geheel bizondere wijze wilde doen, namelijk door uitwendige handelingen, welke vooral in dit heidensch milieu als toovenarij konden worden opgevat. Vooreerst stak Jezus zijn vingers in de ooren van den man; de bedoeling daarvan was, zijn ooren te openen. Vervolgens spuwde Hij en raakte met het speeksel zijn tong aan; deze handeling moest de goede werking der tong bevorderen. Er is dus een zeker verband tusschen Jezus' doen en het resultaat, dat Hij wil bereiken, maar van een geneeskundige behandeling is geen sprake. De middelen, welke Hij gebruikt, zijn van nature even nutteloos voor de genezing als de oplegging der handen. Jezus wil echter hier op een geheel bizondere wijze aantoonen, dat zijn menschheid het werktuig is van Gods weldaden. Zoo geeft God ook nu nog zijn bovennatuurlijke gaven door de uitwendige teekenen der H. Sacramenten.

34. — Jezus ziet op ten hemel om te bidden; zijn verzuchting is een stil gebed. Het Arameesche woord „ephphata" wordt hier aangehaald, niet om-

tot hem: Ephpheta: dat is, ga open! 35. En dadelijk werden zijn ooren geopend en de band van zijn tong werd losgemaakt, en hij sprak zonder gebrek. 36. Hij verbood hun, het iemand te zeggen; maar hoe strenger Hij het hun verbood, des te luider vertelden zij het. 37. Zij waren buiten zich zelf van verbazing en zeiden: Hij heeft alles goed gedaan: de dooven doet Hij hooren en de stommen spreken.

8. 1. In die dagen, toen er weer veel volk was en men niets te eten had, riep Hij zijn leerlingen en zeide tot hen: 2. Ik heb medelijden met de menigte, want reeds drie dagen zijn zij bij Mij en zij hebben niets meer te eten. 3. Zoo Ik hen ongespijsd naar huis laat gaan, zullen zij onderweg bezwijken; want sommigen van hen zijn van verre gekomen. 4. Maar zijn leerlingen antwoordden Hem: Hoe zou men hen hier, in een woestijn, met brood kunnen verzadigen? 5. Hij vroeg hun: Hoeveel brooden hebt gij? Zij zeiden: Zeven. 6. Toen

---

dat de evangelist er een magische kracht aan toekent, maar om dezelfde reden, welke hem andere Arameesche woorden doet aanhalen (vgl. 5, 41). Het moet voor zijn Grieksche lezers wel interessant geweest zijn, sommige woorden van Jezus in den oorspronkelijken klank te hooren.

35. — De opening der ooren en de losmaking der tong zijn typische uitdrukkingen om de genezing van beide organen uit te drukken. Uit de bemerking, dat de man nu correct sprak, volgt met groote waarschijnlijkheid, dat hij niet doofstom was vanaf zijn geboorte. De genezing bestond immers niet in het feit, dat hij sprak, maar dat hij *zonder gebrek* sprak. Wanneer de man altijd doofstom geweest was, zou Jezus hem tevens op wonderbare wijze de kennis van het Arameesch hebben moeten geven.

36. — Waarom gaf Jezus een bevel, dat niet opgevolgd zou worden en zelfs de tegenovergestelde uitwerking zou hebben? Jezus wilde van tijd tot tijd toonen, dat Hij geen wonderen deed om opzien te baren of om er mee te pronken. De wonderen mochten niet altijd onbekend blijven, want zij waren juist de bewijzen zijner zending, maar door het verbod om er over te spreken wilde Jezus ons een voorbeeld geven van *bescheidenheid*. Of het verbod opgevolgd werd of niet, blijft daarbij buiten beschouwing; dat anderen hun plicht niet doen, ontslaat ons niet van onze verplichtingen.

37. — De Grieksche uitdrukking duidt op een *meer dan gewone verbazing*; de menschen waren als buiten zich zelve en gaven op geestdriftige wijze uiting aan hun bewondering voor de goedheid en de macht van den Zaligmaker. Misschien vindt deze buitengewone geestdrift haar verklaring in het feit, dat er in die streek veel heidenen waren. — Vgl. L. Fonck, *Surdus et mutus sanatur*, Verbum Domini 1924, blz. 231—236.

9. Tweede broodvermenigvuldiging 8, 1—9; vgl. Mt. 15, 32—38.

2. — Gedurende de drie dagen had Jezus de menigte waarschijnlijk onderricht. De menschen hadden wel levensmiddelen meegebracht, maar deze waren nu opgeraakt.

3. — Bij Mc. zegt Jezus nog, dat sommigen van verre gekomen waren; een reden temeer om hen niet hongerig te laten heengaan.

beval Hij de menigte, op den grond te gaan zitten. En Hij nam de zeven brooden, sprak de dankzegging uit, brak ze en gaf ze aan zijn leerlingen om ze hun te geven. En zij reikten ze uit aan het volk. 7. Ook hadden zij enkele vischjes; Hij sprak er den zegen over uit en beval, ook deze uit te deelen. 8. Zij aten en werden verzadigd. En men verzamelde de overgeschoten brokken: zeven manden vol. 9. Er waren ongeveer vier duizend (mannen). Toen liet Hij hen gaan.

10. Aanstonds daarna ging Hij met zijn leerlingen in de boot en kwam in de streek van Dalmanutha. 11. De Farizeën kwamen naar buiten en begonnen met Hem te redetwisten. Zij vroegen van Hem een teeken uit den hemel, om Hem op de proef te stellen. 12. Hij zeide diep zuchtend: Waarom eischt dit geslacht een teeken? Voorwaar, Ik zeg u: Aan dit geslacht zal geen teeken gegeven worden. 13. Hij verliet hen, ging weer in de boot en voer naar den overkant. 14. Maar zij vergaten brood mede te nemen, zoodat zij niet meer dan één brood bij zich aan boord hadden. 15. Toen vermaande Hij hen en zeide: Let op en wacht u voor het zuurdeeg der Farizeën en voor het zuurdeeg van Herodes! 16. Zij redeneerden onder elkander, omdat zij geen brood hadden. 17. Toen Jezus dit merkte, zeide Hij: Wat redeneert gij toch, omdat gij geen brood hebt? Hebt gij nog niet nagedacht en begrepen? Is uw hart werkelijk verstokt? 18. Gij hebt

---

10. Jezus waarschuwt tegen de Farizeën, 8, 10—21; vgl. Mt. 15, 39—16, 12.

11. — De *Farizeën* komen naar buiten (uit de nabijliggende stad) en beginnen met Jezus te redetwisten. Mt. vermeldt ook de Sadduceën.

12. — Jezus *zucht diep* (letterlijk: in zijn geest) over zooveel verstoktheid. Zijn dan al zijn wonderen vergeefsch geweest? Voor den eersten keer wordt hier uitdrukkelijk gezegd, dat Jezus' werk onder zijn volksgenooten niet zal slagen. Volgens Mt. (12, 39; 16, 4) en Lc. (11, 29) maakt Jezus een uitzondering; Hij zal hun het teeken van Jonas geven. Daar de Farizeën dit teeken echter niet vragen en alleen een wonder aan den hemel verlangen, heeft Mc. enkel Jezus' weigering vermeld.

15. — In plaats van de Sadduceën (Mt.) vermeldt Mc. hier *Herodes*. Terwijl het zuurdeeg der Farizeën hun zuiver uiterlijke vroomheid en schijnheiligheid aanduidt, is het zuurdeeg van Herodes de geest van wereldsche gezindheid en politiek gekonkel.

16. — In plaats van Jezus' vermaning ter harte te nemen, begonnen zij onder elkander te redeneeren, hoe zij hun verzuim zouden kunnen herstellen.

17. — Volgens Mc. vraagt Jezus nog: „*Is uw hart verstokt?*" Daaruit volgt niet, dat de Zaligmaker zijn leerlingen gelijk stelt met de Farizeën. Hij beklaagt zich alleen, dat hun geest (het hart is volgens de Joodsche opvatting de zetel van het verstand) zoo verblind en onontvankelijk is voor hetgeen Hij zegt en doet.

18. — De leerlingen vertoonen eenige overeenkomst met het volk, dat ziende blind en hoorende doof is (4, 12). Jezus' woorden herinneren aan

oogen, en toch ziet gij niet; ooren, en toch hoort gij niet? Weet gij dan
niet meer, 19. hoeveel korven vol brokken gij verzameld hebt, toen
Ik de vijf brooden brak voor vijf duizend man? Zij zeiden Hem:
Twaalf. 20. En bij de zeven brooden voor de vierduizend man, hoe-
veel manden vol brokken hebt gij toen verzameld? Zij zeiden Hem:
Zeven. 21. En Hij sprak tot hen: En nòg begrijpt gij het niet?
22. Zij kwamen nu te Bethsaida. En men bracht een blinde naar
Hem toe en vroeg Hem, dat Hij hem zou aanraken. 23. Hij nam
den blinde bij de hand, leidde Hem buiten het dorp, deed speeksel
op zijn oogen, legde Hem de handen op en vroeg hem: Ziet gij iets?
24. Hij sloeg de oogen op en zeide: Ik zie de menschen; want ik zie
(zoo iets) als boomen die wandelen. 25. Toen legde Hij opnieuw de

---

Jer. 5, 21 en Ez. 12, 2. Zij bevatten een ernstige waarschuwing voor de leerlingen om het volk niet op den verkeerden weg te volgen. Zij moeten niet alleen Jezus' wonderen met hun oogen zien, maar ook de ware gevolgtrekkingen daaruit maken; zij moeten zijn leer niet alleen met hun ooren hooren, maar ook den geest daarvan in zich opnemen.

11. De blinde van Bethsaida, 8, 22—26.

22. — Dit verhaal is eigen aan Mc. — Hier is sprake van *Bethsaida Julias* op den oostelijken oever van het meer. Deze genezing toont groote overeenkomst met die van den doofstomme (7, 31—37). Ook hier neemt Jezus den man terzijde, doet allerlei uiterlijke handelingen, gebruikt het speeksel en legt hun het stilzwijgen op. De menschen van Bethsaida, die meer van Jezus' wondermacht weten, vragen enkel zijn aanraking, terwijl die van de Dekapolis een handoplegging afsmeekten (7, 32).

23. — Bethsaida wordt door Lc. (9, 10) een *stad* genoemd; Mc. spreekt van een *dorp*. De stad, welke door den viervorst Philippus in 3 n. Chr. gebouwd werd en ter eere van de dochter van Augustus Bethsaida Julias werd genoemd, schijnt dus onderscheiden te zijn van het oude visschersdorp (Bethsaida beteekent: „visschershuis"). Jezus wil het wonder niet in het dorp zelf doen; Hij neemt den man bij de hand, omdat hij blind is, en leidt hem buiten het dorp. Opnieuw wil de Zaligmaker toonen, dat Hij de bewondering en de geestdrift van het volk niet zoekt. Het *speeksel* had volgens de opvatting der ouden een genezende kracht, vooral op de oogen; maar niemand beschouwde het als mogelijk, om daardoor een blinde het licht der oogen te geven.

24. — De blinde *sloeg de oogen op*, d.w.z. trachtte te zien, om Jezus' vraag te kunnen beantwoorden. Hij zag echter nog niet duidelijk. Wel onderscheidde hij gedaanten, die *zich bewogen*, en leidde daaruit af, dat het menschen waren; maar hij zag hen zóó vaag, dat zij hem voorkwamen als wandelende boomen. Daar de blinde een voorstelling scheen te hebben van menschen en boomen, was hij waarschijnlijk niet altijd blind geweest.

25. — Bij de tweede handoplegging zag de man alles duidelijk en zelfs *op verren afstand*. Hij was dus volkomen genezen. — Het valt hier op, dat Jezus den blinde *geleidelijk* geneest, terwijl Hij meestal on-

handen op zijn oogen; nu zag hij klaarder en was genezen, zoodat hij alles van verre kon onderscheiden. 26. Hij zond hem naar huis en zeide: Gij moogt zelfs het dorp niet binnengaan.

27. Nu ging Jezus met zijn leerlingen naar de dorpen van Cesarea Philippi. Onderweg ondervroeg Hij zijn leerlingen en zeide tot hen: Wie zeggen de menschen, dat Ik ben? 28. Zij zeiden tot Hem: Joan-

---

middellijk de genezing bewerkt. De rationalisten zien hierin een bewijs, dat de genezingen van het Evangelie een natuurlijk karakter hadden. Deze meening wordt echter volkomen weerlegd door het feit, dat de man blind was. Is het natuurlijk, dat een blinde door aanraking met speeksel en door handoplegging genezen wordt? De reden, waarom Jezus dit wonder geleidelijk deed, is waarschijnlijk van symbolischen aard. Hij wilde zijn leerlingen toonen, hoe zij tot het volle licht des geloofs zouden komen. In het voorafgaande verhaal had Hij immers gezegd, dat zij oogen hadden en niet zagen (v. 18). Dit zou langzamerhand beter worden. Uit het volgende blijkt, dat de leerlingen de les ter harte namen; want Mc. gaat nu de plechtige belijdenis van Petrus te Cesarea Philippi verhalen (v. 29).

26. — De man woonde blijkbaar niet in Bethsaida. Opdat hij het wonder niet zou vertellen, gebood Jezus hem, het dorp zelfs niet meer binnen te gaan, maar aanstonds naar huis terug te keeren.

C. Het Evangelie moet gepredikt worden door de leerlingen, 8, 27—13, 37.

In de voorafgaande sectie (1, 14—8, 26) heeft Jezus zelve het Evangelie aan het volk verkondigd. Dit Evangelie of deze blijde boodschap had tot voorwerp de komst van het Godsrijk. Na eenigen tijd van geestdrift en grooten toeloop van volksscharen begon de tegenstand der Joodsche leiders. Onder hun invloed keerde ook het volk zich van Jezus af. De Zaligmaker verliet daarom de streek, waar Hij gewoonlijk predikte, en trok rond in de grenslanden van het eigenlijke Galilea. Met 8, 27 begint nu een nieuwe sectie. Ofschoon Jezus zich niet heelemaal van het volk terugtrekt, houdt Hij zich van nu af hoofdzakelijk bezig met zijn leerlingen. Hij begint hen op te leiden, opdat zij de prediking van het Evangelie van Hem zouden overnemen. Het woord „Evangelie", dat hier (8, 35) voor de tweede maal voorkomt, verandert van beteekenis. Toen Jezus het Evangelie predikte, was het de boodschap van het komende Godsrijk; nu wordt Jezus zelve, zijn lijden, dood en verrijzenis, het voorwerp van het Evangelie. Deze nieuwe sectie begint met Jezus' zelfopenbaring aan de leerlingen. Hij is de Messias, maar niet de Messias, dien het volk verwacht; Hij zal moeten lijden en sterven. Het volk was niet ontvankelijk gebleken voor het Evangelie; daarom moet Jezus enkele uitverkorenen in het mysterie van zijn persoonlijkheid en zending inwijden, opdat zij zijn taak na Hem zouden kunnen overnemen.

1. De belijdenis van Petrus en de eerste lijdensprofetie, 8, 27—33; vgl. Mt. 16, 13—23; Lc. 9, 18—22.

27. — Jezus kwam nu met zijn leerlingen in de dorpen, welke bij het district van Cesarea Philippi hoorden.

nes de Dooper; en anderen: Elias; weer anderen: Een der profeten.
29. Toen vroeg Hij hun: Maar gij, wie zegt gij, dat Ik ben? Petrus antwoordde: Gij zijt de Christus.
30. En Hij verbood hun streng, hierover met iemand te spreken.
31. En Hij begon hen te leeren, dat de Menschenzoon veel zou moeten lijden en verworpen zou worden door de oudsten, opperpriesters en schriftgeleerden, dat Hij moest gedood worden en na drie dagen verrijzen.
32. En Hij zeide deze dingen onbewimpeld. Maar Petrus nam Hem terzijde en begon Hem te bekijven.
33. Hij echter keerde zich om, zag zijn leerlingen aan en berispte Petrus met de woorden: Weg, achter Mij, satan! Want gij zijt niet bedacht op wat God wil, maar alleen op wat de menschen willen.

34. Nu riep Hij de menigte tegelijk met zijn leerlingen bijeen en sprak tot hen: Zoo iemand mijn volgeling wil zijn, dan verloochene hij zich zelf, neme zijn kruis op en volge Mij.
35. Want wie zijn

---

32. — Mc. legt er den nadruk op, dat Jezus over zijn lijden en dood onbewimpeld sprak. Daarin ligt niet een tegenstelling met andere voorspellingen, welke minder duidelijk zouden geweest zijn. Hij wil enkel zeggen, dat Jezus niet schroomde om aan zijn leerlingen openlijk de harde waarheid te onthullen. Dat de Messias zou lijden en sterven was zoozeer in strijd met de verwachting der leerlingen, dat zulk een plotselinge en klare voorspelling wel eenigszins vreemd leek. Men zou verwachten, dat Jezus hen daarop geleidelijk zou hebben voorbereid.

33. — Petrus had Jezus terzijde genomen, omdat hij niet wilde, dat de andere leerlingen zijn tegenspraak zouden hooren. Maar Jezus wist, dat allen dachten zooals Petrus, en daarom keerde Hij zich om en zag allen beteekenisvol aan. Het antwoord aan Petrus was ook voor hen bestemd.

2. De navolging van Jezus, 8, 34—9, 1; vgl. Mt. 16, 24—28; Lc. 9, 23—27.

34. — Mc. zegt uitdrukkelijk, dat Jezus bij de nu volgende vermaning zich ook richtte tot het volk. De vrijzinnigen vinden daarin een reden om zoowel de voorafgaande voorspelling van het lijden als de nu volgende vermaning als onhistorisch te verwerpen. Vooreerst vinden zij het onwaarschijnlijk, dat Jezus in de half-heidensche streek van Cesarea Philippi door een menigte vergezeld werd. En vervolgens stellen zij de vraag: Hoe kon het volk de leer van Jezus' navolging en het dragen van het kruis verstaan, wanneer het de voorspelling van Jezus' lijden en dood niet gehoord had? Daarop antwoorden wij, dat Jezus, die zelfs in de streek van Tyrus niet verborgen kon blijven (vgl. 7, 24), in de nabijheid van Cesarea Philippi zeker belangstellende toehoorders moest vinden. Het is waar, dat de vermaning van v. 34—38 aansluit aan de voorspelling van Jezus' lijden en dood. Wij kunnen tevens toegeven, dat de leerlingen daarom deze vermaning beter begrepen. Maar het volk kon toch ook nut daaruit trekken. Het kon daaruit afleiden, dat degenen, die Jezus' leerlingen wilden zijn, niet moesten rekenen op aardsche eer en rijkdom, maar dat zij bereid moesten zijn om alles en zelfs hun leven om wille van Hem en zijn leer op te offeren.

leven wil redden, zal het verliezen; maar wie zijn leven verliest om Mij en om het Evangelie, zal het redden. 36. Want wat baat het den mensch, zoo hij de heele wereld wint, maar zijn leven verliest? 37. Want wat kan een mensch geven in ruil voor zijn leven? 38. Want wie zich schaamt over Mij en mijn woorden onder dit overspelig en zondig geslacht, over hem zal zich ook de Menschenzoon schamen, wanneer Hij in de heerlijkheid van zijn Vader komt met de heilige engelen. **9.** 1. Ook sprak Hij tot hen: Voorwaar, Ik zeg u: Eenigen van hen, die hier staan, zullen den dood niet smaken, vóórdat zij het rijk Gods hebben zien komen in kracht.

2. Zes dagen later nam Jezus Petrus, Jacobus en Joannes met zich mee en bracht hen geheel afzonderlijk op een hoogen berg. En Hij werd voor hun oogen van gedaante veranderd. 3. Zijn kleederen werden blinkend, zóó wit als een bleeker ze op aarde niet wit kan maken. 4. En Elias en Moses verschenen hun en spraken met Jezus. 5. Toen nam Petrus het woord en zeide tot Jezus: Rabbi, het is goed, dat wij hier zijn; laat ons drie tenten maken, één voor U, één voor Moses en één voor Elias. 6. Want hij wist niet wat te zeggen; zij waren immers door schrik bevangen. 7. Nu kwam er een wolk,

---

38. — In plaats van de vergelding volgens de werken (Mt.) hebben Mc. en Lc. hier een strenge vermaning tot het ongeloovige volk. De Zaligmaker zal een smadelijken dood sterven. Degenen nu, die zich over zijn ellendig uiteinde zullen schamen en zich daarom van Hem afkeeren, zullen bij het laatste oordeel door den Menschenzoon op gelijke wijze behandeld worden. Hij zal zich schamen over hun lafheid en hen aan hun lot overlaten. Ook volgens Mc. zal de verhouding, waarin de menschen tot Jezus staan, beslissend zijn voor hun eeuwig lot.

3. Gedaanteverandering op den berg, 9, 2—13; vgl. Mt. 17, 1—13; Lc. 9. 28—36.

3. — De gedaanteverandering was niet zuiver uiterlijk, zooals het Grieksche woord „metamorphose” aanduidt; Jezus' lichaam ging over in den verheerlijkten en vergeestelijkten toestand, waarin het zich na de verrijzenis bevond. Mc. vermeldt enkel Jezus' kleederen, maar het spreekt vanzelf, dat de verheerlijking zich vooral in den glans van zijn gelaat openbaarde (Mt.). Om de schittering van Jezus' gewaad aan te duiden, gebruikt de evangelist een naïeve, maar teekenende vergelijking, welke zeker beneden de werkelijkheid blijft: zooals een bleeker ze op aarde niet wit kan maken. De toevoeging „op aarde” wijst op den hemelschen oorsprong van den glans. Sommige handschriften hebben nog een andere vergelijking: zooals sneeuw, welke ontleend is aan Dan. 7, 9 of Mt. 28, 3 (vgl. Vulgaat Mt. 17, 2).

6. — Wij moeten niet vertalen: Hij wist niet, wat hij zeide, maar: Hij wist niet wat te zeggen. Mc. verontschuldigt de woorden van Petrus, die wel goed gemeend, maar op zulk een plechtig oogenblik onbe-

die hen overschaduwde, en een stem klonk uit de wolk: Deze is mijn beminde Zoon, luistert naar Hem! 8. Op hetzelfde oogenblik keken zij rond, maar zagen niemand meer bij zich dan Jezus alleen. 9. En terwijl zij den berg afdaalden, verbood Jezus hun, aan iemand te vertellen, wat zij gezien hadden, vóórdat de Menschenzoon van de dooden zou zijn opgestaan. 10. En zij hielden zich aan dit bevel, maar toch vroegen zij elkander af, wat het beteekende: wanneer Hij van de dooden zou zijn opgestaan. 11. Zij ondervroegen Hem en zeiden: Waarom zeggen de schriftgeleerden, dat Elias eerst moet komen? 12. Maar Hij antwoordde: Zeker, eerst komt Elias om alles te herstellen; maar hoe staat dan over den Menschenzoon geschreven, dat Hij veel zal lijden en veracht zal worden? 13. Maar Ik zeg u:

---

tamelijk waren. De apostel meende iets te moeten zeggen, maar de schrik had hem zoozeer aangegrepen, dat hij dwaze dingen zeide. Hij begreep niet, dat de verschijning wonderbaar en bovennatuurlijk was. Wel sprak uit zijn woord een groote eerbied. Hij wilde niet, dat de drie heilige personen onder den blooten hemel verbleven, maar verklaarde zich bereid om voor hen drie tenten te bouwen, waarbij de drie leerlingen elk als dienaar van een hunner zouden kunnen optreden.

10. — De beste Grieksche teksten hebben hier: Zij vroegen elkander af, wat het beteekende: verrijzenis van de dooden. De apostelen waren echter met het idee van de verrijzenis vertrouwd, en men kan moeilijk veronderstellen, dat zij dogmatische disputen over den aard der verrijzenis hebben gehouden. Wanneer men derhalve dezen tekst volgt, dan is er niet sprake van de verrijzenis in het algemeen, maar van Jezus' verrijzenis in het bizonder. Enkele teksten (ook de Vulgaat) hebben echter: Zij vroegen elkander af, wat het beteekende: wanneer Hij van de dooden zou zijn opgestaan. Wat den zin betreft, verdient deze lezing de voorkeur. Het toekomstig feit van Jezus' verrijzenis veronderstelt immers, dat Hij zou sterven, en dit leek den apostelen, vooral na de verheerlijking op den berg, onmogelijk. Zij vonden deze vraag echter zóó delicaat, dat zij ze niet aan Jezus durfden voorleggen.

12. — Jezus geeft toe, dat Elias eerst moet komen en alles herstellen, maar de apostelen hebben deze profetie verkeerd begrepen. Dit blijkt uit een andere profetie van het O.T., namelijk dat de Messias veel zal moeten lijden en veracht zal worden. Wanneer immers de taak van Elias zou bestaan in de oprichting van den theocratischen staat, zoodat de Messias enkel maar zijn troon zou hoeven te bestijgen, dan kon er van lijden en verachting geen sprake zijn. De taak van Elias is vervuld door Joannes den Dooper, maar deze heilige voorlooper heeft zijn werk met den marteldood bezegeld. Hij heeft den weg voor Jezus bereid, maar op een geheel andere wijze dan de leerlingen volgens de profetie verwachtten. Wanneer Joannes echter juist door zijn dood de profetie in vervulling heeft doen gaan, dan is het niet meer te verwonderen, dat ook de Messias zelve zal lijden en sterven.

13. — Jezus verklaart, dat de marteldood van Joannes in het O. T. voorspeld is. Daar Elias de voorafbeelding was van Joannes, vinden wij in Elias'

Elias is reeds gekomen, maar zij hebben met hem gedaan, wat zij wilden, zooals van hem geschreven staat.

14. Toen zij nu bij de leerlingen kwamen, zagen zij dezen omringd door een groote menigte en door schriftgeleerden, die met hen twistten. 15. Zoodra al het volk Hem zag, waren zij verbaasd en liepen naar Hem toe om Hem te begroeten. 16. En Hij vroeg hun: Waarom twist gij met hen? 17. Een uit de menigte antwoordde Hem: Meester, ik breng U hier mijn zoon, die van een stommen geest is bezeten. 18. Wanneer hij hem aangrijpt, dan rukt hij hem heen en weer; dan schuimbekt hij, knarst met de tanden en verstijft. Ik heb uw leerlingen gevraagd, hem uit te drijven, maar zij waren daartoe

---

lotgevallen een voorspelling van wat Joannes zou overkomen. Ook Elias immers had om wille van zijn vrijmoedigheid te lijden van den haat eener vrouw (Jezabel), welke haar invloed op een zwakken koning (Achab) misbruikte om zich op den profeet te wreken (3 Kon. 17—19).

4. De bezeten knaap, 9, 14—29; vgl. Mt. 17, 14—20; Lc. 9, 37—44.

14. — Deze gebeurtenis wordt door Mc. zóó levendig en aanschouwelijk geschilderd, dat zij duidelijk het verhaal van Petrus verraadt. — Vele Grieksche handschriften hebben met de Vulgaat de werkwoorden „komen" en „zien" in het enkelvoud, zoodat uitdrukkelijk alleen van Jezus zou gesproken worden.

15. — Het schijnt, dat het volk naar Jezus' komst verlangde, maar Hem niet zoo spoedig verwachtte. Vandaar dat zij eerst verbaasd stonden en daarna haastig op Hem toeliepen. De schriftgeleerden hadden van de afwezigheid van den Meester gebruik gemaakt om de leerlingen in het nauw te drijven; waarschijnlijk geschiedde dit naar aanleiding van hun onmacht tegenover den boozen geest. — Het Grieksche werkwoord, dat wij met „verbaasd zijn" vertaald hebben, beteekent eigenlijk „schrikken" of „ontzet zijn". Daarom veronderstellen sommigen, dat de evangelist deze bizonderheid aan het verhaal heeft toegevoegd in navolging van Ex. 34, 30. Evenals Moses bij het afdalen van den Sinaï, waar God tot hem gesproken had, het volk schrik aanjoeg door den glans van zijn gelaat, zoo zou ook Jezus door zijn verheerlijkt uitzicht vrees hebben ingeboezemd. De evangelist zou dan echter met zijn eigen verhaal in strijd komen. Want waartoe diende het gebod om te zwijgen (v. 9), wanneer Jezus' uitzicht nog de sporen van de gedaanteverandering vertoonde? Bovendien liep het volk aanstonds op Jezus toe, terwijl volgens Ex. 34, 30 de Joden op eerbiedigen afstand bleven. Het volk was wel verbaasd en zelfs een oogenblik verschrikt door Jezus' onverwachte komst, maar deze schrik sloeg spoedig om in blijdschap.

16. — Jezus richt zich tot het volk en vraagt, waarom zij zijn leerlingen lastig vallen.

17—18. — Het antwoord wordt gegeven door dengene, die het meeste belang heeft bij het heele voorval, namelijk door den vader van den bezetene. Op aanschouwelijke wijze schildert hij de erge ziekteverschijnselen van zijn zoon, welke door een boozen geest veroorzaakt worden. Dezen geest noemt hij „stom", hetzij omdat hij den jongen de spraak benam, hetzij

niet bij machte. 19. Hij richtte tot hen het woord en zeide: O onge-
loovig geslacht, hoelang moet Ik nog bij u zijn, hoelang moet Ik u
nog verdragen? Brengt hem bij Mij! 20. Zij brachten hem. Zoodra
de geest Hem zag, rukte hij hem aan al zijn ledematen; hij viel op den
grond en wentelde zich schuimbekkend rond. 21. Hij vroeg aan zijn
vader: Hoelang is het reeds, dat hem dit overkomt? Deze zeide:
Van kindsbeen af; 22. dikwijls ook heeft hij hem in het vuur en
in het water geworpen, om hem te dooden. Maar als Gij iets kunt,
help ons dan uit medelijden. 23. Jezus zeide tot hem: Wat? Als
Gij kunt? Alles is mogelijk voor hem, die gelooft! 24. Aanstonds
riep de vader van den knaap uit: Ik geloof; help mijn ongeloof!
25. Toen Jezus nu zag, dat de menigte tezamen liep, bedreigde Hij
den onreinen geest en zeide tot hem: Stomme en doove geest, Ik
gebied u: Ga uit van hem en keer niet meer in hem terug. 26. Schreeu-

---

omdat hij bij de bezweringen weigerde te antwoorden. De verschijnselen zijn die van de vallende ziekte, welke dan ook door Mt. uitdrukkelijk vermeld wordt.

20. — Het zien van zijn geduchten Tegenstander doet den boozen geest in woede ontsteken, en hij verwekt bij den knaap een nieuwen aanval van de vreeswekkende ziekte.

21—22. — Jezus stelt deze vraag niet als een geneesheer, om den aard der ziekte te leeren kennen, maar Hij wil den vader en de omstanders van den ernst van het geval doordringen en aldus hun geloof op de proef stellen. De vader antwoordt, dat zijn zoon reeds van kindsbeen af aan die ziekte leed en dat de duivel hem blijkbaar wilde dooden, omdat hij hem nu eens in het vuur en dan in het water deed vallen. Daar de aanvallen van epilepsie plotseling optraden, verkeerde de jongen dus in voortdurend levensgevaar. De woorden „als Gij iets kunt" is de kreet van een wanhopige en verraadt weinig geloof. De onmacht der leerlingen heeft ook zijn geloof in den Meester verzwakt.

23. — Vele Grieksche handschriften lezen hier met de Vulgaat: „Als gij kunt gelooven. Alles is mogelijk voor hem, die gelooft." Volgens den oorspronkelijken tekst echter herhaalt Jezus de woorden van den vader, om hem op het onvolmaakte van zijn bede te wijzen: „Wat zegt gij? Als Gij kunt?" De genezing hangt niet af van Jezus' kunnen, want Hij kan alles, maar van het geloof van den vader. Alles is mogelijk voor hem, die met geloof vraagt.

24. — De luide uitroep van den vader (volgens vele teksten „met tranen") verraadt zijn heftige gemoedsbeweging. Hij betuigt zijn geloof, maar is zich tevens bewust, dat het niet krachtig genoeg is om zulk een gunst te verdienen. Het is zelfs zóó klein volgens zijn meening, dat hij spreekt van „ongeloof". De woorden „help mijn ongeloof" moeten wij niet opvatten als een bede om vermeerdering van geloof. Zij beteekenen: Verhoor mij, al is mijn geloof niet groot genoeg.

25. — Het woord van den vader was een uiting van nederigheid en goeden wil, en Jezus vraagt niet meer. Ook het toestroomen der menigte schijnt voor

wend en hem heftig heen en weer schuddend voer hij van hem uit; en hij zag er uit als een lijk, zoodat de menigte zeide: Hij is dood.
27. Maar Jezus nam hem bij de hand en richtte hem op; en hij stond
overeind. 28. Toen Hij thuis gekomen was, vroegen zijn leerlingen
Hem, terwijl zij alleen waren: Waarom konden wij hem niet uitdrijven?
29. Hij zeide hun: Dit soort kan alleen door gebed worden uitgedreven.

30. Zij gingen van daar weg en trokken voorbij door Galilea; en
Hij wilde niet, dat iemand het wist. 31. Want Hij onderrichtte zijn
leerlingen en sprak tot hen: De Menschenzoon wordt overgeleverd in de handen der menschen; zij zullen Hem dooden, maar na gedood te
zijn zal Hij na drie dagen verrijzen. 32. Maar zij begrepen het gezegde niet en durfden Hem niet ondervragen.

---

den Zaligmaker een reden te zijn om het wonder te doen. Hij wil den verkeerden indruk, welken de onmacht der leerlingen gewekt heeft en waarvan de schriftgeleerden zulk een misbruik gemaakt hebben, wegnemen. Den boozen geest noemt Hij niet alleen stom, maar ook d o o f (zie de noot bij v. 17—18), en gebiedt hem uit te gaan. Omdat deze geest zoo hardnekkig is, verbiedt Jezus hem tevens, in den knaap terug te keeren; de genezing zal dus blijvend zijn.

26. — Het uitgaan ging wederom gepaard met een nieuwen aanval, waarin de duivel zijn machtelooze woede openbaarde. De knaap lag bewegingloos en bleek op den grond, zoodat de menschen meenden, dat hij d o o d was.

29. — De leerlingen hebben te veel vertrouwd op eigen kracht. Vooral bij zulk een gevaarlijk soort geesten, als waartoe de uitgedrevene behoorde, is het g e b e d noodig. De macht, welke Jezus hun gaf (6, 7), ontsloeg hen niet van den plicht om te bidden. De woorden „en door vasten", welke men in de meeste Grieksche handschriften en in de Vulgaat vindt, zijn waarschijnlijk een toevoeging uit Mt. 17, 21.

5. Tweede lijdensprofetie, 9, 30—32; vgl. Mt. 17, 22 vlg.; Lc. 9, 43—45.

30. — Van den berg der verheerlijking trekt Jezus naar Kapharnaüm (v. 33). Ofschoon Hij nu weer in Galilea vertoeft, blijft Hij toch zijn nieuwe gedragslijn getrouw. Zijn tocht is slechts een h a a s t i g d o o r t r e k k e n. Hij tracht zijn aanwezigheid zooveel mogelijk te verbergen door zijn leerlingen het stilzwijgen op te leggen en de grootere plaatsen te vermijden.

31. — Als reden, waarom Jezus zijn incognito bewaart, geeft de evangelist het o n d e r r i c h t d e r l e e r l i n g e n. Deze reden is echter niet de eenige, want ook het ongeloof van het volk doet Jezus de openbaarheid vermijden. — In tegenstelling met den toekomstigen tijd van Mt. en Lc. gebruikt Mc. het praesens: De Menschenzoon w o r d t overgeleverd. De gebeurtenissen, welke zullen leiden tot Jezus' dood, hebben reeds een aanvang genomen.

32. — De leerlingen toonen nog steeds hetzelfde o n b e g r i p voor de voorspelling van Jezus' lijden. De strenge berisping, welke Petrus na de eerste lijdensprofetie ontving (8, 33), weerhoudt hen echter van verdere vragen.

33. Zij kwamen dan te Kapharnaüm. En toen Hij thuis was, vroeg Hij hun: Waarover hebt gij onderweg gesproken? 34. Zij zwegen; want zij hadden onderweg met elkander getwist, wie de grootste was. 35. Hij ging zitten, riep de twaalf en sprak tot hen: Als iemand de eerste wil zijn, dan moet hij de laatste van allen zijn en de dienaar van allen. 36. Toen nam Hij een kind, plaatste het in hun midden, omhelsde het en zeide hun: 37. Wie een van zulke kinderen opneemt in mijn naam, hij neemt Mij op; en wie Mij opneemt, neemt niet Mij op, maar Hem, die Mij gezonden heeft.

---

6. Laatste onderrichting te Kapharnaüm, 9, 33—50.

a. Waarschuwing tegen eerzucht, 9, 33—37; vgl. Mt. 18, 1—5; Lc. 9, 46—48.

33. — Het waren misschien gewoon-menschelijke redenen — afscheid van vrienden, maatregelen van practischen aard —, welke Jezus vóór zijn vertrek naar Jerusalem nog K a p h a r n a ü m deden bezoeken. Hij begaf zich met zijn leerlingen naar het huis van Petrus. De evangelist verhaalt van dit verblijf alleen enkele vermaningen, welke Jezus tot de leerlingen richtte. Van het eerste rustige oogenblik maakte Hij reeds gebruik om hun een les te geven van nederigheid.

34. — De leerlingen z w ij g e n uit schaamte. Zij weten dus, dat hun gesprekken niet met den geest van Jezus overeenstemmen. Misschien hebben zij grootendeels uit onnadenkendheid zulke gesprekken gevoerd, maar Jezus' vraag maakt hun plotseling duidelijk, dat hun naijver verkeerd is. Zoo wordt hun stilzwijgen welsprekend en kan als een zelfbeschuldiging gelden.

35. — Misschien heeft Jezus de vraag aan enkelen gesteld; omdat de les echter allen betreft, roept Hij hen alle twaalf bij elkaar. Hij ontkent niet, dat er in zijn rijk een rangonderscheid zal bestaan, maar veroordeelt de e e r z u c h t zijner leerlingen. De eerste in Gods oog zal niet degene zijn, die het hoogste in waardigheid is, maar degene, die het nederigste is en zich het meest in dienst stelt van de anderen. Daarop moet de eerzucht der leerlingen gericht zijn.

36. — Vooral uit de beschrijving van Mc. blijkt Jezus' teedere l i e f d e v o o r h e t k i n d. Hij nam het in zijn armen, plaatste het in het midden der leerlingen en omhelsde het.

37. — De volgorde der gedachten lijkt eenigszins verbroken. De les, welke na v. 35 het meest voor de hand ligt, zou zijn: Gij moet de laatste van allen worden door de nederigheid en den eenvoud van dit kind na te volgen. Bij Mt. vinden wij inderdaad deze vermaning, onmiddellijk na de vermelding van het kind. Al wordt de vermaning tot nederigheid bij Mc. niet uitdrukkelijk gegeven, Jezus' handeling is na v. 35 welsprekend genoeg. De les van Mc. sluit meer aan bij het woord „d e d i e n a a r v a n a l l e n"; de eerzucht der apostelen moet gericht zijn op het dienen van allen, ook van de geringsten. Bedoeld worden hier niet alleen de kinderen in leeftijd, maar tevens de kinderen in gezindheid, namelijk de onwetenden, eenvoudigen en armen. Het liefderijk opnemen van zulke kinderen moet echter geschieden in Jezus' naam, d.w.z. ter wille van Jezus. Wie dit doet, neemt Jezus op en met Hem God zelve. Daardoor staat hij in Gods oog hooger dan degenen, die zich voor zulk een daad van liefde te goed achten.

38. Toen zeide Joannes tot Hem: Meester, wij hebben iemand, die ons niet volgt, booze geesten zien uitdrijven in uw naam; wij hebben het hem verhinderd, omdat hij ons niet volgt. 39. Maar Jezus sprak: Verhindert het hem niet; want er is niemand, die een wonder doet in mijn naam en onmiddellijk daarna kwaad tegen Mij kan spreken. 40. Want wie niet tegen ons is, hij is voor ons.

41. Want wie u een beker water te drinken geeft, juist omdat gij van Christus zijt, voorwaar Ik zeg u: Hij zal zijn loon niet missen.

---

b. Het gebruik van Jezus' naam, 9, 38—40; vgl. Lc. 9, 49 vlg.

38. — Het voorval, waarvan Joannes spreekt, heeft waarschijnlijk plaats gehad bij den eersten missietocht der apostelen (6, 7—13). Het verband van zijn vraag met de voorafgaande vermaning schijnt te liggen in het woord „in mijn naam". Joannes heeft begrepen uit v. 37, dat Jezus' naam een geheel bizondere kracht heeft, en hij schijnt eenige gewetenswroeging te hebben over zijn optreden tegenover den onbekende. Ook in de Handelingen (19, 13) wordt verhaald, dat Joodsche duivelbezweerders van Jezus' naam gebruik maakten.

39. — De zin is: Wie in Jezus' naam een wonder doet, belijdt daardoor zijn geloof in den Zaligmaker. Al is zoo iemand ook niet in Jezus' gezelschap opgenomen, hij is niettemin in breederen zin zijn volgeling. De apostelen moeten tegenover zulke menschen verdraagzaam zijn en hen als bondgenooten beschouwen, want het is niet te verwachten, dat zij binnen afzienbaren tijd kwaad tegen Jezus zullen spreken; zij zouden daardoor met zich zelf in tegenspraak komen.

40. — De strijd voor of tegen Jezus was zóó heftig, dat een neutrale houding ondenkbaar was. Wie met Jezus in aanraking kwam of van zijn naam gebruik maakte, moest noodzakelijk tot zijn voor- of tegenstanders behooren. In dien zin verstaan wij Jezus' woord: Wie niet tegen ons is, hij is voor ons. Dezelfde waarheid heeft Jezus bij een andere gelegenheid (Mt. 12, 30; Lc. 11, 23) in den tegenovergestelden vorm uitgesproken: Wie niet met Mij is, is tegen Mij, en wie niet met Mij verzamelt, verstrooit. Beide uitspraken leeren ons, dat men tegenover Jezus niet onverschillig kan zijn; men behoort tot zijn vrienden of tot zijn vijanden.

c. Plichten tegenover de leerlingen, 9, 41 vlg.; vgl. Mt. 10, 42; 18, 6; Lc. 17, 1 vlg.

41. — Het verbindingswoordje „want" heeft betrekking op v. 37; na de onderbreking van Joannes keert Jezus tot het behandelde onderwerp terug. Wel heeft de gedachte eenige wijziging ondergaan, want Hij spreekt niet meer van het gedrag der leerlingen jegens de eenvoudigen, maar van het gedrag der menschen jegens de leerlingen. Ook de leerlingen hooren tot degenen, die Jezus met „zulke kinderen" (v. 37) heeft aangeduid. Zelfs de kleinste liefdedienst, welken men hun bewijst, zal door God beloond worden. Reeds in v. 37 werd gezegd, dat die liefdedienst bewezen moet worden in Jezus' naam, d.w.z. uit liefde tot en ter wille van Jezus. Dit wordt hier eenigszins anders uitgedrukt „juist omdat gij van Christus zijt". Daar „Christus" zonder artikel en dus reeds als eigennaam gebruikt wordt, stamt

42. En wie ergernis geeft aan een van deze kleinen, die in Mij geloo-
ven, het ware voor hem beter, dat hem een zware molensteen om den
hals werd gehangen en dat hij in de zee werd geworpen.
43. Wanneer uw hand u ergert, kap ze af. Het is beter, dat gij
verminkt het leven binnengaat, dan dat gij met de twee handen in
de hel komt, in het onuitbluschbaar vuur, [44. waar hun worm niet

---

deze uitdrukking waarschijnlijk van den evangelist; het idee „van Christus zijn", „tot Christus behooren" wordt vooral door den H. Paulus ontwikkeld (vgl. Rom. 8, 9; 1 Cor. 1, 12; 3, 23; 2 Cor. 10, 7).

42. — In dit vers vinden wij de tegenstelling van v. 37 en v. 41. Een weldaad, aan de kleinen bewezen, zal heerlijk beloond worden, maar wanneer men hun geestelijk nadeel toebrengt, zal de straf ook verschrikkelijk zijn. Uit de toevoeging „die in Mij gelooven" blijkt, dat Jezus spreekt van zijn volgelingen, die door eenvoud, onwetendheid of zwakheid tot de kleinen moeten gerekend worden.

d. Over de ergernis, 9, 43—50; vgl. Mt. 5, 13. 29 vlg.; 18, 8 vlg.; Lc. 14, 34 vlg.

43. — De logische verbinding met het voorafgaande wordt gevormd door het idee van de ergernis. Men kan niet alleen anderen ergeren, maar men kan ook zelf het voorwerp van ergernis zijn; en beide moet men tot elken prijs vermijden. Mt. heeft dezelfde gedachten in 5, 29 vlg. en 18, 8 vlg. (zie de noten daar). Alles wat ons een aanleiding tot zonde is, hetzij in ons zelven, hetzij in onze betrekking tot anderen, moeten wij onverbiddelijk afwijzen. Deze gedachte wordt driemaal in hetzelfde rhythme uitgedrukt (de hand, de voet, het oog). Jezus spreekt hier zeer duidelijk over het toekomstig lot der menschen; Hij stelt tegenover elkaar het eeuwige leven bij God en de hel met het onuitbluschbare vuur en den nooit stervenden worm (vgl. v. 48). — De hel wordt, evenals bij Mt. (5, 22; 18, 9; 23, 15), in het Grieksch aangeduid door het woord „Gehenna", den Arameeschen vorm van het Hebreeuwsche „Gê-Hinnom" (dal van Hinnom), ook wel „Gê-ben-Hinnom (dal van den zoon van Hinnom). Dit dal, dat waarschijnlijk zijn naam aan den oorspronkelijken eigenaar ontleende, was berucht om de kinderoffers, welke men er bracht ter eere van den god Moloch (4 Kon. 23, 10). Het werd beschouwd als onrein en gebruikt als vuilnisbelt van de stad Jerusalem. De vloek, welke door de profeten over deze plaats werd uitgesproken (Jer. 7, 32; 19, 6 enz.), was aanleiding, dat men ze in de tweede eeuw v. Chr. als de toekomstige folterplaats der verdoemden ging beschouwen. Later — en dit is ook in het N. T. het geval — werd de naam Gehenna gebruikt om de eigenlijke hel aan te duiden (vgl. J. Jeremias, *Gehenna*, Theologisches Wörterbuch zum N. T. van Kittel, blz. 655 vlg.). — Beide, zoowel het eeuwige leven bij God als de eeuwige folterplaats, worden als reeds bestaande dingen beschouwd, als twee gebieden of rijken, waarin de mensch binnentreedt; hij heeft tusschen beide zijn keus te doen. Het oogenblik, waarop men in een van deze twee binnengaat, wordt door Jezus niet aangegeven; maar Hij bedoelt zonder twijfel, dat dit bij den dood geschiedt. Daar alleen de ziel op dat moment het leven binnengaat, terwijl het lichaam begraven wordt, moet men v. 43, 45 en 47 niet letterlijk opvatten, alsof de mensch inderdaad ver-

sterft en het vuur niet gedoofd wordt]. 45. En wanneer uw voet u ergert, kap hem af. Het is beter, dat gij kreupel het leven binnengaat, dan dat gij met de twee voeten in de hel wordt geworpen, [in het onuitbluschbaar vuur, 46. waar hun worm niet sterft en het vuur niet gedoofd wordt]. 47. En wanneer uw oog u ergert, ruk het uit. Het is beter, dat gij met één oog het rijk Gods binnengaat, dan dat gij met de twee oogen in de hel wordt geworpen, 48. waar hun worm niet sterft en het vuur niet gedoofd wordt. 49. Want allen moeten met vuur worden gezouten. 50. Het zout is goed; als echter

---

minkt, kreupel of met één oog in het hiernamaals komt. Trouwens deze drie zelfverminkingen zijn slechts beelden om de noodzakelijkheid van het vermijden der ergernis aan te duiden; letterlijk genomen zijn zij zelfs ongeoorloofd. Nog veel minder volgt daaruit, dat het verrezen lichaam van den mensch in dien verminkten toestand zal blijven.

44. — De woorden „waar hun worm niet sterft en het vuur niet gedoofd wordt" vindt men in de beste handschriften alleen aan het slot (v. 48). De beide verzen 44 en 46 zijn derhalve waarschijnlijk niet oorspronkelijk.

48. — Deze voorstelling vinden wij reeds bij Isaias: „En zij zullen uitgaan en zien naar de lijken der mannen, die van Mij afvallig werden; want hun worm zal niet sterven en hun vuur niet gebluscht worden en zij zullen een afschuw zijn voor alle vleesch" (66, 24). Het beeld van den w o r m en het v u u r vinden wij eveneens in Eccli. 7, 19 en Judith 16, 21. A. van Veldhuizen (*Tekst en uitleg*, blz. 118) denkt daarbij aan het Hinnomdal: „Het vuil wasemde gassen uit, waaruit vlammen als dwaallichtjes opstegen, en daaronder krioelden wormen." J. Pickl (*Messiaskönig Jesus*, blz. 263—268) meent, dat het beeld ontleend is aan de oostersche slagvelden; de gewonden, die in de brandende zon onverzorgd bleven liggen, werden door allerlei ongedierte gefolterd en waren ten prooi aan ontzettende koortsaanvallen. — Deze verklaringen lijken wel wat romantisch, maar zeker is het, dat de worm en het vuur de verschrikkelijke en afschuwwekkende straf der hel voorstellen. Dikwijls wordt de worm beschouwd als een beeld van de wroeging, die de verdoemden eeuwig foltert. Het feit, dat de nooit stervende worm als beeldspraak moet worden opgevat, is echter geen bewijs, dat ook het vuur slechts in metaphorischen zin te verstaan is. De teksten, waar van het helsche vuur gesproken wordt, zijn zoo talrijk en uitdrukkelijk, dat er van een beeld geen sprake kan zijn (Mt. 3, 10. 12; 5, 22; 25, 41; Lc. 16, 23). — Dat de worm niet sterft en het vuur niet gebluscht wordt, duidt de e e u w i g h e i d van de hellestraffen aan.

49. — Dit vers wordt op verschillende wijze verklaard. Het verbindingswoordje „w a n t" en ook de vermelding van het „v u u r" schijnen dit vers zeer nauw te verbinden met het voorafgaande. De zin zou dan zijn, dat al degenen, die niet de noodzakelijke zelfverloochening beoefenen, in de hel door het vuur worden gefolterd; dit vuur zal geheel hun wezen doordringen en pijnigen, zooals het zout de spijzen doordringt. Een tweede meening verbindt dit vers met het volgende en beschouwt het zout derhalve als iets goeds, als iets dat tegen bederf bewaart. Jezus vermaant immers zijn leerlingen in v. 50, dat zij het zout in zich moeten behouden. Het zout is dan het beeld van de

het zout smakeloos wordt, waarmee zult gij het dan zijn kracht teruggeven? Bewaart het zout in u en leeft in vrede onder elkander.

10. 1. Toen ging Hij van daar weg en kwam in het gebied van

---

zelfverloochening, van de offers, welke de mensch zich oplegt om aan het bederf der zonde te ontkomen. Deze offers zijn zwaar (vgl. v. 43—47), maar zij zijn heilzaam voor de ziel, zooals het zout goed is voor de spijzen. Deze meening legt wel verband tusschen v. 49 en 50, maar verbreekt den samenhang tusschen v. 49 en 48. Men mag het woordje „want" niet verwaarloozen en tevens niet vergeten, dat het beeld van het vuur in twee op elkander volgende verzen niet een geheel verschillende beteekenis kan hebben. Daarom zouden wij tusschen de twee voorafgaande meeningen willen bemiddelen en in v. 49 den overgang willen zien tusschen v. 48 en 50. Wij leggen dan den nadruk op het woordje „allen". A l l e menschen moeten met vuur worden gezouten, hetzij met het vuur der versterving, hetzij met het vuur der foltering. De v e r b i n d i n g tusschen beide gedachten wordt gevormd door de doordringende, bittere en voor-bederf-behoedende kracht van het zout, welke groote gelijkenis vertoont met die van het vuur. In het eerste geval is het de versterving, die voor den mensch weliswaar bitter is, maar zijn geestelijk leven tegen verwording vrijwaart. In het tweede geval moeten wij denken aan het helsche vuur, dat heel den mensch doordringt en foltert, maar hem niet verteert; het heeft integendeel de uitwerking van het zout, zoodat het den verdoemde voor een rampzalige eeuwigheid in leven houdt. Een andere keuze heeft de mensch niet. — De toevoeging van vele Grieksche teksten en van de Vulgaat „want elk offer wordt met zout gezouten" is een toevoegsel uit Lev. 2, 13. Door deze toevoeging wordt het zout gemaakt tot een beeld van de versterving, welke den mensch aangenaam maakt aan God, zooals het zout het offervleesch voor God welgevallig moest maken.

50. — Mt. (5, 13) en Lc. (14, 34 vlg.) hebben dit logion in een anderen samenhang. — Het zout wordt hier uitsluitend als het beeld van i e t s g o e d s genomen, namelijk als beeld van de zelfverloochening. Dat het zout goed is, wist men vooral in de dorpen bij het meer van Genesareth; want alleen de gezouten visch kon verkocht en met karavanen vervoerd worden. Nadat Jezus zijn leerlingen heeft toegesproken als gewone geloovigen, richt Hij zich nu tot hen als de toekomstige herders zijner kudde. Zij moeten het zout der zelfverloochening in zich zelven bewaren, wanneer zij nuttig willen zijn voor anderen. Want als zij zelven hun geestelijke kracht verliezen, is er niemand, die hun deze kan teruggeven. — Het gebod om den v r e d e met anderen te bewaren schijnt niet in verband te staan met het beeld van het zout, maar is waarschijnlijk bedoeld als een terugkeer tot het uitgangspunt van de onderrichting: de waarschuwing tegen onderlinge ijverzucht. Anderen echter brengen het in verband met het onmiddellijk voorafgaande. Zooals de versterving het zout is, dat den mensch voor bederf behoedt, zoo is de vreedzame en vriendelijke omgang van de menschen onderling het behoud der maatschappij. Het zout was bij de Grieken het symbool der vriendschap.

7. Op weg naar Jerusalem, 10, 1—52.

a. De onontbindbaarheid van het huwelijk, 10, 1—12; vgl. Mt. 19, 1—12.

1. — Sommige handschriften laten met de Vulgaat het woordje „en" weg, zoodat Jezus zich begeeft „naar het gebied van Judea aan gene zijde van

Judea en in het Overjordaansche. En weer kwamen er veel menschen naar Hem toe, en Hij onderrichtte hen, zooals Hij gewoon was. 2. Ook Farizeën kwamen naar Hem toe en vroegen Hem om Hem op de proef te stellen, of een man zijn vrouw mocht verstooten. 3. Hij antwoordde hun: Wat heeft Moses u geboden? 4. Zij zeiden: Moses heeft bevolen een scheidingsbrief te schrijven en (zoo) te verstooten.

---

den Jordaan". Deze lezing is ontstaan onder den invloed van den parallelen tekst van Mt. De route, welke Jezus volgde, is zeer vaag aangegeven. Maar er blijkt toch met zekerheid uit den tekst, dat de Zaligmaker eerst westelijk van den Jordaan tot in Judea reisde en dan de rivier overstak naar Perea; eerst daarna ging Hij op naar de H. Stad. Met deze korte bemerking bevestigt Mc. het verhaal van Joa., die van meerdere reizen naar Judea melding maakt. Waarschijnlijk duidt Mc. hier met een enkel woord de twee bezoeken aan, welke Jezus in zijn laatste jaar aan Jerusalem bracht: bij gelegenheid van het Loofhuttenfeest (Joa. 7, 14) en bij het feest der Tempelwijding (Joa. 10, 22). Zoo vat hij een heele periode van Jezus' leven in één vers samen. Het is een kostbaar bewijs voor de historische betrouwbaarheid van het Joa.-evangelie.

2. — Volgens Mc. stellen de Farizeën de kwestie der echtscheiding principieel: Is zij geoorloofd of niet? Bij Mt. heeft de vraag een meer particulier Joodsch karakter (zie bij Mt. 19, 3). — Misschien hadden de Farizeën uit een of ander woord van den Zaligmaker afgeleid, dat Hij de echtscheiding veroordeelde, en wilden zij Hem in tegenspraak brengen met de wet van Moses. Misschien trachtten zij ook wel een antwoord uit te lokken, dat Jezus de vijandschap van Herodes Antipas kon berokkenen; deze had immers zijn eerste vrouw verstooten. Het verzet tegen diens tweede huwelijk had Joannes den Dooper den dood gekost.

3. — Wanneer de Farizeën Jezus in tegenspraak wilden brengen met Moses, dan kwamen zij bedrogen uit; want Jezus beriep zich juist op Moses' voorschrift. In de overtuiging, dat Hij de bedoeling van den grooten wetgever beter begreep dan de Farizeën, stelde Hij de vraag: „Wat heeft Moses u (daaromtrent) geboden?" Jezus gebruikt het woordje „u", niet „ons", omdat de Farizeën meenden, dat de wet hun uitsluitend bezit was; misschien heeft de Zaligmaker ook willen aanduiden, dat Hij zelve en de leerlingen een nieuwe en volmaaktere wet hadden.

4. — Moses' gebod had alleen betrekking op den scheidingsbrief, niet op de verstooting. De zin van het antwoord is dus: Moses heeft de echtscheiding toegestaan, zooals blijkt uit zijn gebod om bij de verstooting een scheidingsbrief te schrijven, waardoor het voor de vrouw mogelijk wordt, een nieuw huwelijk aan te gaan. Moses zou dit voorschrift niet gegeven hebben, als hij de echtscheiding voor ongeoorloofd had gehouden. — De tekst van een scheidingsbrief luidde aldus: „Op den .... dag van de week, op den .... dag van de maand ...., in het .... jaar sinds de schepping der wereld volgens de berekening, welke wij plegen te volgen, op de plaats ...., heb ik, ..., zoon van ...., en welken naam ik overigens nog mag dragen, uit de plaats, ..., uit eigen besluit, met vrijen wil en zonder dwang, u weggezonden, verstooten en verdreven, u ...., dochter van ...., en welken naam gij overigens nog moogt hebben, uit de plaats ...., u die tot nu toe mijn

5. Jezus sprak tot hen: Om de hardheid van uw gemoed heeft Moses u deze wet geschreven, 6. maar van den aanvang der schepping af heeft God hen als man en vrouw gemaakt; 7. daarom moet de mensch vader en moeder verlaten, 8. en beiden zullen slechts één vleesch zijn. Zij zijn dus geen twee meer, maar één vleesch. 9. Wat God nu vereenigd heeft, mag de mensch niet scheiden. 10. Thuis ondervroegen zijn leerlingen Hem hierover opnieuw. 11. En Hij zeide hun: Wie zijn vrouw verstoot en een andere huwt, begaat echtbreuk tegen haar; 12. en wanneer een vrouw haar man verstoot en een anderen huwt, begaat zij echtbreuk.

---

vrouw geweest zijt. En nu verstoot ik u, ..., dochter van ...., en welken naam gij anders nog moogt dragen, uit de plaats ...., zoodat gij vrij zijt en over u zelf moogt beschikken, om heen te gaan, om te huwen met welken man ook; niemand kan u dat verhinderen van dezen dag af tot in eeuwigheid. Zie, gij zijt voor iedereen vrij, en dit is mijnerzijds voor u het stuk van de verstooting en het document van de scheiding en de brief van de wegzending volgens de wet van Moses en Israël!" Dan volgde de onderteekening van twee getuigen (Strack-Billerbeck I, blz. 311).

5. — Jezus verklaart hier niet, waarom Moses den scheidingsbrief voorschreef, maar waarom hij de echtscheiding toestond. De Joden beschouwden dit laatste als een voorrecht, dat God hun gegeven had en den heidenen niet. Jezus leert echter, dat de hardheid van hun gemoed de reden was van dit verlof. Wanneer zij niet zoo weinig ontvankelijk waren geweest voor Gods geboden, dan zou God hun een volmaaktere wet omtrent het huwelijk gegeven hebben.

6—9. — Jezus haalt twee teksten aan uit de Genesis (1, 27; 2, 24) om de eigenlijke bedoeling van God te stellen tegenover zijn tijdelijke concessie. Zooals uit het scheppingsverhaal blijkt, heeft God den mensch geschapen in twee verschillende seksen, maar Hij heeft gewild, dat deze verscheidenheid werd opgeheven door de eenheid en onverbreekbaarheid van het huwelijk. Die eenheid, welke God heeft gewild als beginsel van de voortplanting van het menschdom, mag door een mensch niet ontbonden worden.

10—11. — Jezus' beslissing, welke Mt. (zie bij 19, 9) in één formule samenvat, wordt door Mc. in twee deelen gesplitst, wat meer in overeenstemming is met de historische werkelijkheid. Nadat Jezus in tegenwoordigheid der Farizeën de onontbindbaarheid van het huwelijk heeft geleerd, onderricht Hij na zijn thuiskomst de leerlingen omtrent de gevolgen van die leer: Een tweede huwelijk is, zoolang de andere partij leeft, niets anders dan echtbreuk.

12. — Dit vers is eigen aan Mc. — De veronderstelling, dat een vrouw haar man wegzond, was volgens de Joodsche rechtsbeginselen ondenkbaar. Het geval van de prinses Salome, die haar man Kostobarus een scheidingsbrief toezond, wordt door Flavius Josephus (Antiq. XV, 7, 10) als in strijd met de Joodsche wetten vermeld. Wel kent de H. Schrift gevallen, waarin de vrouw den man verliet of door den vader aan iemand anders ten huwelijk werd gegeven (Recht. 14, 20; 19, 2; 1 Kon. 25, 44). Jezus schijnt hier te zinspelen op de Grieksch-Romeinsche gewoonte,

13. En men bracht kinderen naar Hem toe, opdat Hij hen zou aanraken, maar de leerlingen wezen hen af. 14. Toen Jezus dit zag, werd Hij verstoord en zeide tot hen: Laat de kinderen tot Mij komen; belet het hun niet! Want voor dezulken is het rijk Gods. 15. Voorwaar, Ik zeg u: Wie het rijk Gods niet aanneemt als een kind, zal het niet binnengaan. 16. Toen omhelsde Hij hen, legde hun de handen op en zegende hen.

17. En toen Hij zich naar buiten op weg begaf, kwam iemand

---

welke aan de vrouw hetzelfde recht toekende als aan den man. Deze gewoonte werd in het Romeinsche rijk eerst ingevoerd tegen het einde der republiek. Daar er in Palestina veel heidenen woonden en de Joden steeds meer met de heidensche gebruiken in aanraking kwamen, heeft Jezus ook melding gemaakt van de verstooting van den man door de vrouw. Op het gebied der huwelijkseenheid hebben man en vrouw dus dezelfde rechten en dezelfde plichten.

b. De zegening van de kinderen, 10, 13—16; vgl. Mt. 19, 13—15; Lc. 18, 15—17.

13. — Het onwelwillend optreden der leerlingen geldt niet de kinderen, maar degenen, die hen tot Jezus brengen, zooals de Vulgaat uitdrukkelijk opmerkt.

14. — Alleen Mc. zegt, dat Jezus verstoord was over de hardheid der leerlingen. Hij wist van zijn leermeester Petrus, dat Jezus' woorden niet zoozeer een liefdevolle uitnoodiging waren tot de kinderen of tot de ouders, zooals vaak wordt gemeend, maar veeleer een strenge berisping voor de leerlingen. Hun daad was niet alleen op zich zelf een blijk van gevoelloosheid, maar getuigde tevens, dat zij de lessen van den Meester niet hadden begrepen (vgl. 9, 34—36).

15. — Het rijk Gods wordt in tweevoudigen zin genomen: vooreerst als een gave, welke men ontvangt, en vervolgens als een plaats, welke men binnentreedt. Tegenover de gave van het Godsrijk moet men staan, zooals een kind, dat dankbaar en blijde alle goede gaven aanvaardt.

16. — Jezus doet meer, dan men van Hem gevraagd heeft. Niet alleen raakt Hij de kinderen aan, maar Hij omhelst hen (vgl. 9, 35), legt hun de handen op en zegent hen. Door de twee laatste werkwoorden wordt slechts één handeling aangeduid: Jezus zegent de kinderen door de handoplegging. — Mt. en Lc. hechten het meeste gewicht aan de les, welke Jezus aan zijn leerlingen naar aanleiding van de kinderen geeft. Mc. daarentegen beschrijft ons het feit; hij teekent met enkele woorden Jezus' beminnelijke goedheid voor de kleinen, die nog niet in staat zijn om zijn onderrichting te verstaan. Hij omhelst hen en geeft hun door de handoplegging zijn goddelijken zegen. — Jezus' liefde en hoogachting voor de kinderen volgt zeer logisch op zijn onderrichting omtrent de heiligheid van het huwelijk.

c. De rijke jongeling, 10, 17—22; vgl. Mt. 19, 16—22; Lc. 18, 18—23.

17. — De onbekende was jong (Mt. 19, 22) en van voorname afkomst (Lc. 18, 18). Het is vooral Mc., die hem in een zeer gunstig licht stelt. Terwijl

toeloopen, wierp zich voor Hem op de knieën en vroeg Hem: Goede Meester, wat moet ik doen om het eeuwige leven te ontvangen? 18. Maar Jezus zeide tot hem: Wat noemt gij Mij goed? Niemand is goed dan God alleen. 19. Gij kent de geboden: Gij zult niet dooden; gij zult geen overspel bedrijven; gij zult niet stelen; gij zult geen valsch getuigenis afleggen; gij zult niemand onrecht doen; eer uw vader en moeder. 20. Hij echter zeide tot Hem: Meester, dit alles heb ik onderhouden vanaf mijn jeugd. 21. Toen zag Jezus hem liefdevol aan en zeide tot hem: Eén ding ontbreekt u nog; ga heen, verkoop wat gij bezit en geef het aan de armen; en gij zult een schat

---

Jezus het huis verlaat (vgl. 10, 10) om zich op weg te begeven, komt hij haastig toeloopen, blijkbaar uit vrees dat hij Jezus niet meer zal ontmoeten, en werpt zich vol eerbied aan zijn voeten. Wanneer hij Jezus „goed" noemt, dan bedoelt hij daarmede niet zijn zedelijke volmaaktheid of heiligheid, maar zijn goedheid van hart. Hij is blijkbaar onder den indruk van Jezus' goedheid voor de kinderen. Daar Jezus het rijk Gods beloofd heeft aan de kinderlijken van geest, vraagt de jongeman, of hij wel de vereischte gesteltenis bezit.

18. — De bedoeling van Jezus' antwoord wordt verschillend uitgelegd. Sommigen zien in de uitspraak, dat alleen God goed is, een ontkenning van Jezus' Godheid. Anderen beweren, dat Jezus juist door zijn schijnbare afwijzing van het predicaat „goed" den jongeling tot de erkenning van zijn Godheid heeft willen brengen. Uit de twee waarheden, dat Jezus goed is en dat God alleen goed genoemd kan worden, moet de jongeling de gevolgtrekking maken, dat Jezus God is. De ware uitlegging van Jezus' woorden ligt echter in het midden. Daar zijn Godheid hier niet in kwestie is en de jongeling Hem enkel als Meester beschouwt (v. 17), verwijst de Zaligmaker hem naar God als de bron van alle goedheid. Jezus verheerlijkt zijn Vader, zonder zich zelve met Hem te vergelijken. Hij stelt zich op het standpunt van zijn toehoorders en spreekt als mensch tot menschen. Hij wijst de vleiende benaming af, want Hij wil den jongeling tot God brengen. — Men kan dus uit dezen tekst niets vóór, maar ook niets tegen Jezus' Godheid besluiten.

19. — Mc. laat het gebod: „Gij zult uw naaste beminnen gelijk u zelve" (Mt.) weg; maar hij voegt er een verbod aan toe: „Gij zult niemand onrecht doen." Dit laatste staat niet letterlijk in den decaloog, maar men kan het beschouwen als een korte samenvatting van het tiende gebod (Ex. 20, 17; Deut. 5, 18).

20. — De onbekende vrager beschouwde de vervulling van Gods geboden als iets, dat vanzelf sprak. Hij had ze onderhouden vanaf zijn jeugd, dus vanaf het oogenblik, dat hij daartoe in staat was. Deze uitdrukking wijst op een zekeren leeftijd, al was de vrager nog betrekkelijk jong (Mt.). Volgens Mt. was hij met Jezus' antwoord niet tevreden, want hij stelde de vraag: „Wat ontbreekt mij nog?" Dit verklaart ons het wederwoord van den Zaligmaker in v. 21.

21. — De mededeeling, dat Jezus den jongeling liefdevol aanzag, stamt weer van den ooggetuige Petrus. Jezus weet, dat de jongeman waarheid

in den hemel bezitten; kom dan terug en volg Mij. 22. Maar hij zette een droevig gezicht bij dat woord en ging treurig heen; want hij had veel goederen.

23. Toen zag Jezus om zich heen en zeide tot zijn leerlingen: Hoe moeilijk zullen degenen, die rijkdommen bezitten, het rijk Gods binnengaan! 24. De leerlingen echter waren verbaasd over zijn woorden. Maar Jezus nam weer het woord en zeide tot hen: Kinderen, hoe moeilijk is het toch, het rijk Gods binnen te gaan! 25. Een kameel gaat gemakkelijker door het oog van een naald, dan een rijke in het rijk Gods. 26. Toen waren zij nog meer ontsteld en zeiden tot elkander: Maar wie kan dan zalig worden? 27. Jezus zag hen aan en sprak: Bij de menschen is het onmogelijk, maar niet bij God; want bij God is alles mogelijk. 28. Toen begon Petrus tot Hem te spreken: Zie, wij, wij hebben alles verlaten en zijn U gevolgd. 29. Jezus sprak: Voorwaar, Ik zeg u: Er is niemand, die huis, broe-

---

spreekt, en daarom bemint Hij hem; en omdat Hij hem bemint, wil Hij hem tot nog grootere volmaaktheid brengen. Om het eeuwige leven te winnen is het onderhouden der geboden voldoende, maar één ding ontbreekt hem nog om volmaakt te zijn (deze laatste gedachte wordt bij Mt. duidelijker uitgedrukt). — Ook Mt. en Lc. vermelden, dat de jongeman bedroefd werd bij Jezus' woord, maar Mc. heeft een werkwoord, dat op zijn gelaatsuitdrukking betrekking heeft: Hij zette een droevig gezicht.

d. Over rijkdom en armoede, 10, 23—31; vgl. Mt. 19, 23—30; Lc. 18, 24—30; 22, 28—30.

23. — Jezus ziet den kring zijner leerlingen rond, zooals een spreker, die een gewichtige waarheid gaat verkondigen en zich van de aandacht zijner toehoorders wil overtuigen.

24. — Dit vers wordt door Mt. en Lc. weggelaten, omdat het voor de ontwikkeling van de gedachte niet noodig is; het teekent ons echter den vertrouwelijken omgang tusschen Jezus en zijn leerlingen. — De leerlingen waren verbaasd, want de Joden beschouwden den rijkdom als een belooning voor de deugd; rijk-zijn was derhalve volgens hen een teeken van gerechtigheid. Jezus bleef echter bij zijn uitspraak en verklaarde nu zelfs in het algemeen, dat het binnengaan in het rijk Gods voor iedereen moeilijk is. De strengheid dezer woorden komt door het beminnelijke „kinderen" nog sterker tot uiting. Vele Grieksche handschriften en de Vulgaat hebben hier de toevoeging „voor degenen, die op de rijkdommen vertrouwen". Dan zou deze tweede uitspraak enkel een bevestiging en nadere verklaring zijn van de eerste (v. 23). De toevoeging heeft blijkbaar ten doel de hardheid van Jezus' woorden te verzachten.

26. — De verbazing der leerlingen groeit nu aan tot ontsteltenis. Terwijl Jezus in v. 23 en 24 enkel van een moeilijk binnengaan sprak, schijnt Hij in v. 25 een volstrekte onmogelijkheid aan te duiden.

29—30. — De bizondere belooning, welke Jezus volgens Mt. (19, 28) aan de apostelen belooft, wordt door Mc. weggelaten, misschien wegens de

ders of zusters, vader of moeder, kinderen of akkers om Mij en om het Evangelie verlaat, 30. of hij ontvangt nu in deze wereld het honderdvoudige van huizen, broeders, zusters, moeders, kinderen en akkers, zij het ook met vervolgingen, en in de toekomstige wereld het eeuwige leven. 31. Velen echter zullen van eersten laatsten worden, en de laatsten zullen eersten zijn.

32. Zij waren nu op weg, terwijl zij opgingen naar Jerusalem. Jezus ging voor hen uit en zij waren ontsteld; degenen echter, die volgden, hadden angst. Hij nam de twaalf weer om zich heen en begon hun te zeggen, wat Hem zou overkomen: 33. Ziet, wij gaan op naar Jeru-

---

echt Joodsche beeldspraak, waarin die belofte gekleed wordt (het oordeelen van de twaalf stammen van Israël). Vreesde hij, dat de heiden-Christenen die woorden verkeerd zouden begrijpen? Hij beperkt zich tot de belooning, welke aan alle menschen, die om wille van Christus aan het aardsche verzaken, ten deel valt. — Alleen Mc. zegt uitdrukkelijk, dat die belooning gepaard zal gaan met vervolgingen. Daaruit blijkt, dat zij niet van zuiver profanen of stoffelijken aard zal zijn. Het honderdvoudige van huizen, broeders enz. beteekent vooreerst een geestelijk geluk, dat het stoffelijke hoog in waarde te boven gaat; verder duidt het ook die tijdelijke goederen aan, welke Jezus' rijk op aarde den menschen geeft (geloofs- of ordesgenooten, ondersteuning door de liefdadige instellingen der Kerk, gemeenschappelijk kloosterleven enz.). — Veel duidelijker dan Mt. maakt Mc. onderscheid tusschen deze wereld en de toekomstige. In deze wereld bestaat geen volstrekt geluk, want de belooningen, welke men omwille van de onthechting ontvangt, gaan gepaard met vervolgingen. Het volmaakte Godsrijk behoort dus volgens Jezus niet tot deze wereldorde, zooals de eschatologisten meenen.

e. Derde lijdensprofetie, 10, 32—34; vgl. Mt. 20, 17—19; Lc. 18, 31—34.

32. — Bij dit vers begint de laatste tocht naar Jerusalem. In 10, 1 zeide Mc., dat Jezus eerst naar Judea en dan naar het Overjordaansche ging. Hier nu stelt Hij ons Jezus en zijn leerlingen voor onderweg, terwijl zij opgaan naar Jerusalem. Blijkbaar zijn zij den Jordaan weer overgestoken en bevinden zij zich nu op weg naar Jericho (vgl. v. 46). Mc. geeft ons een inzicht in de gemoedsstemming van Jezus en zijn volgelingen. Dat de Zaligmaker voor zijn leerlingen uit ging, zal wel meer gebeurd zijn; hier moet dit feit dus een meer bizondere beteekenis hebben. De evangelist laat doorschemeren, dat deze tocht Jezus' levenslot bezegelt. De Meester heeft zijn besluit genomen en gaat vastberaden vooruit. Wij voelen in het verhaal van Mc. tevens den stilzwijgenden tegenstand van Jezus' volgelingen. Deze laatsten worden in twee groepen onderscheiden: de apostelen en de overige volgelingen. De apostelen zijn ontsteld over Jezus' vastberadenheid; zij herinneren zich de voorspellingen van hun Meester (8, 31; 9, 31) en weten, dat de stemming in Jerusalem vijandig is. Volgens Joa. 11, 8 zeiden zij immers tot Jezus: „Rabbi, kort geleden zochten de Joden U te steenigen en nu gaat Gij opnieuw daarheen?" Nog grootere vrees heerscht er onder de volgelingen; zij volgen schoorvoetend van verre en zullen wel

salem en de Menschenzoon zal worden overgeleverd aan de opperpriesters en schriftgeleerden; en zij zullen Hem ter dood veroordeelen en overleveren aan de heidenen; 34. dezen zullen Hem bespotten, bespuwen, geeselen en dooden; en na drie dagen zal Hij verrijzen.
35. Toen kwamen Jacobus en Joannes, de zonen van Zebedeüs, naar Hem toe en zeiden: Meester, wij willen, dat Gij voor ons doet, wat wij U gaan vragen. 36. Hij zeide tot hen: Wat wilt gij, dat Ik voor u doe? 37. Zij zeiden tot Hem: Sta ons toe, dat wij mogen

---

spoedig naar huis teruggekeerd zijn. Misschien worden met degenen, die volgen, ook wel Galileïsche pelgrims bedoeld, die met Jezus opgaan naar het Paaschfeest; zij zijn Jezus gunstig gezind en vreezen, dat het verkeerd zal afloopen. Jezus roept nu zijn apostelen afzonderlijk bij zich; zij hebben alles verlaten en zich geheel aan Hem gewijd; zij hebben dus ook het recht om te weten, wat in Jerusalem zal gaan gebeuren. — Hier treedt bij Mc. weer het verhaal van den ooggetuige Petrus aan het licht. Beter dan de twee andere synoptici teekent hij ons den toestand, al doet hij dit in sobere bewoordingen. Treffend is Jezus' vastberadenheid in tegenstelling met de ontsteltenis der apostelen en de vrees der overige volgelingen. Mc. bevestigt daardoor het verhaal van Joa. Door dezen evangelist weten wij immers, dat Jezus reeds meermalen te Jerusalem geweest was en daar niets dan vijandschap had ondervonden, dat de Sanhedristen aanslagen op zijn leven hadden gepleegd (5, 18; 7, 1. 25. 30; 8, 20. 59; 10, 39) en zelfs in een officiëele raadszitting zijn dood hadden vastgesteld (11, 47—53). Wij begrijpen dus, waarom Mc. melding maakt van Jezus' onverschrokkenheid en van den angst zijner tochtgenooten. Allen voorzagen een noodlottigen afloop.

33—34. — De tekst wijkt eenigszins af van dien van Mt. Ook Mc. vermeldt de bespuwing, maar in plaats van het „kruisigen" van Mt. heeft hij het meer algemeene „dooden". — Volgens Mc. zal de verrijzenis plaats hebben „na drie dagen" (zoo ook 8, 31 en 9, 31); Mt. en Lc. hebben telkens „op den derden dag". De uitdrukking van Mc. beteekent volgens de Hebreeuwsche spreekwijze hetzelfde als die van de andere synoptici. Daar zij echter niet zoo goed overeenstemt met de feitelijke uitkomst, zal zij wel oorspronkelijk zijn.

f. Eerzucht der zonen van Zebedeüs, 10, 35—45; vgl. Mt. 20, 20—28; Lc. 22, 24—27.

35. — Volgens Mt. richtten de twee leerlingen hun bede tot Jezus door bemiddeling hunner moeder. Ook deze evangelist geeft echter te verstaan, dat het initiatief van Jacobus en Joannes uitging; want Jezus' antwoord is ook volgens hem tot de leerlingen, niet tot de moeder gericht. De vraag klinkt bij Mc. zeer resoluut: wij willen. Zij durven echter niet aanstonds met hun vraag voor den dag komen; dit is een teeken, dat zij het ongepaste ervan aanvoelen.

36. — Jezus wil zich niet zonder meer binden, maar eischt, dat zij het voorwerp van hun verlangen openbaren.

37. — In plaats van „in uw rijk" (Mt.) heeft Mc. „in uw heerlijkheid". De leerlingen hebben geen goed begrip van Jezus' rijk, maar de voor-

zitten, de één aan uw rechter- en de ander aan uw linkerhand, in uwe heerlijkheid. 38. Jezus sprak tot hen: Gij weet niet, wat gij vraagt. Kunt gij den kelk drinken, dien Ik drink, of het doopsel ontvangen, waarmee Ik gedoopt word? 39. Zij zeiden Hem: Dat kunnen wij. Jezus sprak tot hen: Gij zult wel den kelk drinken, dien Ik drink, en het doopsel ontvangen, waarmee Ik gedoopt word; 40. maar het zitten aan mijn rechter- en linkerhand kan Ik niet geven; dat is voor dengene, wien het bestemd is. 41. Toen de tien dit hoorden, werden zij boos op Jacobus en Joannes. 42. Maar Jezus riep hen bij zich en zeide tot hen: Gij weet, dat zij, die als heerschers over de volken worden beschouwd, hen met strengheid besturen en dat hun rijksgrooten geweld over hen uitoefenen. 43. Maar zoo gaat het niet onder u; integendeel, wie onder u groot wil worden, moet uw dienaar zijn; 44. en wie onder u de eerste wil wezen, moet de slaaf van allen zijn. 45. Want ook de Menschenzoon is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen.

---

spelling van de verrijzenis (v. 34) heeft bij hen de verwachting gewekt, dat Jezus na zijn dood verheerlijkt zal worden. De heerlijkheid (in het Hebreeuwsch „kabôd") is in het O. T. een attribuut van God (bijv. Ps. 7, 6; 29, 13; 56, 9; 107, 2).

38. — Bij Mc. spreekt Jezus ook van een doopsel, waarmee Hij gedoopt zal worden. Evenals de kelk, is het een beeld van het lijden, waarin Jezus als het ware zal ondergedompeld worden. In het O. T. worden de smarten vaak voorgesteld als wateren, welke den mensch overdekken (Ps. 17, 17; 31, 6; 41, 8; 68, 2; 123, 4; Job 22, 11). — Paulus beschouwt het christelijk Doopsel, dat oudtijds door onderdompeling geschiedde, als een deelnemen aan Jezus' dood; de zondige mensch werd in het doopwater begraven en de nieuwe gerechtvaardigde mensch rees eruit omhoog (Rom. 6, 3—11).

40. — Wien het bestemd is „door den Vader" (Mt.).

42. — Mc. zegt niet zooals Mt. „de vorsten der volken", maar „die als heerschers beschouwd worden"; in werkelijkheid immers is God de eenige Koning aller volkeren.

43—44. — Petrus heeft deze vermaning begrepen, zooals blijkt uit zijn eersten brief (5, 2 vlg.): „Weidt de kudde Gods onder u, niet gedwongen, maar gewillig, zooals God het verlangt, niet uit winzucht, maar van harte, niet als dwingelanden over de (u toegewezen) erfdeelen, maar als voorbeeld der kudde." Ook Paulus geeft herhaaldelijk uiting aan deze gedachte (1 Cor. 9, 19—23; 2 Cor. 4, 5). De apostelen hebben ons derhalve den waren zin van Jezus' woorden verklaard. De Zaligmaker wilde niet zeggen, dat degene, die naar de eerste plaats in het Godsrijk streeft, eerst moet leeren gehoorzamen, maar dat de eerste plaats gegeven wordt om de ondergeschikten te dienen. De door Jezus verleende macht moet dus niet tot eigen voordeel uitgeoefend worden, maar tot voordeel van de geloovigen.

46. Zoo kwamen zij te Jericho. En toen Hij Jericho met zijn leerlingen en een talrijke menigte verliet, zat er een blinde bedelaar langs den weg, Bartimeüs, de zoon van Timeüs. 47. Toen hij vernam, dat het Jezus van Nazareth was, begon hij hard te roepen: Jezus, Zoon van David, ontferm U mijner! 48. En velen vielen tegen hem uit, dat hij zou zwijgen. Maar hij riep nog harder: Zoon van David, ontferm U mijner! 49. Jezus bleef staan en sprak: Roept hem hier. Zij riepen den blinde en zeiden tot hem: Moed! sta op, Hij roept u! 50. Hij wierp zijn mantel weg, sprong op en ging naar Jezus toe. 51. Jezus richtte nu het woord tot hem en zeide: Wat wilt gij, dat Ik voor u doe? De blinde zeide tot Hem: Rabboni, dat ik zien zal. 52. En Jezus sprak tot hem: Ga, uw geloof heeft u gered. En aanstonds zag hij en volgde Hem op den weg.

---

g. Bartimeüs, 10, 46—52; vgl. Mt. 20, 29—34; Lc. 18, 35—43.

46. — Marcus' verhaal is weer veel aanschouwelijker dan dat van Mt. Wij zien Jezus met zijn leerlingen Jericho verlaten; een groote groep nieuwsgierigen, waaronder zonder twijfel ook pelgrims, volgen den beroemden Rabbi Marcus' smaak voor het persoonlijke en concrete verraadt zich ook in het feit, dat hij slechts van één bedelaar spreekt, dien hij zelfs met name noemt. Het was een zekere Bartimeüs, wat beteekent „zoon van Timeüs". Timeüs was een echt Grieksche naam; de verbinding van het Hebreeuwsche „bar" (zoon) en „Timeüs" toont aan, hoezeer de Grieksche namen reeds bij de Joden in zwang waren. Uit het feit, dat Mc. zijn naam noemt, mag men afleiden, dat de genezene later Christen werd en onder zijn geloofsgenooten een zekere bekendheid genoot.

47. — Bartimeüs had met opzet plaats genomen bij een der poorten van Jericho, omdat de pelgrims daar voorbij moesten komen. De luidruchtigheid van de voorbijgangers deed hem vragen, wat er gaande was. — Sinds Jezus bij zijn volksgenooten groote bekendheid had verworven, werd Hij niet meer „zoon van Joseph" (Lc. 3, 23) of „zoon van Maria" (Mc. 6, 3) genoemd, maar „Jezus van Nazareth".

48—49. — Het volk wilde den blinde doen zwijgen uit eerbied voor den Meester; maar toen het merkte, dat de Zaligmaker niet verstoord was over zijn roepen en hem zelfs bij zich riep, bemoedigden zij hem. Zij begrepen, dat er iets ging geschieden.

50. — Levendig beschrijft Mc. den spoed, waarmee de blinde gehoorzaamt. Hij werpt zijn mantel weg, springt op en gaat naar Jezus toe, geleid door enkele omstanders (Lc.).

51. — Het woord Rabboni, dat ook bij Joa. 20, 16 (in den mond van Maria Magdalena) voorkomt, is Arameesch en beteekent „mijn heer" of „mijn meester". Telkens wanneer de evangelisten Arameesche woorden of zinnen aanhalen, is dit een teeken, dat de apostolische traditie er groote belangstelling voor toonde (vgl. 5, 41; 7, 34; 15, 34).

52. — Heeft Jezus enkel willen zeggen, dat de blinde zijn genezing verkregen had om wille van zijn geloovig vertrouwen? Of sprak Hij van de redding zijner ziel? Zoo zou men ook aangaande het volgen van den genezene

11. 1. En toen zij in de nabijheid van Jerusalem, bij Bethphage
en Bethanië op den Olijfberg, kwamen, zond Hij twee van zijn leerlin-
gen vooruit, 2. en zeide tot hen: Gaat naar het dorp, dat tegenover
u ligt; zoodra gij daar binnenkomt, zult gij er een ezelsveulen vast-
gebonden vinden, waarop nog geen mensch heeft gezeten; maakt het
los en brengt het hier. 3. Als iemand u zegt: Wat doet gij daar?,
zegt dan: De Heer heeft het noodig, en Hij stuurt het dadelijk weer
terug. 4. Zij gingen heen en vonden een veulen vastgebonden bij
een deur buiten op straat; en zij maakten het los. 5. Eenige om-
standers zeiden tot hen: Wat hebt gij dat veulen los te maken? 6. Zij
antwoordden hun, zooals Jezus hun gezegd had; en men liet hen be-
gaan. 7. Zij brachten het veulen bij Jezus en legden er hun mantels
op; en Hij ging erop zitten. 8. En velen spreidden hun mantels over
den weg en anderen bossen groen, dat zij op de velden afsneden.

---

de vraag kunnen stellen: Is dat volgen bedoeld in den gewonen zin, of duidt het aan, dat de man zich blijvend bij Jezus aansloot?

8. De blijde intocht, 11, 1—11; vgl. Mt. 21, 1—11; Lc. 19, 28—44; Joa. 12, 12—19.

1. — Mc. heeft een onduidelijke plaatsbepaling. Letterlijk zegt hij: Toen zij dicht bij Jerusalem, bij Bethphage en Bethanië op den Olijfberg, kwamen. *Jerusalem* is het einddoel van den tocht, maar om de plaats, waar zij zich bevonden, nauwkeuriger aan te geven, noemt hij *Bethphage* en *Bethanië*, welke twee plaatsen op den Olijfberg lagen. Eigenlijk had hij Bethanië vóór Bethphage moeten noemen, want dat is de volgorde, als men van Jericho naar Jerusalem gaat. De vermelding van beide plaatsen toont aan, dat zij zich tusschen Bethanië en Bethphage bevonden.

4. — Hier geeft Mc. weer enkele teekenende bizonderheden, welke door Mt. en Lc. als onbelangrijk worden weggelaten. Bij de deur der oostersche huizen bevindt zich vaak in den muur een steen met een gat of een ring om lastdieren vast te binden. Of het ezelsveulen aan den eigenaar van het huis of aan een bezoeker behoorde, zegt de tekst niet.

5. — Volgens Mc. zijn het eenige *omstanders*, volgens Lc. de *eigenaars*, die protesteeren. Het tooneel laat zich gemakkelijk genoeg begrijpen. In een kleine plaats, waar alle bewoners elkander kennen, vallen vreemdelingen aanstonds op. Geen wonder, dat de menschen op straat zich tegen de vrijpostigheid der leerlingen verzetten. Wij hooren hun verontwaardiging: Wat hebt gij dat veulen los te maken? Intusschen komt de eigenaar en de leerlingen verklaren hun handelwijze.

6. — De tekst vindt zijn natuurlijkste verklaring, wanneer de eigenaar van het veulen den Zaligmaker kende. Jezus treedt immers tegenover hem op als „*de Heer*" (v. 3). Overigens gold het hier een kleinen dienst, welken men zelfs aan een vreemdeling niet weigert.

8. — Terwijl Mt. spreekt van takken, welke men van de boomen kapte, beteekent het door Mc. gebruikte woord „stibades" eerder *bossen groen*, bijv. bladeren of gras.

9. En zij, die voorop gingen, en zij, die volgden, riepen: Hosanna! Gezegend Hij, die komt in den naam des Heeren! 10. Gezegend het rijk van onzen vader David, dat nu gaat komen! Hosanna in den hooge! 11. Zoo trok Hij Jerusalem en den tempel binnen. En nadat Hij alles in oogenschouw had genomen, keerde Hij, daar het al laat geworden was, met de twaalf naar Bethanië terug.

12. Toen zij den volgenden dag uit Bethanië vertrokken, had Hij honger. 13. Van verre zag Hij een vijgeboom, die bladeren droeg; Hij ging er heen om te zien, of Hij er misschien iets aan kon vinden. Maar toen Hij erbij kwam, vond Hij niets dan bladeren; want het was nog niet de tijd voor vijgen. 14. Toen sprak Hij tot hem: Nooit in der eeuwigheid eet nog iemand vruchten van u! En zijn leerlingen hoorden het. 15. Zij kwamen nu in Jerusalem. Hij ging den tempel binnen en begon allen naar buiten te drijven, die in den tempel verkochten en kochten. Hij wierp de tafels der wisselaars en de stoelen der duivenverkoopers omver, 16. en liet niet toe, dat nog iemand

---

10. — Daar de Messias de Zoon van David was, werd zijn rijk beschouwd als de wederoprichting van David's koningschap. Daarom noemen de Joden Jezus' rijk „het rijk van onzen vader David". Zij verwachten, dat de Zaligmaker naar Jerusalem trekt om zijn koningschap te aanvaarden.

11. — Jezus nam alles in oogenschouw, niet zooals een vreemdeling, die den tempel voor den eersten keer zag. Wij weten trouwens uit het Joa.-evangelie, dat Jezus vaak den tempel bezocht had. Hij was nu van plan als Messias op te treden en aan de misbruiken een einde te maken. Daar het echter al laat geworden was, stelde Hij zich tevreden met alles af te zien; den volgenden dag zou Hij dan den tempel zuiveren. — Uit de beschrijving, welke Mc. van Jezus' laatsten tocht geeft, blijkt duidelijk, dat het niet de bedoeling van den Zaligmaker was om zich tot koning op te werpen. Hij treedt geheel anders op dan de opstandeling, die volgens Flavius Josephus (Bell. jud. II, 13, 5) 30.000 man op den Olijfberg verzamelde om Jerusalem gewapenderhand in te nemen. Jezus komt met een klein groepje leerlingen, die Hem met angst en vrees volgen; zijn intocht is zeer bescheiden, er is geen enkele omstandigheid, waaruit men een politieke bedoeling zou kunnen afleiden. Van den anderen kant mag men echter ook niet beweren, dat het messiaansche karakter van den intocht met Jezus' wil in strijd is. Hij wil de hoofdstad binnentrekken in zijn hoedanigheid van Messias, omdat de tijd voor een openlijke verklaring gekomen is. Hij heeft daarmee gewacht tot op het oogenblik, dat Hij dit zonder vrees voor een volksopstand doen kan; want te Jerusalem, onder het oog van den Romeinschen landvoogd en onder het toezicht van het Sanhedrin, zou het volk niet licht een opstand wagen. Zooals uit zijn drievoudige lijdensprofetie blijkt (de derde had nog kort geleden plaats), weet Jezus zeer goed, wat Hem te wachten staat. Hij trekt dus Jerusalem binnen als de Messias, maar om er zijn leven te geven voor de verlossing der menschen (vgl. 10, 45).

een gereedschap door den tempel droeg. 17. En Hij onderrichtte hen en zeide: Staat er niet geschreven: Mijn huis zal genoemd worden een huis van gebed voor alle volken? Maar gij hebt er een rooovershol van gemaakt! 18. De opperpriesters en schriftgeleerden hoorden het en zochten een gelegenheid om Hem te dooden; want zij waren bang voor Hem, omdat al het volk in bewondering was voor zijn leer. 19. Toen het avond werd, verlieten zij de stad. 20. Toen zij 's morgens vroeg voorbijkwamen, zagen zij, dat de vijgeboom tot in den wortel verdord was. 21. Petrus herinnerde zich (het gebeurde) en sprak tot Hem: Rabbi, zie eens! de vijgeboom, dien Gij gevloekt hebt, is verdord. 22. Jezus gaf hun ten antwoord: Hebt geloof in God!

---

9. De gevloekte vijgeboom en de tempelreiniging, 11, 12—26; vgl. Mt. 21, 12 vlg. 18—22; Lc. 19, 45—48.

16. — Deze bizonderheid is eigen aan Mc. — Het misbruik, waaraan Jezus volgens dit vers een einde maakte, bestond hierin, dat men, om een omweg te vermijden, met gereedschap of andere lasten het tempelplein overstak. Wanneer iemand naar zijn werk ging of koopwaar moest vervoeren, dan maakte hij niet een omweg om het tempelplein heen, maar stak het over, als was het een profaan plein. Dit misbruik droeg er ook toe bij om de achting voor het huis Gods te verminderen. De Talmud zegt: „Men ga niet op den tempelberg met zijn stok, met zijn schoenen, met zijn geldriem, zelfs niet met stof op zijn voeten. Men make hem niet tot een korteren weg om zich den weg af te korten, en het spuwen is vooral verboden" (Strack-Billerbeck II, blz. 27).

17. — Mc. geeft den tekst van Isaias 56, 7 vollediger dan Mt. en Lc. door de toevoeging „voor alle volken". De profeet had inderdaad voorspeld, dat de proselieten in den tempel God zouden komen aanbidden. Daar deze toevoeging voor de hoofdgedachte niet noodzakelijk was, hebben de beide andere synoptici ze weggelaten.

18. — De opperpriesters, die het bestuur van den tempel in handen hadden, voelden zich in hun rechten gekrenkt. Daar zij de tempelmisbruiken toegelaten hadden, zagen zij in Jezus' optreden terecht een afkeuring van hun plichtsverzuim. De schriftgeleerden sloten zich, wegens hun ouden haat tegen den Zaligmaker, bij de opperpriesters aan, ofschoon beide partijen gewoonlijk vijandig tegenover elkander stonden; de opperpriesters behoorden immers meestal tot de partij der Sadduceën. Jezus' tegenstanders waren vast besloten Hem te dooden, maar zij durfden nog niet openlijk tegen Hem optreden, omdat het volk nog altijd in bewondering was voor zijn leer. Zij zochten naar een gelegenheid om Jezus te dooden, zonder dat zij den toorn van het volk opwekten.

20. — De bladeren waren verdord, zoodat de leerlingen met recht afleidden, dat de boom tot in de wortels afgestorven was.

22. — Deze korte, maar krachtige opwekking geeft reeds bij voorbaat te verstaan, dat alleen God wonderen kan doen. Wanneer de mensch echter gelooft in God, d.w.z. in zijn macht en goedheid, dan staat Gods wondermacht hem ten dienste.

23. Voorwaar, Ik zeg u: Als iemand tot dezen berg zegt: Hef u op en werp u in zee! en als hij niet twijfelt in zijn hart, maar gelooft, dat er gebeurt wat hij zegt, dan zal het voor hem gebeuren. 24. Daarom zeg Ik u: Alwat gij vraagt in het gebed, gelooft, dat gij het (reeds) hebt verkregen; en gij zult het verkrijgen. 25. En wanneer gij staat te bidden en gij iets tegen iemand hebt, vergeeft het dan; opdat uw Vader, die in den hemel is, ook u uw zonden vergeeft. [26. Maar als gij niet vergeeft, dan zal ook uw Vader, die in den hemel is, uw zonden niet vergeven.]

27. Zij kwamen nu weer in Jerusalem. En terwijl Hij rondging in den tempel, traden de opperpriesters, schriftgeleerden èn oudsten op Hem toe 28. en zeiden tot Hem: Met welk gezag doet Gij dit alles, of wie heeft U dit gezag gegeven om zoo te handelen? 29. Jezus echter zeide tot hen: Ik zal u (slechts) één vraag stellen; en wanneer gij antwoordt, dan zal ook Ik u zeggen, met welk gezag Ik dit doe. 30. Was het doopsel van Joannes van den hemel of van de menschen? Antwoordt Mij! 31. Zij overlegden bij zich zelf: Als wij zeggen: Van den hemel, dan zal Hij antwoorden: Waarom hebt gij hem dan niet geloofd? 32. Maar als wij zeggen: Van de menschen.... Zij vreesden het volk; want allen hielden Joannes voor een profeet.

---

24. — Hoe sterk het geloof moet zijn, wordt krachtig uitgedrukt: Men moet zóó zeker zijn van de verhooring, alsof men het gevraagde reeds gekregen had.

25. — Het gebod der vergeving heeft Mt. in de bergrede (6, 14 vlg.), onmiddellijk na het Onze Vader. — Mc. verbindt dezelfde vermaning met het gebed. Daar de mensch vooral moet bidden om de vergeving van zijn zonden, is de noodzakelijke voorwaarde voor de verhooring, dat hij eerst zelf aan anderen vergeeft. Mc. heeft niet den tekst van het Onze Vader, maar dit vers herinnert toch zeer sterk aan de vijfde bede, evenals de uitdrukking „uw Vader, die in den hemel is" overeenkomst vertoont met het begin van het gebed des Heeren. — Jezus zegt: „wanneer gij staat te bidden", omdat dit bij de Joden de gewone houding was (3 Kon. 8, 14. 22; 2 Esdr. 9, 4; Ps. 134, 2; Jer. 18, 20).

26. — Dit vers van de Vulgaat staat niet in de beste Grieksche handschriften en is een inlassching van Mt. 6, 15.

10. De gezagsvraag, 11, 27—33; vgl. Mt. 21, 23—27; Lc. 20, 1—8.

27. — Mc. zegt, dat Jezus in den tempel rondwandelde, waarschijnlijk onder de zuilengangen. Ondertusschen gaf Hij onderricht (Mt., Lc.). Behalve de opperpriesters en oudsten (Mt.) noemt Mc. ook de schriftgeleerden, zoodat bij hem de drie klassen van het Sanhedrin vertegenwoordigd zijn (vgl. 8, 31).

32. — Mc. breekt de woorden van Jezus' tegenstanders af en geeft zelf de reden aan, waarom zij ook dit tweede antwoord niet durven geven (zie daarentegen Mt.). Daardoor geeft hij te verstaan, dat de overheden hun vrees voor het volk niet uitdrukkelijk bekenden.

33. Zij gaven Jezus ten antwoord: Wij weten het niet. Toen sprak Jezus tot hen: Dan zeg Ik u ook niet, met welk gezag Ik dit doe.
12. 1. Toen begon Hij tot hen in gelijkenissen te spreken: Een man plantte een wijngaard, omringde hem met een omheining, groef er een wijnpers in en bouwde er een toren. Toen verpachtte hij hem aan wijnbouwers en vertrok naar den vreemde. 2. Op den vast-
gestelden tijd zond hij een knecht naar de wijnbouwers, om van de wijnbouwers (zijn deel) van de vruchten in ontvangst te nemen.
3. Maar zij grepen hem vast en sloegen hem en zonden hem met leege handen weg. 4. Opnieuw zond hij hun een anderen knecht, maar dien sloegen zij op het hoofd en beleedigden hem. 5. Daarop zond hij weer een anderen, maar dien doodden zij; en zoo nog vele anderen, maar den een sloegen, den ander doodden zij. 6. Toen had hij er nog één, een beminden zoon. Ten laatste zond hij ook dezen tot hen, denkende: Mijn zoon zullen zij ontzien. 7. Maar die wijnbouwers zeiden tot elkander: Dat is de erfgenaam; komt, laten wij hem dooden, en de erfenis is voor ons. 8. Zij grepen hem vast, doodden hem en wierpen hem buiten den wijngaard. 9. Wat zal de eigenaar van den wijngaard doen? Hij zal komen en de wijnbouwers verdelgen en den wijngaard aan anderen geven. 10. Hebt gij dit schriftwoord niet gelezen: De steen, welken de bouwlieden verwierpen, hij is de hoeksteen geworden; 11. dat is het werk des Heeren en het is wonderbaar in onze oogen? 12. Zij wilden zich van Hem meester maken,

---

11. Parabel van de booze wijnbouwers, 12, 1—12; vgl. Mt. 21, 33—46; Lc. 20, 9—19.

2—5. — Bij Mc. vinden wij waarschijnlijk den meest primitieven tekst van de parabel, waarvan Mt. en Lc. nog al sterk afwijken, al blijft de beteekenis dezelfde. Er is bij Mc. een *viervoudige* gradatie. Eerst zendt de eigenaar achtereenvolgens drie knechten, van wie de volgende telkens erger behandeld wordt dan de voorafgaande; dat teekent de verstoktheid van de wijnbouwers. Ten slotte zendt hij een heele groep van knechten, wien het niet beter vergaat.

6. — Er is hier een sprekend *contrast* tusschen de vele knechten van v. 5 en den eenigen zoon; hij is niet een knecht, maar een teergeliefd kind. En ook deze wordt door den eigenaar van den wijngaard gezonden. Dat hij zijn zoon *ten laatste* ook nog zond, duidt erop, dat nu al zijn goedheid is uitgeput. Duidelijker dan bij de andere synoptici vinden wij hier het beeld van Jezus Christus, den eenigen en beminden Zoon des Vaders. Juist de onwaarschijnlijkheid, dat de heer van den wijngaard zijn zoon aan een wissen dood blootstelt, werpt een scherp licht op Gods goedheid, die zijn eenigen Zoon niet spaarde.

12. — Voor de tweede maal (vgl. 11, 18) wilden zij zich van Jezus meester maken, want zij hadden begrepen, dat de parabel tegen hen gericht was. Dezelfde vrees echter hield hen terug en zij lieten Jezus voorloopig ongemoeid.

maar zij vreesden het volk. Want zij begrepen, dat Hij de gelijkenis tegen hen had gesproken. Zij lieten Hem met rust en gingen heen.
13. Nu zonden zij eenige Farizeën en Herodianen op Hem af om Hem door een strikvraag te vangen. 14. Zij kwamen en zeiden tot
Hem: Meester, wij weten, dat Gij oprecht zijt en niemand naar de oogen ziet; want Gij kent geen aanzien des persoons, maar leert den weg van God naar waarheid. Is het geoorloofd den keizer belasting te betalen of niet? Moeten wij betalen of niet? 15. Maar Hij door-
zag hun veinzerij en sprak tot hen: Wat stelt gij Mij op de proef? Brengt Mij een tienling, dat Ik hem zie. 16. Zij brachten er een.
Hij zeide hun: Van wien is dit beeld en het opschrift? Zij zeiden tot Hem: Van den keizer. 17. Toen sprak Jezus tot hen: Geeft dan den
keizer, wat den keizer toekomt, en aan God, wat God toekomt. En zij stonden verbaasd over Hem.
18. Ook de Sadduceën, die zeggen, dat er geen verrijzenis is, kwamen op Hem af en ondervroegen Hem: 19. Meester, Moses heeft
ons voorgeschreven, dat, wanneer iemands broeder sterft en een vrouw

---

12. Over den belastingplicht, 12, 13—17; vgl. Mt. 22, 15—22; Lc. 20, 20—26.

14. — Na de theoretische vraag, of het belasting betalen geoorloofd is, stellen de Joden de practische kwestie: Moeten wij betalen of niet? Zoo meenen zij Jezus heelemaal in het nauw te drijven.

15. — Bij Mt. en Lc. zegt Jezus enkel: „Laat mij den cijnspenning (den tienling) zien." Volgens Mc. echter moeten de ondervragers Hem een tienling brengen, opdat Hij hem eens kan beschouwen. Daar men bij het betreden van den tempel geen geld bij zich mocht hebben, althans niet openlijk in een geldriem of buidel met zich mee mocht dragen (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 625), veronderstelt Jezus, dat zij geen tienling bij de hand hebben. Mc. wekt inderdaad den indruk, dat dit zoo is; want hij zegt, dat zij er een brengen. Mt. en Lc. daarentegen stellen het voor, alsof zij er een uit hun buidel voor den dag halen (zie bij Mt. 22, 20—21). — Uit dezen tekst kan men niet afleiden, dat de Romeinen één tienling per hoofd eischten. De tienling wordt hier genoemd als de Romeinsche eenheidsmunt. Het was een zilverstuk, en zelfs aan Herodes den Groote hadden de Romeinen niet toegestaan om zilveren munt te slaan. Op de bronzen geldstukken, welke zij in Palestina in omloop brachten, hadden zij emblemen aangebracht, welke aan het plantenrijk ontleend waren; hierin waren zij den Joden, die in elk beeld een afgodische tendenz zagen, ter wille. Maar de tienlingen, als zijnde de Romeinsche munt bij uitstek, droegen het beeld van den keizer. Toch schenen de Joden in het algemeen geen bezwaar te maken tegen het gebruik dezer muntstukken.

17. — De Joden hadden gedacht, dat Jezus den valstrik niet zou ontsnappen; zoo goed hadden zij hun vraag overlegd. De Grieksche tekst geeft te verstaan, dat hun verbazing vermengd was met een zekere bewondering.

13. De vraag der Sadduceën, 12, 18—27; vgl. Mt. 22, 23—33; Lc. 20, 27—40.

24. — De vragende vorm maakt het verwijt minder scherp dan bij Mt.

zonder kinderen achterlaat, zijn broeder dan de vrouw moet nemen om nakomelingschap voor zijn broeder te verwekken. 20. Nu waren er zeven broeders. De eerste nam een vrouw en stierf zonder kinderen na te laten. 21. Ook de tweede nam haar en stierf zonder kinderen na te laten; eveneens de derde. 22. En alle zeven lieten geen kinderen na. Het laatst van allen stierf de vrouw. 23. Van wien hunner zal zij nu bij de verrijzenis, wanneer zij zullen opstaan, de vrouw zijn? Want alle zeven hebben haar als vrouw gehad. 24. Jezus sprak tot hen: Zoudt gij niet in dwaling zijn, daar gij noch de Schriften kent, noch de macht van God? 25. Want wanneer men opstaat van de dooden, dan huwt men niet en wordt men niet gehuwd, maar dan zal men zijn als de engelen in den hemel. 26. En wat nu de opstanding der dooden betreft, hebt gij in het boek van Moses, bij de plaats van het Braambosch, niet gelezen, hoe God tot hem sprak: Ik ben de God van Abraham en de God van Isaak en de God van Jakob? 27. Hij is toch geen God van dooden, maar van levenden. Gij verkeert in groote dwaling.

28. Een der schriftgeleerden, die hun woordenwisseling hoorde, kwam naderbij. Toen hij zag, dat Hij hun goed had geantwoord, vroeg hij Hem: Welk gebod is het eerste van alle? 29. Jezus antwoordde: Het eerste is: Hoor, Israël! de Heer onze God is de eenige Heer; 30. gij zult den Heer uw God beminnen met heel uw hart, met heel uw ziel, met heel uw geest en met heel uw kracht. 31. Het tweede is dit: Gij zult uw naaste beminnen gelijk u zelf. Grooter dan deze geboden is er geen. 32. De schriftgeleerde zeide tot Hem: Zeer goed, Meester, Gij hebt naar waarheid gezegd, dat Hij de éénige is en dat er geen ander bestaat buiten Hem, 33. en dat Hem te beminnen met geheel het hart en geheel het verstand en geheel de kracht en den naaste te beminnen als zich zelf, veel beter is dan alle brand- en slacht-

---

26. — Wij hebben hier een voorbeeld, hoe men toentertijd de H. Schrift aanhaalde. De door Jezus bedoelde tekst staat in het boek van Moses (den Pentateuch) in het verhaal van het brandende braambosch (Ex. 3—4).

14. Het voornaamste gebod, 12, 28—34; vgl. Mt. 22, 34—40; Lc. 10, 25—29.

29. — De aangehaalde tekst (Deut. 6, 4 vlg.) is bij Mc. vollediger dan bij Mt. Na de belijdenis van het geloof in den éénen, waren God is het gebod der Godsliefde des te beter gemotiveerd.

32—33. — De verzen 32—34 zijn eigen aan Mc. — De schriftgeleerde herhaalt Jezus' woorden met instemming. Hij voegt er uit zich zelf nog een gevolgtrekking aan toe: Wanneer de liefde tot God en de liefde tot den naaste de twee grootste geboden zijn, dan overtreffen zij ook de brand- en slachtoffers in waarde. Reeds in het O. T. vinden wij vaak het beginsel, dat de zedenwet hooger staat dan de eeredienst (1 Kon. 15, 22; Os. 6, 6; Jer.

offers. 34. Toen Jezus zag, dat hij verstandig geantwoord had, sprak Hij tot hem: Gij zijt niet ver van het rijk Gods. Toen durfde niemand meer Hem ondervragen.

35. Toen nam Jezus het woord en sprak bij zijn onderricht in den tempel: Hoe kunnen de schriftgeleerden zeggen, dat de Christus de Zoon van David is? 36. David zelf heeft in den heiligen Geest gezegd: De Heer heeft gesproken tot mijn Heer: Zit aan mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden neerleg onder uw voeten. 37. David zelf noemt Hem dus Heer; hoe kan Hij dan zijn Zoon zijn? En de talrijke menigte luisterde gaarne naar Hem.

7, 21—23; Ps. 39, 7; Eccle. 4, 17). Uit de woorden van den schriftgeleerde mogen wij afleiden, dat men het over de waarde der verschillende wetsvoorschriften niet eens was en dat sommigen aan den eeredienst de voorkeur gaven. Ten tijde van het Paaschfeest, waarbij zooveel offers werden opgedragen, deden zulke vragen zich meer dan anders gelden. — Er zijn ook uitspraken van den Talmud, welke de liefde boven den offerdienst stellen, vooral in aansluiting aan den tekst van Osee (6, 6). Zoo lezen wij er bijv.: „Wie de milddadigheid beoefent, is grooter dan alle offers." En ook: „Dat men milddadigheid en gerechtigheid beoefent, is aan Jahwe aangenamer dan offers." Men bewees deze waarheid door het feit, dat men de naastenliefde ook beoefenen kon, toen de tempel verwoest was, terwijl de offerdienst tegelijk met den tempel had opgehouden (Strack-Billerbeck I, blz. 500).

34. — Het goede begrip van de echte zedelijke volmaaktheid wordt door Jezus zóó voornaam geacht, dat Hij tot den schriftgeleerde zegt: Gij zijt niet ver van het rijk Gods. Wie begrijpt, dat de liefde tot God en tot den naaste het zwaarste weegt, is in de vereischte gesteltenis om het Evangelie aan te nemen. — Dat de schriftgeleerde niet ver van het rijk Gods verwijderd is, moet men als beeldspraak beschouwen. Het Godsrijk wordt voorgesteld als een plaats, welke de schriftgeleerde spoedig zal bereikt hebben, wanneer hij in zijn goede stemming volhardt. In werkelijkheid is het echter een innerlijke genade, welke den schriftgeleerde wordt aangeboden.

15. De afkomst van den Messias, 12, 35—37; vgl. Mt. 22, 41—46; Lc. 20, 41—44.

35. — Volgens Mc. richt Jezus zich tot het volk; want de nu volgende woorden worden uitgesproken „bij het onderricht in den tempel". Uit Mt. blijkt duidelijker, dat Jezus' redeneering tegen de Farizeën gericht is. Hij wil aantoonen, dat hun opvattingen omtrent den Messias onvolmaakt en zelfs valsch zijn.

37. — Het volk, waarmee waarschijnlijk vooral de Galileïsche pelgrims bedoeld zijn, is nog altijd op de hand van Jezus. De wijsheid, waarmee de Meester zijn tegenstanders tot zwijgen brengt, wekt aller bewondering. Jezus maakt van deze gunstige stemming gebruik om het volk aan den verderfelijken invloed van de schriftgeleerden te onttrekken, zooals uit de volgende pericope blijkt.

38. Ook zeide Hij bij zijn onderricht: Wacht u voor de schriftgeleerden, die gaarne in lange gewaden rondwandelen en zich op de markt laten begroeten, 39. die de eerste zetels begeeren in de synagogen en de eerste plaatsen bij de gastmalen, 40. die de huizen der weduwen opeten en den schijn aannemen van lange gebeden te verrichten. Zij zullen strenger worden gestraft.

---

16. Strafrede tegen de schriftgeleerden, 12, 38—40; vgl. Lc. 20, 45—47.

38. — Mt. begint nu zijn lange strafrede tegen de Farizeën en schriftgeleerden (23, 1—39), welke met de korte rede van Mc. samentreft in drie punten: de eereplaatsen in de synagogen, de eerste plaatsen bij de gastmalen en de begroetingen. — De voorname schriftgeleerden hielden ervan, om vooral op den Sabbat in hun lange en deftige gewaden, statig rond te wandelen. Hun grootste genot bestond dan in de eerbiedige begroetingen van het gewone volk. Het lange gewaad, waarvan Jezus spreekt, is de Tallith, een soort mantel, welke niet alleen door de schriftgeleerden, maar ook door de gewone Joden gedragen werd. De Tallith der schriftgeleerden moest echter tot op de voeten reiken en zóó breed zijn, dat zij het geheele lichaam omhulde. Zij was een der onderscheidingsteekenen van de schriftgeleerden en werd vooral gedragen bij het bidden, bij het recht-spreken, bij het volbrengen van geloften en bij het bezoeken van zieken (Strack-Billerbeck II, blz. 31—33).

40. — De Vulgaat zegt, dat de schriftgeleerden de huizen der weduwen opeten onder den schijn van lange gebeden. De oorspronkelijke tekst brandmerkt echter twee ondeugden: de hebzucht en de schijnheiligheid, welke hier nochtans in nauw verband staan. Door de faam hunner vroomheid hadden de schriftgeleerden zeer veel invloed, vooral op de vrouwen; daarvan trokken zij partij om dezen van haar bezittingen te berooven. Dit gelukte hun meer in het bizonder bij de weduwen, die de bescherming van een man ontbeerden. Om in het oog van het volk en vooral van de vrouwen voor vroom door te gaan, verrichtten zij in het openbaar lange gebeden; deze gebeden noemt Jezus schijn, omdat hun innerlijke gesteltenis niet die van biddenden was. Zij zullen daarom strenger gestraft worden dan anderen, die misschien niet minder zonden bedrijven, maar ten minste geen vroomheid huichelen. — Flavius Josephus (Antiq. XVIII, 3, 5) verhaalt van vier Joden, die zich als wetgeleerden uitgaven en een voorname Romeinsche vrouw overhaalden om haar purper en goud aan den tempel van Jerusalem af te staan. Toen zij het geld hadden, gebruikten zij het voor hun eigen voordeel. Dit voorval zou de aanleiding geweest zijn tot de verdrijving der Joden uit Rome in 19 n. Chr. (Strack-Billerbeck II, blz. 33). Ook de „*Hemelvaart van Moses*", een geschrift, dat omtrent het begin onzer tijdrekening ontstond, schijnt in hfdst. 7 tegen dergelijke misbruiken te ijveren: „Zij verslinden de goederen der armen en beweren, dat zij het doen uit medelijden.... Zij zeggen van den morgen tot den avond: Wij willen feestgelagen en overvloed hebben, eten en drinken.... Toch zullen zij daarbij zeggen: Raak mij niet aan, opdat gij mij niet verontreinigt." (vertaling van K. Clemen in Kauksch, *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des A.T.* II, Tübingen 1900).

41. Terwijl Hij nu tegenover de schatkamer zat, zag Hij toe, hoe de menigte kleine munt in de schatkamer stortte. En verschillende rijken wierpen er veel in. 42. Nu kwam er ook een arme weduwe, die twee geldstukjes, dat is een vierde as, erin wierp. 43. Hij riep zijn leerlingen en sprak tot hen: Voorwaar, Ik zeg u: Deze arme weduwe heeft meer in de schatkamer geworpen, dan alle anderen. 44. Want zij allen hebben van hun overvloed geofferd, maar zij heeft van haar armoede alles gegeven, wat zij had, geheel haar bezit.

---

17. De penning der weduwe, 12, 41—44; vgl. Lc. 21, 1—4.

41. — De episode van de weduwe, welke door Mt. niet gegeven wordt, vormt een lichtpunt in de duisternis van vijandschap en haat, welke Jezus dien dag omringde. — Flavius Josephus (Bell. jud. V, 5, 2) spreekt van meerdere schatkamers. Deze bevonden zich aan de binnenzijde van het voorhof en dienden o.a. tot het bewaren van de benoodigdheden voor den offerdienst (lammeren, toonbrooden, zout, hout enz.). Ook privaat-personen, vooral weduwen en weezen, vertrouwden hun bezittingen aan den tempel toe (2 Mach. 3, 10). Er was echter één schatkamer, welke door Flavius Josephus zonder meer de schatkamer genoemd wordt. Deze bevond zich onder de zuilengangen van het vrouwenvoorhof. Zij bevatte 13 offerkisten, welke een opening hadden in den vorm van een trompet (sjofarot), zoodat men er geldstukken kon inwerpen. De eerste was bestemd voor de tempelbelasting van het loopende jaar („nieuwe sikkels"), de tweede voor die van het afgeloopen jaar („oude sikkels"), de derde voor het doen opdragen van gevogelte, de vierde voor de duivenoffers, de vijfde voor het offerhout, de zesde voor de wierook, de zevende voor de gouden bekkens, terwijl de zes overige voor vrijwillige bijdragen dienden (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 37—41; Schürer, *Geschichte des jüdischen Volkes* II, blz. 322—327). Het was dus tegenover deze schatkamer, dat Jezus had plaats genomen. — De menigte offerde volgens den Griekschen tekst koperen muntstukjes, dus van weinig waarde. Terwijl de meesten echter één muntstukje offerden, wierpen verschillende rijken ze met volle handen in de offerkist. Hierbij speelde de ijdelheid natuurlijk een groote rol.

42. — De vrouw was arm, zooals geheel haar uiterlijk verraadde; ook kon men aan haar kleeding zien, dat zij een weduwe was. Wie is er erger aan toe, dan een weduwe, die arm is en op niemands steun kan rekenen? Deze vrouw offerde niettemin twee „lepta", de kleinste muntstukjes, welke er bestonden. Mc. voegt er verduidelijkend aan toe, dat de twee „lepta" gelijk stonden met één „quadrans" of het vierde deel van een as. Een as nu stond ongeveer gelijk met $2^1/_2$ cent in onze munt. — Hoe wist Jezus, dat de vrouw twee lepta had geofferd? Wij hoeven ons bij de beantwoording dezer vraag niet te beroepen op zijn alwetendheid; want de voor-de-hand-liggende zin van v. 41 en 42 schijnt te zijn, dat iedereen kon zien, wat er door de verschillende personen geofferd werd. Van Leeuwen (*Kommentaar op het N. T., Marcus,* blz. 227 vlg.) veronderstelt, dat er bij elke offergave een verhandeling met den priester plaats had over de vraag, waarvoor de gave bestemd was, of zij voldoende was voor het bestemde doel enz.

43—44. — Jezus roept zijn leerlingen, want de les, welke Hij uit dit voorval

13. 1. En toen Hij den tempel verliet, zeide een van zijn leerlingen tot Hem: Zie eens, Meester, wat een steenen en wat een gebouwen!
2. Jezus sprak tot hem: Ziet gij deze groote gebouwen? Er zal geen steen op den anderen blijven, maar alles zal verwoest worden.
3. En toen Hij op den Olijfberg tegenover den tempel neerzat, ondervroeg Petrus Hem afzonderlijk met Jacobus, Joannes en Andreas:
4. Zeg ons, wanneer dat zal gebeuren, en wat zal het teeken zijn,

---

wil trekken, is gewichtig. Zij moeten zich losmaken van de menschelijke opvattingen, welke vol eerbied zijn voor rijkdom en uiterlijken schijn. In stoffelijk opzicht heeft de weduwe minder geofferd dan de anderen; toch noemt Jezus haar gift g r o o t e r, omdat haar daad een hoogere zedelijke waarde heeft. Dit wordt treffend gemotiveerd door de woorden, dat zij van haar armoede heeft gegeven, en wel al wat zij bezat.

18. De verwoesting van Jerusalem en het einde der wereld, 13, 1—37.

Ook in de rede van Mc. kan men duidelijk t w e e v e r s c h i l l e n d e v o o r s p e l l i n g e n onderscheiden. De éene heeft betrekking op een nationale ramp, welke binnen afzienbaren tijd zal plaats hebben en waarvoor de leerlingen op hun hoede moeten zijn; de andere zal geheel de aarde treffen en haar tijd is volstrekt onbekend. Wij verdeelen daarom de rede van Mc. op dezelfde wijze, als die van Mt.

a. De verwoesting van den tempel, 13, 1 vlg.; vgl. Mt. 24, 1 vlg.; Lc. 21, 5 vlg.

1. — Bij het uitgaan van den tempel werpen de leerlingen een laatsten blik op de gebouwen en op de geweldige steenen van den buitenmuur. Een hunner roept uit: Wat een steenen en wat een gebouwen! Het is echt de uitroep van een eenvoudig Galileër, die meer door de afmetingen dan door de sierlijkheid geïmponeerd wordt. Flavius Josephus (Antiq. XV, 11, 3) beschrijft de reusachtige steenklompen, welke bij den tempel gebruikt werden en waarvan men thans nog enkele exemplaren kan bewonderen.

b. Inleidende vermaning, 13, 3—13; vgl. Mt. 24, 3—14; 10, 16—22; Lc. 21, 7—19; 12, 11 vlg.

3. — Mc. geeft duidelijk te verstaan, dat er e e n z e k e r e t ij d v e r l o o p t tusschen de voorspelling van de verwoesting van den tempel (v. 1 vlg.) en de vraag der leerlingen. Toen zij den tempel verlieten, had een der leerlingen gewezen op de reusachtige afmetingen van de steenen en de gebouwen en daarop had Jezus de verwoesting van den tempel voorspeld. De leerlingen waren geheel uit het veld geslagen en durfden Jezus niet ondervragen, vóórdat zij den Olijfberg bestegen hadden. Zij waren blijkbaar bang, dat iemand hen zou afluisteren; want die profetie kon hun Meester het leven kosten. Bovendien legt Mc. meer den nadruk op het i n t i e m e van de nu volgende rede door de bemerking, dat zij enkel tot vier leerlingen gericht was, namelijk tot de vier eerst-geroepenen (1, 16—20). Uit de wijze, waarop hij zich uitdrukt, blijkt, dat Petrus de woordvoerder was.

4. — De vraag bestaat ook bij Mc. uit twee deelen; zij betreft den t ij d en de t e e k e n e n. Hij maakt echter niet, zooals Mt., onderscheid tusschen

dat dit alles in vervulling zal gaan? 5. Jezus begon nu aldus tot hen te spreken: Past op, dat niemand u misleidt! 6. Velen zullen komen onder mijn naam en zich voor Mij uitgeven, en zij zullen velen misleiden. 7. En wanneer gij zult hooren van oorlogen en oorlogsgeruchten, laat u niet in verwarring brengen. Dat moet gebeuren, maar het is nog niet het einde. 8. Want volk zal opstaan tegen volk en rijk tegen rijk; er zullen aardbevingen zijn op verschillende plaatsen, er zullen hongersnooden zijn. Die dingen zijn het begin van de weeën. 9. Weest op uw hoede! Men zal u aan de gerechtshoven uitleveren, en in de synagogen zult gij gegeeseld worden, en voor landvoogden en koningen zult gij te recht staan om wille van Mij, om getuigenis voor hen af te leggen. 10. En eerst moet aan alle volken het Evangelie worden verkondigd. 11. En wanneer men u wegvoert om u over te leveren, weest dan niet bezorgd, wat gij zult zeggen; maar zegt, wat u op dat uur wordt ingegeven. Want gij zijt het niet, die spreekt, maar de heilige Geest. 12. De broeder zal zijn broeder ter dood overleveren, en de vader zijn kind; en de kinderen zullen opstaan tegen hun ouders en hen dooden. 13. En gij zult bij allen gehaat zijn om mijn naam; maar wie ten einde toe volhardt, zal gered worden.

14. Maar wanneer gij den gruwel der ontheiliging zult zien staan, waar hij niet staan mag — lezer, geef acht —, laten zij, die in Judea

---

twee gebeurtenissen: de verwoesting van den tempel en de komst van den Menschenzoon. De leerlingen vragen blijkbaar alleen naar den tijd van de verwoesting van den tempel en naar de teekenen, welke daaraan voorafgaan. Daar zij echter spreken van „dit alles", moeten wij besluiten, dat zij de verwoesting van het heiligdom beschouwen als een onderdeel van een veel grootere ramp.

6. — In plaats van „zij zullen zich voor Mij uitgeven" zegt Mc. letterlijk: „zij zullen zeggen, dat Ik het ben" (vgl. Joa. 8, 24). Mattheüs' tekst is duidelijker: „zij zullen zeggen: Ik ben de Christus." De zin is dus, dat zij aanspraak zullen maken op de messiaansche waardigheid, welke alleen aan Jezus toekomt.

9. — Deze voorspelling wordt door Mt. ingelascht in de uitzendingsrede (10, 17 vlg.).

10. — Wij moeten het woordje „eerst" niet laten slaan op de vervolging van het voorafgaande vers, maar op „het einde" in v. 7. Vóórdat het einde komt, moet eerst het Evangelie aan alle volken verkondigd zijn. Dat dit de zin is, volgt uit Mt., die deze woorden plaatst na v. 13 van Mc.

11—13. — Deze verzen worden door Mt. weer in de uitzendingsrede gegeven (10, 19—22); Lc. geeft ze hier (21, 14—19) en tevens in 12, 11 vlg.

c. Voorteekenen van de verwoesting van Jerusalem, 13, 14—20; vgl. Mt. 24, 15—22; Lc. 21, 20—24.

15. — Mc. voegt aan den tekst van Mt. toe, dat men niet naar bin-

zijn, dan naar de bergen vluchten; 15. wie op het dakterras is, dale niet af en ga niet naar binnen om iets uit het huis mede te nemen; 16. en wie op het veld is, keere niet terug om zijn kleed te halen. 17. Wee in die dagen de zwangere en zoogende vrouwen! 18. Bidt toch, dat het niet in den winter gebeurt. 19. Want die dagen zullen een ramp zijn, zooals er nooit geweest is van het begin der wereld af, welke God heeft geschapen, tot heden toe, en zooals er geen meer zijn zal. 20. En als de Heer die dagen niet had verkort, zou geen levend wezen gespaard blijven; maar om de uitverkorenen, die Hij heeft uitgekozen, heeft Hij die dagen verkort.

21. En als dan iemand u zegt: Zie, hier is de Christus; zie, Hij is ginds! gelooft het niet. 22. Want er zullen valsche Christussen en valsche profeten opstaan, en zij zullen teekenen en wonderen doen, zoodat zij, als het mogelijk was, (zelfs) de uitverkorenen zouden misleiden. 23. Weest gij op uw hoede! Ik heb u alles voorspeld. 24. Maar in die dagen, na die beproeving, zal de zon worden verduisterd en de maan zal haar licht niet (meer) geven; 25. de sterren zullen van den hemel vallen, en de krachten, die in den hemel zijn, zullen worden geschokt. 26. En dan zal men den Menschenzoon in de wolken zien komen met groote macht en heerlijkheid. 27. En dan zal Hij zijn engelen zenden en van de vier windstreken zijn uitverkorenen verzamelen, van het einde der aarde tot aan het einde des hemels.

---

nen moet gaan om iets uit het huis mee te nemen. Dit schijnt aan te duiden, dat het de voorkeur verdient, langs de buitentrap te vluchten.

18. — Mc. spreekt niet van een vlucht (Mt.), maar uit den samenhang (vgl. v. 14—17) blijkt toch, dat hij den wintertijd als ongunstig beschouwt, omdat dan de vlucht met grootere bezwaren gepaard gaat. Mt. spreekt bovendien van den Sabbat als een belemmering van de vlucht; voor de lezers van Mc., die voor het meerendeel niet-Joden waren, gold dit niet.

d. Voorteekenen van het einde der wereld, 13, 21—27; vgl. Mt. 24, 23—31; Lc. 21, 25—28.

23. — Tot driemaal (vgl. v. 9 en 33) vinden wij in de rede van Mc. de vermaning om op de hoede te zijn. Daardoor wordt duidelijk in het licht gesteld, dat Jezus' voorspelling niet ten doel heeft, aan hun weetgierigheid te voldoen, maar om hen sterk te maken tegen de toekomstige gevaren.

24. — De beproeving, waarvan hier gesproken wordt, is niet de verwoesting van Jerusalem (vgl. v. 19), maar de in v. 21 vlg. beschreven toestanden. Mt. heeft: terstond na de beproeving dier dagen.

25. — De krachten, die in den hemel zijn, zijn de sterren; Mt. zegt: de krachten des hemels.

26. — De beschrijving van de komst van den Menschenzoon is veel soberder, dan bij Mt.

27. — De uitdrukking „van het einde der aarde tot aan het einde des hemels" is moeilijk te verklaren, maar zal wel hetzelfde

28. Leert nu van den vijgeboom deze gelijkenis: Wanneer zijn twijg zacht is geworden en de bladeren ontspruiten, dan weet gij, dat de zomer nabij is. 29. Zoo ook, wanneer gij deze dingen ziet gebeuren, weet dan, dat het dicht voor de deur staat. 30. Voorwaar, Ik zeg u: Dit geslacht zal niet voorbijgaan, eer dit alles is geschied. 31. Hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar mijn woorden zullen niet voorbijgaan.

32. Maar van dien dag of dat uur weet niemand iets, zelfs niet de engelen in den hemel, noch de Zoon, maar de Vader alleen. 33. Weest op uw hoede en waakt! Want gij weet niet, wanneer de tijd daar is.

34. Het is daarmee als met een mensch, die op reis ging, zijn huis verliet en volmacht gaf aan zijn knechten; aan elk gaf hij zijn taak

---

beteekenen als die van Mt.: van het eene einde des hemels tot aan het andere. Er wordt verondersteld, dat hemel en aarde bij de uiteinden elkander raken.

e. De tijd van de verwoesting van Jerusalem, 13, 28—31; vgl. Mt. 24, 32—35; Lc. 21, 29—33.

29. — D e z e d i n g e n (Mt. heeft „dit alles") slaat op v. 14—20. Wanneer die gebeurtenissen zich beginnen te vervullen, dan nadert de verwoesting van Jerusalem en van den tempel.

f. De tijd van het einde der wereld, 13, 32 vlg.; vgl. Mt. 24, 36.

32. — De woorden „n o c h d e Z o o n", waarvan de echtheid bij Mt. betwijfeld wordt, zijn hier zeker oorspronkelijk.

33. — Uit deze waarschuwing blijkt wederom duidelijk, dat Jezus onderscheid maakt tusschen t w e e g e b e u r t e n i s s e n: de verwoesting van Jerusalem en het einde der wereld. De eerste kunnen wij uit de voorteekenen zien aankomen; maar de tijd van de tweede is volstrekt onbekend. Er blijkt tevens uit, dat de verwoesting van Jerusalem n i e t o n m i d d e l l i j k door de komst van den Menschenzoon gevolgd wordt; anders zouden de leerlingen immers wèl weten, wanneer de tijd daar is. — Het o n v e r w a c h t e van Jezus' komst wordt bij Mt. door verschillende practische voorbeelden duidelijk gemaakt (24, 37—41).

g. De Menschenzoon komt onverwacht, 13, 34—37.

Deze parabel herinnert aan teksten van Mt. (25, 14 vlg.; 24, 42; 25, 13) en Lc. (12, 40; 21, 36), zoodat sommigen meenen, dat Mc. grootere redevoeringen in deze parabel kort heeft samengevat. Er zijn echter bizonderheden (bijv. de deurwachter), welke de z e l f s t a n d i g h e i d van de parabel aanduiden.

34. — De heer des huizes gaf aan zijn knechten v o l m a c h t, d.w.z. om de hun toegewezen taak naar eigen inzicht en op eigen verantwoordelijkheid te vervullen. Ofschoon vooral de deurwachter den plicht had om te waken, moeten toch ook de anderen bij het eerste teeken klaar zijn om den heer te ontvangen. Dit bereidt reeds voor op de les tot waakzaamheid.

en aan den deurwachter beval hij te waken. 35. Waakt dus, want gij weet niet, wanneer de heer des huizes komt: 's avonds laat of te middernacht, bij het hanengekraai of 's morgens vroeg, 36. opdat hij u bij zijn onverwachte komst niet slapend vindt. 37. Wat Ik u zeg, dat zeg Ik tot allen: Waakt!

14. 1. Twee dagen later was het Paschen en het feest van de ongedeesemde brooden. De opperpriesters en schriftgeleerden nu zochten een middel, om Hem met list gevangen te nemen en te dooden. 2. Maar zij zeiden: Niet op het feest; er mocht eens een volksoproer ontstaan.

3. Terwijl Hij nu te Bethanië was, in het huis van Simon den melaatsche, en aanlag aan tafel, kwam er een vrouw, die een albasten kruik droeg, vol echten, kostbaren nardus; zij brak de kruik stuk en

---

35. — De nacht wordt ingedeeld in vier nachtwaken, welke Mc. met de populaire uitdrukkingen aanduidt: 's avonds laat, te middernacht, bij het hanengekraai en 's morgens vroeg. Sommigen meenen, dat de nacht een allegorische voorstelling is van den geheelen tijd, gedurende welken de heer afwezig zal zijn. Daar wij echter te doen hebben met een parabel, vatten wij den nacht beter op in letterlijken zin. De heer zal onverwacht terugkomen; en daar hij onverwacht wil komen, kiest hij daartoe den nacht uit. De deurwachter en de andere knechten moeten dus elken nacht klaar zijn om den heer te ontvangen, en wel den geheelen nacht door.

37. — De vermaning om te waken is niet alleen tot de leerlingen gericht, maar tot alle menschen. De Menschenzoon komt onverwacht. Daarom: Waakt! — De parabel van den deurwachter is bij Mc. de éénige, welke de noodzakelijkheid van het altijd-bereid-zijn moet inscherpen. Mt. heeft daarentegen verschillende parabels: van den dief in den nacht, van den goeden en den slechten knecht, van de tien maagden, van de talenten (24, 42—25, 30); bovendien heeft deze evangelist nog de beschrijving van het laatste oordeel (25, 31—46).

D. Jezus' lijden, dood en verrijzenis, 14, 1—16, 20.

1. Inleiding tot het lijdensverhaal, 14, 1—11.

a. Beraadslaging der Sanhedristen, 14, 1 vlg.; vgl. Mt. 26, 1—5; Lc. 22, 1 vlg.

1. — In plaats van de vierde en laatste lijdensprofetie (Mt.) heeft Mc. enkel de bemerking, dat het over twee dagen Paschen zou zijn. Deze tijdsbepaling heeft betrekking op de beraadslaging van de opperpriesters en schriftgeleerden. Bij Mt. wordt uitdrukkelijk gezegd, dat er sprake is van een formeele vergadering van het Sanhedrin.

b. De zalving te Bethanië, 14, 3—9; vgl. Mt. 26, 6—13; Joa. 12, 1—8.

3. — Dat de vrouw de kruik stukbrak, is een teeken van fijngevoelige vrijgevigheid. De hals was zóó nauw, dat het kostbare reukwerk slechts spaarzaam kon vloeien. Daar zij echter den heelen inhoud over Jezus wilde uitstorten, brak zij den hals ervan af.

goot Hem (den nardus) over het hoofd. 4. Sommigen uitten hun ontevredenheid tegenover elkander en zeiden: Waartoe die verkwisting van balsem? 5. Men had toch dezen balsem voor meer dan driehonderd tienlingen kunnen verkoopen en (het geld) aan de armen kunnen geven. En zij morden tegen haar. 6. Maar Jezus zeide: Laat haar met rust! Waarom valt gij haar lastig? Zij heeft een goed werk aan Mij gedaan. 7. Want de armen hebt gij altijd bij u, en gij kunt hun goed doen, wanneer gij wilt; Mij echter hebt gij niet altijd. 8. Zij heeft gedaan, wat zij kon; zij heeft mijn lichaam bij voorbaat gebalsemd voor de begrafenis. 9. Voorwaar, Ik zeg u: Overal, waar het Evangelie wordt verkondigd, in heel de wereld, zal ook tot haar gedachtenis worden vermeld, wat zij gedaan heeft.

10. Toen ging Judas Iskarioth, een van de twaalf, naar de opperpriesters om Hem aan hen over te leveren. 11. Toen zij dit hoorden, waren zij verheugd en beloofden hem geld te zullen geven. En hij zocht een gelegenheid om Hem te verraden.

12. Op den eersten dag der ongedeesemde brooden, waarop men het Paaschlam offerde, zeiden de leerlingen Hem: Waar wilt Gij, dat wij de toebereidselen maken, opdat Gij het Paaschmaal kunt eten? 13. Hij zond dan twee van zijn leerlingen en zeide hun: Gaat in de

---

5. — De leerlingen morden tegen de vrouw. Omdat de Meester haar liet begaan, durfden zij hun meening niet luide uitspreken, maar zij deden het toch zóó, dat de vrouw het hoorde. Daarom zeide Jezus: Waarom valt gij haar lastig?

7. — Mc. voegt aan den tekst van Mt. toe: en gij kunt hun goed doen, wanneer gij wilt.

8. — Duidelijker dan uit den tekst van Mt., blijkt hier, dat de vrouw de beteekenis van haar daad begreep. Haar fijngevoelige liefde zag de toekomstige gebeurtenissen klaarder, dan de leerlingen.

c. Het verraad van Judas, 14, 10 vlg.; vgl. Mt. 26, 14—16; Lc. 22, 3—6.

11. — Mc. vermeldt de vreugde der opperpriesters over Judas' aanbod. Zij hoefden nu geen openlijk geweld te gebruiken, wat zij om wille van het volk niet durfden (vgl. 11, 18; 12, 12; 14, 2). Ook zullen zij wel tevreden geweest zijn, dat één van Jezus' leerlingen Hem ontrouw was geworden; dit gaf hun de hoop, dat de anderen weldra eveneens zouden afvallen. Uit Mc. zou men afleiden, dat de Sanhedristen uit eigen beweging geld beloofden; de reden, waarom Judas zijn Meester verried, zou men dan moeten zoeken in de meening, dat hij gevaar liep Diens lot te deelen, indien hij zich niet bijtijds van Hem losmaakte. Mt. echter stelt Judas' geldzucht sterk op den voorgrond; want volgens dezen evangelist vraagt Judas, wat zij hem willen geven voor zijn verraad. Beide motieven zullen wel in het spel geweest zijn.

2. Het laatste avondmaal, 14, 12—31.

a. De voorbereiding, 14, 12—16; vgl. Mt. 26, 17—19; Lc. 22, 7—13.

13—14. — Mc. verhaalt omstandig, op welke wijze de twee leerlingen

stad; daar zult gij een man ontmoeten, die een kruik water draagt.
Volgt hem 14. en zegt, waar hij binnengaat, tot den heer des huizes:
De Meester zegt: Waar is mijn zaal, waar Ik met mijn leerlingen het
Paaschmaal kan houden? 15. En hij zal u een groote opperzaal aan-
wijzen, gemeubeld en van alles voorzien; maakt daar alles voor ons
gereed. 16. De leerlingen gingen heen, kwamen in de stad en vonden
het, zooals Hij hun gezegd had; en zij maakten het Paaschmaal klaar.
17. Toen het avond werd, kwam Hij met de twaalf. 18. En terwijl
zij aanlagen en aten, sprak Jezus: Voorwaar, Ik zeg u: Eén van u zal
Mij verraden, een die met Mij eet. 19. Toen begonnen zij bedroefd
te worden en één voor één tot Hem te zeggen: Ik ben het toch niet?
20. Hij zeide tot hen: Een uit de twaalf, die met Mij in den schotel

---

(volgens Lc.: Petrus en Joannes) de zaal zouden vinden. Jezus heeft daardoor zijn alwetendheid willen toonen. Misschien wilde Hij tevens den naam van den huiseigenaar voor Judas verborgen houden, opdat deze niet de gelegenheid zou hebben, de plaats der samenkomst aan de Sanhedristen te verraden. Dat Hij een afspraak zou gemaakt hebben met den huiseigenaar en dat deze dientengevolge zijn knecht zou hebben gezonden, met de kruik als herkenningsteeken op den schouder, is een onbewezen veronderstelling en in strijd met de bedoeling van den evangelist. — Jezus eischt van zijn leerlingen een blind geloof, en het pleit in hun voordeel, dat zij zonder tegenspraak gehoorzamen. Het bevel van Jezus tot den huiseigenaar klinkt vriendschappelijk en geeft te denken, dat hij tot zijn aanhangers behoorde: Waar is *mijn* zaal? Jezus legt er als het ware beslag op voor dien avond. — Men maakt de opwerping, dat er dien dag waarschijnlijk veel waterdragers in Jerusalem op weg zijn geweest. Kenners van het Oosten verzekeren echter, dat de mannen meestal het water in zakken dragen, terwijl kruiken alleen door de vrouwen gebruikt worden. Een man met een kruik op den schouder was dus iets zeldzaams. Bovendien heeft Jezus natuurlijk den *eerste* bedoeld, dien zij bij het gaan door de straten zouden ontmoeten.

15. — In het voorafgaande vers wordt de *zaal* „kataluma" genoemd, dat ook wel herberg beteekent (Lc. 2, 7); hier duidt het de gastenzaal aan. In dit vers heet zij „anagaion", d.w.z. een zaal op de eerste verdieping, ook wel „huperôion" genaamd (Hand. 1, 13; 9, 37; 20, 8). De zaal was groot en bovendien gemeubeld en van alles voorzien; er waren dus tapijten, kussens, rustbanken en tafels.

16. — Mc. merkt op, dat alles *uitkwam*, zooals Jezus gezegd had. Hij beschouwt dit derhalve als een bewijs van de alwetendheid van den Zaligmaker.

b. Het Paaschmaal en de voorspelling van het verraad, 14, 17—21; vgl. Mt. 26, 20—25; Lc. 22, 14. 21—23.

18. — De toevoeging „*een die met Mij eet*" duidt niet alleen de ondankbaarheid van den verrader aan, maar tevens zijn valschheid. Dit wordt nog scherper uitgedrukt in v. 20: *die met Mij in den schotel doopt.*

doopt. 21. Want de Menschenzoon gaat heen, zooals van Hem geschreven staat; maar wee dien mensch, door wien de Menschenzoon wordt verraden! Het zou beter voor hem zijn, zoo hij niet geboren was, die mensch.

22. Terwijl zij nu aten, nam Hij brood, sprak een zegening uit, brak het en gaf het hun, zeggende: Neemt, dit is mijn lichaam. 23. Dan nam Hij een kelk, sprak een dankgebed, en gaf hem hun; en zij dronken er allen uit. 24. En Hij zeide tot hen: Dit is mijn bloed van het verbond, dat voor velen vergoten wordt. 25. Voorwaar, Ik zeg u: Ik zal de vrucht van den wijnstok niet meer drinken tot op dien dag, waarop Ik ze nieuw zal drinken in het rijk Gods.

26. Na den lofzang te hebben gezongen, gingen zij weg naar den Olijfberg. 27. Toen zeide Jezus tot hen: Allen zult gij geërgerd worden; want er staat geschreven: Ik zal den herder slaan, en de schapen zullen verstrooid worden. 28. Maar wanneer Ik verrezen ben, zal Ik u voorgaan naar Galilea. 29. Petrus nu zeide tot Hem:

---

21. — De vraag van Judas en Jezus' antwoord (Mt. 26, 25) worden door Mc. niet gegeven. In v. 19 heeft hij echter gezegd, dat allen één voor één vroegen; dus ook de verrader zelf. Het antwoord werd door Jezus heimelijk gegeven, zoodat de andere leerlingen het niet begrepen.

c. Instelling van het H. Sacrament, 14, 22—25; vgl. Mt. 26, 26—29; Lc. 22, 19 vlg.; 1 Cor. 11, 23—25.

22. — Mc. zegt niet, zooals Mt.: Neemt en eet, maar heeft alleen: Neemt. Jezus' bedoeling is niettemin duidelijk.

23. — Bij de consecratie van den kelk laat Mc. het bevel: Drinkt allen hieruit (Mt.), weg, en vermeldt alleen, dat Jezus den kelk aan zijn leerlingen gaf en dat dezen dronken. Van de consecratie-woorden laat hij de laatste woorden „tot vergiffenis der zonden" (Mt.) weg, hetgeen echter aan den zin niets verandert; want dat Jezus zijn bloed vergiet als zoenoffer voor de zonden der menschen, spreekt vanzelf.

24. — Wij moeten uit de volgorde van Marcus' woorden niet afleiden, dat de consecratie-woorden van den kelk werden uitgesproken, nadat de leerlingen gedronken hadden. Zooals uit den tekst van Mt. en trouwens ook uit den aard der zaak volgt, sprak Jezus, evenals bij het brood, de consecratie uit, terwijl Hij zijn leerlingen den kelk toereikte.

d. Voorspelling van de vlucht der apostelen en de verloochening van Petrus, 14, 26—31; vgl. Mt. 26, 30—35; Lc. 22, 31—34; Joa. 13, 36—38.

27. — De voorspelling luidt niet zoo bepaald als bij Mt.; er wordt niet gezegd, dat de leerlingen zich aan Jezus zouden ergeren, en ook niet, dat het in denzelfden nacht zou gebeuren. De Vulgaat volgt hier den tekst van Mt. Waarin de ergernis bestaan zal, wordt echter voldoende aangeduid door de aangehaalde profetie. De leerlingen zullen zich gedragen als vreesachtige schapen, die op de vlucht slaan, wanneer hun herder verslagen is.

Al werden ook allen geërgerd, ik toch niet! 30. Jezus zeide tot hem: Voorwaar, Ik zeg u, dat gij zelf, vandaag nog, in dezen nacht, vóórdat een haan tweemaal gekraaid heeft, Mij driemaal zult verloochenen. 31. Maar nog heftiger zeide hij: Al moest ik ook met U sterven, verloochenen zal ik U niet. Zoo spraken ook de anderen.

32. Toen kwamen zij bij een landgoed, dat Gethsemani heette, en Hij zeide tot zijn leerlingen: Zet u hier neer, terwijl Ik ga bidden. 33. Hij nam Petrus, Jacobus en Joannes met zich mee en begon ontsteld en beangst te worden. 34. Hij sprak tot hen: Mijn ziel is bedroefd tot stervens toe; blijft hier en waakt! 35. Hij ging een weinig verder, viel neer op den grond en bad, opdat dit uur, zoo het mogelijk was, Hem mocht voorbijgaan. 36. En Hij zeide: Abba! Vader! alles is U mogelijk; neem dezen kelk van Mij weg. Maar niet wat Ik wil, maar wat Gij wilt! 37. Nu ging Hij terug en vond hen slapend. Hij zeide tot Petrus: Simon, slaapt gij? Kondt gij dan niet één uur waken? 38. Waakt en bidt, opdat gij niet in bekoring komt; want de geest is gewillig, maar het vleesch is zwak. 39. En weer ging Hij heen en bad, terwijl Hij dezelfde woorden zeide. 40. Hij

---

30. — Hier is Mc. nadrukkelijker; elk woord heeft zijn beteekenis. Gij zelf, die nu zoo pocht op uw trouw, zult vandaag, nog in dezen nacht, vóórdat een haan tweemaal kraait, binnen enkele uren dus, Mij verloochenen (wat meer is dan een gewone ergernis) en wel tot driemaal toe. — Jezus zegt, dat de verloochening vandaag zal plaats hebben; want de Joden begonnen den dag met zonsondergang.

3. Jezus' doodsangst, 14, 32—42; vgl. Mt. 26, 36—46; Lc. 22, 39—46.

36. — Mc. geeft Jezus' gebed eenigszins anders weer dan Mt. Vooreerst gebruikt hij het Arameesche „Abba", maar vertaalt het onmiddellijk door „Vader", zooals het in de mondelinge katechese placht te geschieden. Verder zegt hij niet „indien het mogelijk is" (Mt.), maar absoluut: „Alles is U mogelijk." Zelfs op dit oogenblik, nu de vijanden reeds in aantocht zijn, kan de Vader Hem redden. Jezus vraagt positief, dat de Vader den kelk van Hem wegneemt; maar aanstonds verklaart Hij, zijn wil aan dien van den Vader te onderwerpen.

37. — Dit verwijt is volgens Mc. (hij gebruikt den tweeden persoon enkelvoud) alleen tot Petrus gericht, die hier met zijn eigenlijken naam „Simon" wordt toegesproken. Mt. heeft de vermaning in het meervoud, zoodat zij de drie leerlingen betreft, en Lc. spreekt heelemaal niet van Petrus. Daaruit blijkt, dat Petrus, wiens prediking door Mc. werd opgeteekend, zich zelf niet spaarde. Hij had trouwens wegens zijn vermetel optreden (v. 29 en 31) een strengere berisping verdiend. — De vermaning van v. 38 is ook volgens Mc. tot alle drie gericht.

39. — Mc. zegt, dat Jezus met dezelfde woorden bad. Al was dit gebed in hoofdzaak gelijk aan het voorafgaande, uit Mt. blijkt niettemin, dat het een grootere berusting verried.

keerde terug en vond hen opnieuw slapend; want hun oogen waren bezwaard. Zij wisten niet, wat zij Hem zouden antwoorden. 41. Nu kwam Hij voor de derde maal en sprak tot hen: Slaapt nu voort en rust uit. Het is beslist. Het uur is gekomen; ziet, de Menschenzoon wordt overgeleverd in de handen der zondaars. 42. Staat op, laat ons gaan; ziet, die Mij verraadt, is nabij.

43. En aanstonds, terwijl Hij nog sprak, kwam Judas, een van de twaalf, en met hem een bende met zwaarden en stokken, uitgezonden door de opperpriesters, schriftgeleerden en oudsten. 44. De verrader nu had hun een teeken gegeven en gezegd: Dien ik zal kussen, Hij is het; grijpt Hem vast en voert Hem onder strenge bewaking weg. 45. Hij kwam ijlings naar Hem toe en zeide: Rabbi! En hij kuste Hem. 46. Zij sloegen de hand aan Hem en maakten zich van Hem meester. 47. Maar een van de omstanders trok het zwaard, trof den knecht van den hoogepriester en sloeg hem het oor af. 48. Toen

---

40. — De evangelist spreekt van de verlegenheid der leerlingen. Niet alleen de slaapdronkenheid, maar ook en vooral de schaamte is oorzaak, dat zij niet weten te antwoorden.

41. — Mc. zegt niet uitdrukkelijk, dat Jezus voor de derde maal bad, maar dit volgt indirect uit zijn mededeeling: Hij kwam voor de derde maal (bij zijn leerlingen). Hij was dus ondertusschen weer van hen weggegaan om te bidden.

42. — Mc. heeft hier het Grieksche woord „apechei", het is genoeg, het is uit, of het is beslist. Degenen, die Jezus' aansporing om nu te slapen en te rusten niet ironisch nemen, veronderstellen, dat de Zaligmaker zijn leerlingen inderdaad een tijdje liet slapen en hen daarna wekte met de woorden: „Het is nu genoeg!" Uit den tekst blijkt echter niets van een rustpooze, welke Jezus' woorden zou hebben onderbroken. Waarschijnlijk is Jezus' woord: Slaapt nu en rust! ironisch bedoeld. Het volgende „apechei" wil dan zeggen: De tijd om te waken en te bidden is nu toch voorbij. Het is beslist.

4. Jezus' gevangenneming, 14, 43—52; vgl. Mt. 26, 47—56; Lc. 22, 47—53; Joa. 18, 1—11.

44. — Het Grieksche „asphalôs" beteekent „op zekere, veilige wijze". Judas gaf dus aan de bende den raad om Jezus bij het wegvoeren streng te bewaken. De vertaling: Voert Hem gerust weg (Van Veldhuizen in: *Tekst en Uitleg),* alsof de bende na Judas' kus verzekerd kon zijn, dat zij zich niet in den persoon vergist had, is voor den term „asphalôs" te zwak. — Judas geloofde niet meer in Jezus' almacht, anders zou hij geweten hebben, dat alle maatregelen toch door Jezus konden verijdeld worden. Hij wist echter bij ondervinding, dat de Zaligmaker meermalen zijn tegenstanders ontweken had, en vreesde ook nu een ontsnapping.

47. — Het is eigenaardig, dat Mc. den naam van dengene, die met het zwaard erop insloeg, verzwijgt; wij weten immers uit Joa., dat het Petrus was. Volgens sommigen zou hij dit gedaan hebben uit vrees voor de Romeinsche overheid. Maar deze zou den apostel wegens dit feit waarschijnlijk

nam Jezus het woord en zeide tot hen: Als tegen een roover zijt gij uitgetrokken met zwaarden en stokken, om Mij gevangen te nemen.
49. Dag aan dag was Ik onder u, leerend in den tempel, en gij hebt Mij niet gegrepen. Maar zoo moeten de Schriften worden vervuld.
50. Toen verlieten Hem allen en namen de vlucht. 51. Maar een jongeling, met slechts een nachtkleed om het lijf, volgde Hem; zij grepen hem vast, 52. maar hij liet het nachtkleed in den steek en vluchtte naakt weg.
53. Zij leidden Jezus dan naar den hoogepriester; en alle opper-

---

niet meer bestraft hebben. Wij moeten eerder aannemen, dat Petrus uit bescheidenheid den moedigen aanvaller niet noemde; de Christenen zouden het hem tot een eer hebben aangerekend, dat hij den Zaligmaker had durven verdedigen. Mc. vermeldt echter ook niet de strenge vermaning, welke de Zaligmaker Petrus wegens zijn onberaden daad gaf (Mt.).

51—52. — Deze kleine episode is eigen aan Mc. — Terwijl alle leerlingen vluchtten, werd Jezus gevolgd door een jongeman. De tegenstelling alleen duidt reeds aan, dat de ongenoemde uit belangstelling en sympathie het gevaar trotseerde. Hij was bekleed met een „sindôn", een fijn en licht lijnwaad, dat als nachtkleed diende. Daaruit blijkt, dat de jongeman van goede afkomst was; de menschen uit het gewone volk droegen dag en nacht hetzelfde onderkleed. Het woord „gumnos" kan beteekenen „alleen met een onderkleed bedekt" (vgl. Joa. 21, 7), maar de omstandigheden maken hier waarschijnlijk, dat het in letterlijken zin moet genomen worden. De geheele episode lijkt geheimzinnig. Wie was die jongeling en waarom heeft Mc. dit onbeduidende voorval, dat eenigszins komisch aandoet in het lijdensdrama, opgeteekend? Sommigen meenen, dat de jongeling ook voor Mc. een onbekende was en dat de evangelist door dit voorvalletje enkel wilde aantoonen, dat het niet ongevaarlijk was, Jezus te volgen; het zou dan een soort verontschuldiging voor de leerlingen zijn. Waarschijnlijker lijkt echter de veel voorkomende meening, dat de jongeling niemand anders was dan Marcus zelf. Dit verklaart uitstekend, waarom de evangelist zulk een waarde aan dit kleine feit hechtte. Men heeft de verzen 51 en 52 van dit hoofdstuk wel eens vergeleken met het monogram, dat de schilder in een donkeren hoek van zijn schilderstuk aanbrengt, om zijn auteurschap te bevestigen. Wanneer de bovenzaal, waar Jezus het avondmaal hield, aan Marcus' vader behoorde (zie bij Mt. 26, 18), dan mogen wij veronderstellen, dat Mc. inderhaast, zooals hij uit den slaap werd gewekt, Jezus en de leerlingen gevolgd was (zoo bijv. van Leeuwen in den *„Kommentaar op het Nieuwe Testament", Marcus,* blz. 262). Misschien ook was de bende eerst aan Marcus' huis komen aankloppen om den Zaligmaker te zoeken en was de jongeman de bende achterna gegaan. Het is zeker vreemd, dat hij bijna ongekleed uren lang de nachtelijke koude trotseerde; maar of de onbekende nu Mc. was of een ander, de episode blijft geheimzinnig. Juist echter het eigenaardige van het voorval waarborgt de echtheid.

5. Jezus voor het Sanhedrin, 14, 53—15, 1.

a. De eerste rechtszitting, 14, 53—65; vgl. Mt. 26, 57—68; Lc. 22, 54. 63—71.

53. — In tegenstelling met Mt., noemen Mc. en Lc. den naam van den hoogepriester (Kaïphas) niet.

priesters, oudsten en schriftgeleerden kwamen bijeen. 54. Petrus volgde Hem van verre tot in het binnenhof van den hoogepriester; hij zette zich neer bij de knechten en warmde zich aan het vuur. 55. De opperpriesters nu en het geheele Sanhedrin zochten een getuigenis tegen Jezus om Hem ter dood te brengen, maar zij vonden er geen. 56. Want velen brachten wel valsche getuigenissen tegen Hem in, maar de getuigenissen stemden niet overeen. 57. Toen stonden eenigen op en legden dit valsch getuigenis tegen Hem af: 58. Wij hebben Hem hooren zeggen: Ik zal dezen tempel afbreken, die door menschenhanden gemaakt is, en binnen drie dagen een anderen bouwen, die niet door menschenhanden gemaakt is. 59. Maar ook hierin stemde hun getuigenis niet overeen. 60. Toen stond de hoogepriester op in den kring en ondervroeg Jezus, zeggende: Antwoordt Gij niets? Wat getuigen dezen tegen U? 61. Maar Hij zweeg en antwoordde niets. Opnieuw vroeg Hem de hoogepriester en zeide tot Hem: Zijt Gij de Christus, de Zoon van den Gezegende? 62. En Jezus zeide: Ik ben het! Gij zult den Menschenzoon zien, gezeten aan de rechterhand der Kracht en komend met de wolken des hemels. 63. Toen scheurde de hoogepriester zijn kleederen en zeide: Wat hebben wij nog getuigen noodig? 64. Gij hebt de godslastering gehoord. Wat dunkt u? En allen spraken het vonnis uit, dat Hij des doods schuldig was. 65. En sommigen begonnen Hem te bespuwen, zijn gelaat te bedekken en Hem kaakslagen te geven, terwijl zij tot Hem zeiden: Profeteer! Ook de knechten sloegen Hem.

---

54. — Eigenlijk zegt Mc., dat Petrus zich warmde *tegen het licht*, om te kennen te geven, dat hij in het nu en dan opvlammende vuur gemakkelijk kon herkend worden.

56. — Mc. zegt tot tweemaal (vgl. v. 59) toe, dat de getuigenissen *niet overeenstemden*, terwijl Mt. zich tevreden stelt met de bemerking, dat het *valsche* getuigenissen waren.

58. — De beschuldiging klinkt *veel sterker*, dan bij Mt. De aanklagers bedoelen natuurlijk, dat Jezus door een of andere geheime macht den tegenwoordigen tempel wilde verwoesten en een anderen op wonderbare wijze oprichten. Dat dit niet met menschenhanden zou geschieden, blijkt reeds uit de tijdsbepaling: binnen drie dagen.

61. — De plechtige *bezwering*, waarmee de hoogepriester deze beslissende vraag stelde (Mt.), wordt door Mc. weggelaten. In plaats van „Zoon van God" heeft hij „Zoon van den *Gezegende*", wat in overeenstemming is met het gebruik der Joden om den naam van God niet uit te spreken.

65. — Mc. vermeldt, dat men Jezus' gelaat *omhulde*; zoo kon Hij zijn profetische gave gebruiken om te zeggen, wie Hem geslagen had. Dit feit heeft niets te maken met de Romeinsche gewoonte om het hoofd van den ter-dood-veroordeelde te bedekken. Wij denken eerder aan Num. 24, 4, volgens welken tekst Balaäm met gesloten oogen profeteerde.

66. Terwijl dan Petrus beneden in het binnenhof was, kwam een van de dienstmaagden van den hoogepriester; 67. en toen zij Petrus zag, die zich warmde, keek zij hem aan en zeide: Ook gij waart bij Jezus, den Nazarener. 68. Maar hij loochende het, zeggende: Ik weet niet, ik begrijp niet, wat gij zegt. En hij ging weg naar de voorhal; en er kraaide een haan. 69. Maar de dienstmaagd zag hem en begon weer tot de omstanders te zeggen: Hij is een van hen. 70. Maar hij loochende het opnieuw. Kort daarop zeiden ook de omstanders tot Petrus: Zonder twijfel, gij zijt een van hen; want gij zijt een Galileër. 71. Toen begon hij te vloeken en te zweren: Ik ken den mensch niet, van wien gij spreekt. 72. En aanstonds kraaide er een haan voor de tweede maal. Nu herinnerde Petrus zich het woord, dat Jezus tot hem gesproken had: Eer een haan tweemaal gekraaid heeft, zult gij Mij driemaal verloochenen. En hij barstte in tranen los en weende.

---

b. Petrus' verloochening, 14, 66—72; vgl. Mt. 26, 69—75; Lc. 22, 54—62; Joa. 18, 15—18. 25—27.

66. — Het woordje „beneden" (in het binnenhof) verraadt weer den zegsman van Mc.; de andere evangelisten hebben het, als van weinig belang, weggelaten. Een andere dan Petrus zou niet verhaald hebben, dat hij beneden in het binnenhof zat. Bijna onbewust teekent hij daardoor de situatie, welke trouwens met de bestaande toestanden overeenstemt. De vergadering van het Sanhedrin werd gehouden in de bovenzaal van Kaïphas' huis, terwijl de dienstknechten in het binnenhof den uitslag afwachtten.

67. — Ook hier vinden wij een teekenende bizonderheid. De dienstmaagd kwam toevallig voorbij, zag Petrus in het schijnsel van het vuur en keek hem, toen zij hem meende te herkennen, opmerkzaam aan.

68. — Volgens Mc. wilde Petrus blijkbaar niet verder gaan dan tot in de voorhal; daar was het donker en kon men hem niet zoo gemakkelijk herkennen. — De woorden „en er kraaide een haan" worden door verschillende goede handschriften weggelaten; misschien vonden de afschrijvers het onwaarschijnlijk, dat Petrus, wanneer hij het kraaien van den haan gehoord had, niet reeds op dit oogenblik tot inkeer kwam. Het is echter ook mogelijk, dat deze woorden wegens de voorspelling van 14, 30 zijn toegevoegd.

69. — Daar Mc. zonder meer spreekt van de dienstmaagd, ligt de veronderstelling voor de hand, dat het dezelfde is als die van v. 66. Daar Mt. echter spreekt van „een andere", zou het wel de portierster kunnen geweest zijn, d.w.z. de dienstmaagd van de voorhal.

70. — Mc. vermeldt niet den eed en evenmin Petrus' woorden: Ik ken dien mensch niet. De reden, waarom de omstanders Petrus als Galileër herkennen (zijn spraak), wordt als bekend verondersteld.

71. — Petrus noemt Jezus „den mensch, van wien gij spreekt"; hij veinst dus zelfs den naam van zijn Meester niet te kennen.

72. — Dat de haan voor de tweede maal kraaide, maakt het waarschijnlijk, dat de vermelding van het eerste hanengekraai in v. 68 oorspronkelijk is. Mocht dit echter niet zoo zijn, dan moeten wij het tweede hanengekraai opvatten als een tijdsaanduiding. Petrus werd bij het hooren van den

15. 1. En 's morgens vroeg hielden de opperpriesters met de oudsten en schriftgeleerden, en het geheele Sanhedrin een zitting. Zij lieten Jezus binden, voerden Hem weg en leverden Hem over aan Pilatus.
2. En Pilatus ondervroeg Hem: Zijt Gij de koning der Joden? Hij antwoordde hem: Gij zegt het. 3. En de opperpriesters brachten vele beschuldigingen tegen Hem in. 4. Pilatus vroeg Hem opnieuw: Antwoordt Gij niets? Zie, welk een beschuldigingen zij tegen U inbrengen! 5. Jezus gaf geen antwoord meer, zoodat Pilatus verbaasd was.
6. Maar bij het feest liet hij hun, naar eigen keuze, een gevangene vrij. 7. Nu zat er een zekere Barabbas gevangen tegelijk met de (andere) oproermakers, die bij het oproer een moord hadden begaan.

---

haan eraan herinnerd, dat de derde nachtwake voorbij was; dit deed hem denken aan de voorspelling van den Meester. — De Grieksche uitdrukking, welke wij vertalen met „e n h i j b a r s t t e i n t r a n e n l o s e n w e e n d e", is zeer onduidelijk. Het woord „epiballein" beteekent eigenlijk „erop werpen", „erop richten", „erop storten". Mc. gebruikt het, wanneer hij zegt, dat de leerlingen hun kleederen op het veulen legden (11, 7), dat de bende de hand op Jezus legde (14, 46), dat de golven zich op de boot stortten (4, 37). In aansluiting aan deze beteekenis wordt het hier zeer verschillend verklaard: nog geeft de Arabische waarzegger zijn uitspraken met omsluierd hoofd. Den kaakslag, als beleediging van een profeet, vinden wij vermeld in 3 Kon. 22, 24. Hij wierp zijn mantel over zijn hoofd; hij richtte zijn aandacht op Jezus' woord; hij sloeg op de vlucht. Latere vondsten van papyrus-teksten stellen echter de Vulgaat in het gelijk, die vertaalt: En hij begon te weenen. Het woord „epiballein" duidt een plotselinge uitbarsting aan, terwijl het daarop volgende „en weende" een langer durenden toestand beteekent.

c. De tweede rechtszitting, 15, 1; vgl. Mt. 27, 1 vlg.; Lc. 23, 1.

1. — Mt. zegt uitdrukkelijk, dat deze tweede vergadering belegd werd om het doodvonnis over Jezus te b e k r a c h t i g e n. Tevens werd nu gesproken over de wijze, waarop zij Jezus ter dood zouden laten brengen. Evenals bij de eerste rechtszitting (14, 55), zegt Mc., dat het g e h e e l e S a n h e d r i n vergaderde.

6. Jezus voor Pilatus, 15, 2—19.

a. Het verhoor, 15, 2—5; vgl. Mt. 27, 11—14; Lc. 23, 2—5; Joa. 18, 33—38.

3. — Uit het feit, dat de opperpriesters v e l e beschuldigingen tegen Jezus inbrachten, blijkt reeds voldoende, dat Pilatus niet genegen was, aan hun verzoek te voldoen.

b. Jezus of Barabbas, 15, 6—15; vgl. Mt. 27, 15—26; Lc. 23, 17—25; Joa. 18, 38—40.

7. — Mc. spreekt van „h e t oproer"; daaruit blijkt, dat men in zijn tijd nog wist, van welk oproer er sprake was. Zooals uit Mt. blijkt, was Barabbas een van de voornaamste raddraaiers geweest (vgl. de hypothese van Pickl, bij Mt. 27, 16).

8. Toen het volk nu naar boven kwam en aan Pilatus begon te vragen, wat hij hun gewoon was toe te staan, 9. antwoordde hij hun: Wilt gij, dat ik u den koning der Joden vrijlaat? 10. Want hij wist, dat de opperpriesters Hem uit afgunst hadden overgeleverd. 11. Maar de opperpriesters hitsten de menigte op, dat hij hun liever Barabbas zou vrijlaten. 12. Pilatus hernam en sprak tot hen: Wat moet ik dan doen met Hem, dien gij koning der Joden noemt? 13. En zij schreeuwden opnieuw: Kruisig Hem! 14. Pilatus zeide hun: Wat voor kwaad heeft Hij dan gedaan? Maar zij schreeuwden nog harder: Kruisig Hem! 15. Toen liet Pilatus hun Barabbas vrij om het volk te voldoen; maar Jezus liet hij geeselen en leverde Hem uit, om gekruisigd te worden.

16. Nu brachten de soldaten Hem naar binnen in het voorhof, dat wil zeggen in het pretorium, en zij riepen de heele bende bijeen. 17. Zij kleedden Hem in purper, vlochten een doornen kroon en zetten Hem die op (het hoofd). 18. Toen begonnen zij Hem te huldigen: Gegroet, koning der Joden! 19. Dan sloegen zij Hem met een rietstok op het hoofd, bespuwden Hem en knielden voor Hem neer om Hem hulde te brengen.

20. En nadat zij Hem hadden bespot, deden zij Hem het purper af, trokken Hem zijn kleederen (weer) aan en voerden Hem weg om Hem

---

8. — Het volk kwam uit de benedenstad naar boven, juist met het doel om de vrijlating van een gevangene te vragen. Waarschijnlijk had het reeds Barabbas op het oog, die een zekere populariteit scheen te genieten.

9. — Pilatus geeft hier niet de keuze tusschen Jezus en Barabbas (Mt.), maar stelt onmiddellijk de vrijlating van Jezus voor.

c. De doornenkroning, 15, 16—19; vgl. Mt. 27, 27—30; Joa. 19, 2 vlg.

16. — Jezus was in een der voorhoven gegeeseld. De soldaten brachten Hem daarna in een ander voorhof, dat door Mc. nader bepaald wordt als dienende voor pretorium. De vertaling van de Vulgaat „in het voorhof van het pretorium" is niet juist. Het gewone pretorium der Romeinen bestond uit drie binnenplaatsen. De eerste vormde een soort voorhal en was het meest monumentaal; de tweede was omringd door magazijnen van levensmiddelen en wapens; de derde droeg een eenigszins heilig karakter en bevatte kleine heiligdommen, waar de veldteekens stonden. Daar Pilatus in Jerusalem slechts een tijdelijk pretorium kon inrichten, zal hij een der voorhoven van den burcht Antonia daartoe gebruikt hebben. Het was voldoende, dat hij daarin zijn rechterstoel en de veldteekens van het kohort plaatste. Wij komen dus tot de conclusie, dat Mc. hier, als het ware terloops, een uitstekende kennis van de toestanden verraadt.

7. Kruisiging, dood en begrafenis, 15, 20—47.

a. Simon van Cyrene, 15, 20 vlg.; vgl. Mt. 27, 31 vlg.; Lc. 23, 26.

21. — Mc. noemt Simon „den vader van Alexander en Rufus".

te kruisigen. 21. Zij dwongen een voorbijganger, die van het veld kwam, om zijn kruis te dragen; het was Simon van Cyrene, de vader van Alexander en Rufus.

22. En zij leidden Hem naar de plaats, welke Golgotha, dat is schedelplaats, heette. 23. Zij boden Hem wijn aan, met mirre vermengd, maar Hij nam hem niet. 24. Zij kruisigden Hem en verdeelden zijn kleederen, terwijl zij het lot wierpen, wat ieder krijgen zou. 25. Het was het derde uur, toen zij Hem kruisigden. 26. En het opschrift met de reden van zijn veroordeeling luidde: De koning der Joden. 27. Met Hem kruisigden zij twee roovers, den een aan zijn rechter-, den ander aan zijn linkerhand. [28. Toen werd de Schrift vervuld, die zegt: En onder de boosdoeners werd Hij gerekend.]

29. En zij, die voorbijgingen, hoonden Hem, schudden het hoofd en zeiden: Ha! Gij, die den tempel zoudt afbreken en in drie dagen weer opbouwen, 30. red U zelf en kom af van het kruis! 31. Zoo spotten ook de opperpriesters onder elkander met de schriftgeleerden en zeiden: Anderen heeft Hij gered, zich zelf kan Hij niet redden; 32. de Christus, Israël's koning, kome nu af van het kruis, opdat wij zien en gelooven! Zelfs degenen, die met Hem gekruisigd waren, beschimpten Hem.

33. En toen het zesde uur aanbrak, ontstond er duisternis over heel het land, tot het negende uur toe. 34. En op het negende uur

---

Deze aanduiding geeft te verstaan, dat de Christenen van Rome deze beide mannen kenden. Zij zullen wel een vooraanstaande plaats in de Romeinsche gemeente hebben ingenomen. In Rom. 16, 13 laat Paulus een zekeren Rufus, die in Rome verblijft, groeten; Rufus' moeder schijnt hij ook gekend te hebben, want hij noemt haar „mijn moeder". Deze Rufus is misschien de zoon van Simon van Cyrene. Van Alexander is ons niets bekend; want de afvallige Alexander van 1 Tim. 1, 20 en 2 Tim. 4, 14 en Alexander van Ephese, die vermeld wordt in Hand. 19, 33, zijn zeker andere personen.

b. Kruisiging en verdeeling der kleederen, 15, 22—28; vgl. Mt. 27, 33—38; Lc. 23, 32—34; Joa. 19, 17—24.

22. — De Grieksche tekst zegt eigenlijk, dat zij Jezus d r o e g e n. Al is dit niet in stricten zin op te vatten, er blijkt toch uit, dat Jezus zeer uitgeput was en als het ware voortgetrokken moest worden.

25. — Over de tijdsbepaling „h e t d e r d e u u r", zie bij Mt., blz. 476 vlg.

28. — Dit vers o n t b r e e k t in de oudste handschriften en is waarschijnlijk ontleend aan Lc. 22, 37.

c. De bespotting, 15, 29—32; vgl. Mt. 27, 39—44; Lc. 23, 35—37. 39.

31. — De opperpriesters en schriftgeleerden spotten o n d e r e l k a n d e r; zij richtten zich dus niet rechtstreeks tot den Zaligmaker. Dit beschouwden zij blijkbaar als beneden hun waardigheid.

riep Jezus met luider stem: Eloi, Eloi, lama sabachtani; dat is: Mijn
God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten? 35. Sommige van
de omstanders hoorden het en zeiden: Zie, Hij roept Elias! 36. En
iemand liep heen, vulde een spons met azijn, stak ze op een riet en
gaf Hem te drinken, zeggende: Wacht, laat ons zien, of Elias komt om
Hem eraf te halen! 37. Toen riep Jezus met luider stem en gaf
den geest.

38. En het voorhangsel van den tempel scheurde in tweeën, van
boven tot onder. 39. Toen nu de hoofdman, die zich tegenover Hem
bevond, gezien had, dat Hij zóó [luide roepend] was gestorven, zeide
hij: Waarlijk, deze man was Zoon van God. 40. Er stonden ook
(eenige) vrouwen van verre toe te zien, onder andere Maria Magdalena, Maria, de moeder van Jacobus den Jongere en José, en Salome;
41. zij waren Hem gevolgd, toen Hij in Galilea was, om Hem te die-

---

d. Jezus' dood, 15, 33—37; vgl. Mt. 27, 45—50; Lc. 23, 44. 46; Joa. 19, 28—30.

34. — Mc. geeft Jezus' uitroep heelemaal in het Arameesch, ook de woorden: E l o i, E l o i, terwijl Mt. (Eli, Eli) ze in het Hebreeuwsch aanhaalt.

e. Gebeurtenissen bij Jezus' dood, 15, 38—41; vgl. Mt. 27, 51—56; Lc. 23, 45. 47—49; Joa. 19, 25.

39. — De hoofdman had t e g e n o v e r J e z u s gestaan, zoodat hij nauwkeurig had gezien, op welke wijze Jezus gestorven was. Vele Grieksche handschriften hebben met de Vulgaat, „dat Hij zoo l u i d e r o e p e n d was gestorven". De Romein zou dan vooral onder den indruk geweest zijn van het feit, dat Jezus onmiddellijk vóór zijn dood nog de kracht had om zoo luide te roepen. Maar om dat op te merken, hoefde hij niet tegenover Jezus te staan. De beste Grieksche handschriften hebben trouwens deze toevoeging niet. De hoofdman kwam dus tot inkeer door het zien van het hemelsch geduld, waarmee Jezus den kruisdood had ondergaan. Wij hebben in dezen man een uiterst betrouwbaar getuige van den h e l d e n m o e d, waarmee Jezus de pijnen der kruisiging verdroeg. De hoofdman was zelf een dapper man; want volgens de Romeinsche legerbepalingen moesten de centurio's zich door persoonlijken moed van de soldaten onderscheiden. Daar hij met de leiding van de kruisiging en met de bewaking van de ter-dood-veroordeelden belast was, had hij Jezus geen oogenblik uit het oog verloren gedurende de urenlange foltering. Welnu, deze man, die waarschijnlijk velen aan het kruis had zien sterven, stond verbaasd over Jezus' geduld en zelfbeheersching. Wanneer hij den Zaligmaker gedurende zijn lijden ook slechts een enkele maal het geringste teeken van vrees, ongeduld of toorn had zien geven, dan zou hij niet, door een onwillekeurig gevoel van bewondering overmeesterd, uitgeroepen hebben: „Waarlijk, deze man was Zoon van God!" Dit is volstrekt niet in strijd met den verschrikkelijken doodsangst in Gethsemani; want Jezus had juist door innerlijke zielekracht en door vurig gebed den natuurlijken angst overwonnen.

41. — Mc. verklaart ons, waarom er ook v r o u w e n onder het kruis stonden; reeds in Galilea hadden zij Hem op zijn tochten gevolgd om Hem

nen; ook waren er vele andere (vrouwen), die met Hem naar Jerusalem waren opgegaan.

42. Daar het reeds avond werd en het de voorbereidingsdag was, dat is de dag vóór den Sabbat, 43. kwam Joseph van Arimathea, een aanzienlijk lid van den raad, die zelf ook het rijk Gods verwachtte, en ging vrijmoedig naar Pilatus om het lichaam van Jezus te vragen. 44. Pilatus verwonderde zich, dat Hij reeds gestorven was; hij ontbood den hoofdman en vroeg hem, of Hij reeds dood was. 45. En toen hij dit van den hoofdman vernomen had, stond hij het lijk aan

---

met haar goederen en hulpvaardigheid te ondersteunen. De drie genoemden waren de meest toegewijden, maar er waren behalve dezen nog vele andere Galileïsche vrouwen, die Jezus naar Jerusalem hadden vergezeld.

f. Jezus' begrafenis, 15, 42—47; vgl. Mt. 27, 57—61; Lc. 23, 50—56; Joa. 19, 38—42.

42. — Dit vers verklaart ons, waarom Joseph van Arimathea zich moest haasten. Het werd reeds avond en het was de dag vóór den Sabbat. Daar de Sabbat bij den ondergang der zon begon, moest hij spoedig handelen. Het woord „parasceve" beteekent „voorbereiding"; het was namelijk de voorbereidingsdag voor den Sabbat (zie bij Mt. 27, 62) en duidt dus den Vrijdag aan.

43. — Joseph verwachtte het rijk Gods, zonder twijfel door bemiddeling van Jezus. Dat hij ook nà Jezus' dood, in tegenstelling met de apostelen, sterk bleef in zijn verwachting, blijkt niet noodzakelijk uit den tekst. In elk geval echter bleef hij Jezus ook nu getrouw door Hem een eervolle begrafenis te bezorgen.

44. — Dit vers is eigen aan Mc. — Daar de gekruisigden gewoonlijk veel langer in leven bleven, wil Pilatus zich eerst officiëel, door den hoofdman, die het toezicht had gehad op den Golgotha, op de hoogte stellen van Jezus' overlijden. — De verwondering van Pilatus doet ons de vraag stellen, welke de eigenlijke en beslissende oorzaak was van Jezus' dood. Wanneer wij vernemen, welk een verschrikkelijke folteringen de geeseling met zich meebracht, dan zouden wij van onzen kant eerder verwonderd zijn, dat Jezus niet vroeger bezweken was. Maar Pilatus, die op de hoogte was van het gebeurde en vele terechtstellingen had meegemaakt, moet toch wel een reden gehad hebben voor zijn verbazing. Het is een feit, dat sommige gekruisigden, ook na gegeeseld te zijn, drie tot vier dagen levend aan het kruis hingen. Daarom stellen de medici zich de vraag, welke bij de kruisiging de eigenlijke doodsoorzaak was. Waaraan stierven de tienduizenden slaven, die onder de aanvoering van Spartacus opstonden en door Licinius Crassus aan weerszijden van de Via Appia gekruisigd werden? Med. Dr. R. W. Hynek, die tijdens den wereldoorlog assistent was van Prof. Kukula te Praag, heeft een zeer interessante studie gemaakt over de lijkwade van Turijn *(Der Martertod Christi im Lichte der modernen medizinischen Wissenschaft. — Entdeckung des wahren Porträts Christi,* verdeutscht von Prof. Ant. Kulhanek, Eger 1935) en aan de hand van de daaraan ontleende gegevens ook een onderzoek ingesteld naar de doodsoorzaak der gekruisigden en speciaal van

Joseph af. 46. Toen kocht deze een lijnwaad, nam Hem af en wikkelde Hem in het lijnwaad. En hij legde Hem in een graf, dat in een rots was uitgehouwen en rolde een steen voor den ingang van het graf. 47. Maria Magdalena en Maria (de moeder) van José zagen toe, waar Hij was neergelegd.

Jezus. Hij verwerpt de verschillende oudere hypothesen: langzaam afnemen der krachten door bloedverlies en dorst, zonnesteek, bloedvergiftiging, hartverlamming enz. De gewone doodsoorzaak der gekruisigden en ook van Jezus zou geweest zijn de tetanie (krampaanval der spieren en spiergroepen); daardoor trad de dood in door verstikking bij volle bewustzijn en met verschrikkelijke pijnen. Uit de photographische opname van de lijkwade van Turijn leidt Dr. Hynek af, dat Jezus doornageld werd bij den handwortel (polsgewricht), zoodat het geheele gewicht van het lichaam hing aan de zich daar bevindende spier; bij een doorboring der handpalm zouden de wonden zeker gescheurd zijn. Daarbij werden de armen zoo strak mogelijk horizontaal uitgestrekt. De voeten werden met één enkele nagel, dus de éene op den anderen, vastgenageld, en wel zonder voetbankje. Ook het zitblok ontbrak. Zoodoende hing de geheele zwaarte van Jezus' heilig lichaam in de wonden der handen; want de éene voet gaf heelemaal geen steun en de andere zeer weinig. Door deze verschrikkelijk pijnlijke houding ontstonden spierkrampen en belemmering van den bloedsomloop, welke ten slotte de tetanie veroorzaakten. De onmiddellijke doodsoorzaak was de verstikking, welke met blauw-worden (cyanose) gepaard ging. De spoedige dood van Jezus was dus te wijten aan het ontbreken van het voetbankje en het zitblok. Vooral het eerste, waardoor de gekruisigde als het ware stond, kon den doodstrijd dagen lang doen voortduren. Dr. Hynek veronderstelt verder, dat de beide lotgenooten van Jezus zulk een voetbankje hadden. Om hen spoediger te doen sterven, sloeg men hun de beenen stuk, zoodat zij dezen steun misten en door dezelfde doodsoorzaak stierven. — De beoordeeling van deze uiteenzettingen van Hynek laten wij aan de medici over. Wat het gebruik van een voetbankje bij de kruisiging betreft, schijnt hij met al te groote zekerheid te spreken; want dit gebruik staat heelemaal niet vast (vgl. P. Groenen, *Het lijden en sterven van O. H. Jezus Christus*, blz. 428).

46. — De „sindôn" is een doek van fijn en kostbaar linnen, die hier als lijkwade dienst deed. — Omtrent Jezus' lijkwade vinden wij in de oude Kerk geen vermelding vóór de 7de eeuw. Dan vinden wij teksten, volgens welke zij te Konstantinopel bewaard werd en een der kostbaarste bezittingen was van het Byzantijnsche keizershuis. In 1204, tijdens den vierden kruistocht, werd zij naar Frankrijk overgebracht. Tweemaal (in 1349 en 1553) ontsnapte zij ternauwernood aan de verbranding, waarvan zij nu nog op acht verschillende plaatsen de sporen draagt. Zij kwam na veel wederwaardigheden in het bezit van het koninklijk huis van Savoye en werd in 1578 naar Turijn overgebracht, waar zij nog steeds bewaard wordt. Wij maken van deze reliquie uitvoeriger melding, omdat zij veel vraagstukken heeft opgeworpen en nieuwe gegevens aan de hand heeft gedaan voor het lijdensverhaal. De lijkwade van Turijn is 4.36 M. lang en 1.10 M. breed. Nadat Jezus' lichaam op de éene helft der wade was neergelegd, werd de andere helft daarover heengespreid, zoodat zoowel de vóórzijde als de rugzijde van den

16. 1. En toen de Sabbat voorbij was, kochten Maria Magdalena, Maria (de moeder) van Jacobus, en Salome specerijen om Hem te gaan

---

Zaligmaker op den doek staan afgebeeld. Wat echter met het bloote oog slechts vaag te zien was, trad duidelijker aan het licht door de photographie. In 1898 werd de eerste photographie gemaakt en groot was de verwondering, toen men op de negatieve plaat een silhouet van Christus vond met een buitengewoon schoon en edel gelaat. Het chemische en medische onderzoek van deskundigen schijnt wel te hebben uitgemaakt, dat de lijkwade echt is. Men heeft door proefnemingen vastgesteld, dat een met aloë en mirre doortrokken doek ten opzichte van de uitwasemingen van ammoniak de rol vervult van een photographische plaat. Daar Joseph van Arimathea en Nicodemus geen tijd hadden gehad om het lichaam van Jezus te wasschen, hebben het zweet en het bloed door ammoniakverdampingen ingewerkt op de lijkwade en daarop het negatieve beeld afgedrukt; d.w.z. de meer uitstekende deelen, welke dus het dichtst bij de lijkwade waren, zijn donkerder, dan de meer verwijderde. Dit is een sterk bewijs voor de echtheid; want geen schilder zou op de gedachte gekomen zijn om een negatief beeld (dat alleen door de photographie bekend werd) te schilderen. P. Vignon *(Le linceul du Christ,* Parijs 1902) vestigde het eerst de aandacht op deze feiten, maar vond felle bestrijders. In 1931 werd de lijkwade opnieuw gephotographeerd door den beroepsphotograaf G. Enrie, zoodat de kwestie wederom de aandacht trok. Zeer interessant is het boekje van P. Barbet, chirurg in het St. Josephziekenhuis van Parijs: *Les cinq plaies du Christ,* Parijs 1935; verder vermelden wij nog de studie van G. Cordonnier: *Le Christ dans sa passion révélé par le Saint Suaire de Turin,* Parijs 1935. Uitvoeriger wordt de zaak behandeld in het reeds bovengenoemde werk van Dr. Hynek. Ook exegeten spraken zich ten gunste van de echtheid uit, bijv. J. Renié in de Revue Apologétique 1935 *(Le Saint Suaire de Turin d'après les travaux récents,* blz. 546—566). Het medische onderzoek van de lijkwade is zeer gewichtig, vooral voor verschillende bizonderheden van het lijdensverhaal. Zij toont ons het beeld van een man van groote gestalte in de volle kracht van zijn leven. Het gelaat is bedekt met het bloed, dat van onder de doornenkroon naar beneden stroomde. De oogen zijn gesloten. De neus is verwond, de rechterwang gezwollen, de baard bebloed en verward. In den nek heeft de doornenkroon verschrikkelijke wonden veroorzaakt. Op den rechterschouder zien wij een wonde, welke waarschijnlijk door het kruisdragen veroorzaakt werd. De wonden der geeseling, waarvan men er 80 duidelijk onderscheidt, zijn blijkbaar toegebracht met lederen riemen, waaraan een looden balletje bevestigd was. Ook de zijdewonde is duidelijk zichtbaar. Voor verdere bizonderheden verwijzen wij naar het werk van Dr. Hynek.

8. De vrouwen bij het graf, 16, 1—8; vgl. Mt. 28, 1—8; Lc. 24, 1—11.

1. — Nauwelijks had Joseph van Arimathea Jezus begraven, of de Sabbat brak aan. Over den Sabbat heeft Mc. niets mede te deelen, want op dien dag was rust voorgeschreven. Maar onmiddellijk n a a f l o o p v a n d e n r u s t d a g, d.w.z. 's Zaterdags na den ondergang der zon, kochten de drie vrouwen specerijen. Het zijn dezelfden, die onder het kruis stonden (15, 40) en waarvan er twee bij de begrafenis tegenwoordig waren geweest (15, 47). De tweede

balsemen. 2. Zeer vroeg op den eersten dag der week kwamen zij
bij het graf, toen de zon was opgegaan. 3. En zij zeiden tot elkander:
Wie zal ons den steen wegrollen voor den ingang van het graf?
4. Maar toen zij goed toekeken, zagen zij, dat de steen reeds ter zijde
gerold was; want hij was zeer groot. 5. Zij gingen dan het graf
binnen en zagen aan den rechterkant een jongeling zitten, gekleed in
een wit gewaad; en zij ontstelden hevig. 6. Maar hij sprak tot haar:
Weest niet ontsteld! Gij zoekt Jezus van Nazareth, den gekruisigde;
Hij is verrezen, Hij is niet hier. Ziet hier de plaats, waar men Hem
had neergelegd. 7. Maar gaat nu heen en zegt aan zijn leerlingen
en (vooral) aan Petrus: Hij gaat u vóór naar Galilea; daar zult gij Hem
zien, zooals Hij het u heeft gezegd. 8. Zij gingen naar buiten en
vluchtten weg van het graf; want schrik en angst hadden haar bevan-
gen. En zij zeiden niemand iets; want zij waren bevreesd.

Maria, de moeder van Jacobus en José (15, 40), wordt in 15, 47 aangeduid als Maria van José, hier als Maria van Jacobus.

2. — Mc. heeft waarschijnlijk willen zeggen, dat de vrouwen 's Zondags zeer vroeg in den morgen op weg gingen en na het opgaan der zon bij het graf aankwamen.

3. — Zij begonnen de moeilijkheid van haar plan in te zien. De drie vrouwen voelden zich niet in staat om den steen weg te wentelen, waarbij waarschijnlijk zelfs een hefboom moest gebruikt worden. Van de verzegeling en bewaking van het graf, welke door Mt. vermeld worden, waren zij volstrekt onkundig.

4. — Toen zij het graf naderden en goed toekeken, zagen zij den steen ter zijde gerold. De bemerking, dat de steen *zeer groot* was, hoort bij v. 3; zij moet de bezorgdheid der vrouwen verklaren (vgl. het woordje „want"); zij stelden zich die vraag, *omdat* zij wisten, dat de steen zeer groot was (vgl. 15, 47). Het is echter niet te verwonderen, dat sommige handschriften deze bemerking naar het einde van v. 3 hebben overgebracht.

5. — Het lijk werd op een steenen bank neergelegd, welke zich *ter rechterzijde* van den ingang bevond. Op die bank had de engel plaats genomen. De beschrijving van den *jongeling* in het witte gewaad is zeer nuchter, vergeleken met Mt. 28, 3. Mc. zegt zelfs niet, dat hij een engel was. Toch is dit zonder twijfel zijn bedoeling. Alleen reeds de ontsteltenis der vrouwen wijst op een bovennatuurlijke verschijning.

7. — De vermaning „*maar gaat nu heen*" duidt erop, dat de vrouwen heelemaal in de war waren; zij stonden versteld en als vastgenageld aan den grond. De engel vermaande haar, dat zij nu een anderen plicht te vervullen hadden. — Mc. zegt ons, dat zij vooral *aan Petrus* de boodschap moesten brengen. Hij was immers het hoofd der apostelen en had, na zijn daad van ontrouw, wel een woord van bemoediging noodig.

8. — Met dit vers *eindigde* het oorspronkelijke verhaal van Mc. Dit slot lijkt onbevredigend. De engel heeft den vrouwen wel de verrijzenis verkondigd, maar haar vlucht en haar angstig stilzwijgen laten heel wat vragen onbeantwoord.

9. Aanhangsel. — Jezus' verschijningen, 16, 9—20.

Omtrent het slot van het tegenwoordige Mc.-evangelie wordt veel geredetwist. Wat de canoniciteit en inspiratie betreft, zijn althans de katholieken éénstemmig. Door het concilie van Trente is immers uitgemaakt, dat al de boeken met al hun deelen, zooals zij in de Vulgata-vertaling staan, als heilig en canonisch moeten beschouwd worden. Deze beslissing slaat ook op het slot van het Mc.-evangelie. Maar een andere vraag is, of het oorspronkelijk tot het evangelie behoort. — Wat getuigen daaromtrent de oude handschriften? Vooreerst zijn er enkele handschriften, waaronder de zeer voorname codices: Vaticanus en Sinaïticus, die het slot van Mc. heelemaal weglaten en hfdst. 16 laten eindigen met v. 8. De codex Vaticanus heeft echter tusschen Mc. en Lc. een ruimte vrijgelaten. Andere hebben een slot, dat veel korter is en maar enkele regels telt. Het overgroote deel van de Grieksche teksten en van de vertalingen echter hebben het canonische slot onverkort opgenomen. Ook verreweg de meeste kerkelijke schrijvers der oudheid erkenden zijn echtheid; alleen Eusebius twijfelde. Wanneer wij den inhoud van het Mc.-slot nagaan, dan doen zich ook verschillende moeilijkheden voor. Vooreerst is er geen logische overgang tusschen v. 8 en 9. Van de vluchtende vrouwen wordt niet meer gesproken en Maria Magdalena wordt ingeleid, alsof er nog geen melding van haar gemaakt was. Ook heeft het slot niet het gewone karakter van het Mc.-verhaal. Het is niet levendig, omstandig en scherp geteekend, maar zeer schematisch en algemeen gehouden. Ook verschillende uitdrukkingen, welke niet in het evangelie voorkomen, geven aan het slot een afwijkenden aard. Deze eigenaardigheden van tekstoverlevering, inhoud en literaire compositie werpen verschillende vragen op. Eindigde het evangelie met v. 8, of is het oorspronkelijk slot verloren gegaan? Wanneer het evangelie met v. 8 eindigde, was Mc. dan van plan, in een ander geschrift zijn verhaal te vervolgen? Is het tegenwoordige Mc.-slot door den evangelist zelf toegevoegd of door een anderen schrijver?

Er zijn tal van oplossingen. Verschillende rationalisten beweren, dat het oorspronkelijke slot van het evangelie met opzet werd verwijderd, omdat het in strijd was met de andere evangeliën. Deze hypothese is echter volkomen onbewezen en in strijd met de geloofwaardigheid der evangelisten. Hoe kan men bovendien verklaren, dat het eigenlijke slot in geen enkel handschrift bewaard is gebleven?

Anderen nemen aan, dat Mc. inderdaad met 16, 8 zijn geschrift beëindigde. Zoo schrijft bijv. Van Veldhuizen (*Tekst en Uitleg*, blz. 150): „Marcus, de leerling van Petrus, die de heraut is van den opgestane, legt de pen neer, als hij van alle kanten licht heeft laten vallen op het verschijnsel, hoe de heerlijkheid van den geheimzinnigen zoon des menschen bedekt scheen, bedekt en verzwegen moest blijven en nog als door een wet van inertie te lang verzwegen werd." Ook deze meening is niet te aanvaarden; want al was Mc. geen geschoold schrijver, hij zou toch zeker niet zijn verhaal zoo abrupt hebben geëindigd. Dit zou alleen denkbaar zijn, wanneer hij het plan had gehad, later het slot te schrijven en daarin door een onbekende oorzaak verhinderd was geworden.

Wanneer men de vraag stelt, van wien het tegenwoordige slot van het evangelie stamt, dan zijn de antwoorden evenmin gelijkluidend. In November 1891 vond de Engelschman F. C. Conybeare een handschrift van de evangeliën uit het jaar 986, waarin boven de twaalf laatste verzen van Mc. het

9. Toen Hij dan, 's morgens vroeg, op den eersten dag der week, verrezen was, verscheen Hij eerst aan Maria Magdalena, uit wie Hij

---

opschrift stond: van den priester Ariston. Men meent, dat deze dezelfde is als Aristion, dien Papias een leerling des Heeren noemt. Om het evangelie, dat onvoltooid was gebleven, eenigszins te completeeren, voegde men er een fragment van Aristion aan toe; daar deze man een leerling des Heeren was, kende men hem een groot gezag toe en werd het fragment door de Kerk in het evangelie opgenomen.

Dit alles echter zijn slechts, in meerdere of mindere mate, hypothesen. Dat het tegenwoordige Mc.-slot van een apostel of althans van een leerling van Jezus is, kan op zuiver wetenschappelijke gronden als vaststaand beschouwd worden. Anders zou het zeker door de oude kerkelijke schrijvers zijn afgewezen en niet in zooveel handschriften zijn opgenomen. Het is trouwens volstrekt niet bewezen, dat Mc. zelve niet de schrijver is. Zelfs wanneer men de laatste twaalf verzen beschouwt als een supplement, dat aan het (om een of andere reden onvoltooid gebleven) evangelie werd toegevoegd, dan blijft nog altijd de mogelijkheid bestaan, dat dit supplement van den evangelist zelve is. Het is denkbaar, dat hij zijn evangelie completeerde, na het verschijnen van dat van Lc., wat dan tevens het afwijkende karakter eenigszins verklaart. Zooals wij bij den uitleg zullen zien, bestaat er inderdaad verwantschap tusschen het Mc.-slot en het evangelie van Lc. Van Leeuwen (*Kommentaar op het Nieuwe Testament, Marcus*, blz. 296—298) heeft echter aangetoond, dat het Mc.-slot verschillende woorden bevat, die voor Mc. in het algemeen karakteristiek zijn. In elk geval moeten wij, ook van wetenschappelijk standpunt, de beslissing van de Bijbelcommissie van 26 Juni 1912 aanvaarden: dat de samengebrachte bewijzen niet voldoende zijn om aan te toonen, dat het tegenwoordige slot van het evangelie niet door Mc. zelve geschreven is.

In een Latijnsche codex van de 4de of 5de eeuw vinden wij een korter slot, dat aldus luidt: „Zij verhaalden in het kort aan de metgezellen van Petrus alles, wat haar opgedragen was. Daarna verscheen Jezus zelf en deed door hen de heilige en onbederflijke prediking van het eeuwige heil brengen van het Oosten tot in het Westen." Eenige andere codices geven dit korte slot tegelijk met het tegenwoordige. Een Grieksch handschrift, dat in 1906 door den Amerikaan Freer gevonden werd, heeft zelfs meer dan de tegenwoordige tekst. Tusschen v. 14 en 15 wordt het volgende ingelascht: „En dezen verdedigden zich aldus: Deze wereld van boosheid en ongeloof is onder de heerschappij van satan, die niet toestaat, dat datgene, wat onder het juk der onreine geesten is, de waarheid en macht van God begrijpt; daarom, openbaar nu reeds uw rechtvaardigheid, — zeiden zij tot den Christus. En de Christus antwoordde hun: Het einde der jaren van satan's macht is gekomen; en toch naderen andere verschrikkelijke gebeurtenissen. En Ik ben aan den dood overgeleverd voor degenen, die gezondigd hebben, opdat zij zich bekeeren tot de waarheid en niet meer zondigen en de geestelijke en onbederflijke glorie van de gerechtigheid in den hemel erven."

a. Verschijning aan Maria Magdalena, 16, 9—11; vgl. Joa. 20, 11—18.

9. — Wij keeren nu terug tot het tijdstip der verrijzenis, welke 's morgens vroeg plaats had. Daar niemand van dit feit getuige was, berust

zeven booze geesten had uitgedreven. 10. Deze ging het boodschappen aan hen, die met Hem geweest waren en nu treurden en weenden. 11. Maar toen zij hoorden, dat Hij leefde en door haar was gezien, geloofden zij het niet.

12. Daarna verscheen Hij in een andere gedaante aan twee van hen, die op weg waren naar buiten. 13. Dezen keerden terug en meldden het aan de anderen, maar ook hen geloofden zij niet.

---

deze mededeeling op een openbaring van Jezus aan zijn leerlingen. Maria Magdalena, welke hier op dezelfde wijze aan den lezer wordt voorgesteld als bij Lc. 8, 2, zag het eerst den Zaligmaker. Dit beteekent echter niet, dat Jezus zich niet reeds vroeger aan zijn Moeder vertoonde; want de evangelisten spreken alleen van de hun bekende verschijningen. Jezus' verschijning aan Maria Magdalena, welke door Joa. zoo levendig en omstandig verhaald wordt, is hier volkomen kleurloos medegedeeld. Maria Magdalena had door haar getrouwheid, welke zij vooral in de laatste dagen getoond had, wel een bizonder bewijs van liefde verdiend. Onder de vrouwen wordt zij in het lijdensverhaal telkens op de eerste plaats genoemd (15, 40. 47; 16, 1). Dat Paulus (1 Cor. 15, 5—8) Jezus' verschijning aan Maria Magdalena niet vermeldt, is geen bewijs tegen haar historische juistheid; want hij beroept zich alleen op de officiëele getuigen, die door hun rang of getal de Kerk vertegenwoordigden.

10. — Vgl. Joa. 20, 18. — Het verwondert ons niet, dat de leerlingen treurden en weenden; zij waren immers overtuigd, dat met Jezus' dood alles was afgeloopen, en dachten niet aan de verrijzenis.

11. — Uit hetgeen de andere evangelisten ons mededeelen omtrent den geestestoestand der leerlingen, lijkt het volkomen geloofwaardig, dat zij Maria's boodschap niet ernstig opnamen. Wij zien daaruit ook, hoe weinig gegrond de meening van Renan is, volgens welke het geloof in Jezus' verrijzenis door Maria Magdalena ontstaan is. Ook Joa. schijnt aan te duiden, dat haar boodschap weinig invloed had op de apostelen; want hij vermeldt (20, 18), dat Maria Magdalena zich van haar taak kweet, zonder het resultaat mede te deelen.

b. Verschijning aan de twee leerlingen, 16, 12 vlg.; vgl. Lc. 24, 13—32.

12. — In v. 12 en 13 wordt het verhaal van Lc. over de twee leerlingen van Emmaüs samengevat. Ook hier hebben wij een dorre mededeeling zonder eenig detail. De uitdrukking „twee van hen" schijnt aan te duiden, dat zij tot de in v. 11 genoemden (de apostelen) behoorden; wij moeten deze aanduiding echter in breederen zin nemen; want volgens Lc. (24, 33) maakten zij geen deel uit van het elftal. — Jezus verscheen in een andere gedaante, d.w.z. dan Hij tijdens zijn sterfelijk leven had; daaruit wordt dan duidelijk, dat de twee leerlingen Hem niet aanstonds herkenden (Lc. 24, 16). Minder waarschijnlijk is de meening, dat Jezus aan de leerlingen in een andere gedaante verscheen, dan aan Maria Magdalena (aan de leerlingen als een reiziger, aan Maria als een tuinman).

13. — De twee leerlingen vinden evenmin geloof als Maria Magdalena. Dit schijnt in tegenspraak met Lc. 24, 34, waar de elf leerlingen bij den terugkeer der Emmaüsgangers uitroepen: „De Heer is waarlijk verrezen

14. Eindelijk verscheen Hij ook aan de elf, terwijl zij aan tafel zaten. Hij verweet hun hun ongeloof en de verstoktheid van hun hart, omdat zij hèn niet hadden geloofd, die Hem als verrezene hadden gezien. 15. En Hij sprak tot hen: Gaat door heel de wereld en predikt het Evangelie aan ieder schepsel. 16. Wie gelooft en gedoopt wordt, zal zalig worden; maar wie niet gelooft, zal worden veroor-

---

en is aan Simon verschenen." Toch is deze tegenspraak slechts schijnbaar, want ondanks hun voorbijgaande geestdrift geloofden de leerlingen hun eigen oogen niet, toen de Zaligmaker even later in hun midden stond (Lc. 24, 41). Wij kunnen ons de leerlingen in die oogenblikken, toen het eene gerucht na het andere kwam, voorstellen als heen-en-weer geslingerd tusschen moedeloosheid en blijdschap, tusschen twijfel en geloof.

c. Verschijning aan de elf, 16, 14—18; vgl. Mt. 28, 16—20; Lc. 24, 36—43; Joa. 20, 19—23.

14. — De verschijning, welke hier bedoeld wordt, had blijkbaar plaats op den avond van den verrijzenisdag en is dus dezelfde als die van Lc. 24, 36—43 en Joa. 20, 19—23. Het is waar, dat Thomas toen niet tegenwoordig was, maar „de elf" is voor het apostelcollege na de verrijzenis een vaststaande term geworden, zooals vroeger „de twaalf". „Eindelijk" heeft dan betrekking op de verschijningen van den verrijzenisdag; niet op alle verschijningen, alsof deze de laatste was en onmiddellijk aansloot aan de hemelvaart (vgl. v. 19). De apostelen zaten aan tafel, wat overeenstemt met Lc. 24, 41—43. Volgens de tweede helft van dit vers richtte Jezus een zeer strenge berisping tot de apostelen. De termen zijn tamelijk krachtig: „verwijten", „ongeloof", „verstoktheid". Tijdens zijn sterfelijk leven had Jezus zijn leerlingen berispt wegens hun gebrek aan vertrouwen, wegens hun kleingeloovigheid en hardleerschheid, maar zóó streng als nu was Hij nooit tegen hen opgetreden. Nu gold het echter ook een uitzonderlijk geval. De apostelen hadden het bepaalde feit der verrijzenis, dat de grondslag moest zijn van hun geloof, met een zekere verstoktheid afgewezen, ofschoon Jezus het uitdrukkelijk voorspeld had en ofschoon het hun door verschillende geloofwaardige getuigen was geboodschapt. Toch had Jezus' eerste verschijning voor zijn apostelen een zeer beminnelijk en troostend karakter, dat door Lc. en Joa. vooral op den voorgrond gesteld wordt.

15. — De opdracht, welke Jezus in v. 15—18 geeft, vertoont groote overeenkomst met die van Mt. 28, 18—20. Het schematisch karakter van het Mc.-slot doet ons daarom veronderstellen, dat wij nu worden overgeplaatst naar den berg van Galilea, waar Jezus later aan de elf verscheen. De schrijver vat blijkbaar in één tooneel alles samen, wat hij ons omtrent den omgang van den verrezen Zaligmaker met de leerlingen wil mededeelen. — De apostelen ontvangen een universeele zending; de term „schepselen" in plaats van „menschen" duidt zeer sterk aan, dat het Evangelie voor allen bestemd is.

16. — De menschen zullen dus in aanraking komen met Jezus' Evangelie. Zij moeten dan hun houding bepalen: het aannemen of verwerpen; een derde mogelijkheid bestaat er niet. In het eerste geval worden zij zalig, in het tweede niet. Het geloof en het doopsel worden hier gesteld als nood-

deeld. 17. En deze wonderen zullen hen vergezellen, die geloofd hebben: In mijn naam zullen zij booze geesten uitdrijven; vreemde talen zullen zij spreken; 18. slangen zullen zij vastgrijpen; en al drinken zij doodelijk vergif, het zal hun niet schaden; zieken zullen zij de handen opleggen en zij zullen gezond worden.

19. Toen nu de Heer Jezus tot hen gesproken had, werd Hij ten hemel opgenomen, en Hij nam plaats aan de rechterhand Gods.

---

zakelijke voorwaarden voor de zaligheid, natuurlijk verbonden met de konsekwentie daarvan: een leven volgens het Evangelie.

17—18. — Jezus belooft aan hen, die gelooven, de gave der wondermacht. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat ieder geloovige wonderen zal kunnen doen. De wondermacht wordt geschonken aan de geloovigen als gemeenschap, en vooral aan degenen onder hen, die het geloof in heldhaftigen graad bezitten. De hier opgenoemde wonderwerken moeten niet in geestelijken, maar in letterlijken zin genomen worden; het zijn typische voorbeelden, waardoor alle wonderen, in den loop der tijden in de Kerk voorkomend, worden aangeduid. In den eersten tijd waren deze wonderen veelvuldiger, omdat het geloof moest verspreid worden in een geheel heidensche maatschappij. Over de duiveluitdrijvingen en de glossolalie wordt dikwijls gesproken in de Handelingen en in de brieven van Paulus. Dat de slangen in den messiaanschen tijd niet schadelijk zouden zijn, voorspelde reeds Isaias (11, 8): „De zuigeling speelt bij het hol van de adder en naar de kuil van de giftslang steekt het gespeende kind zijn hand uit." Volgens Lc. 10, 19 gaf Jezus aan de 72 leerlingen de macht om op slangen en schorpioenen te treden. Een geval van dezen aard vinden wij in het leven van Paulus (Hand. 28, 3—6). Papias verhaalt van Justus Barsabas, dat hij doodelijk vergift dronk en er geen nadeel van ondervond (Eusebius, *Hist. eccl.*, III, 39, 9); hetzelfde verhalen de Acta Johannis over den apostel Joannes. De genezing der zieken door handoplegging zou een navolging zijn van hetgeen Jezus zelve deed (Mc. 6, 5).

d. Jezus' hemelvaart, 16, 19 vlg.; vgl. Lc. 24, 50—53; Hand. 1, 9.

19. — Wanneer men niet aanneemt, dat het Mc.-slot slechts een kort en schematisch overzicht geeft van Jezus' verschijningen na de verrijzenis, dan zou men tot de conclusie komen, dat de hemelvaart reeds op den dag der verrijzenis heeft plaats gehad. Sinds v. 9 immers loopt het verhaal door zonder eenige nieuwe tijdsbepaling. Evenals tusschen v. 14 en 15, moeten wij echter ook tusschen v. 18 en 19 een langere tijdruimte plaatsen. Volgens Hand. 1, 3 verliepen er tusschen verrijzenis en hemelvaart veertig dagen. De uitdrukking „toen Hij tot hen gesproken had", is hier dus een literaire overgang, zonder chronologische konsekwenties. — Jezus werd opgenomen ten hemel, d.w.z. door God; deze passieve vorm wordt ook gebruikt Hand. 1, 9. Daar Jezus echter zelve God was, wordt elders gezegd, dat Hij (uit eigen kracht) ten hemel steeg (Joa. 6, 62; 20, 17; 1 Petr. 3, 22; Hebr. 4, 14). De term „ascensio" (opstijging of hemelvaart) is opgenomen in het Credo en dient ook als naam van het Hemelvaartsfeest, terwijl „assumptio" (opneming) op de H. Maagd wordt toegepast. Het zitten

20. Zij echter trokken uit, om overal te prediken; en de Heer werkte met hen mede en bevestigde het woord door de wonderen, die het vergezelden.

---

a a n d e r e c h t e r h a n d v a n G o d is een zinnebeeld om aan te duiden, dat Jezus deel heeft aan de heerschersmacht van God (vgl. 14, 62). Daar Jezus door de hemelvaart overgaat in zijn eeuwige en onsterfelijke bestaanswijze, wordt Hij hier genoemd d e H e e r J e z u s, welke uitdrukking in de evangeliën alleen hier (en misschien Lc. 24, 3) voorkomt. Daardoor wordt het geloof in Jezus' Godheid tot uitdrukking gebracht.

20. — De apostelen van hun kant beginnen Jezus' opdracht uit te voeren. Z ij t r e k k e n u i t e n p r e d i k e n o v e r a l. Jezus houdt zijn belofte; Hij werkt met hen mede en bevestigt het woord zijner apostelen door de wonderen, die het vergezellen. De wonderen zijn als het ware het zegel der echtheid, waardoor hun woord als het woord der waarheid en als het woord van God wordt gekenmerkt. — Evenals het evangelie van Mt., eindigt dat van Mc. met een geweldig perspectief. De verrezen Zaligmaker zetelt aan de rechterhand van God als koning en heerscher, terwijl de leerlingen op aarde, met zijn volmacht en onder zijn bescherming, overal, d.w.z. door geheel de wereld, rondtrekken.

Het Evangelie van Lucas.

L u c a s (een afkorting van Lucanus), de schrijver van het derde evangelie, was volgens Eusebius en Hiëronymus afkomstig uit Antiochië in Syrië, het oudste centrum der heiden-christelijke Kerk. In tegenstelling met de drie andere evangelisten was hij een heiden van geboorte. Dit leiden wij af uit Col. 4, 10—14. Nadat Paulus immers gezegd heeft, dat Aristarchus, Marcus en Jezus, bijgenaamd Justus, zijn eenige Joodsche medewerkers zijn, noemt hij onder de overigen Epaphras, Lucas en Demas; daaruit blijkt, dat de drie laatsten heidenen van oorsprong waren. Van beroep was Lucas geneesheer, want Paulus noemt hem „den geliefden arts" (Col. 4, 14). Wanneer hij geboren werd en op welken leeftijd hij het christelijk geloof aannam, is ons onbekend. Het is echter waarschijnlijk, dat hij jonger was dan Paulus en dat hij tot de eerste heidensche bekeerlingen van Antiochië behoorde (vgl. Hand. 11, 20 vlg.). Dat hij een medewerker van Paulus was, getuigt deze uitdrukkelijk in zijn brieven (Col. 4, 14; Philem. 24; 2 Tim. 4, 11). In de Handelingen wordt Lucas niet met name genoemd. Daar hij echter de schrijver van dit boek is, verraadt hij zijn tegenwoordigheid in Paulus' gezelschap, telkens wanneer hij in den eersten persoon meervoud verhaalt. Dit geschiedt voor den eersten keer tijdens Paulus' tweede apostolische reis, bij zijn verblijf te Troas (16, 10). Van daar vergezelde hij den apostel naar Philippi, waar hij echter achterbleef (16, 10—17). Op de derde reis trok hij met Paulus vanuit Philippi naar Jerusalem (20, 5—21, 18). Ook toen de apostel, na zijn tweejarige gevangenschap te Cesarea, door Romeinsche soldaten naar Rome werd gebracht, was Lucas in zijn gezelschap (27, 1—28, 16). Dat hij gedurende de eerste Romeinsche gevangenschap bij Paulus bleef, blijkt uit Col. 4, 14 en Philem. 24. Tijdens de tweede gevangenschap was hij zelfs zijn éénige metgezel (2 Tim. 4, 11). Over Lucas' verdere lotgevallen weten wij niets met zekerheid. Volgens Gaudentius (omstreeks 420) zou hij met den apostel Andreas te Patras in Achaia den marteldood gestorven zijn. Dat hij behoorde tot de 72 leerlingen, die door Jezus werden uitgezonden om te prediken (Lc. 10, 1—20), of dat hij de niet genoemde metgezel van Cleophas op den weg naar Emmaüs was (Lc. 24, 13—35), is in strijd met den proloog van het derde evangelie; daaruit blijkt immers, dat de schrijver zich niet tot de ooggetuigen der evangelische feiten rekent. Een andere traditie, welke reeds omtrent het jaar 500 bestond, maakt Lucas tot een schilder; er zou te Jerusalem een afbeelding van de H. Maagd geweest zijn, welke aan den evangelist werd toegeschreven (D. Klein, *St. Lukas als Maler der Maria*, Berlijn 1933). Daarom is hij de beschermheilige van de christelijke schilderkunst geworden. — Vgl. F. X. Pölzl, *Die Mitarbeiter des Weltapostels Paulus*, Regensburg 1911, blz. 171—203.

Eenstemmig getuigt de kerkelijke traditie, dat L u c a s d e a u t e u r is v a n h e t d e r d e e v a n g e l i e. Directe getuigenissen ontmoeten wij reeds bij Ireneüs, in het fragment van Muratori, bij Origenes, Tertullianus, Tatianus enz. De schrijvers van het einde der eerste en van het begin der tweede eeuw noemen weliswaar den naam van Lucas nog niet; maar uit hun veelvuldige aanhalingen blijkt, dat zijn evangelie als gezaghebbend erkend werd. Zoo vinden wij toespelingen op het derde evangelie bij Clemens Romanus, in de Didaché, bij Ignatius van Antiochië, Polycarpus van Smyrna. Zeer duidelijke aanhalingen vinden wij in overvloed bij den H. Justinus. Ook de ketters Valentinus, Heracleon en Marcion kenden en gebruikten het.

De eenstemmigheid der traditie is voor ons een overtuigend bewijs. Daar echter sinds de 19de eeuw het auteurschap van Lucas, vooral door de z.g. school van Tübingen, bestreden wordt, willen wij onderzoeken, of de b o e- k e n v a n h e t N. T. het getuigenis der oudheid ondersteunen. De twee geschriften, welke aan Lucas worden toegeschreven, namelijk het derde evangelie en de Handelingen der apostelen, beginnen elk met een voorrede, waarin de schrijver zijn werk opdraagt aan een zekeren Theophilus. De voorrede van de Handelingen toont duidelijk aan, dat dit boek van denzelfden schrijver is als het derde evangelie en dat het door hem als een vervolg op zijn eerste geschrift werd bedoeld. Verder leeren wij uit de voorrede van het derde evangelie, dat de schrijver geen ooggetuige was van de evangelische gebeurtenissen, maar dat hij met zorg de bestaande geschriften en de prediking der ooggetuigen heeft onderzocht.

Wie is nu de s c h r ij v e r d e r H a n d e l i n g e n?

Wij zagen reeds, dat er in dit boek, bij het verhaal van Paulus' apostolische reizen, soms in den eersten persoon meervoud gesproken wordt (16, 10—17; 20, 5—21, 18; 27, 1—28, 16). Dat deze stukken niet door den schrijver zijn ingelascht, maar tot het oorspronkelijk geschrift behooren, is met groote scherpzinnigheid bewezen door A. Harnack *(Lukas der Arzt, der Verfasser des dritten Evangeliums und der Apostelgeschichte,* Leipzig 1906). De schrijver der Handelingen was dus een medearbeider van Paulus, die de tweede en derde apostolische reis gedeeltelijk meemaakte, den apostel op zijn gevangenschapsreis naar Rome vergezelde en ook daar zijn metgezel bleef. De Handelingen geven dus een grooten steun aan de betrouwbaarheid van het derde evangelie, zelfs afgezien van de vraag, wie de schrijver van beide boeken is. Hij was in elk geval iemand, die het volle vertrouwen van Paulus genoot en door zijn reizen en door den omgang met de eerste evangelie-predikers uitstekend op de hoogte kon zijn van de evangelische traditie. Op de derde apostolische reis verbleef hij te Jerusalem, waar hij alle mogelijke inlichtingen kon inwinnen. Daar hij vanuit Cesarea met Paulus naar Rome vertrok (Hand. 27, 1), mogen wij veronderstellen, dat hij gedurende de tweejarige gevangenschap van Paulus in Palestina bleef, zoodat hij zijn kennis gemakkelijk kon aanvullen. Ten slotte ontmoette hij te Rome verschillende apostolische arbeiders, o.a. Petrus en Marcus.

Het zou te verwonderen zijn, dat P a u l u s dezen vertrouwden vriend en medewerker niet i n z ij n b r i e v e n noemde. Welnu, wij vinden daar werkelijk den naam van den man, dien de traditie als den schrijver aanwijst: Lucas. Het weinige, dat de apostel ons over hem zegt, bevestigt zijn identiteit met den schrijver der Handelingen. Hij was immers bij Paulus gedurende zijn eerste (Col. 4, 14; Philem. 24) en tweede gevangenschap (2 Tim. 4, 11)

te Rome. Hoe innig hun onderlinge verhouding was, volgt uit Paulus' uitdrukking „de dierbare geneesheer", waaruit men tevens met groote waarschijnlijkheid afleidt, dat Lucas over de lichamelijke gezondheid van zijn leermeester waakte; het is bovendien beteekenisvol, dat hij gedurende de tweede gevangenschap Paulus' éénige metgezel was. Dat het geheimzinnige „wij" de tegenwoordigheid van Lucas aanduidt, wordt ook bevestigd, doordat de andere op den voorgrond tredende medearbeiders van den apostel in de Handelingen met name genoemd worden. — Vgl. M. Meinertz, *Das Lukasevangelium*, Münster 1912, blz. 8—15.

Het getuigenis der traditie wordt ook bevestigd door de verwantschap, welke er bestaat tusschen het derde evangelie en de brieven van Paulus. Deze laatste predikte aan de heidenen, dat allen zouden gered worden door het geloof in Jezus Christus, den Zoon van God, die door zijn kruisdood de Verlosser van alle menschen was geworden. Welnu, deze gedachte treedt ook in het derde evangelie op den voorgrond. Ook daarin wordt sterk de nadruk gelegd op Jezus' universeele verlossersliefde, die zich tot Joden en heidenen, tot rijken en armen, tot rechtvaardigen en zondaars uitstrekt. Vooral in die gedeelten, welke aan het derde evangelie eigen zijn (het verhaal van Jezus' kindsheid en van de boetvaardige zondares, de parabels over Gods vergevende liefde enz.), treedt deze gedachte duidelijk aan het licht. Niet alleen in den algemeenen opzet, maar ook in enkele speciale gevallen, zooals bijv. in het verhaal van de instelling der H. Eucharistie, stemt het derde evangelie met Paulus overeen (vgl. Lc. 22, 19 vlg. met 1 Cor. 11, 23—26). Deze overeenkomst strekt zich in menigen tekst zelfs uit tot de taal en den zinsbouw.

De taal van het derde evangelie verraadt den niet-Jood en den beschaafden Griek en bevestigt in zoover het auteurschap van den Antiocheenschen geneesheer. Ook de geneeskundige vaktermen, waardoor het derde evangelie zich van zijn beide voorgangers onderscheidt, vormen een kostbaar bewijsstuk. De verhalen der genezingen, welke Marcus op populaire wijze beschrijft, worden door Lucas meermalen vakkundig gewijzigd, vooral wat de aanduiding der ziekte betreft. Dit werd reeds opgemerkt door den H. Hiëronymus in een brief aan Paus Damasus. De volle kracht van dit bewijs is echter ontwikkeld door Hobart (*The medical language of St. Luke*, Dublin 1882), die de geneeskundige termen van het derde evangelie vergeleken heeft met die van de oude geneesheeren, zooals Hippocrates en Galiënus. Ook Harnack (*Lukas der Arzt*, Anhang I) doet dit bewijs zeer krachtig gelden. Als teekenende bizonderheid mogen wij vermelden, dat Lucas in het verhaal van de vrouw, die aan bloedvloeiing leed, wel (met Marcus) mededeelt, dat de ongelukkige al haar vermogen aan de geneesheeren had uitgegeven en geen baat had gevonden; de bemerking, dat haar toestand eer nog erger was geworden, laat hij echter ter wille van zijn collega's weg.

In welken tijd is het derde evangelie ontstaan?

De school van Tübingen, welke het derde evangelie en de Handelingen beschouwde als pogingen tot verzoening tusschen de richting van Petrus en die van Paulus, verschoof het ontstaan dezer geschriften tot in de 2de eeuw n. Chr. Dit is in strijd met het auteurschap van Lucas, die een metgezel van Paulus was en wiens leven dus in de 1ste eeuw n. Chr. valt. Het is eveneens in strijd met de voorrede van het derde evangelie, waarin de schrijver zich

voorstelt als een tijdgenoot van de ooggetuigen. De erkenning van het auteurschap van Lucas heeft dan ook tot noodzakelijk gevolg gehad, dat het ontstaan van het derde evangelie zelfs door de meeste vrijzinnigen in de 1ste eeuw wordt geplaatst.

Overigens loopen de meeningen nog tamelijk ver uit elkander. Dat Lucas tusschen de jaren 95 en 100 zou geschreven hebben, omdat hij de „Antiquitates judaicae" van Flavius Josephus (ontstaan omtrent 94) heeft gekend, wordt door Lagrange (blz. XCII—XCIV) afdoende weerlegd. Anderen meenen, dat Lucas zeker schreef nà het jaar 70 of althans omtrent dien tijd, omdat hij de duistere profetie over „den gruwel der verwoesting", waarvan Mattheüs (24, 15) en Marcus (13, 14) spreken, nader aanduidt als de toekomstige belegering van Jerusalem (21, 20). Daaruit leidt men immers af, dat hij de beteekenis der profetie uit het verloop der gebeurtenissen heeft leeren kennen. Maar ook dit bewijs gaat niet op. Lucas heeft den term „gruwel der verwoesting", welke voor de Joden volstrekt niet zoo duister was, wegens zijn niet-Joodsche lezerskring willen vermijden. Wat hij zegt over de belegering van Jerusalem, kon hij trouwens jarenlang tevoren weten. Jezus' profetie over de verwoesting van den tempel en de stad, de vroegere lotgevallen van Jerusalem en de teekenen des tijds, welke op een naderend conflict wezen, waren voldoende aanduidingen voor een man als Lucas. Eerder zou men dien tekst kunnen gebruiken als een bewijs, dat hij vóór het jaar 70 schreef. Immers, waarom zou hij, indien hij nà het jaar 70 geschreven had, de vervulling van Jezus' profetie niet hebben gebruikt als een bevestiging van het Evangelie en als een rechtvaardiging van de houding, welke zijn leermeester Paulus tegenover het Jodendom aannam? Heeft hij bijv. in de Handelingen (11, 28) niet uitdrukkelijk aangestipt, dat de door Agabus voorspelde hongersnood onder keizer Claudius in vervulling ging?

De oplossing der vraag hangt ten nauwste samen met den tijd van ontstaan der Handelingen; wij zagen immers reeds, dat het derde evangelie in tijdsorde voorafgaat. Welnu, in de inleiding tot de Handelingen zullen wij aantoonen, dat dit geschrift hoogstwaarschijnlijk vóór het einde van Paulus' eerste gevangenschap (61—63 n. Chr.) voltooid was. Daaruit volgt dan, dat het derde evangelie vóór 62—63 n. Chr. ontstond. Van den anderen kant kan men het niet veel vroeger stellen; want uit de voorrede blijkt, dat het Christendom reeds geruimen tijd gepredikt werd en dat er reeds vele geschriften omtrent Jezus in omloop waren.

Met welk doel schreef Lucas zijn evangelie?

Wij constateerden reeds, dat de evangelist, bij de beschrijving van Jezus' leven, sterk onder den invloed stond van zijn leermeester Paulus. Daarom komt bij hem zoo sterk tot uiting de kerngedachte van den apostel: Jezus is de Verlosser van alle menschen. Evenmin als Paulus ontkent hij het verband tusschen Jezus en het volk Israël, tusschen het Evangelie en de oude wet, maar hij stelt toch scherp in het licht, dat Jezus, de Zoon Gods, niet alleen terwille van de Joden in de wereld kwam. Neen, de verlossing, welke Hij door zijn kruisdood bewerkte, was voor alle menschen bestemd. Lucas was meer wereldburger dan de beide andere synoptici, zoodat deze gedachte voor hem een bizondere aantrekkelijkheid had. Hij wist zeer goed, dat het idee van een verlossing onder zijn heidensche tijdgenooten zeer verspreid was. De Egyptenaren, de Syriërs en de Romeinen vereerden hun heerschers dikwijls als „sôtères", als verlossers. De oostersche vergodde-

lijking der koningen en de Grieksche heldenvereering hadden de regeerende vorsten met een goddelijk aureool omgeven en het geloof in hun reddende, vrede en orde scheppende macht doen ontstaan. De Ptolemeën, het Egyptische koningshuis, golden bij hun volk als „theoi sôtères", als goden-verlossers. Deze vereering werd overgedragen op de Romeinsche keizers, die in het door oorlogen en burgertwisten verscheurde Oosten rust en orde hadden doen terugkeeren. Vooral keizer Augustus („Divus Augustus" of „theos Sebastos") gold voor de geteisterde volken als de verlosser bij uitstek. Bekend is in dit verband het opschrift van Priëne, waarin de Grieksche steden in Azië het besluit namen, het jaar te laten beginnen met Augustus' geboortedag; daarin zeggen zij o.a.: „De voorzienigheid, die alles in de wereld regelt, heeft dezen man tot heil der menschen met zulke gaven vervuld, dat zij hem aan ons en aan de komende geslachten als verlosser gezonden heeft. Aan alle oneenigheid zal hij een einde maken en alles zal hij heerlijk herstellen." Vgl. W. Bousset, *Die Religion des Judentums*[3], Tübingen 1926, blz. 225; L. Dürr, *Ursprung und Ausbau der israelitisch-jüdischen Heilandserwartung*, Berlijn 1925, blz. 74—86). — Tegenover deze menschelijke en gebrekkige verlossers stelt Lucas den Zoon Gods, die de wereld komt verlossen van de zonde en van den eeuwigen dood. Jezus Christus is de eeuwige ware Verlosser. Tegenover het officiëele vreugdebetoon over de kroning van een nieuwen heerscher stelt hij de vreugde der herders en den zang der engelen: „Glorie aan God in den hooge en vrede op aarde onder de menschen van goeden wil!" Het is ook niet zonder reden, dat hij het verhaal van Jezus' geboorte begint met de vermelding van het besluit van keizer Augustus (2, 1). Degene, die door de groote wereld als de god-verlosser beschouwd werd, was immers slechts een ondergeschikt werktuig in het plan van God, die door Jezus de menschen wilde verlossen.

De gedachte der verlossing beheerscht het geheele evangelie van Lucas. spreekt over de verlossing van Israël in het Benedictus (1, 68 vlg); de profetes Maria verheerlijkt God als haar redder in het Magnificat (1, 46); Zacharias Anna is overtuigd, dat eindelijk Jerusalem's verlossing zal komen (2, 38). Omdat Jezus de Verlosser aller menschen is, voert Lucas zijn stamboom op tot Adam, den stamvader van het menschelijk geslacht (3, 23—38). In de synagoge te Nazareth leest Jezus de profetie van Isaias (61, 1 vlg.) voor, waarin Hij wordt aangekondigd als de bevrijder der gevangenen (4, 19). Omdat hij in Jezus vooral den Verlosser ziet, stelt Lucas zijn barmhartigheid jegens de zondaars op den voorgrond. Evenals de beide andere synoptici spreekt hij van de roeping van den tollenaar Levi tot het apostelambt en over Jezus' minzamen omgang met de tollenaars en zondaars, maar hij geeft bovendien het verhaal der onbekende zondares (7, 36—50), de parabels van de verloren drachme en van den verloren zoon (15, 8—32), de bekeering van Zacheüs (19, 1—10) en van den gekruisigden boosdoener (23, 39—43). Geheel het evangelie wordt bezield door de gedachte, welke het sterkst tot uiting komt in de parabel van den verloren zoon (het meesterstuk van het derde evangelie): de vreugde van den Vader om de bekeering van één zondaar.

Dit wil echter niet zeggen, dat het evangelie van Lucas al te weekelijk of toegeeflijk zou zijn tegenover den zondigen toestand, waarin de wereld ten tijde van Christus verkeerde. Gods barmhartigheid wil gaarne de zonden vergeven, maar deze vergeving wordt alleen geschonken aan degenen, die in werkelijkheid tot inkeer komen. Het evangelie van Gods

barmhartigheid is tevens het evangelie, dat de hardste eischen stelt aan het menschelijk egoïsme. Geen evangelist heeft zóó scherpe vermaningen tegen de hebzucht der rijken, als Lucas. Zijn kennis der heidensche maatschappij had hem geleerd, dat de hebzucht de menschen ongevoelig maakte en dat de armen aan hun lot werden overgelaten. Daarom heeft hij den nadruk gelegd op de onderrichtingen over den rijkdom, waarin de goedheid van den Zaligmaker jegens de misdeelden zoo schitterend uitblinkt. Daarom vinden de zaligsprekingen der bergrede bij Lucas een verschrikkelijke echo in het Wee tegen de rijken (6, 24—26). Hij prijst de liefde van den honderdman voor zijn knecht (7, 2), keurt de onverschilligheid van den rijken Simon jegens den Zaligmaker af (7, 44—46), vermeldt met voldoening, dat de Galileïsche vrouwen Jezus met haar vermogen ten dienste stonden (8, 3), wijst op den verderfelijken invloed van de zorgen, den rijkdom en de genoegens van het leven, welke het woord Gods verstikken (8, 14). Hij verhaalt, dat Jezus zich niet wil inlaten met een erfeniskwestie (12, 13 vlg.), geeft de parabel van den barmhartigen Samaritaan, waarin de naastenliefde zoo hoog verheven wordt (10, 30—37), stelt de boosheid van den rijkdom in het licht door de parabel van den rijke, die enkel denkt aan de vermeerdering van zijn bezit en een plotselingen dood sterft (12, 15—21), vermeldt Jezus' vermaning (gericht tot den rijken gastheer) om de armen, gebrekkigen, kreupelen en blinden aan zijn tafel te noodigen (14, 12—14), geeselt de gierigheid der Farizeën (16, 14) en geeft ten slotte de parabel, waarin Gods goedheid voor den arme en zijn veroordeeling van den onbarmhartigen rijke scherp tegenover elkaar worden gesteld: de parabel van Lazarus en den hardvochtigen rijkaard (16, 19—31).

Toch bevat het evangelie van Lucas niet een verheerlijking van de sociale revolutie, zooals sommigen hebben gemeend (bijv. de socialist K. Kautsky in zijn werk: *Ursprung des Christentums*, 1908). Het Christendom is volgens Kautsky een product van de economische en sociale toestanden in de toenmalige wereld. Oorspronkelijk was het een proletarische beweging, welke door het toetreden van andere volksklassen misvormd werd tot het latere Christendom. Vooral in het derde evangelie leven nog de proletarische gedachte en de klassenhaat. Volgens de parabel van den armen Lazarus komen de rijken in de hel, enkel omdat zij rijk zijn. In de bergrede worden de bedelaars zalig geprezen en wordt het Wee over de rijken uitgesproken, omdat de sociale verhoudingen zullen omgekeerd worden. Jezus' aansporing tot de apostelen om zich een zwaard te koopen (22, 35—38) was een oproep tot een gewelddadige omwenteling. Deze omwenteling mislukte en kostte Jezus het leven. — De weerlegging dezer phantastische theorie moet hoofdzakelijk bij de verklaring der teksten gegeven worden. Wij willen hier enkel zeggen, dat zij een volkomen miskenning is van het geestelijk karakter van Jezus' Godsrijk, dat ook in het derde evangelie op elke bladzijde geleerd wordt. Jezus predikt niet de sociale revolutie, maar bereidt de menschen voor op de komst van het rijk Gods. Daarin zal, bij de beoordeeling der menschen, een andere maatstaf gelden, dan die van rijkdom en armoede, zooals bijv. blijkt uit de parabel van Lazarus en den rijkaard. Maar Jezus wil zich niet mengen in aardsche zaken en wil niet de sociale orde omver werpen, al kan men veilig beweren, dat Hij door zijn gebod der naastenliefde, door zijn strenge waarschuwingen aan het adres der rijken en vooral door zijn voorbeeld van onthechting, meer gedaan heeft tot de

verzachting der tegenstellingen, dan alle sociale hervormers tezamen (vgl. P. Dausch, *Christus in der modernen sozialen Bewegung,* Münster 1920, blz. 20—36).

Lucas is onder de evangelisten de fijnzinnige psycholoog en teekenaar van karakters. Wanneer de traditie, dat hij zelve een schilder was, ook al niet vaststaat, hij verdient niettemin de patroon der christelijke schilders te zijn, omdat de meeste hunner voorstellingen door zijn evangelie geïnspireerd werden. Men denke aan de boodschap des engels, het bezoek van Maria aan Elisabeth, de geboorte van Jezus en de aanbidding der herders, Jezus onder de leeraars in den tempel, de zondares aan Jezus' voeten, Maria en Martha, de leerlingen van Emmaüs enz. Hij leidt ons binnen in het gedachten- en gevoelsleven der optredende personen. Reeds aanstonds maken wij kennis met den bedachtzamen en twijfelenden Zacharias, de nederige en onbaatzuchtige Elisabeth, de geestdriftige herders, den hooggestemden Simeon, de trouwe en vrome Anna, vooral echter met de reine en meditatieve Maagd, die alle woorden en feiten in haar hart bewaarde. Meesterstukken van karakterteekening zijn bijv. Jezus' gastheer Simon en de boetvaardige zondares, Martha en Maria, de vader en zijn beide zonen in de parabel van den verloren zoon, de Farizeër en de tollenaar in den tempel, de rijke tollenaar Zacheüs. — Maar de grootste liefde en toewijding heeft Lucas besteed aan de karakterteekening van Jezus; meer dan de andere evangelisten legt hij den nadruk op de hoedanigheid, waarin de Christenen Jezus zoo gaarne zien, op zijn hoedanigheid van „goddelijken Verlosser". Jezus' goddelijke en menschelijke natuur smelten samen tot een heerlijk harmonische persoonlijkheid, waarin de almacht Gods zich in menschelijk begrijpen neerbuigt over alle zieken, zwakken, armen en zondaren. Vrome liefde, fijngevoelig begrip en literaire vaardigheid hebben den evangelist in staat gesteld om tafereeltjes te scheppen, welke het hart van den Christen ten diepste ontroeren.

Lucas legt ook, meer dan de andere evangelisten, den nadruk op de noodzakelijkheid van het gebed. God is immers de Algoede, die geen weerstand kan bieden aan een volhardend gebed. Jezus zelve gaf ons het voorbeeld. Dit wordt ook door Mattheüs en Marcus vermeld (Mt. 14, 23; 26, 39; Mc. 1, 35; 6, 46; 14, 35), maar Lucas verhaalt tot negenmaal toe, dat Jezus bad (3, 21; 5, 16; 6, 12; 9, 18. 29; 11, 1; 22, 32; 23, 34. 46). Dikwijls ook heeft Hij volgens Lucas de apostelen vermaand tot een vurig en volhardend gebed. Beteekenisvol in dit opzicht zijn de parabels van den lastigen vriend (11, 5—13) en van den onrechtvaardigen rechter (18, 1—8). De leerlingen moeten altijd bidden (21, 36); en dit gebed moet een echte smeekbede zijn, niet een openbaring van zelfgenoegzamen hoogmoed, zooals duidelijk gemaakt wordt door de parabel van den Farizeër en den tollenaar (18, 11—13).

De tegenstelling tusschen de goedheid van den almachtigen God en de hulpbehoevendheid van den mensch doet Lucas zoo dikwijls spreken van den lof en den dank, welke aan God gebracht worden. Telkens wanneer Gods goedheid zich in Jezus' wonderen openbaart, geven de menschen uiting aan hun dankbaarheid door God te loven (1, 58. 64; 2, 20. 38; 5, 26; 7, 16; 9, 44; 13, 13; 17, 15; 18, 43; 19, 37; 24, 53). De vreugde om de verlossing werpt haar glans over het geheele evangelie van Lucas, dat inderdaad een blijde boodschap is. Ontleent de Kerk haar mooiste lofzangen niet aan den derden evangelist? Het Gloria in excelsis der herders wordt gezongen in de H. Mis,

het Benedictus van Zacharias in de Lauden, het Magnificat van Maria in de Vespers, het Nunc dimittis van Simeon in de Completen.

Lucas' evangelie is ten slotte het evangelie van de vrouw. Vooreerst brengt het ons, meer dan de andere, in contact met de heiligste en reinste der vrouwen, Maria. Ook Mattheüs en Marcus zeggen ons, dat zij de maagdelijke moeder van den Zoon Gods is, en leggen zoo den onwrikbaren grondslag, waarop zich het gebouw harer grootheid en heiligheid optrekt, maar verder zijn zij uiterst sober in hun gegevens. Geen enkel gezegde van de H. Maagd vinden wij in hun evangeliën opgeteekend. In Jezus' openbaar leven vermelden zij omtrent haar niets anders dan een schuchtere poging om haar Zoon te spreken, een poging, welke bovendien mislukt (Mt. 12, 46—50; Mc. 3, 31—35). Joannes verhaalt Maria's tusschenkomst bij het eerste wonder te Kana (2, 1—11) en haar tegenwoordigheid op den Golgotha (19, 25—27). Maar Lucas geeft veel meer. Zijn eerste twee hoofdstukken zijn vol van gegevens omtrent de Moedermaagd; daaruit leidt men terecht af, dat hij middellijk of onmiddellijk met Jezus' Moeder in aanraking is geweest. Misschien heeft hij het juist daaraan te danken, dat hij de meest fijngevoelige geschiedschrijver van Jezus geworden is. Hij leidt ons binnen in het huiselijk leven van Maria's bloedverwanten, Zacharias en Elisabeth, doet ons tegenwoordig zijn bij de intieme en persoonlijke boodschappen, welke God door den engel aan zijn uitverkoren zielen zendt, onthult ons het reine en vrome zieleleven der nederige Maagd van Nazareth in haar gesprek met Gabriël, schildert ons Jezus' geboorte te Bethlehem, aan welk verhaal het schoone Kerstfeest al zijn glans ontleent, doet ons opgaan naar Jerusalem, waar de kleine Jezus wordt opgedragen aan den Vader, verhaalt ons het beteekenisvolle feit van Jezus' wedervinding in den tempel. In al deze verhalen beluisteren wij de herinnering van Maria, die alles trouw in haar hart bewaarde (2, 19. 51). Wij leeren daarin kennen de schuchtere zorgen der maagd (1, 29. 34), haar onderwerping aan Gods wil (1, 38), haar stille vreugde om het groote gebeuren (1, 39), haar liefde en dienstvaardigheid voor haar oudere bloedverwante (1, 40), haar jubelende dankbaarheid om de goddelijke uitverkiezing (1, 46—55), haar moedersmart wegens de armelijke omstandigheden van Jezus' geboorte (2, 7), haar vreugde om de vereering der herders en den zang der engelen (2, 19), haar droevige voorgevoelens bij Simeon's profetie (2, 34), haar stille moedervreugde bij het zien, hoe Jezus in de verborgenheid van Nazareth toenam in kracht en wijsheid en hoe Gods genade op Hem rustte (2, 40), haar doodsangst om het verlies van Jezus (2, 48) en haar angstige verbazing over zijn ongewoon gedrag (2, 50). Lucas heeft ons het beeld geteekend van het wonderbare Huisgezin in Nazareth, het toonbeeld van elk christelijk gezin, van den kleinen Jezus, die gehoorzaamde aan zijn ouders, van Maria, die maagd was en tevens zorgvolle moeder en trouwe echtgenoote, van Joseph, die door zijn reine liefde Beiden beschermde.

Door zijn eerbiedige beschrijving van Maria's persoonlijkheid heeft Lucas de vrouw in haar eer hersteld, niet alleen als moeder, maar ook als maagd. Daartoe heeft hij ook bijgedragen door het groote aandeel, dat hij in zijn evangelie aan de vrouwen toekent. Wij spraken reeds over Elisabeth, de moeder van Jezus' voorlooper, die naast haar twijfelenden man een voorbeeld was van geloof, nederigheid en profetische verlichting, over de profetes Anna, de vrome weduwe, die altijd in den tempel verbleef en de vreugde der vrouwen vertolkte over de komst van den Zaligmaker. Verder ontmoeten wij

nog de weduwe van Naïn, de troostelooze moeder, die uit Jezus' handen haar zoon levend terugontving, de zondares, die neerlag aan Jezus' voeten en zoo fijn vrouwelijk haar liefde en berouw openbaarde, de trouwe Galileïsche vrouwen, die voor Jezus en zijn leerlingen in stoffelijk opzicht zorgden, de bedrijvige Martha en de meditatieve Maria, de dappere onbekende, die de moeder van Jezus verheerlijkte, de medelijdende vrouwen van Jerusalem, die bij den algemeenen haat Jezus' partij kozen door haar tranen.

Zoo is Jezus de Verlosser der wereld geworden, niet alleen door haar zonden uit te boeten aan het kruis, maar tevens door de gedachten en gevoelens op te wekken, welke haar zouden hervormen. Hij heeft liefde en barmhartigheid gebracht, waar haat en onverschilligheid heerschten. Hij heeft de tegenstelling tusschen de standen verzacht door de armen tevredenheid, de rijken milddadigheid te leeren. Hij heeft liefde gewekt voor de reinheid en nederigheid door zijn eigen voorbeeld en dat zijner Moeder. Hij heeft aan de zondaars den weg tot God getoond door de tranen der zondares en de nederige bekentenis van den gekruisigden boosdoener. Hij heeft den menschen het middel aangewezen, waardoor zij het hart van God kunnen veroveren, namelijk het gebed. Hij heeft de blijheid der verlossing en verzoening gebracht aan het wanhopige menschdom. — Zoo heeft Lucas inderdaad het doel bereikt, dat hij zich bij het schrijven van zijn evangelie voorstelde: Jezus te doen kennen als den Verlosser der wereld.

Wij komen nu aan de behandeling van de vraag, welke bronnen Lucas gebruikt heeft.

Hij is de eenige van de evangelisten, die ons daaromtrent eenige gegevens verstrekt. In zijn voorrede wijst hij namelijk op de vele geschriften, die omtrent Jezus' leven in omloop waren, en op de eerste ooggetuigen. Bovendien verzekert hij ons, dat hij alles van den aanvang af nauwkeurig heeft nagegaan. Wij mogen dus aannemen, dat zijn bronnen van schriftelijken en mondelingen aard waren.

Onder de schriftelijke bronnen, welke Lucas gebruikte, is vooreerst het Marcus-evangelie. Dit mag wel als vaststaand beschouwd worden. Vooreerst weten wij uit Col. 4, 10. 14, dat de beide evangelisten samen te Rome vertoefden als medewerkers van Paulus en dat Lucas dus met Marcus in contact is geweest. Het overtuigende bewijs wordt echter geleverd door de vergelijking van hun beider geschriften. Afgezien van de kindsheidgeschiedenis in hfdst. 1 en 2, van het groote reisverhaal in 9, 51—18, 14 en van het verhaal van Jezus' lijden, dood en verheerlijking in hfdst. 22—24, geeft Lucas de meeste pericopen van Marcus en nagenoeg in dezelfde volgorde. Men vergelijke bijv. Lc. 4, 31—6, 19 met Mc. 1, 21—3, 19; Lc. 8, 4—9, 50 met Mc. 4, 1—9, 41; Lc. 18, 15—21, 38 met Mc. 10, 13—13, 37. Wanneer men dan tevens constateert, dat elke pericope op zich een groote overeenkomst bij beide evangelisten vertoont, dan komt men tot het besluit, dat een gemeenschappelijke mondelinge traditie niet voldoende is om deze verschijnselen te verklaren, maar dat er een literaire afhankelijkheid bestaat. Dat de traditie ook een andere volgorde van de pericopen kende, volgt immers uit het evangelie van Mattheüs.

Lucas heeft zijn voorganger echter niet slaafs gevolgd. Ook in de gemeenschappelijke pericopen wijkt hij herhaaldelijk af. Vooreerst heeft hij den stijl van Marcus meer in overeenstemming gebracht met het Grieksche taalgevoel. De sterk Semietisch getinte taal van Marcus heeft hij gezuiverd,

de Arameesche uitdrukkingen weggelaten en de oneffenheden in de voorstelling verwijderd. Gewoonlijk blijkt uit de vergelijking, dat Marcus een uitstekend en levendig verhaler, Lucas daarentegen een literair ontwikkeld schrijver is. Lucas laat niets weg, dat voor de godsdienstige beteekenis van het verhaal noodig is, maar de volgens zijn inzicht overtollige details gaat hij voorbij. Marcus verhaalt levendig en populair, wijdt aan een bijkomstigheid soms zóóveel aandacht, dat hij van de hoofdzaak afwijkt, volgt de ontwikkeling der feiten op den voet, zonder tevoren voor elk onderdeel de juiste plaats en den aan zijn belangrijkheid evenredigen omvang te bepalen. Lucas vermijdt deze literaire onvolmaaktheden. Zijn verhaal is klaar en sober, de beteekenis van het feit wordt scherp in het licht gesteld, de bijkomstigheden worden weggelaten of tot de juiste proporties teruggebracht.

Wanneer wij nagaan, wat Lucas weglaat, dan leeren wij zijn opvattingen en tevens zijn geestesaanleg kennen. Hij is blijkbaar zeer gevoelig en schrikt terug voor bizonderheden, die zijn afschuw opwekken. Hij verzwijgt bijv., dat Jezus' bloedverwanten den Zaligmaker krankzinnig verklaarden (Mc. 3, 21), dat Judas Hem werkelijk kuste (Mc. 14, 45), dat de knechten Hem in het gezicht sloegen (Mc. 14, 65) en Hem als spotkoning behandelden (Mc. 15, 16—20). Hij laat ook die pericopen weg, welke aan zijn niet-Joodsche lezers aanstoot konden geven, bijv. Jezus' schijnbare hardheid tegenover de Syrophoenicische vrouw (Mc. 7, 24—30). Ook de sterke paradoxen, welke voor de Semieten zeer gewoon waren, maar de Grieken konden afstooten, neemt hij niet op, bijv. het woord over het afkappen van hand en voet en het uitrukken van het oog (Mc. 9, 43—48). Hij schijnt gevreesd te hebben, dat sommige feiten misverstand konden veroorzaken, bijv. de genezing van den doofstomme (Mc. 7, 31—37) en die van den blinde (Mc. 8, 22—26), welke misschien den indruk wekten, alsof Jezus uiterlijke voorwerpen noodig had en het wonder slechts met moeite kon tot stand brengen; ook de vervloeking van den vijgeboom (Mc. 11, 12—14) kon aan zijn lezers vreemd toeschijnen. Tevens laat hij die pericopen weg, welke overeenkomst vertoonen met een reeds opgenomen verhaal, daar hij als kunstzinnig auteur elke herhaling zooveel mogelijk moet vermijden; daaronder valt bijv. de tweede broodvermenigvuldiging (Mc. 8, 1—10). De specifiek-Joodsche aangelegenheden oordeelt hij voor zijn heidensche lezers onbegrijpelijk of nutteloos, bijv. den dood van Joannes den Dooper (Mc. 6, 17—29), de vraag over reinheid en onreinheid (Mc. 7, 1—23), de waarschuwing tegen het zuurdeeg der Farizeën en van Herodes (Mc. 8, 14—21), de komst van Elias (Mc. 9, 10—13), de kwestie van de echtscheiding (Mc. 10, 2—12). Wat de apostelen in een ongunstig daglicht stelt, bijv. hun onmacht om den duivel uit te drijven (Mc. 9, 28 vlg.), de berisping van Petrus (Mc. 8, 32 vlg.), de vraag der zonen van Zebedeüs (Mc. 10, 35—45), oordeelt hij ook minder geschikt. — De reden, waarom Lucas een pericope weglaat, is echter niet altijd aan te geven. Dit is begrijpelijk, want elke schrijver heeft persoonlijke opvattingen, welke men niet altijd doorgronden kan. Uit de weglatingen kan men dus volstrekt niet afleiden, dat hij het Marcus-evangelie kende in een korteren en meer primitieven vorm (den z.g. Proto-Marcus). Lucas zegt trouwens niet, dat hij vollediger wil zijn, dan zijn voorgangers.

Wat de kleinere details betreft, stellen wij het volgende vast. Lucas laat meerdere plaatsbepalingen weg: bijv. Kapharnaüm (Mc. 2, 1), langs het meer (Mc. 2, 13), Idumea (Mc. 3, 8), de Dekapolis (Mc. 5, 20), door

Galilea (Mc. 9, 30), Gethsemani (Mc. 14, 32); verder ook namen van personen: bijv. Simon (Mc. 1, 36), den zoon van Alpheüs (Mc. 2, 14), Abiathar (Mc. 2, 26), Boanerges (Mc. 3, 17), Bartimeüs (Mc. 10, 46), Alexander en Rufus (Mc. 15, 21), Salome (Mc. 15, 40). Ook uitdrukkingen, welke specifiek Joodsch zijn, worden door hem vermeden of gewijzigd. Zoo zegt hij niet, dat Jezus anders leerde dan de schriftgeleerden (Mc. 1, 22); hij beschrijft niet den vorm van het Galileïsche dak (Mc. 2, 4); de ezelsmolensteen (Mc. 9, 42) wordt vervangen door een molensteen (Lc. 17, 2); hij vermeldt niet de Arameesche woorden „talitha koem" (Mc. 5, 41), „ephpheta" (Mc. 7, 34), „hosanna" (Mc. 11, 10), „Rabbi" (Mc. 9, 5; 10, 51; 14, 45), „Rabboni" (Mc. 10, 51), „Abba" (Mc. 14, 36), „Golgotha" (Mc. 15, 22).

De verhouding van Lucas tot Mattheüs hebben wij reeds besproken bij de behandeling der synoptische kwestie (blz. 15). Wij kwamen daar tot de bevinding, dat Lucas in het verhalend gedeelte van zijn evangelie weinig of geen overeenkomst met Mattheüs vertoont. Daaruit leidden wij af, dat Lucas ons tegenwoordig Mattheüs-evangelie niet voor oogen had; want waarom zou hij altijd Marcus en nooit Mattheüs gevolgd hebben, indien hij beide geschriften kende? Daarentegen zagen wij, dat Lucas in de redevoeringen en spreuken van Jezus zeer sterk met Mattheüs overeenstemt, zoodat een literaire afhankelijkheid moet aangenomen worden. Dit voerde ons tot de veronderstelling, dat Lucas niet het geheele Mattheüs-evangelie, maar een uittreksel daaruit, dat alleen redevoeringen bevatte, tot zijn beschikking had. De theorie van de Logia als gemeenschappelijke bron hebben wij echter uitdrukkelijk verworpen. — Wanneer wij nu Jezus' redevoeringen bij Mattheüs en Lucas vergelijken, dan komen wij tot de volgende bevindingen. Lucas gaat met de redevoeringen van Mattheüs op dezelfde wijze te werk, als met de verhalen van Marcus: Hij laat datgene weg, wat voor zijn niet-Joodsche lezers van minder belang is. Zoo laat hij uit de bergrede juist dat gedeelte weg, wat bij Mattheüs het voornaamste is, namelijk de tegenstelling tusschen de oude wet en het Evangelie. Evenzoo handelt hij met de groote strafrede van Mattheüs (hfdst. 23) tegen de schriftgeleerden en Farizeën. Vervolgens verdeelt hij de groote redevoeringen van Mattheüs, welke vaak zeer verschillende onderwerpen behandelen, in kleinere stukken, welke één bepaalde strekking hebben. Dat hij daarbij willekeurig te werk gaat, mogen wij bij een man als Lucas niet veronderstellen. Blijkbaar is dit het gevolg van het nauwkeurig onderzoek, dat hij volgens zijn voorrede heeft ingesteld en dat hem de gegevens aan de hand deed om „ordelijk" te verhalen (Lc. 1, 3 vlg.). Zoo schijnt hij bijv. een persoonlijk gegeven te hebben omtrent den tijd en de plaats, waarop Jezus zijn leerlingen het Onze Vader leerde; want hij licht het uit de bergrede en verplaatst het naar een later tijdstip en in de nabijheid van Jerusalem (Lc. 11, 1—4). Ook wat den vorm betreft, handelt hij met Mattheüs op dezelfde wijze, als met Marcus: Hij vervangt de meer primitieve en Palestijnsche uitdrukkingen door andere, welke voor zijn lezers duidelijker zijn. Zoo heeft hij bijv. in 6, 32, in plaats van de Joodsche begrippen „tollenaars" en „heidenen" (Mt. 5, 46 vlg.), den meer algemeenen term „zondaars", en in plaats van de begroetingen, waaraan de Joden zooveel gewicht hechtten, het meer algemeene begrip „weldoen". Meerdere van zulke wijzigingen zullen wij in den commentaar constateeren.

Uit welke bron put Lucas zijn gegevens omtrent Jezus' kindsheid (hfdst. 1 en 2)? Wanneer wij zien, welk een plaats Maria in deze hoofdstukken

inneemt, dan moeten wij tot de conclusie komen, dat hij zijn inlichtingen middellijk of onmiddellijk van haar ontving. Wij zeiden immers reeds, dat de evangelist te Jerusalem vertoefde en gedurende Paulus' gevangenschap te Cesarea, waarschijnlijk in Palestina verbleef. Hij schijnt zich zelfs te beroepen op Maria's herinnering; want hij zegt, dat zij alles in haar hart bewaarde (2, 19. 51). De Arameesche kleur van hfdst. 1 en 2, welke zoozeer afsteekt tegen den eigenlijken stijl van Lucas, heeft velen doen meenen, dat hij ze aan een schriftelijke bron ontleent. Dit is echter volstrekt niet te bewijzen; want het Arameesch karakter is heel goed te verklaren uit de primitieve overlevering, waaruit hij ze put. Op den oorsprong dezer overlevering schijnt hij ook te duiden in 1, 65: „Al deze dingen werden in het bergland van Judea besproken." Het vermoeden, dat het verhaal van Jezus' kindsheid bij Lucas oorspronkelijk van Marcus zou zijn (L. Dieu, *L'évangile de l'enfance, dans S. Luc, serait-il de S. Marc?* Revue d'histoire ecclésiastique 1928, blz. 573—592), is volstrekt ongemotiveerd.

Maar behalve het kindsheidverhaal heeft Lucas vele andere pericopen, welke hem eigen zijn; deze vinden wij vooral in het groote reisverhaal (9, 51—18, 30). Het is mogelijk, dat hij daarbij gebruik maakt van de geschriften, waarover hij in zijn voorrede spreekt; maar dit is onmogelijk te bewijzen. De veronderstelling van een Joodsch-christelijke bron, welke niet alleen het kindsheidverhaal, maar ook de overige persoonlijke gegevens van Lucas bevatte, kunnen wij naar het rijk der phantasie verwijzen. Wij hebben echter een andere verklaring, welke Lucas ons zelve in de voorrede aan de hand doet. Hij beroept zich daar immers op de eerste ooggetuigen, aan wie hij en de andere samenstellers van verhalen hun inlichtingen ontleenden. Hij heeft van zijn omgang met deze ooggetuigen partij getrokken om „alles van den aanvang af nauwkeurig te onderzoeken". Wie waren deze ooggetuigen? Daar Lucas meer dan de andere evangelisten spreekt over de vrouwen, die met Jezus in contact kwamen, mogen wij veronderstellen, dat hij menige bizonderheid van haar vernam. Zoo is het mogelijk, dat Joanna, de vrouw van Chuza, die hofmeester was van Herodes Antipas, hem de speciale inlichtingen gaf, welke hij omtrent den viervorst bezit (Lc. 13, 31—33; 23, 8—12). De diaken Philippus, dien hij in de Handelingen (8, 5 vlg.) voorstelt als den geloofsprediker in Samaria, kan hem feiten medegedeeld hebben omtrent Jezus' verblijf in Samaria (bijv. 17, 11—19). Daar hij omtrent Joannes een paar bizonderheden weet, welke bij Mattheüs en Marcus ontbreken (Lc. 9, 54; 22, 8), kan ook deze onder zijn zegslieden gerekend worden. Bovendien kwam hij te Jerusalem waarschijnlijk in contact met meerdere apostelen en leerlingen, die ooggetuigen geweest waren. Daaraan dankt hij zonder twijfel de vele belangrijke inlichtingen, welke hij ons mededeelt omtrent Jezus' laatste verblijf in de H. Stad. Te Rome ontmoette hij Petrus en Marcus, wier catechese hij, gelijk wij zagen, als hoofdbestanddeel in zijn evangelie verwerkte.

Wat taal en stijl betreft, munt Lucas uit boven Mattheüs en Marcus. Zijn Grieksch is wel niet klassiek, maar hij toont niettemin groote vaardigheid en beheerscht de regels van de spraakkunst en de syntaxis. De goed gebouwde periode, waarmee hij zijn evangelie begint (1, 1—4), verraadt reeds aanstonds den man van meer dan gewone beschaving. De sterk Semietische tint van sommige stukken, zooals het kindsheidverhaal en het verhaal van de leerlingen van Emmaüs, is te verklaren door de mondelinge traditie, waarvan

hij gebruik maakte. Hij is vooral een meester in het beschrijven van mooie en roerende tafereelen, zooals bijv. het gastmaal bij Simon (7, 36—50), de barmhartige Samaritaan (10, 30—37), Maria en Martha (10, 38—42), de verloren zoon (15, 11—32). Hij toont daarin een groote psychologische kennis, een scherpe opmerkingsgave en vooral een rijk en gevoelig hart.

Wanneer onze meening juist is, dat het evangelie korten tijd vóór 62—63 n. Chr. ontstond, dan mogen wij aannemen, dat het te Rome voltooid en in het licht gegeven werd. De voorbereidende werkzaamheden en de verzameling van de stof zullen wel vroeger, in Jerusalem en Cesarea, begonnen zijn. Zooals uit de voorrede blijkt, werd het gericht aan een zekeren Theophilus, een man van voorname afkomst. Daarmede is echter niet gezegd, dat het alleen voor diens persoonlijk gebruik bestemd was. De opdracht aan een voornaam heiden-Christen gaf aan het evangelie een zeker aanzien en bevorderde zijn verspreiding in de kringen, waartoe Theophilus behoorde. Om Theophilus en de andere heiden-Christenen in hun geloof te bevestigen, schreef Lucas een nieuw leven van Jezus, dat op een nauwkeurig onderzoek berustte en waarin de gebeurtenissen ordelijk gerangschikt waren. De beteekenis van het woordje „ordelijk" moeten wij niet te eng nemen, alsof het alleen zou slaan op de chronologische volgorde. Zeker, ook daarop heeft Lucas bij zijn onderzoek gelet; en wanneer hij van zijn voorgangers afwijkt, moeten wij daarmee ernstig rekening houden. Maar dit wil niet zeggen, dat de door hem aangenomen orde altijd chronologisch juist is. Ten slotte heeft hij, als meer geschoold geschiedschrijver, de evangelische feiten in de wereldgeschiedenis ingelascht door de vermelding van keizer Augustus en den landvoogd Quirinius (2, 1 vlg.); bij het begin van het optreden van Joannes den Dooper (3, 1 vlg.) heeft hij zelfs een uitvoerige synchronistische tijdsopgave.

Omtrent plan en indeeling van het evangelie kunnen wij het volgende vaststellen.

De eerste sectie omvat hfdst. 1 en 2 en houdt zich bezig met de voorbereiding van Jezus' komst. De samenhang van het Evangelie met het Oude Verbond wordt reeds aanstonds aangetoond, doordat de eerste boodschap van de naderende verlossing gebracht wordt aan een priester, en wel in den tempel te Jerusalem. Dat het Evangelie echter iets nieuws is en een einde zal maken aan de oude theocratie, volgt uit de tweede boodschap, welke gericht is tot een eenvoudige maagd in het afgelegen Nazareth. Lucas toont ons aan, hoe klein het begin van het verlossingswerk is; want al de gebeurtenissen van het eerste deel spelen zich af in het intieme familieleven van enkele personen. Hier vooral is Lucas de fijne psycholoog. Hij verhaalt niet enkel de feiten, maar doet de menschen voor ons leven en onthult ons hun gemoedsbewegingen. De gestalten van Zacharias en Elisabeth, van Simeon en Anna, en vooral van de H. Maagd heeft hij met de grootste toewijding geteekend. Toch geldt zijn belangstelling op de eerste plaats de twee kinderen, wier geboorte door den engel wordt aangekondigd: Joannes en Jezus. In aansluiting aan het O. T. en met oud-testamentische uitdrukkingen wordt hun toekomstige taak aangegeven. De rol, welke Jezus in dit deel speelt, is nog zeer bescheiden. Lucas verhaalt zijn geboorte en bepaalt zich verder tot de korte bemerking, dat Hij opgroeit in Nazareth en toeneemt in kracht en wijsheid. Maar toch is Hij het middelpunt. De beide boodschappen uit den hemel hebben op Hem betrekking en zijn lof wordt verkondigd door

Elisabeth, Maria, Zacharias, de engelen, de herders, Simeon en Anna. Lucas eindigt met een woord van den twaalfjarigen Jezus, waarin Deze voor een oogenblik de enge banden van het familieleven verbreekt en zich den door God gezonden Messias toont. Dan gaat Hij weer met zijn ouders naar Nazareth en blijft daar in stille gehoorzaamheid tot aan zijn openbaar optreden.

De tweede sectie (3, 1—4, 13) verhaalt de voorbereiding van Jezus' openbaar optreden: den doop in den Jordaan en de bekoring in de woestijn. De twee hoofdpersonen, wier geboorte en jeugd ons in de eerste sectie verhaald werden, beginnen hun zending te vervullen. Dit beslissende moment in de wereldgeschiedenis wordt plechtig vastgelegd door de opsomming van de gelijktijdige heerschers (3, 1 vlg.). Dan treedt Jezus' voorlooper op, omtrent wiens prediking Lucas enkele nieuwe gegevens heeft (3, 3—14). Zijn voornaamste taak is echter getuigenis af te leggen over Dengene, die na hem komt (3, 15—17). Het is misschien een gevolg van Lucas' streven om „ordelijk" te verhalen, dat hij nu reeds Joannes' gevangenneming meedeelt (3, 18—20). Hij wil de geschiedenis van den voorlooper voltooien (zijn marteldood verhaalt hij niet), vóórdat hij den Zaligmaker zelf laat optreden. Dan heeft Jezus' inhuldiging als Messias plaats door den doop in den Jordaan, waarbij de Vader en de H. Geest over Hem getuigen (3, 21 vlg.). Onmiddellijk aansluitend aan het woord van God, dat Jezus zijn Zoon is, geeft Lucas in schitterende tegenstelling zijn menschelijken stamboom, welke hij opvoert tot Adam (3, 23—38). Jezus komt immers alle menschen redden van de zonde en den dood, welke door Adam over het menschengeslacht kwamen. Na zijn inhuldiging als Messias ondergaat Jezus den vuurdoop door zijn eersten strijd met den duivel, waarbij Hij zijn tegenstander overwint (4, 1—13). Deze overwinning is echter niet beslissend, want de duivel zal terugkomen (4, 13).

In de derde sectie (4, 14—9, 50) wordt Jezus' prediking in Galilea verhaald. Daarin kan men duidelijk enkele hoofdmomenten onderscheiden.

In het eerste deel der Galileïsche periode (4, 14—44) laat Lucas Jezus alléén optreden; van zijn leerlingen wordt nog geen melding gemaakt. Het eerst verhaalt hij het bezoek aan Nazareth, waar de Zaligmaker zeer vijandelijk bejegend wordt (4, 14—30). Vóórdat hij het verhaal van Jezus' rondtrekkend predikersleven begint, wil hij diens woonplaats Nazareth uitschakelen; Jezus verbreekt den band met zijn stadgenooten en gaat naar Kapharnaüm. Zijn optreden als leeraar en wonderdoener in deze stad (4, 31—41) wordt verhaald in overeenstemming met Marcus. Jezus wint daardoor de gunst van het volk, dat Hem overal op zijn schreden volgt (4, 42—44).

Het tweede deel (5, 1—6, 11) maakt een tegenstelling tusschen Jezus' aanhangers en zijn tegenstanders. Het begint met de roeping der eerste leerlingen: Simon, Jacobus en Joannes (Andreas wordt niet vermeld) (5, 1—11); later (5, 27 vlg.) volgt de roeping van Levi. Dat Jezus aanhang wint, verwekt Hem echter tegenstanders. De schriftgeleerden en Farizeën vallen Hem om allerlei dingen lastig: om zijn goedheid voor de zondaars, om zijn nietvasten en om zijn niet-onderhouden der Sabbatrust; maar zij worden krachtig terechtgewezen (5, 21—26. 29—39; 6, 1—11). Tusschen deze twistgesprekken worden twee genezingen ingevoegd: van den melaatsche (5, 12—16) en van den lamme (5, 17—20).

De instelling der nieuwe hiërarchie en de afkondiging der nieuwe wet vormen den inhoud van het derde deel (6, 12—49). Lucas maakt weer een

treffende tegenstelling: Jezus bidt en kiest zijn twaalf apostelen uit op den berg, terwijl Hij het volk onderricht in de vlakte (6, 12—19). Zijn voorstelling is klaar en logisch. De aanstelling der nieuwe overheid wordt gevolgd door de afkondiging van de grondwet van het nieuwe Godsrijk. In overeenstemming met zijn lezerskring laat Lucas de vergelijking tusschen de oude en nieuwe wet, welke bij Mattheüs het voornaamste deel van de rede uitmaakt, weg. Hij begint met een viervoudig Zalig!, waaraan een viervoudig Wee! beantwoordt, om aan te toonen, dat de oude waardebepaling der aardsche verhoudingen door Jezus in haar tegendeel zal veranderd worden (6, 20—26). Daarop volgt de beschrijving van de nieuwe volmaaktheid, welke Jezus van zijn leerlingen eischt; deze volmaaktheid bestaat in de heldhaftige beoefening der naastenliefde (6, 27—49).

Het vierde deel (7, 1—9, 50) vormt het hoogtepunt van Jezus' Galileïsche werkzaamheid. Vooreerst wordt de Zaligmaker voorgesteld als de groote wonderdoener. Zijn macht blijkt uit de genezing van den knecht van den honderdman, welk wonder des te grooter is, omdat het op een afstand geschiedt (7, 1—10). Wanneer de gezanten van Joannes bij Hem komen, is Hij juist bezig met allerlei zieken te genezen; daaruit blijkt, dat het doen van wonderen als het ware dagelijksch werk is (7, 21). Zijn macht strekt zich ook uit over de levenlooze natuur, zooals blijkt uit de bedaring van den storm (8, 22—25). Hij heerscht tevens over de booze geesten, wat schitterend geïllustreerd wordt door de genezing van den bezetene in het gebied der Gerasenen (8, 26—39). De genezing van de vrouw, die aan bloedvloeiing leed, toont niet alleen zijn macht, maar ook zijn alwetendheid (8, 43—48). Zijn heerschappij over leven en dood blijkt uit twee doodenopwekkingen: die van den jongeling van Naïn (7, 11—17) en die van de dochter van Jaïrus (8, 40—42. 49—56). Vervolgens legt Lucas den nadruk op Jezus' medelijdende goedheid. Hij heeft innig medelijden met de weduwe van Naïn (7, 13), is vriendelijk en barmhartig tegenover de zondares (7, 36—50), prijst het geloof van den honderdman (7, 9) en van de vrouw, die aan bloedvloeiing leed (8, 48), is vol beminnelijke zorg voor het uit den dood opgewekte dochtertje van Jaïrus (8, 55). Verder wordt ons duidelijk gemaakt, welke houding de menschen tegenover den Zaligmaker aannamen. De heidensche honderdman toont een grooter geloof dan de Israëlieten (7, 9). Bij de opwekking van den jongeling van Naïn wordt de menigte met vrees bevangen en verheerlijkt God, omdat Hij aan zijn volk een groot profeet heeft geschonken; Jezus' faam verspreidt zich overal (7, 16 vlg.). De Gerasenen zijn bang voor Hem (8, 37) en de ouders van het verrezen meisje zijn buiten zich zelf van verbazing (8, 56). Aan den ongeduldigen Joannes geeft Jezus duidelijk te verstaan, dat Hij degene is, dien het Joodsche volk verwacht (7, 18—23); in aansluiting daaraan teekent Hij de onwelwillende stemming, welke de Joden ten opzichte van Hem en van zijn voorlooper bezielt (7, 24—35). Tegen dezen donkeren achtergrond treedt het geloovig vertrouwen van de zondares, dat door Jezus schitterend beloond wordt, des te scherper aan het licht; een wanklank vormt echter de koele onverschilligheid van den gastheer Simon (7, 36—50). Ook de Galileïsche vrouwen, die Jezus met haar vermogen ondersteunen, werpen een blijden glans over deze periode (8, 1—3). De verschillende houding van de menschen tegenover het Evangelie wordt geteekend in de parabel van den zaaier (8, 4—15), waarna Jezus aan zijn leerlingen een bemoedigenden blik schenkt in de toekomst (8,

16—18). Jezus' ware bloedverwanten zijn allen, die Gods woord hooren en er naar handelen (8, 19—21).

In het vijfde deel (9, 1—50) houdt Jezus zich bezig met de vorming en zending der apostelen. Hij zendt hen uit om te prediken en geeft hun daarbij verschillende vermaningen (9, 1—6). De verwarde meeningen, welke Herodes en zijn omgeving omtrent Jezus hebben (9, 7—9), vormen een levendig contrast met de krachtige belijdenis van Petrus (9, 18—21). Bij de broodvermenigvuldiging krijgen de apostelen een practisch onderricht omtrent hun toekomstige taak; want zij treden op als middelaars tusschen Jezus en het volk (9, 10—17). In aansluiting aan de belijdenis van Petrus voorspelt Jezus aan zijn leerlingen, welk zijn toekomstig lot zal zijn (9, 22. 44 vlg.) en dat zij Hem in lijden en dood zullen moeten volgen (9, 23—27). De gedaanteverandering op den berg moet het geloof der drie uitverkoren apostelen bevestigen (9, 28—36), terwijl de negen overigen, door hun onmacht tegenover een geval van bezetenheid, tot de erkenning van Jezus' macht gedwongen worden (9, 37—44). Hoe zij jegens elkander en tegenover buitenstaanders moeten handelen, toont de Zaligmaker in zijn waarschuwing tegen eerzucht (9, 46—48) en in zijn berisping van den onstuimigen Joannes (9, 49 vlg.).

Vervolgens begint de vierde sectie (9, 51—18, 30), welke gewoonlijk „het groote reisverhaal" wordt genoemd. De chronologische en topographische gegevens ontbreken bijna geheel, maar dit ééne is zeker: Vanaf 9, 51 staat Jerusalem, als einddoel van Jezus' leven, steeds op den achtergrond der gebeurtenissen. Zijn woorden nemen het karakter aan van dringende en dreigende vermaningen. Ook in deze sectie kan men de pericopen groepsgewijze onderscheiden.

In het eerste deel (9, 51—11, 13) vinden wij onderrichtingen omtrent de wijze, waarop het Godsrijk zich moet uitbreiden. Een gewelddadig optreden baat niet (9, 52—56), maar Jezus' volgelingen moeten de zelfverloochening beoefenen (9, 57—62). De uitvoerige aanwijzingen, gericht tot de 72 leerlingen (10, 1—16), vormen een kostbaren leiddraad voor de toekomstige evangelie-predikers. Hun terugkomst geeft Jezus aanleiding tot een troostvolle voorspelling aangaande de nederlaag van den satan en de openbaringen van God aan de kleinen (10, 17—24). De parabel van den barmhartigen Samaritaan scherpt wederom het voornaamste gebod der nieuwe volmaaktheid in: de naastenliefde (10, 25—37), terwijl het verhaal van Maria en Martha in het licht stelt, dat de menschen door het aandachtig hooren van Jezus' woord het beste deel verkiezen (10, 38—42). Het machtigste wapen ter verbreiding van het Godsrijk is echter het gebed (11, 1— 13).

De toenemende vijandschap der Farizeën vormt de hoofdgedachte van het tweede deel (11, 14—54). De beschuldiging, dat Hij door Beëlzebul de booze geesten uitdrijft, geeft Jezus vooreerst aanleiding tot een rustige zelfverdediging (11, 14—26), vervolgens tot een hevige aanklacht tegen zijn ongeloovige volksgenooten (11, 29—36). Daartusschen staat weer, in fel contrast, de zaligspreking van Jezus' moeder door een onbekende vrouw (11, 27 vlg.). Het tweede conflict heeft plaats bij een gastmaal; zoowel de Farizeën als de schriftgeleerden worden in een drievoudig Wee zeer streng terechtgewezen (11, 37—54).

Het derde deel (12, 1—59) spreekt over de gesteltenis, welke Jezus' leerlingen moet bezielen. Zij moeten zich wachten voor de huichelarij der

Farizeën (12, 1—3). Verder moeten zij bereid zijn om terwille van het Godsrijk alles op te offeren (12, 4—12). De hebzucht en de zorg voor de aardsche goederen zijn groote beletselen, welke zij uit den weg moeten ruimen (12, 13—34). Waakzaamheid (12, 35—40), trouw (12, 41—48) en niets ontziende ijver (12, 49—53) worden van hen geëischt. Jezus eindigt met een dringende vermaning om zoo spoedig mogelijk een beslissing te nemen; de tijd dwingt daartoe (12, 54—59).

Dat Israël zijn tijd laat voorbijgaan, vormt den inhoud van het vierde deel (13, 1—35). De genezing van een vrouw op den Sabbat stelt het ongeloof van Israël's leiders in het licht (13, 10—17). De parabels van het mosterdzaad en het zuurdeeg toonen aan, dat het Godsrijk ondanks den tegenstand zal groeien, al zal die groei langzaam en geleidelijk zijn (13, 18—21). Dat de Joden Jezus' volksgenooten zijn en afstammelingen der patriarchen, zal hen niet redden (13, 22—28); de heidenen zullen hun plaats innemen (13, 29 vlg.). Ook de vijandschap van Herodes Antipas houdt de ontwikkeling van Gods werk niet tegen (13, 31—33). De klacht over Jerusalem's verwerping vormt het weemoedige besluit van dit deel (13, 34 vlg.).

Het vijfde deel (14, 1—18, 30) bevat voornamelijk parabels, die alle min of meer betrekking hebben op de houding, welke de menschen aannemen of moeten aannemen ten opzichte van het Godsrijk. Een gastmaal bij een voornaam Farizeër (14, 1—6) geeft Jezus gelegenheid om zijn gastheer en medegenoodigden eenige wijze levenslessen te geven (14, 7—14), waarbij uitstekend aansluit de parabel van de onwillige bruiloftsgasten (14, 15—24). Zijn leerlingen vermaant Hij om niet alleen alles op te offeren terwille van het Godsrijk (14, 25—27), maar ook bedachtzaam te werk te gaan (14, 28—35); ter illustratie van dit laatste dienen de parabels van den torenbouwer en van den koning, die ten oorlog trekt (14, 28—33). Dan volgt de prachtige trilogie van de parabels, welke Gods goedheid voor den zondaar kenschetsen: het verloren schaap (15, 1—7), de verloren drachme (15, 8—10) en de verloren zoon (15, 11—32). Een tweetal parabels, van den onrechtvaardigen rentmeester (16, 1—13) en van den armen Lazarus (16, 19—31), leeren ons, hoe de rijkdom dienstbaar moet gemaakt worden aan het Godsrijk; daartusschen (16, 14—18) staan enkele vermaningen aan het adres der gierige Farizeën. Dan volgen enkele korte spreuken over de ergernissen, de vergevingsgezindheid, het geloof en de nederigheid; deze laatste deugd wordt aanbevolen door de parabel van de onnutte knechten (17, 7—10). De genezing van de tien melaatschen, van wie slechts de Samaritaan zich dankbaar toont, illustreert opnieuw het ongeloof der Joden en de roeping der niet-Joden (17, 11—19). Naar aanleiding van een vraag der Farizeën geeft Jezus dan een onderrichting over het reeds bestaande Godsrijk en over het toekomstige oordeel (17, 20—37). De parabel van den rechter en de weduwe en die van den Farizeër en den tollenaar leeren de noodzakelijkheid van het gebed, en wel van het nederige gebed (18, 1—14). Om het Godsrijk binnen te gaan, moeten de menschen worden als kinderen (18, 15—17) en hun hart onthechten aan den rijkdom (18, 18—30).

De vijfde sectie (18, 31—21, 38) beschrijft Jezus' laatste verblijf te Jerusalem, waarbij vooral de strijd met de Joodsche overheden op den voorgrond treedt. Het definitieve vertrek naar de H. Stad geeft den Zaligmaker aanleiding tot de derde lijdensprofetie (18, 31—34). Te Jericho doet de genezing van den blinde, die Jezus als den Zoon van David toeroept, de alge-

meene geestdrift oplaaien (18, 35—43). Geen wonder, dat Jezus het noodig oordeelt om zijn leerlingen te waarschuwen; de parabel van de tien ponden leert hen, dat het rijk Gods niet zoo spoedig zal komen (19, 11—27). De blijde intocht in Jerusalem (19, 28—38) staat weer in fel contrast met de tegenwerking der Farizeën (19, 39 vlg.) en Jezus' klacht over Jerusalem's verwoesting (19, 41—44). De reiniging van den tempel (19, 45—48) vormt het uitgangspunt tot een reeks twistgesprekken (20, 1—47), waarbij Lucas zijn voorganger Marcus volgt, met inbegrip van het offertje der weduwe (21, 1—4). Deze sectie sluit met de voorspelling van Jerusalem's verwoesting en van het einde der wereld (21, 5—38).

In de zesde en laatste sectie (22, 1—24, 53) verhaalt Lucas Jezus' lijden, dood en verrijzenis. Het complot der Sanhedristen en het verraad van Judas vormen de inleiding (22, 1—6). Bij het verhaal van het laatste avondmaal (22, 7—38) treedt Lucas' „ordelijkheid" weer aan het licht: Het Paaschmaal gaat vooraf aan de H. Eucharistie, de aankondiging van het verraad aan de intieme gesprekken met de trouwe leerlingen. In het verhaal van het lijden (22, 39—23, 56) sluit hij zich hoofdzakelijk aan bij de twee andere synoptici. Hij heeft echter verschillende persoonlijke gegevens: bijv. enkele omstandigheden van Jezus' doodstrijd (22, 43 vlg.), de beschuldigingen der Joden voor Pilatus (23, 2—5), Jezus' verschijnen voor Herodes (23, 6—12), de vrouwen van Jerusalem (23, 27—31), Jezus' gebed voor zijn beulen (23, 34), de bekeering van den éénen boosdoener (23, 39—43) en een kruiswoord (23, 46). Bij zijn overzicht van Jezus' verrijzenis en verschijningen (24, 1—53) wijkt Lucas sterk van zijn beide voorgangers af. Hij vermeldt bijv. Petrus' komst bij het graf (24, 12) en weidt breed uit over de verschijning aan de leerlingen van Emmaüs (24, 13—35), welke door Marcus (16, 12) slechts even werd aangeduid. Ook in de verschijning aan de apostelen, welke zonder eenigen chronologischen overgang met de hemelvaart eindigt (24, 36—53), heeft Lucas verschillende nieuwe bizonderheden.

Evangelie volgens den H. Lucas.

1\. 1. Daar reeds velen ondernomen hebben, een verhaal samen te stellen van de feiten, welke zich onder ons voltrokken hebben, 2. zooals zij ons werden overgeleverd door degenen, die van het begin af ooggetuigen waren en bedienaars van het woord zijn geworden,

---

A. Jezus' geboorte en kindsheid, 1, 1—2, 52.

1. Voorrede, 1, 1—4.

In tegenstelling met Mt. en Mc. laat Lc. als klassiek gevormd schrijver een korte voorrede voorafgaan, waarin hij zijn geschrift aan een zekeren Theophilus opdraagt en de reden, den inhoud, de bronnen en het doel van zijn evangelie uiteenzet. Deze voorrede bestaat uit één enkelen volzin, welke door gedachte en vorm de hellenistische beschaving van den schrijver verraadt.

1\. — Uit dit vers blijkt, dat reeds velen een verhaal van de evangelische gebeurtenissen, geheel of gedeeltelijk, hebben samengesteld. Deze gebeurtenissen zijn geschied „onder ons", waarmede Lc. zich zelve en de andere volgelingen van Christus bedoelt, en zijn nu (zooals de Grieksche tekst aanduidt) voltrokken, d.w.z. hebben in Jezus' verrijzenis en hemelvaart haar bekroning en voltooiing bereikt. De evangelische feiten zijn voor Lc. een afgesloten geheel, dat als historisch verschijnsel tot het verleden behoort. Onder de geschriften zijner voorgangers rekent Lc. zonder twijfel het evangelie van Mc., dat hij als schriftelijke bron gebruikt. Van de overige door Lc. bedoelde geschriften weten wij echter niets. De evangelist keurt het werk zijner voorgangers niet af, zooals reeds blijkt uit het gebruik, dat hij van Mc. en waarschijnlijk ook van Mt. maakt. Het redengevende „daar" wil dan ook niet zeggen, dat hij zijn voorgangers in alle opzichten denkt te overtreffen, maar heeft waarschijnlijk deze beteekenis: Daar vele anderen, die evenmin ooggetuigen waren, de evangelische gebeurtenissen hebben beschreven, acht ik mij ook daartoe gerechtigd.

2\. — Lc. geeft hier de zegslieden aan, aan wie hij en zijn voorgangers (vgl. het woordje „ons") de kennis der evangelische gebeurtenissen ontleenen. Deze zegslieden zijn degenen, die van den aanvang af (d.w.z. van af het begin der evangelie-prediking door den Dooper en Jezus) ooggetuigen waren en daarna bedienaars of predikers van het Evangelie geworden zijn. Lc.

3. kwam het ook mij wenschelijk voor, na alles van den oorsprong af nauwkeurig te hebben onderzocht, het voor u, edele Theophilus, in ordelijken samenhang te beschrijven, 4. opdat gij overtuigd zoudt zijn van de betrouwbaarheid van de onderrichting, welke gij ontvangen hebt.

---

maakt dus onderscheid tusschen de onmiddellijke ooggetuigen, waartoe op de eerste plaats de apostelen gerekend moeten worden, en degenen, die het onderricht der apostelen hebben genoten; tot deze laatsten behoort hij zelve en behooren ook de andere schrijvers van evangelische verhalen. Als voornaamste bron van zijn evangelie noemt hij de mondelinge overlevering der ooggetuigen. Daartoe rekent hij de apostelen en zonder twijfel ook Jezus' moeder; aan haar immers dankt hij waarschijnlijk het verhaal van Jezus' kindsheid. Ook kan Lc. daarbij gedacht hebben aan de vrouwen, die Jezus op zijn tochten volgden. Hij zelve is dus geen ooggetuige, maar zijn evangelie is niettemin betrouwbaar, omdat hij de onmiddellijke leerling der ooggetuigen is.

3. — Bovendien heeft Lc. alles nauwkeurig onderzocht. Zonder twijfel waren er reeds allerlei verhalen in omloop, welke niet betrouwbaar waren; ook niet alle geschriften zijner voorgangers zullen even geloofwaardig geweest zijn. Hij echter heeft alles zorgvuldig geschift en geeft alleen de overlevering, welke op de ooggetuigen steunt. Het Grieksche „anôthen" beteekent volgens sommigen „sinds geruimen tijd"; daarmee zou Lc. willen zeggen, dat hij reeds sinds lang met de verzameling zijner gegevens bezig is. Waarschijnlijk beteekent deze uitdrukking echter, dat hij niet, zooals Mc. bijv., met Jezus' openbaar optreden begint, maar dat hij van af het tijdstip der menschwording alles zorgvuldig heeft nagegaan. — Theophilus (vriend van God) is geen denkbeeldig persoon, zooals de Philothée van Franciscus van Sales. Door de toevoeging „edele" of „doorluchtige" wordt Theophilus gekenmerkt als een man van hoog aanzien. Het lag trouwens in de gewoonte van dien tijd, dat men door de opdracht aan een hooggeplaatste persoonlijkheid een grootere verspreiding aan zijn geschrift trachtte te waarborgen. De „Recognitiones" (10, 71) van Clemens (250—300 n. Chr.) maken melding van een zekeren Theophilus, een aanzienlijk burger van Antiochië, die de groote zaal van zijn huis tot kerk verbouwde; waarschijnlijk wordt daarmee de man bedoeld, aan wien Lc. zijn evangelie en de Handelingen (1, 1) opdroeg. — Lc. is van plan om zijn verhaal te geven in ordelijken samenhang. Het Grieksche woord, dat hier gebruikt wordt, duidt een goed geordend en samenhangend verhaal aan, waarin elke persoon, elke zaak en elk feit zijn juiste plaats heeft. Daarin ligt dus opgesloten, dat Lc. de chronologische orde der feiten zal volgen, in zoover deze hem bekend is. Het is echter ook mogelijk, dat hij, juist om den ordelijken samenhang van zijn verhaal, wel eens van de chronologische orde zal afwijken. Zonder twijfel heeft zijn zorgvuldig onderzoek zich voor een groot deel met den ordelijken samenhang der gebeurtenissen bezig gehouden, en het is vooral in dit opzicht, dat Lc. het werk zijner voorgangers meent te kunnen verbeteren.

4. — Het schijnt, dat Theophilus reeds Christen was; in elk geval was hij reeds onderricht in de christelijke leer. Het doel van Lc. is, hem door het verhaal der evangelische feiten in zijn geloofsovertuiging te versterken. Het spreekt echter vanzelf, dat zijn evangelie niet alleen tot Theophilus gericht

5. In de dagen van Herodes, den koning van Judea, was er een priester met name Zacharias uit de (priester) klasse van Abia. Hij had een vrouw uit de dochters van Aäron en haar naam was Elisabeth.

---

is, maar tot alle Christenen, speciaal echter tot de bekeerlingen uit het heidendom.

2. Aankondiging van Joannes' geboorte, 1, 5—25.

De verhalen van Lc. over Jezus' kindsheid (1, 5—2, 52) worden door de critiek als niet historisch beschouwd. De reden daarvan is hun wonderbaar en bovennatuurlijk karakter. Wanneer men echter in Jezus den Godmensch en Zaligmaker der menschen ziet, dan wordt het volkomen begrijpelijk, dat zijn geboorte en kindsheid met wonderbare feiten gepaard gingen. Wij aanvaarden de waarheid dezer feiten op het gezag van den gewijden schrijver, die volgens zijn eigen getuigenis alles zorgvuldig heeft nagegaan. Het Semietisch karakter van deze verhalen, dat scherp afsteekt tegen de klassieke voorrede, wijst op de primitieve overlevering, waaruit hij put. Daar al de gebeurtenissen in verband staan met de H. Maagd, mogen wij als zeker aannemen, dat Lc. middellijk of onmiddellijk aan haar zijn gegevens ontleent, temeer omdat hij zich op haar herinnering beroept (2, 19. 51). Ten slotte moeten wij er nog op wijzen, dat de verhalen van Jezus' kindsheid bij Lc. wel wonderbaar zijn, maar niet vreemd en onnatuurlijk, zooals de verhalen der apocryphe evangeliën of de legenden over andere groote mannen. Jezus wordt echt voorgesteld als een kind; Hij geeft geen uiterlijke blijken van vroegtijdige wijsheid en doet geen wonderbare dingen. Eerst op 12-jarigen leeftijd treedt Hij zelfstandig handelend op en toont Hij een meer dan gewone wijsheid, maar dat is een alleenstaand geval en blijft bovendien nog binnen bescheiden proporties. Het wonderbare speelt zich rondom Hem af, maar Hij zelve blijft een kind, zooals de andere kinderen. De vrome verbeelding der geloovigen zou geheel anders over den kleinen Jezus gesproken hebben.

5. — Lc. geeft als tijdstip dezelfde vage bepaling als Mt. (2, 1): in de dagen, d.i. tijdens de regeering, van Herodes, den koning van Judea. Daar Herodes de Groote in werkelijkheid over geheel Palestina regeerde, moet Judea hier beschouwd worden als het geheele land der Joden en omvat het dus ook Samaria, Galilea, Perea en Idumea; Lc. gebruikt het meermalen in deze beteekenis (6, 17; 7, 17; 23, 5; Hand. 2, 9; 10, 37; 11, 29). Men zou het in deze teksten kunnen vertalen met „het Joodsche land". — De ouders van Jezus' voorlooper droegen de beteekenisvolle namen: Zacharias (Jahwe heeft zich herinnerd) en Elisabeth (God heeft gezworen). De heele priesterschap bestond uit 24 klassen, welke in 1 Par. 24, 7—18 worden opgenoemd; de klasse van Abia wordt daar vermeld op de achtste plaats. Deze klassen deden beurtelings één week dienst (van Sabbat tot Sabbat), zoodat zij elk tweemaal per jaar aan de beurt kwamen. Elke klasse was onderverdeeld in de z.g. „vaderhuizen", die de dagen der week onder elkander verdeelden. Naar gelang het getal moesten sommige „vaderhuizen" twee dagen dienst doen of ook wel twee „vaderhuizen" op één dag de werkzaamheden verdeelen. De dag-afdeeling verdeelde 's morgens de functies onder de verschillende leden door het lot; daarbij was het op-

6. Beiden waren rechtvaardig in de oogen van God en wandelden onberispelijk volgens al de geboden en voorschriften van den Heer. 7. Zij hadden geen kinderen, want Elisabeth was onvruchtbaar, en beiden waren reeds bejaard. 8. Eens toen zijn klasse de beurt had en hij den heiligen dienst deed voor God, 9. werd hij, zooals bij den priesterdienst gebruikelijk was, door het lot aangewezen om het heiligdom van den Heer binnen te gaan en wierook te branden. 10. En geheel de volksmenigte stond buiten te bidden op het uur

---

dragen van het reukoffer de voornaamste en meest begeerde taak (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 55—68). — De priesters mochten alleen een Israëlietische vrouw van goede faam huwen, geen heidin, geen vrouw van lichte zeden of een weggezondene (Lev. 21, 7). Het was zelfs passend, dat zij hun vrouw kozen uit een priesterlijk geslacht, zooals Zacharias gedaan had (Strack-Billerbeck II, blz. 69—71); zijn vrouw heette bovendien Elisabeth, zooals die van Aäron (Ex. 6, 23).

6. — Rechtvaardig zijn in de oogen van God wil zeggen: innerlijk rechtvaardig zijn en niet alleen voor het oog der menschen; God immers doorgrondt de harten. Maar ook hun uiterlijke levenswandel was onberispelijk; trouw onderhielden zij alle geboden en voorschriften van de wet, welke niet alleen het godsdienstige en zedelijke, maar ook het burgerlijke leven van den Israëliet regelde. Zacharias en zijn vrouw waren dus volstrekt niet aangestoken door den wereldschen geest van de priesterschap in Jerusalem, welke grootendeels tot de Sadduceën behoorde. Zij konden zoowel het oordeel van God als dat van de menschen glansrijk doorstaan.

7. — De onvruchtbaarheid werd door de Israëlieten beschouwd als een ongeluk (vgl. Deut. 7, 14) en zelfs als een schande. Ofschoon het echtpaar zeer vroom leefde, had God hun den kinderzegen niet geschonken. En daar beiden reeds bejaard waren, hadden zij alle hoop op nakomelingschap opgegeven.

8—10. — In het Mischna-tractaat Tamid wordt de dagelijksche tempeldienst, welke in een morgen- en avondoffer bestond, uitvoerig beschreven. De dienstdoende priesters en levieten lieten zich 's avonds in den tempel insluiten en sliepen daar in een groote zaal. Reeds in den nacht begon hun dienst. Eerst werd geloot, wie het groote brandofferaltaar van asch moest reinigen; en terwijl deze zijn taak verrichtte, gingen de overigen met fakkels de voorhoven inspecteeren. Nadat dan alle priesters hun handen en voeten in de waschbekkens gereinigd hadden, werden de functies van het offer verloot. Vervolgens werd het lam gehaald met de 93 heilige gereedschappen, welke bij het offer gebruikt werden. Het opdragen van het wierookoffer, dat als de meest eervolle taak gold, geschiedde 's morgens vóór het brandoffer, 's avonds er na. Daartoe gingen vijf priesters het Heilige binnen. Eén van hen droeg een schaal met wierook, terwijl een tweede op een gouden pan vuur van het brandofferaltaar nam en het op het reukofferaltaar neerlegde. Dan schudde de eerste de wierook op het vuur en sprak een gebed uit. De overige priesters hadden ondergeschikte werkzaamheden. Daarop verlieten allen het heiligdom. Terwijl het reukoffer gebracht werd, stond het

van het wierookoffer. 11. Daar verscheen hem een engel des Heeren, staande aan den rechterkant van het wierookaltaar. 12. En Zacharias schrok, toen hij hem zag, en ontzetting overviel hem. 13. Maar de engel zeide tot hem: Vrees niet, Zacharias, want uw gebed is verhoord; uw vrouw Elisabeth zal u een zoon baren en gij zult zijn naam Joannes noemen. 14. Hij zal uw vreugde en blijdschap zijn en velen

---

volk buiten te bidden. Het brandoffer werd op de volgende wijze opgedragen. Eerst werd het lam met bepaalde ceremoniën geslacht. Vervolgens werd het altaar met zijn bloed besprenkeld en werden de verschillende offerstukken door negen priesters naar het altaar gebracht. Daarop spraken allen het Schema uit, welk gebed iedere mannelijke Israëliet 's morgens en 's avonds moest bidden. Dan legden andere priesters de offerstukken op het vuur van het brandofferaltaar, waarna het spijs- en het drankoffer werden opgedragen. Op een teeken van de cymbel zongen de levieten eindelijk den voor dien dag bepaalden psalm, waarbij het volk na elk rustpunt door de trompetten tot aanbidding werd uitgenoodigd (Strack-Billerbeck II, blz. 71—75; Felten, *Neutestamentliche Zeitgeschichte* I, blz. 323—334). — Het l o t om het wierookoffer op te dragen was op Zacharias gevallen. Daar er veel priesters waren, was het misschien de eerste keer, dat hij deze hooge eer genoot. De Mischna zegt, dat die functie soms verloot werd onder degenen, die ze nog nooit hadden uitgeoefend. Het feit, dat „a l h e t v o l k" buiten stond te bidden, duidt met groote waarschijnlijkheid op het avondoffer van den Sabbat. Terwijl het reukoffer in het eigenlijke heiligdom werd opgedragen (nl. in het Heilige, waar het reukofferaltaar, de tafel met de toonbrooden en de zevenarmige kandelaar waren), stonden buiten de priesters, levieten en het volk, mannen en vrouwen, ieder in hun eigen voorhof, te bidden.

11. — Door de voorafgaande verzen heeft Lc. ons op groote gebeurtenissen voorbereid: Een vroom, maar kinderloos echtpaar, — Elisabeth, onvruchtbaar zooals Sara (Gen. 17, 17), zooals de vrouw van Manue (Recht. 13, 2) en Anna (1 Kon. 1, 2), — Zacharias, naderend tot Jahwe om het reukoffer op te dragen, — geheel het volk en de priesters, zich met hem vereenigend in het gebed. — Op dat oogenblik, terwijl Zacharias alleen nog in het Heilige achterblijft, verschijnt hem een e n g e l d e s H e e r e n, staande r e c h t s van het reukofferaltaar. Dit duidt op de waardigheid van den engel, want de rechterzijde is de eereplaats (vgl. Ez. 10, 3; Mt. 25, 33 vlg. enz.); tevens beteekent dit, dat zijn verschijning geluk belooft.

12. — Herhaaldelijk wordt in het O. en N. T. het overigens zeer begrijpelijke feit geconstateerd, dat bovennatuurlijke verschijningen den mensch v r e e s inboezemen (vgl. bijv. Dan. 8, 17; 10, 7; Openb. 1, 17).

13. — De engel stelt Zacharias gerust en verkondigt hem de verhooring van zijn g e b e d. Welk gebed wordt hier bedoeld? Zonder twijfel hebben Zacharias en Elisabeth vroeger veel gebeden om een zoon (vgl. 1 Kon. 1, 11. 17). Maar op het oogenblik bad de priester met het volk om de redding van Israël. Beide gebeden zijn door God verhoord, want Elisabeth zal haar man een zoon schenken, die de redding van Israël zal voorbereiden. Ook de naam van Zacharias' zoon is beteekenisvol; J o a n n e s, in het Hebreeuwsch Jehochanan, beteekent immers: Jahwe heeft zich genadig betoond.

14. — Joannes zal n i e t a l l e e n z i j n v a d e r vreugde veroorzaken,

zullen zich over zijn geboorte verheugen. 15. Want hij zal groot zijn voor den Heer; hij zal geen wijn noch bedwelmenden drank drinken en reeds van den schoot zijner moeder af zal hij van den heiligen Geest worden vervuld. 16. En vele zonen van Israël zal hij bekeeren tot den Heer hun God; 17. en zelve zal hij voor Hem uitgaan met den geest en de kracht van Elias, om de harten der vaders tot de kinderen terug te brengen en de weerspannigen tot de gezindheid der rechtvaardigen, om zoo den Heer een goed gestemd volk te bereiden.

---

maar ook vele Israëlieten zullen zich over zijn geboorte verblijden. Dit laatste duidt niet op de vreugde van de buren en de familie, waarvan Lc. in v. 58 spreekt, maar op die van alle goede Israëlieten, voor wie de prediking van Joannes een blijde tijding zal zijn. Zooals in v. 13 Zacharias' gebed om kinderzegen verbonden was met het gebed van het volk, zoo zal ook zijn vadervreugde door alle goedwillenden in Israël gedeeld worden. Joannes zal niet alleen zijn ouders vreugde en zegen brengen, maar aan alle goede Israëlieten.

15. — Hier wordt de reden der vreugde aangegeven: Joannes zal groot zijn voor den Heer. Dit duidt niet op zijn persoonlijke gaven, maar op de groote taak, welke hij in de heilsgeschiedenis zal te vervullen hebben. Het leven van Joannes zal dat van een asceet zijn: Hij zal geen wijn drinken, noch eenigen (anderen) bedwelmenden drank (met dezen laatsten wordt elke bedwelmende drank bedoeld, welke niet van druiven gemaakt is). Deze onthouding herinnert aan het nazireaat. De Israëliet kon zich door het nazireaat voor een bepaalden tijd aan God toewijden. Hij verplichtte zich dan tot onthouding van alle bedwelmende dranken, tot het niet binnengaan in het huis, waar een doode was, en tot het laten groeien van het hoofdhaar. Gewoonlijk duurde het nazireaat 30 dagen, waarna men een drievoudig offer moest opdragen; maar men kon het ook aangaan voor heel zijn leven, zooals Samson en Samuel. Of Joannes een echte nazireër was, is heelemaal niet zeker, want Lc. vermeldt alleen één van de drie verplichtingen en spreekt het woord „nazireër" niet uit. Het ascetisch leven van Joannes zou een sterk persoonlijk karakter dragen; het zou onafhankelijk zijn van het formalisme der Joodsche wet, maar tevens een zekere tegenstelling vormen met de blijheid van het Evangelie. Tegenover de onthouding van alles, wat lichamelijk bedwelmt, staat de geestelijke bedwelming door den H. Geest. Joannes zal vol zijn van den H. Geest van af den schoot zijner moeder. Dit beteekent niet „van af zijn geboorte", maar „reeds in den moederschoot". Dezelfde uitdrukking komt voor in Recht. 13, 5. 7; 16, 17, waar bedoeld wordt, dat Samson door de onthouding zijner moeder reeds vóór zijn geboorte nazireër zal zijn. Lc. geeft duidelijk te verstaan, dat Joannes met den H. Geest vervuld werd op het oogenblik, toen Maria bij Elisabeth kwam (1, 41. 44). De vervulling duidt een overvloedige mededeeling aan, waardoor Joannes niet alleen in staat wordt gesteld om zijn zending te volbrengen, maar tevens van de smet der erfzonde gereinigd wordt.

16—17. — Malachias (3, 1) had voorspeld: „Zie, Ik zal mijn bode zenden en hij zal den weg voor Mij bereiden, en aanstonds zal tot zijn tempel

18. Maar Zacharias zeide tot den engel: Waaraan zal ik dat erkennen? Want ik ben oud en mijn vrouw is reeds op jaren. 19. En de engel antwoordde hem: Ik ben Gabriël, die voor Gods aanschijn sta, en ik ben gezonden om u te spreken en u deze blijde boodschap te

---

komen de Heer, naar wien gij verlangt, en de engel van het verbond, dien gij begeert." Dit verklaarde de profeet nader in 4, 5 vlg.: „Zie, Ik zal u den profeet Elias zenden, vóórdat de groote en vreeswekkende dag van Jahwe komt; en hij zal het hart der vaders terugbrengen tot de kinderen en het hart der kinderen tot de vaders." Uit deze teksten hadden de Joden afgeleid, dat Elias den Messias zou zalven en aan het volk openbaren (Lagrange, *Le messianisme chez les Juifs*, blz. 210—213). De engel voorspelt, dat Joannes de taak van Elias zal vervullen. Hij zal vele Israëlieten tot den Heer hun God bekeeren en voor Hem uitgaan om zijn weg te bereiden. Hij zal zijn taak vervullen met den geest en de kracht van Elias, d.w.z. bezield met denzelfden heiligen ijver en even moedig en onversaagd. Wij denken aan Joannes' boeteprediking en aan zijn optreden tegen Herodes Antipas (vgl. het optreden van Elias tegen Achab en Jezabel, 3 Kon. 21, 17—24). Malachias voorspelde, dat Elias de wederkeerige betrekkingen tusschen vaders en kinderen zou herstellen, m.a.w. den vrede in de families zou terugbrengen. Daar de engel niet spreekt van „de harten der kinderen terugbrengen tot de vaders" vraagt men zich af, of hij aan Malachias' woorden niet een andere beteekenis geeft. Zoo zeggen sommigen, dat Joannes de goede gezindheid der oude patriarchen zal mededeelen aan hun kinderen, de nu levende Israëlieten. Minder waarschijnlijk is de verklaring van Zahn, die een tegenstelling maakt tusschen het oudere en jongere geslacht van Joannes' tijdgenooten, alsof de zin zou zijn: Joannes zal de ouderen, die met heel hun hart aan het verleden hangen, terugbrengen tot de gezindheid der jongeren, die hun hart voor het nieuwe Godsrijk ontsluiten. De algemeene zin is in elk geval, dat Joannes een godsdienstigen en zedelijken omkeer zal bewerken; want hij zal degenen, die tot nu toe weerspannig waren, tot de gezindheid der rechtvaardigen terugbrengen. Zoo zal het volk bereid zijn om zijn God te ontvangen. De engel spreekt niet uitdrukkelijk van den Messias. Evenals Elias zal Joannes den weg van God bereiden, die zich gereed maakt om tot zijn volk te komen. Dat daarmede de komst van den Messias bedoeld is en dat de Messias dus met Jahwe gelijk gesteld wordt, blijkt alleen uit het vervolg van het evangelie.

18. — Abraham (Gen. 15, 8), Gedeon (Recht. 6, 37) en Ezechias (4 Kon. 20, 8) hadden een teeken gevraagd, zonder dat God hen daarom berispte. Aan Moses (Ex. 3, 12) en Achaz (Is. 7, 11) had Hij zelfs een teeken aangeboden. Uit de berisping van den engel moeten wij daarom besluiten, dat Zacharias in gunstiger omstandigheden verkeerde en dat zijn twijfel niet voldoenden grond had. Dat de verschijning in den tempel en op het oogenblik van de heilige offerhandeling plaats had, pleitte zeker voor haar echtheid. Overigens twijfelde de vrome priester zeker niet aan Gods almacht, maar enkel aan de waarachtigheid der verschijning.

19. — Dat Zacharias' twijfel verkeerd was, geeft de engel te verstaan door zich aan hem te openbaren als Gabriël, die reeds aan Daniël verschenen was, eveneens ten tijde van het avondoffer (Dan. 8, 16; 9, 21). Evenals

verkondigen. 20. En zie, gij zult het stilzwijgen bewaren en niet kunnen spreken, tot op den dag waarop dit geschieden zal, omdat gij niet geloofd hebt in mijn woorden, die op hun tijd in vervulling zullen gaan. 21. Intusschen stond het volk op Zacharias te wachten en verwonderde zich er over, dat hij zoo lang in het heiligdom bleef. 22. Maar toen hij buiten kwam, kon hij niet tot hen spreken; en zij begrepen, dat hij in het heiligdom een verschijning gezien had; wel gaf hij hun teekens, maar hij bleef stom. 23. Toen zijn diensttijd

---

Raphaël, is hij een van de zeven, die voor God staan (Tob. 12, 15), d.w.z. tot zijn meest vertrouwde dienaren behooren. Als derde engel wordt nog met name genoemd Michaël (Dan. 10, 13. 21; 12, 1; Judas 9; Openb. 12, 7 vlg.). Alleen deze laatste wordt in de H. Schrift aartsengel genoemd (Judas 9; vgl. 1 Thess. 4, 16). De namen dezer drie engelen staan in verband met hun zending. Gabriël (man Gods) is de bode van God, die in menschelijke gedaante als boodschapper optreedt (vgl. Recht. 13, 6. 8). Raphaël (God geneest) moest Tobias genezen van zijn blindheid. Michaël (wie is als God?) is de beschermer van het Godsvolk, die optreedt als aanvoerder in den strijd (Dan. 12, 1; Openb. 12, 7 vlg.). — Zacharias heeft zich bovendien ondankbaar getoond, want de zending van den engel is voor hem eervol en bevat een blijde boodschap.

20. — De engel belooft een teeken, maar dit is tevens een straf voor Zacharias. Dat hij het stilzwijgen zal bewaren, zou men kunnen opvatten als een bevel, maar het wordt nader bepaald als een niet-kunnen-spreken. Zijn stomheid is niet het gevolg van den plotselingen schrik, gelijk die van Daniël (Dan. 10, 15), maar wordt door een wonder veroorzaakt, zooals blijkt uit v. 64.

21. — De Talmud zegt, dat de hoogepriester op den verzoeningsdag niet lang in het Heilige der heiligen vertoefde om het volk niet ongerust te maken; de vreeswekkendheid van Jahwe's tegenwoordigheid kon immers doen veronderstellen, dat hem een ongeluk was overkomen (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 77). Voor Gods aangezicht verschijnen was voor den zondigen mensch min of meer een waagstuk. Daar Zacharias alleen in den tempel was achtergebleven, en langer dan gewoonlijk, was het volk verwonderd en zonder twijfel eenigszins ongerust.

22. — De vijf priesters, die in het Heilige dienst hadden gedaan, gingen gewoonlijk gezamenlijk naar buiten en gaven dan den zegen aan het volk. Hetzij Zacharias dezen zegen niet kon uitspreken, hetzij hij, ondervraagd over zijn lang wegblijven, geen antwoord kon geven, het volk kwam tot het besluit, dat zijn stomheid door een bovennatuurlijke verschijning veroorzaakt was. Zacharias trachtte zich door teekens verstaanbaar te maken, maar spreken kon hij niet, zoodat hij wel overtuigd moest zijn van de echtheid der verschijning.

23. — De tempeldienst wordt hier in het Grieksch „leitoergia" genoemd, waarvan het woord liturgie is afgeleid. Oorspronkelijk beteekende het een publiek ambt, dat in dienst van het algemeen welzijn door een particulier persoon vervuld werd. In het latere Grieksch en in de Septuagint wordt het gebruikt voor de heilige handelingen in dienst van de Godheid; het is

voorbij was, ging hij naar huis. 24. Eenigen tijd later werd zijn vrouw Elisabeth zwanger; zij leefde vijf maanden lang in verborgenheid en zeide: 25. Dit heeft de Heer aan mij gedaan, toen Hij neerzag om mijn schande bij de menschen weg te nemen.

26. In de zesde maand nu werd de engel Gabriël van wege God gezonden naar een stad van Galilea, Nazareth genaamd, 27. tot een maagd, die verloofd was met een man, die Joseph heette, uit het huis

---

de vertaling van het Hebreeuwsche „abodâh", dat gebruikt wordt om den tempeldienst aan te duiden (bijv. Ex. 27, 19). — Zacharias keerde dus eerst naar huis terug, toen de diensttijd van zijn klasse was afgeloopen. Ook hierin toonde hij zich onberispelijk (vgl. v. 6).

24—25. — Het is meer dan waarschijnlijk, dat Zacharias zijn vrouw schriftelijk op de hoogte bracht van Gods belofte (vgl. v. 60). De vijf maanden, gedurende welke Elisabeth in het verborgen leefde, moeten geteld worden van af de ontvangenis. Schaamte over haar late zwangerschap kan dus de reden niet geweest zijn; want deze werd eerst in de vijfde maand zichtbaar. Wanneer Lc. bedoelt, dat zij zich reeds aanstonds bij de ontvangenis terugtrok, moet Zacharias haar omtrent Gods belofte hebben ingelicht. Ofschoon dit laatste waarschijnlijk is, nemen wij toch liever aan, dat Elisabeth haar teruggetrokken leven begon, toen zij haar zwangerschap kon vaststellen. Dit duurde dan tot het einde van de vijfde maand. — Waarschijnlijk wilde zij zich in afzondering op de geboorte van haar zoon voorbereiden en de openbaring van haar geheim aan God zelve overlaten. De personen, die met de voorbereiding van de verlossing in verband stonden (Zacharias, Elisabeth en Maria), waren over het algemeen uiterst discreet met betrekking tot het goddelijk geheim. Dat Elisabeth deze maanden doorbracht in nederige dankbaarheid, blijkt uit haar woorden in v. 25. God had haar schande bij de menschen weggenomen; zij was dus overtuigd, dat haar onvruchtbaarheid alleen in de oogen der menschen een schande was, niet in die van God.

3. Aankondiging van Jezus' geboorte, 1, 26—38.

26. — Het was in de zesde maand na de ontvangenis van Joannes, dat de engel Gabriël opnieuw door God gezonden werd, nu naar Nazareth, een stad in Galilea (over Nazareth, zie bij Mt. 2, 23; over Galilea, zie bij Mt. 4, 15).

27. — Wat Mt. (1, 18) met een enkel woord heeft aangeduid, gaat Lc. omstandig verhalen, hoe Maria namelijk de moeder van Jezus werd. Ook Lc. verzekert ons, dat zij reeds verloofd was met Joseph. Daar echter de verloofde wettelijk als echtgenoote beschouwd werd (zie bij Mt. 1, 18), voegt hij er aan toe, dat zij een ongeschonden maagd was. De woorden „uit het huis van David" kunnen grammaticaal op Joseph slaan, die volgens Mt. 1, 16. 20 inderdaad een afstammeling van David was. De samenhang maakt het echter waarschijnlijker, dat zij op Maria betrekking hebben. Vooreerst staat in dit heele verhaal Maria op den voorgrond en wordt Joseph slechts terloops genoemd, zoodat het voor de hand ligt, dat de evangelist Maria's afstamming wil aangeven. Bovendien moeten die woorden den lezer blijkbaar voorbereiden op v. 32 en 69, waar Jezus een zoon van David wordt

van David; en de naam van de maagd was Maria. 28. De engel trad bij haar binnen en sprak: Wees gegroet, gij vol van genade; de Heer

---

genoemd. Lc. hecht belang aan den stamboom der vrouwen, want hij vermeldt ook de afstamming van Elisabeth (v. 5) en van Anna (2, 36). Het sterkste bewijs is echter, dat Lc. in 2, 4 Joseph's afstamming van David vermeldt, alsof hij er nog niet over gesproken had. — De naam van de maagd is hier Mariam of Marjam, op andere plaatsen van het N. T. Maria of Marja. Het is de vergriekschte vorm van het Hebreeuwsche Mirjam, zooals de zuster van Aäron genoemd werd (Ex. 15, 20). Over de beteekenis van den naam Maria is zeer veel geschreven. O. Bardenhewer (*Der Name Maria. Geschichte der Deutung desselben*, Bibl. Studien, Bd. I, Heft 1, Freiburg 1895) heeft meer dan 60 verklaringen geteld. Volgens dezen geleerde komen er slechts twee in aanmerking: de afleiding van mârâ', in opstand komen, en van mârâh, dik of gezet zijn. Hij spreekt zich uit ten gunste van de tweede, daar „dik" bij de Oosterlingen synoniem is met „schoon". F. Zorell (*Novi Testamenti Lexicon Graecum*, Parijs 1911) leidt den naam af uit het Egyptische „meri", bemind, en den verkorten vorm van Jahwe, zoodat hij zou beteekenen „bemind door Jahwe" (vgl. ook C. Beckermann, *„Et nomen Virginis Maria"*, Verbum Domini 1921, blz. 130—136; V. van Wijk, *De Naam Maria*, Leiden 1936). Lagrange leidt den ouden naam Mirjam af van een Hebreeuwsch werkwoord, dat „zien" beteekent. Hij zou dus synoniem zijn met „zienster", wat uitstekend past bij de zuster van Aäron, die een profetes was (Ex. 15, 20). Dezelfde geleerde merkt echter met recht op, dat men de beteekenis van een naam niet zoozeer moet zoeken in den etymologischen oorsprong, die misschien reeds lang vergeten was, maar veeleer in de populaire beteekenis, welke men later er aan gaf. Het is zeer goed mogelijk, dat men ten tijde van Christus den naam Mariam in verband bracht met „mârê", heer (vgl. Dan. 2, 47; 4, 16. 21; 5, 23); hij zou dan beteekenen „heerscheres" of „meesteres". Dit wordt bevestigd door het feit, dat vele prinsessen uit het huis der Hasmoneën Mariam of Mariamne heetten. De Franschen geven deze beteekenis weer door „Notre-Dame", en wij bedoelen hetzelfde, als wij spreken van Onze-Lieve-Vrouw. — De naam Joseph (volledig: Josiphjah, Esdr. 8, 10) beteekent: Jahwe vermeerdere (het getal kinderen), zooals blijkt uit Gen. 30, 24.

28. — Gabriël trad bij Maria binnen; zij was dus in huis, en evenals Zacharias, alleen. Lc. heeft den Griekschen groet „chaire", letterlijk: wees blijde, terwijl de Hebreën den vrede toewenschten: Vrede zij u! — De aanspraak „gij vol van genade" is afgeleid van het Grieksche „charitoô", dat oorspronkelijk beteekent: aangenaam, liefelijk of schoon maken. Dit kan in physieken en in moreelen zin verstaan worden. De twee keeren, dat het in het N.T. gebruikt wordt (hier en Eph. 1, 6), beteekent het: met geestelijke gunsten of genaden overladen. Daar hier de volmaakt verleden tijd gebruikt wordt, duidt het een blijvenden toestand aan. Wij mogen dus vertalen met „begenadigde" of „vol van genade", waarbij het woord „genade" volgens het spraakgebruik van het N. T. in den zin van de heiligmakende genade moet genomen worden. En Maria is in geheel bizondere mate „begenadigd", want de engel gebruikt dit woord als haar eigennaam. Het tweede woord van den engel kan in het Grieksch als een wensch: De Heer zij met u!, maar ook als een plechtige verzekering

is met u! [Gezegend zijt gij onder de vrouwen.] 29. Zij schrok echter van dit woord en vroeg zich af, wat die groet beteekende. 30. En de engel zeide tot haar: Vrees niet, Maria, want gij hebt genade gevonden bij God. 31. Zie, gij zult in uw schoot ontvangen en een Zoon baren; en gij zult zijn naam Jezus noemen. 32. Hij zal groot zijn en Zoon van den Allerhoogste worden genoemd; de Heer God zal Hem den troon van zijn vader David geven, 33. en Hij zal koning zijn over het huis van Jakob in eeuwigheid, en zijn koningschap

---

worden opgevat: De Heer is met u! Zonder twijfel moeten wij het hier in den tweeden zin nemen; want de engel spreekt in naam van God, zoodat er van een wensch geen sprake kan zijn. U. Holzmeister (*„Dominus tecum"*, Verbum Domini 1928, blz. 363—369) gaat de plaatsen van het O. T. na, waarin deze uitdrukking voorkomt, en trekt daaruit de conclusie, dat zij altijd van toepassing is op menschen, die een gewichtige en zware taak te vervullen hebben en wien daarom Gods geheel bizondere en krachtdadige bescherming wordt toegezegd of toegewenscht. De eenige vrouw, tot wie zij gericht wordt in het O. T., is Judith (Judith 8, 34). Hier willen deze woorden dus zeggen, dat Maria een zeer moeilijke taak te vervullen zal hebben, maar daarom ook rekenen kan op Gods bizondere hulp. Deze taak vloeit voort uit haar goddelijk moederschap, dat in de orde der genade en der verlossing ontzettend veel van haar zal vragen. — De laatste woorden: „Gezegend zijt gij onder de vrouwen", welke men in de Vulgaat en in verschillende Grieksche handschriften vindt, zijn waarschijnlijk ingelascht uit v. 42.

29. — Maria schrikt niet bij het zien van den engel, zooals Zacharias, maar zijn groet doet haar ontstellen. De nederige maagd is in verwarring door de eervolle woorden, welke zij uit den mond van den hemelgeest verneemt, en door het vermoeden, dat zij tot een hooge waardigheid en zware taak is uitverkoren. Ondanks haar schrik blijft zij echter zich zelve meester, want zij denkt na, wat die groet wel kan beteekenen. Niets duidt echter aan, dat zij aan de echtheid van de verschijning of aan de woorden van den engel twijfelt. Daarom acht Gabriël het ook niet noodig zich aan haar kenbaar te maken, zooals hij aan Zacharias deed (v. 19).

30—33. — De engel bemoedigt haar, want zij heeft genade (gunst en welbehagen) gevonden bij God. God bemint haar en is haar in geheel bizondere mate gunstig gezind. De bemoediging van den engel heeft niet, zooals bij Zacharias (v. 13), betrekking op zijn verschijning, maar op de waardigheid, welke hij haar gaat aankondigen. Dat zij bij God genade heeft gevonden, blijkt uit haar heerlijke bestemming. De woorden, waarmede Gabriël Jezus' geboorte aankondigt, worden in het O. T. telkens gebruikt, wanneer er sprake is van een buitengewoon kind; zoo bijv. bij de geboorte van Isaak (Gen. 16, 11) en Samson (Recht. 13, 3. 5); vooral echter denken wij aan de messiaansche profetie van Is. 7, 14: „Zie, de maagd zal in haar schoot ontvangen en een zoon baren, en men zal zijn naam Emmanuel noemen." De naam van Maria's Zoon zal Jezus zijn; Jehôschua, Jeschua beteekent: Jahwe is redding, een zeer passende benaming voor den Messias, die de verlosser van zijn volk en van alle menschen zou zijn. Dat Maria's

zal geen einde hebben. 34. Maria zeide nu tot den engel: Hoe kan dit geschieden, daar ik geen man beken? 35. De engel antwoordde haar: De heilige Geest zal over u komen en de kracht van den Allerhoogste zal u overschaduwen; daarom ook zal wat geboren wordt, heilig zijn; het zal Zoon van God worden genoemd. 36. En zie,

---

Zoon de Messias zal zijn, blijkt uit hetgeen de engel verder over zijn bestemming zegt. Hij zal g r o o t zijn, evenals Joannes, maar de engel acht het niet noodig er aan toe te voegen „voor den Heer" (vgl. v. 15). Hij zal Z o o n v a n d e n A l l e r h o o g s t e worden genoemd, wat in de bedoeling van den engel zonder twijfel duidt op Jezus' eeuwige geboorte uit den Vader. Dit duidt tevens op Jezus' messiaansche waardigheid, want volgens Ps. 2, 7 was de Messias bij uitstek de Zoon van God. Nog duidelijker volgt dit uit de aankondiging, dat Hij den t r o o n v a n z ij n v a d e r D a v i d zal bezitten en k o n i n g zal zijn o v e r h e t h u i s v a n J a k o b, welke woorden duiden op 2 Kon. 7, 12. 16; Is. 9, 7; Ps. 88, 35—38. Jezus zal dus Zoon van God en Zoon van David zijn, zoodat wij hier reeds een aanduiding zien van zijn goddelijke en menschelijke natuur. De e e u w i g h e i d van Jezus' koningschap geeft te kennen, dat het niet van politieken, maar van geestelijken aard zal zijn. — Wij moeten er nog op wijzen, dat de oudtestamentische formuleering, waarin de boodschap van den engel vervat is, een kenteeken is van haar echtheid; de heiden-Christen Lc. zou andere bewoordingen gekozen hebben, wanneer hij niet een oude traditie gevolgd had.

34. — De houding van Maria is een andere dan die van Zacharias. Deze laatste vroeg een t e e k e n, omdat hij twijfelde aan de woorden van den engel. Maria gelooft, maar vraagt een v e r k l a r i n g aangaande de wijze, waarop zij in vervulling zullen gaan. De reden, waarom zij een verklaring vraagt, geeft zij aan met de woorden „o m d a t i k g e e n m a n b e k e n". „Bekennen" is een verzachtende uitdrukking om den geslachtelijken omgang aan te duiden. De katholieke verklaarders leiden met recht uit deze woorden af, dat Maria en Joseph besloten hadden, elkanders maagdelijkheid te eerbiedigen. Vooreerst moeten wij er op wijzen, dat Maria spreekt in den tegenwoordigen, niet in den verleden tijd. De zin kan dus niet zijn: Tot nu toe heb ik geen man bekend; hoe zal ik dus, die nog maagd ben, op dit oogenblik een zoon kunnen ontvangen? De tegenwoordige tijd duidt een blijvenden toestand, een eenmaal genomen besluit aan: Ik beken geen man. Wanneer deze woorden niet tevens betrekking hadden op de toekomst, zouden zij geen zin hebben. Maria kon immers als toekomstige echtgenoote (volgens v. 27 was zij verloofd) de mogelijkheid van haar zwangerschap niet ontkennen, wanneer zij van plan was, door het huwelijk haar maagdelijkheid prijs te geven. Daaruit volgt, dat Joseph hetzelfde voornemen had en dat Maria de bedoelingen van haar toekomstigen echtgenoot kende. Hoe het heilige echtpaar gekomen was tot dit besluit, dat zoozeer afweek van de heerschende opvattingen, is het geheim van Gods genade.

35. — In haar besluit om maagd te blijven had Maria een beletsel gezien, dat de verwezenlijking van de woorden van den engel (v. 31—33) onmogelijk maakte. Gabriël verzekert haar nu, dat haar maagdelijkheid niet in gevaar is. Haar zwangerschap zal door Gods scheppende almacht veroorzaakt worden, zooals in de parallele zinsdeelen wordt uitgedrukt: „D e h e i l i g e

Geest zal over u komen en de kracht van den Allerhoogste zal u overschaduwen." De H. Geest wordt voorgesteld als de scheppende kracht van God, die in Maria leven wekt. Reeds bij de schepping zweefde de Geest Gods als levenwekkend beginsel boven den chaos (Gen. 1, 2). Zoo zegt Ps. 103, 30: „Gij zendt uwen Geest uit en zij worden geschapen, en Gij hernieuwt het aanschijn der aarde." Het beeld van de overschaduwing is ontleend aan de lichtwolk, welke de Ark des Verbonds overdekte, als een zinnebeeld van Gods tegenwoordigheid (Ex. 40, 34 vlg.). — Het laatste gedeelte van het vers brengt, wat grammaticale constructie en beteekenis betreft, verschillende moeilijkheden. Vooreerst moeten wij vaststellen, dat de woorden „ex te" (uit u) van de Vulgata Clementina niet echt zijn. Den Griekschen tekst kan men op vier verschillende wijzen opvatten. Men kan het woord „hagion" (heilig) als onderwerp of als gezegde nemen, en in elk van beide gevallen zijn weer twee verschillende nuances mogelijk. — Neemt men „hagion" als onderwerp, dan kan men het beschouwen als adjectief of als substantief. In het eerste geval vertaalt men: „Daarom ook zal het heilige kind Zoon van God worden genoemd." In het tweede geval: „Daarom ook zal het heilige, dat geboren wordt, Zoon van God worden genoemd." Tegen deze twee vertalingen bestaat echter een theologische moeilijkheid. Men kan en mag immers niet zeggen, dat Jezus de Zoon van God is door de wonderbare werking van den H. Geest in Maria. Hij is de Zoon van God enkel en alleen door zijn eeuwige geboorte uit den Vader. Het is immers theoretisch mogelijk, dat de H. Geest door zijn wonderbaar ingrijpen uit Maria een gewoon mensch deed geboren worden of dat de Zoon Gods op gewone wijze uit menschelijke ouders geboren werd. Het oorzakelijk verband tusschen beide versdeelen, aangeduid door het woordje „daarom" bestaat dus niet. Knabenbauer meent, dat de wonderbare geboorte van Jezus niet wordt aangegeven als de oorzaak van zijn goddelijk Zoonschap, maar als de reden, waarom dit aan de menschen bekend zal worden. Hij beroept er zich op, dat er niet gesproken wordt van „Gods Zoon zijn", maar van „Gods Zoon genoemd worden". Jezus zal aan de menschen als Zoon Gods bekend worden en door hen Zoon Gods genoemd worden wegens zijn wonderbare geboorte. Deze uitleg gaat echter niet op om een dubbele reden. Vooreerst bleef Jezus' wonderbare geboorte tijdens zijn leven een geheim, zooals uit de evangeliën blijkt; zij was dus niet de reden, waarom men Jezus als Zoon Gods erkende. Vervolgens duidt het Semietische karakter van de twee eerste hoofdstukken van Lc. aan, dat men „genoemd worden" volgens Bijbelsch spraakgebruik moet beschouwen als synoniem met „zijn" (vgl. v. 32 en 76). — Wij gaan daarom over tot de tweede veronderstelling, namelijk dat „hagion" niet onderwerp van den zin is, maar gezegde. In dit geval zijn er weer twee mogelijkheden; men kan het verbinden met „genoemd worden" of als een zelfstandig predicaat beschouwen. In het eerste geval luidt de vertaling: „Daarom ook zal wat geboren wordt, heilig genoemd worden, Zoon van God." Aan het kind worden dan twee waardigheden toegeschreven; het zal heilig zijn en tevens Zoon van God. Om de moeilijkheid, welke tegen de twee eerste vertalingen gemaakt werden, te ontgaan, zeggen de aanhangers van deze derde meening, dat alleen het eerste predicaat afhankelijk is van het woordje „daarom". Alleen de heiligheid komt aan het kind toe wegens zijn bovennatuurlijke geboorte; dat het tevens Zoon

uw bloedverwante Elisabeth heeft ook een zoon ontvangen in haar
ouderdom, en zij, die onvruchtbaar heette, is in haar zesde maand;
37. want niets is onmogelijk bij God. 38. Toen sprak Maria: Zie,

---

van God is, wordt alleen ter verduidelijking door den engel er aan toegevoegd. Wij zouden den zin aldus kunnen omschrijven: „Daarom ook zal wat geboren wordt, heilig worden genoemd en zelfs Zoon Gods." Toch blijft ook deze vertaling onwaarschijnlijk; want indien „Zoon Gods" beschouwd wordt als appositie bij „heilig", dan moet „daarom" niet alleen op het heilig-zijn van het kind betrekking hebben, maar ook op zijn goddelijk Zoonschap. Ten slotte is er een vierde vertaling, welke „heilig" als een zelfstandig predicaat verbindt met „wat geboren wordt". Men krijgt dan het volgende: „Daarom ook zal wat geboren wordt, heilig zijn; het zal genoemd worden Zoon van God." Zoo ontstaat er een scheiding tusschen beide predicaten en slaat het woordje „daarom" alleen op het eerste. Alleen de heiligheid van het kind wordt als een gevolg van zijn maagdelijke geboorte aangegeven, terwijl zijn goddelijk Zoonschap als een nieuwe waarheid er aan wordt toegevoegd. Tegen deze verklaring zou men kunnen opwerpen, dat ook Jezus' heiligheid in vollen omvang slechts haar grond vindt in zijn geboorte uit den Vader; maar deze moeilijkheid is in geen geval te vermijden. Het is trouwens ook niet noodig, dat de engel reeds aanstonds het mysterie van Jezus' persoonlijkheid volledig onthult. Zijn wonderbare geboorte uit Maria was reeds een kostbaar bewijsstuk, dat Hij een geheel bizondere heiligheid zou bezitten; voor een gewoon mensch zou God immers zulk een wonder niet doen. Het predicaat „Zoon Gods" moeten wij, in verband met dengene, die spreekt, en met degene, tot wie gesproken wordt, in den vollen theologischen zin van het woord opvatten. Het kind, dat men om zijn maagdelijke geboorte als heilig moet erkennen, zal de Zoon van God genoemd worden en ook werkelijk de Zoon van God zijn. In dien zin heeft Maria het woord van den engel zonder twijfel begrepen. — Vgl. P. J. Cools, *Lukas I : 35*, Ned. Kath. Stemmen, 1935, blz. 101—111; J. M. Rover, *Quod nascetur (ex te) sanctum vocabitur Filius Dei"*, Biblica 1920, blz. 92—94; A. Médebielle, *Annonciation*, Supplement, Dict. bibl., col. 291—294; E. Power, *In festo Annunciationis*, Verbum Domini 1925, blz. 72—74; Lagrange, *La conception surnaturelle du Christ d'après saint Luc*, Revue biblique 1914, blz. 60—71 en 188—208. — De rationalisten, die Jezus' maagdelijke geboorte verwerpen, beschouwen v. 34 en 35 als een interpolatie. Daartoe bestaat echter geen enkele grond. Deze verzen staan tekstkritisch even vast, als de rest van hfdst. 1. Zij passen uitstekend in den samenhang en hun stijl wijkt in geen enkel opzicht af.

36—37. — Maria had slechts een verklaring gevraagd, niet een teeken. Maar ook dit laatste wordt haar door den engel gegeven; het is namelijk de wonderbare vruchtbaarheid van haar bejaarde bloedverwante. Deze zal voor Maria een bewijs zijn, dat de woorden van den engel zich ook aan haar zullen vervullen. Niets is bij God onmogelijk (vgl. Gen. 18, 14); dit algemeene beginsel zal zijn hoogste toepassing vinden in het geheim van Jezus' menschwording. — Uit het feit der bloedverwantschap tusschen Maria en Elisabeth volgt niet, dat ook Maria tot den stam Levi behoorde; zij kon immers door haar moeder aan Elisabeth verwant zijn. Het zou

ik ben de dienstmaagd des Heeren; mij geschiede naar uw woord! En de engel ging van haar heen.

39. In die dagen ging Maria op weg en trok met spoed het bergland in, naar een stad van Juda. 40. Zij kwam in het huis van Zacharias

---

in zekeren zin beteekenisvol geweest zijn, dat Jezus door zijn wettelijken vader een zoon van David en door zijn moeder een zoon van Levi was, zoodat Hij het koningschap en het priesterschap in zich vereenigde; temeer omdat de dynastie der Hasmoneën deze beide waardigheden voor zich had opgeëischt. In plaats echter van Jezus' koninklijke en priesterlijke afstamming te vermelden, spreekt Lc. alleen van zijn davidischen oorsprong (v. 27. 32. 69). De brief aan de Hebreën, die zoozeer den nadruk legt op Jezus' priesterschap als voltooiing van het levietische, zegt uitdrukkelijk, dat Hij geboren werd uit een anderen stam, namelijk uit Juda (7, 13 vlg.). Terwijl dan ook de christelijke traditie in het algemeen Maria's davidische afstamming leert, zijn er enkele kerkelijke schrijvers, die haar van Levi laten afstammen; deze meening schijnt te steunen op de „Testamenten der 12 patriarchen" (Simeon 7, 2): „God de Heer zal uit Levi een hoogepriester verwekken en uit Juda een koning."

38. — God wilde de toestemming van Maria afwachten, alvorens het wonder der menschwording te wrochten; want volgens 2, 21 had dit plaats nà de boodschap van den engel. Maria's woorden getuigen van diepe nederigheid en volkomen berusting in Gods wil. Zij voorzag zonder twijfel, dat het moederschap voor haar een bron van veel lijden zou worden (vgl. Mt. 1, 19), maar als de nederige dienstmaagd des Heeren aanvaardde zij dit alles met volkomen onderwerping en onwankelbaar vertrouwen. Terwijl de engel heenging, voltrok zich in Maria het aanbiddelijk geheim der menschwording. — Over de boodschap van Gabriël aan Maria, zie: O. Bardenhewer, *Mariä Verkündigung, ein Kommentar zu Lukas 1, 26—38*, Bibl. Studien, Band 10, Heft 5, Freiburg 1905; A. Steinmann, *Die jungfräuliche Geburt des Herrn*[3], Münster 1926; Lagrange, *La conception surnaturelle du Christ d'après Saint Luc*, Rev. biblique 1914, blz. 60—71. 188—208; A. Vitti, *De Beatae Virginis Annuntiatione juxta evangelia apocrypha*, Verbum Domini 1923, blz. 67—74; niet-kath.: J. Gresham Machen, *The virgin Birth of Christ*, New-York en Londen 1930; K. Bornhäuser, *Geburts- und Kindheitsgeschichte Jesu*, Gütersloh 1930.

4. Maria's bezoek aan Elisabeth, 1, 39—56.

39—40. — Wat de engel haar omtrent Elisabeth gezegd had, was voor Maria een aanleiding om haar bloedverwante te gaan bezoeken. Welke was echter de reden van haar reis? Dat zij zich van het feit van Elisabeth's zwangerschap wilde overtuigen, is niet aan te nemen; want uit heel haar gedrag blijkt, dat zij daaraan niet twijfelde. Waarschijnlijk wilde zij haar bloedverwante in haar komende moeilijkheden bijstaan. Ook haar groot geheim, dat zij zelfs niet aan haar verloofde wilde mededeelen, zal haar gedreven hebben naar Zacharias en Elisabeth, die ten minste eenigszins in Gods plan waren ingewijd; bij dit vrome echtpaar kon zij op raad en bescherming rekenen. Dit verlangen deed haar voortspoeden naar het bergland, waarmede hier het gebergte van Judea (in tegenstelling met het meer vlakke Galilea) bedoeld is. Als het nadere doel van haar tocht noemt Lc. tamelijk onbepaald een stad van Juda. Een traditie, welke ouder

en begroette Elisabeth. 41. En toen Elisabeth Maria's groet hoorde, sprong het kind op in haar schoot, en Elisabeth werd van den heiligen Geest vervuld. 42. Met luider stem hief zij aan en zeide: Gezegend zijt gij onder de vrouwen en gezegend is de vrucht van uw schoot!

---

is dan de kruistochten, wijst A ï n K a r i m, een stadje op 6½ K.M. afstand ten westen van Jerusalem, als de woonplaats van Zacharias aan. Reeds op het einde van de 4de eeuw bestond er ter plaatse het heiligdom van de Visitatie; volgens den aartsdiaken Theodosius (omtrent 530 n. Chr.) lag dit op 5 mijlen afstand van Jerusalem, wat de traditie van Aïn Karim bevestigt. In de 5de eeuw bouwde men er een tweede kerk, die den naam draagt van Joannes den Dooper, ter plaatse van Zacharias' woonhuis. Wanneer deze overleveringen waarheid bevatten, zou Zacharias een buitenverblijf gehad hebben, waar de ontmoeting tusschen Maria en Elisabeth plaats had, terwijl Joannes geboren werd in het eigenlijke woonhuis (vgl. B. Meistermann, *Guide de la Terre sainte*, blz. 405—416). Lc. heeft den naam van Zacharias' woonplaats niet gekend of het niet noodig geacht, hem aan zijn niet-Palestijnsche lezers mede te deelen. Anderen echter meenen, dat Lc. den naam der stad wel noemt; zij beschouwen Juda namelijk als een onnauwkeurige schrijfwijze van J u t t a, een stadje van den stam Juda (Jos. 15, 55; 21, 16), tegenwoordig Jaththa, ongeveer 10 K.M. ten zuiden van Hebron. Zij wijzen er ook op, dat Jutta een priesterstad was, wat van Aïn Karim, het oude Karem, niet kan gezegd worden. Toch verdient deze tweede meening weinig geloof. Vooreerst immers zou Lc. den beroemden naam Juda niet zonder nadere aanduiding gebruikt hebben voor een tamelijk onbeteekenende plaats als Jutta; bovendien waren de priesters en levieten sinds de ballingschap niet meer verplicht om in de priestersteden te wonen. Een derde meening, dat Joannes de Dooper in J e r u s a l e m geboren werd, steunt op de valsche veronderstelling, dat Zacharias hoogepriester was en dus in de hoofdstad moest verblijven.

41. — Ook Rebekka had in haar zwangerschap iets dergelijks ondervonden, maar dit was een ongunstig voorteeken geweest (Gen. 25, 22—26). Onder ingeving van den H. Geest beschouwt Elisabeth de b e w e g i n g v a n h a a r k i n d als een uiting van vreugde over de tegenwoordigheid van den Messias (vgl. v. 44). Heeft Joannes werkelijk voor een oogenblik het gebruik van zijn verstand ontvangen, of werd zijn opspringen enkel veroorzaakt door den H. Geest, die zijn moeder vervulde? Wat in v. 15 voorspeld werd, ging nu in vervulling: Joannes werd door den H. Geest geheiligd in den schoot zijner moeder.

42. — De stem der profetie was sinds eeuwen verstomd. Met het aanbreken van den messiaanschen tijd echter spreekt de H. Geest weer door den mond van heilige personen (vgl. Joël 3, 1 vlg.): Elisabeth, Maria, Zacharias, Simeon en Anna. Geen wonder, dat hun taal den vorm aanneemt van de oude Hebreeuwsche poëzie. — De eerste woorden van Elisabeth bevatten niet een zegenwensch voor Maria, maar de verzekering, dat Maria wegens haar moederschap m e e r d o o r G o d g e z e g e n d is, dan alle andere vrouwen. Ook de v r u c h t v a n h a a r s c h o o t, de Messias, is door God meer gezegend, dan alle andere kinderen. Deze uitroep van Elisabeth vormt met de begroeting van Gabriël (v. 28) het eerste deel van het Wees gegroet.

43. Vanwaar valt mij dit te beurt, dat de moeder van mijn Heer tot mij komt? 44. Want zie, toen het geluid van uw groet mij in de ooren klonk, sprong het kind van vreugde op in mijn schoot. 45. Zalig, die geloofd heeft, dat in vervulling zal gaan, wat haar van

---

43. — Door den H. Geest weet Elisabeth, dat Maria de moeder is van den Messias, dien zij met Ps. 109, 1 „m ij n H e e r" noemt. Het nog niet geboren Kind beschouwt zij reeds als den Messias; en met vromen eerbied begroet zij haar jongere bloedverwante als de moeder van haar Heer. Het gedrag van Gabriël en van Elisabeth ten opzichte van Jezus' moeder is wel een krachtig bewijs voor de Maria-devotie van de katholieke Kerk. Elisabeth, die toch ook door God hoog begenadigd is, acht zich niet waardig, Maria's bezoek te ontvangen. Zij vraagt zich met verwondering af, waaraan zij zulk een groot voorrecht te danken heeft.

44. — De beweging van Joannes in haar schoot was voor Elisabeth het t e e k e n, dat de moeder van den Messias tegenwoordig was. Zooals de bergen en heuvels opsprongen in Gods tegenwoordigheid (Ps. 113, 4), zoo sprong Joannes op van vreugde bij de nadering van den Messias. Het spreekt echter vanzelf, dat Elisabeth de beteekenis van dit feit enkel kende door de verlichting van den H. Geest.

45. — Zacharias was wegens zijn twijfel gestraft. Daarom prijst Elisabeth Maria gelukkig, omdat zij g e l o o f s c h o n k aan het woord van den engel. Niet alleen het objectieve feit van haar zwangerschap, maar ook haar nederig geloof verheft Maria hoog in de oogen van Elisabeth.

H e t M a g n i f i c a t. — Volgens de overweldigende meerderheid der handschriften is het M a r i a, die het Magnificat uitsprak. Toch wordt het door verschillende geleerden (bijv. Harnack) aan Elisabeth toegeschreven. Zij steunen daarbij op 3 Latijnsche handschriften, die in plaats van „Maria" „Elisabeth" lezen. Ook beroepen zij zich op de overeenkomst tusschen het Magnificat en den lofzang van Anna, de moeder van Samuel (1 Kon. 2, 1—10); daar Elisabeth, evenals Anna, langen tijd onvruchtbaar was, zou het Magnificat beter in Elisabeth's mond passen. Toch houden wij ons aan de traditioneele opvatting, dat Maria het Magnificat uitsprak. Waarom zouden bijna alle handschriften den oorspronkelijken tekst hebben veranderd? Bovendien is het niet waarschijnlijk, dat Elisabeth, nadat zij Maria en haar Kind zoo hoog had verheerlijkt, haar eigen begenadiging op den voorgrond ging stellen. Wel zou Elisabeth zulk een lofzang hebben kunnen uitspreken bij de ontvangenis of bij de geboorte van Joannes, maar zeker niet op dit oogenblik, nu zij geheel vervuld is van het voorrecht, dat zij de moeder des Heeren mag begroeten. Niet Elisabeth en Joannes vormen nu het middelpunt der belangstelling, maar Maria en Jezus (vgl. Zahn, *Das Ev. des Lukas*, Exkurs III: *Die Sängerin des Magnificat*, blz. 744—750; H. Rongy, *Le Magnificat. Son origine et son attribution*, Revue eccl. de Liège, 1911—1912, blz. 297—312). Het staat dus vast, dat Lc. het Magnificat aan Maria toeschrijft. Maar is deze lofzang w e r k e l i j k b ij d e z e g e l e g e n h e i d d o o r d e H. M a a g d u i t g e s p r o k e n? Dit wordt door velen ontkend. Sommigen zien er oorspronkelijk een J o o d s c h e n p s a l m in, maar zijn daarom in de noodzakelijkheid om de meest op den voorgrond tredende gedachten als

wege den Heer gezegd is! 46. En Maria sprak: Groot prijst mijn
ziel den Heer, 47. en mijn geest jubelt in God, mijn redder,

---

secundair te beschouwen. Anderen beweren, dat Maria bij een andere gelegenheid dezen lofzang heeft uitgesproken of dat hij is samengesteld door een Christen van de oude Kerk of door Lc. zelf. Zij beroepen zich daarbij op het geringe verband, dat er bestaat tusschen dezen lofzang en de voorafgaande begroeting tusschen Maria en Elisabeth; bovendien wijzen zij op de overeenkomst van het Magnificat met het loflied van Anna en met sommige psalmen, zoodat men eerder tot een literaire compositie, dan tot een spontane uiting van vrome geestdrift zou besluiten. Daarop antwoorden wij, dat Maria's lofzang zeer goed aan Elisabeth's begroeting aansluit. Deze had immers haar eerbied betuigd voor de moeder des Heeren; en daardoor werd Maria aangespoord om God voor haar uitverkiezing te verheerlijken en te danken. Dat het Magnificat niet meer verband vertoont met het voorafgaande tooneel en hoofdzakelijk uit oud-testamentische gedachten is samengesteld, is volstrekt niet vreemd. Elisabeth's begroeting was immers voor Maria enkel een aanleiding, om uiting te geven aan de gevoelens, welke haar sinds de boodschap van Gabriël bezielden. Dat daarbij de vrome gedachten en gebeden, welke zij uit de lezing van de H. Schrift kende, in haar geest opkwamen, is volkomen begrijpelijk. — Het Magnificat is zonder twijfel een lied of lofzang (vgl. F. Zorell, *Magnificat*, Verbum Domini 1922, blz. 194—198). Omtrent de verdeeling in strophen is men het echter niet eens. Sommigen tellen drie strophen (v. 46—50; v. 51—53; v. 54. 55), anderen vier (v. 46—48; v. 49. 50; v. 51—53; v. 54. 55), weer anderen vijf (v. 46—48a; v. 48b. 49; v. 50. 51; v. 52. 53; v. 54. 55). In elk geval onderscheiden wij drie hoofdgedachten. Vooreerst looft Maria God wegens het persoonlijke voorrecht, dat zij de moeder van den Messias is geworden (v. 46—49); vervolgens voert zij haar verheffing terug tot het algemeene beginsel, dat God altijd de machtigen en rijken vernedert, maar de geringen en armen verheft (v. 50—53); ten slotte vermeldt zij met dankbaarheid, dat God door haar moederschap de beloften aan Abraham en zijn zaad gestand doet (v. 54. 55).

46—47. — Van Maria wordt niet gezegd, dat zij vervuld werd met den H. Geest, van Elisabeth en Zacharias wel (v. 41. 67); haar hooge begenadiging werd reeds voldoende in het licht gesteld (v. 28. 35). De aanhef van het Magnificat herinnert aan verschillende lofzangen van het O. T. (Ps. 33, 4; 68, 31; 1 Kon. 2, 1). Elisabeth heeft haar bloedverwante de meest gezegende onder de vrouwen genoemd en het zich tot een eer gerekend, haar te mogen begroeten. Maria echter kent alleen aan den Heer alle grootheid toe en haar vreugde gaat geheel op in God, die haar redder is. De gedachte, dat God de redder en beschermer der vromen is, wordt in het O. T. herhaaldelijk aangegeven als de bron van heilige blijdschap (bijv. Hab. 3, 18). De ziel en de geest beteekenen hier het geheele bovenzinnelijke wezen van Maria, dat zich met dankbare geestdrift uitstort in dezen lofzang. Haar dankbaarheid en vreugde worden daardoor gekenteekend als innerlijke zielservaringen; daarom wordt van Maria ook enkel gezegd, dat zij haar lofzang sprak, terwijl Elisabeth met luider stem riep (v. 42).

48. omdat Hij neerzag op de geringheid zijner dienstmaagd. Want zie, van nu af prijzen alle geslachten mij zalig, 49. omdat de Machtige groote dingen aan mij heeft gedaan; en heilig is zijn naam. 50. Zijn barmhartigheid duurt van geslacht tot geslacht voor hen, die Hem vreezen. 51. Kracht heeft Hij gewrocht door zijn arm, en die hoogmoedig zijn in de gezindheid van hun hart, sloeg Hij uiteen.

48—49. — Dit woord herinnert aan het gebed van Anna (1 Kon. 1, 11). Wanneer Maria echter spreekt van haar geringheid of ellende, dan denkt zij niet aan een beschimping, zooals Anna van Phenenna ondervond (1 Kon. 1, 6), of aan een minachtende bejegening, zooals Elisabeth wegens haar onvruchtbaarheid moest ondergaan (v. 25); zij wil enkel uitdrukking geven aan haar nederigheid. De groote God, haar redder, heeft in zijn goedheid neergezien op de arme en onaanzienlijke maagd van Nazareth, die zich ten diepste bewust is van haar geringheid. Toch ziet Maria zeer goed den afstand tusschen hetgeen zij vroeger was en hetgeen zij nu is; zij weet, dat het goddelijk moederschap haar hoog verheven heeft boven de andere menschen. De eerbiedige begroeting van Elisabeth is slechts het begin van de lofprijzingen, welke alle geslachten der toekomst haar zullen brengen. Terwijl Elisabeth haar echter prees wegens haar geloof, vindt Maria de reden van de lofprijzing in hetgeen God aan haar gedaan heeft. De komende geslachten zullen haar zalig prijzen om datgene, wat tevens de oorzaak van haar blijdschap is: De Machtige heeft groote dingen aan haar gedaan. Welke deze groote dingen zijn, is ons in het voorafgaande reeds medegedeeld. God heeft zijn engel Gabriël tot haar gezonden en door zijn Geest Elisabeth verlicht omtrent haar uitverkiezing tot moeder Gods; maar wat het voornaamste is: Hij heeft in haar het wonder der menschwording gewrocht. Vooral door dit laatste heeft God zich machtig betoond. Maar niet alleen Gods macht, ook de heiligheid van zijn naam, d.w.z. van zijn wezen, heeft zich in de menschwording geopenbaard. Heilig is immers de Geest, die over Maria neerdaalde, en heilig zal ook zijn, wat uit haar geboren wordt (v. 35).

50. — Gods handelwijze ten opzichte van Maria is een toepassing van het algemeen beginsel, dat zijn gedrag jegens de menschen in het algemeen regelt. Door alle menschengeslachten heen was God immers barmhartig voor degenen, die Hem met kinderlijke vreeze dienden. Deze eigenschap hangt samen met de in v. 49 genoemde: zijn macht en heiligheid. Omdat God immers in macht en heiligheid de menschen oneindig overtreft, heeft Hij medelijden met hen en toont Hij zich barmhartig. Deze barmhartigheid beoefent Hij echter alleen ten opzichte van degenen, die hun nietigheid erkennen en Hem vreezen. Deze gedachte vinden wij in Ps. 102: „Want zoo hoog de hemel is boven de aarde, zoo groot is zijn barmhartigheid voor die Hem vreezen" (v. 11). „Gelijk een vader zich ontfermt over zijn kinderen, zoo ontfermt zich Jahwe over die Hem vreezen" (v. 13). „Maar de barmhartigheid van Jahwe duurt eeuwig voor die Hem vreezen" (v. 17).

51. — Wat nu volgt (v. 51—55), duidt volgens velen datgene aan, wat God gewoon is te doen; zij geven de werkwoorden in den tegenwoordigen tijd. Anderen meenen, dat Maria een overzicht geeft van wat God in het verleden deed; zij zetten de werkwoorden in den verleden tijd. Ten slotte zijn

52. De machtigen haalde Hij af van hun tronen, maar Hij verhief de geringen. 53. De hongerigen verzadigde Hij met gaven, maar de

---

er, die denken aan het „praeteritum propheticum" en de vervulling van dit alles naar de toekomst verleggen. De samenhang met v. 46—50 maakt het echter waarschijnlijk, dat Maria ook in v. 51—55 denkt aan datgene, wat God voor haar persoonlijk gedaan heeft, d.w.z. aan het feit van haar goddelijk moederschap. Dit blijkt trouwens ook uit v. 54; want de ontferming, welke God getoond heeft jegens zijn dienaar Israël, kan niets anders zijn, dan de menschwording. De algemeenheid van de uitdrukkingen (van af v. 50 spreekt Maria niet meer over zich zelve) duidt niettemin aan, dat Gods handelwijze ten opzichte van Maria beschouwd wordt als een toepassing van het algemeene beginsel, dat zijn verhouding tot de menschen regelt. Bovendien ziet Maria daarin ook een aankondiging van wat God in den nu aanbrekenden messiaanschen tijd doen zal. — God heeft kracht gewrocht door zijn arm (vgl. Ps. 88, 11; 117, 16); d.w.z. door Jezus' menschwording heeft God de eerste van een reeks daden gesteld, waarin zijn wonderbare macht op de schitterendste wijze zal uitblinken. Daardoor heeft Hij ook reeds in beginsel de overwinning behaald over degenen, die in hun hart hoogmoedig gezind zijn. Zooals in Ps. 2, 1—3, worden de hoogmoedigen voorgesteld als een vergadering van rebellen, die tegen God en den Messias samenzweren; God echter jaagt hen uiteen en verijdelt hun plannen.

52. — Wij worden weer herinnerd aan Anna's lofzang: „Jahwe maakt arm en maakt rijk; Hij vernedert en verheft" (1 Kon. 2, 7); en aan Eccli. 10, 14: „De Heer werpt den troon der koningen omver en doet in hun plaats de zachtmoedigen zetelen." Maria denkt aan Herodes, die den troon van David wederrechtelijk in bezit heeft genomen, en in een verder perspectief aan den keizer van Rome. De engel heeft haar immers aangekondigd, dat Jezus in eeuwigheid koning zal zijn over het huis van Jakob (v. 32 vlg.). Geringe en eenvoudige menschen, zooals zij zelve, zullen door God hoog verheven worden; wij denken daarbij bijv. aan de apostelen, die in het Godsrijk de machtigen zullen zijn. Maria spreekt hier en in het volgende vers reeds de gedachte uit, welke Jezus later in de acht zaligsprekingen zal ontwikkelen. Zij toont haar diepe nederigheid. Haar hooge verheffing is voor haar een aanleiding om zich te vernederen; want God kiest juist het geringe uit voor de verwezenlijking van zijn plannen. Zij verheugt zich over de tegenstelling tusschen haar kleinheid en haar groote bestemming, omdat daaruit juist Gods almacht en goedheid blijken.

53. — Anna zeide in haar loflied: „De verzadigden verhuren zich voor brood, maar de hongerigen mogen voor altijd rusten" (1 Kon. 2, 5). In Ps. 33, 11 lezen wij: „Machtigen worden arm en lijden honger, maar die Jahwe zoeken, hebben aan niets gebrek"; in Ps. 106, 9: „Hij verzadigde de dorstige ziel en de hongerige vervulde Hij met het goede." Het beeld is ontleend aan de hofhouding van een oosterschen monarch. De rijken, die met allerlei geschenken hun opwachting komen maken, worden door den koning met weldaden overladen, terwijl de armen zonder iets worden weggezonden. God echter handelt juist omgekeerd. Dat hier, evenmin als in de bergrede, gesproken wordt van een omkeer der sociale verhoudingen is duidelijk. De rijken behouden hun rijkdom; maar omdat zij geen behoefte voelen aan de messiaansche goederen, zendt God hen ledig weg. De armen daarentegen,

rijken zond Hij ledig weg. 54. Hij heeft zich over zijn dienaar Israël
ontfermd, om de barmhartigheid indachtig te zijn, 55. — zooals Hij
tot onze vaderen sprak —, jegens Abraham en zijn zaad voor altijd.
56. Maria bleef ongeveer drie maanden bij haar en (toen) keerde zij
naar huis terug.

57. Zoo kwam voor Elisabeth de tijd van haar bevalling, en zij
baarde een zoon. 58. Toen haar buren en bloedverwanten hoorden,
dat de Heer haar zijn barmhartigheid in zoo hooge mate had betoond,
verheugden zij zich met haar. 59. Op den achtsten dag kwamen zij
het kind besnijden en zij wilden het Zacharias noemen naar den naam

---

die juist wegens hun armoede naar het hoogere verlangen, blijven weliswaar arm, maar ontvangen de geestelijke gunsten van het Godsrijk.

54—55. — Door Jezus' menschwording heeft God niet alleen zijn macht, zijn heiligheid en zijn barmhartigheid getoond, maar ook zijn trouw. Hij is begonnen zijn ontferming te toonen jegens het volk Israël, om voor altijd de barmhartigheid indachtig te zijn, welke Hij eertijds aan Abraham en zijn nakomelingen beloofd heeft (Gen. 12, 3). God heeft zich herinnerd, wat Hij eertijds aan Abraham en zijn nakomelingen beloofde; en door Jezus' menschwording heeft de vervulling dezer belofte een aanvang genomen. Zij zal echter het uitgangspunt zijn van een reeks van weldaden; want God is van plan, van nu af zijn barmhartigheid te laten duren tot in eeuwigheid. Dat het messiaansche heil zich niet zal beperken tot Abraham en zijn lichamelijke afstammelingen, blijkt uit Gods belofte in Gen. 12, 3; de zegen van Abraham zou zich uitstrekken tot alle volkeren.

56. — Maria is waarschijnlijk vertrokken vóór de geboorte van Joannes. Dit volgt niet alleen uit de volgorde van het verhaal (vgl. v. 57), maar ook uit de oostersche gewoonte, dat een maagd niet bij een bevalling tegenwoordig mocht zijn.

5. De geboorte van Joannes, 1, 57—80.

57—58. — Wat de engel aan Zacharias voorspeld had (v. 14), begon reeds bij Joannes' geboorte in vervulling te gaan: Buren en bloedverwanten verheugden zich met Elisabeth. Dat God aan de bejaarde vrouw nog een zoon schonk, was immers een buitengewoon blijk van zijn barmhartigheid. Dat de buren en bloedverwanten reeds iets wisten omtrent de hooge bestemming van het kind, is niet waarschijnlijk. De laatste vier maanden (vgl. v. 24) had Elisabeth haar geluk niet meer geheim gehouden, maar over de openbaringen van Gabriël zal zij wel gezwegen hebben.

59. — De besnijdenis geschiedde op den achtsten dag (Gen. 17, 12; 21, 4; Lev. 12, 3). Buren en bloedverwanten kwamen bij elkaar om bij deze plechtigheid tegenwoordig te zijn. De besnijding zelve werd niet altijd door den vader gedaan en was ook niet aan de priesters voorbehouden; zelfs vrouwen konden ze verrichten (1 Mach. 1, 63; 2 Mach. 6, 10). Daar zij een zekere handigheid vereischte, zal er wel in elke plaats iemand geweest zijn, die met deze operatie belast was. Door de besnijdenis werd het kind in het volk Israël opgenomen en werd het deelgenoot aan het verbond, dat God met Israël gesloten had; vandaar de gewoonte om bij die gelegenheid zijn

van zijn vader. 60. Maar zijn moeder nam het woord en zeide: Neen, Joannes zal hij heeten. 61. Zij zeiden tot haar: Er is niemand in uw familie, die dezen naam heeft. 62. Toen gaven zij zijn vader een teeken, hoe hij hem wilde noemen. 63. Hij vroeg een schrijfbordje en schreef: Joannes is zijn naam. En allen stonden verbaasd. 64. Maar op hetzelfde oogenblik openden zich zijn mond en zijn tong en hij

---

naam te bepalen. Bij de Israëlieten ontving het kind daarom ook gewoonlijk een naam, welke zijn verhouding tot God bepaalde. Het was echter een zeldzaamheid, dat het den naam van zijn vader ontving (vgl. Tob. 1, 9); want personen met denzelfden naam werden juist door den naam van hun vaders van elkander onderscheiden. Gewoonlijk noemde men het kind naar zijn grootvader of naar een ander voornaam familielid. Dat men in dit geval den naam Zacharias koos, zal wel zijn oorzaak gevonden hebben in het feit, dat Joannes' vader reeds oud en een verwisseling van beiden niet meer mogelijk was.

60. — In den ouden tijd was het vaak de moeder, die den naam van het kind bepaalde (vgl. Gen. 4, 1; 21, 6; 29, 32 enz.), maar later werd dit het voorrecht van den vader. Daar Zacharias stom was, nam hier echter Elisabeth het woord en verklaarde, dat het kind Joannes moest heeten. De oudere exegeten meenden tamelijk algemeen, dat Elisabeth daarbij onmiddellijk door den H. Geest verlicht werd, maar het is toch zeer goed denkbaar, dat Zacharias haar daaromtrent schriftelijk had ingelicht (vgl. v. 63).

61—62. — De buren en vrienden waren niet tevreden met Elisabeth's uitspraak, omdat deze in strijd was met de heerschende gewoonte. Daarom gaven zij den vader teekens, opdat deze de zaak zou beslissen. Uit het feit, dat zij hun vraag door teekens kenbaar maakten, volgt minstens, dat zij Zacharias voor doof hielden. Of hij het werkelijk was, is niet met zekerheid te zeggen, want noch bij de vermelding der straf (v. 20), noch bij het verhaal der genezing (v. 64) wordt van Zacharias' doofheid gesproken. Dat men niet in staat zou geweest zijn om enkel door teekens het vraagstuk aan Zacharias duidelijk te maken, is niet juist; want de omstandigheden waren van dien aard, dat zelfs een doove kon weten, waarover het ging.

63. — Zacharias vroeg een schrijfbordje, waarvan hij zich in de laatste negen maanden waarschijnlijk vaker bediend had. Het was een houten plankje, met was bestreken, waarop men met een stift schreef. Het vragen van het schrijfmateriaal geschiedde natuurlijk door teekens, want eerst in v. 64 wordt Zacharias' genezing vermeld. Zacharias uitte zich veel beslister dan Elisabeth en schreef: Joannes is zijn naam; de zaak was reeds door God uitgemaakt. De overeenstemming van den vader en de moeder omtrent den ongewonen naam wekte aller verbazing. Alles wat met de geboorte van dit kind samenhing — de ouderdom van Elisabeth, de stomheid van Zacharias en nu weer de keuze van den naam Joannes —, leek zóó wonderbaar, dat allen een of ander mysterie vermoedden.

64. — Door zijn gehoorzaamheid aan Gods bevel kreeg Zacharias het gebruik der spraak terug. De uitdrukking, welke Lc. hier gebruikt, is onnauwkeurig. Alleen van den mond kan men zeggen, dat hij geopend wordt, niet van de tong; hij had er dus aan toe moeten voegen: en zijn tong werd losgemaakt (vgl. Mc. 7, 35).

sprak en zegende God. 65. En al hun buren werden door vrees bevangen en in heel het bergland van Judea werden al deze dingen besproken. 66. Allen, die het hoorden, namen het ter harte en zeiden: Wat zal er toch worden van dit kind? Want inderdaad, de hand des Heeren was met hem! 67. Nu werd zijn vader Zacharias met den heiligen Geest vervuld; hij profeteerde en sprak: 68. Geprezen

---

65—66. — De verbazing van v. 63 slaat door dit wonder over in vrees. De aanraking met het bovennatuurlijke boezemt den mensch altijd een heilig ontzag in. Het spreekt vanzelf, dat alle aanwezigen Zacharias en Elisabeth met vragen bestormden, en dezen zullen hen wel op de hoogte hebben gebracht van al het wonderbare, dat met de geboorte van Joannes samenhing. Al deze dingen, d.w.z. de feiten van af Zacharias' stom-worden tot aan zijn genezing toe, werden niet alleen door zijn bloedverwanten en buren, maar door alle bewoners van het Judeesche bergland druk besproken. Lc. geeft hier duidelijk de bron van zijn verhaal aan; het betreft gebeurtenissen, welke algemeen bekend waren. De evangelist verzekert ons nog, dat dit alles diepen indruk maakte. Allen die het hoorden, dachten er over na en kwamen tot het besluit, dat God zich op geheel bizondere wijze met Joannes bezig hield en hem tot groote dingen bestemde. Hun belangstelling spreekt duidelijk uit de vraag: „Wat zal er wel van dit kind worden?" Een groot deel van den invloed, welken Joannes later op zijn medeburgers uitoefende, zal wel op deze algemeene belangstelling omtrent zijn toekomstige zending berust hebben.

Het Benedictus. — Zacharias' dankzegging aan God wegens zijn genezing (v. 64) wordt duidelijk van zijn lofzang onderscheiden. Men vraagt zich daarom af, of het Benedictus wel bij gelegenheid van Joannes' besnijdenis werd uitgesproken, temeer omdat v. 65 en 66 gebeurtenissen vermelden, welke een geruimen tijd vragen. Bovendien heeft de lofzang niet alleen betrekking op de geboorte van Joannes, maar ook op hetgeen Zacharias van Maria had vernomen: de ontvangenis van den Messias. Hij is als het ware het door God geïnspireerde antwoord, dat Zacharias geeft op de vraag: Wat zal er van dit kind worden? Er is een groote overeenkomst tusschen het Magnificat en het Benedictus; beide lofzangen verheerlijken het messiaansche heil, welks komst door Gabriël aan Maria en Zacharias geboodschapt is. Terwijl echter het Magnificat een soort alleenspraak is, waarin het persoonlijke element overheerscht, bezingt Zacharias het messiaansche heil van meer algemeen standpunt, als de verlossing van Israël. Evenals het Magnificat vertoont Zacharias' lofzang een oudtestamentisch karakter; het messiaansche heil wordt beschreven met uitdrukkingen, welke aan het O. T. ontleend zijn. Wij onderscheiden in het Benedictus duidelijk twee deelen: het eerste (v. 68—75) beschrijft den zegen van het messiaansche rijk, terwijl het tweede (v. 76—79) betrekking heeft op de rol van Joannes. De verdeeling in strophen is onzeker; meestal onderscheidt men 7 strophen van 4 regels.

67. — Dat Zacharias vervuld werd met den H. Geest, duidt niet op een extase, evenmin als bij Elisabeth (v. 41). Hij werd echter bij zijn loflied door den H. Geest verlicht en bezield, zoodat hij dingen zeide, welke hij anders niet zou gezegd hebben. Lc. noemt het spreken van den priester

zij de Heer, God van Israël; want Hij heeft zijn volk bezocht en zijn
verlossing bewerkt 69. en ons een hoorn van redding verwekt in het
huis van zijn dienaar David, 70. zooals Hij oudtijds beloofde door
den mond zijner heilige profeten: 71. Redding uit de macht onzer
vijanden en uit de hand van allen, die ons haten! 72. Hij wilde

---

een *profeteeren*. Daarmede duidt Paulus de toespraken aan, welke sommige geloovigen ter onderrichting van de gemeente hielden. Hij onderscheidt de profetie van de glossolalie en geeft de voorkeur aan de eerste (1 Cor. 14, 1—33). De profetie was niet een voorspelling van toekomstige feiten, maar een verklaring van Gods werken en openbaringen, waarvan de samenhang, de diepere beteekenis en de toekomstige ontplooiing onder verlichting van den H. Geest werden uiteengezet. Van Maria wordt niet gezegd, dat zij profeteerde, van Zacharias wel. Daardoor wordt misschien aangeduid, dat de lofzang van Zacharias diende tot onderrichting der aanwezigen, terwijl die van Maria meer een persoonlijke uitstorting van eigen zielservaring was.

68. — In het *eerste deel* van zijn lofzang (v. 68—75) spreekt Zacharias niet over zich zelf en zijn zoon, maar verheerlijkt God om de groote genade, welke Hij aan Maria en door Maria aan het huis van David en door het huis van David aan geheel het volk Israël geschonken heeft. — Zooals Maria (v. 46 vlg.), begint ook Zacharias met een *lofprijzing* van God, dien hij volgens oud-testamentische wijze „den Heer, God van Israël" noemt (vgl. Ps. 40, 14; 71, 18; 105, 48); daardoor wordt de band aangeduid, welke God sinds eeuwen met het uitverkoren volk verbindt. Ook het idee, dat God zijn volk *bezoekt*, is oud-testamentisch (Gen. 50, 24 vlg.; Ex. 3, 16). Een „bezoeking" van God kan ook een strafgericht aanduiden, maar hier wordt het in gunstigen zin gebruikt. Terwijl het volk Israël in de laatste eeuwen schijnbaar door God verlaten was, komt Hij het nu weer bezoeken. Aan deze gedachte geven de Joden uiting, wanneer zij na de opwekking van den jongeling van Naïn uitroepen: „God heeft zijn volk bezocht!" (Lc. 7, 16). — Deze bezoeking heeft ten doel, het volk te *verlossen*. Het woord „lutrôsis" beteekent vrijkooping, waarbij een losprijs („lutron") betaald wordt (zie bij Mt. 20, 28). Zacharias bedoelt zonder twijfel niet een bevrijding van de politieke overheersching der Romeinen, maar uit de slavernij van den duivel en de zonde; in dien zin immers wordt „lutrôsis" of „apolutrôsis" in het N. T. gebruikt (Rom. 3, 24; Eph. 1, 7; Col. 1, 14).

69. — Dit vers bevat een duidelijke toespeling op de ontvangenis van den Messias. Deze is immers de *hoorn van redding*, welken God den Israëlieten verwekt heeft in het huis van zijn dienaar David. De *hoorn* is het zinnebeeld van macht, ontleend aan den stier of aan den buffel. Ook Anna zeide in haar lofzang, dat God den hoorn van zijn Gezalfde oprichtte (1 Kon. 2, 10). De Psalmist noemt Jahwe „den hoorn van zijn heil" (17, 3). Een „hoorn van redding" kunnen wij dus hier beschouwen als beteekenend: *een machtigen redder*. Dezen redder, den Messias, heeft God verwekt in het huis van zijn dienaar David. Daardoor geeft Zacharias te kennen, dat Maria tot de afstammelingen van David behoort.

70—71. — Evenals Maria (v. 55), beschouwt Zacharias de komst van den Messias als de vervulling van de oud-testamentische *profetieën*, vooral van 2 Kon. 7, 12. *Wat* de profeten voorspelden, wordt aangegeven in v. 71:

zich ontfermen over onze vaderen en zijn heilig verbond gedenken,
73. den eed houden, dien Hij zwoer aan Abraham, onzen vader.
74. Zoo zal Hij ons verleenen, dat wij, zonder vrees, uit de hand van
onze vijanden verlost, 75. Hem dienen, vroom en rechtschapen,
voor zijn aangezicht al onze dagen! 76. En gij zelf nu, kleine knaap,
profeet van den Allerhoogste zult gij genoemd worden; want gij zult
uitgaan voor den Heer om zijn wegen te bereiden, 77. om zijn volk
het heil te doen kennen, door de vergeving zijner zonden, 78. wegens
de teedere ontferming van onzen God, waarin Hij ons zal bezoeken,
een opgang uit den hooge, 79. om te verlichten, die in duisternis zijn
en in de schaduw van den dood zitten, opdat onze schreden gericht

---

redding uit de macht onzer vijanden en uit de hand van allen, die ons haten. De verlossing van Israël uit de macht der Egyptenaren werd altijd beschouwd als de grootste van Gods weldaden en als de voorafbeelding van elke toekomstige bevrijding (Ps. 17, 18; 105, 10). Zoo zal God ook nu zijn volk verlossen uit de macht zijner vijanden: zonde, dood en duivel. Dat deze geestelijke bevrijding met oud-testamentische en nationaal-getinte uitdrukkingen wordt beschreven, geeft aan Zacharias' lofzang een primitief en geloofwaardig karakter.

72—73. — Door twee infinitieven geeft Zacharias de redenen aan, waarom God zijn volk door den Messias komt bevrijden. Hij wilde daardoor barmhartigheid bewijzen aan de patriarchen, die het eerst, als vertegenwoordigers van Israël, Gods beloften ontvingen; Hij wilde het heilige (en daarom onschendbare) verbond gestand doen, dat Hij met Abraham, Isaak en Jakob en later bij den Sinaï met het geheele volk sloot (vgl. Lev. 26, 42; Ps. 104, 8); ten slotte wilde Hij speciaal de belofte vervullen, welke Hij onder eede aan Abraham deed (Gen. 22, 15—18).

74—75. — In deze twee verzen wordt het doel aangeduid, dat God zich bij de bevrijding van zijn volk voorstelde. Wanneer het uit de macht zijner vijanden verlost is, dan zal het zonder vrees God kunnen dienen, vroom en rechtschapen. Hier blijkt duidelijk, dat het doel van het messiaansche heil van godsdienstigen en zedelijken aard is. De vroomheid duidt op de innerlijke gesteltenis, terwijl de rechtschapenheid de vervulling der geboden beteekent. Zacharias' ideaal staat dus hoog boven de nationale opvattingen zijner tijdgenooten.

76. — In het tweede deel van zijn lofzang (v. 76—79) wendt Zacharias zich tot zijn zoon. Gabriël heeft voorspeld, dat hij bezield zal zijn met den geest en de kracht van Elias. Daaruit leidt Zacharias af, dat hij een profeet van den Allerhoogste zal zijn. De engel heeft tevens aangekondigd, dat hij voor den Heer zal uitgaan om Hem een goed gestemd volk te bereiden. Dit was in overeenstemming met de profetie van Malachias (3, 1). De voorbereidende taak, welke hij zal vervullen, drukt Zacharias uit door het beeld van Is. 40, 3: het bereiden van Gods wegen, welke tekst door de synoptici op Joannes wordt toegepast (Mt. 3, 3; Mc. 1, 2 vlg.; Lc. 3, 4 vlg.).

77—79. — Joannes zal het volk Israël het ware messiaansche heil doen kennen; dit zal de taak zijn, welke hij als heraut en wegbereider moet ver-

worden op den weg van den vrede. 80. En de knaap groeide op en werd krachtig van geest. Hij verbleef in de onbewoonde streken tot op den dag, waarop hij aan Israël geopenbaard werd.

---

vullen. Hij zal het volk leeren, dat het ware heil niet van politieken aard is, maar bestaat in de vergeving der zonden. Deze vergeving vindt haar oorzaak in de teedere ontferming (letterlijk: de ingewanden van barmhartigheid) van onzen God. Daarin vinden wij de eigenlijke bron van het messiaansche heil. Het is in dit gevoel van liefdevolle ontferming, dat God zijn volk zal bezoeken als een opgang uit den hooge. Daar het Benedictus meermalen aan den profeet Malachias herinnert, mogen wij ook deze laatste uitdrukking beschouwen als ontleend aan Mal. 4, 2: „Voor u, die mijn naam vreest, zal de zon der gerechtigheid opgaan." De bezoeking van God wordt vergeleken met den opgang der zon. Dit beeld wordt in v. 79 voortgezet. De menschen, die in duisternis zijn en in de schaduw des doods zitten, zullen door de opgaande zon verlicht worden. Evenals in Ps. 107, 10, zijn duisternis en doodsschaduw (heel donkere schaduw) een beeld van de zonde. Het messiaansche licht zal duisternis en doodsschaduw verdrijven, zooals reeds Isaias voorspelde (9, 2); Mt. (4, 14—16) heeft deze profetie op Jezus toegepast. De menschen zijn dus als reizigers, die in de duisternis neerzitten en den opgang der zon afwachten om hun weg voort te zetten. In dit licht, dat God over hen doet opgaan, zullen zij den weg vinden, welke tot den waren en eeuwigen vrede leidt. — Het is opmerkelijk, hoezeer de figuur van den Messias (Maria's Kind) in het Benedictus op den achtergrond treedt. Het is God, die zijn volk bezoekt en verlost, die zijn belofte aan Israël gestand doet en wiens wegen Joannes moet bereiden. Een duidelijke toespeling op Maria's Kind vinden wij alleen in v. 69. Wij weten echter uit de voorafgaande en volgende gebeurtenissen, dat Jezus' ontvangenis en geboorte Zacharias dezen lofzang in den mond geven. Hij verheerlijkt Gods macht, barmhartigheid en trouw, omdat deze eigenschappen zich in Jezus' komst openbaren. Later zullen wij ook vernemen, dat degene, wiens wegen Joannes moet bereiden, niemand anders is dan de menschgeworden God, Jezus Christus.

80. — Dit is alles, wat Lc. ons over de jeugd van Joannes mededeelt. Terwijl hij lichamelijk opgroeide, namen ook zijn geestelijke krachten toe, waarmede niet zoozeer zijn verstand, als wel zijn bovennatuurlijke hoedanigheden bedoeld worden. Wat boven (v. 15. 44) gezegd werd omtrent de werking van den H. Geest op Joannes, geeft ons de zekerheid, dat ook zijn verdere ontwikkeling door den Geest Gods geleid werd. Reeds spoedig verliet hij het ouderlijk huis om zich in de eenzaamheid op zijn taak voor te bereiden. Het meervoud „de woestijnen" duidt aan, dat hij geen vaste woonplaats had. Waarschijnlijk verbleef hij in de verlaten streken ten oosten van het Judeesche bergland, waar hij later zijn prediking begon (Mt. 3, 1). De z.g. „woestijn van Joannes", welke op ongeveer drie kwartier afstand van Aïn Karim ligt, kan men moeilijk met den naam „woestijn" betitelen. Dat zulk een levenswijze niet ongekend was, blijkt bijv. uit het leven van Flavius Josephus; deze verhaalt, dat hij van zijn 16de tot 19de levensjaar in een woestijn doorbracht onder lei-

2. 1. In die dagen nu verscheen er een besluit van keizer Augustus, dat over geheel de wereld een volkstelling moest gehouden worden. 2. Deze volkstelling was de eerste; zij geschiedde, terwijl Quirinius

---

ding van een uiterst strengen kluizenaar, Bannus geheeten. Ook de secte der Essenen leefde in de eenzaamheid bij de oevers van de Doode zee (Schürer, *Geschichte des jüd. Volkes* II, blz. 651—680). Dat Joannes een lid van deze secte zou geweest zijn, kan door geen enkele aanduiding ook maar waarschijnlijk gemaakt worden. De strenge boetvaardigheid, welke hem later kenmerkte, beoefende hij zonder twijfel reeds vanaf zijn jeugd. Lc. geeft duidelijk te verstaan, dat Joannes geen persoonlijke betrekkingen met Jezus onderhield, vóórdat hij als profeet optrad. Hij wachtte gehoorzaam het tijdstip af, waarop hij zich openlijk aan Israël zou openbaren.

6. De geboorte van Jezus, 2, 1—20.

1. — Daar Jezus' geboorte het gewichtigste feit der wereldgeschiedenis is, stelt Lc. ze niet in de regeering van Herodes (vgl. 1, 5), maar in die van A u g u s t u s, den keizer van het machtige Romeinsche wereldrijk. De tegenstelling tusschen den toenmaligen wereldheerscher, die door zijn edict Gods plannen helpt verwezenlijken, en het kleine Kindje in de kribbe, dat komt om een geestelijk wereldrijk te stichten, toont duidelijk aan, dat de wegen van de menschen niet de wegen van God zijn. Ten tijde van Jezus' geboorte gaf keizer Augustus een edict uit, dat in geheel de wereld — bedoeld is het Romeinsche wereldrijk — een v o l k s t e l l i n g zou plaats hebben. Deze volkstelling (in het Grieksch: opschrijving) had niet alleen ten doel om het aantal inwoners der verschillende landen en provincies te kennen, maar moest ook dienst doen bij de heffing der belastingen en het werven van soldaten.

2. — Tegen dit vers worden z w a r e b e d e n k i n g e n geopperd. Jezus werd volgens Mt. en Lc. gedurende de regeering van Herodes den Groote geboren. Welnu, van een v o l k s t e l l i n g ten tijde van dezen vorst wordt bij geen enkelen schrijver melding gemaakt. Lc. zou derhalve de volkstelling, welke volgens Flavius Josephus in het jaar 7 n. Chr. (na den dood van Archelaüs) gehouden werd, reeds tijdens het leven van Herodes den Groote laten plaats hebben, zonder te bemerken, dat hij daardoor een chronologische dwaling beging. Voor het geval, dat de evangelist de volkstelling ten tijde van Christus' geboorte als eerste onderscheidt van de latere volkstelling in het jaar 7 n. Chr., begaat hij een andere vergissing; want in de laatste jaren van Herodes was niet Q u i r i n i u s, maar Varus landvoogd van Syrië. — Vooreerst antwoorden wij, dat een volkstelling tegen het einde van Herodes' regeering, al wordt zij niet uitdrukkelijk vermeld, volstrekt niet tot de onmogelijkheden behoort. Uit de Romeinsche schrijvers Tacitus (Annal. 1, 11) en Suetonius (Octav. 20, 101) weten wij, dat keizer Augustus nauwkeurige gegevens bezat omtrent het geheele rijk, ook over de landen zijner vazallen. Daar, volgens nieuw ontdekte schriftstukken, in Egypte elke veertien jaar een volkstelling plaats had, mag men veronderstellen, dat iets dergelijks ook in andere provinciën geschiedde. Men vermoedt, dat Augustus de volkstelling tot Palestina uitstrekte, om zekere gegevens te bezitten, wanneer hij het bestuur van Herodes' gebied na diens dood moest regelen. Bovendien had de

oude koning door zijn veldtocht tegen de Arabieren Augustus' ontevredenheid opgewekt, zoodat deze wel weinig rekening zal gehouden hebben met zijn bezwaren. — Wanneer echter de mogelijkheid eener schatting of volkstelling tegen het einde van Herodes' regeering vaststaat, dan blijft alleen de moeilijkheid van Quirinius' stadhouderschap over; hij kon immers eerst landvoogd van Syrië worden na den dood van Varus, in het jaar 4 v. Chr., in hetzelfde jaar derhalve, waarin Herodes stierf. — Er worden verschillende oplossingen voorgesteld. Vooreerst zijn er, onder wie bijv. Lagrange, die den Griekschen tekst aldus vertalen: „Deze volkstelling had plaats, vóórdat Quirinius landvoogd van Syrië was." Door deze vertaling, welke inderdaad mogelijk is, verdwijnt de geheele moeilijkheid. Lc. zou dan, om misverstand te voorkomen, de volkstelling, waarvan hij spreekt, onderscheiden hebben van de bekende volkstelling onder leiding van Quirinius in 7 n. Chr. Anderen behouden de gewone vertaling, maar trachten te bewijzen, dat de door Lc. bedoelde volkstelling werkelijk door Quirinius voltrokken werd. Uit nieuwe ontdekkingen is inderdaad komen vast te staan, dat Quirinius in de laatste jaren van Herodes met een openbaar ambt (een soort militair opper-commando over Cilicië en Syrië) bekleed was. Misschien heeft hij als buitengewoon gevolmachtigde, onder den landvoogd Saturninus (9—6 v. Chr.), de schatting ten uitvoer gebracht. Dat Lc. hem reeds landvoogd van Syrië noemt, ofschoon hij deze waardigheid eerst later ontving, is een verklaarbare onnauwkeurigheid. — Ten slotte zijn er, die de oplossing der kwestie zoeken bij Flavius Josephus. Deze geschiedschrijver zou zich vergist hebben, toen hij de volkstelling van Quirinius liet plaats hebben in het 37ste jaar na den slag bij Actium, dus in 7 n. Chr. W. Lodder (*Die Schätzung des Quirinius bei Flavius Josephus*, Leipzig 1930) heeft trachten aan te toonen, dat Flavius Josephus door het foutieve gebruik van zijn bronnen de moeilijkheden heeft veroorzaakt. Wanneer men inderdaad een overeenstemming tusschen Lc. en den Joodschen geschiedschrijver onmogelijk acht, dan moet het oordeel ten gunste van den evangelist uitvallen. Flavius Josephus, die eerst tegen het einde der eerste eeuw n. Chr. schreef, is zeker niet zoo geloofwaardig als Lc., die veel dichter bij de gebeurtenissen stond en reeds vóór 62—63 zijn evangelie schreef. J. Pickl (*Messiaskönig Jesus*, blz. 271—281) meent echter juist bij Flavius Josephus een bevestiging van de volkstelling vóór Herodes' dood te vinden. Enkele teksten van den Joodschen geschiedschrijver geven namelijk te verstaan, dat de Romeinen de willekeurige heffing van belastinggelden door Herodes den Groote (en later door Archelaüs) beperkten en regelden door zelve de zaak ter hand te nemen. Zij pasten zich daarbij echter aan bij de in Palestina gebruikelijke methode, waarbij de Joodsche geslachtsregisters een groote rol speelden; daarom moesten Joseph en Maria naar Bethlehem gaan. Het eenige nieuwe, dat Lc. ons mededeelt, is dan, dat dezelfde Quirinius, die in 7 n. Chr. de volkstelling hield, ook reeds ten tijde van Herodes een dergelijke volkstelling leidde. Flavius Josephus vermeldt uitdrukkelijk alleen de tweede telling van Quirinius (7 n. Chr.), omdat deze volgens Romeinsche wijze voltrokken werd en bij de Joden een algemeene ontevredenheid verwekte. — Vgl. over deze kwestie, Schürer, *Geschichte des jüd. Volkes* I, blz. 508—543; Felten, *Neutestamentliche Zeitgeschichte* I, blz. 137—145; Lagrange, *Où en est la question du recensement de Quirinius?*, Rev. biblique 1911, blz. 60—84; J. J. O'Rourke, *Census Quirinii*, Verbum Domini 1921, blz. 206—211; Zahn, *Das Evangelium des Lucas*, blz. 129—135.

landvoogd over Syrië was. 3. Allen gingen op weg om zich te doen opschrijven, ieder naar zijn eigen stad. 4. Ook Joseph ging dus op uit Galilea, uit de stad Nazareth, naar Judea, naar de stad van David, die Bethlehem heette, — want hij was uit het huis en het geslacht van David —, 5. om zich met zijn verloofde Maria, die zwanger was, te

3—4. — Lc. geeft ook de wijze aan, waarop de volkstelling plaats had: Ieder ging naar zijn eigen stad om zich te laten opschrijven. Ook in dit opzicht beschuldigt men Lc. van historische onjuistheid; want volgens Romeinsche gewoonte moest men zich aangeven in de hoofdplaats van het district, waar men woonde. Wij moeten echter niet vergeten, dat v. 3 niet slaat op het geheele Romeinsche rijk, maar op Palestina of hoogstens op geheel Syrië. Het is heel goed mogelijk, dat de Romeinen, die de gebruiken der onderworpen volken in ruime mate eerbiedigden, de volkstelling op Joodsche wijze lieten plaats hebben; de medewerking der bevolking was dan eerder verzekerd. Ook in Egypte pasten zij zich bij de volkstelling aan de plaatselijke gewoonte aan. Zoo blijkt bijv. uit een papyrus-opschrift, dat Gajus Vibius Maximus, prefect van Egypte, in het jaar 103—104 n. Chr. aan allen, die zich uit hun streek om een of andere reden verwijderd hadden, het voorschrift gaf, naar de plaats hunner herkomst terug te keeren om de formaliteiten der volkstelling te verrichten. — In v. 4 wordt de algemeene regel van v. 3 op Joseph toegepast: Hij moest uit Nazareth naar Bethlehem gaan, omdat hij uit het huis en het geslacht van David was. Daarbij geeft Lc. voor zijn niet-Palestijnsche lezers verschillende inlichtingen: dat Nazareth in Galilea, Bethlehem daarentegen in Judea lag en dat Bethlehem de stad van David was. Wij zagen reeds, dat Mt. Bethlehem als de woonplaats der H. Familie beschouwt (2, 1); na den terugkeer uit Egypte wilde Joseph zich blijkbaar in Bethlehem vestigen (Mt. 2, 22). Men zou dus de vraag kunnen stellen, of Joseph misschien slechts tijdelijk te Nazareth woonde, bijv. ter uitoefening van zijn handwerk. Bethlehem werd als de stad van David beschouwd, niet alleen omdat de groote koning daar geboren was (1 Kon. 16, 1. 13), maar ook omdat daar het grootste gedeelte zijner afstammelingen woonde. Dat de Joden zeer goed wisten, tot welk geslacht zij behoorden, blijkt niet alleen uit de talrijke geslachtslijsten van het O. T. Ook uit het N. T. is dit duidelijk; men vergelijke bijv. de geslachtslijsten van Christus bij Mt. en Lc. en de talrijke gegevens omtrent de afstamming van andere personen (Lc. 1, 5. 27; 2, 36; Rom. 11, 1). — Wanneer Lc. zegt, dat Joseph uit David's geslacht was, is dit een aanduiding, dat hij in 1, 27 Maria's afstamming bedoelde.

5. — Lc. noemt Maria nog steeds de verloofde van Joseph, ofschoon uit Mt. blijkt, dat zij reeds zijn echtgenoote was (1, 24). Lc. heeft dezen laatsten term blijkbaar vermeden om aan te geven, dat zij ook na haar zwangerschap nog maagd was. Dat Maria met Joseph medeging, wordt door velen als ongeloofwaardig beschouwd. Men kan echter meer dan één reden aangeven, waarom Maria haar echtgenoot vergezelde. Wanneer men, zooals in bovenstaande vertaling, den tekst van Lc. aldus weergeeft: om zich met Maria.... te doen opschrijven, dan volgt daaruit, dat ook Maria om wille van de volkstelling naar Bethlehem ging; ook zij was immers uit

doen opschrijven. 6. En terwijl zij daar waren, brak de tijd aan, dat zij zou baren; 7. zij baarde haar eerstgeboren Zoon, wikkelde Hem in doeken en legde Hem neer in een kribbe; want er was voor hen geen

---

David's geslacht. Het was volstrekt niet ongewoon, dat ook de vrouwen zich moesten opgeven; wat Egypte betreft, is deze gewoonte bewezen. Anderen vertalen echter: Joseph ging naar Bethlehem, om zich te laten opschrijven, — met zijn verloofde Maria, die zwanger was. Het doel van de reis „om zich te laten opschrijven" heeft dan enkel betrekking op Joseph, niet op Maria. De reden, waarom Joseph zijn echtgenoote medenam naar Bethlehem, schijnt dan te liggen in haar zwangerschap. Wanneer Maria in haar toestand alleen achtergebleven was in Nazareth, zou zij aan spot en laster blootgestaan hebben. Wij weten immers uit Mt. (1, 18—25), dat Maria's zwangerschap zich reeds openbaarde, vóórdat zij met Joseph samenwoonde. Wanneer zij te Nazareth bleef, had het den schijn, alsof Joseph haar als een ontrouwe in den steek liet. De eenvoudigste oplossing ligt evenwel in de veronderstelling, dat Joseph van plan was, zich blijvend in Bethlehem te vestigen; immers 40 dagen na Jezus' geboorte was de H. Familiie nog steeds te Bethlehem (2, 22) en ook het verhaal van Mt. bevestigt dit vermoeden (2, 1. 22 vlg.).

6—7. — „Terwijl zij daar waren" schijnt aan te duiden, dat Maria reeds eenigen tijd te Bethlehem was, toen Jezus geboren werd. Het is trouwens niet waarschijnlijk, dat zij in de laatste dagen van haar zwangerschap den tamelijk verren tocht zou afgelegd hebben; deze bedroeg immers in gewone omstandigheden vier dagreizen. — De geboorte van den Zaligmaker der wereld wordt door Lc. met sobere woorden verhaald. De Kerk leert ons in aansluiting aan de overlevering, dat Maria ook bij het baren maagd bleef, en de H. Thomas (3, qu. 27, a. 1 en 2) zet ons de redenen uiteen, waarom het passend was, dat Maria's maagdelijkheid door Jezus' geboorte niet weggenomen werd. Lc. glijdt met heiligen eerbied over dit hoogheilige geheim heen en laat het aan de vroomheid van den lezer over om te veronderstellen, dat alles geschiedde op een wijze, welke met de waardigheid van den Zoon Gods en met de ongerepte reinheid zijner moeder overeenkwam. Het woord „eerstgeboren", dat in het O. T. soms de beteekenis heeft van „bizonder dierbaar", moet hier in letterlijken zin genomen worden. Er blijkt echter niet uit, dat Maria later nog kinderen baarde, want de eerstgeboren zoon kreeg reeds aanstonds dien naam, onafhankelijk van het feit, of er andere kinderen volgden. Dit blijkt niet alleen uit het woord in het O. T. (Ex. 13, 2), maar wordt ook bevestigd door een Joodsch opschrift, gevonden in het oude Leontopolis. Het is het grafschrift eener moeder, die bij de geboorte van haar eerste kind stierf; welnu, dit kind wordt haar eerstgeborene genoemd (J. B. Frey, *La signification du terme „prôtotokos" d'après une inscription juive*, Biblica 1930, blz. 373—390; H. Boddeke, *„Eerstgeborene" op een oud Joodsch grafschrift*, Ned. Kath. Stemmen 1931, blz. 123—125). Lc. noemt Jezus „eerstgeboren" en niet éèngeboren", omdat Hij als eerstgeboren zoon aan God moest worden opgedragen (vgl. v. 22—24). Dat Maria zelve haar Kind in doeken wikkelde en in een kribbe legde, is een aanduiding, dat zij de barensweeën niet ondervond. Hiëronymus zegt: „Daar kwam geen vroedvrouw, geen hulpvaardigheid van vrouwen van pas; zij zelve wikkelde het Kind in doeken; zij zelve was èn moeder èn vroedvrouw"

(Adv. Helv.). Maria legde Jezus neer in een kribbe, een voederbak voor het vee. Men kent in Palestina verplaatsbare houten kribben, welke langs den weg staan en een soort wieg zouden kunnen vormen. Maar Lc. bedoelt hier een vaste kribbe, welke zich in een stal bevond; anders had hij er niet aan toegevoegd: „omdat er voor hen in de herberg geen plaats was". De reden, waarom Jezus in een kribbe werd neergelegd, ligt juist in het feit, dat Hij niet op een daarvoor passende plaats geboren werd, maar in een stal. Het Grieksche woord „kataluma", dat wij met herberg vertalen, kan een voor de gasten bestemde zaal aanduiden; in dien zin wordt het door Lc. in 22, 11 gebruikt, terwijl hij in 10, 34 herberg weergeeft door „pandocheion". Wanneer „kataluma" hier een bepaald deel van een huis beteekent, zou Lc. hebben willen zeggen, dat Maria en Joseph een onderkomen hadden gevonden in een ruimte, waar zij geen andere plaats hadden om het Kind neer te leggen dan een kribbe; daaruit blijkt dan, dat het een stal was. Deze verklaring is echter niet houdbaar, want de tekst zegt, dat er voor hen geen plaats was, d.w.z. voor Maria en Joseph. Wij moeten dus „kataluma", dat hier gebruikt wordt met het bepalend lidwoord, beschouwen als de plaats, welke voor het opnemen van vreemdelingen aangewezen was, namelijk de herberg; daarmee wordt bedoeld de z.g. „khan", waar reizigers en kooplieden in de ten deele overdekte binnenplaats met hun dieren konden overnachten. Wanneer men in den khan geen plaats vond, was men gewoonlijk aangewezen op een of ander rotshol, dat door zwervende nomaden als nachtverblijf gebruikt werd. In zulk een rotshol werd ook Jezus geboren. De H. Justinus schrijft reeds (omtrent het midden der 2de eeuw): „Daar zij in het stadje geen plaats vonden om te overnachten, zocht Joseph een toevlucht in een grot, dicht bij Bethlehem" (Dial. cum Tryphone); Origines (185—252): „Wanneer iemand zich wil overtuigen, — afgezien van de profetie van Micheas en de geschiedenis van Christus, geschreven door zijn leerlingen, — dat Jezus te Bethlehem geboren is, dan moet hij weten, dat men te Bethlehem, in overeenstemming met het verhaal van het evangelie, de grot toont, waar Hij het levenslicht zag" (Contra Celsum). De moeder van keizer Constantijn, de H. Helena, bouwde ter plaatse een prachtige basiliek, waarbij de grot der geboorte als crypte werd gebruikt (vgl. Meistermann, *Guide de la Terre sainte*, blz. 313—321). — De os en de ezel, welke gewoonlijk bij de kribbe tegenwoordig zijn gedacht, herinneren aan Is. 1, 3: „Een os kent zijn meester en een ezel de kribbe van zijn heer." Reeds Origenes en Ambrosius pasten dezen tekst op Jezus' geboorte in den stal toe, maar zij gaven daaraan een allegorische, niet een historische beteekenis. Gregorius van Nyssa, Hiëronymus en Petrus Chrysologus gebruikten den tekst van Isaias om de omstandigheden van Jezus' geboorte te illustreeren, maar wilden daardoor volstrekt niet bevestigen, dat werkelijk een os en een ezel zich in den stal bevonden. Ook de verkeerde vertaling van Hab. 3, 2, welke men vindt in de Septuagint en in de oude Latijnsche vertaling, heeft aanleiding gegeven tot de voorstelling van den os en den ezel bij Jezus' geboorte. In plaats van „roep in het midden der jaren uw werk in het leven" wordt vertaald „in het midden van twee dieren wordt gij geopenbaard". De H. Kerk heeft deze vertaling in haar liturgie opgenomen. In de Mis van Goeden Vrijdag (in den tractus na de eerste lectie) schijnt zij door de twee dieren de boosdoeners aan te duiden, tusschen wie Jezus gekruisigd werd. In het officie van 's Heeren Besnijdenis (in het laatste responsorie van de tweede nocturn) bedoelt zij daarmee de dieren, die bij

plaats in de herberg. 8. Er waren nu in die streek herders, die op het veld verbleven en in den nacht over hun kudde waakten. 9. En een engel des Heeren stond plotseling bij hen en de glorie des Heeren omstraalde hen; en een hevige vrees greep hen aan. 10. Maar de

---

Jezus' geboorte in den stal aanwezig zouden geweest zijn. De traditie van den os en den ezel bij de kribbe berust derhalve niet op historische gronden. Het is echter mogelijk, dat er dieren in den stal waren, toen Jezus geboren werd. De traditioneele voorstelling is in elk geval uiterst geschikt om de diepe vernedering van den Zaligmaker te illustreeren. — Vgl. E. Power, *Bos et asinus ad praesepe*, Verbum Domini 1921, blz. 369—373.

8. — Het verhaal van de herders bij de kribbe wordt door velen als een legende beschouwd. De Israëlieten waren grootendeels een herdersvolk en de herders speelden in zijn geschiedenis een groote rol (bijv. Abraham, Isaak, Jakob, Moses, David, Amos enz.); daarom mochten de herders bij de geboorte van Israël's Messias niet ontbreken. Anderen herinneren aan de helden der oudheid, die tusschen herders zouden zijn opgegroeid (bijv. Romulus en Cyrus), of aan de legende van den god Mithras, die na zijn geboorte het eerst door herders aanbeden werd. Al deze beschouwingen tasten echter de geloofwaardigheid van het evangelie-verhaal niet aan. Dat het herdersleven in de verhalen der oostersche nomadenvolken een groote rol speelt, ligt in de natuur der zaak, maar daarom zijn niet alle verhalen, waarin herders optreden, verzonnen. Wij vinden het integendeel zeer begrijpelijk, dat het arme Kindje in de kribbe het eerst door de arme en eenvoudige herders bezocht werd. Reeds bij zijn geboorte vinden wij Jezus temidden van de menschen, met wie Hij later zoo gaarne zou verkeeren; de herders immers waren niet alleen arm, maar werden ook veracht door hun medeburgers. Zij hadden den naam van oneerlijk te zijn en mochten niet getuigen voor het gerecht. — Even buiten Bethlehem bevinden zich de weideplaatsen der kudden. Uit het feit, dat de herders in de velden overnachtten, leidt men soms af, dat Jezus niet in den wintertijd geboren werd. Maar men vergeet, dat alleen de menschen met vaste woonplaats des winters hun kudden in de stallen dreven; de meeste herders echter zijn bedoeïnen, die het geheele jaar door in tenten verblijven en overdag hun kudden vrij laten rondloopen, 's nachts echter binnen omheiningen opsluiten. Wanneer de Talmud zegt, dat de kudden slechts van af het Paaschfeest tot aan het begin der herfstregens in het open veld blijven, dan bedoelt hij daarmee de kudden, waarvan de eigenaars een vaste woonplaats hebben (Strack-Billerbeck II, blz. 113—116).

9. — Het is niet de engel, die met licht omstraald is (vgl. Mt. 28, 3; Lc. 24, 4), maar de herders. Wij mogen echter veronderstellen, dat het licht van den hemelgeest uitstraalt. Het is waarschijnlijk weer Gabriël, de brenger der blijde tijdingen, die hier aan de herders verschijnt. De glorie des Heeren (in het Hebreeuwsch „kabôd", in het Grieksch „doxa") is een oud-testamentische uitdrukking om een zichtbare openbaring Gods aan te duiden. Zoo openbaarde Gods heerlijkheid zich, bij den uittocht uit Egypte, overdag in een wolk- en 's nachts in een vuurzuil (Ex. 13, 21 vlg.); op den Sinaï verscheen zij als een verslindend vuur (Ex. 24, 17). Dat 's Heeren glorie de arme herders omstraalt, is een aankondiging van vrede en verzoening (vgl. 1, 78 vlg.).

engel sprak tot hen: Vreest niet; want zie, ik verkondig u een groote vreugde, die voor het geheele volk bestemd is. 11. Want heden is u in de stad van David een Verlosser geboren, die Christus de Heer is. 12. En dit zal u tot teeken dienen: Gij zult een Kindje vinden, in

10. — Evenals in 1, 19, gebruikt de engel het woord „euaggelizomai", een blijde boodschap brengen, waarvan het woord „evangelie" is afgeleid. De geboorte van Joannes, maar meer nog die van Jezus vormden inderdaad een blijde tijding. Isaias sprak reeds van de vreugde, welke door de geboorte van den Messias zou veroorzaakt worden. Zij zou zijn als een blijdschap bij den oogsttijd, als een gejuich bij het deelen van den buit (9, 3). Jubelend roept dan de profeet uit: „Een kind is ons geboren, een zoon is ons geschonken" (9, 6). Deze blijdschap wordt op het oogenblik aan de herders verkondigd, maar is voor het geheele volk bestemd. — Wij vestigen er hier de aandacht op, dat in de twee eerste hoofdstukken van Lc. het messiaansche heil meestal alleen aan het Joodsche volk beloofd wordt (1, 16 vlg. 32 vlg. 54 vlg. 68—75); dat het echter ook aan de heidenen zal te beurt vallen, wordt uitdrukkelijk gezegd in 2, 14 en 31 vlg.

11. — Het woord „verlosser" of „redder" is in het O. T. een attribuut van God (vgl. Lc. 1, 47). God moest herhaaldelijk voor zijn hulpbehoevend volk als redder optreden en werd gaarne als zoodanig aangeroepen. Wij, Christenen, noemen Jezus onzen Verlosser en Zaligmaker, maar in de evangeliën is deze benaming zeldzaam. Mt. en Mc. gebruiken ze niet, Lc. alleen hier en Joa. alleen in 4, 42. Buiten de evangeliën komt zij meer voor: in Hand. 5, 31; 13, 23; Eph. 5, 23; Phil. 3, 20; 1 Tim. 4, 10; 2 Tim. 1, 10; Tit. 1, 4; 2, 10. 13; 3, 4. 6; 2 Petr. 1, 1. 11; 2, 20; 3, 2. 18; 1 Joa. 4, 14. Het idee echter, dat Jezus komt om zijn volk en alle menschen te verlossen, vinden wij ook in de evangeliën herhaaldelijk (bijv. Mt. 9, 13; 20, 28; 26, 28). — Grieksche heerschers namen gaarne den bijnaam van „sotèr", redder, aan, waarmede het volk de weldaden van hun regeering verheerlijkte. Zoo zal ook de pasgeboren Jezus een redder zijn van zijn volk, maar in geestelijken zin. — De engel duidt het Kind nog nader aan door de benaming „Christus de Heer". Het is dus de door de profeten beloofde Messias, die recht heeft op den titel van „Kurios", Heer, welke door de toenmalige heidensche wereld aan de goden en aan de vergoddelijkte keizers gegeven werd. Dat Bethlehem, de stad van David, zijn geboorteplaats is, duidt ook op zijn messiaansche waardigheid (vgl. Mich. 5, 1; Mt. 2, 5; Joa. 7, 42).

12. — Men vraagt zich af, hoe het door den engel aangegeven feit een teeken kan zijn voor de herders. De wonderbare verschijning van den engel en zijn metgezellen (v. 13) is toch een veel grooter bewijs voor de waarheid zijner boodschap. Wij moeten het woord „teeken" echter eenigszins anders opvatten. De engel veronderstelt, dat de herders zijn boodschap geloovig aannemen en het Kind zullen gaan zoeken. De nadere beschrijving nu moet hen helpen om Het te vinden. Zij moeten Het zoeken in een der rotsholen rondom Bethlehem, waar Het, in doeken gewikkeld, in een kribbe is neergelegd. Wanneer zij Het vinden, dan zullen zij door dit teeken weten, dat zij den Messias, hun Verlosser en Heer, gevonden hebben. De hemelsche verschijning zou hun als een waanvoorstelling kunnen voorkomen, maar de nuchtere en zelfs harde werkelijkheid van het Kindje in de kribbe zal hun de waarheid der hemelsche boodschap bevestigen.

doeken gewikkeld, dat in een kribbe ligt. 13. En plotseling werd de engel door een menigte van het hemelsche heir omringd; zij prezen God en zeiden: 14. Glorie aan God in den hooge en vrede op aarde onder de menschen van goeden wil! 15. En toen de engelen van hen waren heengegaan naar den hemel, spraken de herders tot elkander: Laten wij dan naar Bethlehem gaan, om de vervulling te zien van het woord,

---

13. — De eerste engel heeft de boodschap verkondigd. Nu komt plotseling een menigte uit het ontelbare heir des hemels om het blijde feit van Jezus' geboorte door een lofzang te verheerlijken. Het woord „heir" of „legerschaar" wordt in het O. T. niet alleen van Israël's leger gebruikt, maar ook van de hemellichamen, van alle aardsche wezens (vgl. Gen. 2, 1; Recht. 5, 20) en bovendien van de engelen (3 Kon. 22, 19); God wordt daarom genoemd „Jahwe der heerscharen". Hier is het heir der engelen bedoeld, dat evenals het stoffelijke heir des hemels ontelbaar is (vgl. Dan. 7, 10). Nu het oogenblik is aangebroken, dat hemel en aarde zich gaan verzoenen, komen de engelen God lofzingen en den menschen vrede verkondigen. — Of de herders ook de menigte van hemelsche geesten zagen, gelijk zij den eersten engel gezien hadden (v. 9), zegt de tekst niet; misschien hoorden zij alleen het gezang en leidden zij daaruit hun tegenwoordigheid af.

14. — Door Jezus' menschwording zal aan God de glorie worden gegeven, welke Hem door de zonde was ontroofd, en zal onder de menschen de vrede van het nieuwe Godsrijk heerschen. — Er bestaan omtrent het loflied der engelen eenige twijfels. Vooreerst omtrent de beteekenis van het woord „eudokia", dat wij met „goede wil" vertalen. Eigenlijk beteekent het „welgevallen", een goede of genadige gezindheid ten opzichte van iemand. Het is nu de vraag, of dit op God of op de menschen slaat. In het eerste geval wordt de vrede toegezegd aan de menschen van welbehagen, d.w.z. in wie God zijn welbehagen heeft. Men zou dan echter verwacht hebben, dat de tekst was: van zijn welbehagen. Bovendien ligt het meer voor de hand, dat de genitief „eudokias" een hoedanigheid van de menschen aanduidt, welke de voorwaarde vormt voor den goddelijken vrede. Daarom verdient de vertaling van de Vulgaat „vrede aan de menschen van goeden wil" of van goede gezindheid, de voorkeur. Het woord „eudokia" duidt meermalen in het N. T. een eigenschap der menschen aan en beteekent dan een goede gezindheid (bijv. Rom. 10, 1; Phil. 1, 15). Ook in het voorafgaande hoofdstuk (v. 17. 51—53. 76—78) is reeds gezegd, dat het messiaansche heil een bekeering des harten veronderstelt. — Vervolgens bestaat er onzekerheid aangaande den tekst. In plaats van „eudokias" (genitief) is er een andere lezing „eudokia" (nominatief). Is deze laatste lezing juist, dan krijgt men drie zinsdeelen: Glorie aan God in den hooge en vrede op aarde, onder de menschen welgevallen! Het laatste zinsdeel zou dan een nadere verklaring zijn van het voorafgaande: de vrede, welke op aarde heerscht, is het gevolg van Gods welgevallen. Deze lezing is echter zeer onwaarschijnlijk, omdat het parallelisme duidelijk twee zinsdeelen aangeeft. „Glorie" staat tegenover „vrede"; „in den hooge" tegenover „op aarde"; „aan God" tegenover „onder de menschen". Het overblijvende woord „eudokia" moet dus als genitief bij „onder de menschen" gevoegd worden. — Hier treedt het algemeene karakter van het messiaansche heil reeds aan

dat de Heer ons heeft bekend gemaakt. 16. Zij spoedden zich er
heen en vonden Maria en Joseph en het Kindje, dat in de kribbe lag.
17. Toen zij Het zagen, verhaalden zij, wat hun over dit Kind was ge-
zegd. 18. En allen, die het hoorden, stonden verbaasd over wat de
herders hun zeiden; 19. maar Maria bewaarde dit alles en overwoog
het in haar hart. 20. Toen keerden de herders terug, terwijl zij God
loofden en prezen om al wat zij gehoord en gezien hadden, juist zoo-
als het hun was gezegd.

---

het licht; de engelen verkondigen den vrede aan alle menschen van goeden wil, niet enkel aan de Israëlieten. — Wij moeten het engelenlied niet opvatten als een uiting van twee wenschen of als twee tot God gerichte beden, maar als een lofprijzing van wat God door de geboorte van Jezus doen en bewerken zal. In den hooge, d.w.z. in den hemel, zullen de engelen Gods macht, barmhartigheid en trouw, welke zich in de menschwording van Jezus openbaren, dankbaar verheerlijken. Op aarde zal de vrede van het messiaansche rijk aan alle menschen ten deel vallen, mits zij van goeden wil zijn.

15. — De herders zijn overtuigd, dat de boodschap van den engel waarheid bevat. Zij gaan dus niet naar Bethlehem om zekerheid te hebben, maar om te zien, wat God hun door den engel openbaarde. Volgens de overlevering lag het veld der herders op ongeveer een half uur afstand ten oosten van het stadje.

16. — Met geen enkel woord spreekt Lc. van de gemoedsgesteldheid der herders. De spoed, waarmee zij naar Bethlehem gaan, duidt echter hun vreugde en verlangen aan. Zooals het Grieksche woord voor „vinden" te kennen geeft, moesten zij eenigen tijd zoeken, vóórdat zij het Kind vonden. Beteekenisvol is het, dat Lc. Maria vóór Joseph noemt; zij staat tot het Kind in nadere betrekking dan haar echtgenoot.

17. — De herders verhalen reeds aanstonds aan het heilige echtpaar, wat de engel hun over het Kind gezegd heeft. Daar in het volgende vers van andere toehoorders gesproken wordt, moet men aannemen, dat zij op de volgende dagen hun wedervaren aan de menschen van Bethlehem mededeelden. Het is immers niet waarschijnlijk, dat de inwoners van Bethlehem reeds in den eersten nacht in den stal tegenwoordig waren. — Het pleit voor de geloofwaardigheid van Lc., dat de pasgeboren Messias in het geheel niet actief optreedt; Hij is zooals elk ander kind, dat door zijn moeder verzorgd wordt en tegenover de volwassenen een volkomen lijdzame rol speelt.

18—19. — Allen verbazen zich over wat de herders verhalen, maar alleen van Maria (zelfs niet van Joseph) wordt gezegd, dat zij al deze dingen in haar hart bewaarde en overwoog. Daarmee wordt bedoeld, dat Maria al wat er gebeurd was, van af de boodschap aan Zacharias tot en met het verhaal der herders, zorgvuldig in haar geheugen bewaarde en alle gebeurtenissen en openbaringen, zoowel in zich als in haar onderling verband, aandachtig overwoog. Zoodoende moest zij een veel dieper inzicht krijgen in het mysterie der menschwording, dan alle anderen. Lc. geeft hier tevens te verstaan, dat zijn voorafgaand verhaal op de trouwe herinnering van Jezus' moeder berust.

20. — Eindelijk spreekt Lc. over de stemming der herders. Zij verheerlijkten en loofden God, omdat alles was uitgekomen, wat de engel

21. En toen de acht dagen voorbij waren, waarna Hij besneden moest worden, gaven zij Hem den naam Jezus, die door den engel was aangewezen, vóórdat Hij in den moederschoot was ontvangen. 22. En toen de dagen van hun reiniging, volgens de wet van Moses, verstreken waren, brachten zij Hem naar Jerusalem, om Hem op te

---

hun gezegd had. Alles, wat zij van Maria en Joseph hadden gehoord en wat zij met hun eigen oogen hadden gezien, was volkomen in overeenstemming met de boodschap van den engel.

7. De besnijdenis en de opdracht in den tempel, 2, 21—40.

21. — De wet schreef voor, dat de mannelijke Israëlieten op den achtsten dag na hun geboorte besneden werden (vgl. 1, 59). Al waren er wonderbare dingen gebeurd vóór en nà Jezus' geboorte, toch werd dit voorschrift op den aangewezen dag aan Hem voltrokken. Daar Hij de door de Joden verwachte Messias was, moest Hij door de besnijdenis onder het Godsvolk worden opgenomen en de verplichtingen der wet vervullen. Lc. legt er in dit hoofdstuk herhaaldelijk den nadruk op, dat Maria en Joseph ten opzichte van het goddelijk Kind geheel de wet des Heeren vervulden (v. 22. 23. 24. 27. 39. 42). Jezus werd uit een vrouw geboren en stond onder de heerschappij der wet, opdat Hij allen zou loskoopen, die onder de wet stonden (Gal. 4, 4). — Op dien dag ontving het Kind ook zijn naam, maar dit geschiedde, anders dan bij Joannes (1, 59—63), zonder eenige moeilijkheid. Deze naam was immers, reeds vóór de ontvangenis, door den engel aan Maria geopenbaard (1, 31). Daar ook Joseph dezelfde openbaring had ontvangen (Mt. 1, 21), was er niet de minste twijfel mogelijk. — Over den naam Jezus, zie bij Mt. 1, 16.

22. — Dat Maria en Joseph met Jezus naar Jerusalem gingen, vond zijn oorzaak in twee wetsvoorschriften. Het eerste was, dat alle mannelijke eerstgeborenen, zoowel van de dieren als van de menschen, aan God moesten worden toegewijd (Ex. 13, 2. 12). Als teeken dezer toewijding moesten de eerstgeborenen der reine dieren één maand na de geboorte in den tempel worden opgedragen; de eerstgeboren knapen moesten, door betaling van 5 sikkels aan het heiligdom, worden vrijgekocht. Beide ceremoniën werden als een offer of een opdracht beschouwd. Het was echter niet uitdrukkelijk voorgeschreven, dat de eerstgeboren knapen bij die gelegenheid naar den tempel gebracht werden; zooals uit het gedrag van Maria en Joseph blijkt, schijnt dit echter de gewoonte geweest te zijn, althans wanneer de afstand niet te groot was. Of Maria en Joseph de 5 sikkels betaalden, blijkt niet uit den tekst; hun armoede doet vermoeden, dat zij daartoe niet in staat waren. Het tweede wetsvoorschrift was, dat een moeder, na de geboorte van een knaap, 7 dagen lang als onrein gold en daarna nog 33 dagen van den tempel verwijderd moest blijven; 40 dagen na de geboorte moest zij dan naar den tempel gaan en door den priester een éénjarig lam als brand- en een jonge duif of een tortelduif als zoenoffer opdragen, of als zij arm was, twee jonge duiven of twee tortelduiven (Lev. 12, 1—8). Dezelfde ceremonie moest bij de geboorte van een meisje voltrokken worden, maar dan waren de tijden respectievelijk 14 en 66 dagen, zoodat de moeder eerst na 80 dagen naar den tempel ging. Beide voorschriften worden door

dragen aan den Heer, 23. zooals er geschreven staat in de wet des Heeren: Ieder kind van het mannelijk geslacht, dat den moederschoot opent, moet den Heer worden toegewijd, 24. en ook om een paar tortelduiven of twee jonge duiven, naar het voorschrift van 's Heeren wet, als offer aan te bieden. 25. En zie, er was in Jerusalem een man, Simeon geheeten; deze man was rechtvaardig en godvreezend en zag verlangend uit naar de vertroosting van Israël, en de heilige

Lc. niet duidelijk onderscheiden. Ofschoon de voornaamste wettelijke reden van het tempelbezoek de zuivering van de moeder was, legt hij veel meer den nadruk op de opdracht van het Kind. Over beide wetsvoorschriften, zie Strack-Billerbeck II, blz. 119—124). — Lc. drukt zich in v. 22 onduidelijk uit. Wanneer men den zin streng grammaticaal opvat, moet „hun reiniging" slaan op Maria en Joseph; zij zijn immers het onderwerp van den hoofdzin: zij brachten Hem naar Jerusalem. Het is inderdaad mogelijk, dat Lc., die zich tot heiden-Christenen richt, niet zoo nauwkeurig over de Joodsche wet wil schrijven. Waarschijnlijk wordt echter de reiniging van Maria en Jezus bedoeld, waarbij dan het woord „reiniging" een ruimere beteekenis krijgt. Het beteekent dan „zich vrijmaken van wettelijke verplichtingen door de wet te vervullen". Maria en Jezus werden gereinigd, doordat zij, elk op zijn wijze, zich van de op hen rustende verplichtingen kweten. De zin is dan echter grammaticaal onnauwkeurig: Toen de dagen van hun reiniging (d.i. van Maria en Jezus) verstreken waren, brachten zij (d.i. Maria en Joseph) Hem naar Jerusalem. Geen wonder, dat de handschriften wegens deze moeilijkheid afwijkingen vertoonen. Sommige hebben „de dagen van haar reiniging", welke lezing ontstaan is uit het wettelijk juiste begrip, dat alleen de moeder onrein was. Andere hebben „de dagen van zijn reiniging" (ook in de Vulgaat schijnt „ejus" als mannelijk opgevat te moeten worden); dit zou dan slaan op Jezus zelve. Beide lezingen zijn echter tekstkritisch niet te handhaven. — De groote les ligt ten slotte in het feit, dat zoowel Maria als Jezus zich nederig onderwierpen aan de wet van Moses, ofschoon beiden eigenlijk niet gebonden waren. De maagdelijke Maria was immers niet onrein, en Jezus als zijnde de Zoon Gods hoefde niet vrijgekocht te worden.

23. — Lc. haalt eerst het voorschrift der wet aan, dat door Jezus' opdracht in den tempel vervuld werd (Ex. 13, 12; Num. 18, 15). „Ieder mannelijk kind, dat den moederschoot opent" is de primitieve uitdrukking voor „eerstgeborene" en kan volstrekt niet beschouwd worden als een bewijs tegen Maria's maagdelijkheid. Vooral het feit, dat Lc. hier een tekst citeert, moet ons geen groot gewicht doen hechten aan de oorspronkelijke beteekenis dezer uitdrukking.

24. — Dit heeft betrekking op Maria, al wordt het niet uitdrukkelijk gezegd. Uit het feit, dat het offer bestond uit twee duiven, blijkt, dat Maria en Joseph tot de armen behoorden (Lev. 12, 8). Dit offer werd door de jonge moeder aan de priesters aangeboden bij de poort van Nicanor, welke van het voorhof der heidenen naar dat van de Israëlieten voerde.

25. — Lc. stelt ons Simeon (eigenlijk: Symeôn) voor als een gewoon man; hij was noch priester noch profeet, zooals bijv. Zacharias (1, 5) of Anna (2, 36). De apocryphen hebben hem ten onrechte tot hoogepriester

Geest rustte op hem. 26. En door den heiligen Geest was hem ge-
openbaard, dat hij den dood niet zou zien, alvorens hij den Christus
van den Heer had aanschouwd. 27. Hij kwam nu naar den tempel,
geleid door den Geest. En toen de ouders het Kind Jezus binnenbrach-
ten om te volbrengen, wat de wet omtrent Hem voorschreef, 28. nam
ook hij Het in zijn armen, loofde God en zeide: 29. Nu laat Gij, o

---

verheven. Dat hij dezelfde zou geweest zijn als Simeon, de vader van Gamaliël, is niet waarschijnlijk; want alle in Jezus' kindsheid optredende personen zijn van nederige afkomst en geheel afgescheiden van het officiëele Jodendom. Simeon was rechtvaardig en godvreezend (eigenlijk: bedachtzaam). Lc. wil zonder twijfel zeggen, dat hij de wet trouw vervulde (vgl. 1, 6) en met groote voorzichtigheid de verschillende geboden onderhield. Verder wordt van Simeon gezegd, dat hij met verlangen uitzag naar het messiaansche heil, dat hier wordt aangeduid als de „vertroosting van Israël". Daar de terugkeer uit de ballingschap het symbool was van de verlossing door den Messias, werd de messiaansche tijd beschouwd als een vertroosting (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 124—126). Het tweede deel van Isaias' boek, dat tot de ballingen in Babylon gericht is, begint met de woorden: „Troost, troost mijn volk, zegt uw God" (40, 1). Dat de heilige Geest op Simeon rustte, wil niet zeggen, dat hij van beroep profeet was, maar dat de Geest hem op bizondere wijze verlichtte en bestuurde. Simeon behoorde dus tot de groep van de eenvoudige en vrome Israëlieten, die het messiaansche ideaal der profeten ongerept bewaard hadden. Deze menschen, van wie Lc. ons in zijn twee eerste hoofdstukken enkele noemt, hadden echter niet den minsten invloed op het openbare leven. Zij hielden zich afzijdig van het officiëele Jodendom, dienden God in oprechtheid des harten en verlangden naar den Messias.

26. — Eén van de bizondere verlichtingen, welke Simeon van den H. Geest ontving, wordt hier vermeld. Hij zou den dood niet zien (een Semietische uitdrukking voor „sterven", vgl. Ps. 88, 49; Joa. 8, 51), vóórdat hij den Christus van den Heer aanschouwd had. De Christus (Gezalfde) van den Heer was in het O. T. de aanduiding van den koning, die door Jahwe gezalfd was om over zijn volk te heerschen (vgl. bijv. 1 Kon. 24, 7).

27. — Ook dit feit bewijst, dat Simeon door den heiligen Geest bestuurd werd. Deze immers leidde hem naar den tempel, zoodat hij juist aankwam, toen de H. Familie den tempel binnenging. Lc. noemt Maria en Joseph de ouders van Jezus. Hij kan dit doen, zonder misverstand te vreezen, omdat hij Maria's maagdelijkheid in het volle licht heeft gesteld. Joseph was trouwens in wettelijken zin Jezus' vader en gold voor alle niet-ingewijden als zoodanig, zoodat de uitdrukking „ouders" verantwoord kan worden (vgl. ook v. 33 en 3, 23). Dat wij hier nog de sporen zouden vinden van een Joodsch-christelijk geschrift, waarin van Jezus' bovennatuurlijke geboorte nog geen sprake was, is een onbewezen veronderstelling; wanneer Lc. het woord „ouders" in strijd had geacht met zijn voorstelling der feiten in hfdst. 1, dan had het hem weinig moeite gekost, deze z.g. sporen te doen verdwijnen.

28. — Lc. zegt het niet, maar het is natuurlijk de H. Geest, die Simeon omtrent het Kind verlicht en hem den lofzang „Nunc dimittis" ingeeft.

Gebieder, uw dienaar gaan in vrede, volgens uw woord; 30. want mijn oogen hebben uw heil gezien, 31. dat Gij bereid hebt voor het oog aller volken: 32. een licht tot verlichting der heidenen en een glorie van uw volk Israël. 33. Zijn vader en moeder stonden ver-

---

Hij neemt Maria het Kind uit de armen en drukt het met eerbied aan zijn hart, terwijl hij God looft om het hem verleende voorrecht.

29—32. — Zooals het Magnificat opgenomen is in de Vespers, het Benedictus in de Lauden, zoo is het Nunc dimittis van Simeon opgenomen in de Completen. De priester bidt het met dankbaarheid bij het einde van elken dag, zooals Simeon het bad bij den avond van zijn leven. — Uit de beginwoorden leidt men met recht af, dat Simeon een grijsaard was. Hij vertegenwoordigde het oude Israël, dat den jongen Messias verwelkomde. Hij was een van die heilige zielen, die den waren geest van het O. T. in zich hadden opgenomen en bewaard. Men mag echter niet uit Simeon's woorden afleiden, dat hij het leven als een last beschouwde en op dit oogenblik reeds wenschte te sterven. Zijn woorden geven juist blijk van de overstelpende vreugde, dat God hem nog dien dag had laten beleven. De zin is: Nu kan ik, wanneer ik sterf, sterven in vrede, d.w.z. tevreden en gelukkig, omdat het heil van mijn volk verzekerd is. Zoo zeide ook Jakob, toen hij zijn zoon Joseph had teruggezien: „Ik kan thans sterven, omdat ik uw aangezicht aanschouwd heb en gij nog leeft" (Gen. 46, 30). — Simeon gebruikt hier de woorden „doulos", slaaf, en „despotès", meester of gebieder (vgl. ook Hand. 4, 24; 2 Petr. 2, 1; Jud. v. 4; Openb. 6, 10). Daardoor erkent hij zeer nederig Gods heerschappij over zijn persoon en zijn leven. Uit die woorden mag men weer niet afleiden, dat Simeon het leven onder de wet beschouwt als een slavernij en dat hij God met angst en siddering dient. Wel drukt het woord „despotès" (al heeft het niet de ongunstige beteekenis van ons „despoot") veel sterker het volstrekte eigendomsrecht over persoon en leven van den „doulos" (slaaf) uit, maar de vrome Israëliet onderwierp zich gaarne aan Gods absolute heerschappij en voelde zich daaronder gelukkig en veilig. — Simeon kan nu gelukkig sterven, want met zijn lichamelijke oogen heeft hij het heil (d.w.z. den Messias, die het heil brengt) aanschouwd. Terwijl in de voorafgaande openbaringen vooral van Israël gesproken werd, stelt Simeon zich op universalistisch standpunt. God heeft het heil bereid voor het oog van alle volken, zoodat alle menschen zonder uitzondering in het messiaansche heil kunnen deelen. Daarbij wordt echter onderscheid gemaakt tusschen de heidensche volken en Israël. Voor de heidenen zal de Messias een licht zijn, omdat zij uit de duisternis van afgoderij en zonde moeten verlost worden; voor Israël een glorie, omdat Hij uit dit volk ontspruit en Gods beloften aan Israël in vervulling doet gaan. Deze uitdrukkingen moet men echter niet absoluut opvatten, maar volgens de regels van het poëtisch parallelisme. De Messias zal voor beide deelen der menschheid, voor heidenen en Joden, de verlosser zijn; daar echter beide in godsdienstig opzicht verschillende behoeften hebben, zal zijn taak voor beide niet dezelfde zijn. Simeon wil dus volstrekt niet zeggen, dat de Joden geen verlichting noodig hebben; en evenmin, dat de Messias aan de heidenen niet een verheerlijking of verheffing brengen zal.

33. — Lc. gebruikt hier de uitdrukking „zijn vader en moeder",

baasd over wat er over Hem gezegd werd. 34. En Simeon zegende hen en zeide tot Maria, zijn moeder: Zie, Hij is bestemd tot val en opstanding van velen in Israël, en tot een teeken van tegenspraak, 35. en een zwaard zal ook uw eigen ziel doorboren. Zoo zullen de

---

welke voor den lezer geen moeilijkheid meer kunnen opleveren (vgl. v. 27). Zelfs na de openbaringen, welke zij ontvangen hebben, is de verbazing van Maria en Joseph verklaarbaar. Is het inderdaad niet verbazingwekkend, dat een vreemdeling zich zonder meer van het Kind meester maakt en van zijn waardigheid en bestemming op de hoogte is?

34. — Simeon zegent Maria en Joseph, wat hij zich als grijsaard tegenover het jonge echtpaar wel veroorloven kan. Dat hij bij de nu volgende profetie het woord alleen tot Maria richt, geschiedt onder verlichting van den H. Geest. Meer dan Joseph immers zal Maria met haar Kind vreugde en smart deelen; trouwens het wel en het wee der kinderen treft over het algemeen meer de moeders, dan de vaders. Was de lofzang vooral een uiting van blijdschap, de daarop volgende profetie slaat een anderen toon aan. Het Kind is bestemd tot val en opstanding van velen in Israël. Deze uitdrukkingen herinneren aan Is. 8, 14 vlg. en 28, 16, welke teksten door Paulus (Rom. 9, 33) worden samengevoegd. Het teedere Kind zal een rots worden, waardoor velen zullen struikelen en vallen, vele anderen echter zich zullen oprichten. Dit wil niet zeggen, dat Jezus velen tot val zal brengen en anderen tot opstanding; dit zal afhangen van het feit, of zij in Hem zullen gelooven of niet. Het is het droevige lot van den Messias, die komt om zijn volk te verlossen, dat Hij zal zijn een teeken van tegenspraak. Zijn geheele persoonlijkheid, zijn woorden en daden zullen een wonderbaar teeken zijn, maar, helaas!, dit teeken zal van den kant van Israël vooral tegenspraak uitlokken. Zoo wordt reeds bij het begin van Jezus' leven aangekondigd, dat Hij zelve en dientengevolge ook de door Hem te stichten Kerk zal blootstaan aan tegenspraak en vervolging (vgl. H. Dieckmann, *Signum cui contradicetur*, Verbum Domini 1926, blz. 135—141).

35. — De woorden „ook uw eigen ziel" enz. hebben sommigen (o.a. Origines) doen vermoeden, dat Maria op een of andere wijze met de Israëlieten op één lijn gesteld wordt. Zij vatten den zin aldus op: Velen zullen Hem tegenspreken, en ook uw eigen ziel zal door het zwaard van den twijfel of van het ongeloof doorboord worden. Deze verklaring is echter onjuist. De twijfel of het ongeloof kan men niet vergelijken met een zwaard, dat de ziel doorboort; dit is veeleer het symbool van een vlijmende zielesmart. Wanneer men Maria bij Jezus' tegenstanders voegt, dan zou men tot de onmogelijke conclusie komen, dat het ongeloof van deze laatsten ook een zwaard is, dat hun zielen doorboort. Het woordje „ook" is op andere wijze te verklaren: Jezus' optreden zal voor velen in Israël verderfelijk zijn, omdat zij niet in Hem gelooven, maar het zal ook aan Maria groote smart veroorzaken. Wat bedoelt Simeon met de smart, welke Maria zal ondervinden? Zeker bedoelt hij niet haar marteldood, want het zwaard zal niet haar lichaam, maar haar ziel doorboren. Het is dus de zielesmart, veroorzaakt door de tegenspraak, welke haar Zoon zal ontmoeten. Al de voorafgaande openbaringen hebben de heerlijkheid van den Messias in het licht gesteld en ook Maria heeft in haar Magnificat enkel uiting gegeven aan de

gedachten van vele harten worden ontsluierd. 36. Er was ook een profetes, Anna, de dochter van Phanuel, uit den stam Aser. Zij was hoogbejaard, had van af den tijd harer maagdelijkheid zeven jaar met haar man geleefd, 37. en was nu een weduwe van bijna vier-en-tachtig jaar. Nooit verliet zij den tempel, maar diende (God) dag en nacht door vasten en gebeden. 38. Juist op dat oogenblik kwam zij naderbij; zij loofde God en sprak over het (Kind) met allen, die Jerusalem's

---

vreugde om de komst van den Messias. Simeon geeft echter te verstaan, dat er nog iets anders te wachten staat: Maria zal om haar Zoon diepe smart moeten verduren. Daaruit volgt, dat ook de Zoon zal te lijden hebben. Hier vinden wij dus een eerste aanduiding van Jezus' lijden, die wel vaag is, maar daardoor juist haar historisch karakter bewijst. Was dit voorval aan de volksverbeelding ontsproten, dan zou de profetie duidelijker zijn geweest. — Gods bedoeling bij dit alles is de scheiding der geesten. Hij had besloten, dat de goede of booze gezindheid der Israëlieten zich naar aanleiding van Jezus zou openbaren, om een scheiding te maken tusschen rechtvaardigen en zondaars. Waarom spreekt Simeon van vele harten, wier gezindheid zich naar aanleiding van Jezus zal openbaren? Misschien wil hij daardoor aanduiden, dat niet alle Israëlieten aanstonds vóór of tegen Jezus partij zullen kiezen, maar dat een deel hunner althans in den eersten tijd onverschillig zal blijven.

36—37. — In tegenstelling met Simeon wordt Anna „profetes" genoemd, zooals Maria, de zuster van Aäron (Ex. 15, 20), Debora (Recht. 4, 4) en Holda (4 Kon. 22, 14). Zij stond dus meer blijvend onder den invloed van den H. Geest en toonde herhaaldelijk bizondere verlichtingen, zoodat zij als profetes werd beschouwd. Lc. geeft den naam van haar vader en van haar stam, alsmede de voornaamste gebeurtenissen van haar leven aan. Dat deze bizonderheden hem waren overgeleverd, getuigt van de vermaardheid dezer vrouw onder de eerste Christenen. Zij was jong gehuwd, had slechts zeven jaar met haar man geleefd en was sindsdien — wat haar tot eer wordt aangerekend (vgl. Judith 15, 11) — ongehuwd gebleven. Zahn meent, dat Anna gedurende bijna 84 jaar weduwe bleef, zoodat zij 106 tot 108 jaar oud was. De zin is echter, dat zij nu den leeftijd van bijna 84 jaar bereikt had. Anna woonde, waarschijnlijk sinds den dood van haar man, in den tempel, waar zij dag en nacht den Heer diende door vasten en bidden. Ook hierin overtrof zij Simeon. Het kan echter ook zijn, dat wij de woorden „zij verliet den tempel niet" als een hyperbolische uitdrukking moeten opvatten. Wanneer Anna reeds 's morgens vroeg in den tempel verscheen en bijna den geheelen dag daar doorbracht, is de zegswijze voldoende verantwoord. Door den H. Geest verlicht, kwam zij juist naderbij op het oogenblik, dat Simeon zijn profetie beëindigde. Zij verheerlijkte God en sprak naderhand over Jezus tot allen, die evenals zij de verlossing van Jerusalem verwachtten. Op het einde van Herodes' regeering moeten er in Jerusalem wel vele vromen geweest zijn, die met verlangen uitzagen naar den tijd, dat Jerusalem uit de macht van den bloeddorstigen dwingeland bevrijd werd. Wanneer zulke vromen in den tempel kwamen, dan verhaalde Anna hun van den kleinen Jezus, die eenmaal als

verlossing verwachtten. 39. En nadat zij alles volgens de wet des Heeren hadden volbracht, keerden zij naar Galilea, naar hun woonplaats Nazareth, terug. 40. Het Kind nu groeide op en nam in krachten toe; Het werd met wijsheid vervuld en Gods genade rustte op Hem.

Messias zou optreden. De hooge leeftijd van de vrouw, die de verovering van Jerusalem en de ontwijding van het heiligdom door Pompejus (63 v. Chr.) en geheel de despotische regeering van Herodes beleefd had, moet daarbij wel grooten indruk gemaakt hebben. De uitdrukking „verlossing van Jerusalem" heeft een eenigszins nationalen en politieken klank, maar de kring, waartoe Anna behoorde, zag daarin op de eerste plaats een religieuze bevrijding van het volk. Het valt immers niet te ontkennen, dat de vreemde overheersching een verderfelijken invloed in dit opzicht had uitgeoefend.

39. — Men zou uit Lc. kunnen afleiden, dat de H. Familie tot dan toe in Bethlehem gebleven was *om aan de verplichtingen der wet te voldoen* (Bethlehem lag dichter bij Jerusalem dan Nazareth) en dat zij na het bezoek aan den tempel *onmiddellijk* naar hun woonplaats Nazareth terugkeerden. Uit Mt. blijkt echter, dat tusschen de opdracht in den tempel en den definitieven terugkeer naar Nazareth verschillende gebeurtenissen liggen, welke een lang tijdsverloop vorderen: de komst der Wijzen, de vermoording der kinderen van Bethlehem, de vlucht naar Egypte en de dood van Herodes. De oplossing dezer moeilijkheid gaven wij bij Mt., blz. 40. Lc. legt in dit vers niet den nadruk op de chronologische orde der feiten, maar op de stiptheid, waarmede de H. Familie zich aan de voorschriften der wet hield.

40. — Dat het Kind groeide en in krachten toenam, is *in physieken zin* te verstaan. Daarmee hield zijn verstandelijke ontwikkeling gelijken tred: Jezus werd *met wijsheid* vervuld. Lc. geeft ons dus te verstaan, dat de Zoon Gods als mensch dezelfde ontwikkeling doormaakte als elk ander menschenkind. Zoowel zijn gestalte als zijn lichamelijke en geestelijke krachten namen geleidelijk toe. Zijn ontwikkeling werd echter niet belemmerd door de zonde of door de tot de boosheid geneigde natuur. De kindsheidverhalen van de evangeliën wijken sterk af van de apocryphen, waarin het Kind Jezus een vroegtijdige rijpheid en wonderbare wijsheid vertoont. Mt. en Lc. laten duidelijk merken, dat Jezus' verstandelijke kennis (bedoeld is de ervaringskennis) in overeenstemming was met zijn ouderdom. Jezus wilde in alles aan de menschen gelijk worden, behalve in de zonde. Daarom leerde Hij van Joseph en Maria, deed Hij kennis op in de synagoge, verwierf zich door praktische oefening de deugden en eigenschappen, welke aan zijn leeftijd pasten. Dit alles wordt aangeduid door de uitdrukking, dat Jezus met wijsheid vervuld werd. Wij hoeven dus niet aan te nemen, dat de groei van Jezus' lichamelijke krachten werkelijkheid, maar die van zijn geestelijke vermogens slechts schijn was. Daarbij rustte voortdurend *Gods genade* op Hem; d.w.z. Gods welbehagen en liefde waakten over den opgroeienden Jezus.

8. De twaalfjarige Jezus in den tempel, 2, 41—52.

In de voorafgaande verhalen speelde Jezus, die toch het middelpunt was van alle wonderbare gebeurtenissen, een *lijdzame* rol. Lc. verhaalt ons

41. Ieder jaar gingen zijn ouders naar Jerusalem voor het Paaschfeest. 42. En toen Hij twaalf jaar oud was en zij volgens het gebruik van het feest optrokken, 43. bleef het Kind Jezus, toen zij na afloop der feestdagen terugkeerden, in Jerusalem achter, en zijn ouders bemerkten het niet. 44. In de meening, dat Hij zich onder het reisgezelschap bevond, gingen zij een dagreis ver en zochten Hem toen

---

nu een feit, waarbij Jezus voor één enkele maal zelfstandig handelend optreedt. Het eerste ons bekende woord klinkt nu van Jezus' lippen, en het is een woord, dat zijn messiaansch zelfbewustzijn openbaart. Lc. heeft daardoor het bewijs willen leveren, dat Hij reeds als knaap vervuld werd met wijsheid. Na deze tijdelijke messiaansche openbaring verbergt Jezus weer zijn persoonlijkheid in het gewone, alledaagsche leven te Nazareth.

41—42. — De wet schreef voor, dat de mannen driemaal per jaar naar Jerusalem gingen: bij het Paaschfeest, het Pinksterfeest en het Loofhuttenfeest (Ex. 23, 14—17). Wegens den afstand zal het wel menigmaal gebeurd zijn, dat men slechts éénmaal 's jaars ging of misschien ook heelemaal niet. Daar de terugvinding in den tempel op Paschen viel, vermeldt Lc. enkel dit feest; het is dus zeer goed mogelijk, dat althans Joseph ook op de twee andere feesten naar de H. Stad ging. De vrouwen waren niet door dit voorschrift gebonden, maar gingen vaak mede uit devotie of om haar man te vergezellen (1 Kon. 1, 24). Wat de knapen betreft, golden de volgende regels. De inwoners van Jerusalem moesten hun knapen op de drie feesten meenemen naar den tempel, zoodra zij, zittend op de schouders van hun vader, den tempelberg konden bestijgen (volgens Schammai), of ten minste zoodra zij dit konden aan de hand van hun vader (volgens Hillel). De buiten Jerusalem wonende knapen moesten de drie feesten bijwonen, zoodra zij de mannelijke rijpheid bereikt hadden en „zonen van de wet" waren geworden; aangenomen werd, dat dit bij de voleinding van het 13de jaar geschiedde. Het was echter de gewoonte, dat de ouders hen dit en andere geboden reeds één jaar te voren deden onderhouden, om hen er aan te gewennen (Strack-Billerbeck II, blz. 144—147). Dit verklaart ons, waarom de 12-jarige Jezus meeging naar Jerusalem. Ondanks al het wonderbare in Jezus' kindsheid onderwierp Hij zich ook hierin, evenals Maria en Joseph, aan de wet van Moses.

43. — Zij bleven gedurende de 7 dagen van het Paaschfeest, waarvan de eerste en de laatste met meer plechtigheid gevierd werden (Ex. 12, 1 vlg.), in de H. Stad. Terwijl Maria en Joseph met de Galileïsche pelgrims vertrokken, bleef Jezus in Jerusalem achter, zonder dat zij het merkten. Dit feit mag men niet opvatten als een bewijs van zorgeloosheid omtrent Jezus; want hun angstig zoeken verraadt juist geheel andere gevoelens. Er moeten dus redenen geweest zijn, waarom zij zonder eenige achterdocht uit Jerusalem vertrokken. Waarschijnlijk genoot Jezus reeds, èn om zijn leeftijd èn om zijn wijsheid, een zekere vrijheid van beweging. Bovendien was de karavaan van pelgrims talrijk, zoodat een zekere wanorde niet te verwonderen was; de verschillende families verzamelden zich telkens bij de van te voren vastgestelde rustplaats.

44—45. — De traditie noemt als eerste rustplaats el-Bireh, op ongeveer 3 uur afstand van Jerusalem. Dit is niet onwaarschijnlijk, daar men vaak in

onder de bloedverwanten en bekenden. 45. Maar toen zij Hem niet vonden, keerden zij naar Jerusalem terug, terwijl zij naar Hem zochten. 46. Na drie dagen vonden zij Hem in den tempel, terwijl Hij te midden der leeraars zat en naar hen luisterde en hen ondervroeg; 47. allen, die Hem hoorden, stonden verbaasd over zijn scherpzinnigheid en over zijn antwoorden. 48. Toen zij dit zagen, waren zij als verslagen en zijn moeder zeide tot Hem: Mijn Kind, waarom hebt Gij ons dit aangedaan? Zie, uw vader en ik zochten met de grootste

---

den namiddag vertrok. Toen Maria en Joseph het Kind niet vonden onder hun bloedverwanten en bekenden, keerden zij naar Jerusalem terug. Daar zij 's avonds Jezus' afwezigheid bemerkten, kunnen wij aannemen, dat zij zich den volgenden morgen op weg begaven. Reeds onderweg begonnen zij te zoeken en de hun tegemoet komende pelgrims te ondervragen, want het was mogelijk, dat Jezus later vertrokken was.

46—47. — In deze drie dagen is waarschijnlijk de dag, waarop zij Jezus' verlies bemerkten, inbegrepen; de zin is dus: na drie dagen van scheiding. Op den tweeden dag keerden zij naar de H. Stad terug en op den derden vonden zij Hem in den tempel. De voorstelling, dat Jezus daar zat te onderrichten, terwijl de leeraars rondom Hem luisterden, is geheel in strijd met hetgeen Lc. zegt. Wij moeten ons het tooneel anders denken. Een groep leeraars bevond zich in een der bijvertrekken of onder een der zuilengangen van den tempel en was bezig met allerlei vraagstukken van de wet te bespreken. Als leergierige knaap had Jezus zich bij hen gevoegd en eenige vragen gesteld. Zijn bescheidenheid en schranderheid bevielen aan de leeraars, zoodat zij Hem in hun kring opnamen. Jezus luisterde naar hun gesprekken, stelde soms een vraag of beantwoordde de vragen der leeraars (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 150 vlg.). Allen stonden verbaasd over zijn scherpzinnigheid. Al blonk Jezus uit door zijn wijze vragen en antwoorden, Hij trad niettemin ook nu op als een knaap van zijn leeftijd zonder de grenzen van het waarschijnlijke te overschrijden. De begrensdheid van zijn kennis was niet geveinsd en ook niet in strijd met zijn alwetendheid; want Jezus moest zijn ervaringskennis verwerven op de gewone wijze (vgl. den H. Thomas, Summa theol. III, qu. 12, a. 1). Juist het feit, dat Lc. met zulke bescheiden termen van Jezus' optreden spreekt, is een bewijs voor zijn geloofwaardigheid. Wat men over de jeugd van sommige groote mannen verhaalt en wat de apocryphen over den kleinen Jezus mededeelen, klinkt geheel anders. Zoo verhaalt Flavius Josephus over zich zelve (Vita 2), dat de opperpriesters en de voornaamsten der stad hem reeds als 14--jarigen knaap kwamen raadplegen over sommige punten der wet!

48. — Maria en Joseph stonden als verslagen: Jezus te midden van de voornaamste leeraars van Jerusalem! Wij zien daaruit, hoe bescheiden en teruggetrokken Jezus in Nazareth geleefd had. Dat de moeder het woord neemt, is geheel natuurlijk. Zij heeft de grootste angsten doorstaan en geeft aan haar gefolterde moederliefde uiting door de roerende klacht: „Mijn Kind, waarom hebt Gij ons dit aangedaan?" Toch treedt zij reeds aanstonds op den achtergrond door op de vaderlijke rechten van Joseph te wijzen: „Zie, uw vader en ik zochten met de grootste

ongerustheid naar U! 49. En Hij zeide hun: Waarom zocht gij Mij? Wist gij dan niet, dat Ik in het (huis) van mijn Vader moet zijn? 50. Maar zij begrepen niet, wat Hij tot hen sprak. 51. Toen keerde Hij met hen naar Nazareth terug, en Hij was hun onderdanig. Zijn

---

ongerustheid naar U!" Uit dit ééne woord leeren wij, hoe de H. Familie de ware verhouding tusschen Joseph en Jezus verborgen hield. Het werpt een duidelijk licht op Lc. 3, 23: „Hij was, naar men meende, de zoon van Joseph." Niet alleen de evangelist, maar ook Maria zelve noemt Joseph zonder meer den vader van Jezus, omdat hij, als haar echtgenoot, wettelijk de rechten van vader bezat. — Over Jezus onder de leeraars, zie L. Fonck, *Duodennis inter Doctores*, Verbum Domini 1921, blz. 18—25.

49. — Dit is het eerste woord, dat de evangelisten ons van Jezus mededeelen. Het is een woord van hoogen ernst en verraadt reeds zijn messiaansch zelfbewustzijn. Den Griekschen tekst kunnen wij in tweevoudigen zin opvatten: Wist gij dan niet, dat Ik in het (huis) van mijn Vader moet zijn? of: dat Ik bezig moet zijn met de (dingen) van mijn Vader? De eerste zin past het beste in den samenhang. Jezus is verwonderd, dat zijn ouders Hem gezocht hebben; zij moesten toch weten, waar Hij zich bevond. Het gewicht van Jezus' woord ligt vooral in het bewustzijn, dat Hij op een geheel bizondere wijze Zoon van God is. Wanneer andere ouders hun kind hadden verloren, zouden zij met recht overal gezocht hebben; maar Maria en Joseph hadden kunnen weten, waar Hij zich bevond, namelijk in het huis van zijn Vader. Dat Jezus God „zijn Vader" noemt, terwijl Maria zoo even gesproken heeft van zijn vader Joseph, stelt de beteekenis van zijn woord nog in een scherper licht. Jezus geeft dus te kennen, dat Hij op een geheel éénige wijze de Zoon van God is en dat zijn ouders, die het wonderbare van zijn geboorte kenden, daarmede rekening hadden moeten houden. Daar er van een schuldige onwetendheid bij Maria en Joseph geen sprake kan zijn, moet men Jezus' woord niet opvatten als een verwijt.

50. — Hadden Maria en Joseph uit al hetgeen zij omtrent Jezus' geboorte wisten en uit de openbaringen, welke God hun door den engel, door Elisabeth, Zacharias, de herders, Simeon en Anna gegeven had, niet moeten begrijpen, wat Jezus bedoelde? Wij mogen echter niet vergeten, dat er sindsdien 12 jaren verloopen waren en dat Jezus al dien tijd als een gewoon kind geleefd had. Maria en Joseph hadden niets vergeten en vooral Maria overwoog alles voortdurend in haar hart. Maar dit pijnlijke feit was zóó plotseling, zóó onverwacht, dat zij er in de eerste oogenblikken niets van begrepen. Jezus had tot dan toe de bevelen zijner ouders beschouwd als den wil van God, en nu kwamen Maria en Joseph tot de bittere ervaring, dat God beslag legde op Jezus. Ook aan deze twee heilige personen werd het mysterie van Jezus' zending slechts geleidelijk onthuld. De profetie van Simeon begon reeds aan Jezus' moeder in vervulling te gaan.

51. — God had door dit éène feit getoond, dat Jezus' opdracht in den tempel geen zinledige ceremonie was geweest. Voor een korten tijd had Hij Jezus voor zich opgeëischt. Nu gaf Hij Hem weer over aan Maria en Joseph. In de stille verborgenheid van Nazareth was de Zaligmaker weer de gehoorzame zoon tot aan zijn openbaar optreden. Van Joseph wordt

moeder bewaarde dit alles in haar hart. 52. En Jezus nam toe in wijsheid en gestalte en in welgevallen bij God en de menschen.

3. 1. In het vijftiende regeeringsjaar van keizer Tiberius, toen Pontius Pilatus landvoogd was van Judea, Herodes viervorst van Galilea, zijn broeder Philippus viervorst van Iturea en het land Tra-

---

nu verder niet meer gesproken; wanneer hij gestorven is, weten wij niet. Daar wij bij Jezus' openbaar optreden wel van zijn moeder, „broeders" en „zusters" hooren, maar nooit van zijn voedstervader, moeten wij veronderstellen, dat Joseph vóór Jezus' dertigste levensjaar stierf. — Maria voegde dit nieuwe feit bij haar overige herinneringen; het was voor haar een aankondiging van andere en grootere offers, welke zij zou te brengen hebben.

52. — Wat Lc. in v. 40 zeide van het Kind Jezus, herhaalt hij nu van den knaap: Hij nam toe in wijsheid en gestalte (volgens anderen: in jaren) en in welgevallen bij God en bij de menschen. Ook Jezus' ontwikkeling van knaap tot man nam dus, niet alleen in lichamelijk, maar ook in verstandelijk opzicht, het gewone verloop. Bij het toenemen der jaren trad altijd duidelijker aan den dag, hoezeer God welgevallen in Hem had. Ook bij zijn medeburgers stond Jezus, wegens zijn gaven van verstand en hart, in hoog aanzien. Dat zij Jezus echter volstrekt niet als een hooger wezen beschouwden of Hem een bizondere zending toeschreven, blijkt uit het vervolg van het evangelie-verhaal.

B. Voorbereiding van Jezus' optreden, 3, 1—4, 13.

1. Prediking van Joannes, 3, 1—20; vgl. Mt. 3, 1—12; Mc. 1, 2—8.

1. — Dat Lc. den tijd van Joannes' optreden zoo omstandig aangeeft, zal wel zijn reden vinden in het feit, dat Jezus niet lang daarna openlijk optrad. De tijdsbepaling slaat meer op Jezus dan op Joannes. Allen, die in Palestina eenige macht uitoefenden, worden opgenoemd. Vooreerst keizer Tiberius, die ondertusschen Augustus was opgevolgd; over zijn vijftiende regeeringsjaar, zie bij Mt., blz. 41 vlg. (zie ook H. Dieckmann, *Das fünfzehnte Jahr des Caesar Tiberius*, Biblica 1925, blz. 63—67). — Over Pilatus, den landvoogd van Judea, zie bij Mt., blz. 459 vlg. — Over Herodes Antipas, den viervorst van Galilea (en Perea), zie bij Mt., blz. 268. — Philippus, een halfbroeder van Antipas (onderscheiden van Philippus, den man van Herodias, zie bij Mt. 14, 3), regeerde volgens Flavius Josephus over Batanea, Trachonitis, Auranitis, Gaulanitis en de streek van Paneas. Van deze landen noemt Lc. alleen Trachonitis, het meest oostelijke; hij voegt er echter aan toe Iturea, welke benaming eigenlijk den Anti-Libanon met omgeving aanduidt, maar zich later tot de zuidelijker gelegen landen, o.a. tot de streek van Paneas, uitstrekte. Lc. schijnt dus het gebied van Philippus door de meest oostelijke (Trachonitis) en de meest westelijke streek (Iturea) aan te duiden. Philippus regeerde van 4 v. Chr. tot 34 n. Chr. (vgl. Schürer, *Geschichte des jüd. Volkes* I, blz. 425—431). — Het land Abilene, met de hoofdstad Abila, lag ten noorden van Palestina, tusschen Chalcis en Damascus. Flavius Josephus (Antiq. XVIII, 6, 10) verhaalt, dat Agrippa I in het jaar 37 n. Chr. „de tetrarchie van Lysanias" ontving. Daar hij tevoren alleen gesproken heeft van Lysanias, den koning

chonitis en Lysanias viervorst van Abilene, 2. onder den hoogepriester Annas en Kaïphas, kwam Gods woord tot Joannes, den zoon van Zacharias, in de woestijn. 3. Hij trad nu op in heel de streek van den Jordaan en predikte een doopsel van boetvaardigheid tot vergiffenis der zonden, 4. zooals geschreven is in het boek der voorspellingen van den profeet Isaias: De stem van een roepende in de woestijn: Bereidt den weg des Heeren, maakt zijn paden recht! 5. Elk dal moet worden gevuld, iedere berg en heuvel worden geslecht; de kronkelende paden moeten recht, de oneffen wegen effen worden.

---

van Iturea, die van 40 tot 36 v. Chr. regeerde, meent men, dat Lc. een vergissing begaan heeft. Schürer *(Geschichte des jüd. Volkes* I, blz. 718—720) heeft echter bewezen, dat Abilene later van Iturea werd afgescheiden en door een anderen Lysanias, die den titel van viervorst voerde, bestuurd werd; het is deze Lysanias, welke door Lc. vermeld wordt.

2. — De in het vorige vers opgenoemde heerschers waren allen vreemdelingen; Lc. heeft daardoor aangetoond, dat de schepter van Juda was weggenomen. De Joden hadden echter door hun hoogepriester nog een zeker zelfbestuur vooral in godsdienstige zaken. Door de eigenaardige uitdrukking „onder den hoogepriester Annas en Kaïphas" heeft Lc. willen aanduiden, dat er eigenlijk één hoogepriester was, maar dat feitelijk de hoogepriesterlijke macht door twee personen werd uitgeoefend. Volgens de evangelisten en Flavius Josephus was de eigenlijke hoogepriester Kaïphas (18—36 n. Chr.). Deze was de schoonzoon van Annas, die hoogepriester was van 6 tot 15 n. Chr. en sindsdien een grooten invloed behield, zoodat Lc. hem hier en in Hand. 4, 6 zelfs vóór Kaïphas noemt. — Nu wordt het feit vermeld, waarop al de voorafgaande tijdsbepalingen betrekking hebben: Gods woord kwam tot Joannes, den zoon van Zacharias, in de woestijn. Lc. herinnert den lezer aan Joannes' wonderbare geboorte, aan Gods openbaringen omtrent zijn zending en aan zijn verblijf in de woestijn. Het woord van God is blijkbaar het bevel om zijn taak van voorlooper te beginnen. Tevens werd hem daardoor te kennen gegeven, wat hij prediken moest.

3. — Gods woord deed Joannes de woestijn (vgl. 1, 80) verlaten. Hij kwam dan „in heel de streek van den Jordaan". Daarmee wordt het dal aan weerszijden van de rivier aangeduid, vanaf het meer van Genesareth in het noorden tot aan de Doode zee in het zuiden. De eigenaardige uitdrukking, dat Joannes in heel die streek kwam, beteekent niet, dat hij predikend rondtrok. In tegenstelling met den Zaligmaker had Joannes immers een vaste standplaats en predikte hij alleen voor de menschen, die tot hem kwamen. De zin schijnt dus te zijn, dat zijn prediking heel het Jordaandal in beroering bracht.

4—6. — Evenals Mt. en Mc., haalt ook Lc. de profetie van Is. 40, 3 aan, maar zijn citaat omvat ook de twee volgende verzen (Is. 40, 4. 5). Daarin wordt de taak van degenen, die den weg voor den naderenden koning moeten bereiden, nader omschreven. Misschien heeft Lc. in deze woorden een symbolische beteekenis gezien. Alle belemmeringen, welke de komst van het Messiasrijk bemoeilijken, moeten uit den weg geruimd worden:

6. En alle vleesch zal het heil Gods zien. 7. Hij zeide dan tot de scharen, die uitliepen om zich door hem te laten doopen: Adderenbroed, wie heeft u den raad gegeven om de komende wraak te ontvluchten? 8. Brengt dan waardige vruchten van boetvaardigheid voort, en gaat niet bij u zelf zeggen: Wij hebben Abraham tot vader. Want ik zeg u, dat God uit deze steenen voor Abraham kinderen kan verwekken. 9. Reeds ligt de bijl aan den wortel der boomen. Iedere boom, die geen goede vruchten draagt, wordt omgehakt en in het vuur geworpen. 10. En de scharen ondervroegen hem en zeiden: Wat moeten wij doen? 11. Hij antwoordde hun: Wie twee onderkleederen heeft, moet deelen met hem, die er geen heeft; en wie voedsel

---

de lage, aardsche gezindheid (dalen), de hoogmoed (bergen en heuvels), de onoprechtheid (kronkelende paden) en de ruwe zeden (oneffen wegen). Vooral hecht Lc. echter gewicht aan het laatste deel der profetie: E n a l l e v l e e s c h (alle menschen) z a l h e t (messiaansche) h e i l z i e n, dat G o d aan de wereld gaat schenken. Wij worden hier herinnerd aan het woord van Simeon (2, 30 vlg.): Het messiaansche heil is niet alleen voor de Joden, maar voor alle menschen bestemd.

7—9. — Deze strenge berisping vinden wij ongeveer letterlijk bij Mt. (3, 7—10). Volgens dezen evangelist echter richt Joannes zich daarbij alleen tot de Farizeën en Sadduceën, terwijl hij volgens Lc. spreekt t o t d e s c h a r e n, d i e k w a m e n o m g e d o o p t t e w o r d e n. Dit verschil is gemakkelijk te verklaren. De berisping was vooral op de leiders toepasselijk, maar het volk was met hun geest besmet, zoodat allen met Joannes' vermaning, in meerdere of mindere mate, hun voordeel moesten doen. Hun verlangen om gedoopt te worden kwam niet voort uit een oprechte boetvaardige gezindheid. Zij beschouwden het doopsel blijkbaar als een uiterlijk voorbehoedmiddel tegen Gods gramschap. Het was trouwens heelemaal in overeenstemming met hun geestesrichting, dat zij een bijgeloovige waarde hechtten aan uiterlijke ceremoniën. Waren zij eenmaal gedoopt, dan konden zij weer rustig hun gang gaan.

10—11. — De volgende verzen (10—14) zijn eigen aan Lc. — Evenals Mt. (3, 5) en Mc. (1, 5), geeft hij duidelijk te verstaan, dat v e l e n uit het volk met een goede en boetvaardige stemming het doopsel ontvingen. De voorafgaande berisping (v. 7—9) moet dus wel hoofdzakelijk tot de leiders van het volk gericht geweest zijn. — De scharen vragen Joannes, wat hij bedoelt met de waardige vruchten van boetvaardigheid (v. 8). Het antwoord luidt: D o e t w e r k e n v a n n a a s t e n l i e f d e. Door twee voorbeelden maakt Joannes duidelijk, dat degenen, die overvloed hebben, moeten deelen met degenen, die gebrek hebben. Hij eischt niet, dat de toehoorders zijn strenge levenswijze volgen. De daden, waardoor zij hun oprechte bekeering toonen moeten, spruiten voort uit het gewone begrip der naastenliefde, waartoe elke goed gestemde mensch zich verplicht voelt. Joannes vraagt niet, dat men het onderkleed of het voedsel, dat men zelf noodig heeft, afstaat of zelfs maar verdeelt; alleen het overtollige moet men weggeven, als er iemand is, die het noodige niet bezit.

heeft, doe hetzelfde. 12. Ook tollenaars kwamen om zich te laten doopen en zeiden hem: Meester, wat moeten wij doen? 13. Hij zeide hun: Vordert niet meer, dan vastgesteld is. 14. Ook soldaten ondervroegen hem en zeiden: En wij, wat moeten wij doen? Hij zeide hun: Doet niemand geweld aan, doet geen valsche aanklachten en weest te-

---

12—13. — Ook bepaalde klassen van personen vragen om raad: tollenaars en soldaten. Dezen zijn bizonder aan gevaar van zondigen blootgesteld en gelden bij het volk als in zedelijk opzicht minderwaardig. Joannes eischt niet van hen, dat zij hun gevaarvol beroep opgeven, maar dat zij de zonden, welke met de uitoefening daarvan vaak verbonden zijn, vermijden. Weer eischt hij niet van anderen, dat zij even ascetisch leven als hij zelf; de boetvaardigheid kan in elken levensstaat en in elk beroep beoefend worden. Het is een geliefkoosde gedachte van Lc., dat het messiaansche heil ook voor de diepst gezonkenen bestemd is. — Over de tollenaars, zie bij Mt. 9, 9. Zij spreken Joannes eerbiedig aan met het woord „Meester" en vragen hem, wat zij in hun hoedanigheid doen moeten. Misschien zijn zij sterk onder den indruk van de ongunstige meening, welke het volk omtrent hen heeft, en vermoeden zij daarom, dat zij hun beroep vaarwel moeten zeggen. Maar Joannes zegt, dat zij niet meer moeten vorderen, dan volgens de tarieven is vastgesteld (vgl. Strack-Billerbeck I, blz. 377—380). Men heeft het tarief ontdekt van de stad Palmyra uit het jaar 137 n. Chr. Daaruit blijkt, dat de tarieven vaak niet genoeg gedetailleerd waren, zoodat de weg tot afzetterij openstond. De stad Palmyra had daarom een zeer uitvoerig tarief vastgesteld en aan de magistraten opdracht gegeven, dit streng te handhaven.

14. — Welk soort menschen wordt door de „soldaten" aangeduid? Zijn het misschien de ondergeschikten van de tollenaars, die in geval van verzet gewapenderhand moesten optreden? In dit geval zijn het Joden, evenals de tollenaars. Deze ondergeschikte beambten, die waarschijnlijk slecht betaald werden, konden licht tot bedreiging, geweldpleging en valsche aanklachten komen. Waarschijnlijker is het echter, dat hier soldaten bedoeld worden in den gewonen zin van het woord. Daar Joannes' toehoorders voor het meerendeel uit Judea en speciaal uit Jerusalem kwamen (Mt. 3, 5; Mc. 1, 5), zijn het blijkbaar geen soldaten van Herodes Antipas (dus Joden), maar huurlingen van Pontius Pilatus. Dezen werden gerecruteerd uit de omliggende heidensche volken. Dat ook niet-Joden tot Joannes kwamen, is niet ondenkbaar, zooals wij zien uit het verhaal van den honderdman in Kapharnaüm (Lc. 7, 2—10) en dat van Cornelius in Cesarea (Hand. 10, 1—45). De vorm van hun vraag duidt (vooral in het Grieksch) op een zekere bescheiden terughouding: Zou er ook voor ons een middel zijn om den toorn Gods te ontkomen? Als werktuigen van de vreemde overheerschers, waren zij immers de vijanden van de Joden en rekenden zij waarschijnlijk niet op een gunstig antwoord. Joannes stelde zich echter tevreden met hen aan hun beroepsplichten te herinneren. Zij mochten in militairen dienst blijven, maar moesten hun beroepszonden (geweldpleging en afpersing door valsche aanklachten) vermijden en zich tevreden stellen met hun soldij. — In deze vermaningen van Joannes vinden wij een sterk bewijs tegen de eschatologisten, die de zedelijkheidsvoorschriften van de evangeliën beschouwen als uitsluitend geldend voor den laatsten tijd

vreden met uw soldij. 15. Maar toen het volk in spanning was en
allen zich in hun hart de vraag stelden, of hij zelve misschien de Chris-
tus was, 16. verklaarde Joannes aan allen: Ik, ik doop met water,
maar Hij komt, die sterker is dan ik, wiens schoenriem ik niet waardig
ben los te maken. Hij zal u doopen met den heiligen Geest en met vuur.
17. Hij heeft de wan in zijn hand om zijn dorschvloer te zuiveren
en de tarwe in zijn schuur te verzamelen; maar het kaf zal hij ver-
branden in een onuitbluschbaar vuur. 18. Zoo verkondigde hij, met
nog veel andere vermaningen, de blijde boodschap aan het volk.
19. Maar toen de viervorst Herodes door hem terechtgewezen werd
naar aanleiding van Herodias, de vrouw van zijn broeder, en over al
de misdaden, welke hij had bedreven, 20. voegde Herodes er dit
nog aan toe, dat hij Joannes in den kerker sloot.

21. Terwijl nu al het volk zich liet doopen en ook Jezus gedoopt
was, ging, terwijl Hij bad, de hemel open 22. en daalde de heilige

---

(Interims-ethik). Niet alleen Jezus, maar zelfs de strenge Joannes, die zoo geheel buiten het werkelijke leven schijnt te staan, laat de sociale verhoudingen onaangetast en tracht ze enkel in overeenstemming te brengen met Gods aloude geboden.

15. — Terwijl Lc. in v. 16 en 17 de woorden van Joannes op nagenoeg dezelfde wijze weergeeft als Mt. en Mc., laat hij daaraan in v. 15 een *eigen inleiding* vorafgaan. Daardoor wil hij blijkbaar het gewicht van Joannes' verklaring aangeven: allen waren in spanning, of hij zelve misschien de Messias was. De uitdrukking „*hij zelve*" schijnt Joannes in tegenstelling te brengen met een ander persoon, die door den boetprediker als de Messias werd aangekondigd. Het toekomstige strafgericht (vgl. v. 9) had trouwens de gedachte aan den Messias onder het volk doen ontwaken.

18—20. — Lc. verhaalt *reeds nu* de gevangenneming van Joannes, als besluit van zijn loopbaan. De doop van Jezus, welke nog vóór dit feit plaats had, wordt door hem beschouwd als behoorende tot het openbaar leven van Jezus en daarom na Joannes' gevangenneming verhaald (v. 21 vlg.). — V. 18 geeft een *samenvatting* van Joannes' prediking: Hij vermaande en waarschuwde de Joden en bedreigde hen met het goddelijk strafgericht, maar dit alles had ten doel, hen voor te bereiden op de komst van den Messias; daarom is zijn prediking ten slotte toch een *blijde boodschap*. Maar de viervorst Herodes maakte een einde aan zijn prediking. Hij nam Joannes gevangen, omdat deze hem zijn samenleven met Herodias verweet (Mt. 14, 3—5; Mc. 6, 17—20); alleen Lc. deelt ons mede, dat Joannes den viervorst *ook over andere misdaden* terechtwees. Wij zagen reeds in de inleiding op het Lc.-evangelie, dat de derde evangelist bizondere inlichtingen had omtrent alles, wat Herodes Antipas betrof. Aan al deze misdaden voegde Herodes een nieuwe toe, doordat hij Joannes in den kerker wierp.

2. Doop van Jezus en zijn geslachtslijst, 3, 21—38.

21—22. — In deze twee verzen vat Lc. het verhaal van Jezus' doop, dat wij kennen uit Mt. (3, 13—17) en Mc. (1, 9—11), in het kort samen. Hij ver-

Geest in lichamelijke gedaante als een duif op Hem neer en klonk er een stem uit den hemel: Gij zijt mijn welbeminde Zoon; in U heb Ik welbehagen. 23. Toen Jezus (zijn prediking) begon, was Hij ongeveer dertig jaar oud. Hij was, naar men meende, de zoon van Joseph, den zoon van Heli, 24. [zoon van Mathat, zoon van Levi,] zoon van Melchi, zoon van Jannai, zoon van Joseph, 25. zoon van Mattathias, zoon van Amos, zoon van Nahum, zoon van Esli, zoon van Naggai,

---

meldt niet, vanwaar Jezus komt en waarheen Hij gaat, evenmin de plaats, waar Hij gedoopt wordt, en zegt niet, dat Joannes bij Jezus' doop handelend optreedt. Het is echter alleen Lc., die ons mededeelt, dat Jezus, na door Joannes gedoopt te zijn, *bad*. Dit gebed had natuurlijk een geheel bizondere beteekenis op het oogenblik, dat de Vader en de H. Geest zich aan Hem openbaarden. Meer dan de twee andere synoptici legt Lc. den nadruk op de werkelijkheid van de verschijning: de Geest daalde neer *in lichamelijke gedaante als een duif*. — Het hoogtepunt van de geheele gebeurtenis ziet Lc. in de verklaring van den Vader, dat Jezus *zijn welbeminde Zoon* is. Dit is de bekroning van hetgeen hij tot nu toe verhaald heeft. De geboorte van Joannes en Jezus met al het wonderbare, dat daarmee gepaard ging, hun opvoeding en verdere voorbereiding, vinden bij hun eerste ontmoeting een grootsche bevestiging in de openbaring, dat Jezus de Zoon van God is. Evenals bij Jezus' wonderbare ontvangenis (1, 35), daalt ook nu de H. Geest neer, en de Vader erkent Jezus, die geen menschelijken vader heeft, plechtig als zijn Zoon. — Sommige handschriften geven de woorden van den Vader weer volgens Ps. 2, 7: „*Gij zijt mijn Zoon; heden heb Ik U voortgebracht.*" Vele critici beschouwen deze lezing als de oorspronkelijke, omdat zij schijnt aan te duiden, dat Jezus eerst bij den doop de Zoon van God *geworden is*. De tekstkritiek toont echter aan, dat zij van lateren oorsprong is.

23—38. — *Jezus' geslachtslijst.* — Nadat in v. 22 gezegd is, dat Jezus van eeuwigheid uit den Vader is geboren, geeft Lc. *zijn menschelijke afstamming*. Hij plaatst Jezus' stamboom niet bij het begin van het evangelie zooals Mt., maar bij het begin van het openbaar optreden. De Zaligmaker was toen ongeveer dertig jaar, de leeftijd waarop de levieten hun functies begonnen uit te oefenen (Num. 4, 2 vlg.) en de Romeinen en Grieken in het openbare leven werden toegelaten. Het was dus de leeftijd, waarop de man rijp werd geacht voor zijn levenstaak. Jezus' leeftijd wordt door Lc. niet nauwkeurig (vgl. het woordje „ongeveer") aangegeven (zie daarover bij Mt., blz. 41 vlg.). — De vraag, welke zich vooral bij de verklaring van v. 23 voordoet, is: *Geeft Lc. den stamboom van Joseph of van Maria?* Terwijl bijna alle verklaarders vóór de 16de eeuw zich voor de eerste meening uitspraken, zijn er tegenwoordig vele katholieke exegeten, die, vooral wegens de moeilijkheden, welke de vergelijking van Jezus' stamboomen bij Mt. en Lc. oplevert, in het evangelie van Lc. den stamboom van Maria willen vinden (vgl. P. Vogt, *Der Stammbaum Christi bei den heiligen Evangelisten Matthäus und Lukas*, Bibl. Studien Bd. 12, Heft 3, 1907; J. M. Heer, *Die Stammbäume Jesu nach Matthäus und Lukas*, Bibl. Studien Bd. 15, Heft 1 u. 2, 1910; P. Pous, *Genealogia Christi altera*, Verbum Domini

26. zoon van Maäth, zoon van Mattathias, zoon van Semeïn, zoon van Joseph, zoon van Joda, 27. zoon van Joanan, zoon van Resa, zoon van Zorobabel, zoon van Salathiël, zoon van Neri, 28. zoon van Melchi, zoon van Addi, zoon van Kosam, zoon van Elmadam,

---

1927, blz. 267—271). Zij zijn echter gedwongen, den tekst van v. 23 te veranderen of op onnatuurlijke wijze te verklaren. De voor de hand liggende zin is immers, dat Joseph de zoon van Heli is, zoodat ook de verdere personen de stamouders van Joseph zijn en niet van Maria. Het gaat niet aan om de woorden van Lc. aldus op te vatten: Jezus, die doorging voor den zoon van Joseph, was in werkelijkheid de zoon van Heli, den zoon van Matthat enz. Men veronderstelt dan, dat Heli de vader van Maria is en dus Jezus' grootvader. Maar waarom heeft Lc. dan den naam van Maria niet genoemd? Door dezen tusschenschakel weg te laten zou hij zijn gedachte zeer onduidelijk en onnauwkeurig hebben uitgedrukt. Bovendien is „zoon van Heli" volgens den Griekschen tekst zonder twijfel appositie bij den onmiddellijk voorafgaanden naam, Joseph. Men moet den grammaticalen vorm geweld aandoen en de bemerking over Jezus' leeftijd en zijn vermeende afstamming tusschen haakjes zetten, wanneer men „zoon van Heli" onmiddellijk wil laten slaan op Jezus. Ten slotte kan men nog de vraag stellen: Indien Lc. de geslachtslijst van Jezus langs de moederlijke lijn geeft, waarom vermeldt hij dan het vermeende vaderschap van Joseph? — Tegen den stamboom van Joseph kan men de woorden „naar men meende" doen gelden. Lc. verzekert, dat Jezus de zoon van Joseph was, niet in werkelijkheid, maar in de volksmeening. Welnu, zoo kunnen de voorstanders van Maria's stamboom zeggen, dan berust heel de verdere genealogie op een verkeerde veronderstelling, wat onmogelijk de bedoeling van Lc. kan geweest zijn. De eenvoudigste oplossing is de woorden „naar men meende" tot een later toevoegsel te verklaren; in den oorspronkelijken stamboom zou Jezus zonder meer „zoon van Joseph" genoemd zijn, maar later, toen het geloof in zijn bovennatuurlijke ontvangenis opkwam, heeft men er „naar men meende" tusschengevoegd. Deze oplossing is niet aanvaardbaar, omdat Jezus' wonderbare ontvangenis in de twee eerste hoofdstukken reeds duidelijk geleerd werd en omdat de woorden „naar men meende" tekstkritisch even vaststaan als de rest van v. 23. Men moet de oplossing in een andere richting zoeken. De woorden „naar men meende" hebben niet alleen den negatieven zin, dat Joseph niet de werkelijke vader was, maar ook den positieven, dat hij algemeen als zoodanig beschouwd werd. Dat Joseph officiëel als Jezus' vader gold en door zijn huwelijk met Maria ook Jezus' wettelijke vader was, is voor Lc. een reden om den stamboom langs de vaderlijke lijn te geven. De H. Augustinus (De consensu Evangeliorum 2, 2) schrijft zelfs: „Wanneer ook iemand bewijzen kon, dat Maria op geen enkele wijze van David afstamde, dan was het voldoende, Christus als zoon van David te beschouwen, in zoover Joseph met recht zijn vader werd genoemd." — Het getal namen, van Jezus tot Adam inclusief, varieërt in de handschriften tusschen 72 en 77. Het getal 72 lijkt om zijn symbolische beteekenis (het aantal volken in Gen. 10 is 72) eenigszins verdacht. De Vulgaat telt 76, de Grieksche tekst 77 namen. Men zou twijfel kunnen opperen omtrent Matthat en Levi in v. 24, welke namen ook in v. 29 voorkomen en door oudere schrijvers

zoon van Er, 29. zoon van Jezus, zoon van Eliëzer, zoon van Jorim,
zoon van Maththat, zoon van Levi, 30. zoon van Simeon, zoon van
Juda, zoon van Joseph, zoon van Jonam, zoon van Eliacim, 31. zoon
van Melea, zoon van Menna, zoon van Mattatha, zoon van Natham,
zoon van David, 32. zoon van Jesse, zoon van Jobed, zoon van Boös,
zoon van Sala, zoon van Naässon, 33. zoon van Aminadab, [zoon
van Admin,] zoon van Arni, zoon van Esrom, zoon van Phares, zoon

---

(Julius Africanus, Eusebius en Ambrosius) in v. 24 worden weggelaten. Verder schijnt er in den Griekschen tekst één naam overtollig te zijn tusschen Naässon en Esrom (v. 32—33). De Vulgaat heeft tusschen deze beide namen alleen Aminadab en Aram; ook in 1 Par. 2, 9 vlg. vindt men deze opeenvolging: Esrom, Ram, Aminadab, Naässon; evenzoo in de geslachtslijst van Mt. (1, 3 vlg.). Wij komen dan tot het gezamenlijke getal van 74. — Wanneer wij de geslachtslijsten van Mt. en Lc. vergelijken, dan zien wij aanmerkelijke verschillen. Vooreerst geeft Mt. Jezus' stamvaders in afdalende, Lc. in klimmende lijn. Verder stelt Mt. zich tevreden met het bewijs, dat Jezus van David en Abraham afstamt, omdat hij zijn messiaansche waardigheid wil bewijzen; Lc. daarentegen voert den stamboom op tot Adam, den vader aller menschen, omdat hij in Jezus vooral den verlosser van Joden èn heidenen ziet. Hij toont daardoor, dat alle menschen broeders zijn en door Jezus, den tweeden Adam, van de zonde (welke door den eersten Adam in de wereld kwam) verlost worden. Hij voert Jezus' stamboom zelfs op tot God, omdat Adam en al zijn afstammelingen door God geschapen werden. Terwijl alle menschen op natuurlijke wijze zijn voortgebracht, vinden de eerste en de tweede Adam hun oorsprong in een onmiddellijk en wonderbaar ingrijpen Gods. Zooals de eerste werd voortgebracht door schepping, zoo werd de tweede in Maria's schoot ontvangen door de kracht van den Allerhoogste. Wanneer men de namen van beide geslachtslijsten vergelijkt, ontstaan er moeilijkheden. Men zou immers verwachten, dat beide evangelisten van Abraham tot Jezus dezelfde namen vermelden. Dit is echter niet het geval. Met Abraham beginnend, stemmen beide lijsten overeen tot en met David; verder voert Mt. ons langs de koninklijke afstammelingen van David (Salomon, Roboam enz.), terwijl Lc. langs David's zoon Natham afdaalt. Beide lijsten ontmoeten elkaar weer in Salathiël en Zorobabel, om dan weer uiteen te gaan; Mt. noemt als zoon van Zorobabel Abiud, Lc. daarentegen Resa. Ten slotte komen zij weer samen bij Joseph, den man van Maria. Sinds Julius Africanus (omtrent 230 n. Chr.) wordt de volgende oplossing meestal aangenomen. Jakob, die volgens Mt. de vader van Joseph was, zou een halfbroeder geweest zijn van Heli, die door Lc. als Joseph's vader vermeld wordt. Jakob was de zoon van Mathan en Heli was de zoon van Mathat (of, als Mathat en Levi in v. 24 oorspronkelijk niet vermeld werden: van Melchi), maar beiden hadden dezelfde moeder. Daar Heli zonder kinderen stierf, nam zijn halfbroeder Jakob Heli's weduwe tot vrouw, uit welk huwelijk Joseph geboren werd; deze werd wettelijk beschouwd als de zoon van den overleden Heli. Terwijl Mt. derhalve Joseph's natuurlijken vader in zijn stamboom opneemt, noemt Lc. zijn wettelijken vader. Ook het samenkomen van beide stamboomen in Salathiël en Zorobabel wordt op

van Juda, 34. zoon van Jakob, zoon van Isaak, zoon van Abraham,
zoon van Thara, zoon van Nachor, 35. zoon van Seruch, zoon van
Ragau, zoon van Phalek, zoon van Eber, zoon van Sala, 36. zoon
van Kaïnam, zoon van Arphaxad, zoon van Sem, zoon van Noë, zoon
van Lamech, 37. zoon van Mathusala, zoon van Enoch, zoon van
Jaret, zoon van Maleleël, zoon van Kaïnam, 38. zoon van Enos, zoon
van Seth, zoon van Adam, zoon van God.
4. 1. Nu verliet Jezus, vervuld van den heiligen Geest, den Jor-
daan en werd door den Geest naar de woestijn geleid, 2. veertig

---

gelijke wijze verklaard door het zwagerhuwelijk van Jechonias met de weduwe van Neri. Julius Africanus verzekert ons, dat hij deze mededeelingen van de bloedverwanten van den Zaligmaker ontvangen heeft. — Hoe staat het nu met de *historische betrouwbaarheid* van Jezus' geslachtslijst bij Lc.? Dat hij deze lijst zelve zou hebben verzonnen, kunnen wij alleen reeds op grond van zijn hoogstaand karakter verwerpen. Wat de oudste geslachten betreft (van Adam tot David), berusten zijn gegevens, evenals die van Mt., op de H. Schrift. De namen van David tot Joseph zal hij waarschijnlijk ontleend hebben aan de traditie van Joseph's familie. Wij weten, dat de Joden groot gewicht hechtten aan hun afstamming en hun stamboom zorgvuldig van vader op zoon overleverden. Wij mogen echter de geslachtslijsten der oosterlingen niet vergelijken met de geboorteregisters van onzen Burgerlijken stand. Het is immers best mogelijk (wij zagen het reeds bij de lijst van Mt.), dat geslachten worden overgeslagen, of dat in plaats van een persoonsnaam de naam van een familie wordt opgenomen. In de afstammingslijst van Gen. 10 komen de namen van personen, landen, volken en steden voor. Bovendien kon een stamboom niet alleen op natuurlijke geboorte, maar ook op adoptie berusten. Zoo veronderstelde reeds Augustinus, dat Joseph de natuurlijke zoon was van Jakob en de aangenomen zoon van Heli, zonder eenige verwantschap tusschen Jakob en Heli aan te nemen. Ook het feit, dat Mt. en Lc. Jezus' stamboom langs de lijn van Joseph geven, ofschoon deze niet de natuurlijke vader was, duidt op een vrijere opvatting omtrent afstamming.

3. **Jezus' bekoring in de woestijn, 4, 1—13; vgl. Mt. 4, 1—11; Mc. 1, 12 vlg.** Lc. is in dit verhaal even *uitvoerig* als Mt., terwijl Mc. zeer beknopt is. Het voornaamste verschil met Mt. bestaat in de *volgorde*. Lc. schijnt het hoogtepunt der bekoringen te zien in het beroep op Jezus' godsvertrouwen en stelt daarom de tweede bekoring van Mt. op de laatste plaats. Verder heeft Lc. nog enkele bizonderheden, waarop wij in de volgende noten wijzen.

1. — Terwijl Mt. en Mc. enkel zeggen, dat Jezus door den H. Geest naar de woestijn werd geleid, zegt Lc. bovendien, dat Hij *van den heiligen Geest vervuld* was. Jezus was immers in Maria's schoot ontvangen door de nederdaling van den H. Geest (1, 35) en ook bij den doop was de derde Persoon der H. Drievuldigheid over Hem gekomen (3, 22). Terwijl het vervuld-zijn een blijvenden toestand aanduidt, was het geleid-worden een voorbijgaande inwerking, waardoor Jezus gedreven werd om zijn taak als Messias te beginnen en den strijd tegen den duivel aan te binden (zie bij Mt. 3, 16).

dagen lang; en Hij werd door den duivel bekoord. In die dagen at
Hij niets, en toen zij verstreken waren, kreeg Hij honger. 3. Nu sprak
de duivel tot Hem: Indien Gij Gods Zoon zijt, zeg tot dezen steen,
dat hij brood moet worden. 4. Jezus antwoordde hem: Er staat ge-
schreven: De mensch zal niet alleen van brood leven. 5. Toen voer-
de hij Hem naar een hoogere plaats en toonde Hem in een oogenblik
al de koninkrijken der wereld. 6. En de duivel zeide tot Hem: Ik
zal U al deze macht en de glorie daarvan geven; want zij is mij gegeven
en ik geef ze aan wien ik wil. 7. Gij nu, als Gij mij aanbidt, zal zij
geheel van U zijn. 8. Jezus antwoordde: Er staat geschreven: Gij
zult den Heer uw God aanbidden en Hem alleen dienen. 9. Nu
voerde hij Hem naar Jerusalem en plaatste Hem op de tinne van het
heiligdom. En hij zeide Hem: Indien Gij Gods Zoon zijt, werp U dan
van hier naar beneden; 10. want er is geschreven: Zijn engelen zal
Hij over U bevelen, om U te behoeden; 11. en zij zullen U op hun
handen dragen, opdat Gij uw voet niet zoudt stooten aan een steen.
12. Jezus antwoordde hem: Er is gezegd: Gij zult den Heer uw God
niet beproeven. 13. Nu de duivel alle bekoringen had uitgeput, ver-
liet hij Hem tot op den vastgestelden tijd.

---

2. — Evenals Mc., deelt Lc. ons mede, dat Jezus ook reeds gedurende de 40 dagen door den duivel bekoord werd. Wat nu volgt, is de beslissende aanval, welke plaats had bij het einde van Jezus' verblijf in de woestijn. Bovendien zegt Lc. uitdrukkelijk, dat Jezus' vasten bestond in algeheele onthouding van voedsel. De ritueele term „vasten" (Mt.) wordt door hem niet gebruikt.

3. — Lc. spreekt niet van „deze steenen" (Mt.), maar meer concreet van „dezen steen"; daardoor lijkt de bekoring van minder gewicht, maar is in werkelijkheid des te aanlokkelijker. De duivel wordt zonder meer sprekend ingeleid, alsof hij al dien tijd Jezus' metgezel was.

4. — Mt. geeft het citaat van Deut. 8, 3 uitvoeriger. Eén Grieksch handschrift voegt, evenals de Vulgaat, de woorden toe: maar van elk woord van God.

5. — In plaats van een „zeer hoogen berg" (Mt.) vermeldt Lc. een „hooger gelegen plaats". Het tooverbeeld speelde zich in een oogenblik voor Jezus' oogen af.

6. — De duivel beroemt er zich op, dat hij de wereld beheerscht en vrij over haar kan beschikken. Vóór Jezus' komst was hij inderdaad de vorst der wereld door de zonde (Joa. 12, 31; 14, 30; 16, 11; Eph. 2, 2; 2 Cor. 4, 4), maar Jezus kwam juist om hem die heerschappij te ontrukken. De bekoring heeft weer een meer perfied karakter dan bij Mt., omdat de duivel niet botweg zijn aanbod doet, maar zich beroept op zijn gevestigde wereldheerschappij.

13. — De duivel had alle bekoringen uitgeput; hij had Jezus trachten te verleiden door de zinnelijke begeerte, door het verlangen naar rijkdom en glorie en door de begeerte naar macht. Nu voelde hij zich over-

wonnen en verliet Jezus tot op den vastgestelden tijd. God had toegelaten, dat Jezus bij het begin van zijn loopbaan bekoord werd. Hij zou tevens toestaan, dat de duivel bij het einde van Jezus' leven een laatste wanhopige poging zou doen; dit geschiedde door het lijden (vgl. Lc. 22, 3. 31. 53).

C. Jezus predikt in Galilea, 4, 14—9, 50.

Wanneer men Lc. in deze sectie met Mt. en Mc. vergelijkt, dan ziet men aanstonds, dat hij weinig nieuwe gegevens brengt. Hij volgt hoofdzakelijk Mc., ook wat de volgorde der pericopen betreft. Den invloed van Mc. bespeuren wij vooral in twee groepen van pericopen: namelijk 4, 14—6, 19 (vgl. Mc. 1, 21—3, 19) en 8, 4—9, 50 (vgl. Mc. 4, 1—9, 41). In beide groepen zijn echter tevens merkwaardige afwijkingen. Zoo zien wij bijv. in de eerste groep, dat Lc. de Galileïsche periode begint met het bezoek aan Nazareth, dat door Mc. veel later geplaatst wordt (6, 1—6). De roeping der vier eerste leerlingen daarentegen, welke bij Mc. de Galileïsche prediking opent, wordt door Lc. naar een later tijdperk verschoven (5, 1—11). In de tweede groep worden verschillende pericopen door Lc. om een of andere reden weggelaten: het bezoek aan Nazareth, het verhaal van den marteldood van Joannes, Jezus' wandelen over het meer, het dispuut over rein en onrein, het verhaal der Syrophoenicische vrouw, de genezing van den doofstomme in de Dekapolis, de tweede broodvermenigvuldiging, de vraag der Farizeën om een teeken aan den hemel, de waarschuwing tegen het zuurdeeg van de Farizeën en van Herodes, de genezing van den blinde te Bethsaida. Wij komen zoo tot de conclusie, dat Lc. uit een belangrijk deel van het Mc.-evangelie (6, 1—8, 26) slechts drie pericopen heeft overgenomen: de uitzending der twaalf apostelen, de meening van Herodes omtrent Jezus en de eerste broodvermenigvuldiging. Bij de belijdenis van Petrus te Cesarea Philippi sluit Lc. zich weer bij Mc. aan (9, 18). Wat het gedeelte betreft, dat tusschen deze twee groepen ligt (6, 20—8, 3), heeft Lc. sommige pericopen gemeenschappelijk met Mt.: de bergrede, de genezing van den knecht van den honderdman, de vraag van Joannes den Dooper en Jezus' lofrede op den boetgezant; slechts drie zijn er aan Lc. alleen eigen: de opwekking van den jongeling van Naïn, de zalving door de onbekende zondares en de vermelding van de Galileïsche vrouwen, die Jezus met haar vermogen ondersteunden.

I. Jezus' prediking te Nazareth en te Kapharnaüm, 4, 14—44.

Mt. en Mc. plaatsen de roeping der vier eerste leerlingen bij het begin van Jezus' openbaar optreden, terwijl Lc. Jezus' bezoek aan Nazareth, zijn eerste prediking en wonderen te Kapharnaüm daaraan laat voorafgaan. Jezus zou dus een tijdlang alleen gepredikt hebben, vóórdat Hij de eerste leerlingen tot zijn voortdurende gezellen uitkoos. Wij mogen dit als waarschijnlijk aannemen, want Lc. zal niet zonder reden van de volgorde van Mc. zijn afgeweken. Of echter alle gebeurtenissen, welke hij in 4, 14—44 verhaalt, aan de roeping der vier leerlingen voorafgaan, is zeer twijfelachtig. Zoo zullen wij zien, dat hij waarschijnlijk twee bezoeken aan Nazareth tot één verhaal verbindt; het tweede moet, zooals wij zullen aantoonen uit v. 23, op een later

14. Toen keerde Jezus in de kracht van den Geest naar Galilea terug. En zijn faam verspreidde zich door heel de streek. 15. En Hij onderrichtte in hun synagogen, door allen geëerd. 16. Hij kwam ook te Nazareth, waar Hij was opgevoed, en ging volgens gewoonte op den Sabbat naar de synagoge. Toen Hij opstond om de voorlezing te hou-

---

tijdstip hebben plaats gehad. Dat Jezus te Kapharnaüm in Petrus' huis zijn intrek heeft genomen en diens schoonmoeder geneest (4, 38 vlg.), is niet een zeker bewijs, dat Petrus al definitief zijn leerling was; wij weten immers uit Joa., dat de eerste leerlingen reeds vóór het Galileïsche optreden met den Zaligmaker kennis maakten en langen tijd in zijn gezelschap waren geweest (1, 35—51; 2, 2; 3, 22; 4, 8).

1. Jezus' eerste prediking, zijn bezoek aan Nazareth, 4, 14—30; vgl. Mt. 4, 12; 13, 53—58; Mc. 1, 14; 6, 1—6.

14—15. — Evenals Mt. en Mc., geeft Lc. een kort overzicht van Jezus' eerste optreden in Galilea. Den terugkeer naar Galilea brengt hij echter niet in verband met de gevangenneming van Joannes (Mt., Mc.), daar hij dit feit reeds vroeger (3, 18—20) vermeldde. Hij schrijft dien veeleer toe aan de kracht van den Geest, die bij Jezus' ontvangenis werkzaam was geweest (1, 35), bij den doop over Hem was neergedaald (3, 22) en Hem naar de woestijn had gevoerd (4, 1). Maar niet alleen de terugkeer naar Galilea, ook zijn geheele werkzaamheid aldaar stond onder den machtigen invloed van den Geest Gods, zooals dat van den Messias voorspeld was (Is. 11, 2; 42, 1; 61, 1). Alle daden en woorden van Jezus waren vervuld van den H. Geest, evenals zijn geheele persoonlijkheid. Dat zijn faam zich in heel die streek verspreidde (vgl. Mt. 4, 24), veronderstelt, dat Jezus in de kracht van den Geest wonderen deed. Herhaaldelijk spreekt Lc. van de kracht Gods, waardoor Jezus wonderen werkte (4, 36; 5, 17; 6, 19; 8, 46). Zijn prediking beoefende Hij gewoonlijk in de synagogen (vgl. Mt. 4, 23; Mc. 1, 21). Jezus' optreden (wonderen en prediking) veroverde Hem spoedig de algemeene volksgunst (vgl. Mc. 1, 22). — Door Jezus' terugkeer naar Galilea los te maken van Joannes' gevangenneming (vgl. Mt. 4, 12; Mc. 1, 14), heeft Lc. een chronologisch misverstand bij zijn lezers willen vermijden. Mt. en Mc. wekten immers den indruk, dat Jezus eerst optrad, nadat Joannes van het tooneel verdwenen was. Joa., die een dubbelen terugkeer naar Galilea vermeldt (1, 43 en 4, 3), zal dit misverstand voorgoed uit den weg ruimen door te zeggen, dat Jezus en Joannes na hun ontmoeting bij den Jordaan gedurende een zekere periode gelijktijdig werkten (vgl. 3, 22—24).

16. — Doordat v. 14 en 15 een langere werkzaamheid van Jezus in Galilea veronderstellen, moeten wij het bezoek aan Nazareth volgens de bedoeling van Lc. niet heelemaal in het begin van zijn Galileïsch optreden plaatsen. De evangelist geeft duidelijk te verstaan, dat Jezus bij zijn rondtrekken door Galilea en bij zijn prediken in de synagogen ook op zekeren dag te Nazareth kwam. — Zooals wij reeds zagen bij Mt. (blz. 265), schijnt Lc. twee verschillende bezoeken aan Nazareth tot één verhaal te verbinden. Het eerste bezoek (v. 16—22) had een gunstig verloop; het tweede (v. 23—30), dat ook door Mt. en Mc., alhoewel beknopter, verhaald

den, 17. reikte men Hem het boek van den profeet Isaias over. Hij rolde het boek open en vond de plaats, waar geschreven staat: 18. De Geest des Heeren rust op Mij; want Hij heeft Mij gezalfd, om aan armen de blijde boodschap te brengen. 19. Hij heeft Mij gezonden,

---

wordt, eindigde met een aanslag op Jezus' leven. Wij mogen aannemen, dat het eerste bezoek niet zoo heel lang na het begin van Jezus' optreden plaats had; Jezus' nauwere betrekking tot de inwoners van Nazareth maakte het passend, dat Hij hun spoedig de blijde boodschap verkondigde. Lc. had dus een reden om Jezus' bezoek aan Nazareth vroeger te plaatsen dan Mt. en Mc. Om dezelfde reden zegt Lc. ook, ofschoon de lezers het reeds weten (vgl. 2, 39. 51), dat Nazareth de stad was, waar Hij was opgevoed. — Dat Hij op den Sabbat volgens gewoonte naar de synagoge ging, duidt niet zoozeer op het feit, dat Jezus ook in andere steden de synagoge tot de plaats zijner prediking uitkoos, als wel op de gewoonte, welke Hij van zijn jeugd af had, om op den Sabbat de synagoge van Nazareth te bezoeken; m.a.w. bij de aankomst in zijn vaderstad ging Hij oudergewoonte op den Sabbat naar de synagoge. Terwijl Hij echter vroeger daar als een gewoon Israëliet verscheen, kwam Hij nu als de Messias.

17. — Lc. heeft ons Jezus' optreden in de synagoge van Nazareth uitvoeriger verhaald, opdat wij zouden weten, op welke wijze Hij ook elders in de synagogen onderrichtte. Iedere Israëliet, die 30 jaar oud was, kon zich aanbieden om de H. Schrift voor te lezen en uit te leggen (zie bij Mt. 4, 23). Er waren dus geen ambtelijk aangestelde voorlezers. Jezus bood zich aan voor de lezing van de profeten, welke volgde op die van de wet. De wet was verdeeld in secties (parascha's), welke naar volgorde gelezen werden; later geschiedde dit ook met de profeten (haphtara's). Ten tijde van Christus echter was de lezing uit de profeten aan de keuze van den voorlezer overgelaten. Het spreekt vanzelf, dat de menschen van Nazareth in spanning waren, toen Jezus opstond, ten teeken dat Hij de voorlezing wilde houden. Hij was in hun midden opgegroeid zonder eenig opzien te baren en trad nu op als leeraar en wonderdoener! De dienaar van de synagoge reikte Hem het boek van Isaias over, dat volgens de gewoonte van dien tijd den vorm van een rol had, d.w.z. aan beide uiteinden om een houten staafje gewikkeld was. Jezus rolde het open en vond aanstonds, volgens een beschikking van zijn wil, de plaats, welke Hij wilde hebben. Hij las den tekst in het Hebreeuwsch, maar de daarop volgende verklaring sprak Hij in de omgangstaal, het Arameesch. Misschien was het zelfs toen reeds noodzakelijk, dat de tekst eerst in het Arameesch vertaald werd; dit werd later uitdrukkelijk voorgeschreven.

18. — Lc. geeft de aanhaling (Is. 61, 1 vlg.) vrij volgens de Septuagint. Hij laat de woorden „om te genezen degenen, wier hart gebroken is" weg, welke woorden echter door de Vulgaat weer zijn ingelascht. Ook spreekt hij niet van „een dag van wraak voor onzen God", maar lascht daarentegen uit Is. 58, 6 in „om verdrukten in vrijheid te stellen". — Jezus is de Dienaar van Jahwe, die volgens de profetie van Isaias aan de armen en ongelukkigen de blijde boodschap komt verkondigen. De tekst van Isaias is het program van Jezus' leven, zooals het ons vooral door Lc. geteekend wordt: goedheid en barmhartigheid voor de armen, de ellendigen en de zondaars.

om aan gevangenen de verlossing, aan blinden het gezicht te verkondigen, om verdrukten in vrijheid te stellen en uit te roepen een genadejaar van den Heer. 20. Toen rolde Hij het boek dicht, gaf het aan den dienaar terug en zette zich neer. En allen in de synagoge hadden de oogen op Hem gevestigd. 21. Toen begon Hij hun toe te spreken: Heden is het schriftwoord, dat gij gehoord hebt, vervuld. 22. Allen betuigden Hem bijval en waren verwonderd over de bevallige woorden, welke uit zijn mond vloeiden, en zij zeiden: Is deze niet de zoon van

---

Bij den doop in den Jordaan werd Jezus door den H. Geest gezalfd om zijn taak van Messias te beginnen; sindsdien is Hij gezonden om zijn taak te vervullen. Hij verkondigt de blijde boodschap aan de armen (dezelfden, die in de bergrede zalig worden geprezen, zie Mt. 5, 3), de verlossing aan hen, die door de boeien der zonde zijn gekluisterd, het gezicht aan degenen, die blind zijn in geestelijk opzicht, aan allen ten slotte een genadejaar van den Heer. Dat de termen „armen", „gevangenen", „blinden" en „verdrukten" hier geestelijk moeten verstaan worden, volgt uit den opzet van het Lc.-evangelie; men vergelijke bijv. het Magnificat en het Benedictus. — Het genadejaar herinnert aan het elke 50 jaar terugkeerende jubeljaar, waarin alle goederen tot hun vroegere eigenaars terugkeerden en alle slaven van Joodsche afkomst in vrijheid werden gesteld (Lev. 25). Zoo was de messiaansche tijd een genadejaar, waarin de Heer zich op bizondere wijze genadig toonde door de verloren geestelijke goederen terug te schenken en allen, die in de gevangenschap der zonde zuchtten, in vrijheid te stellen. Het woord „jaar" moet figuurlijk genomen worden, zoodat men er volstrekt geen bewijs in kan vinden voor de bewering, dat Jezus' openbaar leven slechts één jaar zou geduurd hebben.

20—22. — De dienaar, die Hem zonder twijfel het boek ook toereikte, nam het nu weer in ontvangst; het was de „chazzân", die onder den synagogeoverste stond en met het toezicht bij de godsdienstoefening belast was. Dat Jezus bij het lezen van den heiligen tekst stond en bij de daarop volgende onderrichting ging zitten, was geheel in overeenkomst met de Joodsche gewoonte. Allen hadden vol spanning hun oogen op Hem gericht, omdat zij voelden, dat Jezus zich niet tot de traditioneele opwekking zou beperken. Wat Lc. ons van Jezus' rede geeft, is een uiterst sobere samenvatting. Zonder zich uitdrukkelijk Messias te noemen, paste Jezus de messiaansche profetie op zich zelve toe. Hij was degene, van wien de profeet sprak, en het genadejaar des Heeren was thans aangebroken. Dezelfde profetie werd, met andere teksten van Isaias, door Jezus gebruikt bij zijn antwoord aan Joannes (7, 22). — De bijval, welken de toehoorders Hem betuigden, had meer betrekking op den bevalligen vorm, dan op den inhoud. Zij stonden verbaasd, dat „de zoon van Joseph", dien zij als een gewoon medeburger gekend hadden, zoo welsprekend was (vgl. Joa. 7, 15). Lc. laat de menschen van Nazareth, zonder eenige bemerking zijnerzijds, spreken van „den zoon van Joseph", omdat zijn lezers omtrent Jezus' ware verhouding tot Joseph op de hoogte zijn (vgl. 2, 43. 48). Wij moeten de gunstige gezindheid van de inwoners van Nazareth niet al te hoog aanslaan. Zij waren bij dit eerste bezoek wel fier op hun stadgenoot, maar van een eigenlijk geloof in zijn messiaansche waardigheid was geen sprake.

Joseph? 23. En Hij sprak tot hen: Gij zult Mij zeker deze parabel voorhouden: Geneesheer, genees U zelf! Alwat er, naar wij vernamen, in Kapharnaüm gebeurd is, doe dat ook hier in uw vaderstad. 24. Maar Hij zeide: Voorwaar, Ik zeg u: Geen profeet wordt in zijn eigen vaderstad erkend. 25. Voorwaar, Ik zeg u: Er waren veel weduwen in Israël ten tijde van Elias, toen de hemel drie jaar en zes maanden gesloten bleef, zoodat er groote hongersnood was in heel

---

23. — Van dit vers af wordt het tooneel geheel anders: Jezus geeft zijn stadgenooten een zeer strenge vermaning, waarop zij een aanslag plegen op zijn leven. Deze plotselinge verandering verklaren wij het best door de veronderstelling, dat Lc. van af v. 23 een tweede bezoek aan Nazareth (Mt. 13, 53—59; Mc. 6, 1—6) verhaalt. Dit tweede bezoek had eenigen tijd later plaats, zooals uit Mt. en Mc. blijkt; Jezus had zich ondertusschen, zooals ook Lc. te verstaan geeft, in Kapharnaüm gevestigd en had daar vele wonderen gedaan; dit beschouwden de menschen van Nazareth als een verraad. De Zaligmaker voorkomt hen door hun gedachten in woorden om te zetten: Gij zult Mij zeker deze parabel voorhouden. Het spreekwoord van den geneesheer, die zich zelve niet geneest, noemt Hij een parabel, omdat het (volgens de inwoners van Nazareth) Jezus' gedrag verduidelijkt. Evenals een geneesheer moet beginnen met zich zelf te genezen, zoo had Jezus, bij het doen van zijn wonderen en vooral van zijn genezingen, aan zijn vaderstad Nazareth de voorkeur moeten geven. Wat Jezus' stadgenooten voornamelijk verbitterde, was het feit, dat Hij Kapharnaüm als het tooneel zijner wonderwerken gekozen had; de gemengde bevolking van deze handelsstad werd door de Joden van Nazareth, met hun enghartige ideeën, als half-heidensch veracht.

24. — De nieuwe inleiding „maar Hij zeide hun" en het plechtige „voorwaar, Ik zeg u" maken het waarschijnlijk, dat tusschen v. 23 en 24 een zeker tijdsverloop ligt. Blijkbaar hebben Jezus' stadgenooten, naar aanleiding van het spreekwoord van den geneesheer, die eerst zich zelf moet genezen, het woord genomen om den eisch, welken Jezus hun in den mond legde, te verdedigen. Volgens hun meening had de Zaligmaker inderdaad zijn vaderstad op de eerste plaats moeten bevoordeelen met zijn wonderbare genezingen. Ook zullen zij Hem wel te kennen hebben gegeven, dat Hij zijn messiaansche waardigheid vooral voor zijn stadgenooten had moeten bewijzen. Deze eisch was beleedigend; want hij bevatte de bijgedachte: Wij, uw stadgenooten, kennen U van jongsaf en daarom zult Gij ons niet misleiden. Dat de menschen van Nazareth inderdaad zoo dachten en spraken, blijkt uit Mt. (13, 54—57) en Mc. (6, 2 vlg.). — Jezus neemt daarop het woord en verklaart de vijandige houding zijner toehoorders door het algemeen voorkomende feit, dat een profeet in zijn eigen vaderstad niet erkend wordt. In denzelfden vorm vinden wij deze spreekwijze bij Joa. (4, 44), maar Mt. en Mc. drukken het sterker uit: „Een profeet wordt alleen in zijn vaderstad miskend."

25—27. — Jezus bewijst de spreuk van v. 24 door twee voorvallen uit de geschiedenis. Ook de profeten Elias en Eliseüs hadden hun wondermacht uitgeoefend ten gunste van vreemdelingen, terwijl zij door hun

het land; 26. en toch tot niemand van haar werd Elias gezonden, maar wel tot een weduwe te Sarepta in de streek van Sidon. 27. Ook waren er veel melaatschen in Israël ten tijde van den profeet Eliseüs; en toch werd niemand van hen gereinigd, maar wel de Syriër Naäman. 28. Toen zij dit hoorden, werden allen in de synagoge woedend; 29. zij sprongen op, dreven Hem uit de stad en brachten Hem naar den top van den heuvel, waarop hun stad was gebouwd, om Hem naar beneden te storten. 30. Maar Hij ging midden door hen heen en vertrok.

---

volksgenooten vervolgd werden of althans bij hen geen geloof vonden. Elias moest zijn toevlucht zoeken bij een heidensche weduwe te Sarepta in de streek van Sidon, omdat hij in het land Israël met den dood bedreigd werd (3 Kon. 17, 9). Daarom vermeerderde hij op wonderbare wijze haar voorraad meel en olie, terwijl vele weduwen in Israël het grootste gebrek hadden. Ten tijde van Eliseüs waren er vele melaatschen in Israël, zooals bijv. de vier melaatschen van Samaria (4 Kon. 7, 3); dezen dachten er niet aan om de wondermacht van den profeet in te roepen. Naäman echter, de Syrische veldheer, kwam op het zeggen van een Joodsche slavin naar den profeet toe en werd genezen (4 Kon. 5). De reden dus, waarom Jezus voor zijn stadgenooten weinig wonderen deed, was hun vijandige gezindheid en hun ongeloof (vgl. Mt. 13, 58; Mc. 6, 5). — Lc., die zijn evangelie schreef, toen de heidenbekeering in vollen gang was, heeft in deze woorden reeds een aanduiding gezien van de verwerping der Joden en van de roeping der heidenen. Jezus stond met Nazareth in nauwere verbinding, dan met de andere steden en dorpen van Israël; en Hij zou zijn stadgenooten zeker niet minder begunstigd hebben, dan de overige Joden, wanneer zij in Hem geloofd hadden. Daar de menschen van Nazareth integendeel de meest vijandelijke houding aannamen, ontvingen zij weinig of geen gunsten, terwijl de andere steden en dorpen rijkelijk gezegend werden. Dezelfde vergelijking zou men later kunnen maken tusschen Joden en heidenen. Jezus zou alles doen om zijn volksgenooten te winnen, omdat zij het eerste recht hadden op zijn liefde. Daar zij echter niet in Hem geloofden en enkel van zijn wonderen partij trokken, zouden de genaden van het Evangelie vooral aan de heidenen ten goede komen. Zoo kreeg Jezus' uitspraak, dat geen profeet in zijn eigen vaderland erkend wordt, een veel breedere beteekenis.

28—30. — Jezus' toehoorders begrepen zijn woord zeer goed. Hun nationale hoogmoed was gekrenkt, omdat zij met ongeloovigen en heidenen vergeleken werden. Daarbij kwam, dat zij zulk een terechtwijzing allerminst duldden van een hunner, „den zoon van Joseph". Zij dreven Jezus de stad uit om Hem te dooden, zooals de Jerusalemmers later met Stephanus zouden doen (Hand. 7, 58). De doodstraf werd doorgaans buiten de bewoonde plaatsen voltrokken (vgl. Lev. 24, 14). Daar men bij de verklaring van v. 29 dacht aan een soort afgrond, heeft de traditie deze plaats gezocht op een afstand van 3 K.M. ten zuiden van Nazareth, op den Dsjebel el Kafsah, die inderdaad bijna loodrecht naar de vlakte afdaalt. Daar de tekst van Lc. echter niet noodzakelijk een afgrond veronderstelt en eerder doet denken aan een hoogte vlak bij de stad, hebben wij waarschijnlijk te denken aan een heuvel van

31. Toen daalde Hij af naar Kapharnaüm, een stad van Galilea, en onderwees hen op den Sabbat. 32. Zij stonden verbaasd over zijn

---

geringe hoogte. Dat men deze plaats thans niet meer met zekerheid bepalen kan, is waarschijnlijk aan de niveau-verandering te wijten. De doodstraf, welke de inwoners van Nazareth voor Jezus bestemden, was zonder twijfel de steeniging. Daartoe werd de veroordeelde van een twee man hooge tribune naar beneden gestooten en dan gesteenigd. — Jezus liet zich gewillig meesleuren tot op de plaats, waar de Joden Hem wilden dooden, maar ging dan midden door hen heen, zonder dat iemand Hem weerhield. Sommige verklaarders zien hierin niet een eigenlijk wonder. De Joden zelf zouden op het laatste oogenblik geaarzeld hebben, zoodat de Zaligmaker hen door zijn waardige en onverschrokken houding bedwong en midden door hen heenging. Lc. bedoelt echter zonder twijfel een wonder van Jezus' almacht, welke de Joden tot machteloosheid dwong. Dat de Zaligmaker echter plotseling verdween of zich onzichtbaar maakte, is uitgesloten door de woorden: Hij ging midden door hen heen en vertrok.

Heeft het verhaal van Lc. 4, 16—30 geschiedkundige waarde? — Mt. en Mc. verhalen ons enkel, dat Jezus bij zijn synagogebezoek te Nazareth met ongeloof en spot bejegend werd en dat Hij daarop antwoordde met de spreuk van den profeet, die in zijn vaderstad niet geëerd wordt. Daar Lc. verschillende nieuwe gegevens heeft (de voorlezing uit het boek Isaias, de voorbeelden van de weduwe van Sarepta en van den Syriër Naäman, den aanslag op Jezus' leven), beschouwt men deze bizonderheden vaak als verzinsels van den evangelist, welke een allegorische bedoeling hebben. — Daarop antwoorden wij vooreerst, dat deze veronderstelling in strijd is met het hoogstaande karakter van Lc. Wij hebben hier te denken aan zijn proloog, waarin hij verzekert, dat hij alles van den aanvang af nauwkeurig heeft nagegaan. Dit onderzoek heeft hem nieuwe gegevens aan de hand gedaan. De schijnbare tegenstrijdigheid tusschen het eerste en tweede deel van zijn verhaal hebben wij verklaard door het feit, dat hij twee verschillende bezoeken in één samenhang geeft. Wat hij zegt omtrent Jezus' voorlezing uit Isaias, is zeer natuurlijk en volkomen in overeenstemming met de Joodsche gewoonte. Ook de voorbeelden van de weduwe van Sarepta en van Naäman laten zich ongedwongen uit de historische omstandigheden verklaren en dragen het kenmerk der oorspronkelijkheid in zich. De allegorische verklaring daarentegen lijkt zeer gedwongen. De aanslag op Jezus' leven is volstrekt geloofwaardig, wanneer men bedenkt, hoe dikwijls men Hem te Jerusalem trachtte te dooden (Joa. 5, 18; 7, 25. 30; 8, 20 enz.).

2. Jezus in Kapharnaüm, 4, 31—44; vgl. Mt. 7, 28 vlg.; 8, 14—17; Mc. 1, 21—39.

In dit verhaal sluit Lc. zich eng bij Mc. aan, zoowel wat de orde der feiten als wat de feiten zelf betreft. Voor de verklaring kunnen wij grootendeels verwijzen naar de parallele plaatsen van Mt. en Mc. Daar de wonderen, welke Jezus te Kapharnaüm deed, reeds groot opzien gebaard hadden, toen Hij zijn tweede bezoek aan Nazareth bracht (vgl. v. 23), verplaatst Lc. ons nu weer naar een vroeger tijdstip.

31—32. — Lc. toont zijn geographische kennis door te zeggen, dat Jezus afdaalde; Kapharnaüm lag immers zeer laag, aan den oever van het meer

onderricht, want Hij sprak met gezag. 33. Eens was er in de synagoge een mensch met een onreinen geest. Hij riep met luider stem: 34. Weg, wat hebt Gij met ons te maken, Jezus van Nazareth? Zijt Gij gekomen om ons te verderven? Ik weet, wie Gij zijt: de Heilige Gods! 35. Maar Jezus bedreigde hem en zeide: Zwijg en ga van hem uit! De geest slingerde hem in het midden (van de omstanders) en ging van hem uit, zonder hem letsel te doen. 36. En allen werden door een siddering overvallen en zij zeiden tot elkander: Wat is dat voor een woord? Want Hij gebiedt met gezag en macht aan de onreine geesten en zij gaan uit! 37. En zijn faam ging overal in de omstreken rond. 38. Toen Hij de synagoge had verlaten, begaf Hij zich naar het huis van Simon. De schoonmoeder van Simon nu was bevangen door zware koorts en zij smeekten Hem voor haar. 39. Hij boog zich over haar heen, gebood aan de koorts en deze verliet haar. Onmiddellijk stond zij op en diende hen. 40. Na zonsondergang brachten allen hun zieken, die aan allerlei kwalen leden, naar Hem toe; Hij legde hun één voor één de handen op en genas hen. 41. Ook gingen van velen booze geesten uit, terwijl zij riepen: Gij zijt de Zoon Gods! Maar zeer streng verbood Hij hun te spreken, omdat zij wisten,

---

Genesareth. Voor zijn niet-Palestijnsche lezers zegt hij bovendien, dat het een stad van Galilea was. Dat Jezus Nazareth voorgoed verliet en Kapharnaüm tot woonplaats koos, zegt hij niet zoo uitdrukkelijk als Mt. (4, 13). Jezus begon op den Sabbat, d.w.z. op elken Sabbat, in de synagoge te onderrichten; dit geschiedde op dezelfde wijze als in Nazareth. Evenals Mt. (7, 29) en Mc. (1, 22), wijst Lc. op het gezag, waarmede Jezus optrad, maar hij vergelijkt Jezus niet met de schriftgeleerden, omdat zijn lezers met de onderrichting van deze laatsten niet op de hoogte waren.

33—37. — In hoofdzaak is het verhaal van deze genezing gelijk aan dat van Mc. (1, 23—28). Opmerking verdient alleen, dat Lc. als geneesheer het opvallend vindt, dat de genezene van de woede van den boozen geest geen letsel ondervond.

38—39. — Zonder eenige inleiding spreekt Lc. van de schoonmoeder van Simon. Hij heeft ons echter nog niet gezegd, wie Simon is. Bij Mc., die de roeping der vier eerste leerlingen verhaald heeft, is dit alles veel duidelijker. Uit Mc. moeten wij ook afleiden, wie de personen waren, die Jezus ten gunste van de vrouw baden en later met Hem haar gastvrijheid genoten: namelijk Simon, Andreas, Jacobus en Joannes. — Lc. toont weer zijn geneeskundige kennis door de uitdrukking „bevangen door zware koorts", welke hij in het Grieksch met den toenmaligen vakterm weergeeft.

40—41. — Lc. stemt in hoofdzaak met Mc. overeen, maar is ordelijker in de voorstelling der feiten. Ook vermeldt hij uitdrukkelijk, dat Jezus zich liefdevol met elken bezetene afzonderlijk bezig hield en hun de handen oplegde, en den kreet der bezetenen: Gij zijt de Zoon Gods (vgl. Mc. 3, 12). Ten slotte zegt hij nog, dat de booze geesten van Jezus' messiaansche waardigheid op de hoogte waren. Met den uitroep „Gij zijt de Zoon Gods" wilden zij dus Jezus aanduiden als den Messias.

dat Hij de Christus was. 42. Toen het dag werd, ging Hij naar buiten en begaf Hij zich naar een eenzame plaats. En de scharen zochten Hem; en toen zij Hem aantroffen, wilden zij Hem beletten, van hen heen te gaan. 43. Maar Hij zeide hun: Ook aan andere steden moet Ik de blijde boodschap van het rijk Gods gaan verkondigen; want daartoe ben Ik gezonden. 44. En Hij predikte in de synagogen van Judea.

42—44. — Dit verhaal wordt door de vergelijking met Mc. veel duidelijker. Lc. legt alleen den nadruk op het feit, dat Jezus de blijde boodschap van het Godsrijk niet alleen aan Kapharnaüm, maar ook aan andere steden moet brengen. Het is eigenaardig, dat Lc. in v. 44 niet van Galilea spreekt (zooals Mc.), maar van Judea (de lezing „Galilea" in sommige handschriften van Lc. is zonder twijfel een correctie der copisten). Hij heeft daardoor te kennen willen geven, dat Jezus reeds spoedig zijn werkzaamheid over geheel Israël (dat is hier de beteekenis van Judea, vgl. 1, 5) uitstrekte, wat door Joa. later in alle uitvoerigheid zal bevestigd worden.

II. Jezus' aanhangers en zijn vijanden, 5, 1—6, 11.

Nadat Jezus eenigen tijd alleen gepredikt had en reeds verschillende wonderen had gedaan, koos Hij uit den kring zijner aanhangers eenige mannen uit, die Hem altijd zouden volgen: Petrus, Jacobus en Joannes (Andreas wordt niet uitdrukkelijk genoemd). Later riep Hij ook den tollenaar Levi. Zijn optreden verwekte Hem echter ook tegenstanders, die Hem voortdurend lastig vielen. Reeds begint het woord van Simeon, dat Jezus bestemd is tot een teeken van tegenspraak (2, 34), in vervulling te gaan.

1. De wonderbare vischvangst, 5, 1—11; vgl. Mt. 4, 18—22; Mc. 1, 16—20.

De vergelijking van Lc. met Mt. en Mc. veroorzaakt hier moeilijkheden. Mt. en Mc. verhalen zeer kort de roeping van de vier eerste leerlingen: Petrus en Andreas, Jacobus en Joannes. De twee eersten zijn bezig met visschen, de twee laatsten met het herstellen der netten, wanneer Jezus hen roept om hen tot menschenvisschers te maken. Lc. verhaalt eerst, dat Jezus van uit Petrus' boot de menigte onderricht; dan volgt het omstandige verhaal van een wonderbare vischvangst, waarna Petrus en de zonen van Zebedeüs alles verlaten en Jezus volgen. De belofte, dat zij menschenvisschers zullen zijn, laat Lc. aansluiten aan de wonderbare vischvangst. Wegens de verscheidenheid dezer verhalen zien vele uitleggers (bijv. Augustinus en Thomas) daarin twee verschillende gebeurtenissen, waarbij het door Mt. en Mc. verhaalde feit aan dat van Lc. zou voorafgaan. Maar dan zou men moeten aannemen, dat de leerlingen na de eerste roeping Jezus ontrouw zijn geworden of dat de eerste roeping maar voorloopig was. De meeste moderne verklaarders nemen slechts één enkele roeping aan, zoodat Lc. hetzelfde feit bedoelt als Mt. en Mc. Zij trachten de twee verhalen zoo goed mogelijk tot één harmonisch geheel te verbinden, waarbij sommigen het verhaal van Mt. en Mc. aan dat van Lc. laten voorafgaan, anderen het daarop laten volgen. Er is ten slotte een derde meening (van Lagrange), volgens welke Lc. het verhaal der roeping met een ander feit,

5\. 1. Hij stond eens aan den oever van het meer Genesareth, terwijl de menigte om Hem heen drong en naar het woord Gods luisterde. 2. Nu zag Hij twee booten langs het meer liggen; de visschers waren er uitgegaan en spoelden de netten. 3. Hij steeg in een van de booten, die aan Simon toebehoorde, en vroeg hem, een weinig van wal af te steken. Hij zette zich neer en onderrichtte de scharen van uit de boot. 4. Toen Hij ophield met spreken, zeide Hij tot Simon: Steek verder van wal af en werp uw netten uit voor de vangst. 5. Maar Simon antwoordde: Meester, wij hebben heel den nacht gezwoegd zonder iets te vangen, maar op uw woord zal ik de netten

---

dat later plaats had (de wonderbare vischvangst), *tot één gebeurtenis zou hebben verbonden.* — De *historische waarheid* van de wonderbare vischvangst wordt sterk bestreden. Strauss houdt het verhaal van Lc. voor een *sage*, welke ontstaan is uit Jezus' woord bij Mt. en Mc.: Ik zal u tot menschenvisschers maken; de wonderbare vischvangst zou de illustratie zijn van dit woord. De school van Tübingen gaf er een *allegorischen* zin aan: Nadat Petrus na Jezus' dood langen tijd vergeefs gezwoegd had om de Joden te bekeeren, begaf hij zich op Jezus' bevel tot de heidenen en deed een wonderbare vangst van zielen; daarbij moesten Paulus en Barnabas hem ter hulp komen; de bekeerden waren zoo talrijk en van zulk een verschillenden aard, dat er zelfs scheuringen dreigden. Al deze verklaringen stuiten echter af op het *gezag* van Lc. Dat trouwens de wonderbare vischvangst een symbolisch karakter had en den leerlingen een beeld moest geven van hun toekomstige taak, wordt ons door den Zaligmaker zelve verzekerd (v. 10).

1—3. — Dit tooneel vertoont groote overeenkomst met dat van Mc. 4, 1 vlg., vóórdat Jezus de parabels gaat uitspreken. Wij hoeven daarom echter niet te denken, dat Lc. deze episode *verplaatst* heeft; want Jezus kan meerdere malen van uit een boot geleeraard hebben. Lc. heeft trouwens enkele *afwijkende* bizonderheden: Het is de tijd, waarop de visschers terugkeeren van de nachtelijke vangst; de vrouwen en kinderen van de visschers, de kooplui en de overige toehoorders verdringen zich op den oever, terwijl de visschers uit hun booten stappen en hun netten beginnen te spoelen. Ook *Simon* is onder de terugkeerende visschers. *Andreas* wordt in het geheele verhaal niet genoemd, maar volgens Mt. en Mc. werd ook hij bij deze gelegenheid door Jezus geroepen. De Zaligmaker maakt nu gebruik van Simon's boot om het volk beter te kunnen onderrichten. Daar Lc. in v. 2 spreekt van *twee booten*, denken wij vanzelf reeds aan het tweede broederpaar: Jacobus en Joannes.

4—5. — Jezus' bevel stelt den ervaren visscher op een zware proef. Daar de nacht de gunstige tijd was voor de vischvangst in volle zee, moet hij wel een groot vertrouwen hebben in den Zaligmaker om Hem te gehoorzamen. Daarom merkt hij bescheiden op, dat hij den geheelen nacht gezwoegd heeft zonder eenig succes, maar verklaart zich niettemin op Jezus' woord bereid om de netten uit te werpen. Petrus zal wel den nadruk gelegd hebben op het woordje „uw"; hij wilde zeggen: Op *uw* woord wil ik het doen, maar iemand anders zou mij daartoe niet kunnen bewegen. Wanneer de vangst 's nachts

uitwerpen. 6. Zij deden het en vingen een groote menigte visschen, zoodat hun netten scheurden. 7. Nu wenkten zij hun makkers in

---

niets opleverde, dan was er overdag heelemaal geen kans. — Mt. en Mc. noemen het net, dat Petrus en Andreas gebruikten, een „amphiblèstron". Dit Grieksche woord duidt de hedendaagsche „sjabakah" aan, een rond net, dat met een zwaaiende beweging van den arm op het water wordt uitgespreid („amphiballô" beteekent „in het rond werpen"). Daar het aan den buitenrand met stukken lood bezwaard is, zakt het snel naar beneden, zoodat alle visschen, die zich onder het net bevinden, gevangen worden. Lagrange *(Saint Marc,* blz. 19) beweert, dat men dit net gewoonlijk vanuit de boot gebruikt, terwijl F. Dunkel *(Die Fischerei am See Genesareth,* Biblica 1924, blz. 387) dit een uitzondering noemt; in den gewonen regel, zoo zegt deze laatste, staat de visscher daarbij op den oever of op een ondiepe plaats in het water. Dit lijkt inderdaad, gezien de vorm van het net, waarschijnlijker. Wij kunnen daarom moeilijk handhaven, wat wij schreven bij Mt. 4, 21: „Dat de beide laatsten (Petrus en Andreas) zich in de boot bevonden, spreekt vanzelf, want zij waren bezig met visschen" (deze bemerking werd terecht gemaakt in een recensie van B. Alfrink, Ned. Kath. Stemmen 1936, blz. 59). — Lc. schijnt een andere wijze van vischvangst te beschrijven. Hij gebruikt het Grieksche woord „diktuon", dat elk soort van net kan aanduiden, maar het feit, dat zij verder van wal afstaken, en de groote menigte visschen, welke zij vingen, maken het waarschijnlijk, dat een ander soort net gebruikt werd, het zoogenaamde „mbatten". Dit net, dat uit drie deelen bestaat (daarom gebruikt Lc. het meervoud) en ongeveer 15 M. lang is, wordt in volle zee uitgeworpen. Het bovengedeelte drijft op kurken, terwijl het onderste door het daaraan bevestigde lood naar beneden zinkt. Door met hun roeispanen op het water te slaan drijven de visschers dan de visschen in het net. Na eenigen tijd trekken zij het in de boot en maken het leeg; soms vangen zij in één worp tot 600 Kil. visschen. Het net, dat door Mt. in de parabel van het vischnet bedoeld wordt (13, 47) en met den Griekschen naam „sagènè" wordt aangeduid, is het groote sleepnet (tegenwoordig „garf"), dat 200—250 M. lang is. Meerdere interessante bizonderheden over de vischvangst op het meer van Genesareth kan men lezen in het boven vermelde artikel van Dunkel. — De verschillende wijze, waarop de vischvangst wordt voorgesteld bij Mt. en Mc. eenerzijds en bij Lc. anderzijds, doet ons overhellen tot de meening van Lagrange. Lc. kende het verhaal van de roeping der vier leerlingen uit Mc. Tevens was hij door een persoonlijke bron op de hoogte van een andere gebeurtenis: de wonderbare vischvangst, welke die roeping voorbereidde of bevestigde. Beide gebeurtenissen heeft hij, blijkbaar wegens haar logischen samenhang, tot één verhaal verbonden; chronologisch zullen zij trouwens ook wel ongeveer samenvallen. De verhalen der drie evangelisten echter zóó samenvoegen, dat zij één gebeurtenis vormen, lijkt zeer moeilijk.

6. — Dat deze buitengewone vangst een e c h t w o n d e r was, blijkt uit Petrus' gedrag (v. 8). Als ervaren visscher wist hij zeer goed, wat in dit opzicht natuurlijk was of niet. Jezus deed dit wonder om Petrus en zijn gezellen te winnen; daar het betrekking had op hun dagelijksch beroep, moest het immers een grooten indruk maken. Bovendien was het in zekeren zin een p r o f e t i e van wat de leerlingen later in hun leven met Jezus' hulp zouden tot stand brengen. — Joa. verhaalt een wonderbare vischvangst, welke plaats

de andere boot, om hen te komen helpen. Dezen kwamen en zij vulden beide booten tot zinkens toe. 8. Toen Simon Petrus dit zag, viel hij Jezus te voet en zeide: Heer, ga weg van mij, want ik ben een zondig mensch. 9. Want ontzetting had hem en allen, die bij hem waren, aangegrepen over de vischvangst, die zij hadden gedaan; 10. en eveneens Jacobus en Joannes, de zonen van Zebedeüs, die de gezellen van Simon waren. Maar Jezus zeide tot Simon: Vrees niet; voortaan zult gij menschen vangen. 11. Toen brachten zij de booten aan land, verlieten alles en volgden Hem.

---

had nà Jezus' verrijzenis (21, 1—14). Nu beweren sommige critici, dat Lc. het verhaal van Joa. navolgt, maar het overbrengt naar het tijdperk van Jezus' sterfelijk leven. Daardoor vervalt de verschijning van den verrezen Heiland en krijgt de gebeurtenis een meer natuurlijk karakter. Volgens de methode, welke de critici gewoonlijk volgen, zou men echter het meest wonderbaar verhaal moeten beschouwen als een navolging, en niet het meest natuurlijke; men komt dan tot de conclusie, dat Joa. het verhaal van Lc. gesublimeerd heeft. Beide hypothesen zijn echter onjuist; dit volgt niet alleen uit de betrouwbaarheid der evangelisten, maar ook uit de sterke afwijkingen van hun verhalen.

7. — Van de twee booten, welke langs den oever lagen (v. 2), behoorde de andere aan Jacobus en Joannes; zij was aan land blijven liggen. Dat de zonen van Zebedeüs makkers of gezellen van Simon waren (v. 10), duidt op een soort vennootschap. Daar de netten reeds begonnen te scheuren en zij den buit onmogelijk in één boot konden bergen, wenkten zij hun makkers om hen te komen helpen; en beide booten werden tot zinkens toe gevuld.

8. — Lc. noemt nu den apostel met zijn dubbelen naam: Simon Petrus, wat hij in 6, 14 zal verklaren. Petrus had waarschijnlijk reeds de genezing zijner schoonmoeder en ook andere genezingen gezien, maar de wonderbare vischvangst wekte veel meer zijn verbazing, omdat zij met zijn beroep in verband stond en Jezus' macht over de redelooze natuur openbaarde. Hij noemde Jezus nu ook niet „Meester" (v. 5), maar „Heer", omdat hij in Hem een bovennatuurlijke macht erkende. Zijn verschrikte uitroep en zijn eerbiedig neervallen getuigden dit nog sterker. Als zondig menschenkind achtte hij zich niet waardig in Jezus' nabijheid te vertoeven; want iemand, die zulke macht bezat, moest wel heilig zijn (vgl. Is. 6, 5). — Uit Petrus' woord leidt men af, dat Lc. geen rekening houdt met de concrete omstandigheden; want hoe kon Jezus heengaan, terwijl Hij zich in de boot bevond? Deze opmerking is al te nuchter. Bij zulke geweldige emoties worden de woorden niet gewikt en gewogen, en zeker niet door een gevoelsmensch als Petrus. In het verhaal van de gedaanteverandering op den berg constateeren de evangelisten uitdrukkelijk, dat Petrus zijn woorden niet altijd beredeneerde (Lc. 9, 33).

9—11. — Niet alleen Petrus was onder den indruk, maar ook allen, die met hem in de boot waren (o.a. Andreas), en eveneens Jacobus en Joannes. Lc. laat Jezus alleen het woord richten tot Petrus, maar volgens Mt. en Mc. werd het ook tot Andreas, Jacobus en Joannes gesproken. Lc. laat dit

12. Eens, toen Hij zich in een van de steden bevond, kwam daar een man, die geheel met melaatschheid overdekt was. Toen hij Jezus zag, viel hij op zijn aangezicht neer en bad Hem: Heer, als Gij wilt, kunt Gij mij reinigen. 13. Hij strekte de hand uit, raakte hem aan en zeide: Ik wil, word gereinigd! En terstond verliet hem de melaatschheid. 14. Hij beval hem, het aan niemand te zeggen, „maar ga heen, toon u aan den priester en offer voor uw reiniging, zooals Moses heeft voorgeschreven, hun tot getuigenis. 15. Zijn faam verspreidde zich hoe langer hoe meer en talrijke scharen kwamen samen, om Hem te hooren en zich van hun ziekten te laten genezen. 16. Maar Hij trok zich terug in de eenzaamheid en bad.

17. Op zekeren dag was Hij bezig met onderrichten; er zaten ook

---

trouwens duidelijk doorschemeren, wanneer hij in v. 11 zegt, dat meerdere personen alles verlieten en Jezus volgden. Petrus staat in dit verhaal zóó sterk op den voorgrond, dat men daarin wel een bepaalde beteekenis moet zoeken. Hij is het, die later de leidende rol zal spelen bij de menschenvangst; de anderen zullen optreden als zijn deelgenooten en helpers.

2. Genezing van een melaatsche, 5, 12—16; vgl. Mt. 8, 1—4; Mc. 1, 40—45.

12. — Lc. geeft een plaatsbepaling, welke bij Mt. en Mc. ontbreekt; deze is echter tamelijk vaag: in een van de steden, en sluit aan bij 4, 43, waar Jezus gezegd heeft, dat Hij ook in andere steden (en niet alleen in Kapharnaüm) het Evangelie moest prediken. Ook in het beschrijven der ziekte is Lc. nauwkeuriger: de man was vol melaatschheid, d.w.z. geheel met afzichtelijken uitslag overdekt. Daaruit blijkt nog duidelijker de grootte van het wonder; want niet alleen de ziekte verdween, maar ook haar uiterlijke verschijnselen.

14. — Mt. plaatst de genezing van den melaatsche onmiddellijk na de bergrede om aan te toonen, dat Jezus inderdaad de wet van Moses niet ophief, zooals Hij in de bergrede verzekerd had. Lc., die ook hier chronologisch nauwkeuriger is, plaatst ze veel vroeger. Maar ook hij heeft zijn bedoeling met deze episode. Daar Jezus namelijk in alle volgende verhalen (5, 17—6, 11) door de schriftgeleerden en Farizeën als overtreder van de wet en van de Joodsche zeden wordt aangevallen, wil Lc. eerst aantoonen, dat de Zaligmaker aan de priesters en aan de Joodsche leiders in het algemeen een getuigenis van zijn gehoorzaamheid aan de wet gegeven had.

15—16. — Volgens Mc. moest Jezus als het ware vluchten, omdat de genezene zooveel ruchtbaarheid gaf aan het wonder. Lc. vermeldt de ongehoorzaamheid van den genezene niet, maar legt des te meer den nadruk op de verbreiding van Jezus' faam en het toestroomen der scharen. Dat de Zaligmaker de menigte vermeed, verklaart hij door een meer positieve reden: zijn liefde voor de eenzaamheid en het gebed. Zijn ziel had behoefte aan den omgang met den Vader.

3. Genezing van een lamme, 5, 17—26; vgl. Mt. 9, 1—8; Mc. 2, 1—12.

17. — Terwijl Mt. en Mc. Jezus' terugkeer naar Kapharnaüm vermelden, laat Lc. de genezing van den lamme zonder plaatsaanduiding volgen. Daarentegen stelt hij bij het begin van dit verhaal zijn lezers op eenigszins

Farizeën en wetgeleerden, die uit alle dorpen van Galilea en Judea en uit Jerusalem gekomen waren. En de kracht des Heeren was erop gericht om Hem een genezing te doen verrichten. 18. Zie, daar brachten eenige mannen op een bed een man, die verlamd was; zij trachtten hem binnen te dragen en voor Hem neer te leggen. 19. Daar zij hem echter wegens de menigte niet binnen konden brengen, klommen zij op het dak en lieten hem met zijn bed door de tegels naar beneden, in het midden voor Jezus. 20. Toen Hij hun geloof zag, zeide Hij: Mensch, uw zonden zijn u vergeven. 21. Maar de schriftgeleerden en Farizeën begonnen zich af te vragen: Wie is Deze, die godslasteringen spreekt? Wie kan zonden vergeven, tenzij God alleen? 22. Jezus nu, die hun gedachten doorgrondde, nam het woord en zeide: Wat overdenkt gij in uw harten? 23. Wat is gemakkelijker te zeggen: Uw zonden zijn u vergeven, of: Sta op en ga heen? 24. Maar opdat gij weten moogt, dat de Menschenzoon op aarde macht heeft, om zonden te vergeven, — nu sprak Hij tot den lamme: Ik zeg u: Sta op, neem uw bed en ga naar huis. 25. Onmiddellijk stond hij op voor aller oogen, nam datgene, waarop hij lag, en ging naar huis, terwijl hij God verheerlijkte. 26. En verbazing beving allen en zij loofden God; zij werden met vrees vervuld en zeiden: Vandaag hebben wij buitengewone dingen gezien.

---

plechtige wijze in kennis met Jezus' tegenstanders. Hij gebruikt daarbij een sterke hyperbool: Uit alle dorpen van Galilea en Judea en vooral uit Jerusalem waren de Farizeën en schriftgeleerden samengekomen en zaten bij Jezus' onderrichting te luisteren, om Hem moeilijkheden te berokkenen. Een andere verklaring wordt voorgesteld door J. Maiworm (*Rückblicke der Evangelisten,* Theol.-Prakt. Quartalschrift 1935, blz. 88 vlg.). Hier zouden bedoeld zijn rondtrekkende Farizeën en schriftgeleerden, die uit Jerusalem kwamen en Jezus, na een zijner bezoeken aan de hoofdstad, door de dorpen van Judea en Galilea gevolgd waren om Hem te bespieden. — Tegenover die kleingeestige menschen stelt Lc. den Zaligmaker, die niet alleen zonder vrees leeraarde, maar tevens door de kracht des Heeren tot het doen van een genezing werd aangedreven. De goddelijke kracht, welke blijvend in Jezus woonde, begon bij de nadering van den lamme als het ware reeds in beweging te komen door een onweerstaanbaren drang om zich te uiten.

18—19. — Uit het verhaal van Lc. blijkt slechts indirect, wat Mc. uitdrukkelijk mededeelt: dat Jezus zich in een huis bevond en dat de toegang door de volksmenigte versperd werd.

25—26. — Het slot van het verhaal is bij Lc. eenigszins uitvoeriger dan bij Mt. en Mc. Terwijl de genezene, God lovend en dankend, naar huis ging, bleef het volk in verbazing achter en verheerlijkte God wegens het wonder. Allen waren diep onder den indruk, dus ook de Farizeën en wetgeleerden; het waren zonder twijfel vooral deze laatsten, die door Jezus' wondermacht met vrees werden vervuld.

27. Toen hij daarna naar buiten ging, zag Hij een tollenaar, Levi genaamd, bij het tolhuis zitten; en Hij zeide hem: Volg Mij. 28. Hij stond op, liet alles achter en volgde Hem. 29. Nu richtte Levi in zijn huis een groot feestmaal voor Hem aan; en een groote menigte van tollenaars en anderen lagen met hen aan tafel aan. 30. Maar de Farizeën en hun schriftgeleerden morden tegen zijn leerlingen en zeiden: Waarom eet en drinkt gij met de tollenaars en zondaars? 31. Jezus antwoordde hun: De gezonden hebben geen geneesheer noodig, maar de zieken. 32. Ik ben niet de rechtvaardigen, maar de zondaars komen roepen tot bekeering.

33. Maar zij zeiden Hem: De leerlingen van Joannes vasten dikwijls en houden gebedsoefeningen, en evenzoo die van de Farizeën; de uwen echter eten en drinken. 34. Jezus zeide hun: Kunt gij de bruiloftsgasten doen vasten, zoolang de bruidegom bij hen is? 35. Er zullen dagen komen.... en wanneer de bruidegom van hen zal weggenomen zijn, dan zullen zij vasten in die dagen. 36. En Hij zeide hun ook

---

4. Roeping van Levi, 5, 27—32; vgl. Mt. 9, 9—13; Mc. 2, 13—17.

28—29. — Meer dan de twee andere synoptici stelt Lc. de offervaardigheid van den tollenaar in het licht door te zeggen, dat hij alles achterliet; hetzelfde heeft hij gezegd van Petrus en zijn gezellen (v. 11). De gedachte, dat men om wille van het Godsrijk alle aardsche goederen moet verachten, is over het algemeen dierbaar aan Lc. Hij is het ook, die spreekt van een groot feestmaal, dat Levi, alvorens alles te verlaten, aan Jezus, aan zijn leerlingen en aan een groote menigte van tollenaars en anderen aanbood; Levi was dus welgesteld. Lc. spreekt niet van „tollenaars en zondaars" (Mt., Mc.), maar van „tollenaars en anderen", blijkbaar om Levi's gasten niet in een ongunstig daglicht te stellen; wel legt hij die misprijzende uitdrukking in den mond van Jezus' tegenstanders (v. 30).

30. — Volgens Mt. en Mc. vragen de Farizeën aan de leerlingen rekenschap over het gedrag van hun Meester; Lc. verwaarloost deze bizonderheid, welke het geniepige gedrag der Farizeën teekent.

5. De vraag over het vasten, 5, 33—39; vgl. Mt. 9, 14—17; Mc. 2, 18—22.

33. — Lc. laat dit verhaal aansluiten bij het voorafgaande, alsof de Farizeën en schriftgeleerden van v. 30 opnieuw het woord namen. Mc. geeft echter te kennen, dat de vraag over het vasten bij een andere gelegenheid en door andere personen (volgens Mt.: door de leerlingen van Joannes) gesteld werd. — Nog duidelijker dan Mt. en Mc., geeft Lc. te verstaan, dat de kwestie vooral ging over het verschil van levenswijze tusschen Jezus' leerlingen en die van Joannes; de Farizeën worden slechts bijkomstig vermeld. Men wist, dat Jezus en Joannes door innige betrekkingen verbonden waren en dat zij dezelfde idealen nastreefden. Waarom sloot Joannes zich nu, wat de levenswijze (vasten- en biddagen) betreft, bij de Farizeën aan, terwijl Jezus geheel nieuwe wegen ging?

36—38. — Evenals bij Mt. en Mc., wordt de onvereenigbaarheid van de oude Joodsche praktijken met de nieuwe leer van Jezus voorgesteld door

een gelijkenis: Niemand scheurt een lap uit een nieuw kleed om hem op een oud kleed te zetten; anders scheurt hij het nieuwe (kleed), en de lap, welken hij van het nieuwe (kleed) genomen heeft, past niet bij het oude. 37. Ook giet niemand nieuwen wijn in oude zakken; anders doet de nieuwe wijn de zakken bersten; hij loopt weg en de zakken gaan verloren. 38. Neen, nieuwen wijn moet men in nieuwe zakken doen. 39. Niemand, die ouden wijn drinkt, verlangt naar nieuwen; want hij zegt: De oude is best.

6. 1. Op den tweeden-eersten Sabbat ging Hij door de korenvelden en zijn leerlingen plukten aren af, wreven ze met de handen

---

twee korte gelijkenissen. De eerste gelijkenis luidt bij Lc. eenigszins anders. Wie de Joodsche levenswijze wil verbinden met die van het Evangelie of den Joodschen geest wil vereenigen met dien van Jezus, handelt even dwaas als iemand, die een nieuw kleed stuk scheurt om een oud kleed op te lappen; het nieuwe kleed is bedorven en het oude draagt een lap, die er niet bij past. Door een vermenging van Jodendom en Evangelie zou het Evangelie te gronde gaan en het Jodendom zou er niet bij gebaat zijn. — Mt. en Mc. spreken enkel van een nieuwen lap, welken men op een oud kleed zet. Lc. echter stelt het nieuwe kleed tegenover het oude kleed, omdat hij Jodendom en Christendom als twee geheel onderscheiden gemeenschappen beschouwt.

39. — Dit vers is eigen aan Lc. — Jezus verontschuldigt het feit, dat de Joden en speciaal de leerlingen van Joannes aan de oude Joodsche praktijken gehecht zijn en vreemd staan tegenover de nieuwe levensvormen van het Evangelie (bijv. den vrijen omgang met de zondaars en het niet-onderhouden der vastendagen). Hij vergelijkt hen met een man, die aan ouden wijn gewend is; zoo iemand vindt geen smaak in nieuwen. Met weemoedigen humor stelt de Zaligmaker vast, dat men zich niet moet verwonderen over de aanhankelijkheid, welke de meeste Joden toonen tegenover hun oude gewoonten, maar dat men zich daarover ook niet moet verontrusten. Het is nu eenmaal zoo, dat de mensch niet gaarne het oude, dat hij liefgekregen heeft, laat varen. Daarom toonen de tollenaars en zondaars, die niet aan het oude gehecht zijn, zich ontvankelijk voor den nieuwen geest van het Evangelie.

6. Over het onderhouden der Sabbatrust, 6, 1—11; vgl. Mt. 12, 1—13; Mc. 2, 23—3, 6.

1. — De echtheid van de tijdsbepaling „op den tweeden-eersten Sabbat" wordt met recht betwijfeld. Vooreerst zijn er vele goede handschriften, welke alleen van een Sabbat spreken. Ook lijkt het vreemd, dat juist Lc. zulk een vreemde uitdrukking gebruikt, terwijl hij anders alle zuiver Joodsche termen vermijdt. Anderen echter beroepen zich juist op de eigenaardigheid van de uitdrukking om haar echtheid te verdedigen; het ligt meer voor de hand, dat de afschrijvers een moeilijke lezing hebben weggelaten, dan dat zij ze zouden toevoegen. De tweede-eerste (d.w.z. op één na de eerste of kortweg: de tweede) Sabbat zou een vaststaande term geweest zijn om aan te duiden den tweeden van de zeven Sabbatten, welke tusschen Paschen en Pinksteren vielen (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 158).

uit en aten ze op. 2. Maar eenige Farizeën zeiden: Waarom doet gij, wat men op den Sabbat niet doen mag? 3. Jezus gaf hun ten antwoord: Hebt gij zelfs niet gelezen, wat David deed, toen hij en zijn gezellen honger hadden? 4. Hoe hij het huis van God binnenging, de toonbrooden meenam en opat en er van gaf aan zijn gezellen? En toch mogen alleen de priesters ze eten. 5. En Hij zeide hun: De Menschenzoon is heer van den Sabbat. 6. Op een anderen Sabbat ging Hij de synagoge binnen en onderrichtte. Er was daar een man, wiens rechterhand verdord was. 7. De schriftgeleerden en Farizeën bespiedden Hem, of Hij op den Sabbat zou genezen, om Hem te kunnen aanklagen. 8. Maar Hij kende hun gedachten en zeide tot den man met de verdorde hand: Sta op en kom in het midden! Hij stond op en deed het. 9. Toen zeide Jezus tot hen: Ik vraag u, of men op den Sabbat goed mag doen of kwaad, een leven redden of vernietigen? 10. Hij liet zijn blik over allen rondgaan en sprak tot hem: Strek uw hand uit! Hij strekte ze uit en zijn hand was genezen. 11. Maar zij werden razend van woede en bespraken met elkander, wat zij Jezus zouden kunnen doen.

---

2. — Volgens Mt. en Mc. richten de Farizeën zich tot Jezus om Hem aansprakelijk te stellen *voor het gedrag zijner leerlingen*; Lc. verwaarloost weer deze bizonderheid (zie bij 5, 30). Mt. en Mc. teekenen beter het karakter der Farizeën, die zich tot de leerlingen richten om hun Meester verdacht te maken, en tot den Meester om de leerlingen te beschuldigen.

5. — De Codex Bezae (D) heeft hier een merkwaardige *toevoeging*: „Op denzelfden dag zag Hij iemand op den Sabbat arbeiden en zeide tot hem: Mensch, zoo gij weet, wat gij doet, zijt gij zalig; zoo gij het niet weet, zijt gij vervloekt en een overtreder van de wet.” Daar niet gezegd wordt, dat deze man voldoende reden had om op den Sabbat te arbeiden, schijnt deze tekst uit te gaan van het beginsel, dat de Sabbat Jezus' leerlingen niet verplicht. Daar Jezus zich echter nooit op dit standpunt gesteld heeft, is de tekst zonder twijfel uit lateren tijd, toen de Sabbat afgeschaft was.

6. — Alleen Lc. zegt, dat dit tweede feit plaats had op een *anderen* Sabbat. Ook deelt hij ons mede, dat de *rechter*hand verdord was.

11. — Lc. vermeldt de *woede* der Farizeën over het feit, dat Jezus hun dwaze kasuïstiek zoo scherp veroordeelde, maar hij zegt niet, dat zij van plan waren den Zaligmaker te dooden (Mt., Mc.).

III. Instelling der nieuwe hiërarchie en afkondiging der nieuwe wet, 6, 12—49.

Lc. heeft ons in de voorafgaande sectie een beeld geteekend van Jezus' Galileïsche prediking. Reeds begon zich duidelijk de afscheiding tusschen Jezus' volgelingen en de Joden te openbaren. De lezer weet dus, dat de Zaligmaker iets nieuws bracht, zooals trouwens gezegd werd in de parabels van het nieuwe kleed en den nieuwen wijn (5, 36—39). In de derde sectie

12. In die dagen ging Hij naar het gebergte om te bidden en Hij
bracht den nacht door met tot God te bidden. 13. Toen het dag
werd, riep Hij zijn leerlingen en koos er twaalf van hen uit, die Hij
apostelen noemde: 14. Simon, dien Hij ook Petrus noemde, en zijn
broeder Andreas, Jacobus en Joannes, Philippus en Bartholomeüs,
15. Mattheüs en Thomas, Jacobus van Alpheüs en Simon, bijgenaamd
de ijveraar, 16. Judas van Jacobus en Judas Iskarioth, die een ver-
rader werd. 17. Toen daalde Hij met hen af en bleef op een vlakke
plaats staan. Er was daar ook een talrijke groep van zijn leerlingen en
een groote menigte volks uit heel Judea en Jerusalem en uit het kust-
land van Tyrus en Sidon, 18. die gekomen waren om Hem te hooren
en van hun ziekten genezen te worden. Allen, die door onreine geesten
werden gekweld, werden genezen; 19. en al het volk trachtte Hem
aan te raken, omdat er van Hem een kracht uitging, welke allen genas.

---

wordt ons *de aard van Jezus' nieuwe instellingen* getoond. Hij legt den grondslag van zijn Kerk door de uitverkiezing der twaalf apostelen en door de afkondiging der nieuwe grondwet.

1. Keuze der apostelen en genezingen, 6, 12—19; vgl. Mt. 10, 2—4; Mc. 3, 13—19.

12—13. — Alleen Lc. vermeldt, dat Jezus den nacht vóór de keuze der apostelen doorbracht *in gebed*. Daar Hij den grondslag van zijn Kerk ging leggen, wilde Hij zich door gebed op dit gewichtige feit voorbereiden. Duidelijker dan Mt. en Mc., zegt Lc., dat Jezus de twaalf uitkoos uit een grootere groep van leerlingen. Dat Hij hen „apostelen" noemde, wordt waarschijnlijk bij anticipatie vermeld; want Mc. (6, 30) gebruikt dezen naam eerst, wanneer zij terugkeeren van hun eersten missietocht.

14—16. — Wat de *opsomming der apostelen* betreft, stemt Lc. in hoofdzaak met Mt. overeen. Hij noemt echter Mattheüs vóór Thomas en plaatst de beide apostelen, die den naam Judas dragen, aan het einde van de lijst. Thaddeüs noemt hij „Judas van Jacobus", d.w.z. broeder van Jacobus. Terwijl Mt. en Mc. dezen apostel met zijn bijnaam Thaddeüs noemen om hem van den verrader te onderscheiden, gebruikt Lc. daartoe de omschrijving „Judas van Jacobus" (vgl. Joa. 14, 22).

17—19. — Jezus daalde niet af tot in de vlakte, want volgens Mt. 5, 1 bevond Hij zich bij het uitspreken van de evangelische grondwet op een berg; Lc. spreekt van *een vlakke plaats*, welke term een kleine vlakte op de berghelling kan aanduiden. De beschrijving van de toestroomende scharen en van Jezus' wonderbare genezingen vertoont veel overeenkomst met Mc. 3, 7—12.

2. De bergrede, 6, 20—49; vgl. Mt. 5, 1—12. 43—48; 7, 1—5. 16—27.

De bergrede van Lc. kan men in *drie deelen* onderscheiden. De *inleiding* (v. 20—26) schildert in vier zaligsprekingen en een daaraan beantwoordend viervoudig Wee de tegenstelling tusschen den geest der wereld en den geest, die Jezus' leerlingen moet bezielen. Terwijl de wereld haar geluk zoekt in rijkdom, overdaad, uitgelatenheid en ijdele glorie, zullen Jezus'

20. Toen sloeg Hij zijn oogen op naar zijn leerlingen en zeide:
Zalig, gij armen, want u behoort het rijk Gods! 21. Zalig, gij die
nu honger lijdt, want gij zult verzadigd worden! Zalig, gij die nu weent,
want gij zult lachen! 22. Zalig zult gij zijn, wanneer de menschen u
zullen haten en u om den Menschenzoon zullen uitbannen en beleedigen en uw naam als slecht zullen verwerpen. 23. Verheugt u op
dien dag en jubelt, want zie, een groot loon wacht u in den hemel;
want zoo hebben hun vaderen de profeten behandeld. 24. Maar

---

leerlingen hun geluk vinden in armoede, versterving, boetvaardigheid en vervolging. Het tweede en voornaamste deel der bergrede (v. 27—45) heeft als hoofdgedachte: De leerlingen moeten de naastenliefde op een heldhaftige wijze beoefenen. Dat is het kernpunt van Jezus' grondwet. De menschen, die zich door den geest der wereld laten leiden, beoefenen ook de liefde, maar alleen jegens hun weldoeners en vrienden. Jezus' leerlingen moeten veel meer doen. Zij moeten zelfs hun vijanden en vervolgers beminnen. Tegenover een vijandige wereld moeten zij een liefde zonder grenzen toonen, welke haar toonbeeld vindt in Gods barmhartigheid. En zij moeten dit doen zonder eenige aanmatiging, zonder zich boven de anderen te stellen of de anderen te veroordeelen. Zeker, zij zijn verplicht de evenmenschen ten goede te leiden, maar zij moeten eerst hun eigen fouten verbeteren. Om invloed te hebben op anderen en goede vruchten in anderen voort te brengen, is het noodig, dat zij zelven innerlijk goed zijn. In het derde deel eindelijk (v. 46—49) volgt de conclusie: Het is niet genoeg, Jezus' leerling te zijn, zijn leer aan te hooren en Hem „Heer" te noemen; het voornaamste en beslissende bestaat in het beoefenen van zijn woorden. — Wanneer men de bergrede van Lc. en die van Mt. vergelijkt, dan ziet men een groote overeenkomst. Beide beginnen met de zaligsprekingen en eindigen met de parabel van het huis op de rots en het huis op het zand. Ook in het hoofddeel stemmen beide zeer sterk overeen; de tekst van Lc. is veel korter, maar wij vinden hem bijna geheel terug in dien van Mt. Alleen het viervoudig Wee (v. 24—26) is het uitsluitend eigendom van Lc., terwijl twee andere uitspraken (v. 39 en 40) bij Mt. buiten de bergrede staan (10, 24; 15, 14). Toch is er tevens een groot verschil in beide redevoeringen. De vergelijking tusschen de oude en de nieuwe wet, tusschen de gerechtigheid der Farizeën en die van Jezus' leerlingen, welke in de rede van Mt. op den voorgrond staat, ontbreekt bij Lc. heel en al. Voor de heiden-Christenen, tot wie Lc. zijn evangelie richtte, was deze vergelijking van weinig belang; zij kenden immers de wet van Moses niet en waren niet besmet met den farizeïschen geest. De bergrede van Mt. weerspiegelt de Joodsche toestanden en is daarom meer primitief, terwijl die van Lc. op algemeen-menschelijk standpunt staat. Deze laatste evangelist houdt geen rekening met de Joodsche wet, maar legt des te sterker den nadruk op de tegenstelling tusschen den geest der wereld en dien van het Evangelie.

20—23. — De bergrede van Lc. is, evenals die van Mt., voornamelijk tot de leerlingen gericht, maar ook het volk hoort toe (vgl. 6, 17; 7, 1). Lc. heeft slechts vier zaligsprekingen, welke beantwoorden aan de eerste, de vierde, de tweede en de achtste van Mt. Ook in de formuleering wijkt

wee u, rijken, want gij hebt uw troost reeds ontvangen! 25. Wee u, die thans verzadigd zijt, want gij zult honger lijden! Wee u, die thans lacht, want gij zult treuren en weenen! 26. Wee u, wanneer alle menschen u zullen prijzen, want zoo hebben hun vaderen met de valsche profeten gedaan! 27. Maar tot u, die naar Mij luistert, zeg Ik: Bemint uw vijanden; doet wel aan hen, die u haten; 28. zegent hen, die u vloeken; bidt voor degenen, die u lasteren. 29. Wanneer iemand u op de eene wang slaat, keer hem ook de andere toe; en wanneer iemand u den mantel neemt, weiger hem het onderkleed niet. 30. Geef aan ieder, die iets van u vraagt, en eisch uw eigendom niet

---

Lc. van Mt. af. In plaats van „arm van geest" heeft hij enkel „arm"; in plaats van „hongeren en dorsten naar de gerechtigheid" heeft hij enkel „hongeren". Dat deze termen echter ook bij Lc. een godsdienstigen zin hebben, zagen wij reeds in de verklaring van Mt. In de derde zaligspreking heeft hij de traditioneel-bijbelsche uitdrukkingen „treuren" en „getroost worden" door de algemeen-menschelijke termen „weenen" en „lachen" vervangen. Ook de vervolging in de vierde zaligspreking krijgt door de toevoeging „de menschen" een algemeen karakter. Zoowel Joden als heidenen zullen Jezus' leerlingen uit hun gemeenschap bannen en den naam, welken zij als Jezus' volgelingen dragen, haten en verachten. De belooning, welke Jezus zijn leerlingen toezegt, wacht hen *in den hemel*. Dit is een bewijs, dat in v. 20 en 21 niet een sociale revolutie voorspeld wordt. Jezus belooft zijn volgelingen geen aardsch en stoffelijk, maar een eeuwig en geestelijk geluk. — Wij moeten ten slotte nog opmerken, dat Lc. de zaligsprekingen in den tweeden persoon formuleert; dus niet: Zalig *de* armen! zooals Mt., maar: Zalig, *gij* armen!

24—26. — Deze verzen zijn *eigen* aan Lc. Men beweert daarom, dat de vier bedreigingen door Jezus werden uitgesproken bij een andere gelegenheid, maar door Lc. in de bergrede werden *ingelascht*. Dit is echter niet aan te nemen, want de bedreigingen zijn zoo streng *parallel* aan de zaligsprekingen, dat zij daarvan niet kunnen gescheiden worden. Waarschijnlijk heeft Mt. zich tot de zaligsprekingen beperkt, omdat hij elders (hfdst. 23) een strafrede tegen de Farizeën heeft. — Het is heel goed mogelijk, dat zich onder Jezus' gehoor Farizeën en andere wereldsch gezinde menschen bevonden, tegen wie de Zaligmaker zijn viervoudig Wee richtte. Doordat zoowel de zaligsprekingen als de bedreigingen in den tweeden persoon vervat zijn, ontstaat er een nauwer contact tusschen Jezus en zijn gehoor. De twee groepen, waarin het menschdom gesplitst wordt, waren onder Jezus' toehoorders reeds vertegenwoordigd.

27—28. — Nadat Jezus zich in v. 24—26 tegen de wereldsch gezinde menschen gericht heeft, wendt Hij zich nu weer *tot zijn leerlingen* („die naar Mij luistert"). In het middelpunt van Lucas' bergrede staat de *naastenliefde*. Daarom begint hij met een viervoudige vermaning tot liefde jegens de vijanden; wie deze vermaning opvolgt, zal zeker de gewone naastenliefde beoefenen (vgl. Mt. 5, 44).

29—30. — Daarop laat Lc. de *vermaningen* volgen, welke Mt. geeft naar aanleiding van de wedervergelding (Mt. 5, 39—42), De afwijkingen van Lc. hebben wij reeds besproken in de verklaring van Mt.

terug van hem, die het neemt. 31. En zooals gij wilt, dat de menschen u doen, doet ook zoo aan hen. 32. Als gij bemint die u liefhebben, welken dank zult gij hebben? Want ook de zondaars beminnen degenen, die hen liefhebben. 33. En als gij weldoet aan hen, die u weldoen, welken dank zult gij hebben? Zelfs de zondaars doen zoo. 34. En als gij leent aan hen, van wie gij hoopt te ontvangen, welken dank zult gij hebben? Zelfs de zondaars leenen aan zondaars om evenveel terug te krijgen. 35. Neen, hebt uw vijanden lief, doet wel en leent uit zonder iets terug te verwachten; dan zal uw loon groot zijn en zult gij kinderen zijn van den Allerhoogste; want Hij is goed voor de ondankbaren en boozen. 36. Weest barmhartig, zooals uw Vader barmhartig is. 37. Oordeelt niet, en gij zult niet geoordeeld worden; veroordeelt niet, en gij zult niet veroordeeld worden; spreekt vrij, en gij zult vrijgesproken worden. 38. Geeft, en men zal u geven; een goede, samengeperste, geschudde en overloopende maat zal u in den schoot worden gestort; want men zal u toemeten

31. — Daarbij sluit zeer goed aan de gulden regel, welken Mt. geeft in het laatste gedeelte der bergrede (7, 12).

32—36. — De liefde tot den naaste en tot den vijand is waardeloos, wanneer zij voortkomt uit eigenliefde. Men moet onbaatzuchtig zijn in zijn liefde. In afwijking van Mt. gebruikt Lc. in v. 33 en 34 het woord „dank" in plaats van „loon"; hij bedoelt daarmede echter niet de dankbaarheid der menschen, maar de welwillendheid Gods, welke men door zijn daden van naastenliefde verdient. In plaats van de Joodsche begrippen „tollenaars" en „heidenen" heeft hij den meer algemeenen term „zondaars". De „begroetingen", waaraan de Joden veel gewicht hechtten, heeft hij vervangen door het algemeene begrip „weldoen". Als een bizonder bewijs van onbaatzuchtige liefde haalt Lc. aan: het uitleenen zonder iets terug te verwachten. Ook de zondaars geven geld ter leen, wanneer zij zeker zijn, het terug te zullen krijgen; Jezus' leerling moet echter meer liefde toonen voor den naaste, die in geldnood is. Men mag in v. 34 en 35 niet een protest tegen het nemen van rente zien, zooals de middeleeuwsche exegeten deden. Jezus spreekt niet van de rente, maar van het uitgeleende geld zelf. Het ideaal van de nieuwe gerechtigheid beperkt zich niet tot het afstand-doen van de rente, maar strekt zich zelfs uit tot het verlies van het geleende kapitaal. Dit zal echter in vele gevallen alleen als een raad, niet als een gebod op te vatten zijn. De Christen moet niet angstig berekenen, of hij zijn geld wel zal terug ontvangen. Het is hem veel meer waard, het hemelsche loon te ontvangen en den eeretitel van „kind Gods" te dragen.

37—38. — De vermaning om niet te oordeelen klinkt door de drievoudige herhaling veel krachtiger dan bij Mt. (7, 1). Ook de waarheid, dat de barmhartige barmhartigheid zal verwerven, drukt Lc. veel sterker uit (vgl. Mt. 7, 2). Hij gebruikt daarbij een echt oostersch beeld. Koren of andere vruchten droeg men dikwijls in den mantel, welken men als een schort omhoog hield; of men trok het onderkleed over den gordel heen, zoodat aan de binnenzijde een groote hoeveelheid vruchten kon geborgen

met de maat, waarmee gij meet. 39. Hij zeide hun ook een gelijkenis:
Kan een blinde een blinde leiden? Vallen dan beiden niet in een kuil?
40. Geen leerling staat boven den leeraar; maar elke volleerde (leer-
ling) zal zijn als zijn meester. 41. Waarom ziet gij den splinter in
het oog van uw broeder, terwijl gij den balk in uw eigen oog niet ziet?
42. Of hoe kunt gij tot uw broeder zeggen: Broeder, laat mij den
splinter uit uw oog trekken, — terwijl gij den balk in uw eigen oog niet
ziet? Huichelaar, trek eerst den balk uit uw eigen oog; dan zult gij
zien, hoe gij den splinter uit het oog van uw broeder kunt trekken.
43. Want er is geen goede boom, die slechte vruchten draagt, en geen
slechte boom, die goede vruchten draagt. 44. Want iedere boom
wordt aan zijn vruchten gekend; van doornen immers plukt men geen
vijgen en van een doornstruik snijdt men geen druiven. 45. De
goede mensch brengt het goede voort uit den goeden schat van zijn
hart, maar de slechte brengt uit den slechten (schat) het slechte voort;
want waarvan het hart overvloeit, spreekt de mond. 46. Waarom

---

worden. Hoe goed en vrijgevig God zal zijn voor degenen, die de naastenliefde beoefenen, wordt treffend uitgedrukt door de *opeenhooping* van de bijvoegelijke naamwoorden: Zij zullen een goede, samengeperste, geschudde en overloopende maat ontvangen; want God laat zich niet in barmhartigheid overtreffen.

39—40. — Met deze twee verzen neemt de gedachtengang een andere wending: Jezus richt zich tot de leerlingen *als leiders en vermaners van de geloovigen*. Een blinde kan niet een blinde leiden. Er bevinden zich in Palestina langs de wegen waterputten en kuilen ter bewaring van vruchten; voor blinden zijn zulke diepten gevaarlijk. Het zou dwaasheid zijn, als de eene blinde geleid werd door den anderen; dit zou hoogstens ten gevolge hebben, dat zij *beiden* in een kuil vallen. Daar Jezus' leerlingen nu de leiders moeten zijn van de geloovigen, mogen zij noch in geestelijk, noch in zedelijk opzicht blind zijn. Dit zou des te erger zijn, omdat *de leerling den leeraar nooit overtreft*; een volleerde leerling zal hoogstens zijn als zijn meester, niet meer. Wanneer nu de leeraar zelf blind is, hoe treurig zal het dan met den leerling gesteld zijn? Wanneer Jezus' leerlingen zelven onwetend zijn of zedelijk niet deugen, dan zullen de gewone geloovigen in een nog droeviger toestand verkeeren. — De spreuk van den blinden leider en van den leerling, die niet staat boven den meester, vinden wij bij Mt. *buiten de bergrede*, en met een eenigszins andere beteekenis (15, 14; 10, 24 vlg.).

41—42. — De spreuk van den *splinter* en den *balk* volgt bij Mt. heel natuurlijk op de vermaning om anderen niet te oordeelen (7, 3—5). Ook bij Lc. is de samenhang uitstekend: De leerling, die anderen wil leiden, moet eerst zijn eigen gebreken afleggen.

43—45. — Mt. spreekt op twee plaatsen (7, 15—20; 12, 33—35) over den goeden en slechten boom. In de bergrede wordt deze spreuk toegepast op de *valsche profeten*, die men kent aan hun vruchten (d.w.z. aan de verderfelijke gevolgen van hun leer), in 12, 33—35 op de *Farizeën*, wier

noemt gij Mij: Heer, Heer!, en doet gij niet, wat Ik zeg? 47. Ieder, die tot Mij komt, mijn woorden hoort en ze in beoefening brengt, Ik zal u toonen, aan wien hij gelijk is. 48. Hij is gelijk aan een mensch, die bezig was een huis te bouwen; hij groef en delfde uit en legde den grondslag op de rots. Toen er nu een overstrooming kwam, beukte de stroom tegen dit huis, maar hij kon het niet verwrikken; want het was stevig gebouwd. 49. Maar wie hoort en er niet naar handelt, is gelijk aan een mensch, die een huis boven op den grond bouwde, zonder grondslag; de stroom beukte er tegen aan, en het viel aanstonds ineen en de verwoesting van dit huis was volkomen.

7. 1. Toen Hij zijn toespraak tot het volk geheel had beëindigd, ging Hij naar Kapharnaüm. 2. Een zekere honderdman had een knecht, die hem dierbaar was; deze was ziek en lag op sterven.

---

ware gezindheid men kent uit hun woorden. De tekst van Lc. toont meer overeenkomst met Mt. 12, 33—35, maar hij past de spreuk toe op de leerlingen. Om anderen een goede onderrichting of vermaning te kunnen geven, moeten zij zelven goed zijn. Iemand, die innerlijk goed is, zal vanzelf een goeden invloed op zijn evenmensch uitoefenen, terwijl van een slechten mensch niets anders dan een ongunstigen invloed kan uitgaan.

46—49. — De vermaning van v. 46 richt zich bij Lc. meer direct tot de leerlingen, dan bij Mt. (7, 21). Jezus beklaagt er zich over, dat zijn leerlingen Hem wel „Heer" noemen, maar zijn woorden niet in praktijk brengen. — De slotparabel herinnert niet zoo sterk aan Palestijnsche toestanden, als die van Mt., en is daarom minder primitief. Volgens Mt. worden beide huizen op de oppervlakte van den grond gebouwd, maar het eene op de rots, het andere op het zand. Lc. veronderstelt, dat het eene huis fondamenten heeft, welke tot op de rots gaan, terwijl het andere op den grond gebouwd is en dus geen fondamenten heeft. Ook de natuurverschijnselen zijn eenigszins verschillend. Terwijl Mt. spreekt van den stormwind en de door de regens veroorzaakte stortbeeken, zooals zij in Palestina vaak voorkomen, vermeldt Lc. de overstrooming van een rivier.

IV. Jezus' Galileïsche werkzaamheid in haar volle ontplooiing, 7, 1—8, 56.

In deze sectie bereikt Jezus' Galileïsch optreden zijn hoogtepunt. Hij doet geweldige wonderen: genezingen, natuurwonderen, duiveluitdrijvingen en doodenopwekkingen. Ook zijn liefde en barmhartigheid openbaren zich in vollen rijkdom. Het geloof zijner aanhangers neemt toe in kracht, maar daarmee houdt de vijandschap zijner tegenstanders gelijken tred.

1. De honderdman van Kapharnaüm, 7, 1—10; vgl. Mt. 8, 5—13.

2. — Lc., die in dit verhaal veel omstandiger is dan Mt., deelt ons mede, dat de honderdman zeer gehecht was aan zijn knecht. Lc. geeft verschillende nieuwe bizonderheden, welke het karakter van den Romeinschen honderdman in een zeer gunstig licht stellen. Dat Lc. daardoor zijn zwak voor

3. Daar hij van Jezus had hooren spreken, zond hij eenige oudsten van de Joden naar Hem toe met de bede, om zijn knecht te komen genezen. 4. Toen dezen bij Jezus waren gekomen, smeekten zij Hem met aandrang en zeiden: Hij verdient, dat Gij dit voor hem doet; 5. want hij is ons volk genegen, en hij is het, die ons de synagoge heeft gebouwd. 6. En Jezus ging met hen mee. Toen Hij al dicht bij het huis was gekomen, zond de honderdman vrienden om Hem te zeggen: Heer, doe geen moeite; want ik ben niet waard, dat Gij onder mijn dak komt. 7. Daarom ook heb ik mij niet verstout tot U te komen; maar spreek slechts een woord, en mijn knecht zal genezen. 8. Want zelf ben ik een man, die onder gezag is gesteld, en (toch) heb ik soldaten onder mij. Zeg ik tot den een: Ga, dan gaat hij; en tot den ander: Kom, dan komt hij; en tot mijn knecht; Doe dit, dan doet hij het. 9. Toen Jezus dit hoorde, bewonderde Hij hem; Hij wendde zich tot de menigte, die Hem volgde en zeide: Ik zeg u: Zulk een geloof heb Ik zelfs in Israël niet gevonden! 10. En de boden keerden huiswaarts en vonden den knecht gezond.

---

de Romeinen zou verraden, is echter allerminst zeker. — De toestand van den knecht is veel erger, dan men uit Mt. zou afleiden: Hij ligt op sterven.

3. — De oudsten waren aanzienlijke leden van de Joodsche gemeente; waarschijnlijk behoorden zij niet tot de partij der schriftgeleerden of Farizeën. De honderdman maakte van hun bemiddeling gebruik, omdat hij zich als heiden niet rechtstreeks tot den Joodschen Rabbi durfde wenden. Hij liet Jezus vragen om zijn knecht te komen genezen; dit lijkt in tegenspraak met de tweede boodschap, waarin hij Jezus verzocht, zijn huis niet te betreden. Wij mogen echter veronderstellen, dat de honderdman van gedachte veranderde en tot het inzicht kwam, dat zijn eerste boodschap al te vrijpostig was.

5. — Hier vinden wij de reden, waarom de oudsten de bede van den honderdman zoo dringend ondersteunden: Hij had hun uit eigen middelen de synagoge gebouwd. Waarschijnlijk was hij een proseliet, die zijn eerbied voor den Joodschen godsdienst op die wijze had betuigd. — De ruïnen van de synagoge van Kapharnaüm (Tell-Hoem) werden in 1865 door Ch. Wilson teruggevonden en in 1894 door de Franciscanen aangekocht (vgl. H. Kohl en C. Watzinger, *Antike Synagogen in Galilaea*, Leipzig 1916; B. Meistermann, *Guide de la Terre sainte*, blz. 556—558; Orfali, *Capharnaum et ses ruines*, Parijs 1922).

6. — Waarom kwam de honderdman niet persoonlijk tot den Zaligmaker, maar liet hij nu zijn boodschap door vrienden overbrengen? Dit moeten wij verklaren door zijn diepe nederigheid. Hij meende niet alleen, dat het betreden van een heidensch huis den Joodschen Rabbi levietisch zou verontreinigen, maar hij was ook overtuigd van zijn persoonlijke onwaardigheid, zoodat hij den Zaligmaker niet durfde naderen. Dit zegt hij trouwens zelf in v. 7.

11. Eenigen tijd later begaf Hij zich naar een stad, die Naïn heette; zijn leerlingen en een talrijke menigte vergezelden Hem. 12. Toen Hij de poort van de stad naderde, zie, daar werd een doode uitgedragen, de eenige zoon van zijn moeder, die weduwe was; en menschen

---

2. De jongeling van Naïn, 7, 11—17.

Dit verhaal is eigen aan Lc. — Dat de twee andere synoptici niet spreken van deze doodenopwekking, is voor velen reeds een reden, om de waarheid ervan te ontkennen. Loisy geeft aan het verhaal een allegorische beteekenis: De weduwe is de stad Jerusalem, welke treurt over den ondergang van haar eenigen zoon Israël en hem door Jezus op wonderbare wijze terugontvangt. Ook wijst men erop, dat menige trek van het verhaal herinnert aan andere wonderverhalen van de evangeliën en aan de doodenopwekkingen van Elias en Eliseüs. — Het zwijgen van de twee andere synoptici is in dit opzicht geen bewijs, want zij stellen zich niet ten doel, alle wonderen van Jezus te verhalen; bovendien beschikt Lc. over bizondere tradities (vgl. 1, 3). De allegorische verklaring van Loisy is onnatuurlijk en gezocht; Jerusalem werd nooit beschouwd als de moeder van Israël. Ook de aanrakingspunten van de doodenopwekking van Naïn met andere verhalen vormen geen bewijs voor haar legendarisch karakter. Het zou zelfs te verwonderen zijn, wanneer de wonderen van denzelfden persoon en in hetzelfde land niet eenige overeenkomst vertoonden. De vermelding van de stad (Naïn), van de plaats (bij de stadspoort), van de omstandigheden (de begeleidende menigte, het troostende woord van den Zaligmaker, het stilstaan der dragers, het gedrag van den opgewekten doode) geeft aan het verhaal een onmiskenbaar historisch karakter.

11. — De stad Naïn (de Vulgaat heeft Naïm) wordt niet vermeld in het O. T., wel bij Flavius Josephus (Bell. jud. IV, 9, 4). De naam is nog bewaard in het kleine dorpje, dat op ongeveer twee uur afstand ten zuidoosten van Nazareth ligt; de Franciscanen hebben er een klein kapelletje, dat ter herinnering aan het wonder is opgericht. Op korten afstand vindt men graven, welke in de rots zijn uitgehouwen. — In dit en het volgende vers legt Lc. er den nadruk op, dat velen van het wonder getuigen waren; hij wil daardoor de betrouwbaarheid van zijn verhaal versterken.

12. — De eenige zoon is den ouders bizonder dierbaar (vgl. 8, 42; 9, 38; Recht. 11, 34), zoodat zijn dood innig betreurd wordt (Jer. 6, 26; Am. 8, 10; Zach. 12, 10). Wanneer hij echter de eenige zoon is eener weduwe, die daardoor haar eenigen steun verliest, is het sterfgeval nog droeviger. — Jezus was alwetend en kende dus deze droevige omstandigheden. Het is echter waarschijnlijk, dat de begeleidende menigte en de klaagvrouwen den droevigen toestand der achterblijvende moeder luide beweenden, zoodat ook Jezus' leerlingen spoedig op de hoogte waren. — Vgl. P. Heinisch, *Die Trauergebräuche bei den Israeliten,* Münster 1931.

13. — Voor den eersten keer noemt Lc. hier Jezus „de Heer"; later doet hij dit nog verschillende malen (7, 19; 10, 1; 11, 39; 12, 42; 13, 15; 17, 5. 6; 18, 6; 19, 8; 22, 61). Van de andere evangelisten gebruikt Mt. dien titel nooit, Mc. alleen in het slot van zijn evangelie (16, 19 vlg.) en Joa. slechts tweemaal (4, 1; 20, 20). Wel vinden wij die benaming meermalen in den mond van

uit de stad vergezelden haar in grooten getale. 13. Toen de Heer
haar zag, had Hij innig medelijden met haar en zeide haar: Ween niet!
14. Hij naderde en raakte de lijkbaar aan; de dragers bleven staan.
En Hij zeide: Jongeman, Ik zeg u: Sta op! 15. De doode richtte zich
op en begon te spreken; en Hij gaf hem aan zijn moeder terug.
16. Allen werden door vrees bevangen; zij verheerlijkten God en
zeiden: Een groot profeet is onder ons opgestaan, en: God heeft zijn
volk bezocht. 17. En deze roep over Hem verspreidde zich door
heel Judea en door heel het omliggende land.

Jezus zelve of van de leerlingen. Wij mogen wel veronderstellen, dat het veelvuldig voorkomen van den naam „Heer" bij Lc. aan den invloed van zijn leermeester *Paulus* te danken is. Deze gebruikt „Kurios-Heer" om Jezus als Godmensch aan te duiden (vgl. 1 Cor. 3, 5). Wij leiden daaruit af, dat Lc. aan die benaming dezelfde beteekenis hecht en dat zij in den tijd, toen hij zijn evangelie schreef, onder de geloovigen gangbaar was. In het verhaal van de doodenopwekking heeft zij echter een bizondere bedoeling: Jezus gaf immers bij die gelegenheid een bewijs van zijn goddelijke macht.

14. — Het Grieksche woord „soros" kan een lijkkist beteekenen. Hier is echter sprake van een *lijkbaar*, waarop het in doeken gewikkelde lichaam werd gedragen. Zooals bij de Grieken en Romeinen, werd het hoofd waarschijnlijk onbedekt gelaten. Jezus raakte de lijkbaar aan om de dragers te doen stilstaan. Tot de weduwe had Hij gezegd: Ween niet! Maar zijn woord bevat geen ijdele troost; Hij neemt de oorzaak der droefheid weg. Jezus' *almacht* blijkt duidelijk uit het feit, dat Hij den doode zelf toespreekt (vgl. 8, 54). Niet alleen de levenlooze natuur (Mt. 8, 27), maar ook de dooden gehoorzamen aan zijn bevelen.

15. — De doode *richtte zich op* in zittende houding, als had hij slechts geslapen, en begon aanstonds te *spreken*. Leven, beweging en bewustzijn keerden oogenblikkelijk terug. Met een enkel liefdevol woord gaf Jezus hem terug aan zijn moeder. Zoo zeide Elias tot de weduwe van Sarepta: „Zie, uw zoon is levend" (3 Kon. 17, 23), en Eliseüs tot de Sunamietische: „Neem uw zoon" (4 Kon. 4, 36).

16. — De heilige *vrees*, welke den mensch aangrijpt bij de openbaring van bovennatuurlijke machten (vgl. 1, 12), beving alle aanwezigen. Zij *verheerlijkten God*, omdat Hij zulk een groot profeet had opgewekt en zijn volk zulk een overtuigend bewijs van zijn liefde gaf. De uitdrukking, dat God een volk of een persoon *bezoekt*, is ontleend aan het O. T.; dit geschiedt hetzij om te oordeelen, hetzij om te verlossen. Het volk beschouwde Jezus als een *profeet*, en wel als een *groot* profeet, omdat Hij dezelfde wonderen deed als Elias en Eliseüs. Het noemde Jezus niet „Zoon Gods", zooals de duivels (4, 41), of „Messias", zooals Petrus (9, 20); maar toch zag het in het liefdevolle bezoek van God, dat zich in de zending van dezen grooten profeet openbaarde, een begin van den messiaanschen tijd.

17. — Daar het wonder in Galilea gebeurde, moeten wij *Judea* hier nemen in breeden zin, als aanduiding van geheel Palestina (vgl. de noot bij 1, 5). Zoo drong de faam van het wonder ook door tot Joannes den Dooper, die in de vesting Machaerus, ten oosten van de Doode zee, gevangen zat (vgl. v. 18).

18. De leerlingen van Joannes gingen hem dit alles boodschappen.
Toen riep Joannes twee van zijn leerlingen 19. en zond hen tot den
Heer met de vraag: Zijt Gij het, die komen moet, of moeten wij een
ander verwachten? 20. Toen die mannen bij Hem kwamen, zeiden
zij: Joannes de Dooper heeft ons tot U gezonden met de vraag: Zijt
Gij het, die komen moet, of moeten wij een ander verwachten?
21. Juist op dat oogenblik genas Hij velen van ziekten, kwalen en
booze geesten en gaf Hij aan vele blinden (het vermogen) om te zien.
22. En Hij antwoordde hun: Gaat en boodschapt aan Joannes, wat gij
gezien en gehoord hebt: Blinden zien, kreupelen gaan, melaatschen
worden gereinigd en dooven hooren; dooden verrijzen en aan armen
wordt het Evangelie verkondigd. 23. En zalig hij, die zich aan Mij
niet ergert! 24. Toen de boden van Joannes vertrokken waren, be-
gon Hij tot de menigte over Joannes te spreken: Wat zijt gij in de
woestijn gaan zien? Een riet, dat door den wind wordt bewogen?
25. Neen, maar wat zijt gij gaan zien? Een mensch, die in zachte
kleederen is gedost? Zie, die kostbare kleederen hebben en in over-
vloed leven, wonen in de paleizen der koningen. 26. Maar wat zijt
gij gaan zien? Een profeet? Ja, zeg Ik u, en meer dan een profeet.
27. Hij is het, van wien geschreven staat: Zie, Ik zend mijn bode
voor U uit, die U den weg bereiden zal. 28. Ik zeg u: Er is geen
grooter profeet onder de kinderen der vrouwen, dan Joannes; maar
de kleinste in het rijk Gods is grooter dan hij. 29. En geheel het
volk, dat hem hoorde, en (zelfs) de tollenaars hebben Gods wil ver-
vuld door het doopsel van Joannes te ontvangen. 30. Maar de Fari-
zeën en de wetgeleerden hebben Gods raadsbesluit ten hunnen op-
zichte veracht door zijn doopsel niet te ontvangen. 31. Waarmee zal
Ik de menschen van dit geslacht vergelijken en waaraan zijn zij gelijk?
32. Zij zijn gelijk aan kinderen, die op de markt zitten en elkander
toeroepen en zeggen: Wij hebben voor u op de fluit gespeeld, en gij
hebt niet gedanst; wij hebben een klaaglied gezongen, en gij hebt niet
geweend. 33. Want Joannes de Dooper kwam, at geen brood en
dronk geen wijn, en gij zegt: Hij is van den boozen geest bezeten!
34. De Menschenzoon kwam, at en dronk, en gij zegt: Zie, Hij is een
gulzigaard en wijndrinker, een vriend van tollenaars en zondaars!
35. Maar de wijsheid wordt gerechtvaardigd door al haar kinderen.

---

3. De vraag van Joannes den Dooper, 7, 18—35; vgl. Mt. 11, 2—19.

18—35. — In deze pericope stemt Lc. in hoofdzaak met Mt. overeen. Het verhaal van de zending der Joannes-leerlingen verhaalt Lc. iets uitvoeriger (v. 18—21). Bovendien spreekt hij uitdrukkelijk van twee leerlingen (v. 18) en vermeldt hij het feit, dat Jezus juist op dat oogenblik

36. Een der Farizeën verzocht Hem eens bij zich ten eten. Hij ging het huis van den Farizeër binnen en ging aan tafel aanliggen.

---

bezig was, wonderbare genezingen te doen (v. 21). In plaats van Mt. 11, 12—15, waar gesproken wordt over degenen, die het rijk der hemelen bemachtigen, heeft Lc. een beschouwing over de gevolgen van Joannes' prediking (v. 29 vlg.). De spreuk, waarmede de pericope eindigt, heeft Lc. eenigszins gewijzigd (v. 35).

4. De boetvaardige zondares, 7, 36—50.

In dit verhaal toont Lc. door een voorbeeld aan, dat het gewone volk, al was het niet zoo ijverig in het vervullen der wet, beter gestemd was dan de Farizeën (vgl. v. 29 vlg.). — De groote meerderheid der katholieke exegeten is overtuigd, dat deze zalving onderscheiden is van die, welke door de andere evangelisten verhaald wordt (Mt. 26, 6—13; Mc. 14, 3—9; Joa. 12, 1—8) en welke korten tijd vóór Jezus' dood plaats had. De omstandigheden immers zijn geheel verschillend. Wel is de naam van den gastheer dezelfde, namelijk Simon (vgl. Mc. 14, 3); maar deze naam kwam veel voor in Palestina. Overigens is de persoonlijkheid een geheel andere. Die van Lc. is een Farizeër, terwijl de andere een vriend van Jezus is, die Hem tot het einde toe trouw blijft. De zalving van Lc. heeft plaats in Galilea, ten tijde van Jezus' prediking, terwijl die van de andere evangelisten gebeurde in Bethanië, korten tijd vóór Jezus' dood. Maar wanneer men twee zalvingen moet onderscheiden, is er dan misschien toch sprake van dezelfde vrouw? Vele exegeten zijn inderdaad nog steeds van meening, dat de boetvaardige zondares van Lc. niemand anders is, dan Maria, de zuster van Lazarus, welke Jezus te Bethanië zalfde (Joa. 12, 3). Toch lijkt het veel waarschijnlijker, dat niet alleen de twee zalvingen, maar ook de twee zalvende vrouwen moeten onderscheiden worden. Die van Lc. is een openbare zondares, terwijl de zuster van Lazarus een reine en godminnende ziel is. Lc. zelve spreekt in 10, 38—42 van deze laatste als van een stille en beschouwende vrouw, zonder eenige aanduiding, dat hij daarmede de anonieme zondares van 7, 36—50 bedoelt. Ook de vereenzelviging van de openbare zondares met Maria Magdalena moeten wij afwijzen, want Lc. noemt in het begin van het volgende hoofdstuk (8, 2) onder de vrouwen, die Jezus vergezelden, „Maria Magdalena, uit wie zeven duivels waren uitgegaan". Waarom zou hij den naam der zondares in hfdst. 7 verzwijgen, terwijl hij hem onmiddellijk daarna vermeldt? De vereenzelviging van de zondares met Maria Magdalena is waarschijnlijk te wijten aan beider betrekking tot den boozen geest; de verwisseling van de zondares met Maria, de zuster van Lazarus, werd veroorzaakt door de beide zalvingen; dat Maria Magdalena werd beschouwd als de zuster van Lazarus, vindt zijn verklaring in den naam Maria. — Over de onderscheiding dezer drie vrouwen, zie bij Mt. 27, 56.

36. — De naam van den Farizeër wordt later (v. 40) genoemd. Uit het verdere verhaal blijkt ook, hoe hij ten opzichte van Jezus gestemd was. Hij was niet bepaald vijandig, maar van den anderen kant toonde hij weinig eerbied; waarschijnlijk nam hij een afwachtende houding aan en had hij Jezus juist uitgenoodigd, om Hem beter te leeren kennen.

37. En zie, daar kwam een vrouw, die in de stad als zondares bekend stond. Daar zij vernomen had, dat Hij in het huis van den Farizeër aan tafel was, bracht zij een albasten kruik vol zalfolie mede. 38. Weenend ging zij achter Hem staan bij zijn voeten, begon zijn voeten met tranen te besproeien en droogde ze af met haar hoofdhaar. Dan kuste zij zijn voeten en zalfde ze met olie. 39. Toen de Farizeër, die Hem genoodigd had, dit zag, zeide hij bij zich zelf: Wanneer Deze een profeet was, zou Hij weten, wie en wat voor een vrouw het is, die Hem aanraakt: een zondares! 40. Toen nam Jezus het woord en zeide tot hem: Simon, Ik heb u iets te zeggen. Hij zeide: Spreek,

---

37. — De naam „zondares" heeft hier de beteekenis van „ontuchtige". Als zoodanig stond zij in de stad bekend (vgl. v. 39). Zij was echter geen ontuchtige van beroep (zoo Strack-Billerbeck II, blz. 162); want dan zou zij zeker niet in het gezelschap zijn toegelaten; haar gedrag wijst trouwens op een zekeren welstand en op fijne beschaving. De stad wordt niet genoemd, maar lag zonder twijfel in Galilea. Misschien was het Kapharnaüm. Lc. gebruikt in het geheele verhaal een zekere geheimhouding, alsof hij de bekeerlinge wil ontzien. — De albasten kruik bevatte geen gewone olie, maar zalfolie, welke door toevoeging van kruiden geurig gemaakt was; misschien was het nardus (vgl. Mc. 14, 3; Joa. 12, 3).

38. — Jezus lag op een laag rustbed, de onbedekte voeten achterwaarts uitgestrekt. De vrouw ging aan het voeteinde van het rustbed staan om Jezus' voeten te zalven, maar de tegenwoordigheid van den Meester wekte de herinnering aan haar zonden zóó sterk op, dat zij in tranen uitbarstte, op haar knieën neerviel en Jezus' voeten met haar tranen besproeide. Dit voelde zij als ongepast; en daar zij niets anders had, maakte zij haar hoofdhaar los om Jezus' voeten af te drogen. Dit was een diepe vernedering; want een vrouw mocht niet met loshangend haar in het openbaar verschijnen. In haar ontroering, en overweldigd door liefde en berouw, overwon zij alle menschelijk opzicht en kuste herhaaldelijk (vgl. v. 45) de voeten van den Zaligmaker. Ten slotte ging zij over tot datgene, waarvoor zij eigenlijk gekomen was, en zalfde Jezus' voeten.

39. — De Farizeër was ontevreden, niet over de geldverspilling (vgl. Mt. 26, 8), maar omdat Jezus zich liet aanraken door een zondares. De Farizeën vermeden zorgvuldig den omgang met openbare zondaars (vgl. 5, 30) en zelfs in het algemeen met menschen uit het gewone volk, die zij om hun onwetendheid in wetszaken als zondaars beschouwden. Dat Jezus zich liet aanraken door een vrouw van slechte faam, was voor den Farizeër Simon ongehoord. De eenig mogelijke verklaring was, dat Jezus die vrouw en haar zedelijken toestand niet kende. Daaruit leidde hij echter af, dat zijn gast geen profeet kon zijn; een profeet immers moest meer weten dan een gewoon mensch (vgl. 3 Kon. 13, 20—22; 4 Kon. 5, 20—27).

40. — Jezus nam niet het woord om zijn eigen gedrag te rechtvaardigen, maar om de eer der vrouw te verdedigen. Uit het feit, dat Hij Simon's gedachten kende, kon deze echter afleiden, dat Hij werkelijk een profeet was. Ten teeken, dat Hij een gewichtige mededeeling te doen had, vroeg Jezus

Meester. 41. Een geldschieter had twee schuldenaars; de een was hem vijfhonderd tienlingen schuldig, de ander vijftig. 42. Daar zij niet konden betalen, schold hij het beiden kwijt. Wie van hen zal hem nu het meest beminnen? 43. Simon antwoordde: Ik denk: degene, wien hij het meest heeft kwijtgescholden. Hij zeide hem: Gij hebt juist geoordeeld. 44. Nu keerde Hij zich tot de vrouw en sprak tot Simon: Ziet gij deze vrouw? Ik ben in ùw huis gekomen; gij hebt geen water op mijn voeten gegoten, maar zij heeft mijn voeten met tranen besproeid en met haar haren afgedroogd. 45. Gij hebt Mij geen kus gegeven, maar zij heeft, sinds Ik binnenkwam, niet opgehouden mijn voeten te kussen. 46. Gij hebt mijn hoofd niet met olie gezalfd, maar zij heeft mijn voeten gezalfd met zalfolie. 47. Daarom zeg Ik u: Haar zonden, haar vele zonden zijn haar vergeven, omdat zij veel liefde heeft getoond. Maar wien weinig vergeven wordt, hij

---

eerst aan den gastheer verlof om te spreken, hetgeen Hem werd toegestaan. De verhouding, alhoewel gespannen, bleef uiterlijk hoffelijk.

41—43. — De parabel van de twee schuldenaars bevat deze waarheid: Naarmate aan iemand een grootere schuld wordt kwijtgescholden, zal hij zijn weldoener meer beminnen. Simon gaf dit toe, maar met een zekere aarzeling („ik denk"); hij vermoedde waarschijnlijk, dat hij daardoor zijn eigen vonnis uitsprak.

44—46. — Jezus paste nu de parabel toe: De zondares had veel liefde tegenover Jezus getoond, Simon weinig. Tot in bizonderheden toonde de Zaligmaker aan, hoe de vrouw Simon's tekortkomingen had aangevuld. Simon had Hem zelfs geen water gegeven om zijn voeten te wasschen, wat men toch aan elken gast verschuldigd was; de vrouw had zijn voeten bevochtigd met tranen van liefde en berouw en ze met haar haren afgedroogd. Simon had zijn gast geen kus op het voorhoofd gedrukt ter verwelkoming; de vrouw had herhaaldelijk zijn voeten gekust. Simon had zelfs geen gewone olie gebruikt om Jezus' hoofd te zalven; de vrouw had zijn voeten gezalfd met kostbare zalfolie. Telkens wordt het koude en zelfs onbeleefde gedrag van den gastheer gesteld tegenover de edele fijngevoeligheid en vrijgevigheid der onbekende zondares.

47. — Wie door de twee schuldenaars werden aangeduid, zegt Jezus nu: de zondares en Simon. Daar de toepassing voor de zondares eervol is en voor Simon niet, wordt alleen de eerste uitdrukkelijk genoemd. Dat echter degene, die weinig liefde toont, niemand anders dan Simon is, blijkt uit den samenhang. De tweede toepassing lijkt beter bij de parabel te passen dan de eerste. De beteekenis van de parabel is immers: De maat van liefde beantwoordt aan de grootte van de kwijtgescholden schuld. Daaruit volgt, zooals de tweede toepassing zegt: Aan wien weinig gegeven wordt, hij toont weinig liefde. Simon was geen openbare zondaar en had geen zedeloos leven geleid; in elk geval had hij als Farizeër de overtuiging, dat God hem niet veel te vergeven had. Dit was de reden, waarom hij ook weinig liefde toonde. Wanneer wij dezelfde toepassing maken op de zondares, dan

toont weinig liefde. 48. Toen zeide Hij tot haar: Uw zonden zijn vergeven. 49. De dischgenooten begonnen nu bij zich zelf te zeggen: Wie is Hij, dat Hij zelfs de zonden vergeeft? 50. Maar Hij zeide tot de vrouw: Uw geloof heeft u gered; ga heen in vrede.

---

zou deze luiden: Haar zijn vele zonden vergeven en daarom toont zij veel liefde. De blijken van haar liefde zijn dan het bewijs, dat haar vele zonden vergeven zijn. In dezen zin vatten de Protestanten het eerste deel van het vers dan ook vaak op. De toepassing luidt echter anders: H a a r v e l e z o n d e n z ij n h a a r v e r g e v e n, o m d a t z ij v e e l l i e f d e g e t o o n d h e e f t. De liefde wordt niet voorgesteld als het t e e k e n, maar als de o o r z a a k van de vergiffenis. Al slaat deze toepassing niet zoo direct op de parabel, toch mogen wij van den duidelijken zin der woorden niet afwijken; en nog minder mogen wij (met vele vrijzinnige geleerden) veronderstellen, dat Lc. de oorspronkelijke toepassing veranderd heeft. In het geval der zondares kon de toepassing niet geheel aan de parabel beantwoorden. De schuldenaar van de parabel wist immers, dat de schuldeischer hem vijfhonderd tienlingen had kwijtgescholden, terwijl de zondares n i e t w e t e n k o n, dat haar zonden vergeven waren; dit laatste blijkt trouwens uit Jezus' uitspraak in v. 48. Het bewustzijn van haar vele zonden had de berouwvolle liefde der zondares opgewekt, en deze liefde had haar de vergiffenis verdiend. — W i e is het, die de zonden vergeeft: God of Jezus zelve? De Zaligmaker laat dit in het duister; daar echter de liefdeblijken der vrouw Hem zelve gelden, volgt, dat ook Hij het is, die vergiffenis schenkt.

48. — Uit Jezus' woorden blijkt niet, o p w e l k t ij d s t i p de zonden vergeven werden. Misschien was zij reeds vroeger tot inkeer gekomen, zoodat haar zonden vergeven waren, toen zij Simon's huis betrad. Haar uiterlijke liefdeblijken en Jezus' uitdrukkelijke verzekering, dat haar zonden vergeven zijn, zijn dan als het ware een openbaring van wat zich vroeger in haar ziel afspeelde.

49. — De gasten begrijpen, dat de schuldeischer van de parabel J e z u s z e l v e is. H ij vergeeft de zonden en de dankbare liefde der zondares geldt z ij n p e r s o o n. Evenals de Farizeën in 5, 21, zijn zij over zulk een aanmatiging verontwaardigd.

50. — Wanneer de gasten Jezus' woorden verkeerd hadden opgevat, zou Hij het misverstand hebben opgehelderd. Dit doet Hij echter niet, maar Hij b e v e s t i g t de uitspraak van v. 48. Hier noemt Hij echter het geloof als de oorzaak van de vergiffenis; de liefde der vrouw ging immers gepaard met het geloof, dat Jezus de zonden kon vergeven. Tegenover het koude gedrag van Simon stelt Jezus de liefde der zondares, tegenover het ongeloof der gasten haar diep en innig geloof.

5. Jezus' gevolg, 8, 1—3.

Deze pericope is e i g e n aan Lc. Zij is van belang, omdat zij aantoont, hoe er s c h e i d i n g ontstaat tusschen het volk en Jezus' aanhangers. De leerlingen en de vrouwen, die den Meester voortdurend vergezellen, zijn als de kern van de Kerk, welke later zal gesticht worden. Van nu af houdt Jezus zich meer bezig met de vorming zijner leerlingen, maar Hij gaat tevens voort met het volk te onderrichten.

8. 1. Daarna ging Hij door steden en dorpen rond om te prediken en het rijk Gods aan te kondigen. Hij werd vergezeld door de twaalf, 2. alsook door eenige vrouwen, die van booze geesten en ziekten waren verlost: Maria, bijgenaamd Magdalena, uit wie zeven booze geesten waren uitgegaan, 3. Joanna, de vrouw van Chuza, den hofmeester van Herodes, Susanna en vele andere, die hen met haar vermogen ondersteunden.

---

1. — Lc. heeft reeds enkele plaatsen, waar Jezus predikte, vermeld: Nazareth (4, 16), Kapharnaüm (4, 31) en Naïn (7, 11); van twee andere steden spreekt hij zonder den naam te noemen (5, 12; 7, 37). Nu zegt hij uitdrukkelijk, dat Jezus gewoon was van stad tot stad en van dorp tot dorp te trekken, overal predikend en de blijde tijding van het komende Godsrijk aankondigend. Hij werd vergezeld door de twaalf, wier roeping Lc. in 6, 13—16 verhaalde. Dezen waren niet alleen zijn volgelingen, maar ook zijn mede-arbeiders (vgl. 9, 1—6). Door het heen- en weertrekken werd de band tusschen Jezus en zijn apostelen inniger en kreeg de Zaligmaker meer gelegenheid om zich met hun vorming bezig te houden.

2. — Onder Jezus' gevolg bevonden zich ook vele vrouwen, maar dezen vormden niet een afgesloten groep, zooals de twaalf. Het ligt in den aard der zaak, dat niet altijd dezelfde vrouwen met den Zaligmaker meetrokken. Jezus nam een andere houding tegenover de vrouw aan, dan de Joden. In godsdienstig opzicht immers was deze bij de Joden weinig in tel, terwijl Jezus haar daarentegen in zijn gezelschap opnam en tot medewerking aan de evangelische prediking toeliet. De taak der vrouwen was echter een andere dan die der leerlingen. Zij waren door den Zaligmaker van booze geesten of ziekten verlost, wat haar dankbaarheid verklaarde. Onder deze vrouwen worden er drie met name genoemd. Vooreerst Maria Magdalena, die in de verhalen omtrent Jezus' dood, begrafenis en verrijzenis een groote rol speelt. De bijnaam Magdalena beteekent „afkomstig van Magdala", een stadje op den westelijken oever van het meer Genesareth, tegenwoordig el-Medjdel. Van haar waren zeven booze geesten uitgegaan, wat een buitengewoon ernstig geval van bezetenheid aanduidt (vgl. Mt. 12, 45). Daar Maria Magdalena vaak vereenzelvigd wordt met de zondares van 7, 36—50, wordt zij beschouwd als de groote Boetvaardige, en oudere exegeten vatten haar bezetenheid op als een beeld van haar zondig leven. De physieke bezetenheid kon inderdaad gepaard gaan met afwijkingen op zedelijk gebied; maar dit was niet altijd het geval.

3. — De tweede vrouw was Joanna, welke naam de vrouwelijke vorm is van Joannes. Zij was de vrouw van Chuza, die hofmeester was van Herodes Antipas, d.w.z. opzichter over diens goederen. Deze Chuza wordt soms vereenzelvigd met den koninklijken beambte, wiens zoon de Zaligmaker te Kapharnaüm genas (Joa. 4, 46—54). Susanna is ons verder niet bekend. Deze drie vrouwen en vele andere ondersteunden Jezus en zijn leerlingen met haar vermogen en bewezen zonder twijfel ook andere stoffelijke diensten. Zij zijn de voorloopsters van de kloosterzusters en alle andere vrome vrouwen, die de taak der priesters door haar medewerking verlichten.

4. Toen er eens een groote menigte bijeen was en de menschen uit alle steden naar Hem toekwamen, sprak Hij in een gelijkenis: 5. De zaaier ging uit om zijn zaad te zaaien. En terwijl hij zaaide, viel een deel langs den weg; het werd vertrapt en de vogels des hemels pikten het op. 6. Een ander deel viel op de rots; even kwam het op, maar verdorde, omdat het geen vocht had. 7. Een ander deel viel tusschen de doornen; de doornen schoten mede op en verstikten het. 8. Een ander deel viel in de goede aarde; het schoot op en bracht honderdvoudige vrucht voort. Na deze woorden riep Hij uit: Wie ooren heeft om te hooren, hij hoore! 9. Zijn leerlingen vroegen Hem, wat die parabel beteekende. 10. En Hij zeide: U is het gegeven, de geheimen van het rijk Gods te kennen, maar tot de overigen (wordt) in parabels (gesproken), opdat zij zouden zien en niet inzien, zouden hooren en niet verstaan. 11. Dit is de zin van de gelijkenis: Het zaad is het woord van God. 12. Die langs den weg (zijn gezaaid), zijn degenen, die hebben toegehoord; maar dan komt de duivel en neemt het weg uit hun hart, opdat zij niet zouden gelooven en gered worden. 13. Die op de rots (gezaaid zijn), zijn degenen, die het woord met vreugde aannemen, zoodra zij het hooren, maar zij hebben geen wortel geschoten; zij gelooven een tijdlang, maar ten tijde der beproeving vallen zij af. 14. Wat tusschen de doornen gevallen is, zijn degenen, die wel hebben geluisterd, maar die heengaan en zich door de zorgen, den rijkdom en de genoegens van het leven laten verstikken en niet tot rijpheid komen. 15. Maar wat in de goede aarde (gezaaid is), zijn degenen, die met een edel en goed hart het woord hooren, het bewaren en vruchten voortbrengen met standvastigheid. 16. Niemand steekt een lamp aan om ze onder een vaas te verbergen of onder een bed te zetten; maar hij plaatst ze op een kandelaar, opdat wie binnenkomen, het licht kunnen zien. 17. Want niets is verborgen, of het zal worden geopenbaard; en niets is geheim, of het wordt bekend en komt aan het licht. 18. Let er dus op, hoe gij luistert! Want wie heeft, hem zal gegeven worden; en wie niet heeft, hem zal ook nog ontnomen worden, wat hij meent te bezitten.

---

6. De parabel van den zaaier, 8, 4—18; vgl. Mt. 13, 1—23; 5, 15; 10, 26; 25, 29; Mc. 4, 1—25.

4—18. — In tegenstelling met Mt. en Mc. heeft Lc. slechts één parabel: *die van den zaaier*. Verder geeft hij de leer over het doel der parabels, de verklaring van de parabel van den zaaier en ten slotte de aanwijzingen omtrent het gebruik der parabels. Lc. volgt daarbij den tekst van Mc., welken hij echter verkort; de wijze van voorstelling verliest daardoor veel van haar levendigheid.

19. Toen kwamen zijn moeder en broeders naar Hem toe, maar wegens de menigte konden zij Hem niet bereiken. 20. Men boodschapte Hem: Uw moeder en broeders staan buiten en willen U zien. 21. Maar Hij antwoordde hun: Mijn moeder en broeders zijn degenen, die het woord Gods hooren en het in beoefening brengen.

22. Op zekeren dag ging Hij met zijn leerlingen in een boot en zeide tot hen: Laten wij oversteken naar den anderen oever van het meer. Zij staken van wal, 23. maar tijdens de vaart sliep Hij in. Toen stortte zich een stormwind op het meer; zij kregen water binnen en liepen gevaar. 24. Zij snelden toe en wekten Hem met de woorden: Meester, Meester, wij zijn verloren! Toen stond Hij op en bedreigde den wind en den storm; zij bedaarden en er ontstond stilte. 25. Maar Hij zeide tot hen: Waar is uw geloof? Met angstige verbazing zeiden zij tot elkander: Wie is Hij toch, dat Hij zelfs aan de winden en de golven bevelen geeft en dat zij Hem gehoorzamen?

26. Zij landden in het gebied der Gerasenen, dat tegenover Galilea ligt. 27. Zoodra Hij aan wal was gestapt, kwam Hem een man uit de stad tegemoet, die door booze geesten was bezeten. Sinds lang droeg hij geen kleederen meer en woonde hij niet meer in een huis, maar in de grafspelonken. 28. Toen hij Jezus zag, viel hij gillend voor Hem neer en schreeuwde: Wat hebt Gij met ons te maken, Jezus, Zoon van den allerhoogsten God? Ik smeek U, kwel mij niet!

---

7. Jezus' ware verwanten, 8, 19—21; vgl. Mt. 12, 46—50; Mc. 3, 31—35.

19—21. — Lc. heeft weer een korteren tekst; speciaal heeft hij datgene weggelaten, wat ongunstig leek voor Jezus' verwanten. Het woord van den Zaligmaker heeft hij eenigszins gewijzigd, zoodat het slaat op de voorafgaande parabel; hij spreekt niet van degenen, die den wil Gods vervullen (Mt., Mc.), maar van hen, die het woord Gods hooren en het in beoefening brengen.

8. De bedaring van den storm, 8, 22—25; vgl. Mt. 8, 23—27; Mc. 4, 35—41.

22—25. — Het verhaal van Mc. verliest bij Lc. weer veel van zijn aanschouwelijkheid. Zoo zegt Lc. niet, dat zij 's avonds laat afvoeren, dat ook andere booten van wal staken, dat Jezus aan den achtersteven op het kussen lag. Ook de beschrijving van den storm, van het gedrag der leerlingen en van Jezus' optreden tegen de levenlooze elementen is niet zoo levendig als bij Mc.

9. De bezetene in het land der Gerasenen, 8, 26—39; vgl. Mt. 8, 28—34; Mc. 5, 1—20.

26—39. — Lc. volgt het verhaal van Mc., maar met de gewone wijzigingen. — Voor zijn lezers, die de geographie van Palestina niet zoo goed kenden, zegt hij, dat het land der Gerasenen tegenover Galilea ligt. De beschrijving van den bezetene is niet zoo indrukwekkend als bij Mc., maar zij is ordelijker. Lc. maakt onderscheid tusschen zijn gewonen toestand

29. Want Hij had den onreinen geest geboden, van den man uit te gaan. Dikwijls immers had hij zich van hem meester gemaakt; dan had men hem met ketens en voetboeien gebonden, maar hij had de boeien verbroken en was door den boozen geest naar de eenzame plaatsen gejaagd. 30. Jezus nu vroeg hem: Hoe is uw naam? Hij zeide: Legioen. Want vele booze geesten waren in hem gevaren. 31. Zij smeekten Hem, dat Hij hun niet zou bevelen, naar den afgrond te gaan. 32. Nu liep daar op het gebergte een groote kudde zwijnen te grazen; zij verzochten Hem, dat Hij hun zou toestaan, in die zwijnen te varen. Hij stond het hun toe. 33. Toen gingen de booze geesten uit van den man en voeren in de zwijnen; en de kudde stortte zich van de steilte af in het meer en verdronk. 34. Toen de herders zagen, wat er gebeurde, vluchtten zij en vertelden het in de stad en op de velden. 35. Men liep uit om te zien, wat er gebeurd was. Toen zij nu bij Jezus kwamen en den man, uit wien de booze geesten waren uitgegaan, gekleed en goed bij zijn verstand aan Jezus' voeten vonden zitten, werden zij bevreesd. 36. Degenen, die ooggetuigen geweest waren, verhaalden hun nu, hoe de bezetene verlost was. 37. Toen bad Hem de heele bevolking van het gebied der Gerasenen, dat Hij van hen zou weggaan; want een ontzettende angst greep hen aan. Nu ging Hij weer in de boot om terug te keeren; 38. de man, uit wien de booze geesten waren uitgegaan, vroeg Hem, om bij Hem te mogen blijven. Maar Hij zond hem weg met de woorden: 39. Ga naar huis en verhaal alles, wat God voor u gedaan heeft. Hij ging heen en vertelde door heel de stad, wat Jezus voor hem gedaan had.

(v. 27) en zijn aanvallen van razernij (v. 29). Hij vermeldt ook, dat de man sinds lang geen kleederen droeg (wat uit Mc. eerst later blijkt), om v. 35 voor te bereiden. Eigen aan Lc. is de mededeeling, dat de booze geest, na de ketenen verbroken te hebben, den man naar de eenzame plaatsen joeg (v. 29); de woestijn is immers de plaats, waar de duivel zich thuis voelt (vgl. 11, 24; Tob. 8, 3). De duivel bidt, dat Jezus hem niet in den afgrond doet neerdalen (v. 31); de afgrond is in het O.T. de diepte der zee (Gen. 1, 2; 7, 11; Job 28, 14) of der aarde (Ps. 70, 20). In het N.T. duidt dit woord de onderwereld aan als verblijfplaats der dooden (Rom. 10, 7) of der booze geesten (Openb. 9, 1. 2. 11; 11, 7; 17, 8; 20, 1. 3). Ten slotte verhaalde de bezetene zijn genezing door heel de stad (v. 39); Lc. vermeldt niet de Dekapolis (Mc.), omdat zijn lezers de beteekenis van dien term niet kenden.

10. Het dochtertje van Jaïrus en de vrouw, die aan bloedvloeiing leed, 8, 40—56; vgl. Mt. 9, 18—26; Mc. 5, 21—43.

40—56. — Wij vinden het verhaal van Mc. hier weer in verkorten en gestyleerden vorm. — Dat het dochtertje het eenige kind van Jaïrus was, verhaalt alleen Lc. (v. 42); deze omstandigheid vindt de evangelist

40. Bij Jezus' terugkeer kwam de menigte Hem begroeten; want allen stonden Hem op te wachten. 41. En zie, daar naderde een man, die Jaïrus heette en overste van de synagoge was. Hij viel voor Jezus' voeten neer en bad Hem, mee naar zijn huis te komen; 42. want hij had een eenige dochter van ongeveer twaalf jaar, die op sterven lag. Terwijl Hij meeging, drong de menigte tegen Hem op. 43. Daar was nu een vrouw, die twaalf jaar lang aan bloedvloeiing leed en heel haar vermogen aan geneesheeren had uitgegeven, maar door niemand kon genezen worden. 44. Zij trad achter Hem aan en raakte den kwast van zijn kleed aan; en onmiddellijk hield haar bloedvloeiing op. 45. Jezus zeide: Wie heeft Mij aangeraakt? Allen ontkenden het en Petrus sprak: Meester, de menigte omringt U en dringt tegen U aan. 46. Maar Jezus zeide: Iemand heeft Mij aangeraakt; want Ik heb een kracht van Mij voelen uitgaan. 47. Toen de vrouw zag, dat zij ontdekt was, trad zij bevend naderbij, viel Hem te voet en verhaalde voor heel het volk, waarom zij Hem had aangeraakt en hoe zij aanstonds genezen was. 48. En Hij zeide haar: Dochter, uw geloof heeft u gered; ga in vrede! 49. Terwijl Hij nog sprak, kwam er iemand van den overste der synagoge en zeide tot dezen: Uw dochter is gestorven; val den Meester niet langer lastig. 50. Jezus hoorde het en sprak hem aan: Vrees niet, maar geloof; en zij zal gered worden. 51. Toen Hij bij het huis kwam, liet Hij niemand met zich binnengaan dan Petrus, Joannes en Jacobus met den vader en de moeder van het meisje. 52. Allen weenden en jammerden over haar. Maar Hij zeide: Weent niet, want zij is niet dood, maar slaapt. 53. Men lachte Hem uit, daar zij van haar dood overtuigd waren. 54. Hij nam haar nu bij de hand en riep luid: Meisje, sta op! 55. En haar geest keerde terug en oogenblikkelijk stond zij op; en Hij beval, dat men haar te eten zou geven. 56. Haar ouders waren buiten zich zelf van verbazing, maar Hij gebood hun, het gebeurde aan niemand te vertellen.

---

bizonder roerend (vgl. 7, 12; 9, 38). Terwijl Mc. den ouderdom van het kind eerst nà de opwekking vermeldt, deelt Lc. deze bizonderheid reeds aanstonds mee (v. 42); blijkbaar wil hij wijzen op de merkwaardige overeenstemming tusschen den leeftijd van het kind en den duur van de ziekte der vrouw. Dat de vrouw door de behandeling der geneesheeren nog zieker was geworden (Mc.), laat hij weg, waarschijnlijk uit achting voor zijn ambtgenooten (v. 43). Als woordvoerder wordt in v. 45 Petrus genoemd, terwijl Mc. in het algemeen spreekt van de leerlingen. Het slot van het verhaal heeft Lc. sterk verkort; hij vermeldt niet de weenende en luid jammerende menigte, welke door Jezus naar buiten werd gedreven, zoodat men, zonder het verhaal van Mc., tot het besluit zou kunnen komen, dat de drie leerlingen en de ouders Jezus uitlachten (v. 53).

9\. 1. Nadat Hij de twaalf bijeengeroepen had, gaf Hij hun macht en gezag over alle booze geesten en om de zieken te genezen, 2. en Hij zond hen uit om het rijk Gods te prediken en genezingen te verrichten. 3. En Hij zeide hun: Neemt niets mee op den weg: geen stok, geen reiszak, geen brood en geen geld; ook geen twee onderkleederen moogt gij hebben. 4. En in welk huis gij ook uw intrek neemt, blijft daar, totdat gij afreist. 5. En wanneer men u niet ontvangt, verlaat die stad en schudt zelfs het stof van uw voeten als een getuigenis tegen hen. 6. Toen gingen zij heen en trokken van dorp tot dorp, terwijl zij overal het Evangelie predikten en zieken genazen.

V. Vorming en zending der apostelen, 9, 1—50.

In navolging van Mc. beschrijft Lc. in de nu volgende periode, hoe Jezus zich speciaal bezig houdt met zijn apostelen. Hij zendt hen voor de eerste maal uit om te prediken en geeft hun daarbij vermaningen, hoe zij zich te gedragen hebben. Bij het wonder der broodvermenigvuldiging gebruikt Hij hen als zijn medehelpers. Terwijl de vreemdste geruchten omtrent Jezus in omloop zijn, belijdt Petrus in naam van alle leerlingen zijn geloof in Jezus' messiaansche waardigheid. Jezus tracht dit geloof te verdiepen door hun zijn toekomstig lijden en sterven te openbaren, maar zij verstaan deze voorspelling niet. De Zaligmaker legt echter steeds sterker den nadruk op de noodzakelijkheid van het lijden, ook voor zijn volgelingen. Zijn verheerlijking op den berg en zijn geweldige wondermacht moeten hen sterken tegen de ergernis, waaraan zij bij zijn lijden en dood zullen blootstaan.

1. De zending der apostelen, 9, 1—6; vgl. Mt. 10, 1. 5—14; Mc. 6, 7—13.

1—6. — Lc. volgt weer hoofdzakelijk den tekst van Mc. Hij sluit zich echter in enkele punten bij Mt. aan. Zoo vermeldt hij, dat Jezus aan de apostelen niet alleen macht gaf over de booze geesten, maar ook om zieken te genezen (v. 1). Ook de prediking van het rijk Gods (v. 2) en het verbod van den stok (v. 3) heeft Lc. met Mt. gemeen.

Terwijl Lc. tot nu toe Mc. nagenoeg op den voet volgde, laat hij thans verschillende verhalen weg. De redenen zijn met meerdere of mindere waarschijnlijkheid te gissen. Hij gaat stilzwijgend voorbij: 1. Het bezoek van Jezus aan Nazareth (Mc. 6, 1—6), omdat hij dit reeds vermeldde (4, 16—30); 2. den dood van Joannes den Dooper (Mc. 6, 17—29), omdat deze voor zijn niet-Joodsche lezers van weinig belang was; 3. de wandeling van Jezus over het meer (Mc. 6, 45—52), omdat hij reeds een natuurwonder verhaald had, nl. de bedaring van den storm (8, 22—25); 4. de wonderen in het land Genesareth en omstreken (Mc. 6, 53—56), omdat daarin geen speciale wonderen vermeld worden; 5. den redetwist over de wettelijke en zedelijke reinheid (Mc. 7, 1—23), omdat zijn lezers omtrent de Joodsche opvattingen onkundig waren; 6. het verhaal der Kananeesche vrouw (Mc. 7, 24—30), omdat dit voor zijn niet-Joodsche lezers pijnlijk kon schijnen; 7. de genezing van een doofstomme (Mc. 7, 31—37), omdat de wijze, waarop Jezus dit wonder deed, zijn lezers vreemd moest voorkomen; 8. de tweede

7. Herodes, de viervorst, vernam al het gebeurde en wist niet, wat
hij er van denken moest. Want sommigen zeiden: Joannes is van de
dooden opgestaan; 8. anderen: Elias is verschenen; weer anderen:
Een van de oude profeten is verrezen. 9. Herodes echter zeide: Ik
heb Joannes toch onthoofd; maar wie is Deze dan, over wien ik zoo
groote dingen hoor? En hij zocht een gelegenheid om Hem te zien.
10. Bij hun terugkeer verhaalden de apostelen Hem alles, wat zij
gedaan hadden. Hij nam hen met zich mee en trok zich terug in de
richting van een stad, die Bethsaida heette. 11. Maar het volk ver-
nam het en ging Hem achterna. Hij ontving hen, sprak hun over het
rijk Gods en genas degenen, die genezing noodig hadden. 12. Maar
toen de dag begon te dalen, kwamen de twaalf naar Hem toe en zei-
den: Laat de menigte gaan; dan kunnen zij naar de omliggende dorpen
en gehuchten gaan, om onderkomen en voedsel te vinden; want wij
zijn hier in een verlaten streek. 13. Hij zeide hun: Geeft gij zelf
hun te eten. Zij antwoordden: Wij hebben slechts vijf brooden en twee

---

broodvermenigvuldiging (Mc. 8, 1—10), omdat hij de eerste verhaalt (9, 10—17); 9. de waarschuwing tegen het zuurdeeg van de Farizeën en van Herodes (vgl. echter Lc. 12, 1), om dezelfde reden als bij no. 5; 10. de genezing van den blinde te Bethsaida (Mc. 8, 22—26), om dezelfde reden als bij no. 7; 11. de vraag omtrent Elias (Mc. 9, 9—12), om dezelfde reden als bij no. 5.

2. Meening van Herodes over Jezus, 9, 7—9; vgl. Mt. 14, 1 vlg.; Mc. 6, 14—16.

7—9. — De verschillende meeningen, welke volgens Lc. aan Herodes' hof omtrent Jezus heerschten, stemmen overeen met die, welk Mc. aangeeft. Alleen de meening van den *viervorst zelf* wijkt eenigszins af. Terwijl Mc. (ook Mt.) Herodes laat zeggen: „Het is Joannes, dien ik onthoofd heb; hij is verrezen", schijnt hij volgens Lc. juist van het tegenovergestelde gevoelen te zijn. Deze schijnbare *tegenspraak* kunnen wij oplossen door de veronderstelling, dat Herodes omtrent Jezus' persoonlijkheid twijfelde, zooals Lc. in v. 7 zegt: Hij wist niet, wat hij er van denken moest. Hij helde over tot de meening, dat Jezus niemand anders was dan Joannes, maar trachtte zich dit uit het hoofd te praten door de gedachte, dat hij Joannes had laten onthoofden. Herodes was allerminst geneigd om in een verrijzenis van Joannes te gelooven, maar toch liet zijn bijgeloovige vrees hem geen rust. Daarom wilde hij zich zekerheid verschaffen en zocht hij een gelegenheid om Jezus persoonlijk te ontmoeten; dit verlangen zou vervuld worden bij het einde van Jezus' leven (23, 8—12).

3. De broodvermenigvuldiging te Bethsaida, 9, 10—17; vgl. Mt. 14, 13—21; Mc. 6, 30—44.

10—17. — Ook in dit verhaal gaat Lc. de bizonderheden, welke dat van Mc. tot een zeer levendig tooneel maken, stilzwijgend voorbij. Het eenige nieuwe gegeven van Lc. is, dat de plaats van de broodvermenigvuldiging lag *in de richting van Bethsaida*.

visschen; of zouden wij zelf voor al die menschen voedsel moeten gaan koopen? 14. Want er waren ongeveer vijf duizend mannen. Maar Hij zeide tot zijn leerlingen: Laat hen in groepen van vijftig gaan zitten. 15. Zij deden het en lieten allen plaats nemen. 16. Toen nam Hij de vijf brooden en de twee visschen, sloeg de oogen ten hemel, sprak er den zegen over uit, brak ze en gaf ze aan de leerlingen, om ze aan de menigte aan te bieden. 17. Allen aten en werden verzadigd. Zij verzamelden het overschot: twaalf korven met brokken.

18. Toen Hij eens in de eenzaamheid aan het bidden was, terwijl zijn leerlingen bij Hem waren, stelde Hij hun de vraag: Wie zegt het volk, dat Ik ben? 19. Zij antwoordden: Joannes de Dooper; anderen: Elias; weer anderen: Een van de oude profeten is verrezen. 20. Hij zeide hun: Maar gij, wie zegt gij, dat Ik ben? Petrus antwoordde: De Christus van God. 21. En Hij verbood hun ten strengste, dit aan iemand te zeggen. 22. Hij voegde er aan toe: De Menschenzoon zal veel moeten lijden en verworpen worden door de oudsten en opperpriesters en schriftgeleerden; Hij zal gedood worden en op den derden dag verrijzen. 23. Toen zeide Hij tot allen: Wanneer iemand mijn volgeling wil zijn, dan moet hij zich zelf verloochenen, zijn kruis dagelijks opnemen en Mij volgen. 24. Want wie zijn leven wil redden, zal het verliezen; maar wie zijn leven verliest om Mijnentwil, zal het redden. 25. Want wat baat het den mensch, zoo hij de heele wereld wint, maar zich zelf verliest of schade berokkent? 26. Want wie zich schaamt over Mij en over mijn woorden, over hem zal zich ook de Menschenzoon schamen, wanneer Hij in zijn heerlijkheid komt en in die van zijn Vader en van de heilige engelen. 27. Voorwaar, Ik zeg u: Onder de hier aanwezigen zijn er, die den dood niet zullen smaken, voordat zij het rijk Gods hebben gezien.

---

4. De belijdenis van Petrus, de eerste lijdensprofetie en de navolging van Jezus, 9, 18—27; vgl. Mt. 16, 13—28; Mc. 8, 27—9, 1.

18—21. — Lc. noemt niet de plaats, waar Jezus zich bevond (bij Cesarea Philippi), maar hij teekent de omstandigheden: Jezus is in de eenzaamheid aan het bidden (vgl. 6, 12); de apostelen zijn in de nabijheid, en aan hen alleen voorspelt Hij voor de eerste maal zijn lijden en dood; het volk, dat op verderen afstand verwijlt, komt dan naderbij en ontvangt met de apostelen de vermaningen omtrent de navolging van Jezus.

22. — De lijdensprofetie stemt bijna woordelijk met die van Mc. overeen, maar Lc. laat het protest van Petrus en Jezus' berisping (Mc. 8, 32 vlg.) weg, omdat hij den apostel wil sparen.

23—27. — De spreuken over Jezus' navolging stemmen bij de drie synoptici nagenoeg overeen. Lc. zegt echter, dat men dagelijks zijn kruis moet opnemen (v. 23), zoodat het kruis-dragen duidelijker als een beeld van de dagelijksche offers wordt voorgesteld. Dat de mensch niets heeft om in

28. Ongeveer acht dagen na deze toespraak nam Hij Petrus, Joan-
nes en Jacobus met zich mede en besteeg den berg om te bidden.
29. En terwijl Hij bad, veranderde het uitzicht van zijn gelaat, en
zijn kleed werd schitterend wit. 30. En zie, twee mannen onderhiel-
den zich met Hem; het waren Moses en Elias, 31. die in heerlijkheid
waren verschenen en zijn dood bespraken, welken Hij in Jerusalem
zou ondergaan. 32. Petrus en zijn gezellen nu waren door den slaap
overmand; maar bij hun ontwaken zagen zij zijn heerlijkheid en de

---

ruil te geven voor zijn leven (Mc. 8, 37), laat hij weg. In v. 26 spreekt hij niet van „dit overspelig en zondig geslacht" (Mc. 8, 38), omdat hij Jezus' spreuk op *alle* menschen wil toepassen, niet alleen op Jezus' volksgenooten.

5. Jezus' verheerlijking, 9, 28—36; vgl. Mt. 17, 1—9; Mc. 9, 1—8.

28. — In plaats van „zes dagen daarna" (Mt., Mc.) heeft Lc. een vagere tijdsbepaling „*ongeveer acht dagen*". Daar hij gewoonlijk zulke chronologische gegevens verwaarloost, wil hij ook hier niet al te nauwkeurig preciseeren. Zijn spreekwijze staat gelijk met „ongeveer een week". — In plaats van „een hoogen berg" (Mt., Mc.) vermeldt Lc. zonder meer „*den berg*", d.w.z. die uit de evangelische traditie reeds aan de lezers bekend was.

29. — Lc. is veel *soberder* in de beschrijving van hetgeen er op den berg gebeurde. Hij spreekt niet van een „metamorphose" (Mt., Mc.), omdat de heidenen omtrent zulke gedaanteveranderingen geheel andere ideeën hadden (vgl. bijv. de metamorphosen van Ovidius). — Lc. is weer de eenige, die spreekt van Jezus' *bidden*. Men zou zelfs kunnen denken, dat het uitzicht van zijn gelaat enkel veranderde tengevolge van zijn innigen omgang met God, zooals dat ook bij Heiligen plaats heeft. Dat zijn kleed schitterend wit werd, duidt echter op een goddelijken glans, welke van Jezus uitstraalde (Mt., Mc.).

31. — Dit vers is *eigen* aan Lc. — Ook Moses en Elias zijn met een bovennatuurlijken glans omgeven; want het zijn hemelsche verschijningen. Lc. weet tevens uit een persoonlijke bron, waarover Moses en Elias met Jezus spraken: *over zijn toekomstigen dood in Jerusalem*. De bewering, dat dit onderwerp niet paste bij de glorievolle verschijning en daarom niet historisch kan zijn, houdt geen rekening met de lijdensprofetie, welke aan de gedaanteverandering voorafgaat (v. 22). Deze laatste had juist ten doel, de drie leerlingen tegen de ergernis van Jezus' lijden en dood te sterken. Moses en Elias kwamen trouwens niet om Jezus te troosten, zooals de engel in Gethsemani, maar om getuigenis af te leggen voor den Messias, die moest lijden en sterven.

32. — Ook dit vers is *eigen* aan Lc. — Uit het feit, dat de leerlingen *sliepen*, leiden wij af, dat zij het begin van de verschijning niet gezien hadden. Er volgt echter niet uit, dat de verschijning 's nachts plaats had; want de uitdrukkelijke vermelding van het slapen der leerlingen wijst er op, dat het dag was. Het is immers best mogelijk, dat de leerlingen tijdens Jezus' gebed in slaap vielen. Ook de wolk en de schaduw, welke zij wierp (v. 34), waren bij het daglicht zonder twijfel meer indrukwekkend. — Er bestaat een merkwaardige *overeenkomst* tusschen dit tooneel en dat van Gethsemani: Dezelfde drie leerlingen zouden ook in den hof slapen, terwijl Jezus

twee mannen, die bij Hem stonden. 33. Toen zij van Hem weg wilden gaan, sprak Petrus tot Jezus: Meester, het is goed, dat wij hier zijn; laat ons drie tenten opslaan, één voor U, één voor Moses en één voor Elias. Want hij wist niet, wat hij zeide. 34. Terwijl hij nog sprak, kwam er een wolk, die hen overschaduwde; en zij (de leerlingen) werden bang, toen zij de wolk binnengingen. 35. En een stem klonk uit de wolk: Deze is mijn uitverkoren Zoon; luistert naar Hem. 36. En terwijl de stem zich deed hooren, bevond Jezus zich alleen. Zij bewaarden het stilzwijgen en vertelden in dien tijd aan niemand, wat zij gezien hadden.

---

bad; beide malen was het ook een hemelsche verschijning, welke zich bij Jezus voegde. Maar welk verschil tusschen den verheerlijkten Zaligmaker op den berg en den grooten Lijder van Gethsemani!

33. — De bemerking, dat Moses en Elias w i l d e n h e e n g a a n, schijnt er op te duiden, dat Petrus met zijn voorstel de bedoeling had om hen te doen blijven.

34. — Sommigen meenen, dat het de drie l e e r l i n g e n zijn, die door de wolk werden omgeven, en dat zij daarom bevreesd werden. Het zijn echter de d r i e v e r h e e r l i j k t e g e d a a n t e n, die de wolk binnengingen; deze vervangt immers de tenten, waarover Petrus sprak. De leerlingen werden bang, omdat zij meenden, dat Jezus en de beide profeten van hen werden weggenomen. Dit was ten deele waar; want de wolk kwam niet alleen als een uiterlijke openbaring van Gods tegenwoordigheid om getuigenis voor Jezus af te leggen, maar tevens om Moses en Elias weg te voeren. Terwijl nu de verheerlijkte personen door de wolk omgeven werden, viel haar schaduw op de leerlingen.

35. — Mt. en Mc. hebben, zoowel bij Jezus' doop in den Jordaan als bij zijn verheerlijking op den berg, de uitdrukking „mijn beminde Zoon", waardoor Jezus wordt aangeduid als de ééngeboren Zoon des Vaders (zie bij Mt. 3, 17). Dezelfde lezing vinden wij ook bij Lc. in het verhaal van Jezus' doop (3, 22). Hier echter is de tekst onzeker. Vele handschriften hebben „mijn u i t v e r k o r e n Zoon", welke lezing waarschijnlijker is, omdat de andere (mijn b e m i n d e Zoon) wegens haar overeenstemming met Mt. en Mc. verdacht lijkt. Door het woord „uitverkoren" (vgl. 23, 35) wordt minder de nadruk gelegd op Jezus' goddelijk Zoonschap; het duidt veeleer zijn messiaansche waardigheid aan. In het boek der parabels van Henoch wordt de Messias nu eens de Menschenzoon, dan weer de Uitverkorene genoemd (bijv. 39, 6; 45, 3 enz.). De vervanging van „bemind" door „uitverkoren" wil echter volstrekt niet zeggen, dat Lc. het eerste woord te sterk vond. Hij heeft het immers in het verhaal van Jezus' doop opgenomen, en geen synopticus heeft zoo krachtig den nadruk gelegd op de bovennatuurlijke geboorte van den Zaligmaker, als juist Lc.

36. — Lc. geeft te verstaan, dat de verschijning p l o t s e l i n g eindigde. Nauwelijks had de stem geklonken, of Jezus stond weer in zijn gewone gedaante voor de leerlingen. Jezus' bevel om over het gebeurde te zwijgen tot na de verrijzenis (Mt., Mc.) wordt niet vermeld; wel het feit, dat de leerlingen i n d i e n t i j d (d.w.z. tijdens Jezus' leven) erover zwegen.

37. Toen zij den volgenden dag van den berg afdaalden, kwam een groote menigte Hem tegemoet. 38. En zie, een man uit de menigte riep: Meester, ik bid U, werp een blik op mijn zoon, want hij is mijn eenige. 39. Soms grijpt een geest hem aan, en plotseling gilt hij het uit; dan doet hij hem stuiptrekken, dat het schuim hem op den mond komt; en als hij hem geheel uitgeput heeft, verlaat hij hem ternauwernood. 40. Ik heb uw leerlingen gevraagd, hem uit te drijven, maar zij konden het niet. 41. Jezus antwoordde: O ongeloovig en boos geslacht, hoelang nog zal Ik bij u zijn en u verdragen? Breng uw zoon hier! 42. Maar terwijl hij naderde, wierp de booze geest hem tegen den grond en deed hem stuiptrekken. Jezus echter bedreigde den

---

6. De genezing van den bezeten knaap, 9, 37—43 a; vgl. Mt. 17, 14—18; Mc. 9, 13—26.

Nog meer dan gewoonlijk heeft Lc. hier het verhaal van Mc. verkort. Hij heeft echter enkele nieuwe bemerkingen.

37. — De tijdsbepaling „den volgenden dag" wordt weer beschouwd als een bewijs, dat de gedaanteverandering 's nachts plaats had. Men zou dan echter eerder verwachten: toen het dag geworden was. Wanneer Lc. zegt, dat zij den volgenden dag van den berg afdaalden, dan bedoelt hij daarmee, dat de verschijning vóór het einde van den voorafgaanden dag plaats had, d.w.z. vóór zonsondergang. Sommige copisten, die uit het slapen der leerlingen (v. 32) een nachtelijke verschijning aannamen, hebben daarom ook den tekst gewijzigd en laten Jezus en de leerlingen „in den loop van den dag" van den berg afdalen.

38—39. — In plaats van de levendige beschrijving van Mc. (de twist tusschen leerlingen en schriftgeleerden, het levendige gesprek van Jezus met den vader) laat Lc. den vader een korte uiteenzetting geven van den stand van zaken. Hij vraagt Jezus, een blik te werpen op zijn zoon; want deze ziet er zóó ellendig uit, dat de Zaligmaker zeker tot medelijden zal bewogen worden. Een tweede motief, waardoor hij Jezus' medelijden wil opwekken, geeft hij aan door de woorden: want hij is mijn eenige. Wij hebben reeds erop gewezen, dat Lc. deze bizonderheid meermalen vermeldt (7, 12; 8, 42). — De beschrijving van de ziekteverschijnselen is bij Mc. veel uitvoeriger. Deze evangelist geeft eerst een korte samenvatting der symptomen (v. 17); vervolgens verhaalt hij, hoe de knaap onder Jezus' oogen een crisis doormaakt (v. 19), naar aanleiding waarvan de vader een uitvoeriger relaas doet (v. 20 vlg.); ten slotte geeft hij de genezing met de laatste begeleidende verschijnselen. Terwijl Mc. verhaalt als een ooggetuige, die op populaire wijze verslag geeft, vat de geneesheer Lc. de ziekteverschijnselen kort samen op meer wetenschappelijke wijze. De moderne wetenschap kent immers drie phasen in de aanvallen der epilepsie. Vooreerst valt de zieke onder het uitstooten van een gil op den grond; vervolgens komen de stuiptrekkingen, waarbij hem het schuim uit den mond loopt; ten slotte blijft hij zonder beweging en als verstard liggen.

42. — De laatste crisis en de genezing zijn weer veel korter beschreven dan bij Mc., maar Lc. alleen heeft de roerende bizonderheid, dat Jezus den knaap

onreinen geest, genas den knaap en gaf hem aan zijn vader terug.
43. Allen waren vol ontzetting voor de grootheid Gods.

Maar terwijl allen in bewondering waren over alles, wat Hij deed, sprak Hij tot zijn leerlingen: 44. Laat deze dingen goed in uw ooren binnendringen; want de Menschenzoon zal overgeleverd worden in de handen der menschen. 45. Maar zij begrepen dit woord niet, en het was voor hen verborgen, opdat zij het niet verstonden; en zij durfden Hem ook niet over dit woord ondervragen.

---

genezen aan zijn vader teruggaf, zooals Hij te Naïn deed met den zoon der weduwe (7, 15).

43 a. — Alleen Lc. vermeldt den diepen indruk, welken het wonder maakte op alle aanwezigen. Zij waren vol ontzetting voor de grootheid Gods, omdat zij begrepen, dat dit wonder alleen door de goddelijke almacht kon geschieden. Ook Jezus zelf schrijft zijn wonderen aan de macht van God toe, zooals blijkt uit zijn woord tot den genezene in het land der Gerasenen: „Ga naar huis en verhaal alles, wat God u gedaan heeft" (8, 39).

7. Tweede lijdensprofetie, 9, 43 b—45; vgl. Mt. 17, 22 vlg.; Mc. 9, 29—31.

43 b. — Lc. zegt niet, dat deze tweede profetie werd uitgesproken, terwijl Jezus en zijn leerlingen door Galilea reisden (Mt., Mc.). In plaats daarvan heeft hij een bemerking omtrent de heerschende stemming: De voorafgaande wonderen hadden de algemeene bewondering opgewekt; nadat Lc. reeds in v. 43 a gezegd heeft, dat allen vol ontzetting waren, herhaalt hij in v. 43 b, dat allen in bewondering waren over alles, wat Hij deed. Daartegen steekt de volgende lijdensprofetie des te scherper af.

44. — Het Grieksch kan ook vertaald worden: Laat deze woorden goed in uw ooren binnendringen; daarmee zou dan bedoeld worden de voorspelling, dat de Menschenzoon in de handen der menschen zal worden overgeleverd. Het woordje „want" heeft dan niet een redengevende, maar een verklarende beteekenis: Laat deze woorden goed in uw ooren binnendringen, namelijk dat de Menschenzoon enz. Beter vertaalt men echter: deze dingen, d.w.z. al de voorafgaande wonderen. De leerlingen moeten die feiten goed in hun geheugen bewaren, om later niet geërgerd te worden; want de Menschenzoon zal in de handen der menschen overgeleverd worden. Lc. spreekt hier niet van Jezus' dood en verrijzenis (Mt., Mc.). Blijkbaar wil hij zich tevreden stellen met het contrast tusschen Jezus' wondermacht en zijn toekomstige schijnbare machteloosheid. Hij heeft zeer juist gezien, dat Jezus' algeheele overgave aan de menschelijke willekeur een der treffendste bizonderheden van het lijdensverhaal was.

45. — Met bizonderen nadruk verzekert Lc., dat de leerlingen Jezus' woord niet verstonden. Hij schijnt zelfs aan te duiden, dat God hun de beteekenis daarvan verborg, opdat zij het niet zouden verstaan. Wanneer zij het begrepen hadden, zouden sommigen misschien nu reeds hun Meester verlaten hebben. Later echter zou Jezus' voorspelling hun een krachtig hulpmiddel zijn, om het geloof te bewaren ondanks zijn lijden en dood. Wij zien in het lijdensverhaal (23, 35), dat de Joden de schijnbare machteloosheid van den Zaligmaker beschouwden als een bewijs tegen zijn messiaansche waardig-

46. Eens kwam de vraag bij hen op, wie onder hen de grootste zou zijn. 47. Maar Jezus, die de gedachte van hun hart kende, nam een kind, plaatste het naast zich 48. en zeide tot hen: Wie dit kind opneemt in mijn naam, neemt Mij op; en wie Mij opneemt, neemt Hem op, die Mij gezonden heeft. Want wie de kleinste is onder u allen, hij is groot. 49. Joannes nam toen het woord en sprak: Meester, wij hebben iemand in uw naam booze geesten zien uitdrijven; wij hebben het hem verboden, omdat hij niet met ons medegaat. 50. Jezus echter zeide hun: Verbiedt het hem niet; want wie niet tegen u is, hij is voor u.

---

heid; zij bespotten Hem om zijn vroegere wondermacht, waardoor Hij anderen redde. De leerlingen zouden dan moeten denken aan het feit, dat Jezus, toen Hij zijn grootste wonderen deed en de algemeene verbazing opwekte, zijn overlevering in de handen der menschen voorspeld had. — Nu echter klinkt zijn woord hun zoo verschrikkelijk in de ooren, dat zij Hem zelfs niet naar de beteekenis durven vragen.

8. Geen verkeerde eerzucht, 9, 46—50; vgl. Mt. 18, 1—5; Mc. 9, 33—40.

46—48. — Terwijl Mc. eerst de oplossing geeft van de vraag der leerlingen en daarop laat volgen de les, welke Jezus geeft naar aanleiding van het kind, heeft Lc. de omgekeerde volgorde.

49—50. — Het antwoord van Jezus aan Joannes is korter dan bij Mc. Ook heeft Lc. in plaats van „tegen ons" en „voor ons" de woorden „tegen u" en „voor u". Daar Jezus niet meer op aarde vertoeft, past Lc. deze spreuk alleen op de leerlingen toe.

D. Jezus op weg naar Jerusalem, 9, 51—18, 30.

Met 9, 51 begint het z.g. „groote reisverhaal" van Lc. Reeds aanstonds wordt Jezus' tocht naar Jerusalem gesteld in het teeken van zijn lijden en dood, zoodat men zou besluiten, dat hier zijn laatste reis bedoeld is. Lc. 9, 51 zou dan samenvallen met Mt. 19, 1 en Mc. 10, 1; deze twee laatste evangelisten vermelden daar, dat Jezus Galilea voorgoed verlaat en naar Judea trekt. Het is echter opvallend, dat veel van wat Lc. aangaande Jezus' tocht verhaalt, bij Mt. en Mc. ontbreekt; eerst met den zegen der kinderen (18, 15) sluit hij zich bij de twee andere synoptici aan. Wij moeten daaruit afleiden, dat hij voor de voorafgaande verhalen uit een persoonlijke bron geput heeft. Dit geeft aanleiding tot het vermoeden, dat de evangelist zijn persoonlijke gegevens zooveel mogelijk in het „reisverhaal" heeft ondergebracht. De tekst wekt trouwens niet den indruk, alsof er sprake is van één bepaalde en rechtstreeksche reis. Nadat Lc. in 9, 51 het einddoel der reis (Jerusalem) genoemd heeft, doet hij hetzelfde nog tweemaal tijdens den tocht (13, 22; 17, 11); in 18, 31 eindelijk wordt Jezus' definitief besluit vermeld om naar Jerusalem te gaan, en dan trekt Hij inderdaad over Jericho naar de H. Stad. Ook de reisroute is zeer vaag. In 9, 52 zijn wij in Samaria; in 13, 31 in het gebied van Herodes; in 17, 11 op de grens van Samaria en Galilea; in 18, 35 eindelijk wordt een bepaalde stad, namelijk

51. Toen nu de tijd kwam, waarop zijn opneming (ten hemel) zou voltrokken worden, nam Hij het besluit om naar Jerusalem te

---

Jericho, genoemd. Verder hebben wij voor het heele „reisverhaal" geen enkele plaatsbepaling. Heeft Lc. de verschillende reizen naar Jerusalem, waarvan Joa. spreekt, in één reisverhaal samengevat? Uit het feit, dat hij het einddoel tot viermaal toe vermeldt (9, 51; 13, 22; 17, 11; 18, 31), zou men dit afleiden, maar het is onmogelijk de reizen van Lc. met die van Joa. te identificeeren. Het waarschijnlijkste is, dat Lc. de verschillende reizen uit de overlevering kende, maar niet over nadere gegevens beschikte om ze nauwkeurig te onderscheiden.

In het „reisverhaal" heeft Jezus' onderricht verre de overhand; de vermelding van bepaalde feiten en personen wordt zeldzaam. Het volk en zelfs de leerlingen treden op den achtergrond en fungeeren enkel als toehoorders (vgl. echter 9, 51—56; 11, 28 vlg.; 12, 41). Het onderricht zelve echter behoort tot het mooiste en meest aangrijpende van de evangelische traditie. Jezus' mooiste parabels vinden wij hier. Wanneer wij de spreuken en onderrichtingen van het „reisverhaal" onder één gedachte willen samenvatten, dan zou dit zijn: Jezus' laatste en meest gewichtige vermaningen. Door de herhaalde vermeldingen van het einddoel van den tocht heeft Lc. aan deze vermaningen het kenmerk gegeven van Jezus' laatste wilsbeschikking, welke door zijn dood zal bezegeld worden.

I. Onderrichtingen over de uitbreiding van het Godsrijk, 9, 51—11, 13.

Door dit opschrift kunnen wij het best den algemeenen zin van Jezus' nu volgende vermaningen samenvatten. Hij leert, welke geest zijn volgelingen moet bezielen en op welke wijze zij het Godsrijk onder de menschen moeten verbreiden. Als de voornaamste wapenen, waarvan de leerlingen zich moeten bedienen, geeft Hij aan: den eenvoud, de naastenliefde, de overweging van zijn woord en het gebed.

1. De ongastvrije Samaritanen, 9, 51—56.

Deze episode teekent ons den onderlingen haat tusschen Samaritanen en Joden; zelfs de leerlingen staan sterk onder den invloed van deze verhoudingen. Jezus speelt tusschen deze beide groepen de rol van den zachtmoedigen vredestichter. Zoo geeft ons deze episode een treffende tegenstelling tusschen den geest der wereld en dien van Jezus.

51. — Na de verheerlijking op den berg zijn Jezus' lijden en dood reeds binnen den gezichtskring van den lezer getreden (9, 22. 44). Dit geschiedt nu nog uitdrukkelijker door den plechtigen aanhef van het „reisverhaal": De tijd naderde, waarop zijn opneming zou voltrokken worden. De term „opneming" wordt in het O. T. gebruikt voor Elias (4 Kon. 2, 11; 1 Mach. 2, 58) en voor Henoch (Eccli. 49, 14), in het N. T. voor Christus (Mc. 16, 19; Hand. 1, 2. 11. 22). De Kerk past hem echter alleen toe op de H. Maagd (Assumptio-Tenhemelopneming), terwijl zij voor Jezus het woord „hemelvaart" (Ascensio) gebruikt; Hij immers steeg door eigen kracht ten hemel op. Lc. spreekt met opzet van Jezus' „opneming", niet van zijn dood, omdat daardoor sterker Jezus' afscheid van de aarde wordt aangeduid. In Hand. 1, 22 geeft Lc. als begin- en eindpunt van Jezus' optreden het doopsel

gaan. 52. En Hij zond boden voor zich uit; dezen gingen op reis en kwamen in een dorp der Samaritanen om Hem (een verblijf) te bereiden. 53. Maar zij ontvingen Hem niet, omdat zijn aangezicht naar Jerusalem gekeerd was. 54. Toen de leerlingen Jacobus en Joannes dit zagen, zeiden zij: Heer, wilt Gij, dat wij zeggen, dat er vuur uit den hemel komt, om hen te verdelgen [zooals Elias deed]? 55. Maar Hij keerde zich om en berispte hen [en zeide: Gij weet niet, wat voor geest u bezielt. 56. Want de Menschenzoon is niet gekomen, om de zielen in het verderf te storten, maar om ze te redden]. En zij gingen naar een ander dorp.

---

van Joannes en zijn opneming ten hemel. — Jezus neemt nu het besluit, om naar Jerusalem te gaan. Lc. gebruikt hier de Hebreeuwsche uitdrukking: Hij richtte zijn aangezicht om naar Jerusalem te gaan (vgl. Jer. 21, 10; Ez. 6, 2; 13, 17 enz.), waardoor een definitieve beslissing wordt aangeduid.

52—53. — Waarschijnlijk uit Kapharnaüm vertrokken, kwam Jezus na een dagreis in de streek Samaria. Daar Hij niet alleen door zijn apostelen, maar ook door een groote menigte leerlingen vergezeld was (vgl. 10, 1; 23, 49), zond Hij tegen den avond boden vooruit om voor allen (de tekst spreekt alleen van Jezus) een verblijf te bereiden. Deze voorzorg was noodig, omdat zij van de gastvrijheid der Samaritanen niet zeker waren. De boden behoorden zonder twijfel tot de leerlingen; misschien waren het de apostelen Jacobus en Joannes (vgl. v. 54). De bewoners van het Samaritaansche dorp weigerden Jezus op te nemen. De vijandschap tusschen Joden en Samaritanen (Joa. 4, 9) maakt dit verklaarbaar; Flavius Josephus verhaalt zelfs, dat doorreizende Joden door de Samaritanen vaak bloedig mishandeld werden (Bell. jud. II, 12, 3). Lc. geeft echter nog een andere reden aan: Jezus' aangezicht was naar Jerusalem gericht. Zij konden het blijkbaar niet verdragen, dat de groote wonderdoener het tooneel zijner werkzaamheid naar het gehate Jerusalem verlegde en hun gebied slechts voor zijn doorreis gebruikte.

54—55. — Over de weigering der Samaritanen waren vooral Jacobus en Joannes verontwaardigd, misschien omdat juist zij de boden geweest waren (toen zij dit zagen). Ook hun heftig karakter speelde echter daarbij een rol (vgl. Mc. 3, 17; Lc. 9, 49). Daar de traditie den apostel Joannes als bizonder zachtmoedig teekent, moeten wij deze deugd beschouwen als een gevolg van de genade. — Ook Jezus oordeelde streng over een stad, die Hem niet wilde opnemen (vgl. 9, 5), maar de tijd der vergelding was nog niet gekomen; nu was Hij nog de zachtmoedige en barmhartige Zaligmaker. Daarom veroordeelde Hij de woorden van de beide leerlingen als een uiting van wraakzucht. Het eenige gevolg der afwijzing was, dat Hij naar een ander dorp ging; dat was in zich reeds een straf voor de ongastvrije Samaritanen. — Wat wij in de vertaling tusschen haakjes plaatsen, ontbreekt in de beste Grieksche handschriften; er wordt getwist over de echtheid. De eerste toevoeging „zooals Elias deed" (vgl. 4 Kon. 1, 10—12) schijnt aan te duiden, dat de leerlingen dachten aan het voorbeeld van den grooten profeet. De tweede „Hij zeide: Gij weet niet, wat voor geest u

57. Terwijl zij verder reisden, zeide iemand tot Hem op weg: Ik zal U volgen, waarheen Gij ook gaat. 58. Jezus zeide hem: De vossen hebben holen en de vogels des hemels hebben nesten, maar de Menschenzoon heeft geen plaats om zijn hoofd neer te leggen. 59. Tot een ander zeide Hij: Volg Mij! Deze sprak: Heer, sta mij toe, eerst mijn vader te gaan begraven. 60. Jezus zeide hem: Laat de dooden hun dooden begraven; maar gij, ga heen en predik het rijk Gods. 61. Een

---

bezielt" maakt een treffende tegenstelling tusschen den geest der leerlingen, welke aan het O. T. herinnert, en den nieuwen geest van Jezus. De derde eindelijk, welke minder dan de beide vorige in de handschriften gevonden wordt, herinnert aan Joa. 3, 17. Het onderscheid, dat in deze toevoegingen gemaakt wordt tusschen het O. en N. T., doet velen veronderstellen, dat zij van marcionietischen oorsprong zijn. Marcion immers maakte een tegenstelling tusschen den God van het O.T. en den God, dien Jezus zijn Vader noemde. Zoo ver gaan echter de toevoegingen niet; integendeel, zij geven heel treffend den geest van Jezus weer.

2. Spreuken over de navolging van Jezus, 9, 57—62; vgl. Mt. 8, 18—22.

Lc. verhaalt hier drie ontmoetingen van Jezus met mannen, die zich bereid verklaren Hem te volgen. De twee eerste worden ook door Mt. vermeld, maar bij een andere gelegenheid, toen Jezus namelijk op het punt stond, het meer Genesareth over te steken. Over de vraag, wanneer deze ontmoetingen eigenlijk plaats hadden, spraken wij reeds bij Mt., blz. 164.

57—58. — In v. 56 zeide Lc., dat zij naar een ander dorp gingen. Hij verplaatst ons nu weer een tijd terug; want het was waarschijnlijk op weg naar datzelfde dorp, dat de eerste ontmoeting plaats had. Lc. verhaalt deze met ongeveer gelijke bewoordingen als Mt., maar hij zegt niet, dat de man een schriftgeleerde was. Door het onmiddellijk voorafgaande verhaal van de ongastvrije Samaritanen krijgt Jezus' antwoord bij Lc. een scherpere beteekenis. Dat Hij geen plaats had, waar Hij zijn hoofd kon neerleggen, was wel bizonder duidelijk op het oogenblik, dat Hij, door het eene dorp afgewezen, naar het andere op weg was. Daarom koos Jezus ook als tegenstelling de vossen en de vogels. Deze dieren zijn voortdurend in beweging en trekken nu hierheen dan daarheen, maar toch vinden zij 's avonds een plekje, waar zij den nacht kunnen doorbrengen. Daar het waarschijnlijk reeds tegen den avond was (het zoeken van een verblijf duidt daarop, vgl. v. 52), was de tegenstelling bizonder treffend. Terwijl zelfs de dieren een onderkomen vinden, ging de Menschenzoon, de door God gezonden Messias, in den laten avond, als een afgewezen zwerver, naar een ander dorp; het was eigenlijk niet eens zeker, of men Hem daar wel zou opnemen.

59—60. — Lc. wijkt bij de tweede ontmoeting eenigszins van Mt. af. Terwijl deze laatste den man voorstelt als een leerling, die met de anderen Jezus moet volgen naar de overzijde van het meer, maar wegens den dood van zijn vader een uitstel vraagt, lijkt hij bij Lc. een onbekende, die door Jezus wordt uitgenoodigd om Hem te volgen; de man is daartoe wel bereid, maar wil eerst zijn vader begraven. Wat deze tweede ontmoeting betreft, zijn de samenhang en de voorstelling van Mt. waarschijnlijker. Het

ander weer zeide: Ik zal U volgen, Heer, maar sta mij toe, eerst van mijn huisgenooten afscheid te nemen. 62. Jezus zeide hem: Wie zijn hand aan den ploeg slaat en achterwaarts blikt, is niet geschikt voor het rijk Gods.

---

lijkt immers vreemd, dat Jezus onderweg juist een man riep, wiens vader gestorven was, en nog wel in een geheel vreemde streek. Vlak vóór het oversteken van het meer (Mt.), waarbij een oogenblikkelijke beslissing noodig was, klinkt Jezus' eisch trouwens veel natuurlijker. In plaats van „volg Mij" (Mt.) heeft Lc.: „maar gij, ga heen en verkondig het rijk Gods." Hij legt dus niet zoozeer den nadruk op de noodzakelijkheid om Jezus oogenblikkelijk te volgen, als op de onthechting van alle familiebanden, welke van den evangelie-prediker gevorderd wordt. Al is de voorstellingswijze bij de twee evangelisten eenigszins verschillend, de algemeene strekking van het verhaal is dezelfde: Jezus duldt geen halfslachtigheid, maar eischt den leerling geheel voor zich op.

61—62. — De derde ontmoeting is eigen aan Lc. en zal wel omtrent denzelfden tijd hebben plaats gehad als de eerste. Deze man lijkt nog nuchterder gestemd dan de tweede; want de reden, waarom hij uitstel vraagt, is zeer alledaagsch: Hij wil afscheid nemen van zijn huisgenooten. Zoo iemand kan Jezus niet als leerling gebruiken. Dit maakt Hij hem duidelijk door een spreekwoord. De landman, die met den ploeg een rechte voor wil trekken, of (wat meer in overeenstemming is met de Palestijnsche toestanden) de op den akker liggende steenen en uitstekende rotspunten wil vermijden, moet voor zich uit kijken. Hij mag niet links of rechts en zeker niet achteruit zien. Zoo is het ook met iemand, die voor het rijk Gods wil arbeiden. Hij moet breken met zijn verleden en zich niet blootstellen aan de verleiding, welke zijn vroeger leven nog steeds op hem uitoefent. — Op de vraag, of de drie mannen aan Jezus' eisch gehoor gaven, kunnen wij niet met zekerheid antwoord geven. Zoowel Mt. als Lc. leggen den nadruk op Jezus' vermaningen en vermelden den afloop niet. Toch zijn er zekere nuances in de drie ontmoetingen. Het bevel, dat Jezus zoo nadrukkelijk aan den tweeden geeft („volg Mij" of „ga heen en predik het rijk Gods") schijnt wel aan te duiden, dat deze geschikt en tevens bereid was om te gehoorzamen. Het antwoord, dat de derde krijgt, is blijkbaar een afwijzing: Hij is niet geschikt voor het rijk Gods. De eerste wordt er alleen attent op gemaakt, dat hij niet genoeg nagedacht heeft, zoodat men niet kan spreken van een directe afwijzing; of hij Jezus gevolgd is, kunnen wij moeilijk uitmaken.

3. Zending der twee en zeventig leerlingen, 10, 1—24.

Alleen Lc. verhaalt ons, dat Jezus niet alleen de twaalf apostelen uitzond (Mt. 10, 5; Mc. 6, 7; Lc. 9, 1 vlg.), maar daarna ook twee-en-zeventig leerlingen. Velen betwijfelen het historisch karakter van dit feit. Als leerling van Paulus zou Lc. dit verhaal hebben uitgevonden om aan te toonen, dat Jezus' Evangelie ook voor de heidenen bestemd was; terwijl de apostelen alleen tot Israël werden gezonden (Mt. 10, 6), moesten de 72 leerlingen tot de heidenen gaan. Wanneer dit echter de bedoeling van Lc. geweest was, zouden de heidenen in de uitzendingsrede toch zeker

10. 1. Daarna stelde de Heer nog twee-en-zeventig anderen aan en zond hen twee aan twee voor zich uit naar elke stad en plaats,

---

vermeld zijn; dit is echter niet het geval. Zonder twijfel heeft Lc. het feit van de uitzending der leerlingen aan de traditie ontleend; en daar er in zijn tijd nog velen dezer leerlingen in leven moeten geweest zijn, is zijn verhaal volstrekt betrouwbaar. Dat Mt. en Mc. daarover zwijgen, is geen bewijs tegen Lc., want deze sectie van zijn evangelie bevat zeer veel nieuwe gegevens, waarvan de echtheid door niemand betwijfeld wordt. De uitzending van de 72 leerlingen heeft trouwens ook een ander karakter, dan die van de apostelen. Terwijl de apostelen gezonden werden tot de bewoners van Galilea, die Jezus' prediking reeds gehoord hadden, om hun voor de laatste maal het heil aan te bieden, moesten de 72 leerlingen naar steden en plaatsen gaan, waar Jezus nog niet geweest was, om zijn komst voor te bereiden. Daar zij twee aan twee gezonden werden, moet het terrein hunner prediking tamelijk groot geweest zijn; waarschijnlijk was het Perea, waar Jezus nog weinig of niet gepredikt had.

a. De uitzendingsrede, 10, 1—16; vgl. Mt. 10, 7—16. 40; 11, 20—24; Mc. 6, 7—11.

Deze rede heeft veel overeenkomst met de uitzendingsrede der apostelen bij Mt. (10, 5—16) en Mc. (6, 7—11). Wat de rede van Lc. meer bevat, vindt men bijna geheel op andere plaatsen van Mt. (vgl. v. 2 met Mt. 9, 37 vlg.; v. 13—15 met Mt. 11, 21—23; v. 16 met Mt. 10, 40), zoodat er niet veel nieuws overblijft. Daar Lc. bovendien zijn uitzendingsrede van 9, 3—5 met eenige wijziging in de uitzendingsrede der leerlingen opneemt (vgl. v. 4. 7. 8. 11), veronderstellen sommigen, dat hij van één redevoering er twee gemaakt heeft. Misschien heeft Lc. zich in dit opzicht eenige vrijheid veroorloofd, maar wij mogen niet vergeten, dat de vermaningen tot de apostelen en tot de leerlingen uit den aard der zaak veel overeenkomst moesten vertoonen.

1. — Het woord „anderen" staat niet in tegenstelling met de drie mannen, die in de voorafgaande pericope genoemd werden, maar tot degenen, die vroeger reeds tot predikers werden aangesteld: de twaalf apostelen (vgl. 9, 1—6). — Vele teksten hebben het getal „zeventig". Dit is echter waarschijnlijk niet oorspronkelijk, want men kan wel verklaren, waarom 72 door 70 vervangen werd, maar niet omgekeerd. Men hechtte aan het getal een symbolische beteekenis door het bijv. in verband te brengen met de 70 palmen en de 12 bronnen van Elim (Ex. 15, 27), waarin men een symbool zag van de leerlingen en van de apostelen, of met de 70 oudsten, die Moses ter zijde stonden (Num. 11, 16), of met de 70 volkeren van Gen. 10, of met de 70 leden (zonder den hoogepriester) van het Sanhedrin. Hetzelfde zien wij bij het getal van de Grieksche bijbelvertalers, die volgens de legende 72 in getal waren en toch altijd de Septuaginta (de zeventig) worden genoemd. — De leerlingen worden niet uitgezonden om voor Jezus en zijn gevolg een verblijf te bereiden (vgl. 9, 52), maar om te prediken, zooals niet alleen blijkt uit hun groot getal, maar ook uit de opdracht, welke zij ontvangen (vgl. v. 2. 9 enz.). — De apostelen werden uitgezonden naar de steden en dorpen van Galilea, zooals uit Jezus' zendingsbevel blijkt (zie bij Mt. 10. 5). Er waren waarschijnlijk nog plaatsen, waar Jezus niet geweest was; en ook

waarheen Hij zelf wilde gaan. 2. En Hij zeide tot hen: De oogst is
groot, maar de arbeiders zijn weinig in getal; vraagt dus den Heer
van den oogst, dat Hij arbeiders zendt in zijn oogst. 3. Gaat heen!
Zie, Ik zend u als lammeren midden onder de wolven. 4. Draagt
geen beurs mee, geen reiszak, geen schoenen, en groet niemand onder-
weg. 5. Wanneer gij een huis binnentreedt, zegt dan eerst: Vrede
aan dit huis! 6. En als daar een zoon van den vrede woont, zal uw
vrede op hem rusten; zoo niet, dan keert hij op u terug. 7. Blijft

---

deze moesten de boodschap over het naderende Godsrijk vernemen. De 72 *leerlingen* worden aangesteld na het vertrek uit Galilea en moeten zich dus verspreiden over een streek, waar Jezus *niet of nauwelijks* geweest was. — De gewoonte om twee aan twee uit te trekken werd ook door de *latere* evangelie-predikers onderhouden; zoo bijv. Barnabas en Paulus (Hand. 13, 2), Judas en Silas (Hand. 15, 27), Barnabas en Marcus (Hand. 15, 39), Paulus en Silas (Hand. 15, 40), Timothëus en Silas (Hand. 17, 14), Timothëus en Erastus (Hand. 19, 22); over de bedoeling van dezen maatregel, zie bij Mc. 6, 7.

2. — Dit woord vinden wij letterlijk bij Mt. 9, 37 vlg., waar het aan de uitzending der *apostelen* voorafgaat. — Bij Lc. heeft het een *wereldwijde* beteekenis; want zelfs de 72 leerlingen zijn te weinig in aantal, zoodat zij niet opgewassen zijn tegen de taak, welke volbracht moet worden. Hun zending heeft slechts een voorbereidende beteekenis. Daarom moeten zij bidden, dat God altijd meer arbeiders zendt in zijn oogst.

3. — Hetzelfde zegt Jezus in de uitzendingsrede van Mt. (10, 16), maar Lc. heeft in plaats van „schapen" het woord „*lammeren*". Daardoor komt sterker tot uitdrukking, dat de leerlingen tegenover de booze gezindheid hunner vijanden de zachtmoedigheid moeten stellen.

4. — Een dergelijke vermaning gaf Jezus ook aan de apostelen (Mt. 10, 9 vlg.; Mc. 6, 8 vlg.; Lc. 9, 3; 22, 35). Lc. voegt er echter aan toe, dat zij *niemand* onderweg moeten *groeten*. Het Grieksche woord heeft soms de beteekenis van „een bezoek brengen" (Hand. 18, 22; 21, 7; 25, 13). Is dit hier ook het geval, dan wordt Jezus' bevel zeer verklaarbaar; het afleggen van bezoeken zou immers hun werk zeer vertragen. Wij moeten het echter nemen in zijn gewone beteekenis. De leerlingen mogen onderweg niemand groeten, waarmede in het Oosten veel tijd gemoeid was (vgl. 4 Kon. 4, 29). Dit zou maar aanleiding geven tot tijdverlies; en de zending der leerlingen is zóó gewichtig en dringend, dat zij zich door niets daarvan moeten laten aftrekken.

5—6. — Zoo spreekt Jezus ook in de uitzendingsrede der apostelen (Mt. 10, 12 vlg.); maar terwijl Mt. spreekt van het *huis*, noemt Lc. de *bewoners*. Onderweg mogen de leerlingen niemand groeten, maar wanneer zij een huis binnentreden, moeten zij hoffelijk en vriendelijk zijn. Zij moeten *eerst* zeggen: Vrede aan dit huis! Lc. vermeldt den Hebreeuwschen groet, omdat zijn lezers dezen niet kennen en omdat hij aan het woord „vrede" een religieuze beteekenis hecht. Zij moeten dus niet beginnen met gastvrijheid te eischen of met hun boodschap te verkondigen, maar eerst moeten zij de menschen overtuigen van hun edele en welwillende stemming.

in dat huis, eet en drinkt, wat men er heeft; want de arbeider heeft recht op zijn loon. Gaat niet van het eene huis naar het andere.
8. En in welke stad gij ook komt, waar men u opneemt, eet wat u wordt voorgezet.
9. Geneest de zieken, die er zijn, en zegt hun: Het rijk Gods is u nabij.
10. En in welke stad gij ook komt, waar men u niet ontvangt, gaat uit op de pleinen en zegt:
11. Zelfs het

Zij moeten zich aandienen als brengers van vrede en geluk. — De Hebreeuwsche uitdrukking „z o o n v a n d e n v r e d e" duidt elken mensch aan, die bereid is om den vrede van het Godsrijk aan te nemen. De tegenstelling van v. 6 verrast eenigszins; want men zou verwacht hebben, dat Jezus (evenals bij Mt.) het huis als een geheel beschouwt. Hij veronderstelt echter deze dubbele mogelijkheid: dat er een zoon des vredes in dat huis is, of dat er geen is. In het eerste geval zal de goedgestemde huisgenoot den vrede deelachtig worden; in het tweede zal de vredewensch den leerling zelve ten goede komen. Hij moet zich dus door zulk een teleurstelling niet laten ontmoedigen; want het bewustzijn, dat hij aan Jezus' bevel gehoorzaamd heeft, zal zijn zielevrede verhoogen.

7. — Dit vers sluit niet goed aan bij v. 6, omdat daarin hoogstens één zoon des vredes verondersteld werd. Zelfs in het gunstigste geval zouden de leerlingen in zulk een huis geen goed onthaal vinden. Daarom moeten wij v. 7 laten aansluiten bij v. 5. Wanneer zij een huis met den vrede-groet zijn binnengetreden en (zooals verondersteld wordt) daarin worden opgenomen, dan moeten zij d a a r b l ij v e n; zoo sprak Jezus ook tot de apostelen (Mt. 10, 11; Lc. 9, 4). Lc. voegt er echter aan toe, dat zij moeten e t e n e n d r i n k e n, w a t h u n w o r d t v o o r g e z e t. Dit beteekent niet, dat zij met alles tevreden moeten zijn, zooals blijkt uit de reden, welke Jezus aangeeft: w a n t d e a r b e i d e r i s z ij n l o o n w a a r d (vgl. Mt. 10, 10; 1 Cor. 9, 14). Jezus wil zeggen, dat zij zonder bedenking van de gastvrijheid gebruik mogen maken. Het bewustzijn, dat zij arbeiders zijn, die werken in 's Heeren oogst, moet hen over deze schroomvalligheid doen heenstappen. Zij moeten van den anderen kant ook niet v a n h u i s t o t h u i s g a a n, alsof het hun om een goed leven te doen is. — Anderen zien in deze laatste vermaning een bevestiging van de voorafgaande. De zin wordt dan, dat de leerlingen niet uit verkeerde bescheidenheid in een a n d e r huis gastvrijheid moeten zoeken. Dit zou weer aanleiding geven tot vertraging van hun werk en tevens de vorming van een betrouwbare kern in elke stad verhinderen. Ook de latere evangelie-predikers maakten vaak één huisgezin tot centrum en vergaderplaats der gemeente.

8. — Terwijl Jezus in v. 7—9 sprak van de prediking in de huizen, gaat Hij nu over tot de openbare prediking in de s t e d e n. Dat de leerlingen moeten eten, wat hun wordt voorgezet, wordt door sommigen opgevat in denzelfden zin, als de vermaning van v. 7: De leerlingen mogen gerust de gastvrijheid aannemen. Maar dan zou het een overtollige h e r h a l i n g zijn. Uit Jezus' woorden blijkt, dat Hij rekening houdt met een mogelijke afwijzing. In Perea lagen immers steden met een overwegend heidensche bevolking. De leerlingen mochten deze steden wegens de daar wonende Joden niet vermijden. Wanneer nu zulk een stad hen opnam, dan stonden zij

stof uwer stad, dat aan onze voeten kleeft, schudden wij tegen u af; maar toch moet gij weten, dat het rijk Gods nabij is. 12. Ik zeg u: Voor Sodoma zal het dragelijker zijn op dien dag, dan voor die stad. 13. Wee u, Chorazin, wee u, Bethsaida! want zoo in Tyrus en Sidon de wonderen waren gebeurd, die in u hebben plaats gehad, dan zouden zij reeds lang, in zak en asch gezeten, boete hebben gedaan. 14. Hoe ook, voor Tyrus en Sidon zal het dragelijker zijn bij het oordeel dan voor u! 15. En gij, Kapharnaüm, zult gij tot den hemel toe worden verheven? Tot in de onderwereld zult gij worden neergestort. 16. Wie u hoort, hoort Mij; wie u versmaadt, versmaadt Mij; en wie Mij versmaadt, versmaadt Hem, die Mij gezonden heeft.

17. De twee-en-zeventig keerden vol vreugde terug en zeiden:

---

voor de mogelijkheid, dat men hun onreine spijzen voorzette; de samenleving met de heidenen maakte het onderhouden der reinheidswetten ook voor de Joden bijna onmogelijk. De leerlingen moesten zich daardoor niet laten verontrusten en zonder eenige vrees eten, wat hun werd voorgezet. In welke stad zij ook kwamen, al was het een half-heidensche, mochten zij zich door de Rabbijnsche angstvalligheid niet laten afhouden van het vervullen hunner zending.

9. — Hun taak is tweevoudig: Zij moeten de zieken genezen (zij ontvangen dus dezelfde macht als de apostelen, Mt. 10, 1; Mc. 6, 7. 13; Lc. 9, 1) en de nabijheid van het Godsrijk prediken.

10—12. — Dezelfde opdracht ontvingen ook de apostelen, maar niet in zulke teekenende bewoordingen (Mt. 10, 14; Mc. 6, 11; Lc. 9, 5). De leerlingen moeten de huizen, waar men hen heeft afgewezen, verlaten, naar buiten gaan op de pleinen en het stof van hun voeten schudden als een bedreiging tegen de bewoners. Toch moeten zij ook daar de nabijheid van het Godsrijk verkondigen, zoodat hun elke grond tot zelfverontschuldiging zal ontbreken. Op dien dag (den oordeelsdag, vgl. v. 14) zal het voor Sodoma dragelijker zijn, dan voor die stad (vgl. Mt. 10, 15).

13—15. — De bedreiging der drie onboetvaardige steden heeft Mt. in een anderen samenhang (11, 20—24). Het is inderdaad waarschijnlijk, dat Jezus deze woorden nog in Galilea heeft uitgesproken, bijv. in Kapharnaüm (vgl. de directe aanspraak: En gij, Kapharnaüm). In den samenhang van Lc. krijgen zij een eenigszins andere beteekenis. Wanneer het Jezus zoo slecht vergaan is in de steden, waar Hij zóó lang predikte, dan moeten de leerlingen zich niet verwonderen, wanneer zij op hun vluchtigen missietocht dezelfde bittere ervaringen opdoen.

16. — Dit vers heeft veel overeenkomst met Mt. 10, 40, waar echter alleen de positieve zijde dezer spreuk vermeld wordt. Lc. legt meer den nadruk op de negatieve, wat in zijn samenhang beter past. Degenen, die de leerlingen versmaden, d.w.z. niet opnemen, versmaden den opdrachtgever, Jezus; en wie Jezus versmaden, versmaden God zelve, die Hem zond.

b. Terugkeer der leerlingen, 10, 17—24; vgl. Mt. 11, 25—27; 13, 16 vlg.

17. — Het is moeilijk aan te nemen, dat alle leerlingen terzelfder tijd bij Jezus terugkwamen. Wel had de Zaligmaker hun waarschijnlijk een be-

Heer, zelfs de booze geesten zijn ons onderworpen in uw naam.
18. Maar Hij sprak tot hen: Ik heb den satan als een bliksemstraal uit den hemel zien vallen.
19. Zie, Ik heb u macht gegeven, om op slangen en schorpioenen te treden, en over heel de kracht van den

---

paalde plaats en een uitersten termijn aangegeven. Toen allen bijeen waren, verzamelde Jezus hen om zich om hun wedervaren te vernemen. De leerlingen hadden zonder twijfel zieken genezen, want daartoe hadden zij uitdrukkelijk de macht ontvangen (v. 9). Maar ook de booze geesten, die zich tegen hun prediking verzetten, hadden zij kunnen bedwingen, hetzij door duiveluitdrijvingen, hetzij door vernietiging van hun boozen invloed. Dit vooral wekte hun verwondering, omdat Jezus hun niet uitdrukkelijk de macht over de booze geesten gegeven had en omdat zelfs de apostelen niet altijd in staat waren om den duivel te bedwingen (vgl. 9, 40).

18. — De vreugde der leerlingen was al te kinderlijk en natuurlijk. Jezus openbaarde hun daarom de diepe beteekenis van hetgeen zij gedaan hadden. Hun vreugde zou dan niet zoo baatzuchtig zijn, maar veel dieper en bovennatuurlijker. — Welke val van den satan wordt hier bedoeld? Het is niet waarschijnlijk, dat Jezus duidt op den val der engelen, welke aan de schepping van den mensch voorafging, of op zijn zegepraal over den duivel bij de bekoring in de woestijn. Ook spreekt Hij niet van een visioen, dat Hij tijdens de afwezigheid der leerlingen zou gehad hebben. Terwijl de leerlingen predikten, zag Jezus in den geest, hoe het rijk van den duivel begon te wankelen. De satan was hoog verheven tot nu toe, maar hij zou uit de hoogte ter aarde storten. De bliksem geeft ons een beeld van de macht van den duivel; zij is als een schitterend licht, dat plotseling verdwijnt. Zijn heerschappij is immers door de komst van het Godsrijk in princiep vernietigd (Mt. 12, 28 vlg.; Joa. 12, 31; Openb. 12, 9. 13).

19. — Na zijn verrijzenis zeide Jezus tot de apostelen, dat zij slangen zouden kunnen vastgrijpen en doodelijk vergif zouden kunnen drinken, zonder dat het hun zou deren (Mc. 16, 18). Deze woorden hebben wij verklaard in letterlijken zin, als typische voorbeelden van de wonderbare dingen, welke de apostelen zouden kunnen doen. Hier moeten wij het treden op slangen en schorpioenen in denzelfden zin opvatten. Het is een typisch voorbeeld van de gevaren, welke de leerlingen op hun toekomstige reizen zullen ontmoeten. Zij hoeven deze gevaren, hoe heimelijk en dreigend zij ook zijn, niet te vreezen; want God zal hen beschermen. Ps. 90, de psalm van het godsvertrouwen, zegt immers: „Op slang en adder zult gij treden, leeuw en draak vertrappen" (v. 13). Dat al deze gevaren min of meer door den satan verwekt worden, blijkt uit de tweede belofte: Zij zullen macht hebben over heel de kracht van den vijand; in geen enkel opzicht hoeven zij den satan te vreezen. Zij moeten zich dus niet zoo uitsluitend over de genezing van bezetenen verwonderen; want zij hebben door Jezus een volledige macht over den boozen geest.

20. — Deze zinswending is Semietisch. De tegenstelling tusschen „zich niet verheugen" en „zich verheugen" is niet zoo scherp, als de woorden schijnen aan te duiden. De leerlingen mogen zich immers verheugen over het feit, dat zij den satan overwinnen kunnen; maar veel meer moeten zij zich verheugen, omdat hun namen opgeschreven staan in den hemel.

vijand; en niets zal u deren. 20. Verheugt u echter niet, omdat de
geesten u onderworpen zijn; maar verheugt u, omdat uw namen opge-
schreven staan in den hemel. 21. En op dat oogenblik jubelde Hij het
uit in den heiligen Geest en sprak: Ik dank U, Vader, Heer van hemel
en aarde, omdat Gij deze dingen voor wijzen en verstandigen verbor-
gen en aan kleinen geopenbaard hebt. Ja, Vader, want zóó is uw wel-
behagen geweest. 22. Alles is Mij door den Vader in handen gege-
ven; en niemand weet, wie de Zoon is, dan de Vader alleen; of wie
de Vader is, dan de Zoon alleen, en hij, wien de Zoon het wil open-
baren. 23. Dan wendde Hij zich tot de leerlingen afzonderlijk en
sprak: Zalig de oogen, die zien, wat gij ziet! 24. Want Ik zeg u:
Vele profeten en koningen hebben gewenscht te zien, wat gij ziet, en
zij hebben het niet gezien; te hooren, wat gij hoort, en zij hebben het
niet gehoord.

Het eerste zou zonder het tweede waardeloos zijn. Dat God de namen der uitverkorenen opschrijft in een boek, is een bekend beeld (Ex. 32, 32 vlg.; Ps. 68, 29; Is. 4, 3; Dan. 12, 1). Het is ontleend aan de lijsten, waarop in de verschillende steden de namen der burgers werden opgeschreven. — De gedachte van dit vers vinden wij ook bij Mt. (7, 21—23) en bij Paulus (1 Cor. 13, 1—3). De c h a r i s m a t a zijn waardevol en de bezitter mag zich daarover verheugen, maar onvergelijkelijk kostbaarder en noodzakelijker zijn de liefde en de genade Gods. De charismata kunnen den mensch zelfs schadelijk zijn, wanneer hij zich namelijk op hun bezit iets laat voorstaan of wanneer hij er met een ongeregelde begeerte naar verlangt. Paulus zal later tegen de overschatting der charismata een fellen strijd moeten voeren.

21—22. — Deze woorden vinden wij bijna letterlijk bij Mt. 11, 25—27. Bij dezen evangelist hebben zij wegens den samenhang (Jezus heeft gesproken over het ongeloof van de Galileïsche steden) een w e e m o e d i g e beteekenis: God heeft de waarheid aan de wijzen en verstandigen verborgen, maar het is voor Jezus een troost, dat de kleinen hun hart voor de waarheid openen. Bij Lc. treedt de v r e u g d e veel meer op den voorgrond, zooals reeds blijkt uit zijn inleiding: Jezus jubelde het uit in den heiligen Geest. De goede wil van zijn eenvoudige en ongeletterde leerlingen doet zijn ziel overvloeien van heilige vreugde, zoodat de droefheid om den onwil der Farizeën en schriftgeleerden verdrongen wordt. De samenhang van Lc. is zonder twijfel beter. Jezus' vreugde schijnt haar aanleiding te vinden in de vreugde der leerlingen. Daarom begint Lc. v. 21 ook met de woorden: o p d a t o o g e n b l i k. Het is een oogenblik van gemeenschappelijke vreugde voor den Meester en de leerlingen; maar Jezus tracht de blijde stemming der terugkeerende leerlingen tot de hoogte zijner reinere en meer geestelijke vreugde te verheffen. Hij wijst hen op den Vader, die de oorzaak en de bron van alle ware vreugde is en die Hem speciaal dit oogenblik van zielsgenot schenkt. In plaats van de al te menschelijke vreugde wil Jezus hun de zijne, de volmaakte vreugde, mededeelen (vgl. Joa. 15, 11).

23—24. — Mt. heeft deze woorden weer in een anderen samenhang (13, 16 vlg.). Bij Lc. schijnt de zaligprijzing der leerlingen te slaan op de o p e n-

25. En zie, een wetgeleerde stond op, om Hem op de proef te stellen, en zeide: Meester, wat moet ik doen, om het eeuwige leven te verwerven? 26. Hij zeide tot hem: Wat staat er in de wet geschreven, wat leest gij daar? 27. Hij antwoordde: Gij zult den Heer uw God beminnen met heel uw hart, met heel uw ziel, met heel uw kracht en met heel uw geest; en uw naaste als u zelf. 28. Hij zeide tot hem: Gij hebt goed geantwoord; doe dat, dan zult gij leven. 29. Maar omdat hij zich wilde rechtvaardigen, zeide hij tot Jezus: En wie is mijn naaste? 30. Jezus hernam en sprak: Eens daalde een

---

baring van den Zoon Gods, waarover Jezus in v. 22 sprak. Zij zien den Zoon Gods in levenden lijve voor zich staan. In Jezus' persoon, in zijn daden en woorden, hebben zij tevens de hoogste openbaring van den Vader. Geheel de geschiedenis van Israël was een voorbereiding geweest voor deze openbaring; en alle rechtvaardigen van het oude Verbond, hier voorgesteld door de profeten en koningen, hadden daarnaar vurig verlangd. Wat die heilige en hooggeplaatste mannen (zooals bijv. Isaias en David) niet zagen en hoorden, dat zien en hooren nu de arme en eenvoudige leerlingen. — De woorden van v. 23 en 24 zijn, zooals uit de inleidende bemerking blijkt, tot de leerlingen alleen gericht; daartoe behooren ook de twaalf, die in geheel bizondere mate Jezus' leerlingen zijn.

4. Parabel van den barmhartigen Samaritaan, 10, 25—37; vgl. Mt. 22, 34—40; Mc. 12, 28—34.

25—28. — Het feit, dat aanleiding gaf tot de parabel, heeft veel overeenkomst met Mt. 22, 34—40 en Mc. 12, 28—34. Toch kan men uit verschillende omstandigheden afleiden, dat beide feiten moeten onderscheiden worden. Wat Mt. en Mc. verhalen, had plaats op een der laatste dagen van Jezus' leven, en wel in den tempel, terwijl Lc. het feit stelt tijdens Jezus' reis naar Jerusalem, en waarschijnlijk in een synagoge (vgl. v. 25: een wetgeleerde stond op). De wetgeleerde van Mt. en Mc. vraagt naar het grootste gebod der wet, die van Lc. naar het middel om het eeuwige leven te verwerven. Het antwoord is hetzelfde, maar bij Mt. en Mc. wordt het gegeven door Jezus, bij Lc. door den wetgeleerde zelf. De vraag van den wetgeleerde van Lc. stemt overeen met die van den rijken jongeling (Mt. 19, 16), maar in dit laatste geval neemt het gesprek reeds aanstonds een andere richting; Lc. zelf geeft trouwens het verhaal van den rijken jongeling (18, 18—23).

29. — Daar de wetgeleerde zoo gemakkelijk het antwoord wist te geven, wekte hij den indruk, dat zijn vraag eigenlijk overbodig was geweest. Om zich in dit opzicht te rechtvaardigen, stelde hij een nieuwe vraag: En wie is mijn naaste? d.w.z. Wien moet ik als mijn naaste beschouwen? Blijkbaar wilde hij te kennen geven, dat hij dieper op de kwestie inging dan Jezus. Het antwoord was volgens hem niet zoo eenvoudig als Jezus dacht; want de eigenlijke moeilijkheid school in het begrip „naaste" (over de Joodsche opvatting van dit woord, zie bij Mt. 5, 43).

30. — Jezus antwoordt niet met een dorre begripsbepaling, maar geeft een voorbeeld uit het dagelijksche leven. Een man, zonder twijfel een Jood, daalde af van Jerusalem naar Jericho. Het woord „afdalen" is

man af van Jerusalem naar Jericho, en hij viel in handen van roovers,
die hem uitschudden, mishandelden en half dood lieten liggen.
31. Toevallig daalde een priester af langs dien weg; hij zag hem,
maar ging voorbij. 32. Ook een leviet kwam op die plaats; hij zag
hem, maar ging voorbij. 33. Maar toen kwam een Samaritaan, die
op reis was, bij hem; hij zag hem en kreeg medelijden. 34. Hij nader-

---

hier zeer juist, want Jerusalem ligt meer dan 700 M. boven den zeespiegel, terwijl Jericho 250 M. eronder ligt. De 27 K.M. lange weg tusschen beide plaatsen was van oudtijds bekend als onveilig; tot aan de bezetting van Palestina door de Engelschen hadden toeristen en pelgrims een gewapend geleide noodig, wanneer zij van Jerusalem naar Jericho en de Doode zee gingen. Bij het uitspreken dezer parabel bevond Jezus zich waarschijnlijk in de streek tusschen Jerusalem en Jericho, want het volgende verhaal (v. 38—42) speelt in Bethanië. De roovers van die streek waren gewoonlijk niet gevaarlijk. Meestal bleef het bij een berooving, waarbij de reiziger niet alleen zijn geld, maar heel zijn hebben en houden, ook zijn kleederen, moest afstaan. Het woord „uitschudden" heeft hier deze beteekenis. Dat men den beroofde bovendien mishandelde en half dood liet liggen, doet veronderstellen, dat hij zich duchtig te weer gesteld had. — Ofschoon het verhaal meer een voorbeeld is, dan een eigenlijke parabel, hoeven wij toch volstrekt niet aan te nemen, dat het werkelijk gebeurd is. Wel heeft Jezus de omstandigheden zóó gekozen, dat het zeer goed op die wijze gebeuren kon.

31—32. — Jericho was een voorname stad. Vroeger was zij de winterresidentie van Herodes den Groote en zijn zoon Archelaüs; nu was zij de hoofdstad van een der 11 districten, waarin Judea was ingedeeld; zij had een Romeinsche bezetting. Het verkeer van zuidelijk Perea naar Jerusalem en naar Neapolis liep over deze stad. Ook degenen, die uit Judea naar Galilea reisden, gingen vaak over Jericho, omdat zij Samaria wilden vermijden. Het is dus niet te verwonderen, dat priesters en levieten, die dienst moesten doen in den tempel, vaak den weg Jerusalem—Jericho en omgekeerd aflegden. Uit het woord „afdalen" blijkt, dat de priester (en waarschijnlijk ook de leviet) van Jerusalem kwam, waar hij den heiligen dienst had verricht. Beiden zagen den ongelukkige, naakt en gewond, liggen, maar gingen voorbij, niet uit vrees, maar uit pure onverschilligheid. Jezus had ook kunnen spreken van een Farizeër of schriftgeleerde, maar Hij heeft dit waarschijnlijk niet gedaan uit hoffelijkheid jegens den vrager (v. 25). Ook de priesters en levieten moesten het voorbeeld geven aan het volk, te meer wanneer zij van den heiligen offerdienst naar hun woonplaats terugkeerden. De twee hier genoemde personen overtraden het gebod der naastenliefde, hoe eng men het begrip „naaste" ook opvatte; het omvatte immers op zijn minst alle volksgenooten.

33—35. — Als derden voorbijganger kiest Jezus niet zonder reden een Samaritaan. De haat tusschen Joden en Samaritanen was heviger, dan die tusschen Joden en heidenen. Jezus geeft hier een voorbeeld van naastenliefde, dat volgens de begrippen van dien tijd heldhaftig moest lijken. Tegenover de onverschilligheid van den priester en den leviet jegens hun volksgenoot, stelt Jezus de hartelijke zorg van den Samaritaan, die door den

de, verbond zijn wonden, terwijl hij er olie en wijn op goot; dan hief hij hem op zijn eigen lastdier, bracht hem naar een herberg en droeg zorg voor hem. 35. Den volgenden dag haalde hij twee tienlingen te voorschijn, gaf ze aan den waard en zeide: Zorg voor hem; en wat gij er meer aan besteedt, zal ik u bij mijn terugkomst vergoeden. 36. Wat dunkt u? Wie van deze drie is de naaste geweest van den man, die in handen der roovers viel? 37. Hij zeide: Hij, die hem barmhartigheid bewees. En Jezus sprak tot hem: Ga, en doe gij evenzoo.

Jood als doodvijand beschouwd werd. Met welgevallen beschrijft Hij al de liefdediensten, welke de Samaritaan den Jood bewees. Ofschoon hij wist, dat hij een Jood voor zich had, goot hij olie met wijn vermengd (ook nu nog in Palestina als verzachtend middel gebruikt) in zijn wonden en verbond ze. Wij hebben dus waarschijnlijk te doen met een koopman, die op alle gebeurlijkheden voorbereid was. Daarna hief hij hem op zijn lastdier, en terwijl hij zelve te voet ging en den halfdooden en dus bewusteloozen Jood vasthield, bracht hij hem naar de herberg. Halverwege Jerusalem en Jericho ligt heden nog een „khan", welke den naam van „den barmhartigen Samaritaan" draagt. Uit zorg voor den gewonde bracht ook de Samaritaan den nacht in de herberg door. Den volgenden morgen zag hij zich wegens zaken genoodzaakt te vertrekken, maar hij ging niet weg, eer hij alle maatregelen voor een verdere verzorging getroffen had. Daarom haalde hij uit zijn gordel twee tienlingen te voorschijn, het loon voor twee dagen arbeid (vgl. Mt. 20, 2), wat voor een koopman een belangrijke som was, en gaf ze aan den waard voor de verpleging van den verwonde. Meer scheen hij niet te bezitten; want hij verklaarde zich bereid om de kosten, die bij een langeren verplegingstijd zeker veel hooger zouden worden, bij zijn terugkeer te vergoeden. Verondersteld wordt dus, dat hij den weg vaker aflegde en aan den waard bekend was.

36—37. — De parabel slaat niet direct op de vraag van den wetgeleerde. Deze heeft immers gevraagd: Wie is mijn naaste? De verschillende mogelijkheden der parabel hebben echter niet betrekking op het object der naastenliefde, maar op het subject. Daarom stelt Jezus als besluit van de parabel de vraag: Wie van de drie is de naaste geweest van den man, die in handen der roovers viel? d.w.z. wie heeft zich als zijn naaste gedragen? De wetgeleerde antwoordt met zekeren tegenzin; want hij vermijdt het woord „Samaritaan". Hij moet echter bekennen, dat alleen de laatste voorbijganger, al was het dan een gehate Samaritaan, zich als naaste gedragen heeft. De conclusie, welke hij trekken moet, is deze: Alle drie hadden den ongelukkige als hun naaste moeten beschouwen en hem moeten ter hulp komen.

Dat de priester en de leviet den man aan zijn lot overlieten, is een indirecte beschuldiging van het Jodendom, dat het begrip der naastenliefde zooveel mogelijk verengd had. Dat de Samaritaan wel hielp, is niet zoozeer een verheerlijking van de Samaritanen, als wel een aanduiding, dat men alle menschen als naasten moet beschouwen, ook de vijanden. De practische conclusie is derhalve: Als naaste moeten wij beschouwen elken medemensch, die onze hulp noodig heeft, of hij vriend of vijand is. Zijn noodtoestand en

38. Terwijl zij voortreisden, kwam Hij in een zeker dorp, waar een vrouw, Martha geheeten, Hem in haar huis ontving. 39. Zij

---

ons bij-machte-zijn om te helpen maken ons tot naasten. In plaats van dus theoretisch na te gaan, wien men als naaste beschouwen moet, lost Jezus de kwestie practisch op. Alle menschen zijn onze naasten en dus moeten wij allen ter hulp komen, die onze hulp noodig hebben. De les, welke Jezus den wetgeleerde geeft, is veelzeggend. In plaats van theoretische vragen te stellen, wie uw naaste is, moet gij de naastenliefde beoefenen; gij, wetgeleerde, hebt niets anders te doen dan het voorbeeld van den Samaritaan na te volgen. — De allegorische verklaring dezer parabel, waarbij Jezus als de barmhartige Samaritaan wordt beschouwd, die de mishandelde menschheid ter hulp komt, terwijl de Joodsche eeredienst (de priester) en de wet van Moses (de leviet) niet kunnen helpen, is enkel als vrome toepassing op te vatten.

5. Martha en Maria, 10, 38—42.

In de voorafgaande pericope werd de lof der naastenliefde verkondigd. Er is echter nog iets hoogers, namelijk het aandachtig hooren en overwegen van Jezus' woord. Dit wordt aangetoond door het volgende verhaal, dat echter geen parabel is, maar een werkelijk feit. Het speelt in een intiemen huiselijken kring en de optredende personen zijn twee zusters, bij wie Jezus te gast is. Het feit, dat de Zaligmaker ergens zijn intrek nam en gastvrijheid genoot, kwam natuurlijk meermalen voor en is alleen dan in de traditie bewaard, wanneer het aanleiding gaf tot een gewichtige les. Dit is ook hier het geval. Daarom kunnen wij reeds tevoren vaststellen, dat Jezus' woord in v. 41 en 42 niet de beslechting is van een huiselijken twist of een hoffelijke weigering van al te edelmoedige gastvrijheid, maar dat het een diep godsdienstige waarheid bevat.

38. — De twee zusters zijn ons bekend uit Joa. 11, 1—44 en 12, 1—8. Daar wordt tevens gezegd, dat zij een broeder hadden, die Lazarus heette, en dat zij in Bethanië bij Jerusalem woonden. Het karakter der beide zusters wordt door Lc. en Joa. op dezelfde wijze geteekend: Martha was de bedrijvige huisvrouw, Maria de meditatieve en minnende ziel. De reis, welke 9, 51 begon en Jerusalem tot einddoel had, werd in het voorafgaande slechts met vage topografische gegevens aangeduid. Lc. sprak van een stad der Samaritanen (9, 52), zoodat wij weten, dat Jezus in Samaria vertoefde. De parabel van den barmhartigen Samaritaan deed ons vermoeden, dat zij tusschen Jericho en Jerusalem werd uitgesproken. Nu spreekt Lc. van „een dorp" zonder verdere aanduiding. Wanneer Joa. ons niet had ingelicht, zouden wij met zekerheid niets anders weten, dan dat Martha en Maria buiten Galilea woonden. Nu weten wij echter, dat de in 9, 51 begonnen reis voortgezet is tot in Bethanië, in de nabijheid van Jerusalem. Het is mogelijk, dat Lc. de woonplaats der beide zusters niet kende. Waarschijnlijker is echter, dat hij ze niet vermeldde, omdat zijn lezers toch niet van de topographie op de hoogte waren. Hij beschikte trouwens over te weinig gegevens, om de tochten van Jezus nauwkeurig aan te duiden, zoodat de vermelding van dezen plaatsnaam aanleiding kon geven tot misverstand. Wanneer Jezus nu reeds in de nabijheid van Jerusalem was, kon de lezer moeilijk begrijpen,

had een zuster, met name Maria, die zich aan Jezus' voeten had neergezet en naar zijn woord luisterde. 40. Maar Martha werd afgeleid door allerlei huishoudelijke zorgen. Zij kwam erbij staan en zeide: Meester, is het U onverschillig, dat mijn zuster mij alleen laat bedienen? Zeg haar toch, dat zij mij helpt! 41. Maar de Heer ant-

---

waarom hij eerst in 18, 31 het definitieve besluit zou nemen om naar de H. Stad te vertrekken. — Martha schijnt de oudste van de beide zusters geweest te zijn; want Lc. zegt, dat zij Jezus ontving, en wel in haar huis. De naam „Martha" beteekent „meesteres", wat heelemaal met haar wijze van optreden strookt. Daar Maria echter in de christelijke traditie een voornamere plaats innam, zijn bij Joa. de rollen verwisseld; Martha wordt daar aangeduid als de zuster van Maria (11, 1). Uit den tekst zou men afleiden, dat van het heele gezelschap (apostelen en leerlingen) alleen Jezus het dorp binnenging en door Martha opgenomen werd. In elk geval konden niet allen in één huis gastvrijheid vinden. Waarschijnlijk heeft het reisgezelschap zich in de nabijheid van Bethanië verspreid en nam Jezus alleen, of met enkele leerlingen, zijn intrek bij Martha. Met recht mogen wij veronderstellen, dat Hij reeds meermalen in haar huis vertoefde, zoodat Lc. indirect de meerdere Jerusalem-reizen, waarvan Joa. spreekt, bevestigt. Ook het verloop van Jezus' bezoek duidt op een groote intimiteit tusschen den Zaligmaker en de beide zusters.

39. — Lc. laat Maria optreden als een persoonlijkheid, welke aan den lezer totaal onbekend is; zij is dus niet de boetvaardige zondares (7, 36—50) en ook niet Maria Magdalena (8, 2). Zij wordt beschreven als een zeer ijverige leerlinge. Zij luisterde niet alleen naar Jezus' woorden, maar had zich zelfs aan zijn voeten neergezet, opdat niets haar zou ontsnappen. Haar houding is die van een weetgierige en geheel toegewijde volgelinge (vgl. 8, 35; Hand. 22, 3). Jezus' bezoeken waren voor haar de kostbaarste oogenblikken van haar leven en zijn woorden beschouwde zij, evenals Petrus (Joa. 6, 68), als woorden van het eeuwige leven, zoodat zij geen enkel verloren liet gaan. Geen wonder, dat Jezus deze vrouw tegen de terechtwijzing harer zuster verdedigde, zooals Hij haar later (Mt. 25, 10—13; Mc. 14, 6—9; Joa. 12, 7 vlg.) zou verdedigen tegen zijn leerlingen.

40. — Terwijl Martha den maaltijd gereed maakte, rustte Jezus uit van den tocht en onderrichtte de aanwezigen. De Grieksche tekst zegt, dat Martha afgeleid of verstrooid werd door allerlei zorgen van de bediening. Ook zij zou wel hebben willen luisteren en misschien ving zij nu en dan ook wel een woord op, maar Jezus' onderrichting ging grootendeels voor haar verloren, omdat zij geheel door haar huishoudelijke zorgen in beslag werd genomen. Haar ijver was in zekeren zin prijzenswaardig en zelfs noodzakelijk, maar hij was, zooals Jezus later zal zeggen, overdreven. Het zaad van het woord viel bij haar tusschen de doornen (vgl. 8, 14); d.w.z. de zorgen van het leven verstikten het. Bij het heen-en-weer-loopen bleef zij plotseling voor Jezus staan en gaf uiting aan haar ergernis. Zij was ontevreden over haar zuster, omdat deze haar niet hielp, en ontevreden over den Zaligmaker, omdat Hij dit goedvond. Daar Maria alleen oog en oor had voor den Meester, richtte Maria zich niet tot haar, maar tot Jezus.

woordde haar: Martha, Martha, over veel dingen zijt gij bezorgd en bekommerd. 42. Terwijl er toch maar één noodig is! Want Maria heeft het beste deel gekozen, dat haar niet zal ontnomen worden.

41—42. — De tekst staat niet vast, wat het tweede deel van v. 41 en het eerste deel van v. 42 betreft. Sommige handschriften laten beide deelen weg en lezen enkel: „Martha, Martha! Maria heeft het beste deel gekozen" enz. Vele goede handschriften hebben dezen tekst: „Martha, Martha, over veel dingen zijt gij bezorgd en bekommerd, terwijl er weinig of liever (slechts) één ding noodig is. Want Maria" enz.; deze lezing aanvaarden bijv. Lagrange, Nestle en Merk. De zin is dan, dat Martha zich te veel zorgen maakt voor den maaltijd. Jezus is met weinig of zelfs met één gerecht tevreden en Martha moet haar zuster dus met rust laten. De meest verspreide tekst is echter: „Martha, Martha, over veel dingen zijt gij bezorgd en bekommerd, terwijl er toch maar één noodig is! Want Maria" enz.; zoo lezen bijv. Tischendorf en Vogels. Deze laatste lezing wordt niet alleen bevestigd door een groot aantal handschriften, maar geeft ook den besten samenhang. Het ligt immers voor de hand, dat het éene noodige identiek is met het beste deel, dat Maria heeft uitgekozen. Welnu, dit beste deel moet noodzakelijk datgene zijn, wat Maria op dit oogenblik doet en waarom Martha haar lastig valt: het aandachtig luisteren naar Jezus' woord. Dit is dus ook het éenige ding, dat Jezus noodig acht in tegenstelling met de vele, waarmede Martha bezig is. De tegenstelling bestaat derhalve niet tusschen de vele gerechten, welke Martha wil klaarmaken, en het éene gerecht, dat Jezus voldoende acht; dan zou Jezus' woord weliswaar hoffelijk, maar toch zeer alledaagsch zijn. Wanneer men echter nog verder gaat en het beste deel, dat Maria uitgekozen heeft, verklaart als het voortreffelijkste gerecht, dat Maria voor den gemeenschappelijken maaltijd zou hebben klaargemaakt of (erger nog) voor zich zelf zou hebben genomen, dan wordt het woord van den Zaligmaker tot een trivialiteit gemaakt. Neen, het bevat een verheven en diep-godsdienstige waarheid. Van al datgene, waartoe Jezus' aanwezigheid aanleiding geeft, heeft Maria het beste, Martha echter het minder goede gekozen. Daardoor wordt de arbeid van Martha niet afgekeurd als iets, dat een leerlinge van Jezus onwaardig is; zij verdient alleen een terechtwijzing, omdat zij over Maria's gedrag ontevreden is en omdat zij zóózeer opgaat in haar overdreven huishoudelijke zorgen, dat zij de hoofdzaak uit het oog verliest. Martha ontvangt Jezus als een voornamen gast, wien zij alle blijken van burgerlijke wellevendheid verschuldigd is; Maria echter ontvangt Hem als haar Zaligmaker, met wien zij in geestelijk contact treedt door het aandachtig luisteren naar zijn woord. Dit is de groote les, welke niet alleen voor de beide zusters, maar voor alle menschen van belang is: Het aanhooren en overwegen van Jezus' woord is het eenig noodzakelijke, waarbij al het andere, al is het nog zoo goed, niet kan vergeleken worden. Terecht heeft men in de beide zusters een voorstelling gezien van het actieve en het beschouwende leven. Ook het actieve leven is goed; want de vermaning, welke Jezus tot Martha richt, is uiterst vriendelijk van toon, zooals vooral blijkt uit de dubbele aanspraak: Martha, Martha. Maar de vermaning is niettemin ernstig, omdat zij een verkeerde opvatting heeft over Maria's aandachtige beschouwing der

11. 1. Eens was Hij ergens in gebed. Toen Hij ophield, zeide een van zijn leerlingen tot Hem: Heer, leer ons bidden, zooals ook Joannes het zijn leerlingen heeft geleerd. 2. Hij zeide hun: Wanneer gij bidt, zegt dan: Vader, geheiligd worde uw naam, uw rijk kome! 3. Geef ons elken dag ons dagelijksch brood 4. en vergeef ons onze zonden, want ook wij vergeven aan iedereen, die ons iets schuldig is, en leid ons niet in bekoring. 5. Ook zeide Hij hun: Als iemand van u een vriend heeft en hij gaat te middernacht naar hem toe en zegt: Vriend,

---

goddelijke waarheid. Maria heeft het beste deel verkozen, dat haar niet zal ontnomen worden, nu niet en ook in eeuwigheid niet. De Kerk heeft daaruit afgeleid, dat een leven, gewijd aan het beluisteren van Gods woord in lectuur, gebed en overweging, hooger staat dan een leven, gewijd aan goede werken zonder meer. Dit laatste heeft trouwens alleen waarde, wanneer het steunt op de vereeniging met God door het gebed.

6. Vermaningen over het gebed, 11, 1—13; vgl. Mt. 6, 9—13; 7, 7—11.

1. — Het kortere Onze Vader van Lc. hebben wij reeds behandeld bij Mt. 6, 9—13. Hier hebben wij enkel nog te spreken over het inleidend vers. Jezus was ergens aan het bidden. Daar het vorige verhaal in Bethanië speelde, mogen wij veronderstellen, dat Jezus het Onze Vader leerde in de nabijheid van Jerusalem. De traditie verbond deze herinnering inderdaad aan de basiliek Eleona op den Olijfberg. Daar staat thans een kerk van de Karmelietessen, waar in een galerij het Onze Vader geschreven staat in 35 talen; deze kerk heet de kerk van het „Pater". — Jezus had, zooals gewoonlijk, in de eenzaamheid gebeden. Alleen bij sommige gelegenheden bad Hij hardop en in tegenwoordigheid zijner leerlingen. Zooals vooral Lc. ons mededeelt, had Jezus de behoefte om uren lang en soms geheele nachten in stil gebed met den Vader door te brengen. De innigheid en verhevenheid van dit gebed kunnen wij zelfs niet vermoeden. De eeuwige gemeenzaamheid, welke het Woord met den Vader verbond, wilde Jezus ook in zijn menschelijk en sterfelijk bestaan voortzetten. De leerlingen hadden zeker gemerkt, hoe hun Meester, na zulk een gebed, met een glans van hemelsche vreugde op het gelaat en met nieuwe kracht en geestdrift tot hen terugkeerde. Zij vergeleken dit met hun eigen gebrekkige wijze van bidden en herinnerden zich, dat Jezus hun onmacht om den duivel uit te drijven toegeschreven had aan hun verzuim om te bidden (Mt. 17, 21). Maar hoe zouden zij kunnen bidden, als Hij het hun niet leerde? Ook de Dooper had zijn leerlingen daarin onderricht gegeven. Vandaar de vraag van een hunner: „Heer, leer ons bidden!"

2. — De inleiding „wanneer gij bidt, zegt dan" beteekent, dat de leerlingen bij hun gemeenschappelijk gebed zich regelmatig van de volgende formule moeten bedienen. Daarmee is echter niet bedoeld, dat elke andere wijze van bidden verkeerd of verboden zou zijn.

5—8. — De parabel van den lastigen vriend is eigen aan Lc. — Zij vertoont groote overeenkomst met die van den rechter en de weduwe (18, 1—8). Beide parabels hebben deze beteekenis: Wanneer een standvastig aandringen den boozen en egoïstischen mensch tot toegeven beweegt, hoeveel te eer zal dan de algoede Vader zijn biddende kinderen verhooren?

leen mij drie brooden; 6. want een van mijn vrienden is op reis bij mij aangekomen, en ik heb niets om hem aan te bieden, 7. en als de andere dan van binnen antwoorden zou: Val mij niet lastig; de deur is al gesloten en mijn kinderen zijn met mij te bed; ik kan niet opstaan om het u te geven.... 8. Ik zeg u: Al zou hij niet opstaan en het hem geven, omdat het zijn vriend is, dan zal hij toch opstaan om zijn lastig aandringen en hem geven al wat hij noodig heeft. 9. Zoo zeg Ik ook tot u: Vraagt, en men zal u geven; zoekt, en gij zult vinden; klopt, en men zal u opendoen. 10. Want wie vraagt, ontvangt; wie zoekt, vindt; wie klopt, hem doet men open. 11. Welke vader is er onder u, die aan zijn zoon een steen zal geven, als hij hem om brood vraagt? Of als hij hem een visch vraagt, zal hij hem dan een slang geven? 12. Of als hij een ei vraagt, zal hij hem dan een schorpioen geven? 13. Als gij dan, hoewel gij boos zijt, goede gaven aan uw kinderen weet te schenken, hoeveel te meer zal dan de hemelsche Vader den heiligen Geest geven aan degenen, die tot Hem bidden?

Jezus begint zijn parabel met de woorden: Als iemand van u enz. Het kon inderdaad heel goed gebeuren, dat een zijner toehoorders in die omstandigheden verkeerde. Arme menschen hadden vaak niet veel voorraad in huis, en wanneer dan onverwacht bezoek kwam, waren zij op hun buren aangewezen. Gaarne werd dan aan hun verzoek voldaan; en ook de man uit de parabel zou zijn vriend zeker uit den nood hebben geholpen, wanneer het niet zoo laat was geweest. Hij was reeds te bed, werd uit zijn eersten slaap gewekt en was daarom slecht gemutst. Bovendien waren ook zijn kinderen reeds te bed, zoodat zijn opstaan heel het huis in rep en roer zou brengen. Zijn antwoord luidde dan ook zóó onvriendelijk, dat de meeste menschen den moed zouden opgegeven hebben. Onze parabel veronderstelt echter (en de Vulgaat zegt het uitdrukkelijk), dat de vrager voortging met kloppen, totdat de buurman eindelijk opstond en hem de drie brooden gaf. Hij deed dit echter niet welwillend, maar enkel en alleen om hem kwijt te worden en rustig te kunnen slapen. De toepassing is dus: Wanneer het voortdurend en standvastig gebed ten slotte zegeviert over den egoïstischen mensch, hoeveel te eer zal de goede God zich dan gewonnen geven? De leerlingen moeten God leeren beschouwen als hun vriend, wien zij in een vertrouwvol gebed hun groote en zelfs kleine noodwendigheden kunnen openbaren. De groote God acht het niet beneden zijn waardigheid, naar hen te luisteren. Dit bewustzijn moet hun bij het gebed bijblijven en hun moed geven om te volharden. Met dezelfde zekerheid, waarmede zij een buurman, dien zij als hun vriend hebben leeren kennen, in zijn nachtrust storen, moeten zij dag en nacht tot God gaan. En zelfs kunnen zij daarbij nog meer overtuigd zijn bij God verhooring te vinden, omdat Hij niet slaapt noch sluimert (Ps. 120, 4) en omdat Hij niet onderhevig is aan menschelijke overwegingen. — Wij mogen echter bij deze parabel geen verdere toepassingen maken, want wij hebben niet te doen met een allegorie.

9—13. — Deze verzen hebben wij reeds verklaard bij Mt. 7, 7—11.

14. Eens dreef Hij een boozen geest uit, die stom was; en toen
de booze geest was uitgegaan, sprak de stomme. En het volk stond
verbaasd. 15. Maar sommigen van hen zeiden: Het is door Beëlzebul,
den vorst der booze geesten, dat Hij de booze geesten uitdrijft.
16. Anderen vroegen Hem een teeken uit den hemel, om Hem op
de proef te stellen. 17. Maar Hij kende hun gedachten en sprak tot
hen: Ieder rijk, dat innerlijk verdeeld is, zal verwoest worden, en het
eene huis zal op het andere vallen. 18. Wanneer dus de satan tegen
zich zelf verdeeld is, hoe zal zijn rijk dan stand kunnen houden?
Gij zegt immers, dat Ik door Beëlzebul de booze geesten uitdrijf.
19. Maar als Ik door Beëlzebul de booze geesten verjaag, door wien

---

II. Toenemende vijandschap der schriftgeleerden en Farizeën, 11, 14—54.

Lc. heeft ons reeds meermalen de vijandige houding der Joodsche leiders tegenover den Zaligmaker doen kennen. Bij de nu volgende pericopen neemt de tegenstelling echter veel scherpere verhoudingen aan. De Zaligmaker moet zich verdedigen tegen de verdachtmaking, dat Hij in verbond staat met Beëlzebul, en spreekt daarbij het vonnis uit over zijn volksgenooten. Een daarop volgend gastmaal geeft Hem aanleiding om de Farizeën en wetgeleerden direct aan te vallen en de voornaamste wanbegrippen dezer beide groepen scherp te veroordeelen. Het eenige lichtpunt in dit deel van het Lc.-evangelie vormt de uitroep der onbekende vrouw, die Jezus' moeder zaligprijst.

1. Jezus en de booze geesten, 11, 14—26; vgl. Mt. 12, 22—30. 43—45; 16, 1—4; Mc. 3, 22—27; 8, 11 vlg.

Over de verhouding van dit verhaal tot Mt. 9, 32—34 en 12, 22—24, zie bij Mt. blz. 187 vlg.

14. — In tegenstelling met Mt. 9, 32 en 12, 22 noemt Lc. den boozen geest zelf stom. De beteekenis is echter, dat de booze geest den bezetene belette te spreken. Toen de duivel uitgedreven was, was de man oogenblikkelijk van zijn stomheid genezen. Volgens Mt. was hij niet alleen stom, maar ook blind.

15—16. — Degenen, die op het voorafgaande wonder iets hebben af te dingen, verdeelt Lc. in twee groepen. Geen van beide ontkent de echtheid, maar zij trachten den indruk, welken het noodzakelijk op het volk moest maken, op verschillende wijze weg te nemen. De eerste groep schrijft het wonder toe aan de macht van Beëlzebul. De tweede maakt zich niet schuldig aan deze grove verdachtmaking, maar oordeelt het onvoldoende; zij eischt een wonder uit den hemel. Zooals Mt. en Mc. te verstaan geven, is deze tweede groep van tegenstanders bij een andere gelegenheid opgetreden (Mt. 16, 1; Mc. 8, 11); Lc. laat beide terzelfder tijd optreden, omdat beide de bewijskracht van Jezus' wonderen ontkennen. Het antwoord op de tweede opwerping volgt eerst in v. 29—32.

17—20. — Jezus' weerlegging is dezelfde als bij Mt. en Mc. In v. 17 gebruikt Lc. echter niet twee voorbeelden: dat van het rijk en dat van het

drijven dan uw zonen ze uit? Daarom zullen zij zelf uw rechters zijn.
20. Maar als Ik door den vinger Gods de booze geesten uitdrijf, dan
is ook het rijk Gods onder u gekomen. 21. Wanneer de sterke in
volle wapenrusting zijn erf bewaakt, dan is zijn bezitting in veiligheid.
22. Maar wanneer een, die sterker is dan hij, hem overvalt en over-
wint, dan ontneemt hij hem zijn wapenrusting, waarop hij zijn ver-
trouwen stelde, en verdeelt zijn buit. 23. Wie niet met Mij is, is
tegen Mij; en wie niet met Mij verzamelt, verstrooit. 24. Wanneer
een onreine geest van iemand is uitgegaan, zwerft hij rond door dorre
streken; hij zoekt naar rust, maar vindt ze niet. Dan zegt hij: Ik zal
terugkeeren naar mijn huis, waar ik ben uitgegaan. 25. En bij zijn
komst vindt hij het geveegd en versierd. 26. Dan gaat hij heen en
neemt zeven andere geesten met zich mede, die nog boozer zijn dan
hij zelf; zij gaan er binnen en blijven er; en het einde van dien man is
erger dan het begin.

27. Terwijl Hij zoo sprak, verhief een vrouw haar stem midden uit
het volk en zeide tot Hem: Zalig de schoot, die U heeft gedragen, en

---

huis, maar één enkel. Wanneer het rijk verdeeld is, dan zal het verwoest worden en zal het eene huis op het andere vallen; door dit laatste beeld wordt de vijandschap der families aangeduid.

21—23. — Mt. en Mc. vergelijken den duivel met een huiseigenaar, die zijn huisraad verdedigt; Lc. daarentegen stelt hem voor als een burchtheer, die in volle wapenrusting den sterke afwacht, maar overwonnen en van zijn wapenvoorraad beroofd wordt.

24—26. — De beteekenis dezer parabel is dezelfde als bij Mt. (12, 43—45). De godsdienstige en zedelijke toestand van het Joodsche volk zal erger zijn, dan die, waarin het vóór Jezus' komst verkeerde. Het zien van Jezus' wonderen en het hooren van zijn leer verzwaren zijn schuld en voeren ten slotte tot verstoktheid.

2. Zaligspreking van Jezus' moeder, 11, 27 vlg.

27. — Tusschen de lage aanvallen van Jezus' vijanden vinden wij het lieflijke intermezzo van de onbekende vrouw, die Jezus' moeder zaligprijst. Dit feit is eigen aan Lc. De wijze, waarop hij het inleidt, schijnt aan te duiden, dat het chronologisch aan de voorafgaande discussie aansluit. Terwijl allen Jezus beschuldigen of althans het stilzwijgen bewaren, uit de onbekende vrouw luide haar bewondering. En zij doet dit op echt vrouwelijke wijze, namelijk door de zaligprijzing zijner moeder. Ook bij Jezus' lijden toonen de vrouwen meer trouw en moed dan de mannen; de groote fout van deze laatsten is het menschelijk opzicht. De Israëlietische vrouw kon zich geen grootere eer denken, dan de moeder te worden van een profeet of, wat nog onvergelijkelijk meer was, van den Messias. De vrouw, waarvan hier sprake is, zag zeker in Jezus een groot profeet, een machtig wonderdoener en een moedig strijder. Daarom dacht zij met een zekere afgunst aan de vrouw, welke Hem had gebaard en Hem haar moederlijke zorgen had mogen wijden.

de borsten, die Gij hebt gezogen! 28. Maar Hij zeide: Zalig veeleer, die luisteren naar Gods woord en het in beoefening brengen!

29. En terwijl de menigte aangroeide, begon Hij aldus te spreken: Dit geslacht is een boos geslacht; het vraagt een teeken, maar geen teeken zal hun gegeven worden, dan het teeken van Jonas. 30. Want zooals Jonas een teeken was voor de Ninivieten, zoo zal ook de Menschenzoon het zijn voor dit geslacht. 31. De koningin van het Zuiden zal in het oordeel opstaan met de mannen van dit geslacht en hen veroordeelen; want zij kwam van de uiteinden der aarde om de wijsheid van Salomon te hooren; en zie, meer dan Salomon is hier.

---

28. — Jezus' antwoord heeft ongeveer dezelfde beteekenis als de spreuk over zijn ware bloedverwanten (Mt. 12, 50; Mc. 3, 35; Lc 8, 21). Hij wijst de fijngevoelde hulde, welke de onbekende aan zijn moeder en indirect aan Hem zelve brengt, niet af. Het is een grove miskenning van Jezus' karakter, wanneer Calvijn uit zijn woorden afleidt, dat de teedere zorgen eener moeder voor Hem geen beteekenis hadden. Het eenige, wat Jezus wil zeggen, is dit: De zuiver physieke verhouding van moeder en kind heeft in de bovennatuurlijke orde geen waarde. Daarin komt het alleen aan op het luisteren naar Gods woord en het vervullen van Gods wil. Hij heft dus de gedachten zijner toehoorders omhoog naar de bovennatuurlijke orde zonder uitdrukkelijk te zeggen, dat ook daarin zijn moeder de hoogste plaats inneemt en het innigst met Hem verbonden is. Het is juist Lc., die Maria door den mond van Elisabeth „de gezegende onder de vrouwen" noemde (1, 42) en Maria zelve in het Magnificat liet voorspellen, dat alle geslachten haar zalig zouden prijzen (1, 48). Zonder twijfel zag hij in den kreet der onbekende vrouw het begin van de vervulling dezer profetie. De H. Kerk heeft den tekst van Lc. 11, 27 vlg. als evangelie in de Mis van de H. Maagd (van Lichtmis tot Paschen) opgenomen; daaruit volgt, dat zij die woorden beschouwt als een verheerlijking van de H. Maagd. — Vgl. B. Bartmann, *Christus ein Gegner des Marienkultus?* Freiburg 1909.

3. Het teeken van Jonas, 11, 29—32; vgl. Mt. 12, 38—42.

29. — Deze pericope sluit aan bij v. 16, waar sommigen van de menigte Jezus een teeken uit den hemel vroegen. Dat is de reden, waarom de Zaligmaker dit geslacht boos noemt. Zijn tijdgenooten erkennen immers de wonderen van zijn goedheid niet en eischen een opzienbarend teeken aan den hemel. Jezus zal hun een teeken geven: het teeken van Jonas.

30. — Waarin bestaat het teeken van Jonas? Volgens vele modernen zou het de prediking zijn. Zooals Jonas boetvaardigheid predikte aan de Ninivieten en hen met den ondergang bedreigde, zoo deed Jezus ten opzichte van de Joden. Deze meening houdt echter niet voldoende rekening met den tekst, die spreekt van een toekomstig teeken („zal gegeven worden", „zal zijn"), en met de parallele plaats van Mt. Het teeken van den Menschenzoon zal zijn verrijzenis zijn, welke volgt op een verblijf in het graf gedurende drie dagen (Mt. 12, 40).

31—32. — Het beschamend voorbeeld van de koningin van het Zuiden en van de Ninivieten behandelden wij reeds bij Mt.

32. De mannen van Ninive zullen in het oordeel opstaan met dit
geslacht en het veroordeelen; want zij bekeerden zich door de predi-
king van Jonas; en zie, meer dan Jonas is hier.
33. Niemand steekt een lamp aan, om ze in een kelder of onder
de korenmaat te zetten, maar op den kandelaar, opdat de binnen-
komenden het licht kunnen zien. 34. De lamp van het lichaam is
uw oog. Als uw oog goed is, dan is heel uw lichaam verlicht; maar
als het slecht is, dan is ook uw lichaam in het duister. 35. Zorg er
dus voor, dat het licht in u geen duisternis is. 36. Wanneer dus
heel uw lichaam verlicht is, zonder een enkel duister deel, hoe zal het
dan geheel verlicht zijn, als de lamp u door haar stralen verlicht.

---

4. Het licht van Jezus' leer, 11, 33—36; vgl. Mt. 5, 15; 6, 22 vlg.; Mc. 4, 21.

De vergelijking van de lamp (v. 33) vonden wij reeds, maar met een andere toepassing, bij Lc. 8, 16, welk vers parallel is met Mt. 5, 15 en Mc. 4, 21. De verzen 34—36 zijn parallel met Mt. 6, 22 vlg., maar hebben hier bij Lc. ook een andere beteekenis. Jezus heeft blijkbaar dezelfde beelden meermalen gebruikt.

33. — Dit vers moeten wij verklaren in verband met het voorafgaande. Jezus zal het teeken voor de Joden zijn, zooals Jonas het was voor de Ninivieten. Het licht op den kandelaar is *Jezus zelve*. God heeft dat licht niet geplaatst in een kelder of onder de korenmaat, maar Hij doet het schijnen voor alle menschen van goeden wil. Daarom hebben alle menschen, die hun oogen niet vrijwillig sluiten, geen ander licht noodig dan Jezus zelf en zijn leer.

34—35. — Het beeld van de lamp wordt in deze twee verzen *in een geheel andere beteekenis* gebruikt. Zij is het beeld van het menschelijk oog, en het menschelijk oog is op zijn beurt het beeld van de inwendige stemming van den mensch. Wanneer de stemming van den mensch goed is, dan staat zijn geestelijk oog open voor het licht der waarheid. Is zij daarentegen verkeerd, dan ziet hij de waarheid niet, hoe duidelijk zij ook is. Jezus waarschuwt zijn toehoorders met aandrang, dat zij het oog van hun geest niet verduisteren door haat, nijd, of andere hartstochten.

36. — De verklaring van dit vers is niet gemakkelijk. De waarschijnlijkste zin is deze: Wanneer uw lichaam geheel verlicht is, omdat het verlicht wordt door de lamp van uw oog, hoe zal uw lichaam dan verlicht zijn, wanneer het verlicht wordt door de schitterende stralen van de lamp! Er wordt dan onderscheid gemaakt tusschen *twee lampen*: die van binnen (het oog) en die van buiten (de gewone lamp). Zonder de innerlijke lamp heeft die van buiten geen nut; een blinde bijv. heeft niets aan het licht der zon of aan het licht eener lamp. Maar wanneer het oog goed is en het lichaam bovendien door de lamp verlicht wordt, dan bestaat er niet het minste gevaar, dat men zich ergens aan stoot of struikelt en valt. Zonder beeldspraak: Wanneer uw inwendige stemming goed is, dan staat uw ziel open voor het licht, dat er van Jezus uitstraalt; maar is uw stemming verkeerd, dan zijt gij blind voor zijn persoon en zijn leer. Al zijn Jezus' wonderen nog zoo indrukwekkend en al is zijn leer nog zoo klaar en overtuigend, wanneer zij niet met een goede stemming worden gezien en gehoord, dan zullen zij niet den minsten indruk maken.

37. Terwijl Hij nog sprak, noodigde een Farizeër Hem bij zich ten eten; Hij trad binnen en nam plaats. 38. Toen de Farizeër dit zag, verwonderde hij zich, omdat Hij zich niet eerst vóór den maaltijd gewasschen had. 39. De Heer sprak tot hem: Dus gij, Farizeën,

---

5. Strafrede tegen de Farizeën en wetgeleerden, 11, 37—54; vgl. Mt. 23, 1—36.

Mt. heeft zijn groote strafrede tegen de Farizeën en schriftgeleerden geplaatst in de laatste dagen van Jezus' leven (23, 1—36); zij werd volgens hem uitgesproken in den tempel. Dat Jezus toen de boosheid zijner tegenstanders ontmaskerde, blijkt ook uit Mc. (12, 38—40) en Lc. (20, 45—47); maar hun tekst is veel korter. De strafrede, welke Lc. hier geeft bij gelegenheid van een maaltijd, vertoont veel overeenkomst met die van Mt. De aanleiding echter en de omstandigheden van tijd en plaats zijn geheel verschillend, zoodat men wel denken moet aan twee verschillende gebeurtenissen. Zonder twijfel is de samenhang van Mt. beter; zulk een hevige strafrede verwacht men eerder aan het einde van Jezus' leven, terwijl ook de tempel een passender plaats lijkt, dan een particuliere woning. Zij klinkt als een laatste en definitieve afrekening met de volksleiders, welke in den samenhang van Lc. wel wat onverwacht komt. De Farizeër had Jezus aan tafel genoodigd, en het eenige, wat hem ten laste gelegd wordt, is zijn verwondering over het feit, dat de Zaligmaker de gewone ritueele afwassching naliet. Deze aanleiding lijkt onbeduidend, wanneer men ze vergelijkt met de grondige en principieële veroordeeling, welke de Zaligmaker daarop uitspreekt. Zonder twijfel heeft Jezus den Farizeër een les gegeven over de uiterlijke en inwendige reinheid (v. 39—41), maar men vraagt zich af, of Lc. daarmede niet alle overige grieven, welke Jezus tegen de Farizeën en schriftgeleerden had, verbonden heeft. Toch is het mogelijk, dat de voorafgaande verdachtmaking over Jezus' verbond met Beëlzebul (v. 15) van invloed is geweest op den toon en den inhoud van de rede.

37. — Deze uitnoodiging wordt door Lc. chronologisch met de voorafgaande vermaning verbonden. De Farizeër schijnt dus niet tot de uitgesproken tegenstanders van Jezus te behooren. De Zaligmaker stemt aanstonds toe, treedt het huis binnen en neemt plaats aan tafel, zonder eenige afwassching te verrichten. Het is echter niet waarschijnlijk, dat Hij opzettelijk de waschingen naliet om den strijd uit te lokken. De maaltijd, dien de Farizeër aanbiedt, is blijkens den Griekschen tekst het „ariston", het middagmaal.

38. — De gewone beteekenis van het Grieksche „baptidzein" is „een bad nemen". Dit was echter niet voor elken maaltijd voorgeschreven. Elders wordt in de evangeliën enkel gesproken van het wasschen der handen (Mt. 15, 2) of der voeten (Lc. 7, 44). Misschien achtte de Farizeër een afwassching van het geheele lichaam noodzakelijk, omdat Jezus met allerlei personen in aanraking was geweest (vgl. v. 29). De gastheer verwonderde zich over Jezus' gedrag; blijkbaar was het dus niet zijn bedoeling geweest, Hem op de proef te stellen. Hij sprak zijn verwondering echter niet uit, al heeft hij misschien zijn gedachte door gebaren of gelaatsuitdrukking geopenbaard.

39. — Jezus' woord lijkt op het eerste gezicht vreemd, want in het voorafgaande was sprake van lichamelijke afwasschingen, niet van het reinigen van bekers en schotels. Toch is het verband duidelijk. De Zaligmaker

reinigt den buitenkant van beker en schotel, maar uw eigen binnenste is vol roof en boosheid. 40. Dwazen! Heeft Hij, die het uitwendige maakte, ook niet het inwendige gemaakt? 41. Geeft liever, wat voorhanden is, als aalmoes; en zie, dan is alles voor u rein. 42. Maar

---

had de ontevredenheid van zijn gastheer bemerkt. Toen Hij nu de blinkende bekers en schotels op tafel zag staan, gaf Hem dit aanleiding om de valsche opvattingen der Farizeën omtrent rein en onrein recht te zetten. De tegenstelling is niet tusschen den binnen- en den buitenkant van beker en schotel, zooals bij Mt. 23, 25 vlg., maar tusschen den buitenkant van die stoffelijke voorwerpen en het binnenste van de Farizeën zelf. Jezus wil dus niet zeggen, dat zijn tafelgenooten wel den buitenkant van beker en schotel reinigen en niet den binnenkant, of dat de inhoud uit schraapzucht voortkomt, maar de stoffelijke voorwerpen zijn ongemerkt het beeld geworden van de aanliggende Farizeën. Ook bij de menschen kan men een buiten- en binnenkant onderscheiden: het lichaam en de ziel. Op de lichamelijke reinheid letten de Farizeën zeer zorgvuldig, zooals uit de ontevredenheid van den gastheer blijkt, maar zij verwaarloozen de reinheid van hun ziel, die vol roof en boosheid is. — Het Grieksche woordje „nun", waarmee Jezus zijn rede begint, duidt aan, dat Hij zijn rekening met de Farizeën grondig wil vereffenen; wij kunnen het weergeven met „dus" of „nu dan".

40. — Jezus noemt hen dwazen, omdat zij de uiterlijke reinheid boven de innerlijke stellen. De tegenstelling tusschen het uit- en inwendige heeft hier enkel betrekking op de menschen; de Zaligmaker denkt niet meer aan bekers en schotels. De zin is dus niet: Dezelfde God, die de stoffelijke voorwerpen schiep, heeft ook den mensch gemaakt; maar: God heeft niet alleen het lichaam van den mensch gemaakt, maar ook de ziel. Wanneer zij nu meenen aan God welgevallig te zijn door hun lichaam te reinigen, waarom zien zij dan niet in, dat God oneindig meer waarde hecht aan de reinheid der ziel? Wegens dit onverstand noemt Jezus hen dwazen.

41. — Het Grieksche „ta enonta" kan beteekenen „wat erin is" en zou dan slaan op den inhoud van de bekers en schotels. De zin van Jezus' woord zou dan zijn, dat de Farizeën uiterst bezorgd zijn voor de uiterlijke reinheid van hun tafelgerei, maar zich weinig bekommeren om den oorsprong van wat zij bevatten; dit zou overeenstemmen met het woord bij Mt., dat hun inhoud vaak door schraapzucht verkregen is en tot onmatigheid leidt (23, 25). Jezus wijst hun een anderen weg om door hun bekers en schotels aan God te behagen. Zij moeten namelijk den inhoud als aalmoes geven; dan zullen zoowel de uiterlijke voorwerpen als hun zielen rein zijn voor God. — Daar Jezus echter geen tegenstelling gemaakt heeft tusschen den buiten- en den binnenkant van hun vaatwerk en beker en schotel reeds in den gedachtengang op den achtergrond zijn geraakt, vertaalt men „ta enonta" beter met „wat voorhanden is". Zonder twijfel doelt Jezus daarbij op den overvloed van spijs en drank, welke op de tafel voorhanden is. Zij moeten niet hun lichaam, maar hun ziel reinigen. Welnu, den roof en de boosheid, waarvan hun ziel vol is (v. 39), kunnen zij daaruit verwijderen door barmhartige liefde jegens de noodlijdenden. Jezus' verzekering, dat dan alles voor hen rein is, heeft niet betrekking op het onderscheid tusschen reine en onreine spijzen, alsof Hij dit wilde opheffen, maar op het lichaam en de ziel.

wee u, Farizeën! want gij betaalt tienden van muntkruid, wijnruit en van alle groenten, maar gij verwaarloost het recht en de liefde tot God. Dit moest gij doen en het andere niet laten. 43. Wee u, Farizeën! want gij zijt belust op de eereplaatsen in de synagogen en de begroetingen op de marktpleinen. 44. Wee u! want gij zijt gelijk aan graven, welke men niet ziet; de menschen loopen er over heen, zonder het te weten. 45. Toen nam een van de wetgeleerden het woord en zeide tot Hem: Meester, door zoo te spreken beleedigt Gij ook ons. 46. Maar Hij zeide: Ook u, wetgeleerden, wee! want gij legt den menschen zware lasten op, terwijl gij zelf de lasten met geen vinger aanraakt.

Zij zullen dan niet alleen lichamelijk rein zijn, maar ook hun ziel zal rein zijn voor God. — Wanneer de Vulgaat vertaalt „quod superest", dan schijnt zij daarbij te doelen op hetgeen overblijft van het gastmaal; de vermaning klinkt dan een beetje al te nuchter.

42. — Terwijl Mt. zijn zevenvoudig Wee richt tot de Farizeën en schriftgeleerden, zonder tusschen deze twee groepen onderscheid te maken, verdeelt Lc. zijn zes wee-roepen in tweeën; de drie eerste zijn gericht tegen de Farizeën, de drie laatste tegen de schriftgeleerden. — Het Wee van den Zaligmaker heeft niet de beteekenis van een vervloeking of definitieve verwerping, maar van een laatste en zeer strenge waarschuwing tot menschen, die op het punt staan hun eigen ondergang te veroorzaken. Het eerste Wee stemt, wat den zin betreft, overeen met Mt. 23, 23. Terwijl Mt. echter tegenover de drie onbeduidende planten drie deugden van naastenliefde stelt (rechtvaardigheid, barmhartigheid en trouw), spreekt Lc. van het recht en de liefde tot God. In het recht vat hij alles samen, wat de goede verhouding tusschen mensch en mensch eischt, terwijl de liefde de harmonie tusschen den mensch en God moet bewerken.

43. — Dit tweede Wee is bij Mt. (23, 5—12) veel uitvoeriger. Lc. komt later (20, 46) op dezelfde gedachte terug (vgl. Mc. 12, 38 vlg.).

44. — Deze derde bedreiging heeft veel overeenkomst met Mt. 23, 27 vlg. Toch is de gedachte eenigszins anders. Volgens Mt. zijn de graven van buiten helder blinkend, maar van binnen vol onreinheid; zij zijn een beeld van de schijnheiligheid der Farizeën. Volgens Lc. zijn de graven onzichtbaar, zoodat de menschen, die er over heen loopen, een levietische onreinheid opdoen (vgl. Num. 19, 16) zonder het te weten. Doordat zij hun booze gezindheid zorgvuldig verbergen onder den schijn van vroomheid, bederven de Farizeën door hun omgang de argelooze zielen. In plaats van hun vroomheid te bewonderen zouden de menschen beter doen met hen uit vrees voor besmetting te vermijden. Dit woord moet voor de Farizeën wel zeer vernederend geweest zijn.

45. — De wetgeleerden waren de meest invloedrijke leden van de secte der Farizeën. Zij waren het immers, die van de studie der wet hun beroep maakten en de overige Farizeën onderrichtten. De wetgeleerde, die nu het woord nam, besefte zeer goed, dat hij en zijn ambtgenooten voor de opvattingen hunner volgelingen verantwoordelijk waren. Hij beschouwde Jezus' woorden als een beleediging van den stand, waartoe hij behoorde.

46. — De Farizeën werden berispt wegens persoonlijke fouten; de wetge-

47. Wee u! want gij bouwt de grafsteden der profeten (weer) op, terwijl uw vaderen hen hebben gedood. 48. Gij zijt dus getuigen en keurt de daden van uw vaderen goed; want zij hebben hen gedood en gij bouwt! 49. Daarom heeft ook Gods wijsheid gezegd: Ik zal tot hen profeten en apostelen zenden, en sommigen van hen zullen zij dooden en vervolgen, 50. opdat van dit geslacht het bloed van alle profeten zou worden opgeëischt, dat sinds de schepping der wereld vergoten is, 51. van het bloed van Abel af tot het bloed van Zacharias toe, die gedood werd tusschen het altaar en den tempel. Ja, Ik zeg u, het zal van dit geslacht worden opgeëischt. 52. Wee u,

---

leerden echter zondigden tevens als leiders van het volk. Daarom hebben de drie volgende aanklachten een meer algemeen en dieper ingrijpend karakter. — De eerste wee-roep stemt, wat den zin betreft, overeen met Mt. 23, 4. Meer nog dan de Farizeën, werden de wetgeleerden door dit verwijt getroffen, omdat zij het vooral waren, die door hun kleingeestige verklaring de wet zoo ondragelijk zwaar hadden gemaakt.

47—48. — De zin van het tweede Wee stemt overeen met het laatste van Mt. (23, 29—36). Jezus' tijdgenooten bouwen grafsteden voor de profeten, die door hun voorvaderen zijn gedood. Zij willen daardoor hun eerbied voor de profeten toonen (vgl. Mt. 23, 29 vlg.), maar Jezus zegt, dat zij in werkelijkheid voor hun vaderen niet onderdoen in boosheid. Met bittere ironie verzekert Hij, dat zij, juist door het bouwen der grafsteden, getuigen zijn van de boosheid hunner vaderen; die grafsteden zijn als het ware monumenten ter herinnering aan de profetenmoorden. Hun gezindheid is even slecht, want zij staan op het punt om den Profeet bij uitstek (Jezus zelve) te dooden. Wat voor waarde hebben dan de grafsteden, welke zij voor de vroegere profeten oprichten? Men zou ze eerder kunnen beschouwen als een goedkeuring van het werk der vroegere geslachten. Wat hun vaderen begonnen hebben, dat wordt voltooid door Jezus' tijdgenooten; hun vaderen hebben de profeten gedood en zij zorgen voor de begrafenis!

49—51. — De bedreiging, welke bij Mt. (23, 34—36) door Jezus zelve wordt uitgesproken, legt Lc. in den mond van de wijsheid Gods. Sommigen zien daarin een aanduiding van Jezus, die als het eeuwige Woord de Wijsheid van God kan genoemd worden. Het is echter niet waarschijnlijk, dat Jezus' toehoorders of zelfs de lezers van het evangelie den term in dien zin zouden verstaan hebben. Daarom vatten wij „de wijsheid Gods" op als het eeuwige en wijze raadsbesluit van God, dat door Jezus wordt geopenbaard. Volgens dit raadsbesluit werden in het O.T. profeten, in het N.T. apostelen gezonden. Ook het feit, dat de Joden sommige van de profeten en van de apostelen zouden dooden en andere vervolgen, had God opgenomen in zijn eeuwig raadsbesluit en ten gevolge daarvan de verwerping van het uitverkoren volk bepaald. Wat eigenlijk in zich een genade en een voorrecht was, zou zoodoende een straf worden. Dit wordt aangeduid door het woordje „daarom" in het begin van v. 49. De studie der H. Schrift, waarop de wetgeleerden zich zoo ijverig toelegden, had hen toch niet zoo ver gebracht, dat zij de groote lessen van Israël's geschiedenis begrepen. Gods wijsheid had voor hen vergeefs gesproken.

wetgeleerden! want gij hebt den sleutel der kennis weggenomen; zelf zijt gij niet binnengegaan, en hen, die binnen wilden gaan, hebt gij tegengehouden. 53. Toen Hij van daar naar buiten ging, begonnen de schriftgeleerden en Farizeën hevig te toornen en Hem over allerlei dingen te ondervragen; 54. zij wilden Hem namelijk hinderlagen leggen om iets uit zijn mond op te vangen.

---

52. — Dit laatste Wee heeft overeenkomst met Mt. 23, 13, maar vertoont tevens een aanmerkelijk verschil. Volgens Mt. weigeren de schriftgeleerden en Farizeën niet alleen het rijk der hemelen binnen te gaan, maar zij sluiten het ook voor de anderen. Lc. spreekt niet uitdrukkelijk van het rijk Gods. Hij schijnt „de kennis", d.w.z. de kennis der goddelijke dingen, op te vatten als een paleis, waarvan de schriftgeleerden den sleutel hebben weggenomen. Dit stemt overeen met den feitelijken toestand. De schriftgeleerden meenden alleen het recht te hebben om de H. Schrift en de wet te verklaren; en wat de zaak nog erger maakte: zij zelf hadden ook het ware begrip ervan verloren. — De sleutel, welke den toegang tot de kennis opent, is de geest der H. Schrift. Dezen geest hadden de schriftgeleerden door hun schuld in zich zelve en in anderen doen verdwijnen, zoodat de H. Schrift, de bron der goddelijke kennis, voor het Joodsche volk een gesloten boek was geworden.

53—54. — Lc. schijnt aan te duiden, dat de breuk tusschen Jezus en zijn tegenstanders nu volkomen was (vgl. 6, 11). Van nu af begonnen zij Jezus strikvragen te stellen over allerlei dingen, om Hem een of ander onvoorzichtig woord te ontlokken. Zoowel de Farizeën als de wetgeleerden voelden zich ten zeerste gekrenkt; dit slaat niet alleen op Jezus' dischgenooten, maar op den geheelen stand. — De lezing van de Vulgaat „toen Hij dit tot hen gezegd had" is niet juist.

III. De ware gesteltenis van Jezus' leerlingen, 12, 1—59.

Na afgerekend te hebben met zijn tegenstanders, keert Jezus zich tot zijn leerlingen. Hij wil hen aan den invloed der volksleiders onttrekken. Daarom vermaant Hij hen vooreerst, dat zij niet bang moeten zijn voor de machtigen der wereld. Verder moeten zij zich wachten voor hebzucht en voor de al te groote zorg omtrent voedsel en kleeding. In tegenstelling met de Farizeën en schriftgeleerden, moeten zij de hun door God toevertrouwde taak met nauwgezetheid vervullen. Dit zal hun wel den haat en de vijandschap van velen berokkenen, maar de tijden zijn nu eenmaal zóó ernstig, dat er van halfheid en uitstel geen sprake mag zijn.

1. Vermaningen tot de leerlingen omtrent de toekomst, 12, 1—12; vgl. Mt. 10, 19 vlg. 26—33.

Deze vermaningen maken bij Mt. deel uit van de uitzendingsrede; met het oog op de toekomstige vervolgingen geeft Jezus zijn apostelen allerlei lessen en waarschuwingen. Bij Lc. worden deze vermaningen gegeven naar aanleiding van de openlijke vijandschap der schriftgeleerden en Farizeën (vgl. 11, 53 vlg.). Ondanks de tegenwerking der volksleiders moeten de leerlingen de waarheid prediken en de vervolgingen moedig doorstaan.

12. 1. Ondertusschen was een menigte van vele duizenden samen-
gestroomd, zoodat men elkander bijna onder den voet liep. Toen
begon Hij eerst tot zijn leerlingen te spreken: Wacht u voor het zuur-
deeg der Farizeën, dat is: voor de huichelarij. 2. Want niets is be-
dekt, dat niet ontdekt; niets is verborgen, dat niet bekend zal worden.
3. Daarom zal alles, wat gij spreekt in de duisternis, in het licht wor-
den gehoord; en wat gij in de kelders aan het oor hebt gefluisterd,
zal van de daken worden verkondigd. 4. Ik zeg nu tot u, mijn vrien-
den: Weest niet bang voor degenen, die wel het lichaam dooden, maar
daarna niets meer kunnen doen. 5. Ik zal u toonen, wien gij moet
vreezen: Vreest Hem, die, wanneer Hij gedood heeft, de macht heeft
om in de hel te werpen. Ja, zeg Ik u: Vreest Hem! 6. Worden niet

---

1. — Jezus was meermalen door een groote menigte omgeven, maar bij het nu volgende onderricht schijnt de menschenmassa *buitengewoon groot* geweest te zijn. Het lijkt vreemd, dat Jezus juist nu bizondere vermaningen tot zijn leerlingen richtte. Misschien gaf juist het opdringen der menigte, waarbij elk zich verdedigen moest om niet onder den voet te worden geloopen, aan den Zaligmaker gelegenheid om een afzonderlijk woord tot de Hem omringende leerlingen te spreken. Dat Hij zich *eerst* tot de leerlingen richtte, schijnt aan te duiden, dat de volgende vermaningen gedeeltelijk ook voor het volk bestemd waren. Dit wordt in v. 54 uitdrukkelijk gezegd; ook de vrager van v. 13 behoort tot de omringende menigte. — Het uitgangspunt is een waarschuwing tegen het *zuurdeeg der Farizeën*, d.w.z. hun *huichelarij*. De spreuk van het zuurdeeg vinden wij ook in Mt. 16, 6 en Mc. 8, 15. Bij Lc. wordt echter uitdrukkelijk gezegd, dat het vooral de huichelarij der Farizeën is, waarvoor de leerlingen zich wachten moeten. Jezus' bedoeling is niet, dat de leerlingen den geest der Farizeën niet moeten overnemen (zooals bij Mt. en Mc.), maar dat zij zich moeten wachten voor hun geheime kuiperijen. Zij moeten weten, dat zij niet te doen hebben met eerlijke tegenstanders.

2. — Deze woorden hebben hier een andere beteekenis, dan in 8, 17 (parallel aan Mc. 4, 22), maar stemmen overeen met Mt. 10, 26. Ondanks allen tegenstand zal de *waarheid* de overhand krijgen, en de huichelarij der Farizeën zal ontmaskerd worden.

3. — In den beginne zullen de leerlingen de taktiek der Farizeën in zekeren zin moeten volgen. Zij zullen het Evangelie prediken in de *duisternis* en de geheimen van het Godsrijk in de *kelders* aan het oor moeten fluisteren; d.w.z. zij zullen uit voorzichtigheid een zekere geheimhouding moeten in acht nemen. Maar spoedig zal het oogenblik aanbreken, waarop zij alle geheimhouding laten varen.

4—9. — De openlijke prediking van het Evangelie zal den leerlingen den haat der wereld op den hals halen. Daarom wil Jezus hen bemoedigen. Den zin zijner woorden hebben wij reeds verklaard bij Mt. 10, 28—33. Bij Lc. krijgen zij een innigen klank door het hartelijke „*mijn vrienden*". Daardoor worden de leerlingen niet alleen onderscheiden van Jezus' vijanden, maar ook van de onverschillige en weifelende menigte. Jezus wijst hen op Gods vaderlijke voorzienigheid en geeft hun de verzekering, dat Hij hen als

vijf musschen voor twee penningen verkocht? En geen enkele daarvan wordt door God vergeten. 7. Welnu, zelfs al de haren van uw hoofd zijn geteld. Hebt dus geen vrees; gij zijt meer waard, dan een zwerm musschen. 8. Ik zeg u: Wie Mij belijdt voor de menschen, hem zal ook de Menschenzoon voor Gods engelen belijden. 9. Maar wie Mij verloochent voor de menschen, zal voor Gods engelen worden verloochend. 10. Wie iets tegen den Menschenzoon zegt, het zal hem vergeven worden; maar wie lastert tegen den heiligen Geest, het zal hem niet worden vergeven. 11. En wanneer men u in de synagogen en voor de vorsten en machthebbers brengt, weest dan niet bezorgd, hoe gij u zult verdedigen of wat gij zult zeggen; 12. want de heilige Geest zal u in dat uur leeren, wat gij zeggen moet.

13. Toen zeide iemand uit de menigte tot Hem: Meester, zeg aan mijn broeder, dat hij de erfenis met mij deelt. 14. Maar Hij sprak

---

zijn aanhangers zal erkennen en verdedigen bij Gods oordeel. Mochten deze motieven niet voldoende zijn, dan moeten zij hun menschenvrees overwinnen door de vrees voor God, die hun eeuwig lot in handen heeft.

10. — Deze spreuk vinden wij bij Mt. 12, 32 en Mc. 3, 29, waar zij betrekking heeft op de valsche beschuldiging der Farizeën, dat Jezus de duivels uitdrijft door Beëlzebul. Hier is de zin niet zoo duidelijk. Sommigen zien in Jezus' woorden een nieuwen troost voor de leerlingen. Terwijl de vijandelijke houding tegenover Jezus in zijn nederige verschijning van Menschenzoon vergeving vindt, zal de laster tegen den H. Geest, die later door den mond der leerlingen spreken zal (vgl. v. 12), niet vergeven worden. — Anderen echter meenen, dat Jezus een ernstige vermaning richt tot de leerlingen. Hij zou onderscheid maken tusschen de menschen in het algemeen en zijn leerlingen. Wanneer degenen, die niet tot Jezus' leerlingen behooren, tegen den Zaligmaker spreken, dan geschiedt dit uit een zekere onwetendheid; zij hebben immers niet den bijstand van den H. Geest. Maar wanneer de leerlingen dit doen, zondigen zij tegen de verlichting en de genade, welke hun door den H. Geest verleend wordt.

11—12. — Dezelfde gedachte vinden wij bij Mt. (10, 19 vlg.) en Mc. (13, 11); Lc. herhaalt ze later in een anderen vorm (21, 14 vlg.).

2. Over de hebzucht, 12, 13—21.

Deze pericope is eigen aan Lc. Zij wordt onderscheiden in twee deelen: Jezus weigert zijn tusschenkomst in een erfeniskwestie en geeft naar aanleiding daarvan de parabel van den dwazen rijke. Beide deelen hangen nauw samen, zooals Jezus' antwoord aan den wetgeleerde en de parabel van den barmhartigen Samaritaan (10, 25—37).

13. — Als uitleggers der wet hadden de Rabbijnen vaak rechtsvragen op te lossen. Zij hadden wel geen officieële aanstelling als rechters, maar hun invloed op het gewone volk was zóó groot, dat men gaarne ook zuiver rechterlijke kwesties aan hun oordeel overliet. Geen wonder dus, dat een der toehoorders het gezag van den Meester tot zijn geldelijk voordeel wilde gebruiken. Hij drong door de menigte heen en wachtte op een rustpoos in Jezus' onderrichting om Hem zijn zaak voor te leggen. Hij was natuurlijk

tot hem: Mensch, wie heeft Mij tot rechter of verdeeler over u aange-
steld? 15. En Hij zeide tot hen: Past op en wacht u voor alle heb-
zucht; want ook wanneer iemand overvloed heeft, is zijn leven toch
niet door zijn bezit verzekerd. 16. En Hij zeide hun deze gelijkenis:
Er was een rijk man, wiens akker veel had opgebracht. 17. Toen
overlegde hij bij zich zelf en zeide: Wat zal ik doen? Want ik heb
geen plaats om mijn vruchten te bergen. 18. En hij zeide: Dit zal ik
doen. Ik zal mijn schuren afbreken en grootere bouwen en daarin al
mijn graan en goed verzamelen. 19. Dan zal ik tot mijn ziel zeggen:
Ziel, gij hebt veel goederen opgeborgen, voor vele jaren; rust, eet,

---

zoo geheel vervuld van zijn eigen, stoffelijke belangen, dat hij aan Jezus' prediking geen aandacht meer schonk. — Het ging over een *erfeniskwestie* tusschen twee broeders. Degene, die de kwestie stelt, spreekt met groote zekerheid; want hij vraagt niet, dat Jezus tusschen hem en zijn broeder uitspraak doet, maar dat Hij zijn gezag aanwendt om den ander tot rede te brengen. Misschien was zijn broeder de oudste en had deze zich, in plaats van met een dubbel aandeel genoegen te nemen (vgl. Deut. 21, 17), de heele erfenis toegeëigend.

14. — De aanspraak „*mensch*" duidt reeds een weigering en zelfs een zekere verontwaardiging aan. De rechterlijke beslissing over erfeniskwesties en de practische uitvoering daarvan behooren niet tot het ambt van den Messias en zijn beneden zijn waardigheid.

15. — Tot het ambt van den Messias behoort wel, het bezit van stoffelijke goederen te stellen in het licht der goddelijke waarheid. Daarom gebruikt Jezus deze gelegenheid, om alle toehoorders te waarschuwen tegen *hebzucht*. Hij geeft den vrager geen ongelijk, want Hij wil zich met de kwestie zelve niet inlaten; maar Hij beschuldigt hem indirect van hebzucht. In plaats van naar Jezus' prediking te luisteren, denkt hij aan niets anders dan aan zijn stoffelijk bezit. Menschen, die overvloed hebben, gaan dikwijls geheel op in hun goederen, alsof daarin het geheele leven bestond. Jezus toont nu in de volgende parabel, hoe weinig het aardsche geluk en het lichamelijke leven, en nog minder het ware en eeuwige leven, van den stoffelijken rijkdom afhankelijk zijn.

16. — Ook de arme kan zich schuldig maken aan hebzucht, maar de *rijke* loopt in dit opzicht toch meer gevaar. Daarom stelt Jezus als voorbeeld een rijken grondeigenaar, die zijn bezit door een overvloedigen oogst sterk ziet toenemen.

17—19. — Hij denkt er niet aan om God te danken of den armen van zijn overvloed mede te deelen. Zijn *eenige zorg* is, hoe hij zijn oogst zal kunnen bergen, zoodat er niets voor hem verloren gaat. Dan begint hij luchtkasteelen te bouwen. Hij zal zijn schuren afbreken en grootere bouwen, zoodat hij zijn graan en goederen kan onderbrengen. Met welk een welbehagen spreekt hij over zijn rijkdom! En wanneer hij daarmee klaar is, dan zal hij tot zijn ziel zeggen: Rust enz. De *ziel* wordt hier genomen als het beginsel van het vegetatieve en sensitieve leven. De rijke wordt geteekend als een mensch, die geheel opgaat in zinnelijke en alledaagsche genoegens. Tot nu toe heeft hij hard moeten werken, maar hij heeft nu genoeg bijeengeschraapt,

drink, laat het u goed gaan! 20. Maar God zeide tot hem: Dwaas, dezen nacht eischt men uw ziel van u op; en wat gij bijeengebracht hebt, voor wien zal het zijn? 21. Zoo gaat het dengene, die schatten voor zich zelf opspaart, maar die niet rijk is met betrekking tot God. 22. En Hij sprak tot zijn leerlingen: Daarom zeg Ik u: Weest niet bezorgd voor uw leven, wat gij zult eten, noch voor uw lichaam, waarmede gij u zult kleeden. 23. Want het leven is meer dan het voedsel en het lichaam is meer dan de kleeding. 24. Ziet de raven; zij zaaien en oogsten niet, hebben geen kelders en schuren, en toch God voedt ze. Hoeveel meer zijt gij waard dan de vogels! 25. En wie van u kan door al zijn zorgen een el toevoegen aan zijn levensweg?

---

om een werkeloos leven te leiden, overvloedig te eten en te drinken en goede sier te maken. Zoo teekent Jezus ons in enkele woorden een walgelijk voorbeeld van platte zelfzucht. — Reeds Isaias geeselde deze lage levensopvatting: „Zie, daar is feest en genot, men slacht runderen, men doodt schapen, men eet vleesch en drinkt wijn: Laten wij eten en drinken, want morgen zijn wij toch dood" (22, 13). Het boek der Wijsheid legt den genotmenschen deze woorden in den mond: „Welaan dan, laat ons genieten van de tegenwoordige goederen; laat ons de schepsels gebruiken met de lust der jeugd! Laten wij ons bedwelmen met kostbaren wijn en reukwerk, en geen bloem van de lente mag ons ontgaan! Laten wij ons omkransen met rozen, voordat zij verwelken! Niemand onzer ontbreke bij de braspartijen; overal zullen wij de sporen onzer uitgelatenheid achterlaten. Want dat is ons aandeel en onze bestemming" (2, 6—9).

20. — Met één enkel woord doet God al zijn plannen in rook opgaan. Dat woord klinkt tot hem in den nacht, wat de indrukwekkendheid verhoogt. Dezelfde ziel, welke volgens de opvatting van den rijke enkel bestemd was voor zinnelijk genot (vgl. v. 19), wordt door God plotseling opgeëischt, want zij heeft een veel hoogere bestemming. God spreekt hem aan met het woord „dwaas"; want waartoe dient nu de rijkdom? Hij zelve zal er niet van genieten en hij weet zelfs niet, wat er mee gebeuren zal.

21. — De conclusie is: Zoo gaat het iedereen, die den aardschen rijkdom verwerft, enkel om er van te genieten, en den waren geestelijken rijkdom, die in Gods oogen alleen waarde heeft, veracht. Reeds in de bergrede (Mt. 6, 20) had Jezus gesproken van de hemelsche schatten, welke door mot en worm niet verteerd en door dieven niet gestolen worden.

3. Geen zorg over voedsel of kleeding, 12, 22—34; vgl. Mt. 6, 19—34.

22—31. — Bij Mt. volgt deze vermaning op de waarschuwing tegen den Mammondienst. Lc. laat ze volgen op de parabel van den rijken dwaas, die zijn lichaam en ziel aan den Mammon verkocht heeft. Beide evangelisten geven daardoor te verstaan, dat niet alleen de rijke, maar ook de arme door de stoffelijke goederen kan gehinderd worden in zijn streven naar den hemelschen rijkdom. Wat bij den rijke de schraapzucht doet, kan bij den arme door de overtollige zorg veroorzaakt worden. Jezus richt zich weer tot zijn leerlingen, terwijl de voorafgaande vermaning (v. 16—21) voor allen bestemd was; zijn leerlingen behooren immers tot de arme volksklasse.

26. En als gij het minste zelfs niet kunt, waarom tobt gij dan over
de rest? 27. Beschouwt de lelies, hoe zij groeien; zij werken niet
en spinnen niet. En toch zeg Ik u, dat zelfs Salomon in al zijn heer-
lijkheid niet gekleed was als een van deze. 28. Wanneer God nu het
kruid op het veld, dat heden is en morgen in den oven wordt gewor-
pen, zóó kleedt, hoeveel te meer dan u, kleingeloovigen! 29. Vraagt
ook gij u niet af, wat gij zult eten of wat gij zult drinken, en weest
niet angstig. 30. Want over dat alles bekommeren zich de volken
der wereld, maar uw Vader weet, dat gij die dingen noodig hebt.
31. Zoekt slechts zijn rijk en dat zal u worden geschonken als toe-
gift. 32. Vrees niet, kleine kudde, want het heeft uw Vader be-
haagd, u het rijk te geven. 33. Verkoopt wat gij bezit en geeft aal-
moezen. Maakt u beurzen, die niet slijten, een onuitputtelijken schat
in den hemel, waar geen dief bij komt en geen mot hem wegvreet.
34. Want waar uw schat is, daar is ook uw hart.

— Slechts in enkele bijkomstigheden wijken deze verzen van den tekst van Mt. af. In plaats van de bijbelsche uitdrukking „de vogels des hemels” heeft Lc. het meer prozaïsche „*de raven*”; deze vogels zijn wegens hun gekras en hun vraatzucht zeker niet het meest bemind bij de menschen, en toch zorgt God ervoor. — V. 26 is *eigen* aan Lc. Daardoor wordt duidelijk, dat in v. 25 niet gesproken is van de lichaamslengte, maar van den levensduur; want het in v. 25 bedoelde wordt in v. 26 aangeduid als iets onbelangrijks. Wanneer iemand zijn leven ook niet voor een korten tijd verlengen kan, waarom tobt hij dan over dingen, welke heelemaal boven zijn macht uitgaan? De parabel van den rijken dwaas had de waarheid van dit woord reeds aangetoond.

32—34. — Terwijl Mt. Jezus' vermaning besluit met de opwekking om niet bekommerd te zijn over den dag van morgen (6, 34), wordt in den tekst van Lc. de gedachte van het Godsrijk (v. 31) ontwikkeld. In plaats van zich zorg te maken over voedsel en kleeding, moet de aandacht der leerlingen geheel gericht zijn op het *Godsrijk*. Jezus heeft medelijden met zijn leerlingen. Zij zijn over allerlei zaken bekommerd, niet alleen over voedsel en kleeding, maar ook over de vijandschap der Farizeën en de komende vervolgingen. Zij zijn als een *kleine kudde* schapen, welke het huilen der wolven hoort en angstig samendringt om den herder. Hoe dwaas is hun vrees! De Vader heeft immers besloten, hun het rijk der hemelsche zaligheid te geven, en wat beteekenen dan voedsel en kleeding, vijandschap en vervolging? Zij zullen de hemelsche goederen erven; waarom zijn zij dan bekommerd om de aardsche? Zij zullen deelen in Jezus' eeuwig koningschap; waarom zijn zij dan bevreesd voor de machthebbers dezer aarde? Als toekomstige burgers van het hemelsche rijk moeten zij met vorstelijke onverschilligheid over de aardsche goederen beschikken. Als hoogste ideaal stelt Jezus hun de *vrijwillige armoede* voor oogen; dan eerst kunnen zij al hun krachten wijden aan de hemelsche schatten. Wanneer hun hart geheel onthecht is aan de aardsche goederen, dan eerst zal het vrij en onbelemmerd naar den hemel kunnen opstijgen.

35. Houdt uw lenden omgord en brandend uw lampen. 36. Weest
als menschen, die wachten op hun heer, wanneer hij van de bruiloft
terugkeert, om hem, als hij komt en aanklopt, aanstonds open te doen.
37. Gelukkig die knechten, die de heer bij zijn komst wakende vindt!
Voorwaar, Ik zeg u: Hij zal zich omgorden, hen aan tafel doen aan-
zitten en rondgaan om hen te bedienen. 38. En wanneer hij hen zóó
aantreft, zelfs als hij in de tweede of in de derde nachtwake komt,

---

4. De parabel van de wakende knechten, 12, 35—40; vgl. Mt. 24, 42—51; 25, 1—13; Mc. 13, 33—37.

De parabel van de wakende knechten heeft veel overeenkomst met die van den goeden en den slechten knecht (Mt. 24, 45—51), van de tien maagden (Mt. 25, 1—13) en van den deurwachter (Mc. 13, 34—37). Toch zijn de afwijkingen zóó groot, dat wij zonder twijfel met een nieuwe parabel te doen hebben.

35—36. — Willen de leerlingen het rijk Gods, dat de Vader voor hen bestemd heeft (vgl. v. 32), machtig worden, dan moeten zij waakzaam zijn en zich voorbereiden op Jezus' tweede komst. Reeds meermalen heeft de Zaligmaker hun te verstaan gegeven, dat Hij zal moeten heengaan en dat Hij eerst bij zijn wederkomst het Godsrijk zal voltooien (5, 34 vlg.; 9, 26 vlg.; 12, 8 vlg.). Daar de tijd van de wederkomst onbekend is, moeten zij altijd bereid zijn. — Jezus veronderstelt, dat een rijke man, die vele knechten heeft, zich 's avonds naar een bruiloftsfeest begeeft. Daar hij het uur van zijn terugkeer niet medegedeeld heeft, moeten de knechten geheel den nacht bereid zijn. Zij moeten niet alleen wakker blijven om hun meester aanstonds open te doen, wanneer hij aanklopt, maar ook hun kleederen opgeschort houden om hem te bedienen en de lampen laten branden, opdat alles ordelijk geschiede. De parabel krijgt een allegorisch karakter, doordat zij reeds in het begin op de leerlingen wordt toegepast: Houdt uw lenden omgord enz. De omgording der lenden duidt misschien de beoefening der deugden aan, terwijl de brandende lampen doen denken aan het geloof.

37. — De belooning, welke de wakende knechten ontvangen, is in het gewone leven ondenkbaar (vgl. 17, 7). Een meester, die terugkomt van een bruiloftsmaal, richt in den nacht geen maaltijd aan voor zijn knechten en denkt er zeker niet aan, om hen persoonlijk te bedienen. Daardoor krijgt de parabel opnieuw een allegorische tint, want alleen Jezus is zóó goed, dat Hij voor zijn trouwe dienaren het eeuwige bruiloftsmaal aanricht. Bij het laatste avondmaal zou Hij deze belofte zelfs letterlijk vervullen (Lc. 22, 27; Joa. 13, 3—12).

38. — De knechten moeten wakker blijven, ook als de meester zeer laat komt. Lc. spreekt niet van de vier nachtwaken, zooals Mc. (13, 35), maar alleen van de tweede en de derde. De eerste nachtwake telt niet mee, omdat het bruiloftsmaal 's avonds gehouden wordt en tot in den nacht duurt; dat de knechten zoolang wakker blijven, is niets bizonders. Ook de vierde nachtwake wordt niet vermeld, want dan breekt de dag reeds aan. De groote verdienste schuilt in het feit, dat de knechten ook midden in den nacht wakker zijn en zich niet door den slaap laten overmannen. Door het tweemaal „gelukkig die knechten", dat ver boven de parabel uitgaat,

gelukkig zijn zij! 39. Dit weet gij wel: Als de heer des huizes wist,
op welk uur de dief zou komen, dan zou hij wakker blijven en niet in
zijn huis laten inbreken. 40. Weest ook gij bereid, want de Men-
schenzoon komt op een uur, dat gij er niet aan denkt.
41. Toen zeide Petrus: Heer, zegt Gij deze gelijkenis voor ons,
of ook voor allen? 42. De Heer sprak: Wie is dan de trouwe en
voorzichtige hofmeester, dien de meester over zijn bedienden zal

---

duidt Jezus met heilige geestdrift het onbeschrijfelijke geluk aan, dat Hij aan zijn trouwe dienaren schenken zal.

39. — Dit vers, dat parallel is aan Mt. 24, 43 vlg., *onderbreekt* op onverwachte wijze den samenhang. Hier wordt niet gesproken van de waakzaamheid der knechten, die hun meester afwachten; maar de heer des huizes zelve wordt ten voorbeeld gesteld en de komst van den Menschenzoon wordt vergeleken met die van den dief, die in den nacht komt inbreken. Terwijl de vorige parabel de leerlingen tot waakzaamheid aanspoorde door de belofte van een hemelsche belooning, worden zij nu *gewaarschuwd tegen de gevolgen*, welke het niet-bereid-zijn voor hen zal hebben. Jezus zal niet alleen komen om zijn trouwe dienaren te beloonen, maar ook om de ontrouwe te straffen. De vergelijking met den dief in den nacht geeft immers duidelijk te verstaan, dat de komst van den Menschenzoon voor de niet wakenden ongeluk zal brengen.

40. — Jezus keert nu weer terug tot de parabel van de wakende knechten en verklaart nu ook, dat *Hij zelve* de meester is, die onverwacht zal terugkeeren.

5. Vooral de apostelen moeten waakzaam zijn, 12, 41—48; vgl. Mt. 24, 45—51; Mc. 13, 33—37.

Deze parabel stemt, wat den *zin* betreft, overeen met Mc. 13, 34—37, maar *verschilt* er overigens zeer sterk van. Daarentegen is de overeenkomst met Mt. 24, 45—51 *zeer groot*, niet alleen wat den zin, maar ook wat den tekst betreft. Daar echter Lc. een bizondere historische aanleiding mededeelt (v. 41) en de parabel in een geheel anderen tijd en samenhang plaatst, hebben wij waarschijnlijk met een herhaling van hetzelfde thema te doen. Wij wijzen bij de verklaring alleen op de afwijkende punten.

41. — De *vraag van Petrus* krijgt een geheel andere beteekenis, naar gelang zij op de belooning der trouwe of op de bestraffing der ontrouwe knechten betrekking heeft. In het eerste geval verraadt zijn vraag een zekere ijverzucht. Hij schijnt van meening te zijn, dat zulk een schitterende belooning, als waarvan v. 37 spreekt, *alleen aan de apostelen* en niet aan alle leerlingen toekomt. In het tweede geval is zijn vraag een uiting van vrees. Hij vreest, dat de bedreiging, welke in de parabel verborgen ligt voor de ontrouwe knechten, *ook hem en zijn mede-apostelen* geldt. Daar echter de parabel de belooning op den voorgrond stelt, verdient de eerste meening de voorkeur. Ook de vorm der vraag duidt in die richting, want Petrus zegt „of *ook* voor allen", niet „of *veeleer* voor allen".

42—46. — Door de vraag van Petrus krijgt de parabel een scherpere beteekenis dan bij Mt. Petrus heeft te kennen gegeven, dat hij zich zelf en zijn

stellen, om op tijd de maat koren uit te deelen? 43. Gelukkig de dienaar, dien de meester bij zijn komst daarmede bezig vindt! 44. Voorwaar, Ik zeg u: Hij zal hem aanstellen over al zijn goederen. 45. Maar als die dienaar bij zich zelf zegt: Mijn meester komt nog lang niet, en als hij begint de knechten en dienstmaagden te slaan en gaat eten en drinken en zich overgeeft aan dronkenschap, 46. dan zal de meester van dien dienaar komen op een dag, waarop hij er niet aan denkt, en op een uur, dat hij niet kent. En hij zal hem in stukken houwen en hem het lot der ongeloovigen doen deelen. 47. De dienaar nu, die den wil van den meester kent, maar zich niet volgens zijn wil heeft voorbereid of gedragen, hij zal veel slagen ontvangen. 48. Maar degene, die hem niet kent en dingen doet, die slaag verdienen, zal er slechts weinig krijgen. Wien veel is gegeven, van hem zal veel worden gevraagd; en wien veel is toevertrouwd, van hem zal meer worden geëischt.

49. Vuur ben Ik op aarde komen werpen, en hoezeer verlang Ik, dat het reeds oplaait! 50. Maar Ik moet een doop ondergaan, en

---

mede-apostelen boven de andere volgelingen van Jezus stelt. De Zaligmaker leert nu, dat degenen, die zijn vertrouwen in hoogere mate genieten, een grootere belooning, maar ook een zwaardere straf zullen ontvangen, naar gelang zij trouw of ontrouw zijn. De overheden der Kerk hebben een grootere verantwoordelijkheid; daarom zal hun belooning grooter zijn, maar — en dat had Petrus niet verwacht — ook hun straf. Daar Petrus de vraag niet alleen voor zich zelf stelde, zal ook de parabel wel op alle apostelen slaan.

47—48. — Deze tweede parabel is eigen aan Lc. — Er wordt een tegenstelling gemaakt tusschen twee ontrouwe knechten, waarvan de eerste den wil van den meester kent, de tweede niet; de eerste zal veel strenger gestraft worden dan de tweede. Sommigen meenen, dat door den eersten knecht de toehoorders van Jezus, door den tweeden alle overige menschen, en vooral de heidenen, worden aangeduid. Het verdient echter de voorkeur deze parabel in verband te brengen met de voorafgaande. De tegenstelling is dan tusschen degenen, die op een bizondere wijze Jezus' vertrouwen genieten, en de overige leerlingen. De apostelen zijn de bevoorrechten, de vertrouwelingen, die geheel ingewijd zijn in de bedoelingen en wenschen van den Meester. Ook de overige leerlingen kunnen strafwaardige daden stellen, maar zij zullen wegens hun geringere kennis minder streng gestraft worden. De algemeene conclusie slaat op beide parabels. Wie meer gezag heeft (eerste parabel) of een grootere kennis (tweede parabel), van hem zal ook meer worden gevorderd.

6. Geen vrede, maar strijd, 12, 49—53; vgl. Mt. 10, 34—36.

49—50. — Deze twee verzen zijn eigen aan Lc. — Jezus' woorden getuigen van een hevige gemoedsbeweging. Het vuur, dat Hij op aarde komt werpen, wordt door velen beschouwd als het vuur der verdeeldheid (vgl. v. 51). Maar hoe kan Jezus dan verlangen, dat het reeds oplaait? Wij doen

hoe beangst ben Ik, totdat hij voltrokken wordt! 51. Meent gij, dat
Ik vrede ben komen brengen op aarde? Neen, zeg Ik u, wel verdeeld-
heid! 52. Want van nu af zullen er vijf in één huis verdeeld zijn:
drie tegen twee en twee tegen drie. 53. De vader zal verdeeld zijn
tegen den zoon en de zoon tegen den vader; de moeder tegen de dochter en de dochter tegen de moeder; de schoonmoeder tegen haar schoondochter en de schoondochter tegen haar schoonmoeder.

54. Hij zeide ook tot het volk: Wanneer gij een wolk uit het westen
ziet opkomen, zegt gij terstond, dat er regen komt; en zoo is het.
55. En wanneer de zuidenwind waait, zegt gij, dat het heet zal wor-
den; en zoo gebeurt het. 56. Huichelaars, het uitzicht van de aarde
en den hemel weet gij te beoordeelen, maar hoe kunt gij dan niet

---

daarom beter, het vuur te beschouwen als een weldoende macht, die de menschen reinigt en tot het goede aanvuurt. De H.H. Vaders zien daarin den H. Geest of de liefde tot God, maar wij moeten aan Jezus' profetisch woord een zekere vaagheid laten. Hij is gekomen om de menschheid op te wekken uit de geestelijke loomheid en uit de zedelijke onverschilligheid. Evenals de profeet Elias, wil Hij een vuur uit den hemel doen vallen op aarde; Hij wil een brand doen oplaaien, welke de zielen doet ontvlammen in heilige geestdrift voor God en zijn rijk. Jezus verlangt hevig, dat het vuur reeds brande; maar vóórdat dit geschiedt, zal Hij een doop moeten ondergaan. Deze doop is, evenals in Mc. 10, 38, zijn lijden. Alleen door zijn lijden en dood zal het vuur op aarde ontbranden. Het is zoo echt menschelijk, dat Jezus' verlangen naar de redding der menschheid getemperd wordt door zijn angst voor het komende lijden. Onwillekeurig welt uit zijn hart de verzuchting op, dat het reeds voorbij ware.

51—53. — Deze woorden stemmen in hoofdzaak overeen met Mt. 10, 34—36. De verdeeldheid, welke zal ontstaan, is in zekeren zin Jezus' werk. Het vuur immers, dat Hij komt ontsteken, noodzaakt de menschen om zich voor of tegen Hem te verklaren (vgl. 2, 34 vlg.).

7. De tijd dringt tot bekeering, 12, 54—59; vgl. Mt. 5, 25 vlg.; 16, 2 vlg.

54—56. — De inleiding „Hij zeide ook tot het volk" duidt niet een nieuwe rede aan, zooals sommigen (bijv. Zahn) meenen. Wij vinden in v. 54—59 eerder de conclusie uit hetgeen voorafgaat. De tijden zijn ernstig en het is volstrekt noodzakelijk, dat alle menschen dit inzien. Daar de leerlingen de teekenen des tijds begrijpen, is de laatste vermaning vooral tot het volk gericht. Deze woorden hebben veel overeenkomst met Mt. 16, 2 vlg., waarvan de echtheid door sommigen betwijfeld wordt. De natuurverschijnselen echter zijn bij de twee evangelisten geheel verschillend. De roode avondhemel, die mooi weer aankondigt, en de somber-roode ochtendhemel, die slecht weer voorspelt, zijn minder bekend en moeilijker te beoordeelen, dan de door Lc. vermelde natuurverschijnselen. Iedereen immers weet, dat in Palestina de uit het westen opkomende wolken regen voorspellen en dat de zuidenwind hitte brengt. De benaming „huichelaars", welke Jezus gewoonlijk tot de Farizeën richt, wordt hier op het volk toegepast.

dezen tijd beoordeelen? 57. En waarom oordeelt gij uit u zelf niet, wat recht is? 58. Want wanneer gij met uw tegenstander naar den machthebber gaat, tracht dan onderweg van hem af te komen; anders sleept hij u misschien voor den rechter en levert de rechter u over aan den gerechtsdienaar en werpt de gerechtsdienaar u in den kerker. 59. Ik zeg u: Gij zult daar niet uitkomen, vóórdat gij den laatsten penning betaald hebt.

13. 1. In dien tijd waren eenigen Hem komen boodschappen, wat er gebeurd was met de Galileërs, wier bloed Pilatus met dat van hun

---

Alle Israëlieten volgen immers min of meer het voorbeeld hunner leiders. Wanneer het gaat over natuurverschijnselen, dan weten zij snel en zeker hun gevolgtrekkingen te maken. Wat echter de voorteekenen van het Godsrijk betreft, is hun oordeel weifelend. Zij willen deze voorteekenen niet begrijpen, en daarom noemt Jezus hen huichelaars. Uit zijn prediking en de wonderen, welke Hij doet, moesten zij tot de komst van het Godsrijk besluiten.

57. — Eigenlijk moesten zij zelfs geen voorteekenen noodig hebben, om zich voor het Godsrijk voor te bereiden; want u i t, z i c h z e l f, d.w.z. uit hun eigen geweten, moesten zij weten, wat hun te doen staat. Iedere Jood, ook degene, die niet aan het Evangelie gelooft, weet immers, dat hij een oordeel zal te doorstaan hebben en dat hij rekenschap over zijn daden zal moeten afleggen. Welnu, wanneer hij daarvan overtuigd is, moet hij ook volgens die overtuiging handelen. In plaats daarvan leven Jezus' tijdgenooten voort in een valsche gerustheid, zooals de rijke dwaas, die met den dood en het oordeel Gods geen rekening hield (v. 16—21).

58—59. — Deze verzen stemmen bijna woordelijk overeen met Mt. 5, 25 vlg., maar hebben een andere strekking. Bij Mt. vermaant Jezus de menschen tot onderlinge verdraagzaamheid. Bij Lc. is de beteekenis v e e l a l g e m e e n e r: De menschen moeten zich voorbereiden voor het oordeel Gods. Er wordt verondersteld, dat iemand door zijn tegenstander bij den rechter aangeklaagd wordt. De aangeklaagde stelt zich aan groot gevaar bloot, wanneer hij niet tevoren zijn zaak met den aanklager in orde brengt. Zoo moeten ook de Joden hun bekeering niet uitstellen; wanneer het oordeel komt, is het te laat.

IV. Israël laat zijn tijd voorbijgaan, 13, 1—35.

De nu volgende pericopen sluiten nauw aan bij de voorafgaande. Jezus heeft immers gezegd, dat de tijden ernstig zijn en dat iedereen spoedig een beslissing moet nemen. Hij gaat nu aantoonen, dat de Joden g e e n r e k e n i n g h o u d e n met zijn vermaningen en daarom zullen verworpen worden.

1. Twee feiten, die tot bekeering vermanen, 13, 1—5.

1. — Jezus was waarschijnlijk in Perea, toen eenige menschen Hem een feit kwamen mededeelen, dat Hem als Galileër bizondere belangstelling moest inboezemen. Pilatus had onder de Galileïsche pelgrims een b l o e d b a d aangericht, terwijl zij in den tempel offerden, zoodat hun bloed met dat der offerdieren vermengd werd. Flavius Josephus en Philo hebben dit feit niet

offerdieren vermengd had. 2. Hij antwoordde hun: Meent gij, dat deze Galileërs grooter zondaars waren, dan alle overige Galileërs, omdat hun dit overkomen is? 3. Neen, zeg Ik u, maar als gij u niet bekeert, zult gij allen eveneens omkomen. 4. Of meent gij, dat die

---

overgeleverd, maar beide schrijvers verzekeren ons, dat Pilatus gemakkelijk tot gewelddaden overging (zie bij Mt. 27, 2). Flavius Josephus zegt ook, dat de Galileërs in Jezus' tijd zeer prikkelbaar en oproerig waren (Antiq. XVII, 9, 3). Waarschijnlijk moet men de oorzaak van het tempeloproer zoeken in de messiaansche verwachtingen, welke ten slotte leidden tot den grooten oorlog met Rome (vgl. Lagrange, *Le messianisme chez les Juifs*, blz. 7—27). Van uit den burcht Antonia konden de Romeinen de tempelpleinen overzien, zoodat zij bij voorkomende ongeregeldheden aanstonds konden ingrijpen (vgl. Hand. 21, 31—33). — Lc. wekt den indruk, dat het bedoelde feit n i e t l a n g g e l e d e n plaats had. De boodschappers treden immers op als ooggetuigen van het bloedbad en schijnen rechtstreeks uit Jerusalem te komen om den Zaligmaker het treurige nieuws mede te deelen. Misschien werden de Galileërs gedood naar aanleiding van hetzelfde oproer, waarbij Barabbas en andere opstandelingen een moord hadden begaan (Mc. 15, 7). Wij zagen reeds bij Mt. 27, 16, hoe J. Pickl (*Messiaskönig Jesus*) zich het verloop van dit oproer denkt. In elk geval moet het een gebeurtenis v a n e r n s t i g e n a a r d geweest zijn. Het binnendringen van Romeinsche soldaten tot in het priestervoorhof was immers een grove schending van de Joodsche wetten, daar reeds het betreden van de voorhoven der vrouwen en der Israëlieten aan de niet-Joden onder doodstraf verboden was. Daar Pilatus blijkbaar persoonlijk het bloedbad beval en de Romeinsche landvoogden alleen bij feesten te Jerusalem waren, had het voorval waarschijnlijk b ij e e n d e r h o o f d f e e s t e n plaats; ook het feit, dat de vermoorden offerende Galileërs waren, wijst daarop. Het oproer, dat door Flavius Josephus (Bell. jud. II, 9, 4) verhaald wordt, is volgens Pickl hetzelfde, als waarvan Lc. hier melding maakt. Dit is echter niet waarschijnlijk, want de Joodsche geschiedschrijver geeft als aanleiding van de opstandige beweging de ontevredenheid der Jerusalemmers over het gebruik der tempelgelden voor de waterleiding.

2. — Het volk is licht geneigd om in een openbare ramp een s t r a f g e r i c h t Gods te zien en de slachtoffers te beschouwen als zondaars, die hun gerechte straf hebben ontvangen. Vooral de Joden, die een eng verband legden tusschen ongeluk en zonde, waren streng in het beoordeelen van allen, die door rampen getroffen werden. Jezus beweert niet, dat de gedoode Galileërs onschuldig waren, maar Hij ontkent, dat zij g r o o t e r e zondaars waren dan hun landgenooten. Het was zelfs best mogelijk, dat er onschuldigen bij waren. Zeker, de openbare rampen kunnen en moeten opgevat worden als strafgerichten van God, maar men mag niet degenen, die daardoor getroffen worden, als de eenige en zelfs niet als de grootste zondaars beschouwen.

3. — Jezus trekt uit die ramp een andere les: In plaats van de vermoorden te veroordeelen en zich zelf als gerechten te beschouwen, moeten de Galileërs t o t i n k e e r k o m e n, opdat zij zelf niet door Gods straffen getroffen worden. Zij moeten niet denken, dat Gods gerechtigheid de meest schuldigen heeft gestraft en daardoor voldaan is. Integendeel, de dood van die menschen

achttien, die door het invallen van den toren van Siloë gedood zijn, schuldiger waren, dan alle andere inwoners van Jerusalem? 5. Neen, zeg Ik u, maar als gij u niet bekeert, zult gij eveneens omkomen.

6. En Hij sprak tot hen deze gelijkenis: Iemand had een vijgeboom in zijn wijngaard geplant; hij kwam er vruchten aan zoeken, maar

---

moet voor hen een waarschuwing zijn; want als zij niet tot inkeer komen, zal het geheele volk ondergaan. Uit Jezus' woorden volgt deze waarheid, welke voor alle tijden geldt: Die menschen of die volken, welke door de grootste rampen worden getroffen, zijn daarom voor God niet de meest schuldigen. Allen moeten op hun eigen borst kloppen en boetvaardigheid doen.

4. — Het schijnt hier te gaan over een algemeen bekend feit, waarvan Jezus' toehoorders zoowel de plaats als het getal der slachtoffers kennen. Siloë (in het Grieksch „Siloam", in het Hebreeuwsch „Siloah") was oorspronkelijk de naam van de waterleiding, welke van de bron Gihon langs den zuid-oostelijken heuvel van Jerusalem liep; later ging de naam over op den vijver, waarin het water uitmondde, en zelfs op de heele stadswijk. Waartoe de toren diende, weten wij niet. Waarschijnlijk geschiedde het ongeluk bij den opbouw en behoorden de achttien slachtoffers tot de werklieden. Ook deze tweede ramp had, zooals uit Jezus' wijze van spreken blijkt, niet lang geleden plaats. Maar de meening van Pickl, dat zij op denzelfden dag gebeurde als de moord op de Galileërs en eveneens door de Romeinen veroorzaakt werd (zij zouden den toren, waarin achttien oproerlingen gevlucht waren, ondermijnd hebben), is niet waarschijnlijk. Terwijl het bloedbad der Galileërs immers aan Jezus als iets nieuws geboodschapt wordt, was Hij van het tweede reeds op de hoogte; door de tijding, welke men Hem brengt, wordt Hij herinnerd aan een ander voorval, dat reeds vroeger geschiedde. Bovendien wordt de tweede ramp voorgesteld als een ongeluk, waarvoor niemand verantwoordelijk was.

5. — Daar de toepassing volmaakt dezelfde is, vraagt men zich af, waarom Jezus de tweede ramp vermeld heeft. Waarschijnlijk heeft Hij willen leeren, dat niet alleen de door menschen veroorzaakte ongelukken, maar ook de natuurrampen en de gewone ongevallen niet het recht geven om te besluiten tot de schuld der slachtoffers. Vervolgens heeft Hij naast de Galileërs ook de Jerusalemmers willen noemen, om te kennen te geven, dat het geheele volk zijn ondergang tegemoet gaat, wanneer het zich niet bekeert.

2. De onvruchtbare vijgeboom, 13, 6—9.

Deze parabel is eigen aan Lc. en sluit nauw aan bij de voorafgaande waarschuwing (v. 1—5); zij toont aan, dat de straf niet lang op zich zal laten wachten. Over het verband tusschen deze parabel en het feit van den door Jezus gevloekten vijgeboom, zie bij Mt. 21, 18 vlg.

6. — Dat een vijgeboom in een wijngaard geplant wordt, is volgens Lagrange in Palestina geen zeldzaamheid. Maar het feit, dat dit uitdrukkelijk vermeld wordt, schijnt toch een beteekenis te hebben. Daar de wijngaard in het O. T. (Is. 5, 1—7; 27, 2—6; Jer. 12, 10) en in de evangeliën (Mt. 21, 33—46) als het beeld van Israël geldt, is de vijgeboom misschien de stad Jerusalem, welke in Gods wijngaard een bevoorrechte plaats inneemt. Ook in het onmiddellijk voorafgaande (v. 4) wordt van Jerusalem

vond er geen. 7. Toen zeide hij tot den wijngaardenier: Zie, al drie jaar kom ik aan dezen vijgeboom vruchten zoeken en ik vind er geen. Houw hem om; waarom maakt hij den grond onvruchtbaar? 8. Maar hij antwoordde hem: Heer, laat hem dit jaar nog staan, totdat ik eerst den grond rondom heb omgespit en bemest. 9. Misschien draagt hij dan het volgend jaar vruchten; zoo niet, houw hem dan om.

10. Eens was Hij op een Sabbat in een der synagogen aan het onderrichten. 11. En zie, daar was een vrouw, die sinds achttien jaar door een ziekte-geest was bezeten; zij was krom en kon zich niet

---

gesproken. De eigenaar van den wijngaard schijnt meer belang te stellen in de vruchten van den vijgeboom, dan in die van de omringende wijnstokken. Dit duidt op den overheerschenden invloed van Jerusalem.

7. — Na vier of vijf jaar kon de vijgeboom vruchten dragen. Toen kwam de eigenaar zien, of er vruchten aan waren, maar vond er geen. Zoo deed hij drie jaar achtereen, maar telkens moest hij tot zijn leedwezen vaststellen, dat de boom onvruchtbaar bleef. Na drie jaar onvruchtbaarheid was elke hoop voor de toekomst vervlogen, zoodat hij den wijngaardenier beval, den boom om te hakken. De door den eigenaar aangegeven reden, was niet, dat de boom plaats innam (Vulg.), maar dat hij de vruchtbare bestanddeelen van den grond aan andere planten onttrok. Het Grieksche werkwoord beteekent eigenlijk: werkeloos maken, van zijn werkzaamheid of kracht berooven. — Het omhakken van een onvruchtbaren boom komt meer voor als beeld van Gods strafgericht (Mt. 3, 10; 7, 19).

8—9. — De wijngaardenier wilde echter het onmogelijke beproeven. Als hij eens buitengewone zorg aan den boom ging besteden, was er misschien nog eenige hoop. Werd echter ook deze hoop teleurgesteld, dan zou hij zich het volgend jaar niet meer tegen het omhakken verzetten. — Jezus past de parabel niet toe, maar de algemeene zin is duidelijk. Terwijl door de vervloeking van den vijgeboom (Mt. 21, 18—22) wordt aangeduid, dat Israël door God verworpen is, legt Jezus hier den nadruk op Gods lankmoedigheid. Maar aan die lankmoedigheid komt een einde; wanneer Jerusalem onboetvaardig blijft, zal het strafgericht niet meer af te wenden zijn. Het is gemakkelijk genoeg, de parabel verder allegorisch te verklaren. De eigenaar van den boom is God. De wijngaardenier is Jezus, die gedurende de drie jaar van zijn openbaar optreden Jerusalem vergeefs tot boetvaardigheid vermaande en nog steeds Gods strafgericht tegenhield; Hij wilde nog een laatste poging in het werk stellen. Bleef Jerusalem echter halsstarrig, dan zou het verworpen worden, omdat het onnoodig de bekeering der heidenen in den weg stond. Of echter deze toepassingen door Jezus bedoeld zijn, is volstrekt niet zeker. In de drie jaar mag men dus ook niet een bewijs zoeken voor het driejarig openbaar optreden van den Zaligmaker.

3. Een genezing op den Sabbat, 13, 10—17.

Dit verhaal is eigen aan Lc., maar vertoont eenige overeenkomst met de genezing van den man met de verdorde hand (Mt. 12, 9—13; Mc. 3, 1—6; Lc. 6, 6—11).

10—11. — Waarschijnlijk had ook dit feit plaats in Perea. Een ziekte-geest is een booze geest, die een ziekte veroorzaakt. Dat hier sprake is van een

heelemaal recht oprichten. 12. Toen Jezus haar zag, riep Hij haar
en zeide: Vrouw, gij zijt van uw ziekte genezen. 13. Hij legde haar
de handen op en oogenblikkelijk richtte zij zich op en loofde God.
14. Maar de overste der synagoge was verontwaardigd, omdat Jezus
op den Sabbat genas; hij nam het woord en zeide tot het volk: Er
zijn zes dagen, waarop men moet werken; komt dus op die dagen om
u te laten genezen en niet op den Sabbat. 15. Maar de Heer antwoordde hem: Huichelaars, maakt niet ieder van u op den Sabbat
zijn os of ezel los van de kribbe, om ze weg te leiden en te laten
drinken? 16. En moest dan deze dochter van Abraham, die de satan
nu reeds achttien jaar lang heeft gebonden, niet op den Sabbat van
dezen band worden verlost? 17. Terwijl Hij dit zeide, waren al zijn

---

echte bezetenheid, is niet zeker. Maar wèl werd de ziekte door den satan veroorzaakt, zooals Jezus in v. 16 zegt. Dit kan echter ook geschieden, zonder dat de satan in het slachtoffer woont en van zijn lichaam bezit neemt. De wijze, waarop Jezus het wonder doet, duidt niet op een duiveluitdrijving, maar op een gewone genezing. De vrouw leed aan een verlamming, welke achttien jaar geleden plotseling door den duivel veroorzaakt werd. Het gevolg was, dat zij zich niet heelemaal (wij moeten niet met de Vulgaat vertalen „heelemaal niet") rechtop kon richten.

12—13. — Jezus geneest de vrouw, zonder gevraagd te zijn. Zijn woorden en gebaren duiden op een *gewone genezing*. Er wordt van een uitgaan van den duivel niet gesproken. De uitbundige dankbaarheid der vrouw stelt de houding van den synagoge-overste in een zeer ongunstig licht.

14. — De overste, die Jezus heeft toegestaan om te onderrichten (vgl. v. 10), wordt nu verontwaardigd. Een zieke verzorgen of genezen was op den Sabbat alleen geoorloofd in geval van levensgevaar. Jezus heeft dus volgens hem de *Sabbatrust* overtreden. Hij durft zich echter niet rechtstreeks tot den Zaligmaker wenden, maar wijst het volk op het verbod van Deut. 5, 13 vlg. Zijn berisping is echter voor Jezus bedoeld, en het is dan ook Jezus, die antwoordt.

15—16. — Jezus spreekt in het meervoud „*huichelaars*", want zijn afstraffing is ook tot al de geestverwanten van den overste gericht. De geheele opvatting der Farizeën omtrent de Sabbatrust was kleingeestig, maar daarop wijst de Zaligmaker hier niet. Hij verwijt hun een inkonsekwentie, welke uit huichelarij voortkomt. Bij de toepassing van de Sabbatrust op bepaalde gevallen, houden zij wel rekening met hun stoffelijk eigenbelang, maar niet met de liefde tot den naaste. Daarom drenken zij hun os en ezel, wat toch altijd met eenige moeite gepaard gaat, terwijl zij de minste zorg, aan een zieke besteed, voor ongeoorloofd houden. De tegenstelling tusschen de redelooze dieren en de dochter van Abraham is des te treffender, omdat in beide gevallen van een *gebonden-zijn* sprake is: de dieren zijn gebonden door een stoffelijken band en slechts voor korten tijd, de dochter van Abraham door de geestelijke boeien van den satan en reeds gedurende achttien jaar. Jezus gebruikt met opzet de uitdrukking „dochter van Abraham", omdat de Joden zoo trotsch waren op hun afstamming van Abraham.

17. — Jezus' wonder en zijn krachtige zelfverdediging vonden *grooten bijval* bij de gewone menschen. Zij waren verheugd, niet alleen over de

tegenstanders beschaamd, maar heel de menigte verheugde zich over al de heerlijke daden, die Hij verrichtte.

18. Hij zeide dus: Waaraan is het rijk Gods gelijk en waarmede zal
Ik het vergelijken? 19. Het is gelijk aan een mosterdzaad, dat een
man nam en in zijn tuin zaaide; het groeide op en werd een boom,
en de vogels des hemels nestelden in zijn takken. 20. Ook zeide
Hij: Waarmede zal Ik het rijk Gods vergelijken? 21. Het is gelijk
aan een zuurdeeg, dat een vrouw nam en onder drie maten meel
mengde, totdat dit geheel was gegist.

22. En Hij trok door de steden en dorpen, terwijl Hij onderrichtte

---

genezing der vrouw, maar ook over de gevoelige afstraffing, welke Hij den overste der synagoge had toegediend. Wij zien hier, dat het volk de strengheid der Farizeën voelde als een last (vgl. 11, 46) en een veel gezondere opvatting had over goed en kwaad. Deze geestdriftige stemming duurde echter niet lang, en spoedig had de invloed der Farizeën weer de overhand. — De synagoge-overste en zijn vrienden waren voor het oogenblik uit het veld geslagen; Jezus had hen in het bijzijn van het volk tot zwijgen gebracht, en dat maakte hen beschaamd en wekte tevens hun verbittering.

4. Twee parabels over het rijk Gods, 13, 18—21; vgl. Mt. 13, 31—33; Mc. 4, 30—32.

18—21. — Deze twee parabels vinden wij ook bij Mt.; Mc. heeft alleen de eerste. — Bij Lc. staan zij in een anderen samenhang. Het woordje „dus" in v. 18 verbindt beide parabels met het voorafgaande verhaal. In de genezing der vrouw, in de geestdrift van het volk en in de nederlaag zijner tegenstanders ziet Jezus een bewijs, dat het rijk Gods begint; het begin is weliswaar onbeduidend, maar bevat toch de belofte van een groote uitbreiding en van een groote innerlijke kracht.

5. Verwerping der Joden, roeping der heidenen, 13, 22—30; vgl. Mt. 7, 13 vlg. 22 vlg.; 8, 11 vlg.; 25, 10—12.

Jezus voorspelde, dat het rijk Gods zou aangroeien zoowel in omvang als in kracht (v. 18—21). Van dezen groei was echter tot nu toe slechts een klein begin te bespeuren. Zijn verknochte aanhangers waren gering in aantal; de volksleiders waren Hem vijandig gezind, terwijl het volk, afgezien van enkele uitbarstingen van geestdrift, grootendeels onverschillig bleef. Vooral in den laatsten tijd had Jezus zich dikwijls beklaagd over de onboetvaardigheid en hardleerschheid zijner volksgenooten (10, 13—16; 11, 29—32. 39—52; 12, 1—5. 11. 54—59; 13, 1—9). Naar aanleiding van de vraag van een onbekende gaat Jezus nu leeren, dat de Joden zullen verworpen worden en dat de heidenen in het Godsrijk zullen worden opgenomen.

22. — De reis naar Jerusalem begon in 9, 51. Daar Jezus 10, 38 reeds in de nabijheid der H. Stad was, wil men hier een nieuwe reis naar Jerusalem aangekondigd zien. Sommigen gaan verder en beweren, dat hier dezelfde reis bedoeld is als Joa. 10, 22, naar aanleiding van het feest der Tempelwijding. Maar men mag niet vergeten, dat de tocht van 9, 51 al voorgesteld werd als zijnde de laatste. Lc. heeft blijkbaar den lezer nogmaals in herinnering willen brengen, dat hij zijn reisverhaal (9, 51—18, 30) voortzet.

en naar Jerusalem reisde. 23. Eens zeide Hem iemand: Heer, zullen er weinigen gered worden? Maar Hij sprak tot hen: 24. Geeft u moeite om binnen te gaan door de enge deur; want velen, zeg Ik u, zullen trachten binnen te komen en het niet kunnen. 25. Wanneer de heer des huizes is opgestaan en de deur heeft gesloten, dan zult gij buiten staan, aan de deur gaan kloppen en zeggen: Heer, doe ons open! Maar Hij zal u antwoorden: Ik weet niet, vanwaar gij zijt. 26. Dan

---

23. — Degene, die deze vraag stelde, was waarschijnlijk een van Jezus' leerlingen. De Rabbijnen hielden zich veel bezig met de vraag over het getal der uitverkorenen. Zij oordeelden algemeen, dat bijna alle Israëlieten tot de eeuwige zaligheid zouden worden toegelaten (vgl. Strack-Billerbeck I, blz. 883). Daar Jezus zich meermalen beklaagd had over de verstoktheid van zijn volk (bijv. 7, 31—35; 8, 10; 11, 29—32), scheen Hij van een andere meening te zijn. Hij had zijn aanhangers een „kleine kudde" (12, 32) genoemd en in een tweetal parabels (13, 18—21) de kleinheid van het beginnende Godsrijk geteekend. Jezus' geloof in de toekomst van het Godsrijk bleef ongeschokt, maar verschillende zijner aanhangers zullen zich afgevraagd hebben, of alle moeite ten slotte niet vergeefsch zou zijn. Was het niet een ontmoedigende gedachte, dat slechts enkelen zouden gered worden?

24. — Jezus antwoordt niet rechtstreeks, want Hij wil niet de nieuwsgierigheid voldoen. Het éénige, wat voor zijn toehoorders van belang is, is, dat ieder van hen zich moeite moet geven, om toegang te krijgen tot de eeuwige zaligheid. Deze wordt gedacht als een paleis, waarvan de toegangsdeur eng is (vgl. Mt. 7, 13). Als men het beeld al te materiëel opvat, zou men tot het besluit komen, dat velen niet zullen kunnen binnentreden, omdat de deur te eng is om allen door te laten. Dit is echter niet de bedoeling. De engheid van de deur beteekent enkel, dat het binnentreden voor elk afzonderlijk offers en moeilijkheden meebrengt. Bovendien geeft Jezus te verstaan, dat men zich op tijd moeite moet geven; want er zal een dag komen, dat ook degenen, die nu volstrekt onverschillig zijn, zullen willen binnentreden; maar dan zal het te laat zijn.

25. — De toegang tot het paleis der eeuwige zaligheid is moeilijk, maar er komt een tijd, dat de deur zelfs zal gesloten worden. Wat nu volgt (v. 25—30), heeft meer van een allegorie, dan van een parabel. Het is immers duidelijk, dat Jezus met den huisheer zich zelve en met de te-laatkomenden de Joden bedoelt; dit blijkt vooral uit de directe aanspraak in v. 25—28. Wij worden sterk herinnerd aan de parabel van de tien maagden (Mt. 25, 1—12; vgl. vooral v. 11 vlg.). Daarin is echter sprake van een bruidegom, die van buiten komt en zijn huis betreedt om bruiloft te vieren. Bij Lc. is de voorstelling eenvoudiger. Jezus wordt vergeleken met een heer des huizes, die een feestmaal voor zijn vrienden heeft aangericht. Wanneer de tijd van het maal gekomen is, staat hij op en sluit de deur; wie dan niet aanwezig is, wordt niet meer binnengelaten. Misschien is er niet eens een feestmaal bedoeld, maar hebben wij enkel te denken aan een huisvader, die 's avonds de huisdeur sluit in de overtuiging, dat alle huisgenooten binnen zijn; wie dan nog niet thuis is, moet den nacht buiten doorbrengen. — Degenen, die te laat komen, zijn de Joden. Zij meenden zeker te

zult gij gaan zeggen: Wij hebben in uw bijzijn gegeten en gedronken en op onze pleinen hebt Gij onderricht gegeven. 27. Maar Hij zal u zeggen: Ik weet niet, vanwaar gij zijt. Weg van Mij, gij allen, die ongerechtigheid doet! 28. Daar zal geween zijn en geknars der tanden, wanneer gij Abraham, Isaak en Jakob en al de profeten zult zien in het rijk Gods, en u zelf uitgeworpen naar buiten. 29. En er zullen er komen van oost en west, van noord en zuid, om aan te zitten in het

---

zijn van hun zaligheid en hebben zich daarom geen moeite gegeven om binnen te komen. Wanneer zij aankloppen, wijst Jezus hen af; Hij kent hen niet, maar beschouwt hen als landloopers, van wie men niet eens weet, vanwaar zij komen. Daar Jezus in den tweeden persoon meervoud spreekt („gij zult buiten staan" enz.), rekent Hij ook velen zijner toehoorders tot de te-laatkomenden.

26. — Hier treedt duidelijk de allegorie aan den dag; want wat de te-laatkomenden zeggen, past niet in den mond van gasten of huisgenooten. De Joden zelf worden sprekend ingeleid. Zij schijnen verbaasd te zijn, dat Jezus hen niet kent (d.w.z. niet wil kennen), en beroepen zich op hun samenhoorigheid met Hem. Zij behooren tot hetzelfde volk en hebben persoonlijk met Hem omgegaan. Zij hebben met Hem aan tafel gezeten en op hun pleinen heeft Hij onderricht gegeven.

27. — Jezus kon nu antwoorden, dat al de voorrechten, waarop zij zich beroepen, slechts hun schuld zwaarder maken; als volksgenooten, die Hem persoonlijk kenden en zijn onderrichting hoorden, hadden zij des te eer in Hem moeten gelooven. Hij redetwist echter niet met hen, maar neemt opnieuw de houding aan van een huisheer, die onbekende landloopers afwijst: „Ik weet niet, vanwaar gij zijt." Hij wijst hen van zich weg (vgl. Mt. 25, 41), omdat zij ongerechtigheid gedaan hebben. Nationaliteit, afkomst, omgang met Jezus en andere geestelijke voorrechten geven geen toegang tot de hemelsche zaligheid, maar enkel boetvaardigheid en goede werken.

28. — Nog duidelijker treedt hier de werkelijkheid in plaats van het beeld. Daar, waar de toegesprokenen staan te kloppen, zal geween zijn en geknars der tanden. Dit zijn de bekende aanduidingen van de droefheid en wanhoop der verdoemden (vgl. Mt. 8, 12), zoodat nu duidelijk blijkt, dat de Joden niet alleen buiten Jezus' rijk zullen gesloten worden, maar ook naar de hel worden verwezen. De Joden pochten altijd op hun afstamming van de aartsvaders en beroemden zich op de door God gezonden profeten; daarom alleen reeds meenden zij recht te hebben op de zaligheid. Nu moeten zij echter vernemen, dat de aartsvaders en profeten zullen deelnemen aan het eeuwige feestmaal, maar dat zij zelven zullen worden buitengeworpen (vgl. Mt. 22, 13). Dit laatste past weer niet in het beeld; want de boven genoemde gasten of huisgenooten kwamen voor een gesloten deur en konden dus niet buitengeworpen worden. Het past echter uitstekend op de Joden, die door hun afstamming een zeker recht hadden op het Godsrijk, maar dit recht verloren door hun onboetvaardigheid en ongeloof.

29. — Wanneer alleen de aartsvaders en profeten deel zouden hebben aan de zaligheid, dan zouden er inderdaad slechts weinigen gered worden (vgl. v. 23). Maar de plaats der afgewezen Joden zal worden ingenomen door

rijk Gods. 30. En zie, er zijn laatsten, die eersten, en eersten, die laatsten zullen zijn.

31. Op dat oogenblik kwamen eenige Farizeën naar Hem toe en zeiden Hem: Vertrek en ga weg van hier, want Herodes wil U dooden. 32. Hij zeide tot hen: Gaat dien vos zeggen: Zie, vandaag en morgen drijf Ik booze geesten uit en verricht Ik genezingen, en op den derden

---

menschen van oost en west, van noord en zuid; en dezen zullen aanzitten in het rijk Gods. Dit zijn de heidenen, die van alle kanten zullen toestroomen en de feestzaal zullen vullen (vgl. Mt. 22, 10). Dezelfde voorspelling geeft Mt. in het verhaal van den honderdman van Kapharnaüm (8, 11 vlg.).

30. — Dit spreekwoord wordt door Jezus vaker gebruikt en niet altijd in denzelfden zin (vgl. Mt. 19, 30; 20, 16; Mc. 10, 31). Hier maakt Jezus een toespeling op hetgeen in het dagelijksche leven gebeurt. Wanneer er een feestmaal gehouden wordt, dan vinden de eersten altijd plaats, maar de laatsten soms niet. Bij de eeuwige zaligheid doet zich nu het tegenovergestelde voor. Er zijn eersten (Joden), die de deur gesloten vinden; en er zijn laatsten (heidenen), die toegelaten worden. Er wordt echter niet gezegd, dat de laatsten eersten en de eersten laatsten zullen zijn. Dus niet alle Joden zullen verworpen en niet alle heidenen zullen gered worden.

6. Herodes, de vos; weeklacht over Jerusalem, 13, 31—35; vgl. Mt. 23, 37—39.

31. — Het eerste gedeelte dezer pericope (v. 31—33) is eigen aan Lc. — Jezus had Galilea verlaten, maar bevond zich nog altijd in het gebied van Herodes; wij moeten dus veronderstellen, dat het hier verhaalde feit in Perea plaats had. Herodes Antipas werd wegens den moord op Joannes door gewetensangsten gekweld en hij wist niet, wat hij over Jezus moest denken (vgl. 9, 7—9). De prediking van den Zaligmaker en het samenstroomen der volksmenigten maakten hem wantrouwend. Daar hij terugschrok voor een nieuwen moord, wilde hij Jezus door een list uit zijn gebied verwijderen. Daartoe bediende hij zich van eenige Farizeën, die welwillendheid voor den Zaligmaker moesten veinzen en Hem den raad moesten geven, zich ijlings uit de voeten te maken. De mededeeling der Farizeën klonk zeer aannemelijk. Had Herodes den Dooper niet in Perea laten ter dood brengen? In deze afgelegen streek zou een moord weinig opzien gebaard hebben. Ook de Farizeën hadden er belang bij, dat Jezus verder reisde naar Jerusalem; daar konden zij hem beter in het oog houden en met behulp van het Sanhedrin zelfs onschadelijk maken.

32. — Jezus echter doorschouwde de list van Herodes en liet hem een boodschap brengen, die getuigt van zedelijke meerderheid en onbeperkt vertrouwen op God. Hij noemt Herodes een vos wegens zijn sluwheid. Flavius Josephus geeft inderdaad verschillende staaltjes van diens politieke geslepenheid. Dat de vos hier niet het zinnebeeld is van roofzucht en bloeddorst, blijkt uit den samenhang. De Rabbijnen noemen den vos het sluwste onder de dieren. Het is echter mogelijk, dat Jezus den viervorst tevens heeft willen kenteekenen als een onbeduidenden en laffen mensch, want als zoodanig wordt het beeld van den vos ook door de Rabbijnen gebruikt; als tegenstelling noemen zij den leeuw (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 200 vlg.). De

dag vind Ik mijn einde. 33. Toch moet Ik vandaag en morgen en den dag daarna verder reizen, want het past niet, dat een profeet omkomt buiten Jerusalem. 34. Jerusalem, Jerusalem, dat de profeten doodt en hen steenigt, die tot u gezonden zijn, hoe dikwijls heb Ik uw kinderen willen verzamelen, zooals een hen haar kuikens onder haar vleugels, maar gij hebt niet gewild. 35. Zie, uw huis zal verlaten blijven liggen. Maar Ik zeg u: Gij zult Mij niet meer zien, voordat de tijd komt, dat gij zegt: Gezegend Hij, die komt in den naam des Heeren!

---

boodschap, welke Jezus aan Herodes laat brengen, heeft deze beteekenis: Mijn leven, werken en dood staan in Gods hand. De duur van drie dagen is symbolisch; het duidt een tijdperk van korteren duur aan. Jezus zal nu en in de naaste toekomst zijn werkzaamheden voortzetten, zonder zich aan de bedreiging van Herodes te storen. Hij geeft hem bovendien te verstaan, dat de bedreiging niet eens ernstig gemeend is. Op den derden dag, d.w.z. op den door God bepaalden tijd, zal Hij zijn einde vinden (letterlijk: voleindigd worden). Zoowel de tijd van zijn werken als die van zijn sterven is door God bepaald. Daarin zal Jezus geen verandering brengen en Herodes nog minder.

33. — De tijdsbepaling „vandaag, morgen en den dag daarna" moet dezelfde beteekenis hebben als in het voorafgaande vers; zij duidt dus den tijd aan, welken Jezus nog volgens Gods raadsbesluit te leven heeft. Jezus zal zich van Herodes' bedreiging niets aantrekken, maar toch kan de viervorst gerust zijn. De Zaligmaker is niet van plan, zich blijvend in zijn gebied op te houden, want Hij is reeds op weg naar Jerusalem. Herodes hoeft ook geen plannen te smeden, om Jezus onschadelijk te maken; Jerusalem zal zich met die taak belasten. Deze stad heeft zich in den loop der tijden het droevige alleenrecht op de profetenmoorden verworven.

34—35. — De scherpe ironie over Jerusalem als moordenares der profeten wordt verzacht door de aangrijpende weeklacht over de verstoktheid der stad. Bij Mt. vormen deze woorden de laatste waarschuwing, welke Jezus tot de Joden richt vóór zijn lijden (23, 37—39). Het is duidelijk, dat de samenhang van Mt. de juiste is. Wanneer Jezus zegt: „Gij zult Mij niet meer zien, voordat" enz., dan spreekt Hij zonder twijfel van zijn wederkomst ten oordeel. Daar Jezus bij Lc. nog op weg is naar de hoofdstad, zouden deze woorden in zijn samenhang kunnen beteekenen: Gij zult Mij niet meer zien, voordat gij Mij plechtig binnenhaalt als Messias; wat dan zou duiden op Jezus' plechtigen intocht op den Zondag vóór zijn dood. Maar de toon van den Zaligmaker is te plechtig om aan te nemen, dat Hij enkel zou duiden op de voorbijgaande geestdrift van Palmzondag. Ook bij Lc. is de wederkomst ten oordeel bedoeld. In zijn samenhang krijgt Jezus' woord nog meer het karakter eener profetie, waarbij Hij zich stelt op het oogenblik van den toekomstigen Godsmoord.

V. Jezus leert in parabels, 14, 1—18, 30.

Nu volgen voornamelijk parabels, welke alle min of meer betrekking hebben op de houding, welke de menschen aannemen of moeten aannemen

14. 1. Eens kwam Hij op een Sabbat in het huis van een der voornaamste Farizeën, om brood te eten; en men bespiedde Hem. 2. En zie, daar stond een man voor Hem, die aan waterzucht leed. 3. Jezus

---

tegenover het Godsrijk. Het hoogtepunt wordt gevormd door de trilogie, waarin Jezus Gods goedheid voor den zondaar teekent: de parabels van het verloren schaap, de verloren drachme en den verloren zoon. — Zooals wij reeds zeiden, bevat het reisverhaal Jezus' laatste en meest dringende vermaningen omtrent het aannemen van het messiaansche heil. In het voorafgaande gedeelte (9, 51—13, 35) richtte de Zaligmaker zich meestal tot g r o e p e n van personen: tot het volk, tot de leerlingen of tot de Farizeën. Wij zagen, hoe Jezus steeds meer tegenstand bij de Joden ontmoette en daarom hun toekomstige verwerping en de roeping der heidenen voorspelde. Het nu volgende deel (14, 1—18, 30) draagt een m e e r i n d i v i d u e e l karakter. Jezus spreekt tot iederen mensch afzonderlijk, zonder onderscheid van volk of ras, en stelt hem het ideaal van het Godsrijk voor oogen. In deze toespraken vertoont Lc. bijna geen aanrakingspunten met de beide andere synoptici.

1. Het gastmaal bij den Farizeër, 14, 1—24.

Lc. begint met een g a s t m a a l, dat Jezus bij een Farizeër gebruikt; na de genezing van een waterzuchtige, waarbij Hij zich tegen de beschuldiging van Sabbatschennis heeft te verdedigen, geeft Jezus een d r i e t a l p a r a b e l s, waarbij het symbolisme van een gastmaal gebruikt wordt.

a. De genezing van den waterzuchtige, 14, 1—6; vgl. Mt. 12, 11.

1. — Omtrent t ij d en p l a a t s van het gastmaal licht Lc. ons niet in. Waarschijnlijk zijn wij nog steeds in P e r e a. Ofschoon de verhouding tusschen Jezus en de aanliggende Farizeën niet zulke scherpe tegenstellingen verraadt, als bij het gastmaal van 11, 37—52, is toch ook nu de stemming van den gastheer en zijn geestverwanten vijandig. De tegenstand, welken Jezus in Galilea ontmoette, begint ook reeds in Perea onder de leidende kringen te ontwaken. Hij treedt echter niet zoo openlijk aan den dag en hult zich zelfs nog in een zekere hoffelijkheid. Het is een der voorname Farizeën, d.w.z. een invloedrijk lid der secte, die Jezus uitnoodigt om bij hem b r o o d t e e t e n. „Brood eten" is een Hebreeuwsche uitdrukking voor „een maaltijd gebruiken", omdat het brood daarvan het voornaamste deel uitmaakte (vgl. Mt. 15, 2; Mc. 3, 20). Het middagmaal, dat op den Sabbat na de godsdienstoefening gebruikt werd, gold als de voornaamste maaltijd van de week (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 202 vlg.). Daarbij mochten alleen koude spijzen gebruikt worden, welke den dag tevoren bereid waren. Met Jezus waren een groot aantal schriftgeleerden en Farizeën uitgenoodigd, die allen tot den rijkeren stand behoorden. Zij schenen vol argwaan tegenover den vreemden gast, die als Rabbijn optrad, maar niet tot hun secte behoorde. Daarom hielden zij Hem goed in het oog, of zij misschien iets verkeerds in zijn gedrag konden ontdekken.

2. — De uitdrukking „en zie" duidt het o n v e r w a c h t e verschijnen van den man aan. Er bestond dus geen afspraak tusschen de Farizeën en den waterzuchtige, maar deze laatste was uit eigen beweging binnengekomen om genezen te worden.

nam het woord en sprak tot de wetgeleerden en Farizeën: Mag men op den Sabbat genezen of niet? 4. Zij zwegen. Toen nam Hij hem bij de hand, genas hem en zond hem weg. 5. Toen zeide Hij tot hen: Wie van u zal zijn zoon of zijn os, wanneer zij in een put zijn gevallen, niet aanstonds, ook op een Sabbat, er uit trekken? 6. Zij wisten daartegen niets in te brengen.

7. En toen Hij merkte, hoe de genoodigden zich de eerste plaatsen uitkozen, sprak Hij tot hen deze gelijkenis: 8. Wanneer gij door iemand op een bruiloft zijt genoodigd, ga dan niet op de eerste plaats zitten. Want misschien is er een door hem genoodigd, die voornamer is dan gij; 9. en dan zou hij, die u en hem heeft genoodigd, u komen zeggen: Maak plaats voor hem; en dan zoudt gij met schaamte de

---

3. — Jezus had reeds meerdere malen moeilijkheden gehad wegens genezingen op den Sabbat (6, 6—11; 13, 14—16). De vraag, welke de Farizeën zich heimelijk stelden en Jezus openlijk uitsprak, vinden wij in een eenigszins anderen vorm in 6, 9.

4. — De Farizeën antwoordden niet. Een bevestigend antwoord zou hen in tegenspraak gebracht hebben met hun opvatting omtrent de Sabbatrust; een ontkenning zou wreed geklonken hebben tegenover den waterzuchtige. Jezus liet zich echter niet afschrikken door hun stilzwijgen, maar genas den zieke.

5. — Een ongeveer gelijk woord had Jezus bij een andere gelegenheid gesproken (Mt. 12, 11). Hier spreekt Hij echter niet van een schaap, maar van een zoon en een os. Jezus' bewijsvoering sluit goed aan bij die, waarmee Hij de genezing van de misvormde vrouw verdedigde (13, 15). Het zou immers goed kunnen gebeuren, dat, wanneer de zoon van een grondbezitter op den Sabbat een os naar de bron leidt, een van beiden in het water valt. Welnu, wanneer dit ongeluk den zoon overkomt, dan zal de bezitter geen oogenblik aarzelen uit natuurlijke en gerechtvaardigde liefde. Maar zelfs den os zal hij redden, al geschiedt dit uit eigenbelang.

6. — Er wordt enkel gezegd, dat de Farizeën geen antwoord wisten te geven. Zij schijnen de genezing nog al kalm op te vatten, in tegenstelling met hun sectegenooten in Galilea, die bij eenzelfde feit razend werden van woede (6, 11).

b. Over de eerste en de laatste plaats aan tafel, 14, 7—11.

7. — Dat de Farizeën belust waren op de eereplaatsen bij de gastmalen, heeft Jezus ook elders gezegd (Mt. 23, 6; Mc. 12, 39; Lc. 20, 46). Bij deze gelegenheid zag Hij echter met eigen oogen, hoe de gasten bij het binnenkomen zich de eerste plaatsen uitkozen. De les, welke Jezus geeft, is oogenschijnlijk niet meer dan een raadgeving, welke in letterlijken zin moet opgevat worden. Toch noemt Lc. ze een parabel, omdat zij volgens v. 11 een dieperen zin heeft.

8—9. — Er zijn exegeten, die deze woorden al te kwetsend vinden voor de gasten en daarom veronderstellen, dat Lc. de parabel in het verhaal van het gastmaal heeft ingelascht, terwijl zij inderdaad op een anderen tijd werd uitgesproken. Het zou dus de schuld zijn van den evangelist, dat Jezus van

laatste plaats moeten innemen. 10. Maar wanneer gij genoodigd zijt, zet u dan op de laatste plaats, opdat uw gastheer u bij zijn komst zegt: Vriend, ga hooger op! Dan zal u eer ten deel vallen in tegenwoordigheid van al uw dischgenooten. 11. Want wie zich verheft, zal vernederd; en wie zich vernedert, zal verheven worden.

12. En tot zijn gastheer zeide Hij: Wanneer gij een middag- of avondmaal geeft, noodig dan niet uw vrienden of broeders, uw bloedverwanten of rijke buren; want misschien noodigen zij u op hun beurt uit en krijgt gij uw vergelding. 13. Maar als gij een maaltijd geeft,

---

onbeleefdheid verdacht wordt. Daarop antwoorden wij echter, dat Jezus meerdere malen gevoelige lessen gaf bij gelegenheid van een maaltijd (vgl. 7, 44—46; 11, 39—52). Hij verscheen trouwens niet aan tafel om hoffelijke gesprekken te voeren, maar om zielen te redden; ook als gast bleef Hij de Messias. In hun kleingeestige ijdelheid zag Hij den dieperen ondergrond, namelijk den hoogmoed, die de oorzaak was van hun ongeloof. In dit geval richt Hij zich trouwens niet tot een bepaald persoon, maar spreekt in het algemeen; ieder moet zich de les op zijn manier ter harte nemen. Door een bruiloftsmaal te veronderstellen geeft Jezus aan de vermaning tevens een meer speculatief karakter.

10. — In zich beschouwd, is ook dit woord een les van menschelijke levenswijsheid, welke reeds in het boek der Spreuken voorkomt: „Dring u bij den koning niet op den voorgrond en zet u niet op de plaats der voornamen; want het is beter, dat men tot u zegt: Kom hierheen, hoogerop, dan dat men u voor den aanzienlijke vernedert" (25, 6 vlg.). Zonder twijfel heeft Jezus willen zeggen, dat de eerzucht soms reeds in het dagelijksche leven gevoelig gestraft wordt, maar dat is niet de eigenlijke bedoeling. Jezus geeft geen onderricht in de wellevendheid. Wanneer iemand op de laatste plaats ging zitten met de bedoeling om een hoogere te krijgen, zou dat zelfs niets anders zijn dan verkapte eerzucht.

11. — De eigenlijke beteekenis schuilt in dit vers. Op aarde wordt de eerzucht niet altijd gestraft en de nederigheid niet altijd beloond, maar in den hemel wel. Dezelfde spreuk vinden wij ook op andere plaatsen van de evangeliën (Mt. 23, 12; Lc. 18, 14).

c. Over de keuze der gasten, 14, 12—14.

12. — Ook tot den gastheer richt Jezus een vermaning, welke men in breederen zin een parabel kan noemen. Het is immers duidelijk, dat de woorden van den Zaligmaker niet al te letterlijk moeten genomen worden. Anders zou men tot het besluit komen, dat het uitnoodigen van vrienden of bloedverwanten ongeoorloofd is. Reeds in de bergrede (Mt. 5, 46 vlg.; Lc. 6, 32—34) heeft Jezus gewaarschuwd tegen de natuurlijke en baatzuchtige werken van liefde. De natuurlijke liefde tot vrienden of bloedverwanten heeft geen waarde voor God, omdat zij door wederliefde vergolden wordt. De vermelding van de „rijke buren" laat reeds duidelijk doorschemeren, dat bij zulke daden de baatzucht een groote rol speelt. Een uitnoodiging, welke een andere uitnoodiging uitlokt, is geen blijk van echte liefde.

noodig dan armen, gebrekkigen, kreupelen, blinden. 14. Dan zult gij gelukkig zijn, omdat zij het u niet kunnen vergelden; want bij de opstanding der rechtvaardigen zal men het u vergelden.

15. Toen een der dischgenooten dit hoorde, sprak hij tot Hem: Zalig hij, die brood zal eten in het rijk Gods! 16. Maar Hij zeide

---

13—14. — Het is menschelijkerwijze niet aanlokkelijk, om armen, gebrekkigen, kreupelen en blinden aan tafel te ontvangen. Zij vormen immers de laagste klasse der oostersche samenleving, die der bedelaars. En voordeel heeft men van zulke uitnoodiging heelemaal niet te verwachten, eerder moeilijkheden en ondank. Daarom echter beveelt Jezus aan, juist dat soort menschen te noodigen. Omdat men dan niet handelt uit eigenliefde of baatzucht, zal men bij de verrijzenis door God beloond worden. Jezus spreekt hier alleen over de verrijzenis der rechtvaardigen, omdat het gaat over een belooning. Hij wil dus volstrekt niet zeggen, dat alleen de rechtvaardigen verrijzen en de zondaars niet.

d. De onwillige gasten, 14, 15—24; vgl. Mt. 22, 1—14.

De parabel van de onwillige gasten vinden wij ook bij Mt. 22, 1—14, maar met sterk afwijkende bizonderheden. Bij Mt. is de gastheer een koning, bij Lc. een „zeker iemand". Verder valt het op, dat bij Mt. telkens meerdere dienaren worden uitgezonden, bij Lc. maar één, en wel altijd dezelfde. Ook neemt het conflict bij Mt. een veel tragischer verloop: De tweede groep dienaren wordt door de genoodigden vastgegrepen, mishandeld en gedood, waarop de koning de stad der moordenaars in brand steekt. Bij Lc. wijzen de genoodigden de uitnoodiging af en blijft het dus bij een onbeschoftheid, terwijl de gastheer zijn ontevredenheid enkel toont door zijn feestzaal te vullen met menschen uit het gewone volk. De meening, dat beide evangelisten de oorspronkelijke parabel van den Zaligmaker zouden aangevuld hebben met allegorische details (en Mt. in hoogere mate dan Lc.), hebben wij reeds afgewezen bij de verklaring van Mt. Wat is er tegen, dat Jezus zelve parabel en allegorie vermengde en hetzelfde thema tweemaal gebruikte? Het verschil tusschen de parabels van Mt. en Lc. wordt voor een groot deel verklaard door den tijd, waarop zij werden uitgesproken. Die van Mt. werd uitgesproken in de laatste dagen vóór Jezus' lijden, toen de haat der Joden een bloedigen afloop deed voorzien; geen wonder dus, dat de tegenstelling tusschen koning en genoodigden zulke scherpe vormen aanneemt. Die van Lc. valt op een vroeger tijdstip, toen de houding van de Farizeën en het volk nog niet zoo uitgesproken vijandig was. — De vraag, of de parabel van Lc. ook allegorische trekken bevat, is sterk omstreden. Het is zeker, dat zijn voorstelling natuurlijker verloopt en meer met het gewone dagelijksche leven overeenstemt; maar dat is nog geen bewijs, dat elke allegorische toepassing onmogelijk zou zijn.

15. — Het verband met het voorafgaande is zeer eng. Een der tafelgenooten hoorde Jezus spreken van de verrijzenis der rechtvaardigen (v. 14) en dacht met verrukking aan het eeuwige gastmaal, dat de rechtvaardigen na hun verrijzenis bij God zouden genieten. Hij kon zelfs niet nalaten, aan zijn geestdrift door een uitroep lucht te geven. Als Farizeër was hij natuurlijk overtuigd, dat zijn plaats aan het hemelsche gastmaal verzekerd

tot hem: Iemand gaf een groot feestmaal en noodigde velen uit.
17. Tegen het uur van den maaltijd zond hij zijn dienaar om tot de
genoodigden te zeggen: Komt, want het is reeds klaar! 18. Maar
eenparig begonnen allen zich te verontschuldigen. De eerste zeide hem:
Ik heb een stuk land gekocht en moet het noodzakelijk gaan zien;
ik bid u, verontschuldig mij. 19. En een ander zeide: Ik heb vijf
paar ossen gekocht en ik ga ze beproeven; ik bid u, verontschuldig mij.
20. Weer een ander zeide: Ik heb een vrouw gehuwd en dus kan

---

was. Jezus gaf echter in de volgende parabel te verstaan, dat niet allen, die uitverkoren meenen te zijn, de zaligheid zullen bereiken. Daartoe is meer noodig dan vrome uitroepen bij een welvoorziene tafel.

16. — De gastheer is wel geen koning (Mt.), maar uit de parabel blijkt, dat hij toch een voornaam en rijk man is. Wij mogen daarom wel aannemen, dat hij, evenals de koning van Mt., God zelve voorstelt, die de menschen uitnoodigt, om binnen te treden in het Godsrijk.

17. — De dienaar is de z.g. „vocator", die tot taak had de genoodigden te roepen. De eigenlijke uitnoodiging had reeds vroeger plaats gehad, maar het was de gewoonte in het Oosten, dat de gasten op het laatste oogenblik aan de uitnoodiging herinnerd werden. Het feit, dat zij hadden aangenomen en ten slotte toch den gastheer teleurstelden, maakt de weigering der genoodigden tot een onbeschoftheid en verklaart den toorn van den gastheer. Daar de dienaars bij Mt. de profeten, apostelen en andere evangelie-predikers voorstellen, mag men de vraag stellen, of de éene dienaar van Lc. ook een allegorische figuur is, namelijk Christus. De opwerping, dat de rol van den dienaar te onbeduidend is voor Christus en dat Christus bij Mt. wordt voorgesteld door den zoon des konings, is niet afdoende; want de toepassingen kunnen variëeren en de dienaar, welke uitgezonden wordt, bekleedt zonder twijfel onder zijn mededienaars de eerste plaats. Wij kunnen niet ontkomen aan den indruk, dat de overeenkomst tusschen dezen dienaar en den door God gezonden Messias, die volgens Isaias de knecht van Jahwe is (vgl. Mt. 12, 18—21), ons tot een allegorische toepassing dwingt.

18—20. — De verontschuldigingen der genoodigden worden bij Lc. uitvoeriger vermeld dan bij Mt. Geen enkele van de aangehaalde redenen is voldoende om een uitnoodiging op het laatste oogenblik af te slaan. De redenen worden echter telkens ernstiger. Het keuren van de ossen lijkt van meer belang dan het bekijken van den akker, terwijl de derde genoodigde zich zelfs kan beroepen op zijn pas gesloten huwelijk. Maar daartegenover staat, dat het antwoord ook telkens korter en onbeleefder wordt. De eigenlijke genoodigden, waarvan deze drie de typen zijn, staan scherp tegenover de twee andere groepen, welke later uitgenoodigd worden (v. 21 en 23). De vraag, wie met de eigenlijke genoodigden, die tot denzelfden stand behooren als de gastheer, bedoeld worden, hangt af van deze andere: Wie worden door de beide andere groepen aangeduid? Wanneer de twee laatste groepen de heidenen aanduiden, dan zijn de eigenlijke genoodigden de Joden. Maar waarom zou Jezus de heidenen in twee verschillende kategorieën hebben ingedeeld? Daarom lijkt het waarschijnlijker, dat de genoodigden van v. 16 de leiders van het Joodsche volk of de Farizeën zijn. Zij hadden immers

ik niet komen. 21. De dienaar kwam thuis en deelde dit aan zijn heer mede. Toen ontstak de heer des huizes in toorn en zeide tot zijn dienaar: Ga snel naar de pleinen en straten der stad en breng de armen en gebrekkigen, de blinden en kreupelen hier. 22. De dienaar zeide: Heer, er is gedaan, zooals gij bevolen hebt, en nog is er plaats. 23. Toen sprak de heer tot den dienaar: Ga uit naar de wegen en heiningen en dwing hen om binnen te komen, want mijn huis moet vol zijn. 24. Want Ik zeg u: Niet één van die mannen, die genoodigd waren, zullen mijn feestmaal genieten.

---

meer voorrechten ontvangen en hadden zeker, wegens opvoeding en kennis, het eerst Jezus' uitnoodiging voor het Godsrijk moeten aannemen. De groep van v. 21 zijn dan de tollenaars en zondaars en het gewone volk; de groep van v. 23 eindelijk stelt de heidenen voor.

21. — De gastheer van de parabel schijnt meer te handelen uit toorn tegen de eerst-genoodigden, dan uit medelijden jegens de armen, gebrekkigen, blinden en kreupelen. Hij wil toonen, dat hij om gasten niet verlegen is; er zijn er genoeg, die zijn uitnoodiging met beide handen aangrijpen. Wij moeten daarbij denken aan de oostersche bedelaars, die bij zulk een gelegenheid zouden vechten om een plaats. God echter handelt uit barmhartigheid, wanneer Hij, met uitsluiting van de hoogmoedige Farizeën, zijn uitnoodiging richt tot de tollenaars en zondaars en allen, die zich in godsdienstig en zedelijk opzicht ellendig voelen (vgl. 5, 32; 7, 29).

22—23. — Om zijn standgenooten te laten voelen, dat hij hen kan missen, wil de gastheer geen enkele plaats onbezet zien. Mocht later een van hen spijt krijgen, dan zal hij de geheele zaal gevuld vinden. Daarom moet de dienaar nogmaals uitgaan. Hij moet zich nu niet beperken tot de pleinen en straten der stad (vgl. v. 21), maar hij moet het land opgaan, naar de wegen en heggen, en allen meebrengen, die hij er vindt. Deze derde groep staat maatschappelijk nog lager dan de tweede; het zijn de zwervers en dakloozen, die zich voortsleepen langs de wegen en in de open lucht overnachten. Met de „heiningen" worden hier bedoeld de lage muurtjes, die de akkers afscheiden van de landwegen. Hij moet hen dwingen en als het ware voortdrijven, omdat zij den moed en de kracht missen om naar de stad te gaan. Zijn deze menschen niet een treffend beeld van de heidenen, die niet tot Israël (de stad) behooren en er daarom nog ellendiger aan toe zijn, dan de meest verwaarloosden onder de Joden? Het woord „dwingen" moet men niet te letterlijk nemen, want niemand mag tot het Godsrijk gedwongen worden; maar is het niet een treffende uitdrukking om den niets ontzienden ijver der evangelie-predikers te prikkelen?

24. — Is het hier nog de vertoornde gastheer, die het woord voert? Waarschijnlijk niet, want dan moest het woord nog gericht zijn tot den dienaar. De spreker van v. 24 richt zich echter tot meerderen („u" in het meervoud). Men zou kunnen opwerpen, dat de gastheer zich wendt tot de reeds aanwezigen. Het is echter waarschijnlijker, dat Jezus zelve het woord neemt. Hij breekt de parabel af, om zijn bedreiging te richten tot degenen, met wie Hij aan tafel zit. Wanneer zijn dischgenooten tegenover het Evangelie de houding aannemen, welke de genoodigden van de parabel tegenover het gast-

25. Toen eens talrijke scharen Hem volgden, keerde Hij zich om
en zeide tot hen: 26. Indien iemand tot Mij komt en zijn vader, zijn
moeder, zijn vrouw en kinderen, zijn broeders en zusters en zelfs zijn
eigen leven niet haat, kan hij mijn leerling niet zijn. 27. En wie zijn
kruis niet opneemt en Mij volgt, kan mijn leerling niet zijn. 28. Want
wie van u, die een toren wil bouwen, gaat eerst niet zitten om de
kosten te berekenen, of hij genoeg heeft om (het werk) te voltooien?
29. Anders zou hij misschien den grondslag gaan leggen, maar niet in
staat zijn om af te bouwen. Dan zouden allen, die het zagen, hem beginnen te bespotten
30. en zeggen: Die man is begonnen te bouwen,
maar hij kon niet voltooien.
31. Of welke koning, die een anderen
koning den oorlog gaat aandoen, gaat eerst niet zitten om te overleggen, of hij met tien duizend man het hoofd kan bieden aan hem,
die met twintig duizend man tegen hem optrekt?
32. Zoo niet, dan
zendt hij een gezantschap, terwijl de ander nog ver af is, en vraagt om
vrede.
33. Zoo kan dus ook niemand van u mijn leerling zijn, die

---

maal aannamen, d.w.z. allerlei verontschuldigingen zoeken om hun ongeloof te rechtvaardigen, dan zullen zij niet deelnemen aan het eeuwige feestmaal, waartoe Jezus alle menschen van goeden wil komt uitnoodigen. Zoo vormt het slotwoord van v. 24 tevens het antwoord op den uitroep van v. 15.

2. Jezus' ware leerling, 14, 25—35; vgl. Mt. 5, 13; 10, 37 vlg.; Mc. 9, 50.

25—27. — Mt. geeft deze woorden in de uitzendingsrede der apostelen; volgens Lc. heeft Jezus ze ook gesproken tot het volk. De inleidende omstandigheid past uitstekend bij de bedoeling, welke in Jezus' vermaning ligt. De scharen volgen Hem, maar wat heeft een l i c h a m e l i j k volgen te beteekenen, wanneer zij z i j n l e e r e n v o o r b e e l d niet volgen? De tekst van Lc. is niet alleen algemeener (hij spreekt ook van „zijn vrouw, zijn broeders en zusters en zijn eigen leven"), maar ook scherper; Mt. eischt enkel, dat men zijn bloedverwanten n i e t m e e r b e m i n t dan Jezus, maar Lc. gebruikt het woord „h a t e n". De uitdrukking van Mt. is letterlijk genomen te zwak; want hij bedoelt, dat de liefde tot Jezus g r o o t e r moet zijn dan die tot de bloedverwanten. De uitdrukking van Lc. is volgens ons taalgevoel te sterk, want hij wil enkel zeggen, dat de liefde tot de bloedverwanten moet wijken, wanneer zij in botsing komt met die tot Jezus. „Haten" heeft meermalen in het O.T. de beteekenis van „minder beminnen" (vgl. Gen. 29, 31. 33).

28—32. — Door de parabels van den t o r e n b o u w e r en den k o n i n g, die ten oorlog trekt (beide eigen aan Lc.), wil Jezus nader leeren, welke hooge eischen Hij aan zijn leerling stelt. In beide gevallen is rustig overleg geboden. Als de torenbouwer onberaden te werk gaat, zou hij door de menschen bespot worden. De koning, die niet zijn kansen wikt en weegt, zou zelfs kroon en rijk kunnen verliezen.

33. — Past deze conclusie wel op de voorafgaande parabels? Wanneer men de parabels volgens de strenge logica uitlegt, dan zou men er deze les uit trekken: Wie Jezus' leerling wil worden, moet eerst goed nadenken, of hij er wel toe in staat is; komt hij tot het besluit, dat hij de noodige

niet afstand doet van al zijn goederen. 34. Het zout is dus goed; maar als het zout zelf zijn kracht verliest, waarmee zal men het dan zouten? 35. Dan deugt het noch voor het land, noch voor den mesthoop; men gooit het naar buiten. Wie ooren heeft om te hooren, hij hoore!

15. 1. Alle tollenaars en zondaars nu kwamen naar Hem toe, om Hem te hooren. 2. Maar de Farizeën en schriftgeleerden morden

---

offers niet kan brengen, dan moet hij er liever van afzien. Sommigen vatten de parabels inderdaad in dezen zin op en moeten dan het woord „leerling" nemen in engeren zin. Wie zich uitsluitend aan Jezus' dienst wil verbinden, zooals bijv. de apostelen, moet overleggen, of hij wel in staat is, van alles, speciaal van zijn bezit, afstand te doen. Wij denken daarbij aan den rijken jongeling, die aan zijn rijkdommen niet kon verzaken (Mt. 19, 22). Deze verklaring is niet onwaarschijnlijk; want niet aan alle volgelingen legt Jezus op, dat zij van al hun goederen afstand doen. Er is echter een moeilijkheid. Uit v. 25 volgt, dat de Zaligmaker deze parabels tot het volk in het algemeen richt. Daaruit zou men afleiden, dat Hij het woord „leerling" meer algemeen opvat. In dat geval is er geen keuze mogelijk; want iedereen is verplicht om Jezus' volgeling te zijn. Hoe zou Jezus dan den raad kunnen geven, om liever niet zijn leerling te worden, als men zich tot de noodige offers niet in staat voelt? De oplossing, welke de aanhangers dezer tweede opinie geven, is, dat men de parabels niet in zich, maar in verband met den samenhang moet beschouwen. Jezus wil de menschen aansporen om de zware eischen, welke zijn navolging stelt, goed te overwegen en dan met edelmoedigheid en volstrekte zelfverloochening de praktische konsekwenties te trekken.

34—35. — De spreuk van het zout, welke ook bij Mt. (5, 13) en Mc. (9, 50) voorkomt, hangt met het voorafgaande aldus samen. De leerling van Jezus moet zich rekenschap geven van zijn zware verplichtingen en dan moedig de gevraagde offers brengen. Verliest hij den moed, dan is hij als zout, dat krachteloos geworden is en voor niets meer deugt. Datgene, wat Jezus' leerling tot bruikbaar en nuttig zout maakt, is de geest van versterving en offermoed. Het gaat er dus om, dien geest niet te verliezen.

3. Gods goedheid voor de zondaars, 15, 1—32.

Hoofdstuk 15 is geheel aan dit ontroerende thema gewijd. In drie mooie parabels, waarvan de twee laatste eigen zijn aan Lc. leert Jezus ons de oneindige goedheid van God voor den ellendigste aller menschen: den zondaar. In de eerste parabel wordt de zondaar voorgesteld door een redeloos wezen, in de tweede door een levenlooze zaak, in de derde door een mensch. In deze laatste wordt ons het levendigst zoowel de psychologie van den zondaar als de wonderbare liefde van God geteekend.

a. De parabel van het verloren schaap, 15, 1—7; vgl. Mt. 18, 12—14.

1—2. — De eischen, welke Jezus aan zijn leerlingen stelde, waren zeer zwaar, zooals Hij in het voorafgaande (14, 25—35) uiteenzette. En toch kwamen alle tollenaars en zondaars naar Hem toe, terwijl de z.g. rechtvaardigen (de Farizeën en schriftgeleerden) zich van Hem afwendden. Door zijn nederige en boetvaardige stemming is de zondaar menigmaal tot

en zeiden: Hij ontvangt zondaars en eet met hen. 3. Maar Hij sprak
tot hen deze gelijkenis: 4. Wie van u, die honderd schapen heeft
en er één van verliest, laat niet de negen-en-negentig andere in de
woestijn achter en gaat het verlorene zoeken, totdat hij het vindt?
5. En als hij het gevonden heeft, dan neemt hij het vol vreugde op
zijn schouders; 6. en thuis gekomen, roept hij zijn vrienden en buren
bijeen en zegt tot hen: Verheugt u met mij, want ik heb mijn verloren
schaap teruggevonden. 7. Ik zeg u: Zoo zal er meer vreugde zijn in
den hemel over één zondaar, die zich bekeert, dan over negen-en-negentig rechtvaardigen, die geen bekeering noodig hebben.

---

grootere offers in staat dan de z.g. rechtvaardige. De Farizeën keurden Jezus' omgang met de zondaars streng af (vgl. 5, 30; 7, 34. 39).

3—7. — Deze parabel vinden wij ook bij Mt. (18, 12—14), waar wij reeds het verschil van beteekenis tusschen beide parabels hebben uiteengezet. Die van Lc. dient om Jezus' omgang met de zondaars te rechtvaardigen. De nadruk wordt vooral gelegd op de vreugde van God en van de engelen over de bekeering van één enkelen zondaar. Wat moet Jezus dan niet doen om de zondaars tot bekeering te brengen! Lc. wijkt in de details van Mt. af. Bij Mt. is het schaap verdwaald op het gebergte, volgens Lc. is het verloren in de woestijn. Dit laatste geeft beter den ellendigen toestand van den zondaar weer, die aan alle gevaren en zelfs aan den geestelijken ondergang is blootgesteld, wanneer Gods zoekende liefde hem niet redt. Van Lc. is ook de roerende trek, dat de herder het weergevonden schaap, dat afgetobd is door het ronddwalen, op zijn schouders neemt. Verder beschrijft hij, overeenkomstig het doel van zijn parabel, veel uitvoeriger de uitbundige vreugde van den herder. Hij kan ze niet voor zich zelf houden, maar roept zijn vrienden en buren bijeen en noodigt hen uit deel te nemen in zijn blijdschap. Dit bereidt de toepassing van v. 7 voor: God en de engelen verheugen zich over de bekeering van één zondaar. Dat zij zich daarover meer verheugen dan over negen-en-negentig rechtvaardigen, wil niet zeggen, dan één zondaar meer bemind wordt door God dan alle rechtvaardigen. Ook de herder immers schat het éene verloren schaap niet hooger, dan zijn heele kudde. De zin is, dat het verloren-zijn van den zondaar Gods bizondere aandacht op hem vestigt. Het is alsof alleen die éene mensch voor Hem bestaat. Wanneer Hij hem eindelijk terugvindt, dan geniet Hij een geheel bizondere vreugde, de vreugde over het terugkrijgen van iets, dan men verloren heeft. Deze intense en plotselinge vreugde geven Hem de rechtvaardigen niet. De Farizeën, die zich voor rechtvaardigen houden, meenen, dat God alleen hèn bemint en dat Hij de zondaars veracht. Zij meenen, geheel volgens Gods bedoeling te handelen, wanneer zij de zondaars vermijden. Jezus leert hen Gods ware gezindheid kennen: God bemint den zondaar; Hij zoekt hem met volharding en verheugt zich over zijn bekeering. Het is duidelijk, dat niet Jezus, maar God zelve door den herder wordt voorgesteld. Maar heeft Jezus ten opzichte van den zondaar niet dezelfde barmhartige liefde? Het is dus niet zonder reden, dat reeds de eerste Christenen in het beeld van den zoekenden herder de gestalte van den Zaligmaker herkenden.

8. Of welke vrouw, die tien drachmen bezit en één drachme verliest, steekt niet de lamp aan, veegt niet het huis en zoekt niet zorgvuldig, totdat zij ze vindt? 9. En wanneer zij ze gevonden heeft, dan roept zij haar vriendinnen en buurvrouwen bijeen en zegt: Verheugt u met mij, want ik heb mijn verloren drachme teruggevonden. 10. Zoo, zeg Ik u, is er vreugde bij de engelen Gods over één zondaar, die zich bekeert.

---

b. De verloren drachme, 15, 8—10.

8—10. — Jezus wil de liefde van God voor de zondaars nog door een tweede parabel inscherpen. Daartoe kiest Hij weer een onbeteekenend voorval uit het dagelijksche leven. Een arme vrouw heeft een klein bedrag, tien drachmen, (ongeveer 5 gld.), opgespaard voor kwade dagen. Voor haar beteekent het een heel verlies, als zij één drachme kwijt raakt. Zij doet dan ook alle moeite om ze terug te vinden. Zij steekt een lamp aan, want de huizen der arme menschen waren zelfs overdag slecht verlicht; dan veegt zij den vloer en zoekt zoolang, totdat zij het geldstuk vindt. Dan roept zij haar vriendinnen en buren, die reeds van het verlies gehoord hebben, bijeen en laat haar deelen in de vreugde. — De beteekenis van de parabel is dezelfde als van de voorafgaande. Wat in de voorafgaande werd aangeduid door de vreugde van den herder, dat wordt hier voorgesteld door die van de vrouw, namelijk de vreugde van God over de bekeering van den zondaar. Hier wordt echter duidelijk gezegd, wie met de vrienden en vriendinnen, de buren en buurvrouwen bedoeld worden; het zijn de engelen, die zich verheugen met God (v. 10). Daardoor bevat deze parabel een scherpere afkeuring van het gedrag der Farizeën, die met leede oogen zien, dat Jezus zich met de zondaars bemoeit.

c. De verloren zoon, 15, 11—32.

Nog treffender onthult Jezus ons Gods barmhartige liefde in de parel aller parabels, die van den verloren zoon. Dat men blij is over het terugvinden van een schaap of een drachme, komt voort uit eigenliefde. Maar dat een vader zoo uitbundig verheugd is over den terugkeer van zijn zoon, die schandelijk ondankbaar was, komt voort uit onbaatzuchtige vaderliefde. Omdat God wordt voorgesteld door den vader en de zondaar door den zoon, die inderdaad een zondaar is, verliest de parabel bijna haar zinnebeeldig karakter en wordt innige werkelijkheid. God is inderdaad de goede Vader, die zijn verloren kind met liefde aan zijn hart drukt, wanneer het berouwvol tot Hem terugkeert. Hoeveel zondaars zouden niet in den loop der tijden door deze parabel den weg tot God teruggevonden hebben!

Wij onderscheiden duidelijk twee deelen; in het eerste (v. 11—24) staat de jongste, in het tweede (v. 25—32) staat de oudste zoon op den voorgrond. Eerst wordt ons voor oogen gesteld de droevige geschiedenis van den zondaar: zijn verlangen naar valsche vrijheid, waarvan hij zich wonderen voorstelt, zijn ondankbaarheid tegenover den goeden Vader, dien hij schandelijk verlaat, zijn kortstondige en ongebonden vreugde, dan zijn ellendige slavernij, zijn gebrek en verlatenheid. Deze toestand doet het heimwee naar den Vader en het Vaderhuis ontstaan. Hij komt tot inkeer en gaat terug tot God, die hem niet alleen met medelijden ontvangt, maar

11. Ook zeide Hij: Een man had twee zonen. 12. De jongste van hen zeide tot den vader: Vader, geef mij het deel van de goederen, dat mij toekomt. En hij verdeelde het vermogen onder hen.

---

met een liefde, die alles vergeet en zich uit in een uitbundige blijdschap. Jezus, die gewoonlijk zoo sober is in zijn parabels, heeft dit verhaal breed uitgewerkt, omdat Hij met den meesten nadruk Gods barmhartigheid wilde verdedigen. — Het tweede deel (v. 25—32) is niet alleen een aanhangsel van de eigenlijke parabel, maar heeft een zelfstandige beteekenis. Dit volgt reeds uit de breede uitwerking. Ook de oudste zoon speelt zijn rol, evenals de vader en de jongere broeder; hij vertegenwoordigt zonder twijfel een bepaalde groep van menschen. Wanneer wij zijn. ontevredenheid zoo ongunstig zien afsteken tegen de edele en onbaatzuchtige liefde van den vader, dan denken wij vanzelf aan de morrende Farizeën, die de zondaars verachtten en niet wilden, dat Jezus zich zoo intiem met hen bezig hield (vgl. v. 2). Daartegenover staat echter, dat de vader ook jegens zijn oudsten zoon de hartelijkste liefde koestert, zooals blijkt uit v. 31. Wij zien daarom liever in de figuur van den oudsten zoon een voorstelling van alle menschen, die niet onder het gewone begrip van „tollenaars en zondaars" vallen; niet alleen de Farizeën, maar ook de werkelijk rechtvaardige menschen maken deel daarvan uit. Jezus wil dan aantoonen, dat Gods barmhartigheid die der menschen oneindig overtreft. Komt het inderdaad niet voor, dat werkelijk brave menschen zich minachtend uitlaten over de zondaars, zonder te bedenken, wat van hen zou geworden zijn, als zij in dezelfde omstandigheden hadden verkeerd? Tevens vinden wij dan in dit tweede deel de oplossing van de vraag, welke in de twee vorige parabels niet voldoende beantwoord was: Hoe staat God tegenover de rechtvaardigen, die geen bekeering noodig hebben? Het antwoord luidt: Hij bemint zijn trouwe kinderen even innig als de zondaars en misschien zelfs nog inniger, maar die liefde is rustig en breekt niet uit in een stormachtige blijdschap, omdat zij nooit door een verwijdering verstoord werd. Ook de Farizeën zijn in de groep der rechtvaardigen inbegrepen en de vermaning is zelfs op de eerste plaats tot hen gericht. Volgens menschelijke opvatting waren zij inderdaad rechtvaardig, want hun leven was uiterlijk onberispelijk. Men kan zelfs toegeven, dat zij juist die vergrijpen, welke den openbaren zondaar eigen zijn, verafschuwden en daarom in zeker opzicht den naam van rechtvaardigen verdienden. Het liefdevolle woord van den vader tot den oudsten zoon (v. 31) kunnen wij ook als tot hen gericht beschouwen. God sluit ook hen niet uit van zijn vaderliefde, wanneer zij slechts hun broeders niet minachten en hun de plaats in het Vaderhuis niet misgunnen.

11—12. — De oudste zoon had recht op een dubbel aandeel (Deut. 21, 17). Wanneer er dus slechts twee zonen waren, zooals hier het geval is, kreeg de oudste twee derden, de jongste een derde van het vaderlijk bezit. Wanneer de jongste zoon zijn deel had gevraagd, om zich zelfstandig te vestigen, zou hij niets verkeerds gedaan hebben. Maar hij handelde uit een ongeoorloofden vrijheidsdrang; het werd hem te eng en te eentonig in het vaderlijk huis. De oudste zoon handelde edel, want hij liet zijn aandeel geheel in de handen van zijn vader (vgl. v. 29).

13. Na eenige dagen nam de jongste alles bijeen en vertrok naar
een ver land. Daar verkwistte hij zijn vermogen door een losbandig
leven. 14. Maar toen hij alles had verspild, kwam er een groote
hongersnood in dat land, en hij begon gebrek te lijden. 15. En hij
ging zich verhuren aan een der burgers van dat land; en deze zond
hem naar zijn velden om zwijnen te hoeden. 16. Nu had hij zijn
buik willen vullen met de vruchten, die de zwijnen aten; maar niemand
gaf ze hem. 17. Toen keerde hij in zich zelf en zeide: Hoeveel
daglooners van mijn vader hebben brood in overvloed, terwijl ik
hier verga van honger! 18. Ik zal opstaan en naar mijn vader gaan
en hem zeggen: Vader, ik heb gezondigd tegen den hemel en tegen u;
19. ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden; behandel

---

13—14. — De jongste trad op zeer lichtzinnige wijze op; want in weinige dagen had hij zijn deel in geld omgezet om het mee te nemen. Hij ging naar een *ver land*, waaruit blijkt, dat hij gedreven werd door de zucht naar avonturen; ook kon hij in den vreemde zich vrijer uitleven. De Grieksche tekst zegt, dat hij zijn vermogen verkwistte „door een heilloos leven", waarmede gewoonlijk een dwaze geldverspilling bedoeld wordt. Hier zal het echter wel de beteekenis hebben van een *losbandig* gedrag, zoodat de oudste zoon gelijk had, toen hij sprak van een leven met eerlooze vrouwen (v. 30). Zijn geld raakte spoedig op en hij leed gebrek, wat nog erger werd door een hongersnood, die in het land begon te heerschen.

15—16. — Toch dacht hij nog niet aan terugkeer, waarschijnlijk uit hoogmoed en valsche schaamte. Hij moest zijn ellende nog dieper voelen. Noodgedwongen verhuurde hij, *de Jood*, zich aan een *heidenschen* burger van het vreemde land en werd naar het veld gezonden om de zwijnen (onreine dieren) te hoeden. Zoo diep was zijn ellende, dat hij gaarne zijn buik had gevuld (want „eten" kon men het niet noemen) met de vruchten, welke de zwijnen aten; maar deze moest hij zich zelfs heimelijk toeëigenen, omdat niemand ze hem gaf. Bedoeld worden volgens den Griekschen tekst de vruchten van den Sint-Jansbroodboom (ceratonia siliqua), welke ook door de menschen gegeten worden. Zij werden echter beschouwd als het *minste* soort voedsel, zooals de spreuk der Rabbijnen aanduidt: „Wanneer de Israelieten Sint-Jansbrood noodig hebben (wegens armoede), dan doen zij boete" (Strack-Billerbeck II, blz. 214).

17—19. — Eindelijk keerde hij in zich zelf; d.w.z. na een leven, dat geheel beheerscht werd door hartstochten en invloeden van buiten, keerde hij zijn gedachten *naar binnen* en zag de zaken, zooals zij waren. Hij zag in, dat hij zelve de oorzaak was van zijn ellende en dat hij verkeerd had gehandeld. Hij vergeleek zijn toestand met dien van de *daglooners* zijns vaders en moest erkennen, dat hij het oneindig veel slechter had. Wat was het dan een dwaasheid geweest, dat hij zijn plaats als zoon des huizes had opgegeven! Uit deze overweging rijpte het vaste besluit: *Ik zal opstaan en tot mijn vader gaan.* Hij richtte zich op uit zijn moedelooze overpeinzingen en greep de laatste hoop aan, welke hem nog restte: de goedheid van zijn vader. Ondanks alles hoopte hij op vergeving, omdat hij zijn

mij als een van uw daglooners. 20. En hij stond op en ging naar zijn vader. Hij was nog op verren afstand, toen zijn vader hem reeds zag en door medelijden geroerd werd; hij liep toe, viel hem om den hals en overlaadde hem met kussen. 21. Toen zeide de zoon hem: Vader, ik heb gezondigd tegen den hemel en tegen u; ik verdien niet meer, uw zoon genoemd te worden. 22. Maar de vader zeide tot zijn knechten: Gauw, haalt het schoonste kleed en trekt het hem aan, doet hem een ring aan zijn hand en schoenen aan zijn voeten. 23. Brengt het gemeste kalf en slacht het, en laat ons een blij feestmaal houden; 24. want mijn zoon hier was dood en is levend geworden; hij was verloren en is teruggevonden! En zij begonnen feest te vieren. 25. Maar zijn oudste zoon was op het veld; toen hij

---

vader kende. Wel maakte hij het besluit, rouwmoedig zijn schuld te bekennen. Hij zou verklaren, dat hij de plaats van zoon des huizes niet meer waardig was, maar zich met die van daglooner tevreden stelde; hij had immers gezondigd tegen God en tegen zijn vader. Toch welde onwillekeurig het vertrouwvolle „vader" uit zijn hart op, als hoopte hij op een algeheele vergeving.

20. — Hoe moet de *ontvangst* den ongelukkige verrast, beschaamd en tevens gelukkig gemaakt hebben! De vader zag hem van verre; misschien stond hij dagelijks op den uitkijk, zooals Anna uitkeek naar haar zoon Tobias (Tob. 11, 5 vlg.). Toen hij den ellendigen toestand van zijn zoon, die in bloeiende gezondheid vertrokken was, aanschouwde, werd hij tot in zijn diepste wezen door medelijden geroerd. Van den zoon wordt gezegd, dat hij *ging*, van den vader, dat hij *liep*. Terwijl de zoon, uitgeput door de lange reis en het gebrek, schoorvoetend ook wegens schaamte, het vaderlijk huis naderde, snelde de grijsaard hem tegemoet, viel hem om den hals en overdekte hem met kussen. Wat een heerlijk beeld van Gods goedheid en genade, welke den zondaar tegemoet komen, wanneer hij de eerste schreden tot God gezet heeft!

21. — De zoon sprak zijn *bekentenis*, maar tot de bede om opgenomen te worden onder de daglooners kwam hij niet meer. De ontvangst zeide hem, dat dit onnoodig geworden was; de vader liet hem trouwens geen tijd om zijn woorden te voltooien.

22—24. — Treffend is het, dat de vader hem *zelfs geen antwoord* gaf. Aanstonds wilde hij aan den ongelukkigen toestand van zijn zoon een einde maken. Zóó mocht hij zijn huis niet binnentreden. Daarom gaf hij aan de toeloopende knechten bevel, het beste kleed te brengen en het hem aan te trekken, een ring aan zijn hand en schoenen aan zijn voeten te doen. Dit was voldoende antwoord: De terugkeerende zoon werd in zijn vroegere plaats *als zoon des huizes* hersteld. Daarmede was de vader echter niet tevreden. Er moest *feest* gevierd worden en het gemeste kalf, dat voor een of andere feestelijke gelegenheid bestemd was, moest nu worden geslacht. Zijn zoon was immers langen tijd voor hem als dood geweest en was nu weer levend geworden; hij had hem verloren en eindelijk weer teruggevonden!

25—27. — Het feestmaal was afgeloopen en men *zong en danste* op de muziek der tamboerijnen, toen de oudste zoon, die zijn gewone bezig-

bij zijn terugkeer dicht bij het huis kwam, hoorde hij muziek en
dans. 26. Hij riep een der knechten en vroeg, wat dat beteekende.
27. Deze zeide hem: Uw broeder is teruggekomen en uw vader heeft
het gemeste kalf geslacht, omdat hij hem gezond heeft teruggekregen.
28. Maar hij werd kwaad en wilde niet binnengaan. Zijn vader ging
dus naar buiten en trachtte hem te overreden. 29. Maar hij ant-
woordde en zeide tot zijn vader: Zie, zooveel jaren dien ik u reeds
en nog nooit heb ik een bevel van u overtreden; toch hebt gij mij
nooit een bokje gegeven om feest te vieren met mijn vrienden.
30. Maar nu die zoon van u, die uw vermogen verbrast heeft met
eerlooze vrouwen, teruggekomen is, slacht gij voor hem het gemeste
kalf! 31. Maar hij zeide tot hem: Kind, gij zijt altijd bij mij en al
het mijne is het uwe. 32. Neen, feest en vreugde moet er zijn; want
uw broeder hier was dood en is levend geworden; hij was verloren
en is teruggevonden.

---

heden had verricht, tegen den avond het huis naderde. Geen wonder, dat hij den eersten knecht, dien hij ontmoette, naar de beteekenis daarvan vroeg.

28—29. — Menschelijkerwijze had de oudste zoon gelijk. De mededeeling van den knecht, dat zijn broeder „gezond" was teruggekomen, was niet bizonder geschikt om zijn medelijden op te wekken; hij had niet den ellendigen toestand, waarin hij bij zijn thuiskomst verkeerde, gezien. Het eenige, wat hij wist, waren de geruchten, welke van tijd tot tijd over het gedrag van zijn broeder tot hem waren doorgedrongen. En deze luidden, dat hij in den vreemde met eerlooze vrouwen het moeizaam verworven vermogen verbraste. En nu werd er bij zijn thuiskomst nog feest gevierd! De vader scheen zijn gevoelens te begrijpen; want hij kwam naar buiten en trachtte hem te overreden om binnen te komen. Toen werd de oudste zoon koppig en onredelijk. Zonder twijfel had zijn vader hem de toedracht der zaak verteld, hem gewezen op het feit, dat de teruggekeerde toch zijn broeder bleef, en hem verzekerd, dat hij geheel tot inkeer was gekomen enz. Maar hij bleef onwillig en werd zelfs bitter tegenover zijn vader. Dat hij zijn vader trouw had gediend en nooit een zijner bevelen had overtreden, mag men op zijn woord aannemen. Maar dat deze hem nooit een onschuldige ontspanning had gegund, lijkt op zijn minst onwaarschijnlijk. Het gedrag van zijn vader jegens den jongste keurde hij zeer streng af; dat was een dwaasheid en een onrecht tegen hem, den oudste. Hij wilde zelfs het woord „mijn broeder" niet gebruiken, maar sprak minachtend van „die zoon van u". — Wij kunnen de gevoelens van den oudsten zoon begrijpen en zelfs ten deele verontschuldigen, maar dit stelt des te beter de edele houding van den vader in het licht.

31—32. — De toon van den vader bleef hartelijk en begrijpend. Hij beminde den oudsten zoon evenzeer en misschien nog meer dan den jongsten. Hij erkende de innige gemeenzaamheid en samenwerking, welke er altijd tusschen hen beiden bestaan had. Hun goederen en belangen waren altijd één gebleven, en was dat niet meer waard dan een feestmaaltijd? Ten slotte trachtte hij hem nogmaals tot een betere gezindheid te bekeeren.

16. 1. Ook zeide Hij tot zijn leerlingen: Er was eens een rijk man, die een rentmeester had. En deze werd bij hem aangeklaagd, dat hij zijn goederen verkwistte. 2. Hij ontbood hem en zeide: Wat hoor ik van u? Geef rekenschap van uw beheer, want gij kunt geen rent-

---

Daarom gebruikte hij het woord „uw broeder" en rechtvaardigde hij de feestvreugde met dezelfde woorden als in v. 24. — Hier eindigt de parabel. Wij weten niet, of de oudste zoon van inzicht veranderde. Zoo blijven de drie hoofdpersonen voor onzen geest staan: de goede vader, die beide zonen gelijkelijk bemint en beider feilen begrijpt en vergeeft, de boetvaardige jongste, die blijde geniet van zijn thuiskomst, en de morrende oudste, die buiten blijft staan en niet deelneemt aan de feestvreugde.

Verdere toepassingen van de parabel zijn niet voldoende gegrond. Sommigen zijn in de allegorische verklaring zoo ver gegaan, dat zij er een beschrijving van het geheele leven van den Christen in vonden. De parabel van den verloren zoon werd een samenvatting van de geloofs- en zedenleer. Zoo zou de burger, in wiens dienst de jongste zoon trad, de duivel zijn, het kleed, dat de vader hem gaf, de heiligmakende genade, de ring en de schoenen de teekenen van het kindschap Gods, het gemeste kalf de H. Eucharistie. Het Sacrament der biecht werd er niet alleen in aangeduid, maar uitvoerig beschreven.

Daarentegen zijn er onder de onafhankelijke critici, die de parabel van den verloren zoon, juist om den eenvoud van haar beteekenis, tot de volledige samenvatting van het Evangelie maken. Zij zou de eigenlijke blijde boodschap van Jezus aan de menschen bevatten: namelijk de liefde en vaderlijke goedheid van God jegens den zondaar. Deze boodschap is later bedorven en verduisterd door de theologische bespiegelingen over verlossing, rechtvaardiging, geloof, genade enz.

Wij moeten het midden houden tusschen beide meeningen. Vooreerst moeten wij niet alle punten van geloof en zedenleer in de parabel willen terugvinden; evenals bij de andere parabels, moeten wij zoeken naar de kerngedachten en niet te ver gaan in de allegorische richting. Maar van den anderen kant moeten wij ook niet beweren, dat die kerngedachten het geheele Evangelie vormen. Elke parabel belicht een bepaalde waarheid over het Godsrijk, maar er is geen enkele, die als compendium van het Christendom kan gelden.

4. Over rijkdom en armoede, 16, 1—31.

In hoofdstuk 16 houdt Jezus zich voornamelijk bezig met de vraag, welke rol rijkdom en armoede spelen in betrekking tot het zieleheil. Vooral treden daarbij op den voorgrond de parabel van den onrechtvaardigen rentmeester en die van den armen Lazarus.

a. De onrechtvaardige rentmeester, 16, 1—9.

1—2. — Uit de woorden „ook zeide Hij tot zijn leerlingen" blijkt niet, dat de nu volgende vermaningen aan de voorafgaande onmiddellijk aansloten. Zulke spreekwijzen dienen enkel ter inleiding. — De rentmeester was in dit geval geen slaaf, maar een vrij man; dit blijkt uit de wijze, waarop de heer hem behandelt. Het feit, dat hij aangeklaagd wordt, vormt in zich

meester blijven. 3. Toen sprak de rentmeester bij zich zelf: Wat zal ik doen, nu mijn meester mij het rentmeesterschap ontneemt? Om te spitten ben ik niet sterk genoeg, om te bedelen schaam ik mij. 4. Ik weet, wat ik ga doen, opdat zij mij in hun huizen opnemen, wanneer ik als rentmeester ben afgezet. 5. Hij ontbood één voor één de schuldenaars van zijn meester. En tot den eerste zeide hij: Hoeveel zijt gij mijn heer schuldig? 6. Hij zeide: Honderd vat olie. Hij sprak tot hem: Ziehier uw schuldbekentenis; ga gauw zitten en schrijf: Vijftig. 7. En tot den tweede zeide hij: En gij, hoeveel zijt gij schuldig? Hij zeide: Honderd maat tarwe. Hij sprak tot hem: Ziehier

---

geen bewijs voor zijn schuld. De heer schijnt echter overtuigd te zijn, dat de aanklacht gegrond is; want hij ontslaat hem reeds aanstonds van zijn rentmeesterschap. Waarin bestaat zijn schuld? De tekst zegt, dat hij de goederen van zijn heer verkwistte. Er schijnt dus niet sprake te zijn van diefstal, maar van een wanordelijk en lichtzinnig beheer, waardoor de heer groote schade leed; in geval van diefstal zou hij niet alleen afgezet, maar ook bestraft worden. De rekenschap, welke hij moet afleggen, heeft ten doel, hem van zijn schuld te overtuigen en den omvang van de geleden schade vast te stellen.

3—4. — De rentmeester weet, dat hij schuldig is, en denkt er niet aan, om zich te verdedigen. Zijn eenige zorg is, zich voor de toekomst tegen gebrek te vrijwaren. Twee mogelijkheden sluit hij al vast uit: voor zwaren handarbeid is hij niet sterk genoeg en om te bedelen is hij te trotsch. Hij wil zich dus niet alleen een gemakkelijk, maar tevens ook een schijnbaar eervol bestaan verzekeren. Eindelijk heeft hij zijn plan gevormd. Hij zal aan de schuldenaars van zijn heer een groot voordeel bezorgen, opdat zij hem later in hun huizen opnemen.

5—7. — Hij roept de schuldenaars één voor één, omdat hij zijn manier van doen geheim wil houden; hij wil elk afzonderlijk tot zijn medeplichtige maken, zoodat zij later gedwongen zullen zijn hem te helpen. De eerste schuldenaar is honderd vat olie schuldig. Hier is niet sprake van een pachter, die in natura betaalt, maar van een koopman, die van den landeigenaar 100 vat olie gekocht heeft en daarvoor een schuldbekentenis heeft geteekend. Bedoeld is de „bath", een inhoudsmaat van ongeveer 38 liter. Honderd „bath" (3800 liter) olie zouden vóór den oorlog een waarde gehad hebben van ongeveer 3500 gulden (Lagrange). De rentmeester bezorgt den eersten schuldenaar dus een voordeel van ongeveer 1750 gulden. De eerste schuldbekentenis wordt veranderd of door een nieuwe vervangen; dit moet vlug gebeuren, want de rentmeester kan ieder oogenblik door den heer geroepen worden, en hij moet nog meerdere schuldenaars ontbieden. De tweede heeft honderd maat tarwe gekocht en daarvoor een schuldbekentenis geschreven. Als inhoudsmaat wordt hier genoemd de „kor" of 589 liter; in het geheel moest hij dus betalen 589 hectoliter tarwe, wat vóór den oorlog op ongeveer 6500 gulden neerkwam (Lagrange). Hem wordt slechts 20% kwijtgescholden, maar dit beteekent toch een voordeel van 1280 gulden. Deze twee voorbeelden zijn voldoende om te weten, hoe de rentmeester met de andere schuldenaars handelt. Geheel willekeurig of misschien in overeen-

uw schuldbekentenis; schrijf: Tachtig. 8. En de heer prees den onrechtvaardigen rentmeester, omdat hij met overleg had gehandeld. Want de kinderen der wereld zijn in hun onderlingen omgang geslepener dan de kinderen des lichts. 9. En Ik zeg u: Maakt u vrienden door den onrechtvaardigen mammon, opdat, wanneer hij u is ontvallen, zij u opnemen in de eeuwige tenten.

---

stemming met de meerdere of mindere gewetenloosheid van zijn medeplichtigen verandert hij de bedragen. — Sommigen meenen, dat de rentmeester door zoo te doen zijn vroegere onrechtvaardige handelingen herstelt; hij zou vroeger te hooge pachtsommen geëischt hebben. Het gaat echter niet om pachtsommen; want deze werden niet op een eenzijdige schuldbekentenis, maar in een contract, waarop ook de handteekening van den heer stond, vastgelegd. Bovendien zou de rentmeester in dit geval de schuldenaars niet tot dankbaarheid verplicht hebben. Ook blijkt uit v. 8, dat de schuldenaars onder de kinderen der wereld gerekend worden en medeschuldigen van den rentmeester zijn. Ten slotte moeten wij de onrechtvaardigheid, welke door den heer in zeker opzicht geprezen wordt (v. 8), niet zoeken in zijn vroegere handelwijze, welke alleen als „verkwisting" wordt gekenschetst (v. 1), maar in die handelingen, welke in de parabel uitvoerig verhaald worden; daarin schuilt het fijne overleg, dat de heer in zekeren zin bewondert.

8. — De heer, van wien hier sprake is, is niet Jezus, maar de heer uit de parabel. Hij prijst zijn onrechtvaardigen rentmeester, omdat hij met overleg heeft gehandeld. Hoe hij het bedrog heeft ontdekt, zegt de parabel niet. Waarschijnlijk heeft hij gezien, dat de rentmeester door zijn schuldenaars werd opgenomen en onderhouden, en is hij zoo achter de waarheid gekomen. Hij is zóó listig bedrogen, dat hij zelfs geen kans ziet, om den rentmeester te doen veroordeelen; en ofschoon hij een groot nadeel heeft ondervonden, moet hij zijns ondanks de handigheid van den schurk bewonderen. — Het tweede deel van dit vers is een gedachte van den Zaligmaker. Hij verklaart het voorafgaande door de algemeene waarheid, dat de kinderen der wereld in hun onderlingen omgang voorzichtiger zijn dan de kinderen des lichts. De eersten zijn degenen, die geheel opgaan in aardsche zaken; de tweeden voelen zich getrokken tot het licht, dat van God komt. De rentmeester en zijn medeplichtigen behooren tot de eerste groep. Uit de parabel blijkt, hoe sluw de kinderen der wereld met elkaar weten om te gaan; de rentmeester tastte de schuldenaars in hun zwakke zijde aan en maakte hen zoo tot zijn medeplichtigen en vrienden. De kinderen des lichts zijn in dit opzicht de minderen, alleen reeds omdat zij dezelfde middelen niet kunnen gebruiken. In hun omgang met de kinderen der wereld moeten zij het onderspit delven, wanneer het gaat over tijdelijke belangen. Maar er is een ander gebied, waarop zij de meerderen zijn: wanneer het namelijk gaat over het Godsrijk. In plaats van den ongelijken strijd tegen de kinderen der wereld op te vatten, moeten zij zich boven hen verheffen door de aardsche goederen te verachten.

9. — Nu volgt de les van de parabel. Jezus laat den verhalenden toon varen en trekt de conclusie. De kinderen des lichts (de leerlingen) kunnen leeren van de kinderen der wereld. Zij moeten in hun onderlingen omgang

10. Wie trouw is in het kleine, is ook trouw in het groote; en wie
ontrouw is in het kleine, is ook ontrouw in het groote. 11. Wanneer
gij dus ontrouw geweest zijt in den onrechtvaardigen mammon, wie
zal u dan het waarachtige goed toevertrouwen? 12. En als gij niet
getrouw geweest zijt in het vreemde goed, wie zal u dan geven, wat
u zelf toebehoort? 13. Geen dienaar kan twee heeren dienen; want

---

de handelwijze van den onrechtvaardigen rentmeester navolgen. Zooals deze zich door den onrechtvaardigen mammon in deze wereld vrienden wist te maken, zoo moeten de leerlingen door denzelfden mammon *vrienden in den hemel* verwerven. Dit moeten zij doen door aalmoezen te geven. De liefdadigheid immers is een deugd, die hun den hemel verdient; en degenen, aan wie zij barmhartigheid hebben bewezen, zullen hun voorsprekers zijn bij God. De mammon (het geld) wordt *onrechtvaardig* genoemd, omdat hij zoo vaak tot onrechtvaardigheid aanleiding geeft. Het is daarom een blijk van fijn overleg, wanneer men met zulk een verachtelijke zaak, die trouwens bij den dood aan haar bezitter zal ontvallen, zulk een verheven doel weet te bereiken. Wat de rentmeester deed uit eigenbelang, moeten de leerlingen doen uit medelijden en liefde. Zij moeten er dus niet op rekenen, dat zij in dit leven reeds beloond worden om hun milddadigheid. Daarom spreekt Jezus van de *eeuwige* tenten. Hij veronderstelt, dat de armen, die de aalmoezen ontvangen hebben, eerder sterven dan hun weldoener en dat zij hem door hun voorspraak den hemel openen. Ten slotte vordert dus het ware en welbegrepen eigenbelang zelfs, dat de leerlingen een goed gebruik maken van den onrechtvaardigen mammon.

b. De leerlingen moeten trouwe rentmeesters zijn, 16, 10—13.

10. — De trouw is één en onverdeelbaar. Wie in *kleine* zaken betrouwbaar is, zal zeker niet in *groote* onbetrouwbaar zijn. Het tegenovergestelde is gewoonlijk ook waar: Wie er geen bezwaar in ziet, om in kleine dingen bedrog te plegen, zal ook voor groote onrechtvaardigheden niet terugdeinzen.

11. — De algemeene waarheid van v. 10 wordt nu *toegepast op den rijkdom*. De rijkdom is, van bovennatuurlijk standpunt gezien, een kleine en onbelangrijke zaak. Welnu, wie van den rijkdom geen goed en nuttig gebruik weet te maken (door aalmoezen te geven), is zeker niet waardig, om de groote en waarachtige goederen, namelijk de geestelijke gaven van het Godsrijk, te ontvangen. Zoowel de tijdelijke als de geestelijke goederen zijn door God aan den mensch toevertrouwd, en beide moeten goed beheerd worden, d.w.z. aangewend worden ten bate van den evenmensch. Wie echter in het beheer van den rijkdom niet trouw is, zal ook in het beheer der geestelijke goederen niet trouw zijn. Het spreekt vanzelf, dat God aan zulk een mensch de geestelijke goederen niet toevertrouwt.

12. — Jezus zegt dezelfde waarheid nogmaals, maar nu noemt Hij den rijkdom een *vreemd goed*, d.w.z. dat buiten den mensch staat en hem slechts ten halve en voor korten tijd toebehoort. Daartegenover stelt Hij de geestelijke goederen, die het *innerlijke en blijvende* eigendom van den mensch zijn.

13. — Deze *spreuk* vinden wij ook bij Mt. (6, 24). Lc. gebruikt ze om de reden aan te geven, waarom de mensch ontrouw wordt in het gebruik van den

hij zal of den een haten en den ander beminnen, of den een aanhangen en den ander verachten. Gij kunt God niet dienen en den mammon.
14. Toen de Farizeën, die het geld beminden, dit alles hoorden, lachten zij Hem uit. 15. Hij zeide hun: Gij doet u als rechtvaardig voor in het oog der menschen; maar God kent uw harten. Want wat verheven is bij de menschen, is een gruwel voor God. 16. De wet en de profeten (gaan) tot aan Joannes; sindsdien wordt het rijk Gods

---

rijkdom. Dit geschiedt, omdat hij zich tot zijn slaaf heeft gemaakt. Het is immers onmogelijk tegelijk God en den mammon te dienen, omdat zij het tegenovergestelde bevelen.

c. De Farizeën en de ware opvatting van de wet, 16, 14—18; vgl. Mt. 5, 18. 32; 11, 12 vlg.; 19, 9; Mc. 10, 11 vlg.

Lc. geeft in deze pericope enkele spreuken, welke bij Mt. op verschillende plaatsen en in een zeer goeden samenhang staan. De samenhang bij Lc. is niet altijd even duidelijk, maar de centrale gedachte schijnt te zijn, dat de Farizeën, wat hun opvatting over rijkdom en andere dingen betreft, in strijd komen met de wet, waarop zij zoo trotsch zijn.

14—15. — De voorafgaande vermaningen waren tot de leerlingen gericht (v. 1), maar er waren ook andere toehoorders, o.a. Farizeën. Dezen lachten den Zaligmaker uit. De reden wordt door Lc. aangegeven door de bemerking, dat de Farizeën het geld beminden (vgl. Mc. 12, 40). Zij waren de menschen met de dikke beurs en daarom maakten zij zich vroolijk over de bespiegelingen, welke de arme Rabbi hield over geld en goed. Hij mocht zijn theorie over den rijkdom verkondigen, maar zij hadden de duiten! Ook waren zij er van overtuigd, dat de rijkdom een tastbare zegen van God was, een welkome belooning voor hun deugd. Zij beriepen zich daarbij op de wet van Moses, die aan de vrome Israëlieten tijdelijken voorspoed beloofde (Deut. 28, 1—14). — Jezus kon hun spot niet ongemerkt laten voorbijgaan, want het ging om het wezen van het Godsrijk. Daarom ontmaskert Hij hun schijnvroomheid. Zij beschouwen hun rijkdom en voornaamheid als de teekenen van hun vroomheid en van Gods welbehagen; maar Jezus zegt, dat God zich niet laat bedriegen door dien uiterlijken schijn. De menschen zien vol eerbied tegen hen op, maar God doorschouwt hun harten en gruwt van hun schijnheiligheid.

16. — Deze spreuk staat bij Mt. in een zeer goeden samenhang, namelijk in de lofrede op Joannes den Dooper (11, 12 vlg.). Bij Lc. is zij gericht tegen de Farizeën. Dezen beroepen zich op de wet, om hun valsche opvatting over den rijkdom te verdedigen; maar de wet neemt met Joannes den Dooper een einde. Nu is de tijd van het nieuwe Godsrijk gekomen, dat zijn ideaal hooger stelt en tot de menschen zwaardere eischen richt. Terwijl de Farizeën zelfgenoegzaam van hun rijkdom genoten en daarin een teeken zagen van Gods tevredenheid, verklaart Jezus, dat zijn Godsrijk met geweld moet bestormd worden; wie het wil bezitten, moet zich geweld aandoen en den rijkdom verachten.

17. — Dit vers leidt bij Mt. de vergelijking tusschen de oude en de nieuwe wet in (5, 18). Bij Lc. schijnt de samenhang deze te zijn: Uit de woorden van v. 16 zouden de Farizeën kunnen afleiden, dat er een tegenstelling

verkondigd en ieder bestormt het met geweld. 17. Toch zullen gemakkelijker hemel en aarde vergaan, dan dat er één stip van de wet zou vervallen. 18. Wie zijn vrouw verstoot en een andere huwt, pleegt echtbreuk; en wie een vrouw huwt, welke door haar man verstooten is, pleegt echtbreuk.

---

bestaat tusschen de wet van Moses en het Godsrijk en dat zij zich terecht op de wet kunnen beroepen. Maar Jezus verklaart, dat de wet ook in het Godsrijk van kracht blijft. Zij beroepen zich ten onrechte op de wet om hun geldzucht te rechtvaardigen; want de ware en diepe bedoeling van de oude wet, welke Jezus komt onthullen, veroordeelt het gedrag der Farizeën en hun opvatting over den rijkdom, zooals uit de parabel van den armen Lazarus zal blijken.

18. — Dit vers, dat bij Mt. tweemaal in een uitstekenden samenhang voorkomt (5, 32; 19, 9), komt bij Lc. geheel onverwacht. Wat heeft de onontbindbaarheid van het huwelijk met de voorafgaande beschouwingen te maken? Blijkbaar wordt hier een voorbeeld gegeven van het beginsel, dat Jezus den waren en dieperen zin der oude wet komt openbaren. De onvolmaaktheid der oude wet (hier de echtscheiding) houdt op te bestaan (vgl. v. 16) en de ware bedoeling van God (hier de onontbindbaarheid van het huwelijk) wordt geopenbaard (vgl. v. 17). Het beginsel van de onontbindbaarheid van het huwelijk wordt bij Lc. klaar en scherp gesteld. De woorden „behalve in geval van ontucht", welke de teksten van Mt. (5, 32; 19, 9) zoo lastig maken, worden weggelaten, daar zij door de niet-Joodsche lezers zeker verkeerd zouden begrepen worden. Daarin stemt Lc. met Mc. overeen, maar hij verschilt van dezen evangelist weer in een ander opzicht. Mc. zegt, dat zoowel de man, die zijn vrouw verstoot, als de vrouw, welke haar man verlaat, echtbreuk plegen, wanneer zij een nieuw huwelijk aangaan. Lc. stelt zich in beide gevallen op het standpunt van den man: Niet alleen de man, die zijn vrouw verstoot en een andere huwt, begaat echtbreuk, maar ook degene, die de verstooten vrouw huwt. Van dezen laatste wordt niet gezegd, dat hij reeds tevoren gehuwd is. Hij begaat dus echtbreuk, omdat de vrouw, met wie hij huwen wil, door den huwelijksband gebonden is. Daaruit volgt indirect, dat ook de vrouw in dat geval echtbreuk pleegt.

d. De arme Lazarus en de onbarmhartige rijke, 16, 19—31.

Meerdere vrijzinnigen onderscheiden deze parabel in twee deelen (v. 19—26 en v. 27—31); het tweede deel zou door Lc. aan de parabel van Jezus zijn toegevoegd en zou de eigenlijke beteekenis daarvan veranderd hebben. Jezus zou enkel geleerd hebben, dat ieder zijn beurt krijgt: de rijke is gelukkig in dit leven, de arme in het toekomstige. Hij zou daarbij geen rekening hebben gehouden met hun godsdienstig of zedelijk gedrag. Rijk zijn en zijn rijkdom genieten is in zich reeds zondig; van den anderen kant geeft de armoede in zich reeds een recht op de zaligheid hiernamaals. Het toevoegsel (v. 27—31) heeft echter van den rijke een ongeloovige en onboetvaardige gemaakt. — Daartegenover handhaven wij de eenheid van de parabel. De rijke wordt niet gestraft om zijn rijkdom, maar om het verkeerde gebruik, dat hij er van maakt. Alleen dàn sluit deze parabel aan bij die van den onrechtvaardigen rentmeester en vormt zij een

19. Er was eens een rijk man, die in purper en fijn linnen gekleed ging en dagelijks schitterende feesten hield. 20. Maar er was ook een bedelaar, met name Lazarus, die bij den ingang van zijn huis lag. Hij was met zweren bedekt 21. en was begeerig om zijn honger te stillen met den afval van de tafel van den rijke; maar de honden kwamen ook nog zijn zweren likken. 22. Het gebeurde echter, dat

---

bevestiging van den regel: Men kan niet tegelijk God dienen en den mammon. De Farizeën beriepen zich op de wet van Moses, om hun opvatting over den rijkdom te verdedigen; zij meenden, dat de dienst van God met dien van den mammon te vereenigen was. Jezus echter laat hun opvatting door Abraham, Moses en de profeten veroordeelen (v. 25. 29. 31). Trouwens ook uit het eerste deel der parabel blijkt voldoende, dat de rijke om zijn zelfzucht en onbarmhartigheid veroordeeld wordt, niet om zijn rijkdom alleen.

19—21. — De twee personen worden scherp tegenover elkaar gesteld. De eerste schijnt heel rijk te zijn. Zijn onderkleed is van het fijnste linnen, zijn mantel van kostbaar purper. Dagelijks houdt hij met zijn vrienden schitterende feestgelagen, waarbij het vroolijk toegaat. De benaming van „de rijke vrek" is daarom minder juist; hij is integendeel voor zich en zijn vrienden buitengewoon verkwistend. De tweede is een bedelaar en even arm, als de andere rijk is. Hij ligt bij het voorportaal van het paleis van den rijke als een toonbeeld van ellende, want zijn lichaam is met zweren bedekt. Daarbij komt de honger, want de tekst zegt, dat hij begeerig is om zijn honger te stillen met den afval. Er wordt wel niet uitdrukkelijk gezegd, dat men hem dien afval weigert, maar dit wordt duidelijk genoeg te verstaan gegeven; het begeerig-zijn naar den afval wordt als een blijvende toestand beschouwd en vindt geen bevrediging. Ook de tegenstelling „maar de honden" enz. is in dit opzicht welsprekend. In plaats van medelijden te ondervinden moet hij nog toestaan, dat de honden zijn zweren likken. Wat er mogelijk op straat wordt geworpen, wordt hem door de honden betwist; hij is zelfs te zwak om ze van zich af te weren. — Hier worden een rijke en een arme niet zonder meer tegenover elkaar gesteld, maar zij worden met elkaar in verband gebracht. De rijke is onbarmhartig tegenover den arme, want hij maakt aan zijn droevigen toestand geen einde; hij is een dienaar van den mammon. Van den arme worden geen bizondere daden van deugd verteld, maar de tekst schijnt toch een zekere lijdzaamheid en berusting aan te duiden. — Dat de arme met name genoemd wordt, vatten sommigen op als een bewijs voor het historisch karakter van het verhaal. Het is waar, dat Jezus aan de andere, in zijn parabels optredende personen geen naam geeft, maar dit is geen afdoende bewijs; het verdere verhaal (bijv. het gesprek tusschen Abraham en den rijke) draagt trouwens een fictief karakter. De reden, waarom de naam van den arme genoemd wordt en die van den rijke niet, is hun verschillende verhouding tegenover God: God „kent" den arme, omdat hij Hem dierbaar is; zijn naam wordt opgeschreven in het boek des levens; de rijke daarentegen verdient aan de vergetelheid te worden prijsgegeven met de anderen van zijn soort. De keuze van den naam wordt voldoende door zijn beteekenis (Lazarus = God helpt) verklaard. De namen, welke in enkele handschriften aan den rijke gegeven worden (Ninive, Phineës), zijn verzinsels.

de arme stierf en door de engelen in Abraham's schoot werd gedragen; daarna stierf ook de rijke en werd begraven. 23. En toen hij in de onderwereld gefolterd werd, sloeg hij zijn oogen op en zag van verre Abraham en Lazarus in zijn schoot. 24. En hij riep luide: Vader

---

22. — Met den dood treedt in beider lot een groote verandering in. De arme wordt door de engelen in Abraham's schoot gedragen. Ook de Rabbijnen leeren, dat de zielen der rechtvaardigen door de engelen in het rijk der zaligen worden gedragen (Strack-Billerbeck II, blz. 223—225). Het verblijf in Abraham's schoot is een beeld van de innige gemeenschap tusschen Abraham en zijn vrome nakomelingen; men denkt daarbij aan een moeder, die haar kind op den schoot houdt, of aan een gastheer, die zijn voornaamsten gast tegen zijn boezem laat liggen (Joa. 13, 23). De begrafenis van den arme wordt stilzwijgend voorbijgegaan, die van den rijke niet. Dit is het laatste voorrecht, dat de rijke geniet; zijn lichaam wordt gebalsemd en met groote praal begraven, terwijl het door ziekte en gebrek geschonden lichaam van Lazarus in den grond wordt gestopt.

23. — Wat nu volgt, moeten wij grootendeels als een fictieve voorstelling beschouwen. Het is waar, dat de zondaars na den dood in het vuur worden gefolterd en dat de rechtvaardigen de eeuwige zaligheid genieten, maar het overige is een voorstellingswijze om het verschillende lot van Lazarus en den rijke duidelijk aan te geven. De Zaligmaker stelt het voor, alsof rechtvaardigen en zondaars hiernamaals elkaar kunnen zien en zelfs met elkander kunnen spreken, al zijn zij dan door een afgrond gescheiden (v. 26). Ook wordt verondersteld, dat Lazarus en de rijke reeds aanstonds na den dood weer in het bezit zijn van hun lichamen; en aan den rijke worden gevoelens toegeschreven, welke de verdoemden zeker niet hebben (v. 27). — Wat wij hier door „onderwereld" vertalen, heet in het Grieksch „Hades". Dit woord beteekent hetzelfde als het Hebreeuwsche „scheôl", waardoor in het O.T. de onderwereld werd aangeduid. Daar gezegd wordt, dat de dooden in de „scheôl" afdalen (bijv. Gen. 37, 35), dacht men zich deze in de diepte der aarde. Het is de verblijfplaats van alle dooden, ook van de rechtvaardigen. Het beeld, dat het O.T. van het bestaan der afgestorvenen ontwerpt, is donker gekleurd. Zij worden voorgesteld als schimmen, die niet meer werken en denken, geen weten of wijsheid meer bezitten (Eccl. 9, 10); dikwijls wordt ook gezegd, dat de dooden God niet meer kunnen loven (bijv. Ps. 6, 6). Ofschoon de „scheôl" alle dooden zonder uitzondering opnam, werd er toch in het O.T. onderscheid gemaakt tusschen het lot der rechtvaardigen en dat der zondaars (bijv. Ps. 30, 18—20); dit werd afgeleid uit het geloof in Gods rechtvaardigheid. De apocryphe literatuur kent ook een plaatselijke scheiding tusschen rechtvaardigen en zondaars in de onderwereld. Volgens de beschrijving van het boek van Henoch (hfdst. 22), dat omtrent 170 v. Chr. ontstond, was de onderwereld verdeeld in twee afdeelingen, één voor de rechtvaardigen en de andere voor de zondaars. Met het geloof in de verrijzenis der dooden ontstond een klaarder begrip omtrent het lot der afgestorvenen. De „scheôl" werd niet meer beschouwd als de eeuwige verblijfplaats der rechtvaardigen; dezen zouden in den messiaanschen tijd uit hun onderaardschen kerker verlost worden. Daardoor werd de „scheôl" meer en meer tot de verblijfplaats der zondaren en kreeg zij de beteekenis

Abraham, heb medelijden met mij en zend Lazarus, opdat hij zijn vingertop in water doope en mijn tong verfrissche; want ik lijd vreeselijk in deze vlammen. 25. Maar Abraham zeide: Kind, denk er aan, dat gij tijdens uw leven uw geluk hebt genoten en Lazarus evenzeer

---

van ons woord „h e l". In het N. T. wordt streng onderscheid gemaakt tusschen het lot van den rechtvaardige en van den zondaar na den dood en eveneens tusschen hun beider verblijf. De zondaar wordt gestraft in een plaats, welke „Gehenna" genoemd wordt (Mt. 5, 22; 18, 9; 23, 15; Mc. 9, 43; Lc. 12, 5; Jac. 3, 6); daar brandt een eeuwig vuur, dat den verdoemde foltert (Mt. 5, 22; Mc. 9, 48). Het eeuwige verblijf der zaligen wordt genoemd „rijk der hemelen" (Mt. 5, 20), „leven" (Mc. 9, 43), „paradijs" (Lc. 23, 43) of „de eeuwige tenten" (Lc. 16, 9). Het woord „Hades" heeft in het N. T. niet altijd dezelfde beteekenis. Wanneer van Jezus gezegd wordt, dat God zijn ziel niet aan den Hades overliet (Hand. 2, 27. 31), dan wordt daardoor in het algemeen het d o o d e n r ij k aangeduid. Het neerzinken in den Hades, welk lot Jezus aan Kapharnaüm voorspelt (Mt. 11, 23), is een beeld om de diepst mogelijke vernedering aan te duiden. De Hades wordt echter ook beschouwd als de uitsluitende verblijfplaats der goddeloozen. Zoo duiden „de poorten van den Hades" in Mt. 16, 18 de macht van den duivel aan. Het onderscheid tusschen den Hades als de v o o r l o o p i g e verblijfplaats van a l l e dooden en de Gehenna als den e e u w i g e n kerker der g o d d e l o o z e n is dan ook niet zoo scherp, als sommigen het willen doen voorkomen (J. Jeremias, *Hades*, Theologisches Wörterbuch zum N. T. van Kittel, blz. 146—150). — Wat beteekent de H a d e s nu in den bovenstaanden tekst van Lc.? Lagrange meent, dat hij hier voorkomt in de oude beteekenis van „doodenrijk", de g e m e e n s c h a p p e l ij k e verblijfplaats van den rijke en van Lazarus. Ook Abraham zou zich dus in den Hades bevinden. Wel wordt er onderscheid gemaakt tusschen het verblijf van den rijke eenerzijds en dat van Abraham en Lazarus anderzijds; want beide zijn door een grooten afgrond gescheiden (v. 26). Wij betwijfelen echter, of deze opvatting juist is. Alleen van den rijke wordt immers gezegd, dat hij in den Hades is, terwijl Lazarus zich in den schoot van Abraham bevindt (v. 22). Wij meenen daarom, dat „Hades" hier hetzelfde beteekent als „Gehenna" en met „hel" zou kunnen vertaald worden. Dat Abraham en de rijke elkaar zien en met elkaar spreken, is geen bewijs voor de gemeenschappelijkheid van hun verblijf; want dit is enkel een wijze van voorstelling, welke tot de parabel behoort. — Omtrent de opvattingen der Joden over het toekomstige leven, zie J. B. Frey, *La vie de l'au-delà dans les conceptions juives au temps de Jésus-Christ*, Biblica 1932, blz. 129—168.

24. — God treedt bij dit geheele tafereel op den achtergrond. Het is A b r a h a m, die de heerscher schijnt te zijn in het rijk der zaligen, en het is tot hem, dat de rijke zich richt om hulp. Jezus wil immers de Farizeën leeren, dat hun eigen stamvader hun valsche opvatting over den rijkdom veroordeelt. De rijke spreekt hem vertrouwvol aan „vader Abraham", want de Joden meenden, dat alleen reeds de afstamming van Abraham hun alle rechten verzekerde. Hij vraagt slechts een l i c h t e v e r z a c h t i n g van zijn pijn, wat de weigering van Abraham des te sprekender maakt.

25—26. — Abraham weigert, maar toch noemt hij den rijke nog „k i n d". Hij erkent hem als zijn zoon en zou hem daarom willen helpen; maar hij

het ongeluk; nu wordt hij hier vertroost en gij lijdt. 26. Bovendien gaapt er tusschen ons en u een groote afgrond, zoodat degenen, die van hier naar u zouden willen gaan, het niet kunnen en men van ginds niet naar ons kan komen. 27. Toen zeide hij: Ik bid u dan, vader, hem naar het huis van mijn vader te zenden; 28. want ik heb vijf broeders; laat hij hen gaan waarschuwen, opdat ook zij niet in deze plaats van foltering komen! 29. Maar Abraham zeide: Zij hebben Moses en de profeten; dat zij naar hen luisteren! 30. Hij zeide echter: Neen, vader Abraham; maar wanneer iemand uit de dooden

---

kan Gods vonnis niet veranderen. De toestand van den rijke en van Lazarus is voor eeuwig vastgesteld; Abraham is onmachtig om daarin ook maar de geringste wijziging te brengen. De reden, welke Abraham aangeeft, wordt door sommige vrijzinnigen beschouwd als een bevestiging van hun theorie: Rijkdom en armoede zijn de *eenige* oorzaken, welke hier de straf en de belooning veroorzaken; ieder moet zijn beurt hebben, zoowel wat het geluk als wat het ongeluk betreft. De weerlegging dezer meening gaven wij reeds boven. Abraham's woorden geven ook duidelijk te verstaan, dat hij niet spreekt van den rijkdom en de armoede *in zich*: De rijke heeft *zijn* geluk gehad, Lazarus *het* ongeluk. De rijke stelde alleen belang in de genoegens, welke zijn rijkdom hem gaf; welnu, hij heeft *zijn* geluk genoten en heeft verder niets meer te vorderen. Hij had zich door den onrechtvaardigen mammon Lazarus tot vriend moeten maken (vgl. 9); maar nu hij dit heeft verzuimd, zal Lazarus hem niet helpen. Lazarus zou het zelfs niet kunnen, indien hij wilde; want tusschen zaligen en verdoemden bestaat een geweldige afgrond, d.w.z. een scheiding voor eeuwig.

27—28. — De gevoelens van den rijke *ten opzichte van zijn vijf broeders* zijn niet die van een verdoemde. Jezus stelt hem voor als iemand, die zijn dierbaren wil behoeden voor eenzelfde lot, *om de les van v. 31 te kunnen geven*. De reden, waarom de vijf broeders ook in de folterplaats zullen komen, is niet hun ongeloof, maar hun zondig leven. Ook zij zijn onbarmhartige rijken, die zich geen vrienden maken door den onrechtvaardigen mammon.

29. — In dit vers schuilt voor een groot deel de beteekenis van de parabel. Moses en de profeten moeten voldoende zijn, om den rijke het goede gebruik van zijn rijkdommen te leeren. Wanneer de verdoemde naar hen geluisterd had, zou hij nu niet gefolterd worden. Ook de vijf broeders zullen geen andere waarschuwing ontvangen. Jezus leert dus, dat de Farizeën *in strijd* kwamen *met Moses en de profeten*, toen zij Hem om zijn leer over den rijkdom uitlachten (v. 14). Moses had inderdaad verschillende voorschriften gegeven ten bate der armen (Ex. 22, 25 vlg.; Deut. 24, 6. 10—15 enz.). De profeten traden voortdurend op als de pleitbezorgers der armen (bijv. Is. 58, 7; Am. 6, 4—6; 8, 4). Bij den psalmist is „arm" bijna synoniem met „vroom" en „vriend van God" (zie bij Mt. 5, 3).

30. — De rijke dringt aan en doet nogmaals een beroep op „vader Abraham". Hij weet immers, dat zijn broeders *alleen met het oor* de woorden van Moses en de profeten, welke in de synagoge worden voorgelezen, vernemen, maar dat zij er niet naar handelen. Ook hij zelve heeft

tot hen komt, zullen zij zich bekeeren. 31. Toen zeide hij tot hem: Als zij niet luisteren naar Moses en de profeten, dan zullen zij zich niet laten overtuigen, zelfs al stond er iemand uit de dooden op.

17. 1. Ook zeide Hij tot zijn leerlingen: Het is onvermijdelijk, dat er ergernissen komen; maar wee hem, door wien zij komen! 2. Het zou beter voor hem zijn, dat hem een zware molensteen om den hals werd gehangen en hij in zee werd geworpen, dan dat hij aan een dezer kleinen ergernis geeft. 3. Neemt u in acht! — Als uw broeder zondigt, berisp hem dan; en als hij tot inkeer komt, vergeef hem. 4. En als hij zevenmaal daags tegen u misdoet en zevenmaal tot u terugkeert en zegt: Ik heb er spijt van, dan moet gij hem vergeven. — 5. En de apostelen zeiden tot den Heer: Vermeerder ons geloof. 6. En de Heer sprak: Als gij een geloof hadt als een mosterdkorrel, dan zoudt gij tot dezen moerbeiboom zeggen: Trek uw wortels uit en verplant u in zee, en hij zou u gehoorzamen. — 7. Wie van u, die een knecht heeft, akkerman of veehoeder, zou tot hem zeggen, als hij terugkeert van het veld: Kom gauw hier en zet u aan tafel? 8. Maar zal hij niet eerder zeggen: Maak mijn eten klaar; omgord u en bedien mij, totdat ik klaar ben met eten en drinken; daarna kunt

---

er tijdens zijn leven geen acht op geslagen. Het is alsof hij zich verontschuldigt: Had ik maar eens een bizondere waarschuwing ontvangen!

31. — Abraham is onverbiddelijk. De broeders van den rijke gelooven immers in het gezag van Moses en de profeten. Welnu, dat zij de practische conclusie trekken en de voorschriften der wet navolgen! De terugkeer van Lazarus, dien zij vroeger voor het paleis van hun broeder zagen liggen, zou zeker een geweldigen indruk op hen maken, maar zou hen niet tot inkeer brengen. Ook zonder dat weten zij zeer goed, wat zij ten opzichte van hun arme medemenschen doen moeten; het ligt dus enkel aan hun boozen wil, dat zij niet tot inkeer komen. Dat een wonder menschen van kwaden wil niet tot bekeering brengt, blijkt uit het gedrag der Farizeën. Zij hebben tallooze wonderen en zelfs doodenopwekkingen gezien. Binnenkort zal Jezus een doode, die ook den naam Lazarus draagt, uit de dooden doen opstaan (Joa. 11), en toch zullen zij zich ook dàn niet bekeeren.

5. Verschillende vermaningen tot de leerlingen, 17, 1—10; vgl. Mt. 17, 20; 18, 6. 7. 15. 21. 22; 21, 21; Mc. 11, 22. 23. 24.

Deze vermaningen hebben weinig verband, noch met het voorafgaande en volgende, noch met elkander. De drie eerste, over de ergernissen, de vergevingsgezindheid en de kracht van het geloof, hebben wij verklaard bij Mt. en Mc.; ook de afwijkingen van Lc. hebben wij daar reeds aangegeven. De parabel van de onnutte dienstknechten (v. 7—10) is eigen aan Lc.

7—8. — Jezus ontleent deze parabel aan de sociale verhoudingen van dien tijd, zonder ze goed of af te keuren. Hij denkt daarbij aan een niet al te rijken landeigenaar, die slechts één knecht heeft. Deze moet overdag op den akker werken of het vee hoeden en 's avonds, wanneer hij thuis komt, het

gij zelf eten en drinken? 9. Is hij den knecht misschien dankbaar,
omdat hij deed, wat hem bevolen was? 10. Zoo moet ook gij, wanneer gij alles gedaan hebt, wat u bevolen is, nog zeggen: Wij zijn onnutte knechten; (slechts) wat wij moesten doen, hebben wij gedaan.
11. Terwijl Hij naar Jerusalem ging, trok Hij langs de grens van
Samaria en Galilea. 12. En toen Hij een dorp binnenging, kwamen

---

eten van zijn meester klaar maken en hem bedienen; dan eerst kan hij aan zich zelf denken. De toestand van den knecht is zeker niet benijdenswaardig, maar het is nu eenmaal zoo. Iedereen beschouwt het als vanzelfsprekend, dat zijn knecht hem op die wijze dient, en niemand denkt er aan, de rollen te verwisselen. Alleen Jezus zal zijn trouwe knechten bij het eeuwige bruiloftsmaal bedienen (12, 37).

9. — Jezus spreekt weer volgens de opvattingen van dien tijd zonder goed- of afkeuring. De meester voelt zich volstrekt niet tot dankbaarheid verplicht tegenover den knecht, die zijn taak vervuld heeft. Is de bedoelde knecht een slaaf, dan is de meester hem niets schuldig dan voedsel en kleeding. Is hij een loonarbeider, dan heeft hij recht op het overeengekomen loon. Er is echter geen sprake van, dat de meester eenig gevoel van dankbaarheid zou ondervinden.

10. — Daar in de parabel alleen gesproken wordt over den gedachtengang van den meester, zouden wij verwachten, dat daarin de beteekenis moet gezocht worden. Dan zou uit de parabel volgen, dat God zijn trouwe dienaren beschouwt als onnutte knechten, die niets bizonders doen. Hij geeft hun het loon, dat hun toekomt, maar van een eenigszins innige verhouding is geen sprake. — Een parabel is echter geen allegorie en moet niet geheel worden toegepast. Jezus geeft ons het punt van vergelijking aan, namelijk de gevoelens van den knecht. De knecht van de parabel is zich volstrekt niet bewust, dat hij iets bizonders gedaan heeft; hij maakt geen aanspraak op dankbaarheid en is van meening, dat de meester recht heeft op zijn arbeid. Zoo bevat de parabel een vermaning tot nederigheid. De apostelen moeten niet pochen op hun goede werken, maar zich beschouwen als onnutte knechten, zelfs wanneer zij alle bevelen van den Meester hebben vervuld. Dat is de éénige les van de parabel. Er volgt dus volstrekt niet uit, dat God zijn trouwe dienaren beschouwt als onnut of hun diensten niet beloont. Integendeel, de parabel van de talenten (Mt. 25, 14—30) toont ons, welke waardeering God heeft voor de toewijding zijner dienaren; alleen de luie knecht wordt door Hem onnut of onbruikbaar genoemd.

6. De tien melaatschen, 17, 11—19.

11. — Lc. herinnert er nogmaals aan, dat Jezus op weg is naar Jerusalem (vgl. 9, 51; 13, 22). Nu bevindt Hij zich op de grens tusschen Samaria en Galilea, wat ons vermoeden bevestigt, dat het in 9, 51 beginnend reisverhaal eigenlijk verschillende reizen samenvat. Het verhaal van 10, 38—42 had immers plaats in de nabijheid van Jerusalem (Bethanië), terwijl Jezus zich nu weer veel noordelijker, op de grens van Samaria en Galilea, bevindt. Daar heeft plaats de genezing der tien melaatschen (eigen aan Lc.).

12—13. — De melaatschen ontmoetten Jezus buiten het dorp, want

Hem tien melaatschen tegemoet. Zij bleven op een afstand staan
13. en riepen luid: Jezus, Meester, heb medelijden met ons! 14. Toen
Hij hen zag, zeide Hij hun: Gaat heen en vertoont u aan de priesters.
En terwijl zij op weg waren, werden zij gereinigd. 15. Een van hen
nu keerde terug, zoodra hij zich genezen zag. Met luider stem verheer-
lijkte hij God, 16. wierp zich aan zijn voeten plat ter aarde en
dankte Hem. En dat was een Samaritaan. 17. Toen nam Jezus het
woord en zeide: Zijn er niet tien gereinigd? Waar zijn de negen ande-
ren? 18. Is er niemand anders teruggekeerd om eer te brengen aan
God, dan alleen deze vreemdeling? 19. En Hij zeide tot hem: Sta
op en ga heen; uw geloof heeft u gered.

---

daar zou men hen niet geduld hebben. Ook bleven zij volgens de voorschriften der wet (Lev. 13, 45 vlg.) op een afstand staan. Zij kenden de wondermacht van den Zaligmaker, zoodat hun kreet om medelijden niets anders beoogt, dan de genezing van hun kwaal.

14. — Evenals vroeger (5, 14) houdt Jezus zich aan de voorschriften der wet (Lev. 13, 47—59): De melaatschen moeten zich *vertoonen aan de priesters*. Nu echter wordt het bevel gegeven vóór de genezing, om hun geloof op de proef te stellen. De melaatschen gehoorzamen inderdaad en worden onderweg genezen.

15—16. — Eén van hen *keert terug*, zoodra hij zich genezen ziet. Zijn plicht tot dankbaarheid tegenover Jezus oordeelt hij dringender dan het wetsvoorschrift. Wij mogen trouwens uit het slot van v. 14 afleiden, dat de genezing spoedig na hun heengaan plaats had, zoodat de terugkeer slechts weinig vertraging bracht. Hij verheerlijkt God en dankt Jezus, terwijl hij voor zijn voeten neervalt. Met een zekere bitterheid tegenover de Joden constateert Lc., dat die ééne een *Samaritaan* was. Hij zegt wel niet uitdrukkelijk, dat de negen anderen Joden waren, maar dit volgt vanzelf.

17—19. — Door een reeks vragen beklaagt Jezus zich over de *ondankbaarheid der negen Joden*. Alleen de *vreemdeling* is teruggekeerd, zooals eertijds de Syriër Naäman tot Eliseüs terugkeerde na van de melaatschheid genezen te zijn (4 Kon. 5, 14 vlg.). De Joden beschouwden het als vanzelfsprekend, dat Jezus hen genas; zij waren immers kinderen van Abraham. De klacht van Jezus betreft echter niet alleen het gedrag van deze negen, maar van de Joden in het algemeen. Hoeveel weldaden had Hij hun niet bewezen en wat was hun dank? Geen wonder, dat Hij den vreemdeling met een bemoedigend en prijzend woord wegzond. Het is echter een miskenning van Jezus' goedheid, wanneer men uit het woord: Uw geloof heeft u gered, afleidt, dat de negen anderen tot straf weer met de melaatschheid getroffen werden.

7. De komst van het Godsrijk, 17, 20 vlg.

Wij moeten scherp onderscheid maken tusschen deze pericope en de volgende (v. 22—37). In de eerste richt Jezus zich tot de *Farizeën* en spreekt Hij over de komst van het *Godsrijk*; de tweede bevat een onderrichting tot de *leerlingen* over de komst van den *Menschenzoon*. Van het Godsrijk zegt Jezus, dat het zonder uiterlijke teekenen komt en dat het

20. De Farizeën nu vroegen Hem: Wanneer komt het rijk Gods?
Hij antwoordde hun: Het rijk Gods komt niet met uiterlijke teekenen,
21. zoodat men zou kunnen zeggen: Zie, het is hier of: zie, het is
daar. Want zie, het rijk Gods is binnen in u.

---

op dit oogenblik reeds bestaat, terwijl de komst van den Menschenzoon nog in de toekomst ligt en plotseling aan allen bekend zal zijn. Wij vinden hier dus een krachtige weerlegging van de eschatologisten, die geen onderscheid willen maken tusschen een rijk Gods, dat in deze wereldorde geleidelijk verwezenlijkt wordt, en het eeuwige Godsrijk, dat met de komst van den Menschenzoon plotseling verschijnen zal (zie bij Mt., blz. 76 vlg.).

20—21. — Jezus had vaak over de komst van het Godsrijk gesproken, maar alles bleef bij het oude. De Romeinen heerschten nog altijd in het land; en van de voorteekenen, welke volgens Joodsche opvatting de komst van het Godsrijk zouden aankondigen (P. Volz, *Jüdische Eschatologie*, blz. 162—172), viel nog niets te bespeuren. Daarom is het zonder twijfel met een zekere ironie, dat de Farizeën op zekeren dag de vraag stellen: Wanneer komt eindelijk het rijk Gods, waarover Gij zoo dikwijls spreekt? Jezus antwoordt hun, dat het rijk Gods niet komt met uiterlijke teekenen (letterlijk: met waarneming). De komst van het Godsrijk kan men niet uiterlijk waarnemen; want het openbaart zich niet plotseling door een wonder van Gods almacht en gaat niet vergezeld van geweldige natuurverschijnselen. Het is niet een zinnelijk waarneembaar ding, zoodat men als het ware met den vinger de plaats zou kunnen aanduiden, waar het zich bevindt. Neen, het Godsrijk is een geestelijke en onzichtbare macht, welke op dit oogenblik reeds bestaat. Uiterlijk kunt gij het niet waarnemen, maar toch bestaat het reeds; het groeit en begint reeds zijn invloed uit te oefenen. De laatste woorden van v. 21 worden door de katholieke exegeten meestal vertaald: Het rijk Gods is midden onder u, d.w.z. onder u, Joden. Jezus, de apostelen, de overige leerlingen en allen, die min of meer den invloed van Jezus' prediking ondergingen, vormden midden onder het Joodsche volk een geestelijke macht ten goede, het Godsrijk. Vele H. Vaders gaven de voorkeur aan een andere vertaling: Het rijk Gods is binnen in u, d.w.z. in uw zielen. Dit beteekent dan, dat het rijk Gods in de zielen der menschen gevestigd wordt door de heiligmakende genade. Het Grieksche woordje „entos" beteekent inderdaad „binnen in", niet „midden onder", wat de Grieken door „en mesôi" zouden hebben uitgedrukt; de Vulgaat zegt terecht „intra vos". De groote moeilijkheid, welke tegen deze opvatting gemaakt wordt, is deze: Jezus spreekt tot de Farizeën, van wie men toch niet kan zeggen, dat zij het rijk Gods in zich bezitten. Wij kunnen echter antwoorden, dat Jezus niet spreekt van een feit, maar van een beginsel. Hij wil blijkbaar zeggen: Gij moet het rijk Gods niet zoeken in de toekomst, als iets dat komt met uiterlijke teekenen, maar in u zelven. Wanneer gij wilt, kunt gij het nu reeds in uw zielen bezitten. De tegenstelling tusschen het uiterlijke Godsrijk der Farizeën en het geestelijke, dat Jezus brengt, is dan nog sterker. — Ook wanneer men de tweede vertaling aanneemt, kan men Jezus' woord niet beschouwen als een ontkenning van het rijk Gods als uiterlijke maatschappij, m.a.w. als een bewijs tegen de katholieke Kerk. Dat het Godsrijk niet alleen een innerlijke genade is, maar ook een uiterlijke

22. Nu sprak Hij tot zijn leerlingen: Er zullen dagen komen, dat gij zult wenschen, één der dagen van den Menschenzoon te zien; en gij zult hem niet zien. 23. Men zal tot u zeggen: Zie, Hij is ginds, of: Zie, Hij is hier. Gaat er niet heen, loopt er niet achteraan! 24. Want zooals de bliksem flikkert en van den eenen kant van den hemel naar den anderen schiet, zoo zal de Menschenzoon er zijn op zijn dag. 25. Maar eerst moet Hij veel lijden en verworpen worden door dit geslacht. 26. En zooals het was in de dagen van Noë, zoo zal het zijn in de dagen van den Menschenzoon: 27. Men at en dronk, de mannen namen vrouwen en de vrouwen mannen, tot op den dag, dat Noë in de ark ging en de zondvloed kwam en allen deed omkomen.

---

maatschappij, volgt met voldoende zekerheid uit andere plaatsen der evangeliën. Het misbruik, dat de Protestanten van bovenstaanden tekst maakten, heeft misschien de katholieke exegese beïnvloed om aan de eerste vertaling de voorkeur te geven.

8. De komst van den Menschenzoon, 17, 22—37; vgl. Mt. 24, 17. 23. 26—28. 37—41; Mc. 13, 14—16. 21.

De groote eschatologische redevoering, welke Jezus volgens Mt. en Mc. op een der laatste dagen van zijn leven hield, wordt door Lc. in tweeën verdeeld. Het eerste deel vermeldt hij hier; het tweede plaatst hij op denzelfden tijd als Mt. en Mc. Wij mogen wel veronderstellen, dat Lc. daarbij een nauwkeuriger traditie volgt. Ook moeten wij er op wijzen, dat Lc. de beide thema's, welke in de redevoeringen van Mt. en Mc. beurtelings behandeld worden (de verwoesting van Jerusalem en de komst van den Menschenzoon), beter onderscheidt. Hier spreekt hij alleen over de komst van den Menschenzoon, terwijl hij in de latere redevoering (21, 8—36) de beide onderwerpen duidelijker uit elkander houdt.

22—23. — Jezus verplaatst zich in den tijd na zijn dood. Die tijd zal voor de leerlingen droevig zijn en zij zullen verlangen naar zijn wederkomst. Zij zullen zijn glorievol rijk willen zien, al was het maar voor één dag. Maar hun verlangen zal niet vervuld worden. Jezus wist, dat de leerlingen en de eerste Christenen met groote vurigheid zouden verlangen naar zijn wederkomst, maar Hij waarschuwt hen, dat zij teleurgesteld zullen worden. In elk geval zal Hij niet tijdens hun leven komen. — Dat verlangen zal aanleiding geven tot allerlei geruchten, welke naar aanleiding van valsche Messiassen verspreid worden. Jezus beveelt zijn leerlingen, er geen geloof aan te hechten.

24—25. — Het is nutteloos, den Messias te zoeken; want Hij zal zich plotseling aan alle menschen tegelijk openbaren. Maar — en het was volstrekt niet overbodig, zijn leerlingen daaraan te herinneren — eerst zal Hij moeten lijden en door zijn volksgenooten verworpen worden.

26—30. — De meeste menschen zullen door Jezus' komst volkomen verrast worden. Dit toont de Zaligmaker aan door den tijd zijner wederkomst te vergelijken met dien van den zondvloed en met dien van Sodoma's ondergang. De tweede vergelijking is eigen aan Lc. Ook in de dagen van

28. Of zooals het was in de dagen van Lot: Men at en dronk, kocht en verkocht, plantte en bouwde. 29. Maar op den dag, dat Lot uit Sodoma ging, deed Hij (God) vuur en zwavel uit den hemel regenen en verdelgde allen. 30. Zoo zal het ook gaan op den dag, dat de Menschenzoon geopenbaard wordt. 31. Wie dien dag op het dakterras is en zijn meubels in huis heeft, dale niet af om ze mee te nemen; zoo ook, wie op het veld is, keere niet terug! 32. Denkt aan de vrouw van Lot! 33. Wie zijn leven tracht te redden, zal het verliezen; en wie het verliest, zal het behouden. 34. Ik zeg u: In dien nacht zullen er twee op één bed liggen; de een wordt opgenomen, de ander achtergelaten. 35. Twee vrouwen zullen samen malen; de eene wordt opgenomen, de andere achtergelaten. [36. Twee zullen er op den akker zijn; de een wordt opgenomen, de ander achtergelaten.]

Lot gingen de Sodomieten voort met hun gewone bezigheden zonder zich om den dreigenden ondergang te bekommeren. Deze bezigheden zijn in zich (evenals die van Noë's tijdgenooten) volmaakt geoorloofd. Daar wij echter uit het O. T. (Gen. 19) weten, dat de Sodomieten door en door bedorven waren, duiden zij een aardsche gezindheid aan, die geheel opgaat in zingenot en winstbejag en met Gods oordeel geen rekening houdt.

31—32. — Deze vermaning hoort bij Mt. en Mc. tot de voorspelling van Jerusalem's verwoesting, waar zij *in letterlijken zin* moet genomen worden: De Joden moeten in allerijl vluchten, wanneer het Romeinsche leger nadert. Daar bij de wederkomst van den Menschenzoon de vlucht niet zal baten, moeten wij Jezus' waarschuwing bij Lc. *in figuurlijken zin* opvatten: Aan het einde der tijden heeft de zorg voor tijdelijke goederen geen nut meer; men moet dan enkel aan het heil zijner ziel denken. Wie dan nog aan het tijdelijke denkt, hem zal het gaan, zooals het de vrouw van Lot ging. Deze keek om naar het brandende Sodoma, terwijl zij het verlies van haar have en goed betreurde, en werd in een zoutzuil veranderd (Gen. 19, 26).

33. — Niet alleen de aardsche goederen, maar zelfs het *leven* moet men dan weten op te offeren. Alles moet dan wijken voor het heil der ziel. De paradox over het verliezen en het redden van zijn leven vonden wij reeds bij Lc. (9, 24), bij Mt. (10, 39; 16, 25) en bij Mc. (8, 35).

34—36. — V. 36 wordt in de beste handschriften niet gevonden en is ongetwijfeld *toegevoegd* uit Mt. 24, 40. — Het *ongelijke* lot van de door Gods oordeel verraste menschen schildert Lc., evenals Mt., door twee voorbeelden; twee mannen en twee vrouwen, die uiterlijk door niets onderscheiden zijn, worden ter oorzake van hun innerlijke stemming en van hun levenswijze geheel verschillend door God geoordeeld. De menschen zien tusschen beiden niet het minste verschil, maar God, die de harten doorschouwt, neemt den een op onder de uitverkorenen en den ander niet. Het voorbeeld van de twee malende vrouwen is bij Mt. en Lc. hetzelfde, maar terwijl de twee mannen volgens Mt. op den akker werken, liggen zij volgens Lc. *op hetzelfde bed*. In het eerste geval (Mt.) wordt verondersteld, dat de Menschenzoon *overdag* komt; in het tweede geval (Lc.) komt Hij *in den nacht*. Daar de Menschenzoon voor mannen en vrouwen op hetzelfde

37. Zij namen het woord en zeiden Hem: Waar, Heer? Hij sprak tot hen: Waar het aas ligt, daar zullen zich ook de gieren verzamelen.

18. 1. Ook zeide Hij hun nog een gelijkenis om aan te toonen, dat men altijd moet bidden en nooit den moed verliezen. 2. Hij sprak: Er

---

oogenblik verschijnt, moet het malen der vrouwen als een nachtelijke bezigheid beschouwd worden; het is inderdaad geen uitzondering, dat de vrouwen van de Bedouïnen een groot deel van den nacht daaraan besteden. De nachtelijke tijd geeft aan 's Heeren komst nog meer het karakter van iets onverwachts en vreeswekkends. Daarbij komt de gedachte tot uitdrukking, dat „de dag des Heeren komt als een dief in den nacht" (1 Thess. 5, 2; vgl. Mt. 24, 43; 25, 10; Mc. 13, 35; Lc. 12, 20).

37. — Het spreekwoord van het aas en de gieren hebben wij reeds bij Mt. (24, 28) verklaard. Ook hier is een tweevoudige uitleg mogelijk, waarbij ook de vraag der leerlingen een verschillende beteekenis krijgt. In het eerste geval vragen de leerlingen: „Waar zal het oordeel plaats hebben?" En het antwoord luidt: Zooals de gieren zich verzamelen, waar het aas ligt, zoo zal de Menschenzoon oordeelen op alle plaatsen, waar menschen zijn. Daar dit echter vanzelf spreekt, is de tweede verklaring beter. De belangstelling der leerlingen is vooral gewekt door het feit, dat de uitverkorenen opgenomen worden, en zij vragen: „Waarheen?" Het antwoord luidt, dat de Menschenzoon hen tot zich zal nemen. Want zooals de gieren zich bij het aas verzamelen, zoo zullen de uitverkorenen zich verzamelen bij den Menschenzoon.

9. Het gebed in tijden van vervolging, 18, 1—8.

Volgens sommigen zou Jezus' eigenlijke bedoeling in v. 1—5 gegeven worden. Wij hebben in dit geval niet meer dan een vermaning tot volhardend gebed, evenals in de parabel van den lastigen vriend (11, 5—10). Deze oorspronkelijke bedoeling vindt men nog aangegeven in v. 1. De toepassing op den tijd der vervolging (v. 6—8) zou van lateren datum zijn, toen de Kerk zich met de onrechtvaardig behandelde weduwe ging vereenzelvigen. De vermaning om voortdurend te bidden is daardoor geworden tot een bemoediging voor den tijd der vervolging. — Wij antwoorden daarop, dat er geen voldoende redenen zijn, om den tekst van Lc. in twee deelen van verschillende herkomst te splitsen. De verklaring van v. 1 is volstrekt niet in strijd met die van v. 6—8; en twee parabels hoeven niet precies dezelfde beteekenis te hebben, ook al lijken zij veel op elkaar. Daar trouwens in het voorafgaande gesproken werd van rampen en vervolgingen, waaraan de komst van den Menschenzoon een einde zal maken, past de verklaring van v. 6—8 uitstekend in den samenhang.

1. — De vermaning om altijd te bidden moet men niet in den strengen zin nemen, al zijn er uitverkoren zielen, die tot een voortdurende vereeniging met God geraken. Jezus' gebod is tot alle menschen gericht. Ook de weduwe van de parabel was niet onafgebroken in het huis van den rechter; zij kwam er dikwijls. Het is Jezus' bedoeling, dat de mensch zich door het uitstel zijner verhooring niet moet laten ontmoedigen, maar moet voortgaan met bidden, totdat hij het gevraagde verkregen heeft.

2. — Met enkele forsche trekken wordt ons het beeld van den rechter

was in een stad een rechter, die God niet vreesde en zich aan geen
mensch stoorde. 3. Ook was er in die stad een weduwe, die naar
hem toe ging en zeide: Verschaf mij recht tegenover mijn tegenstander.
4. Een tijdlang weigerde hij. Maar later zeide hij bij zich zelf: Of-
schoon ik God niet vrees en mij om geen mensch bekommer, 5. zal
ik toch de weduwe maar recht verschaffen, omdat zij mij lastig valt;
anders slaat zij mij ten slotte het gezicht nog bont en blauw. 6. En
de Heer zeide: Hoort, wat de onrechtvaardige rechter zegt. 7. En
zou God dan niet aan zijn uitverkorenen recht doen, die dag en nacht

---

geteekend. Bij de uitoefening van zijn ambt houdt hij enkel rekening met zijn eigen voordeel; want hij vreest God niet en geeft ook niets om het oordeel der menschen. Hij kent geen rechtvaardigheid en geen medelijden, en spreekt alleen dan een rechtvaardig oordeel uit, wanneer dit met zijn eigenbelang strookt.

3. — De tweede persoon, welke in de parabel optreedt, is een w e d u w e. De weduwe is (evenals de wees) in het O.T. het type van een hulpelooze, die aan haar eigen lot is overgelaten. De ongetrouwde vrouw vindt hulp bij haar bloedverwanten, de getrouwde bij haar man, maar de weduwe heeft niemand. Het is dan ook het onderscheidingsteeken van een rechtvaardig rechter, dat hij aan de weduwen (en weezen) recht verschaft (vgl. Is. 1, 17). De weduwe van de parabel heeft een tegenstander, die haar benadeeld heeft, en zoekt nu recht bij den stadsrechter.

4—5. — De rechter w e i g e r t, waarschijnlijk omdat de tegenstander een invloedrijk man is en hem heeft omgekocht. Van de weduwe heeft hij geen voordeel te verwachten en geen nadeel te vreezen. Hij weigert gedurende eenigen tijd; dit duidt reeds aan, dat de weduwe herhaaldelijk terugkomt en voortdurend sterker aandringt. Zij kan den rechter niet dwingen en vindt ook nergens steun. Haar blijft niets anders over dan haar recht te vragen, en dit doet zij met een bewonderenswaardige volharding. Hoe dikwijls ook afgewezen, telkens komt zij terug. — Ten slotte besluit de rechter t o e t e g e v e n. Zijn alleenspraak geeft duidelijk aan, w a a r o m hij van gedachte verandert. Het is niet, omdat hij God vreest, die de onrechtvaardigheid straft, of omdat hij iets geeft om de volksmeening, die op de hand der weduwe is, maar omdat haar lastig aandringen hem verveelt. Bovendien vreest hij, dat de weduwe ten slotte nog verder gaat en tot handtastelijkheden komt. Het Grieksche woord „hupôpiazein" beteekent letterlijk „iemand in zijn gezicht slaan" en wordt ten onrechte figuurlijk (iemand op een ondragelijke wijze kwellen) genomen. Met een zekere gelatenheid constateert de rechter, dat de onvervaarde weduwe tot alles in staat is.

6—7. — Jezus vraagt de aandacht voor de woorden van den rechter. Hij is een onrechtvaardige, en toch verklaart hij zich door de weduwe overwonnen! Zal dan de goede en rechtvaardige God zich niet door zijn uitverkorenen laten verbidden? Hier treedt het verschil met de parabel van den lastigen vriend duidelijk aan het licht. De vriend is door niemand onrechtvaardig behandeld en vraagt slechts een gunst; de weduwe echter is het slachtoffer van o n r e c h t en vraagt datgene, waarop zij r e c h t heeft. In denzelfden toestand bevinden zich ook Gods uitverkorenen, die om wille

tot Hem roepen, of zou Hij jegens hen aarzelen? 8. Ik zeg u: Hij zal hun spoedig recht verschaffen. Maar zal de Menschenzoon bij zijn komst wel geloof op aarde vinden?

9. Ook sprak Hij een gelijkenis tot sommigen, die overtuigd waren van hun gerechtigheid en de anderen verachtten: 10. Twee menschen gingen op naar den tempel, om te bidden; de eene was een Farizeër, de andere een tollenaar. 11. De Farizeër stond rechtop

---

van hun geloof vervolging lijden; zij vragen, dat hun recht geschiedt. Wanneer zij dag en nacht tot God roepen, dan kan Deze niet doof blijven voor hun gebed.

8. — Jezus antwoordt zelf op de in v. 7 gestelde vraag: God zal hun spoedig recht verschaffen. Het woordje „spoedig" kan niet beteekenen, dat God aanstonds het gebed der uitverkorenen verhoort; want anders zou de vermaning om te volharden in het gebed niet noodig zijn. Bij God geldt een andere maatstaf, zooals Petrus tot de ongeduldige Christenen zeide: „Beminden, dit éene mag u niet ontgaan: Bij den Heer is één dag als duizend jaar en duizend jaar als één dag" (2 Petr. 3, 8). Dat God spoedig zal recht doen, schijnt dus de bereidwilligheid en vastbeslotenheid van God aan te duiden. Jezus waarschuwt zijn leerlingen tegen den waan der wereldlingen, die steeds maar voortleven, alsof Gods oordeel nooit zal komen (vgl. 17, 26—30). Ook de leerlingen zouden daardoor kunnen gaan twijfelen aan Gods rechtvaardigheid. Wanneer zij niet aanstonds verhoord worden en de vervolgingen voortduren, zouden zij misschien ook gaan denken, dat de gewone loop der dingen nooit een einde zal nemen. Dit geeft Jezus aanleiding tot de smartelijke verzuchting: „Maar zal de Menschenzoon bij zijn komst wel geloof vinden op aarde?" Zal het geloof in Jezus' komst ten oordeel niet verzwakken in den loop der tijden? Zullen de geloovigen het verlangen naar Jezus niet verliezen en zullen zij wel volharden in het gebed om zijn wederkomst? De gedachte, dat in de laatste tijden een verflauwing van het geloof en de liefde zal intreden, vinden wij meermalen in het N.T. (Mt. 24, 12; Mc. 13, 22; Lc. 17, 26—30; 2 Thess. 2, 3—5).

10. De Farizeër en de tollenaar, 18, 9—14.

9. — De personen, tot wie deze gelijkenis gericht is, zijn zonder twijfel de Farizeën; dit blijkt trouwens uit de parabel zelf. Reeds in 16, 15 heeft Jezus gezegd, dat God hun schijnvroomheid doorschouwt. Lc. noemt echter de Farizeën niet met name, omdat de les ook geldt voor alle niet-Farizeën, die met den farizeïschen geest bezield zijn. Deze geest wordt met een paar woorden scherp geteekend: Zij zijn overtuigd van hun eigen gerechtigheid en verachten de andere menschen als zondaars.

10. — Jezus ontmaskert de schijn-gerechtigheid dier menschen door het voorbeeld van een biddenden Farizeër; de tegenstelling van den biddenden tollenaar verhoogt den indruk. Beiden gaan op naar den tempel om te bidden. Daar de tempel op een hoogte lag, waren „opgaan" en „afdalen" (v. 14) vaststaande uitdrukkingen. De Joden bezochten den tempel niet alleen, om deel te nemen aan de openbare liturgische plechtigheden (bijv. het morgen- en het avondoffer), maar ook voor hun persoonlijke devotie.

en bad bij zich zelf: O God, ik dank U, dat ik niet ben gelijk de andere menschen: roovers, onrechtvaardigen, echtbrekers, of ook gelijk die tollenaar ginds. 12. Ik vast tweemaal in de week en geef tienden van al wat ik verwerf. 13. Maar de tollenaar bleef op een afstand staan en durfde zelfs zijn oogen niet naar den hemel opheffen; hij sloeg zich op de borst en sprak: O God, wees mij, zondaar, barmhartig. 14. Ik zeg u: Deze daalde gerechtvaardigd naar huis af, eerder dan de andere. Want wie zich verheft, zal vernederd, en wie zich vernedert, zal verheven worden.

11—12. — Het „rechtstaan" was bij het gebed gewoonte (3 Kon. 8, 55). Maar door de tegenstelling met de houding van den tollenaar (v. 13) krijgt het hier de beteekenis van „met statigheid de gebedspose aannemen". Ten aanschouwen van allen stelt hij zich op om te bidden; hij wil door de menschen gezien worden (Mt. 6, 5). Van den tollenaar wordt gezegd, dat hij zich op een afstand houdt; de Farizeër staat dus vooraan, waarschijnlijk vlak bij het voorhof der priesters. — De dankbaarheid jegens God is een edel en heilig gevoelen. Wanneer de Farizeër God werkelijk beschouwde als de oorzaak van zijn gerechtigheid, dan zou zijn gebed goed zijn. Maar uit den samenhang volgt, dat zijn dankgebed enkel dient om zijn deugden op te sommen. Deze hoogmoed is des te erger, omdat hij zich kleedt in den schijn van vroomheid. De vergelijking met de anderen, die hij met verachting „roovers, onrechtvaardigen en echtbrekers" noemt, dient om zijn eigen voortreffelijkheid in het licht te stellen. Hij kan het zelfs niet nalaten om zijn bizondere minachting voor „dien tollenaar ginds" uit te drukken. Verder geeft hij twee voorbeelden aan, waaruit zijn grootere gerechtigheid volgt. Terwijl de gewone Israëlieten slechts enkele vastendagen in het jaar onderhouden, vast hij twee dagen in de week (volgens den Talmud op Maandag en Donderdag). Ook bij het betalen der tienden gaat hij veel verder dan noodig is: Hij betaalt niet alleen tienden van muntkruid, wijnruit en alle groenten (11, 42), wat al boven de voorschriften der wet uitgaat, maar van elke vermeerdering van zijn vermogen. Uit zijn pralende woorden blijkt duidelijk, dat de Farizeër zijn gerechtigheid niet aan God, maar aan zijn eigen werken toeschrijft.

13. — De tollenaar staat op een afstand van het heiligdom, bijv. bij den ingang van het voorhof der Israëlieten, omdat hij zich niet waardig acht tot God te naderen. Zijn houding verraadt nederigheid en boetvaardigheid: Hij durft zijn oogen niet naar den hemel opheffen en slaat vol berouw op zijn borst. In tegenstelling met de breedsprakigheid van den Farizeër is zijn gebed kort en eenvoudig, maar rijk aan inhoud. Hij vergelijkt zich niet met anderen, want hij heeft genoeg met zich zelf te stellen. Hij beroemt zich nergens op; integendeel, hij noemt zich een zondaar en verschijnt als zoodanig in den tempel, om aan God vergiffenis te vragen. Zijn gebed bevat juist de gevoelens, welke aan God aangenaam zijn: nederigheid, boetvaardigheid en vertrouwen.

14. — Jezus verklaart nu, hoe God over deze twee menschen denkt: De tollenaar daalde gerechtvaardigd naar huis af, eerder dan de Farizeër. Het gebed van den tollenaar is verhoord; God heeft

15. Nu bracht men zelfs de kleine kinderen naar Hem toe, opdat Hij hen zou aanraken. Toen de leerlingen dit zagen, vielen zij tegen hen uit. 16. Maar Jezus riep hen naar zich toe en sprak: Laat de kinderen tot Mij komen en houdt hen niet terug; want het rijk Gods is voor degenen, die zijn zooals zij. 17. Voorwaar, Ik zeg u: Wie het rijk Gods niet aanneemt als een kind, zal het niet binnengaan.

18. Een voornaam man ondervroeg Hem en sprak: Goede Meester, wat moet ik doen, om het eeuwige leven te verkrijgen? 19. Jezus zeide hem: Wat noemt gij Mij goed? Niemand is goed, dan God alleen. 20. Gij kent de geboden: Gij zult geen overspel doen, gij zult niet doodslaan, gij zult niet stelen, gij zult geen valsch getuigenis geven;

---

hem vergiffenis geschonken en hij is een rechtvaardige geworden. Wij mogen niet vertalen: „Deze ging gerechtvaardigd naar huis, de andere niet". Jezus drukt zich niet zoo sterk uit. Hij zegt enkel, dat de tollenaar, wat de rechtvaardiging betreft, de voorkeur heeft boven den Farizeër. Welke uitwerking het gebed van dezen laatste heeft, wordt buiten beschouwing gelaten. Hij gaat naar huis, zooals hij gekomen is, want hij heeft niets gevraagd. Ten slotte trekt Jezus uit deze parabel de algemeene les, welke Hij tijdens zijn prediking meermalen herhaalde (14, 11; Mt. 23, 12), dat al wie zich verheft, vernederd, en al wie zich vernedert, verheven zal worden; dit zal natuurlijk vooral geschieden, wanneer de Menschenzoon komt om te oordeelen.

11. Jezus en de kinderen, 18, 15—17; vgl. Mt. 19, 13—15; Mc. 10, 13—16. Van nu af sluit Lc. zich weer bij de twee andere synoptici aan. Hij volgt verder zijn voorganger Mc., maar heeft toch nog enkele persoonlijke tradities: de geschiedenis van Zacheüs (19, 1—10), de parabel van de ponden (19, 11—27), Jezus weenend over Jerusalem (19, 41—44), de vermaning tot waakzaamheid (21, 34—36), de waarschuwing tegen de komende vervolgingen (22, 35—38), Jezus voor Herodes (23, 8—12), de weenende vrouwen van Jerusalem (23, 27—31), twee kruiswoorden (23, 34. 46), de twee Emmaüsgangers (24, 13—35), de verschijning aan de apostelen (24, 36—53).

15—17. — Lc. volgt in het algemeen het verhaal van Mc., maar laat enkele bizonderheden weg. Hij zegt niet, dat Jezus verstoord was over het gedrag der leerlingen, dat Hij de kinderen omhelsde, hun de handen oplegde en hen zegende.

12. De aardsche goederen en het rijk Gods, 18, 18—30; vgl. Mt. 19, 16—30; Mc. 10, 17—31.

18—28. — Lc. volgt weer in hoofdzaak Mc., maar laat enkele dingen weg. Het voornaamste is wel, dat hij het heengaan van den rijke niet vermeldt, zoodat Jezus' onderhoud met hem en de daarop volgende onderrichting tot de leerlingen niet zoo duidelijk onderscheiden zijn. Verder gaat hij volgens gewoonte de bijkomstigheden voorbij: Jezus verlaat het huis; de rijke komt toegeloopen en valt Jezus te voet; Jezus ziet hem liefdevol aan; de rijke wordt bedroefd en gaat treurig heen; de leerlingen zijn verbaasd, later zelfs ontsteld; Jezus ziet hen aan. Wat het overige betreft, vereenvoudigt en styleert hij den tekst van zijn voorganger.

eer uw vader en uw moeder. 21. Maar hij zeide: Dit alles heb ik van af mijn jeugd onderhouden. 22. Toen Jezus dit hoorde, zeide Hij hem: Eén ding ontbreekt u nog: Verkoop alles, wat gij bezit, en geef het aan de armen, en gij zult een schat in den hemel bezitten. Kom dan en volg Mij. 23. Maar toen hij dit hoorde, werd hij bedroefd; want hij was zeer rijk. — 24. Toen Jezus dit zag, zeide Hij: Hoe moeilijk zullen degenen, die rijkdommen bezitten, het rijk Gods binnengaan. 25. Want het is gemakkelijker voor een kameel om door het oog van een naald te gaan, dan voor een rijke om het rijk Gods binnen te treden. 26. De toehoorders zeiden: Wie kan dan zalig worden? 27. Hij sprak: Wat onmogelijk is bij de menschen, is mogelijk bij God. — 28. Toen zeide Petrus: Zie, wij hebben ons eigendom verlaten en zijn u gevolgd. 29. Hij zeide tot hen: Voorwaar, Ik zeg u: Er is niemand, die huis, vrouw, broeders, ouders of kinderen verlaat om het rijk Gods, 30. of hij zal veel meer terugontvangen in dezen tijd en in de toekomstige wereld het eeuwige leven.

31. Nu nam Hij de twaalf ter zijde en sprak tot hen: Zie, wij gaan op naar Jerusalem; en alles, wat door de profeten over den Menschenzoon is geschreven, zal in vervulling gaan. 32. Want Hij zal worden overgeleverd aan de heidenen; Hij zal bespot worden, mishandeld en bespuwd. 33. Men zal Hem geeselen en dooden; en op den derden dag zal Hij verrijzen. 34. Maar zij begrepen er niets van; dit woord bleef hun verborgen en zij verstonden niet, wat Hij hun zeide.

E. Jezus te Jerusalem, 18, 31—21, 38.

Het reisverhaal, dat in 9, 51 begon, is nu ten einde. Jezus had al dien tijd „het aangezicht naar Jerusalem gericht" en al zijn vermaningen stonden min of meer in het teeken van het naderende einde. Nu kondigt Hij zijn leerlingen zijn aankomst in de H. Stad en zijn lijden en dood nogmaals aan, en trekt dan over Jericho naar Jerusalem, waar Hij lijdt en sterft.

1. Derde lijdensprofetie, 18, 31—34; vgl. Mt. 20, 17—19; Mc. 10, 32—34.

31—34. — De drie synoptici stemmen overeen in het feit, dat Jezus driemaal min of meer uitvoerig zijn lijden en dood voorspelde; daarbij rekenen wij de toespelingen (bijv. Mt. 9, 15) niet mee. Lc. heeft nog een eigen tekst, waarin Jezus van zijn lijden spreekt (17, 25), zoodat wij nu bij hem eigenlijk de vierde lijdensprofetie vinden. — Lc. is hier de eenige van de synoptici, die van de vervulling der profetieën spreekt. Hij zwijgt daarentegen van de opperpriesters en schriftgeleerden, die Jezus ter dood zullen veroordeelen (Mt., Mc.). Verder is het merkwaardig, dat hij de bespuwing en de geeseling vermeldt, terwijl hij deze feiten in het lijdensverhaal stilzwijgend voorbijgaat. Ten slotte is hij weer de eenige, die het niet-begrijpen der apostelen nadrukkelijk mededeelt (vgl. 9, 45; Mc. 9, 31).

35. Toen Hij nu Jericho naderde, zat er een blinde langs den weg te
bedelen. 36. Hij hoorde de menigte voorbijgaan en vroeg, wat er
gebeurde. 37. Men deelde hem mede, dat Jezus van Nazareth
voorbijkwam. 38. En hij riep luide: Jezus, Zoon van David, ont-
ferm U mijner! 39. Zij, die voorop gingen, vielen tegen hem uit,
dat hij zou zwijgen. Maar hij riep nog harder: Zoon van David, ont-
ferm U mijner! 40. Nu bleef Jezus staan en liet hem bij zich bren-
gen. Toen hij genaderd was, vroeg Hij hem: 41. Wat wilt gij, dat Ik
voor u doe? Hij zeide: Heer, dat ik zien zal! 42. Jezus sprak tot
hem: Zie! Uw geloof heeft u gered. 43. Aanstonds zag hij, volgde
Hem en verheerlijkte God. En al het volk zag het en bracht eer
aan God.
19. 1. Daarop ging Hij Jericho binnen en trok er door heen.
2. En zie, daar was een man, met name Zacheüs; hij was een opper-

---

2. Genezing van een blinde te Jericho, 18, 35—43; vgl. Mt. 20, 29—34; Mc. 10, 46—52.

35—43. — Omtrent het merkwaardige verschil, dat er in dit verhaal omtrent het getal der blinden en het tijdstip der genezing tusschen de synoptici bestaat, hebben wij reeds bij Mt. gesproken. Hier willen wij er nog slechts op wijzen, dat Lc. den tekst van Mc. verkort; hij noemt niet den naam van den blinde en vermeldt ook niet, dat de menigte den blinde moed insprak en dat deze met zulk een overijling tot Jezus naderde. In tegenstelling met Mt. en Mc. spreekt hij volgens zijn gewoonte (5, 26; 7, 16 vlg.; 8, 37; 9, 44) wel van den indruk, dien het wonder op het volk maakte.

3. De tollenaar Zacheüs, 19, 1—10.

Omtrent het verblijf van Jezus in Jericho heeft Lc. nog een *eigen verhaal*: dat van den tollenaar Zacheüs. Weer wordt Jezus' barmhartigheid jegens den rouwmoedigen zondaar (een lievelingsthema van Lc.) gesteld tegenover de hardheid en engheid der Joden. Hij treedt echter tegenover Zacheüs geheel anders op dan tegenover den tollenaar van Kapharnaüm, Mattheüs. Terwijl Hij dezen laatste zonder meer gebiedt, Hem te volgen, gaat Hij bij Zacheüs *geleidelijk* te werk. In de belangstelling van den tollenaar voor zijn persoon vindt Hij een aanleiding, om in diens huis zijn intrek te nemen. Deze onverwachte onderscheiding brengt den zondaar tot inkeer. Er zijn weinig verhalen, waarin Jezus zóó mild tegemoet komt aan de ontwakende goede stemming van den zondaar.

1—2. — De ontmoeting had plaats, terwijl Jezus door de stad trok, zooals v. 1 uitdrukkelijk zegt. Daarmede is het feit, dat Zacheüs in een boom klom, niet in strijd, want boomen bevonden zich oudtijds ook in de straten van de steden. Vanaf het platte dak der huizen kon hij Jezus zeker niet zoo goed zien, als vanuit een lagen boom. *Jericho* was zeker een der voornaamste tolplaatsen, niet alleen wegens den doorvoerhandel tusschen Perea en Judea, maar ook wegens de vruchtbaarheid dier streek; de opbrengst van de dadelpalmen en balsemboomen was zwaar belast. Zacheüs was *een* oppertolbeambte; er waren er dus blijkbaar meer in Jericho. Uit v. 9 leiden sommigen

tolbeambte en rijk. 3. Hij wilde zien, wie Jezus was, maar wegens
de menigte kon hij dat niet; want hij was klein van gestalte. 4. Hij
liep vooruit en klom in een wilden vijgeboom om Hem te zien; want
Hij moest daar voorbijkomen. 5. Toen Jezus daar aankwam, zag
Hij omhoog en sprak tot hem: Zacheüs, kom gauw naar beneden, want
vandaag moet Ik in uw huis verblijven. 6. En hij kwam vlug omlaag
en ontving Hem met vreugde. 7. Allen zagen het en zij morden:

---

ten onrechte af, dat Zacheüs een heiden was (zie de noot bij dat vers). De naam is Joodsch, hetzij men hem beschouwt als een verkorting van Zacharias, of als identiek met Zakkai (Esdr. 2, 9; Neh. 7, 14), dat „rein" beteekent. De tollenaars waren meestal Joden, want de tollenaars en zondaars worden vaker in tegenstelling gebracht met de heidenen (vgl. Mt. 5, 46 vlg.). Dat een oppertolbeambte van de stad Jericho rijk was, is niet te verwonderen. — Het is merkwaardig, dat Lc., die meestal de eigennamen weglaat (zooals bijv. in het voorafgaande verhaal „Bartimeüs"), hier Zacheüs met name noemt. Waarschijnlijk kreeg de bekeerde tollenaar later een zekere bekendheid onder de Christenen. In de Homeliae Clementinae (3de eeuw) wordt hij bisschop van Cesarea genoemd.

3—4. — Daar Jezus door een groote menigte (apostelen, leerlingen en pelgrims) vergezeld werd, was zijn komst in Jericho reeds aangekondigd. Wegens de messiaansche verwachtingen (vgl. 18, 38 vlg.) was de belangstelling voor zijn persoon grooter dan gewoonlijk. Ook Zacheüs spoedde zich de straat op om Jezus te zien. Waarschijnlijk had hij een zekere vereering voor den Zaligmaker opgevat, maar hij had Hem nooit gezien of gehoord. Toch was die vereering vermengd met een groote mate natuurlijke nieuwsgierigheid; hij wilde zien, wat voor iemand die beroemde profeet van Nazareth was. Daar hij klein van gestalte was en een dichte menigte den Zaligmaker omgaf, liep hij den stoet vooruit en klom in een boom. De Grieksche woorden „sukomorea" en „sukaminos" worden vaak verwisseld en duiden zoowel den moerbezieboom als den sycomore (een soort wilden vijgeboom) aan. Daar Lc. echter in 17, 6 „sukaminos" heeft en hier „sukomorea", schijnt hij beide boomen te onderscheiden. De sycomore heeft „wortels, die in hooge halfbogen uit de aarde opsteken; de bast is ruw en gemakkelijk vast te grijpen, de takken beginnen heel onder aan den stam en neigen diep omlaag" (Willam). Het was dus gemakkelijk voor den kleinen Zacheüs, om in zulk een boom te klimmen; staande op de wortels kon hij de onderste takken bereiken.

5. — Door zijn alwetendheid kende Jezus niet alleen den naam van Zacheüs, maar ook zijn gezindheid. Hij beval den tollenaar naar beneden te komen, want Hij wilde dien dag en den volgenden nacht in zijn huis verblijven. Het woordje „gauw" geeft aan Jezus' woord iets gemoedelijks; Hij weet, dat Zacheüs niet beter verlangt. De tollenaar zal Hem niet alleen zien, maar ook den geheelen dag in zijn huis herbergen.

6. — Het verhaal is beknopt. Zacheüs komt vlug naar beneden, loopt vooruit om eenige toebereidselen te maken en ontvangt den Zaligmaker met vreugde op den drempel zijner woning. Lc. stelt echter voldoende in het licht, hoe blijde Zacheüs verrast is en hoe hoog hij zijn gast waardeert.

Bij een zondaar heeft Hij zijn intrek genomen! 8. Maar Zacheüs
stond daar en sprak tot den Heer: Zie, Heer, de helft van mijn vermogen geef ik aan de armen; en als ik iemand in iets te kort heb gedaan, geef ik het viervoudig terug. 9. Jezus sprak tot hem: Vandaag is heil over dit huis gekomen; want ook deze is een zoon van Abraham. 10. Want de Menschenzoon is gekomen, om te zoeken en te redden, wat verloren was.

---

7. — Ook in dit mooie verhaal is er een wanklank. De menigte m o r t, omdat de profeet zijn intrek neemt bij een tollenaar, dus bij een openbaren zondaar. Er waren toch in Jericho ook vrome en rechtvaardige Israëlieten, die waardig waren om een profeet op te nemen.

8. — De tekst is te beknopt om een juiste voorstelling te geven. Sprak Zacheüs dit woord nog op den drempel van zijn huis, of bij den daarop volgenden maaltijd, of den morgen van het vertrek? De eerste veronderstelling lijkt het waarschijnlijkst. De tollenaar wilde niet, dat Jezus het huis van een onwaardige betrad; het gemor van het volk klonk hem als een verwijt in de ooren. Daarom trad hij vooruit, ging voor Jezus staan en openbaarde zijn goede voornemens. Vooreerst wilde hij de helft van zijn vermogen a a n d e a r m e n g e v e n; waarschijnlijk had hij dus gehoord, wat Jezus leerde over het gebruik van den rijkdom (16, 1—31; 18, 18—27). Vervolgens zou hij alle onrecht v i e r d u b b e l h e r s t e l l e n. Hij scheen zich oogenblikkelijk niet bewust te zijn van een bepaald geval (vgl. de uitdrukking: a l s ik iemand), maar zijn tollenaarsgeweten was tot dan toe zeer ruim geweest. Hij zou dus een onderzoek instellen en alle onrecht, dat hij zou ontdekken, ruimschoots goed maken. De Romeinsche wet schreef voor een openlijken diefstal een vierdubbele vergoeding voor. Iemand, die een os stal, moest volgens de wet van Moses vijf ossen teruggeven; bij den diefstal van een schaap was een vierdubbele boete voldoende (Ex. 22, 1). — Sommigen stellen Zacheüs ongeveer gelijk aan den Farizeër van de parabel, die vooraan in den tempel ging staan en zijn goede werken opsomde (18, 11 vlg.); zij maken zoo den rouwmoedigen tollenaar tot een hoogmoedigen Farizeër. Niets is minder waar. Het verhaal van Zacheüs is juist een bevestiging van de parabel: dat namelijk de boetvaardige zondaar aangenaam is aan God (vgl. v. 10). Het zou trouwens dwaasheid zijn te beweren, dat Zacheüs de gewoonte had, om de helft van zijn vermogen aan de armen te geven en elk onrecht viervoudig te herstellen. Hij openbaart enkel zijn goede voornemens, opdat Jezus met vreugde zijn huis zou binnentreden en de ergernis van de menigte zou worden weggenomen.

9—10. — Jezus richt zich bij deze woorden meer tot de menigte dan tot Zacheüs. Hij spreekt niet over de hooge eer van zijn bezoek, zegt ook niet, dat Hij zelve het heil heeft gebracht over het huis van den tollenaar, maar geeft uitdrukking aan zijn onbaatzuchtige vreugde, nu Hij Zacheüs en zijn huisgenooten heeft kunnen winnen voor het Godsrijk. Zijn verlossingswerk beperkt zich voorloopig tot het Joodsche volk (Mt. 15, 24), maar van den anderen kant omvat het ook a l l e Joden. De Farizeën verachten de tollenaars en zondaars en beschouwen hen als verworpenen. Maar hoe diep dezen ook gezonken zijn, zij blijven k i n d e r e n v a n A b r a h a m en hebben recht op Jezus' verlossersliefde. De Zaligmaker heeft geen enkel woord van

11. Terwijl zij nog naar deze woorden luisterden, voegde Hij er een gelijkenis aan toe, omdat Hij dicht bij Jerusalem was en omdat zij dachten, dat het rijk Gods terstond zou verschijnen. 12. Hij zeide

---

verwijt voor Zacheüs en Hij staat hem blijkbaar toe, zijn ambt verder uit te oefenen, nu hij voornemens is geen onrechtvaardigheid meer te bedrijven. Jezus' gezindheid is geheel verschillend van die der Farizeën. Hij is niet gekomen om de zondaars te verachten, hen hard te bejegenen of van zich af te stooten; Hij is gekomen om hen te zoeken en te redden.

4. De parabel van de tien ponden, 19, 11—27; vgl. Mt. 25, 14—30.

De verhouding tusschen deze parabel en die van de talenten bij Mt. (25, 14—30) is ongeveer dezelfde als de verhouding tusschen Lc. 14, 15—24 en Mt. 22, 1—14. Er bestaat een groote overeenkomst in den algemeenen opzet, maar er zijn ook aanmerkelijke verschillen. Vooreerst is Lc. uitvoeriger; hij spreekt niet alleen van een heer, die op reis gaat en zijn knechten een som gelds toevertrouwt, maar die heer is tevens een kroonpretendent, die koning wil worden, door zijn volksgenooten wordt tegengewerkt en hen bij zijn terugkeer ter dood brengt (v. 12. 14. 27). Daardoor krijgt de parabel een eenigszins andere beteekenis. Verder is er onderscheid in vele details. Bij Mt. zijn de toevertrouwde sommen groot, bij Lc. klein. Bij Mt. geschiedt de verdeeling volgens bekwaamheid; bij Lc. krijgen allen evenveel. De belooning der trouwe knechten daarentegen is bij Mt. dezelfde, ofschoon zij niet evenveel voor hun heer hebben bijgewonnen, terwijl zij bij Lc. zeer ongelijk is. Wat den luien knecht betreft, hebben beide parabels sterke overeenkomst; de knecht van Mt. echter begraaft het geld in den grond, die van Lc. verbergt het in een doek. — De meeste niet-katholieke exegeten zijn van meening, dat beide evangelisten dezelfde parabel geven; zij beschouwen de twee teksten als verschillende recensies, waaraan de oorspronkelijke parabel van Christus ten grondslag ligt. Ook sommige katholieken spreken zich uit voor de eenheid, bijv. Maldonatus en Lagrange. Deze laatste meent, dat Lc. de volledige parabel geeft en Mt. niet; de overige verschillen beschouwt hij als van bijkomstigen aard. — Het is inderdaad mogelijk, dat de voorstelling van één en dezelfde parabel aanmerkelijke afwijkingen vertoont bij de verschillende evangelisten, bijv. die van de booze wijngaardeniers (Mt. 21, 33—41; Mc. 12, 1—9; Lc. 20, 9—16). Maar hier zijn de afwijkingen van zulk een aard, dat wij liever denken aan twee verschillende parabels; Jezus heeft immers vaker hetzelfde thema op verschillende wijze behandeld.

11. — De toehoorders zijn dezelfden als in v. 9 vlg. De aanleiding van de parabel was een misverstand, dat onder Jezus' aanhangers meer en meer veld won. Zij meenden, dat het rijk Gods spoedig zou verschijnen. In den laatsten tijd volgden zij met gespannen verwachting den loop der gebeurtenissen. Daarop duidden de uitroep van den Farizeër (Lc. 14, 15), de vraag van eenige andere Farizeën (Lc. 17, 20), de bede van Jacobus en Joannes (Mc. 10, 37), welke door Lc. niet vermeld werd, en de uitroep van den blinde (Lc. 18, 38 vlg.). De geestdrift van het volk was opgewekt door de genezing van den blinden bedelaar (Lc. 18, 43) en zou spoedig tot volle uitbarsting komen bij den intocht in Jerusalem (Lc. 19, 37—40). Het is dus geen wonder, dat Jezus bij de nadering van de H. Stad het noodig oordeelt,

dan: Een man van voorname afkomst reisde eens naar een ver land, om er de koninklijke waardigheid te ontvangen en dan terug te keeren.
13. Hij riep tien van zijn knechten, gaf hun tien ponden en zeide hun:

---

om zijn leerlingen te waarschuwen. Het zal geheel anders verloopen dan zij denken. Jezus zal eerst van hen moeten heengaan en eerst bij zijn terugkomst zal het Godsrijk, dat zij verwachten, worden opgericht. In den tusschentijd zullen de tegenstanders Jezus bestrijden en moeten de leerlingen ten gunste van Hem arbeiden. Zoo krijgt het vertrek van den heer in de parabel van Lc. een veel scherpere beteekenis dan in die van Mt.

12. — De hoofdfiguur van de parabel is niet een of ander mensch (Mt.), maar iemand van hooge afkomst, die aanspraak maakt op de koninklijke waardigheid. Hij vertrekt naar een ver land, om van een of anderen souverein het koningschap te ontvangen. De beteekenis daarvan is duidelijk. Jezus zal niet aanstonds de heerschappij over het eeuwige Godsrijk aanvaarden; eerst zal Hij moeten sterven en heengaan tot den Vader, die Hem tot Koning zal kronen; en daarna zal Hij terugkeeren om zijn vijanden en zijn leerlingen te oordeelen en de heerschappij over het Godsrijk voor eeuwig uit te oefenen. Het vertrek naar een ver land duidt voldoende aan, dat Jezus' afwezigheid betrekkelijk lang zal duren. — Jezus maakt wellicht hier, en ook in v. 14 en 27, toespelingen op gebeurtenissen, welke zijn toehoorders kenden. Herodes de Groote was in 40 v. Chr. naar Rome gereisd om van Octavianus, Antonius en den Romeinschen senaat het koningschap over Judea te ontvangen (Flav. Jos., Antiq. XIV, 14, 1—5); toen hij terugkeerde, nam hij Jerusalem met de hulp der Romeinen in en wreekte zich op zijn tegenstanders (Antiq. XV, 1, 2). Zijn zoon Archelaüs, dien hij tot voornaamsten erfgenaam had benoemd, moest na Herodes' dood reeds aanstonds een opstand bedwingen. Daarna reisde ook hij (4 v. Chr.) naar Rome, om van keizer Augustus de bevestiging van het testament en den koningstitel te ontvangen. Vóórdat de keizer zijn beslissing uitsprak, kwam een gezantschap van 50 Joden in Rome aan, die zich tegen het koningschap van Archelaüs verzetten op grond van diens wreedheid. De keizer keurde echter in hoofdzaak de laatste wilsbeschikking van Herodes goed, maar Archelaüs moest voorloopig genoegen nemen met den titel van ethnarch; wanneer hij goed regeerde, zou hij later de koninklijke waardigheid ontvangen. Bij zijn terugkeer in Jerusalem trad hij zóó wreed en wraakzuchtig op, dat hij in 6 n. Chr. door den keizer werd afgezet (vgl. Schürer, *Geschichte des jüd. Volkes* I, blz. 418—423. 450—453). — Jezus ontleent zijn parabel gedeeltelijk aan deze gebeurtenissen. Het hoeft echter niet gezegd te worden, dat Hij zich volstrekt niet met Herodes of Archelaüs vergelijkt. Zijn rechten op het koningschap zijn onvervreemdbaar; en wie zich daartegen verzet, wordt streng, maar rechtvaardig geoordeeld.

13. — Bij Mt. deelt de heer zijn geheel vermogen onder de knechten uit; het zijn derhalve groote sommen. Bij Lc. kiest de heer tien van zijn knechten uit en geeft hun ieder één pond, blijkbaar alleen om hun trouw op de proef te stellen. De Grieksche tekst spreekt van een „mna", welke een waarde heeft van 100 tienlingen (ongeveer 50 gulden). De knecht, die bij Mt. de kleinste som ontvangt (één talent), krijgt dus nog 60 maal meer, dan de knechten bij Lc. (één talent is 6000 tienlingen). De talenten van Mt., die niet

Drijft er handel mee, totdat ik terugkom. 14. Zijn medeburgers echter haatten hem en zonden hem een gezantschap achterna met de boodschap: Wij willen niet, dat deze over ons koning wordt. 15. Toen hij, met de koninklijke waardigheid bekleed, terugkeerde, ontbood hij de knechten, wien hij het geld had toevertrouwd, om te vernemen, welke zaken zij gedreven hadden. 16. De eerste trad vooruit en sprak: Heer, uw pond heeft tien pond opgebracht. 17. Hij zeide tot hem: Heel goed, goede knecht; omdat gij over weinig getrouw zijt geweest, ontvang het bestuur over tien steden. 18. De tweede kwam en zeide: Heer, uw pond heeft vijf pond opgebracht. 19. Ook tot hem zeide hij: Voer ook gij het bewind over vijf steden. 20. Nu

---

gelijkelijk verdeeld werden, duidden de verschillende natuurlijke en bovennatuurlijke gaven aan, welke de geloovigen in dienst van God moeten gebruiken. De gelijkheid der toevertrouwde sommen bij Lc. wettigt het vermoeden, dat met de ponden iets anders bedoeld wordt. Waarschijnlijk stellen zij het ambt van apostel of evangelie-prediker voor, dat in allen hetzelfde is. Dat ambt moeten zij ten voordeele van hun Meester uitoefenen.

14. — Deze bizonderheid herinnert aan Archelaüs, maar stelt hier de vijandschap der Joden tegen Jezus voor. Ook wanneer Hij zal heengegaan zijn naar den Vader, zullen zij zich uit alle macht tegen Jezus' koningschap verzetten. Een verdere toepassing gaat natuurlijk niet op; want hoe zouden de Joden een gezantschap tot God kunnen zenden, om Jezus' koningschap te verhinderen? — Na Jezus' dood zal dus een tijd aanbreken, waarin voor- en tegenstanders van Jezus elkander zullen bestrijden.

15. — De parabel verloopt nu anders dan in het geval van Archelaüs. De heer der knechten is werkelijk tot koning aangesteld en komt terug. Hij ontbiedt de knechten om te vernemen, welke zaken zij gedaan hebben. De som, welke hij hun heeft toevertrouwd, is voor een koning onbeduidend. Het is hem dus blijkbaar meer te doen, om hun trouw en ijver te kennen, dan om het geld. — Hier wordt gedoeld op de wederkomst van den Zaligmaker ten oordeel.

16—19. — Er is verder slechts sprake van drie knechten. Deze drie voorbeelden zijn voldoende voor de beteekenis der parabel; de zeven andere knechten, die natuurlijk eveneens rekenschap moeten afleggen, doen denken aan de vele evangelie-predikers, die in den loop der tijden zullen optreden. De twee eerste knechten antwoorden zeer bescheiden; zij stellen het voor, alsof het geld zich vanzelf vermeerderd heeft. De koning geeft echter te kennen, dat de vermeerdering van zijn bezit aan hun arbeid te danken is. Wat de belooning betreft, blijft de parabel van Lc. zich meer gelijk, dan die van Mt. Bij dezen laatsten evangelist mogen de knechten binnentreden in de „vreugde van hun heer", waarmede de eeuwige zaligheid bedoeld wordt. Lc. spreekt van het bestuur over steden, welke belooning wel koninklijk is, maar niet boven de menschelijke verhoudingen uitgaat. De knechten zullen dus deelen in de heerschappij van hun meester. Er is nog een ander merkwaardig verschil met Mt. Bij Mt. ontvangen de twee trouwe knechten een verschillend bedrag, maar beiden verdubbelen het door hun

kwam een andere en zeide: Heer, hier is uw pond, dat ik zorgvuldig in een doek heb bewaard. 21. Want ik was bang voor u, omdat gij een streng man zijt; gij neemt, wat gij niet hebt gegeven, en gij maait, wat gij niet hebt gezaaid. 22. Hij zeide hem: Op uw eigen woorden zal ik u oordeelen, booze knecht. Gij wist, dat ik een streng man ben, dat ik neem, wat ik niet heb gegeven, en maai, wat ik niet heb gezaaid? 23. En waarom hebt gij mijn geld dan niet uitgezet op de bank? Dan zou ik het bij mijn terugkomst met rente hebben teruggekregen? 24. En Hij zeide tot de omstanders: Neemt hem het pond af en geeft het aan hem, die de tien ponden heeft. 25. Maar zij zeiden tot hem: Heer, hij heeft (reeds) tien ponden. 26. Ik zeg u: Wie heeft, aan hem zal worden gegeven; maar wie niet heeft, hem zal zelfs worden ontnomen, wat hij bezit. 27. Wat mijn vijanden aangaat, die menschen, die niet wilden, dat ik koning over hen werd, — brengt hen hier en doodt hen voor mijn oogen.

---

vlijt, zoodat de belooning en de lof, welke zij van hun meester ontvangen, dezelfde zijn. Bij Lc. ontvangen zij een gelijk bedrag, maar terwijl dit door den een vertienvoudigd wordt, wordt het door den ander slechts vervijfvoudigd. De belooning en de lof zijn dan ook evenredig aan hun ijver; de eerste krijgt tien steden en wordt uitbundig geprezen, de tweede krijgt vijf steden, maar zonder eenig woord van lof. Dit bevestigt onze meening, dat de talenten van Mt. de natuurlijke en bovennatuurlijke gaven van den Christen aanduiden, de ponden van Lc. daarentegen het apostel- of predikersambt. Hoe ijveriger men de plichten, welke uit dit ambt voortvloeien, vervult, des te grooter zal de hemelsche belooning zijn.

20—26. — In de twee vorige knechten hebben wij voorbeelden van grooten en minder grooten ijver. De derde is een v o o r b e e l d v a n l u i h e i d. Het gesprek tusschen den luien knecht en zijn meester verloopt bij Mt. en Lc. ongeveer op dezelfde wijze. Bij Lc. werd het geld echter niet in den grond bewaard, maar in een zweetdoek gewikkeld en daarna zorgvuldig opgeborgen. De opmerking der omstanders in v. 25 is eigen aan Lc.; zij dient om de vrijgevigheid van den heer tegenover zijn ijverigsten dienaar nog scherper in het licht te stellen. De bestraffing van den luien knecht geeft Mt. veel uitdrukkelijker; maar dat hem het pond wordt afgenomen, is zonder twijfel ook bij Lc. een teeken, dat hij in ongenade gevallen is. Het gesprek tusschen meester en knecht dient enkel, om de rechtvaardigheid van Jezus' oordeel en de schuld van den ontrouwen en plichtvergeten dienaar voor te stellen; nadere toepassingen moeten wij niet maken.

27. — In de parabel van Lc. wordt het doodvonnis over den luien knecht niet uitgesproken, althans niet vermeld, omdat deze straf gereserveerd blijft voor de v e r k l a a r d e t e g e n s t a n d e r s van den koning (vgl. v. 14). Met deze laatsten handelt de koning, zooals elke oostersche monarch in den ouden tijd deed; zij worden terstond gedood. — Wij vinden in deze parabel derhalve v i e r groepen van menschen aangeduid. De drie eerste behooren tot Jezus' leerlingen: Sommigen zijn zeer ijverig, anderen ijverig zonder meer,

28. Na deze woorden ging Hij voorop en trok naar Jerusalem.
29. En toen Hij dicht bij Bethphage en Bethanië was gekomen, op
de hoogte, die de Olijfberg heet, zond Hij twee van zijn leerlingen
vooruit 30. en zeide: Gaat naar het dorp hier tegenover; zoodra
gij binnenkomt, zult gij een ezelsveulen vastgebonden vinden, waarop
nog nooit een mensch heeft gezeten; maakt het los en brengt het hier.
31. En als iemand u vraagt: Waarom maakt gij het los?, moet gij
hem zeggen: De Heer heeft het noodig. 32. Degenen, die vooruit
werden gezonden, gingen heen en vonden het, zooals Hij hun gezegd
had. 33. Toen zij het veulen losmaakten, zeiden zijn eigenaars tot
hen: Waarom maakt gij het veulen los? 34. Zij zeiden: De Heer
heeft het noodig. 35. En zij brachten het naar Jezus, legden hun
mantels op het veulen en hielpen Jezus opstijgen. 36. En terwijl Hij
voortreed, spreidden zij hun mantels uit over den weg. 37. En toen
Hij reeds de helling van den Olijfberg naderde, begon heel de groep
van leerlingen vol blijdschap God met luider stemme te verheerlijken,
om al de wonderen, die zij hadden gezien. 38. Zij zeiden: Gezegend
de Koning, die komt in den naam des Heeren! Vrede in den hemel
en glorie in den hooge! 39. Eenige Farizeeën uit de menigte zeiden
tot Hem: Meester, breng uw leerlingen tot bezinning! 40. Maar Hij
antwoordde: Ik zeg u: Als dezen zwijgen, zullen de steenen roepen!

---

en nog anderen verwaarloozen hun beroepsplicht. De vierde groep eindelijk omvat Jezus' uitgesproken vijanden, die zijn rijk bestrijden. Ook het verschil van belooning en straf wordt zeer duidelijk aangegeven.

5. Jezus' intocht in Jerusalem, 19, 28—48; vgl. Mt. 21, 1—13. 45 vlg.; Mc. 11, 1—11. 15—18.

28—38. — De vorming van den stoet en de geestdrift der leerlingen beschrijft Lc. ongeveer op dezelfde wijze als Mc. De plaats, waar de leerlingen Jezus begonnen toe te jubelen, geeft hij nauwkeuriger aan; het was *bij de helling van den Olijfberg* (v. 37). De uitroep der leerlingen (v. 38) herinnert aan den engelenzang in den Kerstnacht (2, 14) en zal ook wel dezelfde beteekenis hebben: Jezus' komst heeft geen ander doel, dan dat God in den hemel zijn vrede over de menschen afkondigt en de menschen hun lofzangen ten hemel doen opstijgen.

39—40. — Deze verzen zijn *eigen* aan Lc. — Zelfs op dit oogenblik van algemeene geestdrift veroorzaken de *Farizeeën* een wanklank. Zij zijn de menschen van de parabel, die niet willen, dat Jezus koning over hen wordt (vgl. v. 14). Zij spelen hier de verstandigen en bezadigden, die alle moeilijkheden met de Romeinen willen vermijden. Uit Jezus' vroeger gedrag leiden zij af, dat Hij het luidruchtig optreden zijner aanhangers afkeurt, en vragen Hem daarom, er een einde aan te maken. Het geheele tooneel is volgens hen dwaas en gevaarlijk. De tijd van Jezus' terughoudendheid is echter voorbij; Hij wil nu openlijk als Messias erkend worden. Daarom weigert Hij aan hun verzoek te voldoen: „Als dezen zwijgen, zullen de steenen roepen!" Door deze

41. En toen Hij nader gekomen was en de stad zag, weende Hij over haar 42. en zeide: Ach, als ook gij op dezen dag erkend hadt, wat u tot vrede strekt! — maar dat is thans voor uw oogen verborgen. 43. Want er zullen dagen over u komen, dat uw vijanden een wal tegen u opwerpen, u omsingelen en van alle kanten benauwen; 44. zij zullen u verdelgen, u en uw kinderen, die in u wonen, en zij zullen geen steen op den anderen laten, omdat gij den tijd van uw bezoeking niet erkend hebt. 45. Toen trad Hij den tempel binnen en begon de kooplieden er uit te drijven; 46. Hij zeide hun: Er staat geschreven: Mijn huis is een huis van gebed; maar gij hebt er een roovershol van gemaakt. 47. Hij leerde nu dagelijks in den tempel. Maar de opperpriesters en de schriftgeleerden, alsook de hoofden van het volk,

spreekwoordelijke uitdrukking (vgl. Hab. 2, 11) geeft Hij te kennen, dat de bescheiden triomftocht volgens Gods raadsbesluit moet plaats hebben; daaraan kunnen de menschen niets veranderen. Bij Jezus' dood hebben de steenen inderdaad in zekeren zin gesproken (vgl. Mt. 27, 51).

41—44. — Ook de weeklacht over Jerusalem is eigen aan Lc. — Toen Jezus de helling van den Olijfberg afdaalde, zag Hij de stad voor zich liggen. Nu nog levert Jerusalem van af den Olijfberg een schitterend schouwspel. Ten tijde van Christus moet vooral de door Herodes herbouwde tempel met al de omringende gebouwen en zuilengangen een geweldigen indruk gemaakt hebben. Het zien van de H. Stad deed Jezus in tranen uitbreken. Hij liet zich niet door het gejuich der menigte misleiden, want Hij wist, dat dit in Jerusalem geen weerklank zou vinden. Voor de laatste maal kwam Hij Jerusalem het heil aanbieden; zoo gaarne had zijn liefdevol hart barmhartigheid aan de ondankbare stad bewezen. Maar Hij wist, wat er zou gebeuren. En te midden van de juichende menigte weende Hij, niet over zijn eigen lot, maar over dat van degenen, die Hem ter dood zouden brengen. Niets is roerender dan Jezus' weeklacht. Ach, waarom was Jerusalem, evenals zijn leerlingen, niet tot de erkenning der waarheid gekomen! Zelfs op dien dag zou het niet te laat geweest zijn; want Jezus kwam nog als de barmhartige Zaligmaker. Jerusalem was echter verblind. God bood nog eens den vrede aan, maar de stad begreep niet, wat haar eigenlijk tot vrede strekte. Er was inderdaad reden om over haar te weeklagen, want Jezus zag in de toekomst. Hij zag de legers der Romeinen een wal tegen de stad opwerpen om haar in te sluiten; na een belegering, waarbij zij de stad voortdurend meer in het nauw brengen, zullen zij stad en tempel grondig verwoesten en de inwoners dooden of gevangen nemen. Dat zal de straf zijn voor het feit, dat zij den tijd van hun bezoeking niet erkend hebben. De bezoeking Gods kan een goddelijke straf aanduiden (Wijsh. 14, 11), maar ook de goddelijke ontferming (Gen. 50, 24; Lc. 1, 68). Hier heeft zij de laatste beteekenis: Jerusalem heeft den tijd van Gods ontferming, welke door Jezus werd aangeboden, onbenut laten voorbijgaan.

45—46. — Lc. verkort het verhaal van Mc. en laat, evenals Mt., de uitdrijving van de kooplieden onmiddellijk volgen op den plechtigen intocht (vgl. daarentegen Mc.).

47—48. — Hier en 21, 37 vlg. geeft Lc. een duidelijk beeld van Jezus'

zochten Hem te dooden. 48. Zij wisten echter niet, wat te doen; want al het volk hing Hem aan en luisterde naar Hem.

20. 1. Op een van de dagen, dat Hij het volk in den tempel onderrichtte en het Evangelie verkondigde, kwamen de opperpriesters en schriftgeleerden met de oudsten 2. en zeiden tot Hem: Zeg ons, met welk recht Gij dit doet of wie U dat recht heeft gegeven. 3. Hij antwoordde hun: Ook Ik zal u iets vragen. Zegt Mij: 4. Was het doopsel van Joannes van den hemel of van de menschen? 5. Toen overlegden zij bij zich zelf en zeiden: Als wij zeggen: Van den hemel, dan zal Hij antwoorden: Waarom hebt gij hem dan niet geloofd? 6. Zeggen wij echter: Van de menschen, dan zal het heele volk ons steenigen; want het is overtuigd, dat Joannes een profeet was. 7. Zij antwoordden dus, dat zij niet wisten, vanwaar het was. 8. Toen zeide Jezus hun: Dan zeg Ik u evenmin, met welk recht Ik dit alles doe.

9. Toen begon Hij tot het volk deze gelijkenis te zeggen: Een man plantte een wijngaard, verpachtte hem aan wijnbouwers en vertrok voor langen tijd naar den vreemde. 10. Op den vastgestelden tijd zond hij een knecht naar de wijnbouwers, opdat zij hem een deel der vruchten van den wijngaard zouden geven. Maar de wijnbouwers sloegen hem en zonden hem met leege handen weg. 11. Opnieuw zond hij een anderen knecht; maar zij sloegen en beschimpten hem en lieten hem met leege handen gaan. 12. Nog zond hij een derde; dezen mishandelden zij bloedig en wierpen hem er uit. 13. Toen zeide de heer van den wijngaard: Wat zal ik doen? Ik zal mijn beminden zoon zenden; misschien zullen zij hem ontzien. 14. Maar toen de wijnbouwers hem zagen, beraadslaagden zij onder elkander en zeiden:

---

laatste verblijf in Jerusalem. Overdag onderrichtte Hij in den tempel, waar het volk met groote spanning naar Hem luisterde. 's Avonds verliet Hij de stad en overnachtte op den Olijfberg. Ondertusschen zochten de Sanhedristen naar een middel om Hem te dooden, maar de vrees voor het volk verhinderde hun plannen.

6. De gezagsvraag, 20, 1—8; vgl. Mt. 21, 23—27; Mc. 11, 27—33.

1—8. — Als aanleiding van de vraag der Sanhedristen noemt Lc. Jezus' onderricht in den tempel. Zij konden niet verdragen, dat de Zaligmaker zonder hun toestemming onderrichtte en invloed kreeg op het volk. Mt. en Mc. geven echter te kennen, dat speciaal de tempelreiniging hun ontevredenheid had opgewekt. — De vrees der overheden voor het volk geeft Lc. sterker aan door de woorden: dan zal het heele volk ons steenigen.

7. De parabel van de booze wijnbouwers, 20, 9—19; vgl. Mt. 21, 33—46; Mc. 12, 1—12.

9—19. — De afwijkingen van Lc. hebben wij reeds bij de verklaring van Mt. gegeven.

Deze is de erfgenaam; laten wij hem dooden, en wij zullen de erfenis krijgen. 15. En zij wierpen hem buiten den wijngaard en doodden hem. Wat zal nu de heer van den wijngaard met hen doen? 16. Hij zal die wijnbouwers komen verdelgen en den wijngaard aan anderen geven. Toen zij dit hoorden, zeiden zij: Dat nooit! 17. Maar Hij vestigde zijn blik op hen en zeide: Wat beteekent dan, wat er geschreven staat: De steen, dien de bouwlieden verwierpen, hij is de hoeksteen geworden? 18. Wie op dezen steen valt, zal verbrijzeld worden; en op wien hij valt, dien zal hij verpletteren. 19. Toen trachtten de opperpriesters en schriftgeleerden onmiddellijk de hand aan Hem te slaan; maar zij vreesden het volk. Want zij begrepen, dat Hij met die gelijkenis op hen gedoeld had.

20. Zij stonden nu op de loer en zonden spionnen, die zich als goedgezinden moesten voordoen, om Hem door een strikvraag te vangen en Hem dan aan de macht en het gezag van den landvoogd over te leveren. 21. Zij ondervroegen Hem en zeiden: Meester, wij weten, dat Gij ronduit spreekt en leert en niemand naar de oogen ziet, maar den weg van God naar waarheid leert. 22. Is het ons geoorloofd, den keizer belasting te betalen, of niet? 23. Maar Hij doorzag hun list en sprak tot hen: 24. Toont Mij een tienling. Wiens beeld en opschrift draagt hij? Zij zeiden: Van den keizer. 25. Toen zeide Hij hun: Geeft dan den keizer, wat den keizer toekomt, en aan God, wat God toekomt. 26. En zij waren niet in staat, om Hem in het bijzijn van het volk in een woord te vangen; zij waren verbaasd over zijn antwoord en zwegen.

27. Nu kwamen eenige van de Sadduceën, die beweren, dat er geen verrijzenis bestaat, naar Hem toe; zij ondervroegen Hem 28. en

---

8. De belastingvraag, 20, 20—26; vgl. Mt. 22, 15—22; Mc. 12, 13—17.

20—26. — De spionnen behoorden volgens Mt. en Mc. tot de Farizeën en Herodianen. Lc. omschrijft hen als menschen, die zich den *schijn van vroomheid* moesten geven. Zij moesten Jezus een vraag stellen, welke schijnbaar uit hun eerbied voor de wet voortkwam, maar in werkelijkheid geen ander doel had dan Jezus in een valstrik te lokken. — De *ware bedoeling* van de vragers wordt door Lc. duidelijker aangegeven. Zij schenen te verwachten, dat Jezus hun vraag ontkennend zou beantwoorden; het behoorde immers tot de taak van den Messias om voor de nationale rechten van het volk op te komen. Deed de Zaligmaker dit, dan konden zij Hem bij Pilatus als opstandeling aanklagen.

9. De vraag der Sadduceën, 20, 27—40; vgl. Mt. 22, 23—33; Mc. 12, 18—27.

27—33. — De vraag der Sadduceën is dezelfde als bij Mc., maar iets *korter* samengevat.

zeiden: Meester, Moses heeft ons bevolen, dat, als iemands broeder gehuwd is en kinderloos sterft, zijn broeder de vrouw moet huwen en nakomelingschap voor zijn broeder moet verwekken. 29. Er waren nu zeven broeders; de eerste nam een vrouw en stierf kinderloos. 30. Ook de tweede 31. en de derde huwde haar en zoo verder alle zeven; en zij stierven kinderloos. 32. Ten laatste stierf ook de vrouw. 33. Van wien zal de vrouw nu bij de verrijzenis de echtgenoote zijn? Want alle zeven hebben haar tot vrouw gehad. 34. Maar Jezus sprak tot hen: De kinderen dezer wereld huwen en worden ten huwelijk genomen. 35. Maar zij, die waardig bevonden worden, om deel te hebben aan de andere wereld en aan de verrijzenis der dooden, zullen niet huwen en niet ten huwelijk genomen worden. 36. Want zij kunnen niet meer sterven; zij zijn immers gelijk engelen, en als kinderen der verrijzenis zijn zij ook kinderen van God. 37. En dat de dooden verrijzen, gaf ook Moses te kennen in het Braambosch-verhaal, toen hij den Heer God van Abraham, God van Isaak en God van Jakob noemde. 38. Hij is toch geen God van dooden, maar van levenden; want allen leven voor Hem. 39. Toen namen sommige van de schriftgeleerden het woord en zeiden: Meester, Gij hebt goed gesproken. 40. Want zij durfden Hem geen vragen meer stellen.

34—36. — Lc. geeft niet de oorzaak van de dwaling der Sadduceën aan, namelijk hun gebrekkige kennis van Gods macht en van de H. Schrift (Mt., Mc.). Maar hij geeft de twee bewijsvoeringen van den Zaligmaker *uitvoeriger en duidelijker*. Vooreerst is er een groot verschil tusschen de kinderen dezer wereld en degenen, die waardig bevonden worden om deel te hebben aan de glorievolle verrijzenis en de toekomstige wereld. In deze wereld bestaat het huwelijk; de mannen huwen en de vrouwen worden ten huwelijk genomen. In de toekomstige wereld bestaat het huwelijk niet meer. De reden daarvan is, dat de verrezenen niet meer sterven; het getal menschen is vol en hoeft niet meer aangevuld te worden. Ook de toestand der verrezenen is een geheel andere dan die van de sterfelijke menschen. Zij hebben geen behoefte meer aan de zinnelijke dingen dezer wereld, want zij zijn gelijk engelen en hebben door de verrijzenis het volmaakte kindschap Gods ontvangen, dat hen boven al het aardsche en zinnelijke verheft.

37—38. — De tweede bewijsvoering is, wat den zin betreft, dezelfde als bij Mt. en Mc., maar Lc. voegt er een verklaring aan toe: *want allen leven voor Hem*. Voor God zijn alle dooden levend, niet alleen de rechtvaardigen, zooals Abraham, Isaak en Jakob, maar ook de zondaars. Zij zijn niet geheel dood, maar leven voort naar de ziel en zullen eens opgewekt worden.

39—40. — Het onderwerp is in beide verzen hetzelfde. De schriftgeleerden keurden Jezus' antwoord goed (vgl. Mc. 12, 28), omdat zij de verrijzenis der dooden tegen de Sadduceën handhaafden. Maar zij trokken uit Jezus' slagvaardigheid tevens het besluit, Hem niet meer te ondervragen (vgl. Mc. 12, 34).

41. Maar toen sprak Jezus tot hen: Hoe kan men zeggen, dat de Christus de Zoon van David is? 42. Want David zelf zegt in het boek der psalmen: De Heer heeft gesproken tot mijn Heer: Zit aan mijn rechterhand, 43. totdat Ik uw vijanden neerleg als voetbank uwer voeten. 44. David noemt Hem dus Heer; hoe is Hij dan zijn zoon?

45. En terwijl al het volk naar Hem luisterde, zeide Hij tot zijn leerlingen: 46. Wacht u voor de schriftgeleerden, die gaarne in lange gewaden rondloopen en verlangen naar de begroetingen op de straten, de eerste zetels in de synagogen en de eereplaatsen bij de gastmalen, 47. die de huizen der weduwen verslinden en voor den schijn lange gebeden verrichten. Zij zullen des te strenger worden geoordeeld.

21. 1. Toen Hij nu opkeek, zag Hij rijken hun giften in de offerkist werpen. 2. Maar Hij zag ook een arme weduwe, die er twee penningen in wierp. 3. En Hij zeide: Voorwaar, Ik zeg u: Deze arme weduwe heeft er meer in geworpen, dan alle anderen; 4. want deze allen hebben van hun overvloed geofferd, maar zij heeft geofferd van haar armoede, geheel haar bezit.

---

10. De afkomst van den Christus, 20, 41—44; vgl. Mt. 22, 41—46; Mc. 12, 35—37.

41—44. — Jezus stelt nu zelf een vraag aan de schriftgeleerden, die Hij door zijn antwoorden tot zwijgen heeft gebracht (vgl. v. 40). De tekst stemt overeen met Mc., maar Lc. deelt aan zijn niet-Joodsche lezers mee, dat het aangehaalde woord van David *in de psalmen* staat.

11. Strafrede tegen de schriftgeleerden, 20, 45—47; vgl. Mt. 23, 5—7; Mc. 12, 38—40.

45—47. — Al het volk luistert, maar de waarschuwing is *tot de leerlingen* gericht. Voor het overige stemt Lc. met Mc. overeen.

12. De arme weduwe, 21, 1—4; vgl. Mc. 12, 41—44.

1—4. — Lc. volgt wederom Mc., maar het tooneel is minder levendig geteekend.

13. De verwoesting van Jerusalem en het einde der wereld, 21, 5—38.

De algemeene gedachtengang verloopt zooals bij Mc. Jezus voorspelt de verwoesting van Jerusalem (v. 5 vlg.). Wanneer de leerlingen vragen naar den tijd en de teekenen daarvan, antwoordt Jezus eerst door een inleidende vermaning (v. 7—19). Dan geeft Hij de voorteekenen van Jerusalem's verwoesting (v. 20—24) en de voorteekenen van de komst van den Menschenzoon (v. 25—27). Ten slotte komt Hij terug op den tijd van Jerusalem's verwoesting in de parabel van den vijgeboom (v. 28—33) en eindigt met een opwekking om zich voorbereid te houden (v. 34—38).

5. Toen sommigen over den tempel zeiden, dat hij met zulke prach-
tige steenen en wijgeschenken versierd was, zeide Hij: 6. Er zullen
dagen komen, dat van al wat gij daar ziet, geen steen op den anderen
zal blijven, maar alles zal worden verwoest.
7. Zij ondervroegen Hem en zeiden: Meester, wanneer zal dat
gebeuren en wat zal het teeken zijn, dat het op komst is? 8. Hij
zeide: Past op, dat gij u niet laat misleiden! Want velen zullen komen
onder mijn naam en zeggen: Ik ben het, en: De tijd is nabij. Loopt
hen niet na. 9. En wanneer gij hoort spreken van oorlogen en om-
wentelingen, schrikt er niet van; want dit alles moet eerst gebeuren,
maar het einde komt niet zoo spoedig. 10. Toen zeide Hij hun:
Volk zal opstaan tegen volk en rijk tegen rijk; 11. en er zullen
geweldige aardbevingen zijn en op verschillende plaatsen hongersnood
en pest en schrikwekkende verschijningen en groote teekenen aan
den hemel. 12. Maar vóórdat dit alles geschiedt, zal men de hand
aan u slaan en u vervolgen, u in synagogen en kerkers brengen en
u doen verschijnen voor koningen en landvoogden om mijn naam;
13. het zal voor u eindigen met een getuigenis. 14. Neemt dan bij

---

a. Voorspelling van de verwoesting van Jerusalem, 21, 5 vlg.; vgl. Mt. 24, 1 vlg.; Mc. 13, 1 vlg.

5—6. — Lc. is, wat de plaatsaangave betreft, minder nauwkeurig, dan Mt. en Mc. Men zou zeggen, dat de heele rede in den tempel is uitgesproken. Uit Mt. en Mc. volgt echter, dat Jezus de verwoesting van Jerusalem bij het verlaten van den tempel voorspelde en later, op de helling van den Olijfberg, zijn leerlingen nader onderrichtte. Lc. spreekt ook niet van de leerlingen, maar heel onbepaald van „sommigen”. Wel vermeldt hij behalve de prachtige steenen ook de wijgeschenken, namelijk de kostbare voorwerpen, welke door rijkere pelgrims of door buitenlandsche vorsten (vgl. 2 Mach. 9, 16) aan den tempel geschonken waren.

b. Inleidende vermaning, 21, 7—19; vgl. Mt. 24, 3—14; Mc. 13, 3—13.

7—19. — Evenals bij Mt. en Mc. waarschuwt Jezus zijn leerlingen, dat zij zich niet door personen en gebeurtenissen in de war moeten laten brengen. Lc. onderscheidt echter nauwkeuriger tusschen feiten, die zich in de naaste toekomst voordoen (v. 8 vlg.), en andere, die verder in de toekomst liggen (v. 10 vlg.). Beide worden duidelijk onderscheiden door de nieuwe inleiding in v. 10: Toen zeide Hij hun. Wij mogen daarom de Pseudo-Messiassen en de oorlogen en omwentelingen beschouwen als aankondigingen van de verwoesting van Jerusalem, terwijl de algemeene oorlog der volken, de hongersnood en pest, de schrikwekkende verschijningen en hemelteekenen meer een kosmisch karakter hebben en daarom als teekenen van het einde kunnen opgevat worden. Jezus waarschuwt echter zijn leerlingen, dat het einde niet zoo spoedig komt, want eerst zullen zij zware vervolgingen moeten doorstaan (v. 12—19). De zin van v. 13 is niet duidelijk. De vervolgingen zullen voor de leerlingen eindigen met een getuigenis. Duidt het

u zelf het besluit, u niet voor te bereiden op de verdediging; 15. want Ik zelf zal u een taal en een wijsheid geven, die geen uwer tegenstanders zal kunnen weerstaan of weerspreken. 16. En gij zult verraden worden door ouders en broeders, door bloedverwanten en vrienden, en sommigen van u zal men dooden, 17. en gij zult gehaat worden om mijn naam; 18. maar geen haar van uw hoofd zal verloren gaan. 19. Gij zult uw zielen redden door uw standvastigheid!

20. Wanneer gij Jerusalem door legers ingesloten zult zien, weet dan, dat zijn verwoesting nabij is. 21. Dan moeten zij, die in Judea zijn, naar de bergen vluchten, en die in de stad zijn, er uit trekken, en die op het land zijn, er niet binnengaan. 22. Want dat zijn dagen van wraak; en alles, wat er geschreven staat, moet in vervulling gaan. 23. Wee in die dagen de zwangere en zoogende vrouwen! Want er zal groote nood zijn in het land en toorn over dit volk. 24. Zij zullen vallen door de scherpte van het zwaard en als gevangenen worden weggevoerd onder alle volken; en Jerusalem zal door de heidenen worden vertrapt, totdat de tijden der heidenen voorbij zullen zijn.

Grieksche „martyrion" hier het getuigenis bij uitstek, het martelaarschap, aan? Waarschijnlijk echter hebben wij daarin, evenals bij Mc., enkel een gelegenheid te zien om ten overstaan van koningen en landvoogden voor Jezus te getuigen. De twee laatste verzen (v. 18 en 19) zijn e i g e n aan Lc. Dat geen haar op hun hoofd zal verloren gaan, klinkt vreemd na de voorafgaande voorspelling van hun vervolging. Het volgende vers geeft echter de verklaring: Zij zullen niet het minste nadeel ondervinden, wanneer zij slechts door hun standvastigheid het leven hunner ziel redden. In vergelijking daarmee is het lichamelijk welzijn van geen beteekenis.

c. Voorteekenen van de verwoesting van Jerusalem, 21, 20—24; vgl. Mt. 24, 15—20; Mc. 13, 14—18.

20—24. — Lc. wijkt hier sterk van Mt. en Mc. af. Hij spreekt veel duidelijker van de nationale ramp, welke Jerusalem en het Joodsche volk zal treffen. Zoo vermeldt hij niet den geheimzinnigen „gruwel der ontheiliging", maar spreekt uitdrukkelijk van v ij a n d e l ij k e l e g e r s, die de stad Jerusalem insluiten. Ook geeft hij den raad, dat de inwoners van Jerusalem de stad moeten verlaten en dat de menschen van buiten niet de stad moeten binnengaan; in tijd van oorlog vluchtten de menschen immers gewoonlijk binnen de versterkte steden. Dat Gods toorn over „d i t v o l k" zal komen, is een nieuwe duidelijke aanwijzing, welke ramp bedoeld wordt. Ten slotte geeft hij nog d r i e b i z o n d e r h e d e n: Van de inwoners van Jerusalem zal een deel door het zwaard sterven; een ander deel zal als slaven verkocht en onder alle volken verspreid worden; de heilige stad zal door de heidenen vertrapt worden. Dit zal duren, totdat de tijden der heidenen voorbij zijn, d.w.z. tot aan het einde der wereld; hier wordt weer aangeduid, dat na de verwerping der Joden de tijd der heidenen aanbreekt (Rom. 11, 25—32). — Uit het feit, dat Lc. de profetie van Mt. en Mc. verduidelijkt en de verwoesting van Jerusalem scherper onderscheidt van den algemeenen ondergang,

25. En er zullen teekenen zijn in zon, maan en sterren, en op aarde
doodsangst onder de volken, radeloos door het gedruisch en gewoel
der zee. 26. En de menschen zullen vergaan van vrees en bange ver-
wachting van wat de wereld gaat overkomen; want de krachten der
hemelen zullen worden geschokt. 27. En dan zullen zij den Men-
schenzoon in een wolk zien komen, met groote macht en heerlijkheid.
28. Wanneer dit een aanvang neemt, richt u dan op en heft uw
hoofden omhoog, want uw redding nadert. 29. En Hij zeide hun
een gelijkenis: Ziet naar den vijgeboom en alle andere boomen;

---

die de heele wereld treft, leiden vele vrijzinnigen af, dat hij zijn evangelie nà het jaar 70 schreef. Deze conclusie is echter niet gewettigd. Ook vóór het jaar 70 kon Lc. weten, dat Jezus de verwoesting der stad door vijandelijke legers bedoeld had; want de teksten van Mt. en Mc. zijn volstrekt niet zoo duister, als de vrijzinnigen schijnen aan te nemen. Had Jezus ook niet bij Mt. (24, 2) en Mc. (13, 2) klaar en onbewimpeld de verwoesting van den tempel voorspeld? Bovendien heeft Lc. een ander woord van den Zaligmaker bewaard, dat zeker echt is en waarin even duidelijk van de belegering en de verwoesting van Jerusalem gesproken wordt (19, 43 vlg.).

d. Voorteekenen van de komst van den Menschenzoon, 21, 25—27; vgl. Mt. 24, 29—31; Mc. 13, 24—27.

25—27. — Het einde van v. 24 „totdat de tijden der heidenen voorbij zijn" duidt aan, dat wij met v. 25 in de verre toekomst verplaatst worden, namelijk in de periode vóór het einde der wereld; zoo hebben wij ook de parallele plaatsen van Mt. en Mc. verklaard. De opgesomde teekenen zijn niet meer nationaal, maar kosmisch. Er is niet meer sprake van buitengewone rampen, die van tijd tot tijd in de geschiedenis voorkomen, zooals hongersnood, aardbeving, besmettelijke ziekte enz. (vgl. v. 11), maar van een opstand der elementen, waardoor heel het mechanisme van den kosmos in verwarring raakt. Wanneer dat gebeurt, dan zullen zij den Menschenzoon zien komen ten oordeel. De voorteekenen, welke hier worden opgenoemd, worden onmiddellijk door de verschijning van den Menschenzoon gevolgd, zoodat zij nauwelijks als voorteekenen kunnen beschouwd worden. Lc. heeft immers in 17, 24 gezegd, dat de Menschenzoon plotseling en onverwacht komt.

e. De tijd van de verwoesting van Jerusalem, 21, 28—33; vgl. Mt. 24, 32—35; Mc. 13, 28—31.

28—33. — Evenals Mt. en Mc., keert Lc. nu terug tot het uitgangspunt: de vraag der leerlingen naar den tijd van Jerusalem's verwoesting. Zooals uit de parabel van den vijgeboom blijkt, gaat het thans over een gebeurtenis, welke men uit de voorteekenen kan zien naderen. Daar de komst van den Menschenzoon rechtvaardigen en zondaars midden in hun gewone bezigheden verrast (17, 26—37), moet hier een andere gebeurtenis bedoeld zijn, dan in de voorafgaande pericope (v. 25—27). Dit is zonder twijfel de verwoesting van Jerusalem, waarvan de voorteekenen in

30. zoodra gij ze uitbotten ziet, dan weet gij vanzelf, dat de zomer
nabij is. 31. Zoo zult ook gij, wanneer gij dit alles ziet, weten, dat
het rijk Gods nabij is. 32. Voorwaar, Ik zeg u: Dit geslacht gaat niet
voorbij, vóórdat alles is geschied. 33. Hemel en aarde zullen voorbij-
gaan, maar mijn woorden zullen niet voorbijgaan.
34. Maar let op u zelf! Laat uw harten niet bezwaard worden door
brasserij, dronkenschap en de zorgen des levens; en zorgt, dat die dag
u niet onverhoeds overvalt, 35. als een strik. Want hij zal komen
over allen, die de oppervlakte der geheele aarde bewonen. 36. Waakt
dus en blijft altijd bidden, opdat gij ontkomen moogt aan dit alles, wat
er gebeuren gaat, en opdat gij staande moogt blijven voor den Men-

---

v. 20—24 beschreven werden. Wanneer de Christenen zien, dat die voorteekenen een aanvang nemen, dan kunnen zij zich oprichten uit hun ellende en moedig het hoofd verheffen, want hun verlossing nadert. Wanneer wij in de Handelingen lezen, hoe de Joden de apostelen en evangelie-predikers vervolgden en ook de Romeinen tegen hen opzetten, dan begrijpen wij, dat de verwoesting van Jerusalem als een bevrijding kon beschouwd worden. Was dat feit niet een aankondiging van de nadering van het Godsrijk, dat bevrijd werd uit de boeien van het Jodendom en nu onder de heidenen zijn veroveringstocht kon beginnen?

f. Vermaning tot waakzaamheid, 21, 34—38; vgl. Mt. 24, 42; Mc. 13, 33.

Na de parabel van den vijgeboom spreekt Jezus bij Mt. en Mc. over den dag van zijn wederkomst, die alleen aan den Vader bekend is (Mt. 24, 36—41; Mc. 13, 32). Als practische conclusie volgt daaruit een vermaning tot voortdurende waakzaamheid (Mt. 24, 42; Mc. 13, 33), welke bij Mt. door vier parabels (24, 43—25, 30), bij Mc. door één parabel (13, 34—37) wordt ingescherpt. Lc. is *beknopter*. Hij spreekt niet over de verborgenheid van den dag des oordeels, geeft ook geen enkele parabel, maar vermeldt enkel een *korte vermaning tot waakzaamheid*.

34—36. — Uit de vergelijking met Mt. en Mc. volgt, dat de vermaning van Lc. den *laatsten oordeelsdag* betreft. Hier is de overgang niet zoo scherp aangegeven, maar toch duidelijk merkbaar. Het gaat nu niet over een gebeurtenis, die met vreugde verwacht wordt (vgl. v. 28) en waarvan men de nadering uit allerlei teekenen kan afleiden (vgl. v. 31), maar er is sprake van een dag, die de menschen onverhoeds overvalt en waarop zij zich met vrees en angst moeten voorbereiden. Die dag zal niet alleen over de Joden komen, maar over *alle menschen*, die de geheele aarde bewonen. Jezus vermaant zijn leerlingen, dat zij zich op dien dag moeten voorbereiden door hun hart niet te bezwaren met brasserij, dronkenschap en de zorgen des levens. Dat deden de tijdgenooten van Noë en van Lot tot hun verderf (17, 26—30). Wanneer zij zich daarvan onthouden, zal Jezus' komst hen niet onverhoeds overvallen, zooals een *valstrik* de niets vermoedende vogels. Verder moeten zij waken en voortdurend bidden, opdat zij de beproevingen en vervolgingen doorstaan mogen en stand kunnen houden voor den rechterstoel van den Menschenzoon.

schenzoon. 37. Overdag onderrichtte Hij in den tempel, maar 's nachts ging Hij naar buiten en verbleef op den berg, die Olijfberg genoemd wordt. 38. En al het volk kwam 's morgens vroeg in den tempel, om Hem te hooren.

22. 1. Intusschen begon het feest der ongedeesemde brooden, dat Paschen heet, te naderen. 2. En de opperpriesters en schriftgeleerden zochten naar een middel om Hem te dooden; want zij vreesden het volk. 3. Toen voer de satan in Judas, bijgenaamd Iskarioth, die tot de twaalf behoorde; 4. en hij ging met de opperpriesters en bevelhebbers overleggen, hoe hij Hem aan hen zou overleveren. 5. Zij waren verheugd en kwamen overeen, dat zij hem geld zouden geven. 6. Hij stemde toe en zocht naar een gelegenheid, om Hem, zonder dat het volk het wist, aan hen over te leveren.

7. Toen de dag der ongedeesemde brooden aanbrak, waarop het Paaschlam moest worden geofferd, 8. zond Hij Petrus en Joannes heen, met de opdracht: Gaat voor ons het Paaschmaal bereiden, opdat wij het eten. 9. Zij zeiden echter: Waar wilt Gij, dat wij het berei-

---

37—38. — Evenals in 19, 47 vlg, geeft Lc. hier een algemeene bemerking over Jezus' laatste dagen in Jerusalem. Overdag leerde Hij in den tempel en 's nachts verbleef Hij op den Olijfberg. Uit dit laatste kan men afleiden, dat de Zaligmaker den nacht in de eenzaamheid biddend doorbracht, bijv. in den hof Gethsemani. Mc. zegt ons echter, dat Hij althans den eersten nacht na zijn aankomst in Bethanië verbleef (11, 11). Dit is niet met Lc. in strijd, want Bethanië lag op de helling van den Olijfberg. Het volk, waartoe vooral de pelgrims gerekend moeten worden, schijnt nog op Jezus' hand geweest te zijn, want het kwam reeds vroeg naar den tempel, enkel om Hem te hooren.

F. Jezus' lijden, dood en verrijzenis, 22, 1—24, 53.

1. Het verraad van Judas, 22, 1—6; vgl. Mt. 26, 1—5. 14—16; Mc. 14, 1 vlg. 10 vlg.

1—6. — Lc. laat het verhaal van de zalving in Bethanië weg, zoodat het verband tusschen de beraadslaging der Sanhedristen en het aanbod van Judas duidelijker wordt. Zij wilden Jezus uit den weg ruimen zonder het volk tot oproer te brengen; zij wisten echter niet, hoe zij dit konden doen, totdat Judas hun een middel aan de hand deed. Met de bemerking, dat de satan in Judas voer (vgl. Joa. 13, 27), laat Lc. weer Jezus' grooten tegenstander ten tooneele verschijnen; na de bekoring in de woestijn had hij den Zaligmaker voor een tijd verlaten (4, 13). Naast de Sanhedristen worden ook de bevelhebbers van de tempelwacht vermeld, die de gevangenneming moesten ten uitvoer brengen.

2. Het Paaschmaal, 22, 7—23; vgl. Mt. 26, 17—29; Mc. 14, 12—25.

7—14. — Het verhaal van de voorbereiding stemt met Mt. en Mc. overeen; de afwijkingen van Lc. zagen wij reeds bij de verklaring van Mt.

den? 10. Hij zeide hun: Zie, als gij de stad binnengaat, zult gij een man ontmoeten, die een kruik water draagt; volgt hem in het huis, waar hij binnentreedt, 11. en zegt tot den heer des huizes: De Meester zegt u: Waar is de zaal, waarin Ik met mijn leerlingen het Paaschmaal kan eten? 12. En hij zal u een groote en gemeubelde bovenzaal toonen; maakt daar alles gereed. 13. Zij gingen heen, vonden het, zooals Hij hun gezegd had, en maakten het Paaschmaal klaar. 14. Op het vastgestelde uur ging Hij aanliggen en de apostelen met Hem. 15. En Hij sprak tot hen: Vurig heb Ik begeerd, om dit Paaschmaal met u te eten, eer Ik ga lijden. 16. Want Ik zeg u, dat Ik het niet meer zal eten, vóórdat het zijn vervulling vindt in het rijk Gods. 17. Toen nam Hij een kelk, sprak een dankgebed en zeide: Neemt en verdeelt hem onder u. 18. Want Ik zeg u, dat Ik van nu af de vrucht van den wijnstok niet meer zal drinken, totdat het rijk Gods is gekomen. 19. Toen nam Hij brood, sprak een dankgebed, brak het en gaf het hun, met de woorden: Dit is mijn lichaam, dat voor u overgeleverd wordt; doet dit tot mijn gedachtenis. 20. Zoo ook den kelk, na het avondmaal, met de woorden: Deze kelk is het

---

15—18. — Deze verzen zijn eigen aan Lc., behalve v. 18, dat echter door Mt. en Mc. (waarschijnlijk ten onrechte) nà de instelling van de H. Eucharistie wordt geplaatst. — De woorden van v. 15 en 16 heeft Jezus blijkbaar gesproken, terwijl Hij met zijn leerlingen aan tafel plaats nam. Vurig had Hij verlangd, dit Paaschmaal met zijn leerlingen te eten, vóórdat Hij ging sterven. De opvatting, dat Jezus gevreesd had, dit niet meer te zullen beleven (Zahn), is in strijd met zijn alwetendheid. De reden van Jezus' vurig verlangen staat zonder twijfel in verband met datgene, wat dit Paaschmaal van de vroegere onderscheidt: de instelling van het H. Sacrament. Hij had naar het laatste Paaschmaal verlangd, omdat Hij daarbij het nieuwe Paaschmaal zou instellen. In v. 16—18 wordt het trouwens duidelijk, dat Hij het oude Paaschmaal beschouwde als een voorafbeelding van de H. Eucharistie. De twee handelingen van den Joodschen Paaschritus, welke hier vermeld worden, namelijk het eten van het Paaschlam en het drinken van den (vierden) Paaschbeker, zijn duidelijk parallel aan de daarop volgende instelling van de H. Eucharistie. Jezus zou het oude Paaschlam niet meer eten en den ouden Paaschbeker niet meer drinken, omdat in het nieuwe Godsrijk een ander Paaschmaal, dat van zijn H. Lichaam en Bloed, zou gevierd worden. Dat de Zaligmaker echter ook dacht aan het eeuwige feestmaal, dat Hij met zijn leerlingen in den hemel zou vieren, volgt uit Mt. en Mc., die de woorden van v. 18 laten volgen op de instelling van de H. Eucharistie (zie de noot bij Mt. 26, 29).

19—20. — Wij hebben deze verzen reeds verklaard bij Mt. — De eenige vraag, welke hier besproken moet worden, betreft de echtheid. Verschillende tekstcritici (o.a. Westcott-Hort) zijn van meening, dat de tweede helft van v. 19 (van af „dat voor u" enz.) en het geheele v. 20 niet oorspronkelijk zijn. Zij steunen daarbij op één Grieksch en eenige Latijnsche hand-

nieuwe verbond in mijn bloed, dat voor u wordt vergoten. 21. Maar zie, de hand van hem, die Mij verraadt, is met Mij op de tafel. 22. Want de Menschenzoon gaat heen, zooals het is vastgesteld; maar wee den mensch, door wien Hij wordt verraden! 23. Toen begonnen zij onder elkander te vragen, wie van hen het zijn kon, die dat zou doen.

24. Ook ontstond er een twist onder hen, wie van hen als de groot-

---

schriften. Verder beweren zij, dat de consecratie van den kelk in den langeren tekst op zeer onlogische wijze onderbroken wordt door de consecratie van het brood. Wij antwoorden daarop, dat alle Grieksche handschriften op één na en verreweg de meeste oude vertalingen den langeren tekst geven, wat een afdoende bewijs is voor zijn echtheid. Dat de consecratie van het brood de consecratie van den kelk in twee deelen splitst, is niet waar, want de kelk van v. 17 is niet dezelfde als die van v. 20. De eerste behoort tot het Joodsche Paaschmaal; de tweede is de kelk, welken Jezus consecreerde. De meening, als zou in v. 17 en v. 20 van denzelfden kelk gesproken worden, heeft waarschijnlijk juist aanleiding gegeven tot den korteren tekst; omdat men het vreemd vond, dat tweemaal van denzelfden kelk gesproken werd, heeft men v. 20 weggelaten.

21—23. — Wanneer de v o l g o r d e van Lc. juist is, dan heeft de aankondiging van het verraad plaats gehad nà de instelling van de H. Eucharistie. Judas zou dan onwaardig gecommuniceerd hebben. Wij zagen echter reeds bij Mt. 26, 21, dat Lc. hier van de chronologische orde is afgeweken. Dit wordt bevestigd door de vergelijking van de synoptische teksten. Mt. en Mc. plaatsen niet alleen de aankondiging van het verraad vóór de instelling van de H. Eucharistie, maar ook hun tekst zelf geeft duidelijk te verstaan, dat de aankondiging tijdens den Paaschmaaltijd (dus vóór de instelling van het H. Sacrament) plaats had. Daarop duiden de woorden: „Terwijl zij aanlagen en aten".... „een, die met Mij eet".... „die met Mij in den schotel doopt". Welnu, Lc. heeft al deze uitdrukkingen weggelaten, omdat hij de pericope nà de instelling van de H. Eucharistie geplaatst heeft. Hij gebruikt de vage uitdrukking „de hand van hem, die Mij verraadt, is met Mij op tafel". Blijkbaar heeft hij den tekst gewijzigd, omdat hij door de verplaatsing der pericope daartoe gedwongen was. — Welke was de r e d e n, die Lc. van de volgorde van Mt. en Mc. deed afwijken? Waarschijnlijk heeft hij het verhaal van het Paaschmaal en van de instelling der H. Eucharistie niet willen onderbreken, omdat beide feiten zoo innig verband houden; daarna plaatst hij een reeks van spreuken en vermaningen (v. 21—38). Lc. wil „ordelijk" verhalen, maar daarmee is niet altijd de chronologische orde bedoeld (zie bij 1, 3).

3. Jezus' laatste vermaningen, 22, 24—38.

Terwijl Mt. en Mc. aan de instelling van het H. Sacrament onmiddellijk het vertrek uit de zaal laten aansluiten, geeft Lc. nog e n k e l e v e r m a n i n g e n, welke in verband staan met Jezus' heengaan uit deze wereld.

a. Vermaning tot nederigheid, 22, 24—27; vgl. Mt. 20, 25—28; Mc. 10, 42—45.

24—27. — De r a n g s t r i j d tusschen de apostelen wordt door Lc. gesteld op een oogenblik, waarop wij hem het minst zouden verwachten. Zouden

ste zou gelden. 25. Maar Hij sprak tot hen: De koningen der volken heerschen over hen en hun machthebbers laten zich weldoeners noemen. 26. Onder u moet het zoo niet zijn; maar de grootste onder u moet als de jongste zijn, en wie aan het hoofd staat, moet zijn als een, die dient. 27. Want wie is grooter: hij die aan tafel ligt, of hij die bedient? Is het niet degene, die aan tafel ligt? Welnu, Ik ben onder u als de dienaar.

28. Maar gij zijt Mij trouw gebleven in mijn beproevingen. 29. En

de apostelen werkelijk zóó ongevoelig geweest zijn, dat zij in dit heilige uur, na de instelling van Jezus' liefdesacrament en de aankondiging van het verraad, zouden gestreden hebben over de eerste plaats? Vele exegeten spreken zich dan ook uit ten gunste van Mt. en Mc., die Jezus' vermaning verbinden met de eerzuchtige bede van Jacobus en Joannes, welke door Lc. stilzwijgend voorbijgegaan werd. Het is echter moeilijk te verklaren, waarom Lc. den rangstrijd naar de zaal van het laatste avondmaal zou verplaatst hebben, wanneer hij omtrent deze chronologische bizonderheid geen deugdelijke inlichtingen had. Juist het stootende karakter van dit feit maakt dit onwaarschijnlijk. Dat de apostelen meermalen over de eerste plaatsen twistten en door Jezus tot nederigheid moesten vermaand worden, is volstrekt niet te verwonderen. Wel nemen wij aan, dat de rangstrijd plaats had vóór den Paaschmaaltijd; want de voetwassching met de daaraan aansluitende vermaning (Joa. 13, 3—17) staat in nauw verband met den twist der leerlingen en is daarvan een daadwerkelijke weerlegging. — De apostelen wisten, dat er gewichtige dingen op komst waren. Zou het Godsrijk nu spoedig komen? En wie zou daarin de eerste plaats innemen? Dit was de aanleiding tot den twist; elk meende een of ander recht op den voorrang te kunnen doen gelden. Jezus leerde hen nu, dat zij zich moesten losmaken van de menschelijke opvattingen. In de menschelijke samenleving worden de eerste plaatsen ingenomen door de koningen en machthebbers, die naar willekeur over hun onderdanen heerschen en zich bovendien nog weldoeners laten noemen. In den Griekschen tijd droegen de koningen van Syrië en Egypte inderdaad vaak den bijnaam van „Sotèr" (redder) of „Evergetès" (weldoener). Ook in Jezus' rijk zijn er oversten en onderdanen, maar de oversten moeten zich niet gedragen, zooals de wereldsche machthebbers. Zij moeten zich nederig en bescheiden gedragen, zooals jongeren tegenover ouderen; zij moeten hun ambt beschouwen als een dienst, niet als een onderscheiding, welke hen boven anderen stelt. In v. 27 wijkt Lc. aanmerkelijk van Mt. en Mc. af. Degene, die aan tafel aanligt, is hooger in waardigheid dan degene, die hem bedient. Welnu, Jezus gedraagt zich ten opzichte van zijn leerlingen als een dienaar (een duidelijke toespeling op de voetwassching). Hij blijft de Meester en toch neemt Hij uit nederigheid de geringste plaats in; dat moet hun ten voorbeeld zijn. Deze les, welke aan een maaltijd ontleend is, bevestigt onze meening, dat zij tijdens het laatste avondmaal is uitgesproken.

b. Belooning der apostelen, 22, 28—30; vgl. Mt. 19, 28.

28—30. — De belofte van de twaalf tronen vinden wij bij Mt. in een anderen samenhang. — De meer uitvoerige tekst van Lc. past hier uit-

zooals mijn Vader Mij het koningschap verleend heeft, zoo verleen Ik aan u, 30. dat gij aan mijn tafel in mijn rijk moogt eten en drinken en op tronen moogt zitten, om de twaalf stammen van Israël te oordeelen.

31. Simon, Simon, zie, de satan heeft verkregen, dat hij u allen kan ziften als tarwe. 32. Maar Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet zou bezwijken; en gij, wanneer gij u bekeerd hebt, bevestig dan uw

---

stekend. Na de strenge waarschuwing tegen eerzucht wil Jezus zijn leerlingen b e m o e d i g e n. Ondanks hun onvolmaaktheden zijn zij Hem trouw gebleven gedurende het geheele openbare leven. Daarmede hebben zij geen voordeel of eer behaald, want Jezus' leven was rijk aan allerlei beproevingen. Al waren zij eerzuchtig, zij hebben toch de proef doorstaan. Nu gaat Jezus sterven, en zij zullen denken, dat al hun mooie verwachtingen vernietigd zijn. Maar Jezus verzekert hun, dat dit niet zoo is. Zooals de Vader zijn belofte zal houden tegenover Jezus, zoo zal Jezus doen ten opzichte van zijn leerlingen. Hij zal het k o n i n g s c h a p van zijn Vader ontvangen. En wanneer Hij de heerschappij over het Godsrijk bezit, dan zal Hij zijn leerlingen daarin laten deelen. Deze belofte kleedt Jezus in het bekende beeld van het feestmaal, waarbij de leerlingen aan zijn tafel zullen aanzitten; de spreuk van de tronen hebben wij verklaard bij Mt. 19, 28.

c. Voorspelling van Petrus' verloochening, 22, 31—34; vgl. Mt. 26, 30—35; Mc. 14, 26—31; Joa. 13, 36—38.

Alle vier de evangelisten vermelden de tegenspraak van Petrus en de voorspelling van zijn verloochening. De verschillende omstandigheden zijn niet van zulk een ingrijpenden aard, dat wij met den H. Augustinus zouden moeten denken aan een d r i e v o u d i g e h e r h a l i n g van hetzelfde feit. Over den t ij d, waarop de voorspelling van Petrus' verloochening plaats had, spraken wij reeds bij Mt. 26, 31.

31. — Petrus wordt hier met zijn eigenlijken naam „S i m o n" genoemd, omdat Jezus tot hem spreekt als tot den van nature zwakken en onbeduidenden mensch, die door Gods genade een „Petrus" moet worden. Het t w e e m a a l h e r h a a l d e „Simon" duidt op den ernst van Jezus' woord. De Zaligmaker kondigt hem aan, dat alle apostelen een zware bekoring zullen hebben te doorstaan. Evenals bij Job (Job 1, 12), heeft de s a t a n van God verlof gekregen, om de apostelen te beproeven. Deze beproeving wordt vergeleken met het z i f t e n v a n t a r w e. Dit beteekent niet, dat de satan de goede apostelen van de slechte wil scheiden, zooals door het beeld van de wan (3, 17) wordt aangeduid, maar dat hij hen heen en weer zal schudden als tarwe in een zeef. Er zal voor hen een bewogen tijd aanbreken, waarin zij door allerlei gevoelens heen en weer geslingerd worden en gevaar loopen hun geloof in Jezus te verliezen. Mt. en Mc. hebben de u i t d r u k k e l ij k e voorspelling, dat de apostelen in denzelfden nacht nog hun Meester in den steek zouden laten en op de vlucht gaan.

32. — De r e d e n, waarom de apostelen bij het heen-en-weer schudden gekneusd, maar niet verpletterd zullen worden, geeft Jezus in dit vers. Hij heeft v o o r P e t r u s g e b e d e n, dat zijn geloof niet zou bezwijken. Evenals overal elders bij Lc., beteekent het woord „pistis" niet „trouw", maar

broeders. 33. Hij zeide Hem: Heer, ik ben bereid, met U kerker en dood in te gaan. 34. Maar Hij sprak: Ik zeg u, Petrus: De haan zal heden niet kraaien, vóórdat gij driemaal geloochend hebt Mij te kennen.

35. Ook zeide Hij tot hen: Toen Ik u uitzond zonder beurs, reiszak en schoenen, heeft u toen iets ontbroken? Zij zeiden: Niets. 36. Hij zeide hun: Maar nu, wie een beurs heeft, moet ze meenemen, en eveneens een reiszak; wie er geen heeft, moet zijn mantel verkoopen en

---

„geloof". Er wordt niet voorspeld, dat Petrus trouw zal blijven aan zijn Meester, maar dat hij zijn geloof in Hem niet verliezen zal. Ook Petrus zal beproefd worden en ook hij zal niet heelemaal ongedeerd uit de beproeving te voorschijn komen. Maar aan het almachtige gebed van Jezus heeft hij het te danken, dan zijn geloof niet zal bezwijken. Inderdaad, Petrus heeft geloochend Jezus te kennen, maar hij heeft niet ontkend, dat zijn Meester de Messias was en de Zoon van God. De plechtige belijdenis van Cesarea Philippi (Mt. 16, 16) heeft Petrus ook op het oogenblik van zijn grootste zwakheid niet herroepen. Maar Jezus' gebed zal indirect ook aan de andere apostelen ten goede komen; want Petrus moet zijn broeders bevestigen, wanneer hij zich bekeerd zal hebben. Het woord „bekeering" is een zeer zwakke aanduiding van Petrus' val. Zijn geloof zal niet bezwijken, maar toch zal hij bekeering noodig hebben. Wanneer hij eenmaal zijn ontrouw met bittere tranen beweend heeft, zal hij het wankelende geloof zijner broeders bevestigen door zijn eigen onwrikbare overtuiging, welke hij dankt aan Jezus' gebed. — Het Vaticaansch concilie heeft dezen tekst aangehaald als een der voornaamste bewijzen voor de pauselijke onfeilbaarheid (Constit. de Ecclesia, cap. 4). En inderdaad, de belofte, dat zijn geloof niet zal bezwijken, en het bevel, dat hij zijn broeders in het geloof moet bevestigen, staan zonder twijfel in verband met den bizonderen rang, welken Petrus onder de apostelen inneemt. Hij is de grondslag van Christus' Kerk (Mt. 16, 18) en moet dit blijven, zoolang de Kerk bestaat. Ook zijn opvolgers hebben dus tot taak, hun broeders in het geloof te bevestigen.

33—34. — Petrus heeft begrepen, dat Jezus de ontrouw der apostelen voorspelde. Dit wekt zijn verontwaardiging. Hij zelve zal in elk geval zijn Meester niet verlaten en is bereid, met Hem in kerker en dood te gaan. Daarop voorspelt de Zaligmaker, dat Petrus in zijn ontrouw nog verder zal gaan dan de anderen: In denzelfden nacht zal hij tot driemaal toe beweren, dat Hij Jezus niet kent.

d. De apostelen moeten zich gereed maken voor de groote beproeving, 22, 35—38.

35. — Deze pericope (v. 35—38) is eigen aan Lc. — Na de voorspelling van wat zijn leerlingen in de naaste toekomst wacht, gaat Jezus' gedachte terug naar den tijd, waarop Hij hen voor den eersten keer uitzond (vgl. 9, 1—6). De omstandigheden zijn sterk veranderd. Toen kon Jezus hen uitzenden zonder beurs, reiszak en schoenen. De reden daarvan was, dat het volk hun in dien tijd gunstig gezind was en hen gastvrij ontving.

36. — Nu is de stemming anders geworden. De geestdrift van het volk behoort tot het verleden, en Jezus' vijanden staan klaar, om Hem te dooden.

een zwaard koopen. 37. Want Ik zeg u: Ook dit schriftwoord moet in Mij vervuld worden: En Hij is onder de misdadigers gerekend. Ja, wat over Mij (voorspeld is), is zijn vervulling nabij. 38. Zij zeiden: Heer, zie, hier zijn twee zwaarden. Hij zeide hun: Het is genoeg.

Ook de apostelen zullen van deze verandering den terugslag ondervinden. Zij zijn nu op zich zelf aangewezen en moeten zich op groote gevaren voorbereiden. Wanneer zij een beurs of reiszak bezitten, moeten zij deze meenemen, want de deuren staan niet meer voor hen open. Het tweede deel van het vers wordt verschillend opgevat; de woorden „wie er geen heeft" kunnen immers zoowel op beurs en reiszak, als op het zwaard betrekking hebben. Dit laatste lijkt het meest waarschijnlijk, zoodat de zin wordt: Wie geen zwaard bezit, moet desnoods het eenige, dat hij missen kan, namelijk zijn mantel, verkoopen en er zich een aanschaffen. De tijden zijn zóó, dat hij het ieder oogenblik noodig kan hebben, om zich te verdedigen. Wij hoeven dezen raad niet letterlijk op te vatten; want Jezus wil alleen wijzen op den ernst van den toestand. Daarom is ook de opwerping, dat iemand, die beurs en reiszak bezit, zich een zwaard kan aanschaffen zonder zijn mantel te verkoopen, in dit verband al te prozaïsch. Vele modernen echter vatten Jezus' woorden aldus op: Wie geen beurs of reiszak bezit, moet zijn mantel verkoopen en een zwaard koopen. Het zwaard dient dan niet ter verdediging, maar om zich met geweld levensmiddelen en onderdak te verschaffen. Dat Jezus' woorden in dat geval figuurlijk moeten verstaan worden, staat buiten twijfel. Hoe men dit vers ook uitlegt, het teekent een tijd van vijandschap en gevaren, waarbij de leerlingen met groote zorg hun voorbereidingen moeten treffen, zoowel op geestelijk, als op stoffelijk gebied.

37. — Het best wordt het gevaarlijke van den komenden tijd geïllustreerd door het lot, dat hun Meester wacht. Jezus geeft dit aan met het woord van Is. 53, 12: „En Hij is onder de misdadigers gerekend." Hij zou immers als een roover gevangen genomen worden (v. 52) en tusschen twee misdadigers gekruisigd worden (23, 33). Alles, wat omtrent Jezus' lijden en dood voorspeld is, zal in vervulling gaan.

38. — De apostelen verstonden Jezus' woord verkeerd en brachten twee zwaarden te voorschijn. De Galileërs waren volgens Flavius Josephus (Bell. jud. III, 3, 2) dapper, en ook de apostelen waren van plan, om hun Meester en zich zelf, als het noodig mocht zijn, te verdedigen. — Jezus wilde hun misverstand niet meer ophelderen; daartoe was een rustiger oogenblik noodig. Daarom brak Hij het gesprek af met een weemoedig: „Het is genoeg!" in den zin: Genoeg daarvan! Het is echter ook mogelijk, dat Jezus zijn apostelen tot rust en kalmte wilde vermanen door te verzekeren, dat twee zwaarden genoeg waren. Zij zouden dan ten minste niet op zoek gaan naar meerdere wapenen. Jezus sprak dan met een zekere ironie, want twee zwaarden beteekenden al een teveel, daar Hij zich vrijwillig wilde overleveren.

4. De doodsangst van Jezus, 22, 39—46; vgl. Mt. 26, 36—46; Mc. 14, 32—42.

Het verhaal van Lc. is niet zoo aangrijpend als dat van Mt. en Mc. Hij spreekt niet van de drie leerlingen, die door Jezus werden uitgekozen

39. Toen ging Hij naar buiten en begaf zich volgens gewoonte
naar den Olijfberg; en ook zijn leerlingen gingen met Hem mee.
40. Toen Hij op de plaats aankwam, zeide Hij hun: Bidt, dat gij niet
in bekoring komt! 41. En Hij verwijderde zich van hen, ongeveer
een steenworp ver, viel op zijn knieën neer 42. en bad: Vader, in-
dien Gij wilt, neem dezen kelk van Mij weg; maar niet mijn wil, maar
de uwe geschiede! 43. Toen verscheen Hem een engel uit den
hemel, die Hem versterkte. 44. En terwijl Hij in hevigen zielestrijd
geraakte, bad Hij met nog meer aandrang; en zijn zweet werd als

---

om met Hem te waken, ook niet van het drievoudig gebed en het herhaalde inslapen der drie leerlingen; hij noemt ook niet Gethsemani. Overigens heeft hij nieuwe kostbare gegevens, welke op persoonlijke inlichtingen berusten.

39. — Lc. vermeldt, dat Jezus reeds meermalen op een plaats van den Olijfberg gebeden had (vgl. 21, 37). Judas kon dus deze plaats kennen, maar toch wilde de Zaligmaker niet van zijn gewoonte afwijken.

40. — Deze vermaning was volgens Mt. en Mc. tot de drie uitverkoren leerlingen gericht, wat uit Lc. niet blijkt. Zij komt bij Lc. echter tweemaal voor (vgl. v. 46).

41. — De bepaling van den afstand „een steenworp ver" (ongeveer 30 M.) is van Lc. De drie leerlingen konden Jezus derhalve bij het maanlicht zien en zijn woorden verstaan. Jezus' heengaan van zijn leerlingen wordt weergegeven door een woord, dat eigenlijk „zich losrukken" beteekent; het was alsof Hij hun bijzijn en troost noodig had.

43—44. — Deze verzen ontbreken in verschillende handschriften. Dat Jezus gesterkt werd door een engel en bloed zweette, schijnt aanstoot verwekt te hebben, zoodat de weglating verklaard wordt. — Men zou verwacht hebben, dat de komst van den engel aan Jezus' doodsangst een einde maakte en dat dus v. 43 op v. 44 zou volgen. Maar had Jezus niet juist de kracht en den troost van den Vader noodig, om den doodsangst te kunnen doorstaan? Bij Mt. 26, 39 zagen wij reeds, dat de verschijning van den engel en het zweeten van bloed waarschijnlijk onmiddellijk na Jezus' eerste gebed plaats had. — Jezus geraakte nu in een hevigen zielestrijd; volgens zijn eigen zeggen was zijn ziel tot stervens toe bedroefd (Mt., Mc.). Daarom begon Hij te bidden met meer aandrang. De zielestrijd was echter zoo verschrikkelijk, dat zijn zweet als bloeddruppels op den grond viel. Het woordje „als" kan een vergelijking aanduiden, zoodat de zin wordt: De zweetdruppels, welke van zijn gelaat op den grond vielen, waren dik als bloeddruppels. Daar deze vergelijking echter niet zoo voor de hand ligt, houden wij ons aan de oude opvatting, dat Jezus' bloed door den geweldigen zieleangst uit de bloedvaten geperst werd en met het zweet vermengd op den grond druppelde. Volgens het getuigenis van geneesheeren is daartoe geen wonder noodig. Zoo schrijft bijv. Med. Dr. Hynek *(Der Martertod Christi,* blz. 96): „Het zweet wordt door de zweetklieren afgescheiden en deze kunnen wegens bizondere redenen, bij een buitengewoon door-dringen van roode bloedlichaampjes door de wanden der bloedvaten, in plaats van zweet of tegelijk daarmee ook bloed afscheiden. Het is merkwaardig

bloeddruppels, die op den grond vielen. 45. Toen Hij opstond van zijn gebed en bij zijn leerlingen kwam, vond Hij hen van droefheid ingeslapen. 46. Hij zeide hun: Waarom slaapt gij? Staat op en bidt, dat gij niet in bekoring komt.

---

en ik leg er hier geheel bizonder den nadruk op, dat men alleen op deze wijze de ongeveer 8 uur durende bloedvloeiing uit de oogen van de gestigmatiseerde van Konnersreuth medisch verklaren kan." — Wij zeiden reeds bij Mt. 26, 38, dat het woord „a g o n i a" niet doodstrijd of doodsangst beteekent, maar eerder een hevigen zielestrijd. Wanneer men echter de beschrijving van dien innerlijken strijd in de synoptische evangeliën leest, dan is het woord „d o o d s a n g s t" niet overdreven. Men schijnt den angst voor den dood op te vatten als iets, dat Jezus onwaardig was. Zoo vele helden zijn onbevreesd en zonder eenige aarzeling den dood ingegaan, dat Jezus' houding als een a l t e g r o o t e z w a k h e i d zou kunnen beschouwd worden. J. Pickl *(Messiaskönig Jesus,* blz. 74—83) meent dan ook Jezus tegen deze beschuldiging te moeten verdedigen. „Agonia" is volgens hem de toestand, die bij een „agôn" intrad. Onder een „agôn" verstonden de Grieken een innerlijke opwinding of spanning, welke uit allerlei beweegredenen (vreugde, smart, vrees, toorn of haat) voortkwam. Wanneer nu de mensch in zulk een gemoedstoestand een bepaald doel bereiken wilde en daarbij een zoo groote inspanning ontwikkelde, dat hij in het heete zuidelijke klimaat in zweet geraakte, dan sprak men van „agonia". Dit woord beteekende dus niet een verlammenden doodsangst, maar omgekeerd een verhoogde energie en daadkracht. Hij omschrijft Jezus' „agonia" als volgt: Er was bij het dringende gebed van Jezus „agonia" (hoogste inspanning) noodig om vooreerst het voorgevoel van zijn eigen verschrikkelijken dood te overwinnen; zij was nog veel noodiger, opdat Jezus wegens den wil des Vaders zijn brandend verlangen, om den zijnen alle beproevingen en gevaren te besparen, kon bedwingen. Jezus leidde immers nu door de hooge ingangspoort zijner eigen smarten de zijnen binnen in den vreeswekkenden, nooit eindigenden kamp van dezen wereldtijd." Wij kunnen met dezen uitleg vrede nemen; want Jezus heeft zonder twijfel, ook in Gethsemani, niet alleen voor zich zelf gebeden. Maar wanneer Pickl zegt, dat Jezus met groote zielsinspanning zijn vrees voor den dood overwon, geeft hij dan tevens niet te verstaan, dat zich die vrees op een geweldige wijze aan Hem opdrong? Is het niet juist een blijk van zijn goedheid, dat Hij ook daarin ons voorbeeld en onze troost heeft willen zijn? Hij, die met zulke mannelijke zelfbeheersching en zulke edele onbaatzuchtigheid vrijwillig den dood tegemoet ging, heeft de zwakheid onzer menschelijke natuur in zich zelve willen ondervinden. Jezus heeft al het bittere, dat de mensch moet doormaken, zelve willen dragen; en zijn doodsangst is voor den zwakken mensch een sterkere bemoediging, dan zijn heldhaftige kruisdood. Hij, die aan de martelaren de kracht schonk om met een glimlach de grootste martelingen te verduren, heeft ten minste een tijdlang al den angst willen voelen, welken de dood veroorzaakt.

45—46. — Volgens Lc. waren de leerlingen v a n d r o e f h e i d ingeslapen. Als geneesheer wist hij, dat de droefheid niet alleen slapeloosheid veroorzaakt, maar dat zij in sommige gevallen ook verdoovend werkt en slaperig maakt. Het late uur droeg natuurlijk tot de slaperigheid bij.

47. Terwijl Hij nog sprak, zie, daar kwam een bende aan; en één van de twaalf, Judas geheeten, ging voor hen uit en naderde Jezus, om Hem te kussen. 48. Maar Jezus zeide tot hem: Judas, verraadt gij den Menschenzoon door een kus? 49. Toen zij, die bij Hem waren, zagen wat er gebeuren ging, zeiden zij: Heer, willen wij met het zwaard er op inslaan? 50. En één van hen trof den knecht van den hoogepriester en sloeg hem het rechteroor af. 51. Maar Jezus antwoordde: Houdt op, genoeg! Hij raakte het oor aan en genas het. 52. Toen zeide Jezus tot degenen, die tegen Hem uitgetrokken waren, opperpriesters, bevelhebbers van den tempel en oudsten: Zijt gij uitgetrokken met zwaarden en stokken als tegen een roover? 53. Dag aan dag was Ik bij u in den tempel, en gij hebt de hand niet aan Mij geslagen; maar dit is uw uur en de macht der duisternis. 54. Toen maakten zij zich van Hem meester, voerden Hem weg en brachten Hem in het huis van den hoogepriester, terwijl Petrus van verre volgde.

55. Toen zij nu in het midden van het binnenhof vuur hadden ont-

---

5. Jezus' gevangenneming, 22, 47—54; vgl. Mt. 26, 47—57; Mc. 14, 43—53; Joa. 18, 1—13.

47—54. — Lc. heeft uit eigen bron weer enkele bizonderheden, welke het verhaal van zijn voorgangers aanvullen. Hij vermeldt niet, dat de *kus* het afgesproken teeken was, maar hij heeft wel Jezus' klacht: „Judas, verraadt gij den Menschenzoon door een kus?" Ook de vraag der leerlingen, of zij het zwaard zullen gebruiken (zoodat de aanval van de leerlingen schijnt uit te gaan), is *eigen* aan Lc. De beide andere synoptici geven echter te verstaan, dat de leerling eerst sloeg, *nadat* de knechten de hand op Jezus gelegd hadden. Lc. is ook de eenige, die de *genezing* van den knecht vermeldt; dit is dus Jezus' laatste genezingswonder. Reeds Mt. en Mc. duiden indirect aan, dat de *Joodsche overheden* tegenwoordig waren, daar Jezus' woorden op hen bedoeld zijn; Lc. zegt echter uitdrukkelijk, dat sommigen van hen de bende vergezelden. Ten slotte heeft hij nog Jezus' woord: „*Dit is het uur en de macht der duisternis.*" God had tot dan toe Jezus' tegenstanders bedwongen, maar nu was het uur gekomen, waarop Hij hun een schijnbare overwinning toestond; nu liet Hij de macht der duisternis, den satan, voor eenigen tijd vrij spel. De *vlucht* der leerlingen gaat Lc. echter stilzwijgend voorbij.

6. Verloochening van Petrus en bespotting, 22, 55—65; vgl. Mt. 26, 58. 67—75; Mc. 14, 54. 65—72; Joa. 18, 15—18. 25—27.

Van wat er verder in dien nacht gebeurde, verhaalt Lc. enkel de *verloochening* door Petrus en de *bespotting* door de knechten. De nachtelijke zitting van het Sanhedrin, waarbij Jezus ter dood veroordeeld werd (Mt., Mc.), gaat hij voorbij. Over het verschil tusschen Mt. en Mc. eenerzijds en Lc. anderzijds, wat betreft de nacht- en de morgenzitting van het Sanhedrin, hebben wij reeds bij Mt. (blz. 448 vlg.) gesproken.

55—62. — De afwijkingen, welke de vier evangelische verhalen over Petrus' verloochening vertoonen, hebben wij reeds bij de verklaring van Mt. behan-

stoken en er rondom zaten, nam ook Petrus onder hen plaats.
56. Een dienstmaagd zag hem bij het licht zitten, keek hem scherp
aan en zeide: Ook deze hier was bij Hem. 57. Maar hij ontkende
en zeide: Vrouw, ik ken Hem niet. 58. Kort daarop zag hem iemand
anders en zeide: Ook gij zijt een van hen. Maar Petrus zeide: Man,
dat ben ik niet. 59. Ongeveer een uur later verzekerde een ander:
Zonder twijfel, ook deze was bij Hem, want hij is een Galileër.
60. Maar Petrus zeide: Man, ik begrijp niet, wat gij zegt. Op dat-
zelfde oogenblik, terwijl hij nog sprak, kraaide er een haan. Toen her-
innerde Petrus zich het woord van den Heer, hoe Hij hem gezegd
had: Eer de haan vandaag kraait, zult gij Mij driemaal verloochenen.
62. En hij ging naar buiten en weende bitter. — 63. De mannen,
die Hem bewaakten, bespotten en mishandelden Hem; 64. zij blind-
doekten Hem en vroegen Hem dan: Profeteer! wie heeft U geslagen?
65. En veel andere beleedigingen voegden zij Hem toe.

---

deld. Lc. heeft enkele persoonlijke gegevens. Vooreerst weet hij, dat tusschen de tweede en derde verloochening „ongeveer één uur” verliep. Van meer belang is echter, wat hij zegt over Petrus' bekeering. En de Heer keerde zich om en zag Petrus aan. Waarschijnlijk werd Jezus op dat oogenblik uit de zittingszaal van het Sanhedrin naar den kerker overgebracht. Terwijl Hij tusschen de gerechtsdienaars voortschreed, hoorde Hij Petrus zeggen: „Man, ik begrijp niet, wat gij zegt.” Daarop keerde Hij zich om en zag Petrus aan met een blik, waaruit een stil verwijt en tevens een groote liefde sprak. Plotseling herinnerde Petrus zich Jezus' voorspelling. Zijn hart, waarin het geloof en de liefde niet gestorven waren, werd door een geweldige droefheid aangegrepen; en hij vluchtte naar buiten om zijn ontrouw te beweenen.

63—65. — Het tooneel der bespotting is bij Lc. eenigszins verzacht. Hij vermeldt niet, dat ook de Sanhedristen daaraan meededen, en verzwijgt ook de bespuwing en de kaakslagen (Mt., Mc.). Hij vervangt deze bizonderheden door de bemerking, dat zij Jezus veel andere beleedigingen toevoegden.

7. De veroordeeling door het Sanhedrin, 22, 66—71; vgl. Mt. 26, 59—66; 27, 1; Mc. 14, 55—64; 15, 1.

Bij de verklaring van Mt. zagen wij reeds, dat Lc. waarschijnlijk gelijk heeft, wanneer hij de officiëele raadszitting, waarin Jezus veroordeeld werd, 's morgens laat plaats vinden; in den nacht had men Jezus slechts een voorloopig verhoor afgenomen. Mt. en Mc., die de morgenzitting maar terloops vermelden, schijnen de geheele procedure naar de nachtelijke zitting te hebben overgebracht. Dit verklaart de overeenkomst tusschen de nachtelijke raadszitting van Mt. en Mc. en de morgenzitting van Lc. Wij mogen daarom den verkorten tekst van dezen laatsten evangelist uit de beide anderen aanvullen.

66. Toen het dag geworden was, kwam de raad van het volk, opperpriesters en schriftgeleerden, bijeen. Zij deden Hem voor hun rechtbank verschijnen en zeiden: Als Gij de Christus zijt, zeg het ons dan. 67. Maar Hij sprak tot hen: Wanneer Ik u iets zeg, gelooft gij het niet; 68. en wanneer Ik u iets vraag, geeft gij geen antwoord. 69. Maar van nu af zal de Menschenzoon gezeten zijn aan de rechterhand van de kracht Gods. 70. Toen zeiden allen: Gij zijt dus de Zoon van God? Hij zeide hun: Gij zegt het; Ik ben het. 71. Zij zeiden: Wat hebben wij nog een getuigenis noodig? Want wij hebben het zelf uit zijn eigen mond gehoord.

---

66. — Lc. maakt geen melding van den hoogepriester, die volgens Mt. en Mc. de raadszitting leidde, van de getuigen, die tegen Jezus optraden (vgl. echter v. 71), en van de beschuldiging, dat Jezus den tempel had willen afbreken. De vraag, welke volgens Lc. aan den Zaligmaker gesteld wordt, heeft betrekking op zijn messiaansche waardigheid. Dit was ook volgens Mt. en Mc. de hoofdaanklacht, waarop de Sanhedristen Jezus door den landvoogd wilden doen veroordeelen.

67—69. — Jezus antwoordt niet aanstonds met een bevestiging, zooals Mt. en Mc. schijnen aan te duiden. De vraag, welke de Sanhedristen Hem stelden, kon zóó verschillend opgevat worden, dat een antwoord moeilijk was. Wat bedoelden zij met het woord „de Christus"? Wanneer Jezus hun den zin van zijn messiaansche waardigheid had uitgelegd, zouden zij zijn verklaring toch niet aangenomen hebben. En wanneer Hij hen ondervraagd had over hun eigen opvattingen daaromtrent (zooals bijv. in 20, 41), zouden zij Hem geen antwoord hebben gegeven. Toch gaf Jezus indirect antwoord door te verwijzen naar de profetie van Ps. 109, 1. Hij is werkelijk de Messias, maar niet de Messias, dien zij verwachten. Hij is niet een politieke en aardsche koning. Zijn waardigheid en zijn macht zijn oneindig hooger, want Hij zal deelen in de waardigheid en macht van God zelve.

70. — Uit het woord van „den Menschenzoon, die gezeten is aan de rechterhand van de kracht Gods", leiden de Sanhedristen af, dat Jezus zich tot den gelijke van God maakt. Daarom stellen zij een tweede vraag: „Gij zijt dus de Zoon van God?" Deze vraag hoeft ons niet te verwonderen, want uit het Joa.-evangelie weten wij, dat Jezus te Jerusalem meermalen over zijn goddelijk Zoonschap gesproken had (5, 17—47; 8, 14—19. 54—56; 10, 17 vlg. enz.). Ook op deze tweede vraag antwoordt Jezus bevestigend.

71. — Zooals uit de woorden der Sanhedristen blijkt, veronderstelt ook Lc., dat men eerst getracht heeft bezwarende getuigenissen tegen Jezus te vinden. Deze hebben zij nu niet meer noodig, want de aangeklaagde heeft zelf een bekentenis afgelegd. Het uitspreken van het doodvonnis vermeldt Lc. echter niet.

8. Veroordeeling door Pilatus, 23, 1—25.

Lc. laat verschillende feiten van Mt. en Mc. weg: het einde van Judas, de waarschuwing van de vrouw van Pilatus, de handwassching van Pilatus, de geeseling en de bespotting door de Romeinsche soldaten. De aanklachten der Joden en de verklaring van Jezus' onschuld door Pilatus geeft hij echter uitvoeriger; de episode van Herodes is geheel nieuw.

23. 1. Toen stonden allen op en voerden Hem gezamenlijk naar Pilatus. 2. Zij begonnen Hem te beschuldigen als volgt: Wij hebben bevonden, dat deze man ons volk opruit en verbiedt aan den keizer belasting te betalen en zich uitgeeft voor Christus den Koning. 3. Pilatus ondervroeg Hem aldus: Zijt Gij de Koning der Joden? Hij antwoordde hem: Gij zegt het. 4. Toen zeide Pilatus tot de opperpriesters en de menigte: Ik vind geen schuld in dezen man. 5. Maar zij drongen krachtig aan en zeiden: Door zijn onderricht maakt Hij het volk in geheel Judea oproerig, van af Galilea, waar Hij begonnen is, tot hier toe.

---

a. Het eerste verhoor, 23, 1—5; vgl. Mt. 27, 2. 11—14; Mc. 15, 1—5.

2. — Door Lc. hooren wij, welke aanklachten de Sanhedristen, die ongeveer voltallig voor Pilatus verschenen (vgl. v. 1), tegen Jezus inbrachten. Deze aanklachten waren gekozen, om indruk te maken op den achterdochtigen Pilatus. Zij beschuldigden Jezus van revolutionaire gezindheid. Wat er gebeurd was bij den intocht in Jerusalem, kon gemakkelijk genoeg uitgelegd worden als een poging om het volk op te ruien. Dat Jezus verboden had, den keizer belasting te betalen, was volstrekt een leugen (vgl. 20, 20—26), maar klonk niet ongeloofelijk, omdat de messiaansche troebelen altijd tegen het Romeinsche gezag gericht waren. De laatste beschuldiging was de voornaamste: Jezus gaf zich uit als Messias. De Sanhedristen voegden er echter het woord „koning" aan toe, om den heiden duidelijk te maken, wat Jezus met zijn messiaansche pretenties bedoelde: Hij wilde zich tegen de Romeinen als onafhankelijk koning opwerpen. Daar Jezus zich als Messias had geopenbaard, dichtten zij Hem alle plannen toe, welke de Messias volgens de algemeene Joodsche opvattingen zou moeten verwezenlijken.

3—4. — De Romein gaat recht op zijn doel af en stelt de beslissende vraag: „Zijt Gij de Koning der Joden?" Waarom Pilatus den Zaligmaker na zijn bekentenis toch onschuldig verklaart, wordt ons uitgelegd door Joa. 18, 33—38. Door een afzonderlijk verhoor komt de landvoogd tot de overtuiging, dat Jezus' koningschap geen bedreiging vormt voor de Romeinsche heerschappij.

5. — De Sanhedristen dringen krachtig aan door hun beschuldiging scherper te formuleeren: Door zijn onderricht wekt Jezus een oproerige stemming door geheel het land; Hij is daarmee begonnen in Galilea, heeft daarna Judea bewerkt en is ten slotte zelfs in Jerusalem het volk komen opruien. — Lc. bevestigt hier het verhaal van Joannes, dat Jezus niet alleen in Galilea, maar ook in Judea predikte.

b. Jezus voor Herodes, 23, 6—12.

Alleen Lc. verhaalt ons, dat Jezus ook voor den viervorst van Galilea verscheen. Dit feit wordt door sommigen ten onrechte in twijfel getrokken. Vooral omtrent Jezus' laatste verblijf in Jerusalem heeft Lc. immers waardevolle gegevens, die uit een zeer betrouwbare bron voortkomen. Ook heeft hij meerdere inlichtingen over Herodes Antipas (vgl. 9, 7—9; 13, 31—33), welke hem misschien verschaft zijn door Joanna, de vrouw van Herodes' hofmeester (8, 3).

6. Zoodra Pilatus dit hoorde, vroeg hij, of die man een Galileër was; 7. en toen hij vernam, dat Hij een onderdaan van Herodes was, zond hij Hem naar Herodes, die in die dagen ook te Jerusalem vertoefde. 8. Herodes nu was zeer verheugd, toen hij Jezus zag; want reeds lang had hij verlangd Hem te zien, om hetgeen hij van Hem had hooren zeggen. Bovendien hoopte hij, Hem een of ander wonder te zien doen. 9. Hij stelde Hem dan vele vragen, maar Hij antwoordde hem niets. 10. Ook de opperpriesters en schriftgeleerden waren daar en beschuldigden Hem zeer heftig. 11. Toen begon Herodes met zijn gewapend gevolg Hem te hoonen en te bespotten; hij deed Hem een schitterend gewaad aantrekken en zond Hem naar

---

6—7. — Het woord „Galilea" brengt Pilatus op een nieuw idee. Jezus is dus een onderdaan van Herodes Antipas, die ter gelegenheid van het Paaschfeest in Jerusalem vertoeft. Dit verschaft hem de gelegenheid, om deze rechtszaak van zich af te schuiven en tevens een vriendelijkheid te bewijzen aan den sluwen en invloedrijken Herodes. Dat Pilatus zich niet competent acht, is zeker onjuist. Hij zou geen oogenblik geaarzeld hebben om een vreemdeling, die in Jerusalem oproer predikte, te veroordeelen, wanneer hij van zijn schuld overtuigd was. Jezus werd nu naar Herodes gevoerd, die waarschijnlijk in het paleis der Hasmoneën verblijf hield.

8. — Reeds in 9, 7—9 heeft Lc. ons verhaald, dat Herodes veel belangstelling had voor de persoonlijkheid van den Zaligmaker en Hem verlangde te zien. Volgens 13, 31—33 was hij wantrouwend geworden door Jezus' openbaar optreden en had hij Hem door een list uit zijn staat trachten te verwijderen. Nu Jezus echter in Jerusalem was, achtte hij Hem ongevaarlijk en hoopte hij alleen maar, een wonder van Hem te zien. Dit verlangen werd hem volstrekt niet ingegeven door een of andere ernstige overweging, maar ontsproot enkel uit de sensatielust van den vorst, die van wereldsche vermaken oververzadigd was en eindelijk eens iets nieuws hoopte te beleven.

9. — Herodes' vragen hadden waarschijnlijk betrekking op zijn twijfels aangaande Jezus' persoonlijkheid (vgl. 9, 7—9). Hij wilde weten, wie Jezus eigenlijk was en welke zijn bedoelingen waren. De Zaligmaker echter gaf hem geen antwoord, omdat de waarheid alleen dienstig is voor menschen van goeden wil.

10—11. — De Sanhedristen waren Jezus gevolgd en begonnen Hem zeer heftig te beschuldigen. Denkelijk legden zij nu den nadruk op hetgeen Jezus in Galilea gedaan en gepredikt had. Maar ook bij Herodes bereikten zij hun doel niet. Deze lichtzinnige vorst deinsde niet terug voor gewelddaden, zooals wij zien uit zijn gedrag tegenover Joannes den Dooper. Maar het verhaal van Joannes' terechtstelling leert ons tevens, dat hij alleen tot bloeddaden overging, wanneer hij zich daartoe gedwongen achtte; later werd hij door bijgeloovige twijfels en gewetenswroeging gekweld. Hij beschouwde Jezus blijkbaar als een dwazen, maar ongevaarlijken fantast, en wilde Hem daarom niet ter dood veroordeelen. Om zich echter over Jezus' stilzwijgen te wreken liet hij Hem een schitterend gewaad aantrekken. Het Grieksche woord duidt niet een wit, maar een vorstelijk gewaad aan. Herodes

Pilatus terug. 12. Dien dag werden Herodes en Pilatus met elkander bevriend; want vroeger waren zij vijanden geweest.

13. Nu riep Pilatus de opperpriesters, de oversten en het volk bijeen 14. en zeide tot hen: Gij hebt dezen man bij mij gebracht als een volksopruier; en zie, ik heb in uw bijzijn een onderzoek ingesteld en dien man aan niets schuldig bevonden van wat gij Hem ten laste

---

en zijn gevolg wilden Jezus bespotten als koning, zooals later de Romeinsche soldaten zouden doen.

12. — Er waren aanleidingen genoeg, waarom de viervorst van Galilea en de landvoogd van Judea oneenigheid konden krijgen. De intriges van Herodes en de heerschzucht van Pilatus zijn ons voldoende uit Flavius Josephus bekend. De moord op de Galileërs (13, 1) kan een dezer aanleidingen geweest zijn. Van dien dag af echter werden zij bevriend. Herodes beschouwde de daad van Pilatus als een erkenning van zijn gezag, en Pilatus zal het misschien op prijs gesteld hebben, dat de viervorst de aanklachten van de Sanhedristen ook niet ernstig had opgenomen. Hij zal zich later (v. 15) op Herodes' oordeel beroepen.

c. Het tweede verhoor, 23, 13—25; vgl. Mt. 27, 15—26; Mc. 15, 6—15; Joa. 18, 38—19, 16.

Wanneer wij Lc. in deze pericope met de andere evangelisten vergelijken, dan valt het vooral op, hoe nadrukkelijk Pilatus Jezus' onschuld verzekert. Na de eerste verklaring (v. 4) herhaalt hij nog driemaal (v. 14. 20. 22), dat hij geen schuld in den aangeklaagde vindt, en beroept zich bovendien op het oordeel van Herodes (v. 15). Wij mogen niet aannemen, dat de voorstelling van Lc. beïnvloed wordt door zijn sympathie voor de Romeinen; dat zou in strijd zijn met zijn onpartijdigheid als geschiedschrijver. Ook volgens de andere evangelisten valt de schuld hoofdzakelijk op de Joden en heeft Pilatus slechts met tegenzin Jezus ter dood veroordeeld. De handwassching, welke door Mt. (27, 24—26) verhaald wordt, is in dit opzicht zeker zoo sprekend als de voorstelling van Lc. Het zou ons kunnen verwonderen, dat Pilatus, die toch weinig om een menschenleven gaf, zich zoo hardnekkig tegen Jezus' veroordeeling verzette. Dit wordt ons echter verklaard door de beginselen, welke de Romeinsche magistraten bij het bestuur der onderworpen volken onderhielden. Zij moesten zich van inmenging in de godsdienstige aangelegenheden onthouden, wanneer deze geen aanleiding gaven tot staatsgevaarlijke bewegingen. Daar Pilatus nu had ingezien, dat het hier een zuiver godsdienstige zaak betrof, liet hij er zich slechts ongaarne mee in. Hij nam dezelfde houding aan tegenover Jezus, als die, welke Gallio later zou aannemen tegenover Paulus. Deze zeide tot de Joden, die den apostel beschuldigden: „Als het ging over eenig onrecht of misdrijf, dan, Joden, zou ik u volgens recht geduldig aanhooren; maar als het geschillen zijn over een woord, over namen of over uw wet, moet gij zelf dat regelen" (Hand. 18, 14 vlg.). Ook de opvolgers van Pilatus, Felix en Portius Festus, wilden Paulus niet veroordeelen.

13—16. — Pilatus roept nu de Sanhedristen en het volk bijeen; want hij is gedwongen om een uitspraak te doen. Hij vat de beschuldigingen nog eens kort samen onder den term van „volksopruiing"; want dat was de eenige aanklacht, welke een schijn van waarheid kon wekken. Pilatus ver-

legt. 15. Maar Herodes evenmin; want hij heeft Hem naar ons teruggezonden. Zie, Hij heeft niets gedaan, wat den dood verdient. 16. Ik zal Hem dus vrijlaten, maar Hem eerst laten geeselen. [17. Nu had hij de verplichting, hun op het feest iemand vrij te laten.] 18. Maar zij schreeuwden allen tegelijk: Weg met Hem en laat ons Barabbas vrij! 19. Deze was om een oproer, dat in de stad had plaats gehad, en om een moord in de gevangenis geworpen. 20. Opnieuw sprak Pilatus hun toe, daar hij Jezus wilde vrijlaten. 21. Maar zij schreeuwden er tegen in: Kruisig, kruisig Hem! 22. Voor de derde maal zeide hij hun: Wat voor kwaad heeft Hij dan gedaan? Ik heb in Hem niets gevonden, waarop de doodstraf staat; ik zal Hem dus vrijlaten, maar Hem eerst laten geeselen. 23. Maar met luide kreten drongen zij aan en eischten, dat Hij gekruisigd zou worden, en hun kreten behielden de overhand. 24. Pilatus besliste, dat hun eisch zou worden ingewilligd. 25. Hij liet den man vrij, die om oproer en moord in de gevangenis was geworpen, zooals zij gevraagd hadden, en leverde Jezus aan hun willekeur over.

---

klaart verder, dat hij de zaak in hun aller tegenwoordigheid heeft onderzocht en niets heeft gevonden, dat de doodstraf verdient. Daar van een onderzoek in den tekst van Lc. geen sprake is, geeft de evangelist duidelijk te verstaan, dat hij slechts een korte samenvatting der feiten geeft. Bovendien beroept de landvoogd zich op het oordeel van den viervorst, die hun landgenoot is en in wiens gebied Jezus voornamelijk gepredikt heeft; ook hij heeft geen schuld in Jezus gevonden. Daarom spreekt hij het volgende oordeel uit: „Ik zal Hem vrijlaten, maar Hem eerst laten geeselen." Het woord „paideuein" beteekent eigenlijk „opvoeden"; en daar de opvoeding in den ouden tijd nog al hardhandig geschiedde, verder ook „tuchtigen". Het heeft hier zonder twijfel dezelfde beteekenis, als het „phragellôein" van Mt. en Mc., namelijk „geeselen". Uit den samenhang blijkt, dat Pilatus de geeseling wil toepassen als middel om Hem vrij te laten; hij hoopte daarmee aan de wraaklust der Joden te voldoen (zie de noot bij Mt. 27, 26). Wanneer Jezus eenige schuld had, dan was deze door de geeseling voldoende uitgeboet, en zou Hij voortaan wel voorzichtiger zijn. Dat Lc. deze onvergeeflijke en onwaardige zwakheid van den landvoogd vermeldt, getuigt niet van een bizondere sympathie voor de Romeinen.

17—19. — Lc. is weer zeer kort in de schildering van het Barabbastooneel. V. 17 is een latere toevoeging uit de andere evangeliën om den kreet der Joden (v. 18) voor den lezer begrijpelijk te maken.

20—25. — Zeer levendig teekent Lc. den tegenstand van Pilatus en het altijd sterker aandringen der Joden. Toch laat hij in v. 24 de verantwoordelijkheid van den landvoogd duidelijk uitschijnen: Hij is het ten slotte, die het vonnis uitspreekt. Zijn schuld blijkt nog klaarder uit het feit, dat hij een oproerling en moordenaar vrijlaat (v. 25). Uit de tegenstelling tusschen Jezus en Barabbas blijkt duidelijk, dat Lc. niet zoo gunstig oordeelt over den „beroemden vrijheidsheld" (vgl. J. Pickl, *Messiaskönig Jesus*, blz. 250).

26. En terwijl zij Hem wegvoerden, grepen zij een zekeren Simon van Cyrene vast, die van het veld kwam, en legden hem het kruis op, om het Jezus achterna te dragen. 27. Een groote menigte volks

---

9. De kruisweg, 23, 26—32; vgl. Mt. 27, 32; Mc. 15, 21.

Lc. vermeldt niet het feit der geeseling, al heeft Pilatus daarover tweemaal gesproken (v. 16. 22), en ook niet de bespotting door de Romeinsche soldaten. Men schrijft dit weer toe aan zijn sympathie voor de Romeinen, maar er is een andere reden, welke meer gegrond lijkt. Lc. houdt niet van de herhaling van gelijksoortige feiten; daar hij nu reeds twee spottooneelen verhaalde (22, 63—65; 23, 11), heeft hij het blijkbaar onnoodig gevonden, nog van een derde melding te maken. Hij verhaalt trouwens later nog een bespotting door de Romeinsche soldaten (v. 36). — Wat den kruisweg betreft, heeft hij een nieuw feit: Jezus' ontmoeting met de weenende vrouwen. Tegen de waarheid dezer episode worden twee redenen aangehaald. Vooreerst, zoo zegt men, ligt het heelemaal in den aard van Lc., om Jezus' barmhartigheid in het volle licht te stellen en om aan de vrouwen een bizondere rol in het evangelie-verhaal toe te kennen. Vervolgens beroept men zich op teksten uit het O.T., waaraan Jezus' woorden zouden ontleend zijn. Op het eerste bezwaar antwoorden wij, dat Lc. inderdaad verschillende verhalen en gezegden heeft, waarin Jezus' barmhartigheid uitblinkt, en dat hij ook meer dan de andere evangelisten spreekt over de rol der vrouwen in Jezus' leven. Maar daaruit volgt enkel, dat Lc. juist deze bizonderheden met grootere zorg heeft nagevorscht, niet dat hij ze verzonnen heeft. En mogen wij de bron dezer gegevens niet zoeken in zijn betrekking tot de H. Maagd, aan wie hij waarschijnlijk ook het verhaal van Jezus' kindsheid dankte? Dat hij speciaal omtrent de laatste gebeurtenissen in Jerusalem een betrouwbare traditie had, hebben wij reeds gezegd. Ook het tweede bezwaar moeten wij als ongegrond afwijzen. Dat Jezus' woorden herinneren aan spreekwijzen uit het O.T., hebben wij vaak geconstateerd; het tegendeel zou juist te verwonderen zijn. De aanspraak „dochters van Jerusalem" (vgl. Is. 3, 16) staat in deze indrukwekkende vermaning volkomen op haar plaats. De zaligspreking der onvruchtbare vrouwen (vgl. Is. 54, 1) en de aanroeping der bergen en heuvels (vgl. Os. 10, 8) zijn spreekwoorden, welke meer voorkomen in het N.T. (vgl. Lc. 21, 23; Openb. 6, 16).

26. — Wie zijn degenen, die Jezus wegvoeren? In den samenhang van Lc. zou men zeggen, dat het de Joden zijn. Mt. en Mc. laten de bespotting door de Romeinsche soldaten voorafgaan, zoodat het duidelijk is, dat niet de Joden, maar de Romeinen bij Jezus' kruisiging de leiding hebben. Men beweert wederom, dat Lc. zich met opzet zoo vaag heeft uitgedrukt, om de Romeinen te sparen. Ook hier gaat deze bewering niet op; want in v. 36 noemt hij de soldaten en in v. 47 den honderdman. Hij heeft dus de rol der Romeinen volstrekt niet willen verbergen. Wij kunnen hoogstens aannemen, dat, door de uitlating van de bespotting, het onderwerp in v. 26 niet zoo duidelijk is, als bij Mt. en Mc. — Ook uit Lc. blijkt, dat Simon van Cyrene alleen het kruis droeg; hij voegt er echter aan toe, dat hij achter Jezus ging.

27. — Lc. is de eenige evangelist, die van de begeleidende menigte spreekt. Het is volkomen begrijpelijk, dat velen uit nieuwsgierigheid de

volgde Hem; ook vele vrouwen, die zich op de borst sloegen en over Hem weenden. 28. Maar Jezus keerde zich tot haar om en sprak: Dochters van Jerusalem, weent niet over Mij, maar over u zelf en over uw kinderen. 29. Want zie, er komen dagen, waarop men zal zeggen: Zalig de onvruchtbaren, de moederschoot, die niet heeft gebaard, en de borsten, die niet hebben gevoed! 30. Dan zal men tot de bergen gaan zeggen: Valt op ons! ; en tot de heuvels: Bedekt ons! 31. Want als men zoo met het groene hout doet, wat zal er dan met het dorre gebeuren? 32. Ook anderen, (namelijk) twee boosdoeners, werden met Hem weggevoerd om terechtgesteld te worden.

---

terechtstelling van den beroemden profeet wilden bijwonen. Behalve deze nieuwsgierigen was er een groep vrouwen, die medelijden met den Zaligmaker hadden. Het waren niet de vrouwen uit Galilea, die Jezus op zijn tochten vergezeld hadden, maar inwoonsters van Jerusalem. Handelden deze vrouwen uit natuurlijk medelijden, of behoorden zij tot Jezus' leerlingen? Het laatste lijkt waarschijnlijker, want het op-de-borst-slaan is een teeken van boetvaardigheid (Lc. 18, 13). Wij weten trouwens uit het Joa.-evangelie, dat Jezus meermalen in Jerusalem predikte; Hij zal dus zonder twijfel daar aanhangers en aanhangsters gehad hebben. Dat de vrouwen meer trouw en moed toonden dan de mannen, is geheel in overeenstemming met de vrouwelijke toewijding; de mannen zijn vaak het slachtoffer van menschelijk opzicht.

28. — Het is weer een roerend blijk van Jezus' goedheid, dat Hij zijn eigen smarten vergeet en denkt aan die van anderen. Het medelijden der vrouwen doet Hem denken aan de rampen, welke de inwoners van Jerusalem en bizonder de vrouwen en kinderen wacht.

29. — Daar Hij spreekt tot de vrouwen, is het ook vooral haar ongeluk, waarop Hij de aandacht vestigt. Bij de verovering der stad kunnen de mannen sterven met het zwaard in de vuist, maar het lot der vrouwen en kinderen is veel ellendiger. Geen wonder, dat Jezus de kinderlooze vrouwen gelukkig prijst; zij zullen ten minste niet om haar kinderen lijden.

30. — De jammer zal zóó groot zijn, dat de inwoners wenschen onder bergen en heuvels begraven te worden; de aanblik van Jerusalem's verwoesting zal hen doen verlangen naar den dood.

31. — Jezus vergelijkt zich zelve met het groene hout, de inwoners van Jerusalem met het dorre. Wanneer Gods rechtvaardigheid een onschuldige treft, hoe zal zij dan handelen met de schuldigen? Jezus is een groene, levenskrachtige boom, die vruchten draagt en nog veel vruchten belooft voor de toekomst; en toch wordt Hij volgens Gods geheimnisvol raadsbesluit ter dood gebracht. Hoe zal het dan gaan met de verstokte Joden, die men kan vergelijken met een dorren, afgestorven boom? Wanneer het vuur van Gods oordeel ontstoken wordt, dan zal het dorre hout eerder vlam vatten dan het groene.

32. — Men zou kunnen vertalen „twee andere boosdoeners", waaruit dan de lezer besluit, dat ook Jezus als boosdoener beschouwd werd. Men kan echter ook „twee boosdoeners" beschouwen als appositie bij „anderen", zoodat de zin wordt: Ook anderen werden met Jezus weggevoerd, namelijk twee

33. Toen zij aankwamen op de plaats, die schedelplaats wordt genoemd, kruisigden zij Hem, en eveneens de boosdoeners, één aan zijn rechter- en één aan zijn linkerhand. 34. En Jezus zeide: Vader, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen. En zij verdeelden zijn kleederen door het lot.

---

boosdoeners. Wanneer Jezus' medegekruisigden enkel vrijheidshelden waren geweest, die uit liefde voor hun volk vrouw en kinderen hadden verlaten om tegen de Romeinen te strijden (vgl. J. Pickl, *Messiaskönig Jesus*, blz. 145—147), dan zou Lc. hen niet kortweg „boosdoeners" hebben genoemd. Trouwens één van hen zal later eerlijk bekennen, dat zij den dood hebben verdiend (v. 41). Ook Jezus heeft zijn beide lotgenooten „misdadigers" (letterlijk: wetteloozen) genoemd, toen Hij de profetie van Is. 53, 12 op zich toepaste: „En Hij is onder de misdadigers gerekend" (22, 37).

10. Jezus' dood, 23, 33—49.

Lc. laat weer enkele bizonderheden van Mt. en Mc. weg: het verhaal van den met mirre vermengden wijn, de spotwoorden aangaande het afbreken en opbouwen van den tempel, Jezus' uitroep „Eli, Eli", met de daarop volgende beschimping der Joden, de aardbeving en de verrijzenis van sommige inwoners van Jerusalem. Hij heeft echter enkele persoonlijke gegevens, namelijk twee woorden van den Zaligmaker (v. 34 en 46) en zijn gesprek met den bekeerden misdadiger (v. 40—43).

a. De kruisiging, 23, 33 vlg.; vgl. Mt. 27, 35. 38; Mc. 15, 25. 27; Joa. 19, 17 vlg.

33. — Lc. noemt niet den Arameeschen naam Golgotha, zooals Mt. en Mc., maar gebruikt de Grieksche omschrijving „Kranion" (schedel).

34. — Dit kruiswoord, waarschijnlijk het eerste, is eigen aan Lc. — Ofschoon het in verschillende oude handschriften ontbreekt, behoort het toch zonder twijfel tot den oorspronkelijken tekst van Lc. Misschien is de weglating te wijten aan de overweging, dat Jezus de Joden al te sterk verontschuldigt. Was dit niet in strijd met wat Hij vroeger over hun schuld en verstoktheid gezegd had? — Voor wie bidt Jezus om vergeving? Zonder twijfel niet alleen voor de Romeinsche soldaten, die slechts het bevel van Pilatus volbrachten, en voor den landvoogd, die met tegenzin het doodvonnis heeft uitgesproken, maar ook voor de hoofdschuldigen, de Sanhedristen en het volk. Deze laatsten waren zonder twijfel schuldig; want anders had Jezus niet voor hen gebeden om vergeving. Op dit oogenblik deed Hij echter datgene gelden, wat hun misdaad eenigszins verontschuldigde: hun onwetendheid. Deze onwetendheid was schuldig, maar verminderde niettemin hun schuld. Vooroordeelen hadden hen verblind, en den vollen omvang van hun misdaad begrepen zij niet. Even mild oordeelde later Petrus (Hand. 3, 17) en Paulus (Hand. 13, 27; 1 Cor. 2, 8). Stephanus heeft dit heerlijke voorbeeld van zijn Meester gevolgd en voor zijn steenigers gebeden (Hand. 7, 60). — Het is weer Lc., die ons dit blijk van Jezus' barmhartigheid heeft bewaard.

35. Het volk nu stond toe te zien; maar de oversten hoonden Hem
en zeiden: Anderen heeft Hij gered; dat Hij nu zich zelve redde, zoo
Hij de Christus van God is, de uitverkorene! 36. Ook de soldaten
dreven den spot met Hem; zij kwamen Hem azijn aanbieden 37. en
zeiden: Als Gij de Koning der Joden zijt, red dan U zelve! 38. En
boven Hem was ook een opschrift aangebracht: Dit is de Koning
der Joden.
39. Ook een der gekruisigde boosdoeners hoonde Hem en zeide:
Zijt Gij de Christus niet? Red U zelf en ook ons! 40. Maar de
andere nam het woord om hem te berispen en zeide: Hebt gij zelfs

---

b. De bespotting van den Gekruisigde, 23, 35—38; vgl. Mt. 27, 37. 41—43; Mc. 15, 26. 31 vlg.; Joa. 19, 19.

35—37. — Terwijl Mt. en Mc. spreken van de bespotting door de voorbijgangers en de Sanhedristen, verdeelt Lc. de toeschouwers in d r i e g r o e p e n: het volk, de oversten en de soldaten. Al waren er ook spotters onder het v o l k, toch beperkte zijn houding zich hoofdzakelijk tot toezien; de meesten gingen niet zoo ver in hun haat, dat zij den stervenden Zaligmaker nog bespotten. De o v e r s t e n, waarmede zonder twijfel de Sanhedristen bedoeld zijn, waren nog niet voldaan en hoonden Jezus in zijn messiaansche waardigheid; hun schandelijk gedrag stak scherp af tegen de edelmoedigheid van den Zaligmaker, die voor hen gebeden had om vergeving. Lc. maakt hier melding van de s o l d a t e n; daar dezen geen andere kunnen zijn dan de soldaten van den landvoogd, geeft ook Lc. te verstaan, dat de kruisiging door hen voltrokken was. Zij namen het spotwoord van de Sanhedristen over. Het aanbieden van den azijn had volgens Mt., Mc. en Joa. eerst later plaats. Bij Lc. maakt het deel uit van de bespotting; dit neemt echter niet weg, dat de drank uit een zekere m e n s c h l i e v e n d h e i d werd aangeboden (zie de noot bij Mt. 27, 48—49).

38. — Het o p s c h r i f t was reeds eerder aangebracht (Mt., Mc.), maar de uitroep der soldaten „als Gij de Koning der Joden zijt" geeft Lc. aanleiding om te vermelden, dat deze woorden ook boven Jezus' hoofd geschreven stonden.

c. De rouwmoedige boosdoener, 23, 39—43; vgl. Mt. 27, 44; Mc. 15, 32.

39. — Over de kwestie, of b e i d e n Jezus bespotten, zie bij Mt. 27, 44. Lc. blijkt in elk geval beter ingelicht te zijn, dan Mt. en Mc. — Voor den derden keer klonk hetzelfde spotwoord, nu uit den mond van een der medegekruisigden. De vraag: „Zijt Gij de Christus niet?" was allerminst een uiting van geloof; want volgens Lc. was zij als h o o n bedoeld. De spot van den misdadiger klonk nog bijtender, dan die van de Sanhedristen.

40. — De andere boosdoener w e e s h e m t e r e c h t. De spotter had getoond geen medelijden te hebben met Jezus' lot. Dat was ten slotte nog begrijpelijk; want hij zelve leed ondragelijke pijn. Maar dat hij den Zaligmaker hoonde, was volgens zijn makker een misdaad, die door God zou gestraft worden. De boetvaardige boosdoener geloofde in Jezus' messiaansche waardigheid en daarom was hij overtuigd, dat God den spotter zou bestraffen. De vrees voor God is het eenige, dat sommige verharde zondaars tot inkeer

geen vrees voor God, terwijl gij toch dezelfde straf ondergaat? 41. En wij terecht, want wij krijgen loon naar werken; maar Hij heeft niets verkeerds gedaan. 42. Toen sprak hij: Jezus, denk aan mij, wanneer Gij komt in uw koningschap! 43. En Hij zeide tot hem: Voorwaar, Ik zeg u: Heden zult gij met Mij in het paradijs zijn.

---

kan brengen, maar de spotter scheen zelfs voor dit gevoel niet ontvankelijk; en dat op het oogenblik, nu hij op het punt stond met zijn beide lotgenooten de eeuwigheid in te gaan.

41. — De bekeerde boosdoener heeft berouw over zijn misdaden en daarom beschouwt hij zijn terechtstelling, niet alleen van menschelijk, maar ook van goddelijk standpunt, als een welverdiende straf. Ook zijn makker heeft den dood verdiend, maar Jezus heeft niets verkeerds gedaan, dus zeker niets, dat den dood verdient; Hij lijdt geheel onschuldig.

42. — Hij spreekt den Zaligmaker aan met den naam „Jezus", wat zelfs de apostelen niet deden. Hij is de eerste zondaar, die in dien machtigen naam heil en redding zoekt. Uit zijn woorden spreekt een groot geloof in Jezus' macht en waardigheid. Ofschoon Hij sterft aan het kruis en zijn zaak dus hopeloos schijnt, ziet de bekeerde boosdoener toch in Hem den beloofden Messias. Wat hij bedoelt met de woorden „wanneer Gij in uw koningschap komt", is niet heelemaal duidelijk. Zelfs de lezing staat niet vast. Sommige handschriften hebben „eis tèn basileian", waarbij een binnengaan van het Messiasrijk bedoeld wordt. De boosdoener is overtuigd, dat Jezus op het oogenblik van zijn sterven het rijk van God zal binnengaan en daar als koning zal heerschen. Andere handschriften hebben echter „en tèi basileiai", wat duidt op het bezit van het koningschap. Jezus zal komen in zijn koningschap, d.w.z. bekleed met de koninklijke waardigheid. De boosdoener gelooft derhalve, dat Jezus eens zal komen als koning van het Godsrijk en daarin ook een plaats zal geven aan hem, den boetvaardigen zondaar. De tweede lezing lijkt waarschijnlijker, omdat zij meer in overeenstemming is met de Joodsche opvattingen omtrent den Messias. In elk geval gelooft de boosdoener, ondanks Jezus' smadelijken dood, in zijn messiaansche waardigheid, in zijn toekomstig koningschap over het Godsrijk en in zijn macht om ook de boetvaardige zondaars daarin op te nemen.

43. — Jezus' medegekruisigde weet niet, wanneer hij deel zal kunnen nemen aan het Godsrijk. Waarschijnlijk denkt hij, dat dit zal geschieden aan het einde der tijden, wanneer de dooden opstaan. Jezus verzekert hem echter, dat zijn bede vandaag nog in vervulling zal gaan: „Heden zult gij met Mij in het paradijs zijn." Dit woord is teekenend voor Jezus' zelfbewustzijn. Op het oogenblik zelf van zijn dood is Hij zeker van de overwinning en beschikt Hij als koning over het Godsrijk. Er is dus geen sprake van, dat de Zaligmaker, zooals de eschatologisten beweren, zou gestorven zijn in de overtuiging, dat God Hem aan zijn lot overliet en dat zijn levenswerk geheel mislukt was. Het woordje „vandaag" duidt aan, dat Jezus niet het einde der wereld en de verrijzenis der lichamen bedoelt. Hij spreekt van den toestand, waarin de zielen van degenen, die in Hem gelooven, zullen binnengaan na den dood. Hij zelve zou ook tot aan zijn verrijzenis in dien toestand verkeeren. In 16, 22 werd het lot der vromen na hun dood geteekend als een zalig rusten in Abraham's schoot. Jezus maakt dus onderscheid tusschen den

44. Het was nu reeds ongeveer het zesde uur en tot het negende uur toe heerschte er duisternis over heel het land; 45. want de zon hield op te schijnen. Ook scheurde het voorhangsel van den tempel middendoor. 46. Toen riep Jezus met luide stem: Vader, in uw handen beveel Ik mijn geest! Na deze woorden gaf Hij den geest. 47. Toen de honderdman zag, wat er gebeurd was, verheerlijkte hij God en zeide: Waarlijk, deze man was rechtvaardig. 48. En al de

---

voorloopigen toestand der vrome afgestorvenen en de definitieve oprichting van het Godsrijk aan het einde der tijden. Ook de Rabbijnen leerden, dat de vromen, onmiddellijk na hun dood, een plaats van gelukzaligheid binnengingen; deze noemden zij „de toekomstige wereld", „het paradijs", „de hemel", „de troon Gods", „het schathuis", „het land der levenden" enz. (vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 264—269). Jezus leert dus, dat Hij reeds vóór de verrijzenis in de gemeenschap met God zal leven en dat deze gemeenschap voor Hem een paradijs, d.w.z. een toestand van gelukzaligheid, zal zijn. Het doodenrijk zal voor Hem een paradijs zijn. Ook de boosdoener, die niet alleen zijn lijden deelt, maar tevens Jezus' onschuld en zijn eigen schuld bekent en geloovig tot Hem opziet als den koning van het toekomstige Godsrijk, zal die gelukzaligheid reeds aanstonds met Hem deelen. — Het paradijs, waarvan Jezus spreekt, noemen wij het voorgeborchte, waarin de rechtvaardigen de komst van den Zaligmaker en hun verlossing afwachtten. Zoodra Jezus daar is, wordt het voorgeborchte tot een plaats van zaligheid, tot een paradijs.

d. Jezus sterft, 23, 44—49; vgl. Mt. 27, 45. 50. 51. 54—56; Mc. 15, 33. 37. 38—41; Joa. 19, 30.

44—45. — Lc. vermeldt eerst de natuurverschijnselen (de duisternis en het scheuren van het voorhangsel); vervolgens spreekt hij over den indruk, welken Jezus' dood op de toeschouwers maakte. — Over de duisternis, zie bij Mt. 27, 45. Over het scheuren van het voorhangsel, zie bij Mt. 27, 51.

46. — Jezus' laatste woorden waren bij Mt. en Mc.: „Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?"; bij Joa.: „Het is volbracht!" De twee eerste evangelisten zeggen echter ook, dat Jezus op het oogenblik van zijn sterven nog eenmaal met luide stem riep. Deze uitroep wordt ons door Lc. medegedeeld: „Vader, in uwe handen beveel Ik mijn geest!" Dit woord is ontleend aan Ps. 30, 6, waar het echter een eenigszins andere beteekenis heeft. De psalmist stelt zijn leven, dat door vijanden bedreigd wordt, onder Gods hoede, met het vaste vertrouwen, dat God hem zal redden van den dood. Jezus echter weet, dat Hij sterven gaat, en geeft zijn geest, zijn ziel in Gods handen over. Ook Jezus' woord getuigt van een kinderlijk vertrouwen, en zelfs in hoogere mate dan dat van den psalmist. Want Jezus geeft zijn ziel bij God in bewaring met het vaste vertrouwen, dat Hij ze binnen zeer korten tijd weer zal terugontvangen, namelijk bij de verrijzenis. — Stephanus zal bij zijn marteldood eenzelfde woord spreken, maar hij richt zich tot Jezus: „Heer Jezus, ontvang mijn geest!" (Hand. 7, 59).

47. — Over den uitroep van den honderdman, zie bij Mt. 27, 54.

scharen, die voor dit schouwspel samengestroomd waren en het gebeurde gezien hadden, sloegen zich op de borst en keerden naar huis terug. 49. Al zijn bekenden en de vrouwen, die Hem van Galilea gevolgd waren, stonden op een afstand toe te zien.

50. En zie, er was een man, Joseph geheeten, een lid van den raad, een braaf en rechtschapen man, 51. die met hun besluit en hun handelwijze niet had ingestemd. Hij was afkomstig van Arimathea, een Joodsche stad, en verwachtte het rijk Gods. 52. Hij ging naar Pilatus en vroeg het lichaam van Jezus. 53. Hij nam het af, wikkelde het in lijnwaad en legde het in een graf, dat in de rots was uitgehouwen en waarin nog nooit iemand was neergelegd. 54. Het was de voorbereidingsdag en de Sabbat brak aan. 55. De vrouwen, die Hem van

---

48. — Alleen Lc. spreekt van den indruk, welken het volk bij Jezus' sterven onderging. Duidelijk geeft hij de psychologische ontwikkeling van de volksstemming aan. Eerst had het volk met de Sanhedristen geroepen om Jezus' dood (v. 13. 18). Toen Jezus aan het kruis hing, stond het toe te zien (v. 35), terwijl de Sanhedristen den gekruisigde beschimpten. Alles, wat er sindsdien gebeurd was, bewerkte langzaam een omkeer in de stemming. Jezus' hemelsch geduld, zijn vergevingsgezindheid en de intredende duisternis brachten het volk tot het inzicht, dat de terechtstelling van Jezus uit menschelijk oogpunt onrechtvaardig en van Gods standpunt een misdaad was. Wat Jezus tijdens zijn leven niet had kunnen bereiken, bewerkte Hij door zijn dood. Het volk zag nu in, dat het zijn Messias had gekruisigd. Geen wonder, dat het Gods straffen vreesde en rouwmoedig op de borst kloppend naar huis terugkeerde. — Over de stemming der Sanhedristen spreken de evangelisten niet; dat zij verstokt bleven, blijkt uit hetgeen zij deden na Jezus' dood (Mt. 27, 62—66).

49. — Over de vrouwen spreken ook de andere evangelisten (zie de noot bij Mt. 27, 55—56), maar alleen Lc. vermeldt „al zijn bekenden". Daarmee worden volgens den Griekschen tekst de mannelijke bekenden bedoeld. Misschien waren onder hen ook sommige apostelen.

11. Jezus' begrafenis, 23, 50—56; vgl. Mt. 27, 57—61; Mc. 15, 42—47; Joa. 19, 38—42.

50—51. — De evangelisten zijn eenstemmig in hun lof over Joseph van Arimathea (zie bij Mt. 27, 58). De meest opvallende mededeeling van Lc. is, dat Joseph (en zonder twijfel ook Nicodemus, vgl. Joa. 19, 39) niet had ingestemd met Jezus' doodvonnis. Waarschijnlijk was hij op de vergadering van het Sanhedrin niet tegenwoordig geweest; want volgens Joa. 19, 38 had hij tot dan toe, uit vrees voor de Joden, zijn sympathie voor Jezus verborgen gehouden.

53. — Lc. weet ons mede te deelen, dat in het graf nog geen lijk was neergelegd (vgl. Joa. 19, 41). Dit getuigt van grooten eerbied voor het gekneusde en doorwonde lichaam van den Zaligmaker. Zoo had ook nog nooit iemand den ezel bereden, waarop Jezus Jerusalem binnentrok (19, 30).

55. — Lc. schijnt aan te duiden, dat alle Galileïsche vrouwen bij Jezus' begrafenis tegenwoordig waren. Dit was echter niet zoo. Zij werden door

Galilea af begeleid hadden, gingen mee en zagen het graf en hoe zijn lichaam werd neergelegd. 56. Toen gingen zij heen en maakten specerijen en reukwerk gereed. Op den Sabbat nu hielden zij volgens de wet rustdag.

24. 1. Maar op den eersten dag der week, zeer vroeg in den morgen, begaven zij zich naar het graf met de specerijen, welke zij hadden toebereid. 2. Zij vonden den steen weggewenteld van het graf; 3. en toen zij binnengingen, vonden zij het lichaam van den Heer Jezus niet. 4. Terwijl zij nu niet wisten, wat ervan te denken, zie, daar stonden twee mannen bij haar in schitterend gewaad. 5. Toen zij door schrik bevangen het aangezicht ter aarde bogen, spraken zij

---

twee van haar vertegenwoordigd, door Maria Magdalena en Maria, de moeder van Jacobus en Joseph (Mt., Mc.).

56. — Dit vers is eigen aan Lc. — Mc. plaatst het koopen der specerijen nà den Sabbat. Heeft Lc. dit feit geanticipeerd of werden de toebereidselen voor Jezus' zalving op Vrijdagavond begonnen en op Zondagmorgen voortgezet? In elk geval stemmen beide evangelisten overeen in het feit, dat de vrouwen op den Sabbat rust hielden; Lc. zegt dit zelfs uitdrukkelijk.

12. Verrijzenis en hemelvaart, 24, 1—53.

Lc. heeft omtrent Jezus' verrijzenis en hemelvaart vijf episoden: 1. de vrouwen bij het ledige graf met de verschijning van twee engelen (v. 1—11); 2. Petrus bij het graf (v. 12); 3. de leerlingen van Emmaüs (v. 13—35); 4. de verschijning aan de apostelen (v. 36—49); 5. de hemelvaart (v. 50—53). Over het merkwaardige feit, dat Lc. geen enkele verschijning in Galilea verhaalt, spraken wij reeds bij Mt. (blz. 500). Wat hij mededeelt, is voldoende om het geloof in Jezus' verrijzenis te bevestigen: het ledige graf, de verschijning der engelen aan de vrouwen, de verschijningen van Christus aan de leerlingen van Emmaüs, aan Petrus (v. 34) en aan de elf apostelen.

a. De vrouwen bij het ledige graf, 24, 1—11; vgl. Mt. 28, 1—10; Mc. 16, 1—8; Joa. 20, 1—18.

Lc. sluit zich in groote lijnen bij Mt. en Mc. aan. De verschillen wat betreft den tijd, waarop de vrouwen zich op weg begaven, de namen der vrouwen, het verschijnen van één of twee engelen en het gedrag der vrouwen bij het vernemen van Jezus' verrijzenis, hebben wij bij Mt. behandeld. Wij wijzen in de volgende noten nog op enkele bizonderheden van Lc.

1. — Hfdst. 24 begint eigenlijk midden in een zin: Op den Sabbat hielden zij rustdag, maar op den eersten dag der week enz. — Eerst in v. 10 noemt Lc. de namen der vrouwen.

2—3. — De zorg der vrouwen, wie den steen zal wegrollen, wordt niet vermeld; wel zegt Lc. uitdrukkelijk, dat de vrouwen het lichaam niet vonden, wat uit het verhaal der andere evangelisten slechts indirect afgeleid wordt.

4. — Het feit, dat er twee engelen waren, moet Lc. uit een goede traditie weten; anders zou hij niet van Mc. zijn afgeweken.

5. — De vrouwen bogen het aangezicht ter aarde wegens den glans, die van de engelen uitstraalde; hun gewaad was immers schitterend (v. 4).

tot haar: Waarom zoekt gij den Levende onder de dooden? 6. Hier is Hij niet, maar Hij is verrezen. Herinnert u, wat Hij u gezegd heeft, toen Hij nog in Galilea was. 7. De Menschenzoon, zoo zeide Hij, moet in de handen van zondige menschen worden overgeleverd en gekruisigd, en den derden dag verrijzen. 8. En zij herinnerden zich zijn woorden. 9. Toen keerden zij terug van het graf en vertelden dit alles aan de elf en aan al de overigen. 10. Het waren Maria Magdalena, Joanna en Maria (de moeder) van Jacobus; ook de andere vrouwen, die bij haar waren, zeiden hetzelfde tot de apostelen. 11. Maar deze woorden kwamen hun voor als beuzelpraat, en zij geloofden haar niet.

12. Toch stond Petrus op en liep naar het graf. Toen hij zich voorover bukte, zag hij enkel de windsels; en hij keerde terug, verbaasd over hetgeen er gebeurd was.

De vraag der engelen klonk als een licht verwijt: Hoe kunt gij den Levende bij de dooden zoeken?

6—8. — Alleen bij Lc. verwijzen de engelen naar de profetie, welke Jezus in Galilea deed. Tot driemaal toe (9, 22. 44; 18, 33) had Hij de leerlingen gesproken over zijn dood en verrijzenis; de vrouwen waren daarbij tegenwoordig geweest of hadden het althans door de leerlingen vernomen. Het ledige graf, de verschijning der engelen en de herinnering aan Jezus' voorspelling vormden een onweerlegbaar bewijs voor het feit der verrijzenis. — Lc. spreekt niet van Galilea als het toekomstig tooneel van Jezus' verschijningen; dit is geheel in overeenstemming met het plan van zijn evangelie, dat Jerusalem als eindpunt heeft.

9. — Volgens Mc. zeiden de vrouwen niets van de verschijning (zie daarover bij Mt. 28, 8). Lc. stemt met Mt. overeen in het feit, dat de vrouwen het gebeurde wèl aan de leerlingen vertelden, maar hij voegt er aan toe, dat zij het ook aan al de overigen meedeelden. Daarom waren ook de leerlingen van Emmaüs op de hoogte van wat de vrouwen overkomen was (v. 22 vlg.).

10. — Evenals Mc. (16, 1) noemt Lc. Maria Magdalena en Maria (de moeder) van Jacobus, maar in plaats van Salome vermeldt hij Joanna, de vrouw van Herodes' hofmeester Chuza. Dit laatste versterkt ons vermoeden, dat hij door bemiddeling dezer vrouw waardevolle inlichtingen omtrent Herodes had (vgl. 23, 8—12). — Bovendien blijkt uit Lc., dat er nog meerdere vrouwen het ledige graf hadden gezien; misschien waren dezen op de eerste tijding ook naar het graf geloopen en kwamen zij voor en na het getuigenis van de drie genoemde vrouwen versterken.

11. — De apostelen stonden niet alleen afwijzend, maar zelfs minachtend tegenover het verhaal. Zij beschouwden het als beuzelpraat van vrouwen, die zich door haar verbeelding lieten misleiden (vgl. Mc. 16, 11).

b. Petrus bij het graf, 24, 12; vgl. Joa. 20, 3—10.

12. — Op Petrus maakte het verhaal der vrouwen toch eenigen indruk. Hij wilde zich met eigen oogen overtuigen. De apostel Joannes,

13. En zie, dienzelfden dag gingen twee van hen op weg naar een dorp, Emmaüs genaamd, dat op zestig stadiën afstand van Jerusalem ligt. 14. Zij spraken met elkander over alles, wat er gebeurd was.

---

die Petrus vergezelde, heeft als ooggetuige het korte verhaal van Lc. aangevuld. Lc. zegt enkel, dat Petrus het graf vond, zooals de vrouwen gezegd hadden. Toen hij zich door de lage opening van de grafkamer bukte, zag hij alleen de windsels, waarin Jezus' lichaam gewikkeld was, maar het lichaam zelf niet. Joannes geloofde op dat oogenblik reeds in de verrijzenis (Joa. 20, 8), maar Petrus was enkel verbaasd; hij wist nog niet, wat hij ervan denken moest.

c. De leerlingen van Emmaüs, 24, 13—35; vgl. Mc. 16, 12 vlg.

De eerste verschijning van Christus, welke door Lc. verhaald wordt, geschiedde niet aan de apostelen, maar aan twee leerlingen, niet in Jerusalem, maar op een eenzamen landweg. Weer gunt Lc. ons een blik in het liefdevolle hart van den Zaligmaker, die op den dag zelf zijner verrijzenis twee bedroefde leerlingen troost en hen een eindweegs vergezelt. Breedvoerig en met een zekere voorliefde heeft de evangelist deze roerende episode beschreven.

13—14. — Het vraagstuk van Emmaüs kan niet met zekerheid worden opgelost. In het O. T. (1 Mach. 3, 40. 57; 4, 3; 9, 50) wordt gesproken van een stad Emmaüs; Flavius Josephus (Antiq. XIV, 11, 2 enz.) noemt ze Ammaüs. Later heette deze stad Nicopolis en tegenwoordig Amwâs. Dit Emmaüs werd sinds de 4de eeuw met het door Lc. genoemde dorp vereenzelvigd, maar ten onrechte; want de door den evangelist aangegeven ligging maakt deze identificatie onmogelijk. Het Emmaüs van Lc. lag namelijk 60 stadiën van Jerusalem verwijderd; dit maakt een afstand van ongeveer $12^1/_2$ K.M. Emmaüs-Nicopolis echter bevindt zich op een afstand van ongeveer 32 K.M. van Jerusalem. Misschien heeft dit feit juist aanleiding gegeven tot de afwijkende lezing „honderd en zestig stadiën", welke echter door de handschriften niet voldoende bevestigd wordt. Bovendien, wanneer Lc. dit Emmaüs bedoeld had, dan konden de twee leerlingen moeilijk weer denzelfden avond naar Jerusalem terugkeeren. Ook de benaming „dorp" past niet bij Emmaüs-Nicopolis, dat een stad van beteekenis was. Flavius Josephus (Bell. jud. VII, 6, 6) noemt nog een ander Ammaüs, waar keizer Vespasianus een kolonie van 800 veteranen stichtte. Deze plaats lag volgens denzelfden schrijver op 30 stadiën afstand van de hoofdstad; tegenwoordig ligt daar het dorp Koloniëh. De ligging van Koloniëh stemt echter ook niet met de zestig stadiën van Lc. overeen. Tegenwoordig wint meer en meer de hypothese veld, welke het Emmaüs van Lc. zoekt in el-Koebêbeh, dat inderdaad op 60 stadiën afstand van Jerusalem, langs den weg naar Lydda, gelegen is. Wanneer de leerlingen tegen 5 uur in den namiddag (vgl. v. 29) daar aankwamen en om 6 uur vertrokken, konden zij om 8 uur weer in Jerusalem zijn. — Vgl. over deze kwestie F. M. Abel, *La distance de Jérusalem à Emmaüs*, Revue biblique 1925, blz. 347—367. — De twee leerlingen woonden blijkbaar te Emmaüs; zij hadden te Jerusalem het Paaschfeest gevierd en keerden nu naar huis terug. In de uitzending der 72 leerlingen heeft Lc. (10, 1—20) ons duidelijker dan de andere evangelisten getoond, dat Jezus buiten de twaalf, die Hij tot apostelen had uitgekozen, nog andere leerlingen had. Dezen beschouwden

15. En terwijl zij met elkander spraken en van gedachten wisselden,
voegde ook Jezus zich bij hen en ging met hen mede. 16. Maar hun
oogen werden belemmerd, zoodat zij Hem niet herkenden. 17. Hij
sprak tot hen: Wat zijn dat voor gesprekken, welke gij onderweg met
elkander voert? Met betrokken gezicht bleven zij staan; 18. en een van
hen, die Kleophas heette, antwoordde: Zijt Gij dan de eenige vreem-
deling in Jerusalem, die niet weet, wat daar in deze dagen gebeurd is?
19. Hij zeide tot hen: Wat dan? En zij zeiden Hem: Hetgeen gebeurd
is met Jezus van Nazareth, die een profeet was, machtig in daden en

---

Jezus als hun leermeester, geloofden in zijn leer en onderhielden zijn geboden, maar zij waren niet altijd in zijn gezelschap. Zooals blijkt uit v. 22, waren de twee leerlingen bij de apostelen, toen de vrouwen de tijding brachten van het ledige graf. Men kan daaruit afleiden, dat zij de gebeurtenissen der laatste dagen van nabij hadden meegemaakt.

15. — Hun gesprek was zeer levendig, want de Grieksche tekst geeft te verstaan, dat zij het *niet eens* waren. — Hun stemming was *moedeloos*, omdat hun verwachtingen niet in vervulling waren gegaan. Waarschijnlijk bespraken zij nu de vroegere daden en woorden van den Meester, hoe zij zich het verloop der gebeurtenissen gedacht hadden, wie de schuld der mislukking was, wat het ledige graf beteekende enz. In elk geval was hun gemoed vol van den Zaligmaker, en daarom voegde Deze zich bij hen. Als een gewone voetganger, die gezelschap zoekt om den weg te korten, kwam Hij hun achterop.

16. — Hun oogen werden „*belemmerd*" of „weerhouden". Daarom kenden zij den Meester, dien zij tijdens zijn leven vaak gezien hadden, niet terug. Het was God zelve, die hun oogen „weerhield"; want eerst moesten zij door den Zaligmaker op het feit der verrijzenis worden voorbereid.

17—18. — De vraag van den vreemdeling klonk heel natuurlijk. De leerlingen konden denken, dat hun heftig gesprek zijn belangstelling had opgewekt. Maar toch was zijn vraag hun niet aangenaam. Als menschen, die bij een belangrijk onderhoud door een nieuwsgierigen vreemdeling gestoord worden, bleven zij *met betrokken gezicht* staan. Het antwoord van Kleophas was niet bepaald vriendelijk. Hij uitte zijn verwondering over de onverschilligheid van den vreemdeling tegenover de groote gebeurtenis, waarvan heel Jerusalem vol was. Daar Jezus, evenals zij zelf, Jerusalem scheen verlaten te hebben, hielden zij Hem voor een pelgrim, die daar het Paaschfeest had gevierd. Was Hij nu onder de duizenden pelgrims de *eenige*, die van het geruchtmakend proces en van den kruisdood niets vernomen had? De naam van den spreker is *Kleophas*, in het Grieksch Klôpas; er is echter geen reden om hem te vereenzelvigen met Klôpas, wiens vrouw onder Jezus' volgelingen genoemd wordt (Joa. 19, 25). De andere leerling wordt door Origenes „Simon" genoemd, door Ambrosius „Ammaon". De veronderstelling, dat het de evangelist Lc. was, hebben wij reeds in de inleiding (blz. 117) verworpen.

19—20. — De toon en de blik van den vreemdeling waren sympathiek, zoodat de houding der leerlingen zich wijzigde. Aanstonds maakten zij Hem nu *deelgenoot* van hun zorgen. Uit hun woorden blijkt, dat zij Jezus van

woorden voor God en geheel het volk, 20. hoe onze opperpriesters en oversten Hem hebben overgeleverd om ter dood veroordeeld te worden en Hem hebben gekruisigd. 21. Wat ons betreft, wij dachten, dat Hij het was, die Israël zou verlossen; maar zie, met dat alles is het nu reeds de derde dag, sinds dit gebeurd is. 22. Toch hebben nog eenige vrouwen, die bij ons behooren, ons doen ontstellen. Zij waren in de vroegte naar het graf gegaan; 23. en toen zij het lichaam niet vonden, zijn zij teruggekomen met het bericht, dat zij zelfs een verschijning van engelen gezien hadden, die zeiden, dat Hij leeft. 24. Toen zijn sommigen van ons naar het graf gegaan en vonden het zoo, gelijk de

---

Nazareth nog altijd hielden voor een groot profeet. Zijn wonderdaden hadden immers getoond, dat Hij machtig was bij God; en zijn woorden hadden grooten invloed uitgeoefend op het volk. Daarop begonnen de leerlingen, de een den ander aanvullend, te verhalen, welke droevige dingen er in Jerusalem gebeurd waren. Zij legden de schuld op de opperpriesters en oversten, maar door de uitdrukking „onze opperpriesters en oversten" gaven zij te kennen, dat deze schuld ook op alle Joden viel. De rol van den landvoogd wordt slechts zwak aangeduid door het feit, dat de opperpriesters en oversten Jezus overleverden om ter dood veroordeeld te worden, maar de kruisiging wordt weer onmiddellijk aan de Joodsche overheden toegeschreven.

21. — Nog steeds hielden zij Jezus voor een groot profeet, maar zij hadden meer gehoopt. Zij hadden gedacht, dat Hij Israël zou hebben verlost. Daarmede bedoelden zij zonder twijfel, dat zij geloofd hadden in Jezus' messiaansche waardigheid; maar van welken aard de door hen verwachte verlossing was, is niet duidelijk. Verwachtten zij, dat Jezus hen zou verlossen van de heerschappij der Romeinen of van de zonde? Zij hadden nog niet alle hoop verloren, zooals uit hun woorden blijkt. De voorspellingen van den Meester, die tot kort vóór zijn dood nog steeds gesproken had van zijn toekomstig rijk, hadden toch wel eenigen indruk op hen gemaakt. Jezus' smadelijke dood had hun hoop sterk doen wankelen, maar zij hadden toch nog een flauw vermoeden, dat er iets wonderbaars, iets onverwachts geschieden zou. Het laatste sprankje hoop dreigde echter uit te dooven, nu reeds de derde dag was aangebroken en er nog altijd niets gebeurd was. Het schijnt, dat ten gevolge van Jezus' profetieën de derde dag beschouwd werd als een mogelijk keerpunt. Nu ook deze ten einde spoedde, was er weinig hoop meer.

22—24. — De leerlingen gaven ook aan, wat hun hoop eenigszins had doen opleven. In den morgen van denzelfden dag hadden eenige vrouwen, die tot de groep van leerlingen behoorden, hen doen ontstellen door de tijding, dat Jezus' lichaam verdwenen was. Na de eerste opwinding hadden zij uit dit feit een nieuwe hoop geput. Het verhaal der vrouwen over het ledige graf was waar; want eenige leerlingen (Petrus en Joannes) hadden hetzelfde geconstateerd. Wat echter de vrouwen verhaalden over de verschijning der engelen en wat dezen gezegd zouden hebben, daaraan hechtten de twee leerlingen weinig geloof. De mannen immers, die het graf bezochten, hadden geen engelen gezien.

vrouwen zeiden, maar Hem zelf zagen zij niet. 25. Toen zeide Hij hun: Wat zijt gij onverstandig en hoe traag is uw hart, dat gij niet gelooft aan alles, wat de profeten hebben gezegd? 26. Moest de Christus dit niet lijden en (zoo) zijn glorie binnengaan? 27. En beginnend met Moses en al de profeten, verklaarde Hij hun, wat in al

---

25—27. — Jezus berispte hen over het feit, dat zij zoo weinig inzicht toonden voor de voorspellingen der profeten. Hij legde er den nadruk op, dat zij een open oog moesten hebben voor alles, wat de profeten over den Messias voorzegd hadden, niet alleen voor de voorspellingen van zijn heerlijkheid, maar ook voor die van zijn lijden en dood. Als zij niet zoo kortzichtig en zoo traag van begrip geweest waren, dan zouden zij uit de Schriften hebben geleerd, dat het lijden voor den Messias de weg zou zijn tot zijn verheerlijking. Daarop verklaarde Jezus hun de profetieën, welke in het O. T. over het lijden en den dood van den Messias opgeteekend staan. Dat Hij met Moses en al de profeten begon, wil niet zeggen, dat Hij daarna nog de andere boeken behandelde; de voornaamste profetieën vindt men immers juist in den Pentateuch en in de boeken der profeten. Lc. wil waarschijnlijk zeggen, dat Jezus met de verklaring der profetieën begon en daarmede nog bezig was, toen zij Emmaüs bereikten. Onder deze profetieën denken wij speciaal aan Is. 53. — Men zou hier de vraag kunnen stellen: Hebben Jezus' tijdgenooten volstrekt niet gedacht aan de mogelijkheid, dat de Messias zou moeten lijden en sterven? De profetieën waren toch duidelijk op dit punt, zoodat Jezus de leerlingen van Emmaüs inderdaad onverstandig en traag van begrip kon noemen. Uit het N.T. weten wij, dat de lijdende en stervende Messias ten tijde van Christus volstrekt niet aan de messiaansche verwachtingen beantwoordde (Mt. 16, 21—23; Lc. 24, 21; Hand. 17, 3; 1 Cor. 1, 23; Gal. 5, 11). De Joden namen tijdens Jezus' leven aanstoot aan zijn nederige afkomst en na zijn dood was het kruis hun een blijvende ergernis. Jezus' tijdgenooten kenden alleen een Messias, die alle vijanden van Israël zou overwinnen en alle volken aan zijn heerschappij zou onderwerpen. Met deze opvatting was de gedachte aan een lijdenden Messias niet te vereenigen. Onder den invloed van het O.T. begonnen de latere Rabbijnen aan het lijden der menschen een groote waarde toe te kennen. Zij zagen daarin een middel om den mensch tot inkeer te brengen, om zijn zonden uit te boeten, om hem grootere verdiensten te doen verwerven en om voor de zonden van anderen te voldoen. Zij hadden groote vereering voor de rechtvaardige mannen uit het verleden (Moses, David, de profeten enz.), die door hun lijden voor de zonden van het volk hadden geboet. Wanneer het nu tot de voorrechten van die mannen behoorde, dat zij voor Israël geleden hadden, zou dan de grootste onder allen, de Messias, dit voorrecht niet hebben? Geen wonder dus, dat de Rabbijnen langzamerhand, vooral onder den invloed van de zeer duidelijke voorspellingen van Isaias en Zacharias en sommige psalmen, begonnen te denken aan een lijdenden Messias. Omtrent den tijd, waarop Hij lijden zou, bestonden allerlei meeningen; men was het alleen eens over het feit, dat het lijden aan zijn verheerlijking zou voorafgaan. Van een dood van den Messias wilden zij echter niets weten. Naast den eigenlijken Messias, den zoon van David, die vóór zijn verheerlijking een lijdenstijd zou doormaken, verschijnt

de Schriften op Hem betrekking had. 28. Toen zij het dorp naderden, waarheen zij op weg waren, hield Hij zich, alsof Hij verder wilde gaan. 29. Maar zij drongen sterk bij Hem aan en zeiden: Blijf bij ons, want het wordt avond en de dag spoedt ten einde. Toen ging Hij naar binnen om bij hen te blijven. 30. Nadat Hij zich met hen aan tafel had gezet, nam Hij het brood, sprak een dankgebed uit, brak het en gaf het hun. 31. Nu gingen hun oogen open en zij herkenden Hem. Maar Hij verdween uit hun oogen. 32. Zij zeiden tot

---

omtrent 150 n. Chr. in de Joodsche literatuur een andere Messias, de zoon van Joseph. Deze laatste zou een veldheer zijn, die door zijn overwinningen den weg voor den zoon van David zou banen, maar in den strijd zou gedood worden. Misschien hebben de Joden tegenover den lijdenden en stervenden Messias der Christenen dezen Joodschen Messias willen stellen, om daardoor aan te toonen, dat een stervende Messias niet de eigenlijke Messias kon zijn. — Vgl. Strack-Billerbeck II, blz. 273—299.

28. — De leerlingen woonden in Emmaüs en hadden dus het doel van hun tocht bereikt. Dit volgt uit de woorden „waarheen zij op weg waren"; er wordt trouwens van een herberg geen melding gemaakt. Het schijnt zelfs, dat beiden in hetzelfde huis woonden; of een van hen moet zijn metgezellen ten avondmaal hebben genoodigd, wat ook mogelijk is. Toen zij nu van den grooten weg wilden afslaan, deed Jezus alsof Hij van plan was verder te wandelen. In deze handelwijze ligt niet de minste onoprechtheid, want de Zaligmaker zou inderdaad niet naar Emmaüs gegaan zijn, wanneer de leerlingen Hem niet hadden uitgenoodigd. Het verlangen om verdere onderrichtingen te ontvangen was juist de reden, waarom Jezus met hen meeging. Wij kunnen daarmede vergelijken Jezus' gedrag ten opzichte van de Kananeesche vrouw (Mt. 15, 21—28).

29. — Uit de dringende uitnoodiging blijkt nog duidelijker, dat de leerlingen in Emmaüs thuis waren. Als reden gaven zij aan, dat de dag reeds ten einde spoedde. Daar de duisternis omtrent Paschen tegen zes uur inviel, mogen wij veronderstellen, dat zij tegen vijf uur in Emmaüs waren; misschien hebben de leerlingen echter een weinig overdreven, om hun metgezel over te halen.

30—31. — De leerlingen hadden grooten eerbied voor den vreemdeling gekregen en gaven Hem bij het avondmaal de plaats van den huisvader. Toen Jezus het dankgebed uitsprak en het brood brak, gingen hun oogen open en herkenden zij Hem. Op datzelfde oogenblik echter verdween Hij uit hun oogen. Zij waren nu overtuigd, dat Jezus verrezen was. — Zonder twijfel is er een groote overeenkomst tusschen hetgeen Jezus hier deed en de instelling der H. Eucharistie: „Toen nam Hij brood, sprak een dankgebed uit, brak het en gaf het hun" enz. (22, 19). Ook het zeggen der leerlingen, dat zij Jezus herkend hadden aan het „breken van het brood", doet denken aan de H. Eucharistie. Het „breken van het brood" (de „fractio panis") was immers in de oude tijden de vaststaande aanduiding van het H. Misoffer. Als zoodanig wordt de uitdrukking meerdere malen door Lc. in de Handelingen gebruikt (2, 46; 20, 7). Daarom hebben de oude uitleggers, in navolging van den H. Augustinus, meestal aangenomen, dat Jezus voor

elkander: Brandde ons hart niet in ons binnenste, toen Hij onderweg tot ons sprak en ons de Schriften verklaarde? 33. Oogenblikkelijk stonden zij op en keerden naar Jerusalem terug. Zij vonden de elf en hun gezellen bijeen; 34. dezen zeiden tot hen: De Heer is werkelijk verrezen en is aan Simon verschenen! 35. Toen verhaalden ook zij, wat er onderweg was gebeurd en hoe zij Hem hadden herkend aan het breken van het brood.

---

de twee leerlingen het wonder der H. Eucharistie herhaalde. Juist het ontvangen van het H. Sacrament zou hun oogen hebben geopend. In den laatsten tijd helt men meer over tot de meening, dat er van een gewoon avondmaal sprake is. Er zijn inderdaad tegen de oude opvatting groote bezwaren. Vooreerst, waarom zou Jezus aan de twee leerlingen de H. Eucharistie hebben geschonken, terwijl Hij later (v. 41—43) met de apostelen gewoon voedsel gebruikte? Hoe konden de leerlingen de instelling van de H. Eucharistie kennen, daar zij in de zaal van het laatste avondmaal niet tegenwoordig geweest waren? Uit de woorden van Lc. volgt ook niet noodzakelijk, dat hij de H. Eucharistie bedoelt. Hij spreekt alleen van brood, niet van wijn, en zegt zelfs niet, dat de leerlingen het brood aten. Daarom is de veronderstelling gewettigd, dat de leerlingen Jezus herkenden aan de wijze, waarop Hij de taak van huisvader waarnam, speciaal aan de manier, waarop Hij het brood brak. Zij hadden Hem dat tijdens zijn leven vaker zien doen. Dat het „breken van het brood" noodzakelijk de H. Eucharistie aanduidt, is niet waar; want het was de gewone taak van den huisvader, voor zijn gasten het brood, dat den vorm had van platte koeken, te breken. Ook bij de broodvermenigvuldiging brak Jezus het brood (9, 16); en Paulus deed hetzelfde voor zijn makkers bij de schipbreuk op Malta (Hand. 27, 35).

32. — Nu eerst komen zij tot de ontdekking, dat er een onweerstaanbare invloed uitging van den vreemdeling en van zijn woorden. Zij zijn achteraf verbaasd, dat zij Hem niet eerder herkenden, want hun hart brandde van liefde en geestdrift, toen Hij hun de H. Schrift verklaarde.

33—35. — Lc. zegt, dat zij oogenblikkelijk weer naar Jerusalem gingen. Wat beteekende een afstand van 12½ K.M., nu zij zulk een tijding aan de apostelen konden brengen? Zij vonden inderdaad de elf en de overige leerlingen nog bijeen; maar vóórdat zij het blijde nieuws konden vertellen, klonk het hun reeds tegen: „De Heer is werkelijk verrezen en is aan Simon verschenen!" Uit den vorm dezer mededeeling blijkt, dat de tijding van het ledige graf reeds indruk gemaakt had; maar toen Jezus aan Petrus verschenen was, werd hun hoop tot blijde werkelijkheid. — Origenes las in den Griekschen tekst van v. 34 „legontes" in plaats van „legontas", zoodat de twee leerlingen het onderwerp worden van den zin: zij zeiden tot hen. Zij zouden de zaal zijn binnengekomen met de tijding, dat de Heer aan een van hen beiden, namelijk Simon, verschenen was. Wij zagen reeds, dat Origenes den makker van Kleophas „Simon" noemde. Deze schrijver meende dus, dat Simon-Petrus een van de beide leerlingen was, aan wie Jezus op den weg naar Emmaüs verscheen. De lezing van Origenes, welke slechts door één handschrift gesteund wordt, is echter tekstcritisch niet te verdedigen. Bovendien, wanneer de hier genoemde Simon werkelijk de apostel Petrus was,

36. Terwijl zij nog daarover spraken, stond Hij zelf in hun midden
en sprak tot hen: Vrede zij u! 37. Zij werden door schrik en angst
bevangen en meenden een geest te zien. 38. Maar Hij zeide tot hen:
Waarom zijt gij ontsteld en komen zulke gedachten in uw hart op?
39. Beziet mijn handen en voeten; Ik ben het zelf! Betast Mij en bedenkt, dat een geest geen vleesch en beenderen heeft, zooals gij ziet,
dat Ik heb. 40. En bij die woorden toonde Hij hun zijn handen en
voeten. 41. En toen zij het van blijdschap nog niet geloofden en vol
verbazing waren, zeide Hij hun: Hebt gij hier iets te eten? 42. Zij
gaven Hem een stuk gebraden visch [en een honigraat]. 43. Hij nam
en at het in hun tegenwoordigheid [en gaf hun het overschot].

---

waarom werd dan in het voorafgaande verhaal alleen Kleophas (v. 18) genoemd? En was het een andere Simon, waarom wordt hier dan niet van Kleophas gesproken? — De verschijning aan Simon-Petrus had in den loop van den dag plaats gehad; ook Paulus maakt er melding van (1 Cor. 15, 5). Het getuigenis van den voornaamsten apostel was natuurlijk op de anderen van grooten invloed; hij was dus reeds begonnen met de hem opgelegde taak: de bevestiging zijner broeders (vgl. 22, 32). — Nadat de twee leerlingen deze blijde tijding ontvingen, begonnen ook zij van hun kant te vertellen, wat hun onderweg overkomen was.

d. Verschijning aan de apostelen, 24, 36—43; vgl. Mc. 16, 14—18; Joa. 20, 19—23.

36. — Deze verschijning op den avond van den verrijzenisdag wordt ook door Joa. verhaald. Deze evangelist zegt echter, dat Thomas niet aanwezig was. Wanneer Lc. dus in v. 33 spreekt van „de elf en hun gezellen", dan duidt hij daardoor de groep der apostelen aan (in tegenstelling met de leerlingen), zonder juist hun getal te willen aangeven.

37. — Ofschoon zij geloofden in Jezus' verrijzenis (vgl. v. 34) en den Zaligmaker ook werkelijk herkenden, waren zij toch beangstigd. Dit moet ons niet verwonderen, want de verschijning van iemand, die uit den dood is opgestaan, is vanzelf vreeswekkend. Zij meenden zelfs, dat alleen Jezus' geest voor hen stond. De Zaligmaker zou hun echter toonen, dat er een groot verschil was tusschen den geest (of de schim) van een doode en een verrezene.

38. — Het verwijt klinkt bij Mc. (16, 14) veel scherper. Hier berispt Jezus hen enkel, omdat zij zich door hun angst en onberedeneerde twijfels laten overheerschen.

39—40. — Jezus gaat hun nu in zijn oneindige goedheid bewijzen, dat Hij geen geest is, maar werkelijk lichamelijk is verrezen. Hij noodigt hen uit, zijn handen en voeten te bezien, die nog de wonden der kruisiging dragen. Daaraan kunnen zij zien, dat Hij, die voor enkele dagen den kruisdood stierf, voor hen staat. En wanneer zij hun oogen niet gelooven, dan mogen zij Hem betasten, want een geest heeft geen vleesch en geen beenderen. En daarop toont Hij hun zijn handen en voeten (volgens Joa. „zijn handen en zijn zijde").

41—43. — Of de apostelen inderdaad Jezus aanraakten, zegt Lc. niet. Wel dat zij van blijdschap nog niet geloofden en stom van verbazing waren.

44. Hij zeide hun: Dit is het, wat Ik tot u zeide, toen Ik nog bij u was; alles moet worden vervuld, wat in de wet van Moses,

---

Dat de Meester in levenden lijve voor hen stond, was te mooi om waar te zijn. Daarom ging Jezus nog verder en at in hun tegenwoordigheid een stuk gebraden visch. Vroeger (20, 36) had Hij hun gezegd, dat de verrezenen zijn als engelen en niet meer kunnen sterven. Daaruit konden zij afleiden, dat een verrezene ook geen voedsel meer noodig heeft. Trouwens uit den samenhang blijkt, dat Jezus enkel handelde met het doel om zijn lichamelijke verrijzenis te bewijzen. De bemerking, dat Hij „in hun tegenwoordigheid" at, kan geen andere beteekenis hebben. — De vermelding van „de honigraat" in v. 42 (door verschillende Grieksche handschriften en door de Vulgaat) is zeker niet oorspronkelijk. Misschien heeft men deze toevoeging gedaan met een symbolisch motief; de honig speelde een rol bij de oude liturgie van het doopsel (vgl. Hoogl. 5, 1). V. 43 lezen de Vulgaat en sommige Grieksche teksten aldus: „En nadat Hij in hun tegenwoordigheid gegeten had, nam Hij het overschot en gaf het hun." Deze lezing staat blijkbaar onder invloed van Joa. 21, 13. Zij verzwakt de bedoeling van den Zaligmaker; want Hij houdt geen maaltijd met zijn leerlingen, maar wil enkel zijn lichamelijke verrijzenis bewijzen.

e. Laatste verschijning en hemelvaart, 24, 44—53; vgl. Mc. 16, 19 vlg.; Hand. 1, 3—12.

Het verhaal van Lc. loopt gewoon door, alsof de laatste onderrichting en de hemelvaart nog op den dag der verrijzenis hadden plaats gehad. In de Handelingen (1, 3) deelt dezelfde schrijver ons echter mee, dat Jezus veertig dagen lang nog op aarde verbleef en verschillende malen aan zijn apostelen verscheen. Joa. verhaalt een verschijning op den achtsten dag (20, 26) en een andere bij het meer van Genesareth (21, 1); Mt. maakt melding van een verschijning op een berg in Galilea (28, 17). Met v. 44 worden wij dus door Lc. zonder eenigen overgang verplaatst op den dag van Jezus' hemelvaart. Het bevel om tot aan de nederdaling van den H. Geest in Jerusalem te blijven (v. 49) moet immers nà den terugkeer der leerlingen uit Galilea gegeven zijn; anders zouden zij ongehoorzaam geweest zijn aan Jezus' gebod. Lc. maakt geen melding meer van Galilea, omdat sinds 9, 51 (het begin van het groote reisverhaal) Jerusalem als het eindpunt van Jezus' leven beschouwd wordt.

44. — Letterlijk zegt Jezus: „Dit zijn de woorden, die Ik tot u zeide" enz. Men zou daarbij kunnen denken aan een langere onderrichting, welke Lc. ons niet heeft meegedeeld. Dit zou dan een nieuw bewijs zijn, dat tusschen v. 43 en 44 eenige tijd verloopen is; in het voorafgaande onderhoud vinden wij immers niets, waarop de zegswijze: Dit zijn de woorden enz., betrekking kunnen hebben. De door Lc. niet vermelde onderrichting had blijkbaar dezelfde strekking als die tot de leerlingen van Emmaüs: alle profetieën van het O.T., welke op den Messias betrekking hebben, moesten in Jezus vervuld worden. — Een andere verklaring ligt echter meer voor de hand. De uitdrukking „woorden" kan volgens het Hebreeuwsche taaleigen ook „gebeurtenissen" beteekenen. Wij vertalen dan: „Dit is het, wat Ik tot u zeide, toen Ik nog bij u was." Jezus maakt er zijn apostelen opmerk-

in de profeten en psalmen over Mij geschreven staat. 45. Toen verhelderde Hij hun inzicht, opdat zij de Schriften zouden verstaan. 46. En Hij zeide hun: Zoo staat er geschreven, dat de Christus zou lijden en op den derden dag uit de dooden verrijzen, 47. en dat in zijn naam de bekeering zou gepredikt worden, tot vergiffenis der zonden, aan alle volken, te beginnen met Jerusalem. 48. Gij zijt nu de getuigen hiervan. 49. Zie, Ik zend de Belofte van mijn Vader op u neer; en gij, blijft in de stad, totdat gij bekleed wordt met kracht uit den hooge. 50. Toen nam Hij hen mede tot bij Bethanië, hief zijn

---

zaam op, dat alles, wat er in den laatsten tijd gebeurde (lijden, dood, verrijzenis), door Hem voorspeld werd, toen Hij nog als Meester voortdurend met hen verkeerde (vgl. 9, 22. 44; 17, 25; 18, 31—33; 22, 37). Hij heeft hun toen reeds gezegd, dat alles, wat in de wet van Moses, in de profeten en in de psalmen over Hem geschreven staat, in vervulling zou moeten gaan. Welnu, dit is thans gebeurd. — De Joden verdeelden de H. Schrift van het O.T. in drie deelen: de wet van Moses, de profeten en de hagiographen. Van deze laatste categorie noemt Jezus hier alleen de psalmen, als zijnde het voornaamste boek der hagiographen; zij bevatten ook de meeste gegevens omtrent het lijden en de verheerlijking van den Messias.

45—47. — Jezus vat de onderrichting, waardoor Hij het begrip der leerlingen voor het O. T. verhelderd had, nog eens kort samen. Hij had hun uit verschillende plaatsen van Moses, van de profeten en de psalmen aangetoond, dat de Christus moest lijden en op den derden dag verrijzen. Ook de taak der leerlingen werd in het O. T. voorspeld: Zij moesten in Jezus' naam aan alle volken de bekeering prediken tot vergiffenis der zonden. Met dezelfde prediking had Joannes de Dooper de nieuwe heilsorde ingeluid (3, 3). De leerlingen moesten in Jerusalem hun apostolische taak beginnen en van daaruit tot alle volken gaan. Het eindpunt van Jezus' leven zou voor hen het uitgangspunt zijn. In de eerste hoofdstukken der Handelingen zal Lc. ons verhalen, hoe Christus' Kerk inderdaad in Jerusalem begon, zich langzamerhand over Judea en Samaria verspreidde, dan vasten voet kreeg in Antiochië, en ten slotte, vooral door Paulus en zijn medewerkers, tot aan het einde der aarde verbreid werd (vgl. Hand. 1, 8).

48—49. — De leerlingen zijn de officiëele, door Jezus aangestelde getuigen van zijn lijden, dood en verrijzenis. Jezus zal ervoor zorgen, dat zij in staat zijn om de taak van getuigen te vervullen. Hij zal vanuit den hemel den H. Geest, die door den Vader beloofd is, op hen neerzenden. De vervulling van dit woord verhaalt Lc. ons wederom in de Handelingen (2, 1—36). In den tusschentijd moeten de leerlingen in Jerusalem blijven. Eerst wanneer zij bekleed zijn met de bovennatuurlijke kracht, welke hun uit den hemel verleend wordt, kunnen zij hun apostolisch werk beginnen.

50. — Jezus leidde hen nu uit de stad tot bij Bethanië. Daar volstrekt niet gezegd wordt, dat zij Bethanië binnengingen of zelfs bereikten, kan men vasthouden aan de traditie, dat Jezus op den Olijfberg ten hemel steeg. Dit feit wordt door Lc. kort, maar indrukwekkend beschreven. Jezus hief zijn handen op en zegende hen voor den laatsten keer, zooals Jakob zijn twaalf zonen zegende op zijn sterfbed (Gen. 49, 28).

handen op en zegende hen. 51. En terwijl Hij hen zegende, ging Hij van hen weg en werd opgenomen ten hemel. 52. Zij vielen op de knieën voor Hem neer en keerden met groote blijdschap naar Jerusalem terug. 53. En zij waren voortdurend in den tempel en verheerlijkten God.

---

51. — Jezus wilde in tegenwoordigheid zijner leerlingen zichtbaar ten hemel stijgen. Vooreerst wilde Hij hun daardoor toonen, dat Hij hun voortaan niet meer zou verschijnen, maar voorgoed afscheid nam; verder dat Hij nu zijn plaats aan de rechterhand des Vaders ging in bezit nemen, vanwaar Hij hen zou blijven bijstaan.

52. — De leerlingen aanbaden den Zaligmaker, totdat Hij uit hun gezicht verdwenen was (vgl. Hand. 1, 9—11). Daarop keerden zij naar Jerusalem terug. Het afscheid van Jezus had hen niet bedroefd, maar met groote blijdschap vervuld. Zij begrepen nu, wat Jezus hun in zijn afscheidsrede over het heengaan tot den Vader gezegd had (Joa. hfdst. 14—16). Zij wisten, dat Hij heengegaan was om hun den H. Geest te zenden (Joa. 16, 7) en om hun een plaats in den hemel te bereiden (Joa. 14, 2). Ook waren zij nu onbaatzuchtig genoeg om zich over Jezus' verheerlijking te verheugen (Joa. 14, 28).

53. — Zij uitten hun dankbare vreugde door gedurende de volgende dagen herhaaldelijk den tempel te bezoeken en daar te bidden. Vóórdat zij de Kerk van Christus onder de menschen vestigden, gedroegen zij zich nog als vrome Israëlieten, die in den tempel den God der vaderen aanbaden. Daaruit blijkt nogmaals, dat het Oude Verbond slechts een voorbereiding was van Jezus' Kerk.

Inhoud.

Bladz.

Het Evangelie van Marcus (inleiding) 5

Overzicht van het Marcus-Evangelie.

A. Voorbereiding van Jezus' optreden, 1, 1—13 17

1. De wegbereiding door Joannes, 1, 1—8 17
2. Jezus' doop in den Jordaan, 1, 9—11 19
3. De bekoring in de woestijn, 1, 12 vlg. 19

B. Jezus predikt het Evangelie, 1, 14—8, 26 20

I. Jezus' eerste prediking, 1, 14—45 20

1. Wat Jezus predikte, 1, 14 vlg. 21
2. De roeping der eerste leerlingen, 1, 16—20 21
3. Jezus in de synagoge van Kapharnaüm, 1, 21—28 . . . 22
4. Genezing van Petrus' schoonmoeder, 1, 29—31 23
5. De genezingen 's avonds, 1, 32—34 23
6. Jezus verlaat Kapharnaüm, 1, 35—39 24
7. De genezing van een melaatsche, 1, 40—45 25

II. Eerste botsingen met de leiders van het volk, 2, 1—3, 6 . . 25

1. Genezing van den lamme, 2, 1—12 26
2. Roeping van Levi, 2, 13—17 27
3. De vraag over het vasten, 2, 18—22 28
4. Het arenplukken op den Sabbat, 2, 23—28 28
5. Een genezing op den Sabbat, 3, 1—6 29

III. Jezus en de leerlingen, 3, 7—6, 13 30

1. Jezus onder de scharen, 3, 7—12 30
2. Uitverkiezing der apostelen, 3, 13—19 31
3. Onrust van Jezus' bloedverwanten, 3, 20 vlg. 32
4. De Beëlzebul-rede, 3, 22—30 33
5. Jezus' ware bloedverwanten, 3, 31—35 34
6. Jezus' gelijkenissen, 4, 1—34 35
   a. Gelijkenis van den zaaier, 4, 1—9 35
   b. Doel der parabels, 4, 10—12 35
   c. Verklaring van de parabel van den zaaier, 4, 13—20 . . . 36

Bladz.
d. Het geheim moet openbaar worden, 4, 21—23 36
e. De leerlingen moeten het geheim van het Godsrijk aannemen, 4, 24 vlg. 37
f. Het stil kiemende zaad, 4, 26—29 37
g. Het mosterdzaad, 4, 30—34 38
7. De storm op het meer, 4, 35—41 39
8. De genezing van den bezetene, 5, 1—20 40
9. De vrouw met bloedvloeiing en de dochter van Jaïrus, 5, 21—43 42
10. Jezus in Nazareth, 6, 1—6 45
11. Uitzending der apostelen, 6, 7—13 46

IV. Jezus ontwijkt Galilea, 6, 14—8, 26 47
1. De meening van Herodes, 6, 14—16 47
2. De dood van Joannes, 6, 17—29 48
3. De eerste broodvermenigvuldiging, 6, 30—44 49
4. Jezus wandelt over het meer, 6, 45—52 51
5. Jezus in de streek van Genesareth, 6, 53—56 51
6. Over reinheid en onreinheid, 7, 1—23 52
7. De Syrophoenicische vrouw, 7, 24—30 53
8. Genezing van een doofstomme, 7, 31—37 54
9. Tweede broodvermenigvuldiging, 8, 1—9 55
10. Jezus waarschuwt tegen de Farizeën, 8, 10—21 56
11. De blinde van Bethsaida, 8, 22—26 57

C. Het Evangelie moet gepredikt worden door de leerlingen, 8, 27—13, 37 58
1. De belijdenis van Petrus en de eerste lijdensprofetie 8, 27—33 58
2. De navolging van Jezus, 8, 34—9, 1 59
3. Gedaanteverandering op den berg, 9, 2—13 60
4. De bezeten knaap, 9, 14—29 62
5. Tweede lijdensprofetie, 9, 30—32 64
6. Laatste onderrichting te Kapharnaüm, 9, 33—50 65
a. Waarschuwing tegen eerzucht, 9, 33—37 65
b. Het gebruik van Jezus' naam, 9, 38—40 66
c. Plichten tegenover de leerlingen, 9, 41 vlg. 66
d. Over de ergernis, 9, 43—50 67
7. Op weg naar Jerusalem, 10, 1—52 69
a. De onontbindbaarheid van het huwelijk, 10, 1—12 . . . 69
b. De zegening van de kinderen, 10, 13—16 72
c. De rijke jongeling, 10, 17—22 72
d. Over rijkdom en armoede, 10, 23—31 74
e. Derde lijdensprofetie, 10, 32—34 75
f. Eerzucht der zonen van Zebedeüs, 10, 35—45 76
g. Bartimeüs, 10, 46—52 78
8. De blijde intocht, 11, 1—11 79
9. De gevloekte vijgeboom en de tempelreiniging, 11, 12—26 . . 81
10. De gezagsvraag, 11, 27—33 82
11. Parabel van de booze wijnbouwers, 12, 1—12 83
12. Over den belastingplicht, 12, 13—17 84

Bladz.
13. De vraag der Sadduceën, 12, 18—27 84
14. Het voornaamste gebod, 12, 28—34 85
15. De afkomst van den Messias, 12, 35—37 86
16. Strafrede tegen de schriftgeleerden, 12, 38—40 87
17. De penning der weduwe, 12, 41—44 88
18. De verwoesting van Jerusalem en het einde der wereld, 13, 1—37 89
a. De verwoesting van den tempel, 13, 1 vlg. 89
b. Inleidende vermaning, 13, 3—13 89
c. Voorteekenen van de verwoesting van Jerusalem, 13, 14—20 90
d. Voorteekenen van het einde der wereld, 13, 21—27 . . 91
e. De tijd van de verwoesting van Jerusalem, 13, 28—31 . . 92
f. De tijd van het einde der wereld, 13, 32 vlg. 92
g. De Menschenzoon komt onverwacht, 13, 34—37 . . . 92

D. Jezus' lijden, dood en verrijzenis, 14, 1—16, 20 93

1. Inleiding tot het lijdensverhaal, 14, 1—11 93
a. Beraadslaging der Sanhedristen, 14, 1 vlg. 93
b. De zalving te Bethanië, 14, 3—9 93
c. Het verraad van Judas, 14, 10 vlg. 94
2. Het laatste avondmaal, 14, 12—31 94
a. De voorbereiding, 14, 12—16 94
b. Het Paaschmaal en de voorspelling van het verraad, 14, 17—21 95
c. Instelling van het H. Sacrament, 14, 22—25 96
d. Voorspelling van de vlucht der apostelen en de verloochening van Petrus, 14, 26—31 96
3. Jezus' doodsangst, 14, 32—42 97
4. Jezus' gevangenneming, 14, 43—52 98
5. Jezus voor het Sanhedrin, 14, 53—15, 1 99
a. De eerste rechtszitting, 14, 53—65 99
b. Petrus' verloochening, 14, 66—72 101
c. De tweede rechtszitting, 15, 1 102
6. Jezus voor Pilatus, 15, 2—19 102
a. Het verhoor, 15, 2—5 102
b. Jezus of Barabbas, 15, 6—15 102
c. De doornenkroning, 15, 16—19 103
7. Kruisiging, dood en begrafenis, 15, 20—47 103
a. Simon van Cyrene, 15, 20 vlg. 103
b. Kruisiging en verdeeling der kleederen 15, 22—28 . . . 104
c. De bespotting, 15, 29—32 104
d. Jezus' dood, 15, 33—37 105
e. Gebeurtenissen bij Jezus' dood, 15, 38—41 105
f. Jezus' begrafenis, 15, 42—47 106
8. De vrouwen bij het graf, 16, 1—8 108
9. Aanhangsel. — Jezus' verschijningen, 16, 9—20 110
a. Verschijning aan Maria Magdalena, 16, 9—11 111
b. Verschijning aan de twee leerlingen, 16, 12 vlg. . . . 112
c. Verschijning aan de elf, 16, 14—18 113
d. Jezus' hemelvaart, 16, 19 vlg. 114

Bladz.
Het Evangelie van Lucas (inleiding) 117

Overzicht van het Lucas-Evangelie.

A. Jezus' geboorte en kindsheid, 1, 1—2, 52 135

1. Voorrede, 1, 1—4 135
2. Aankondiging van Joannes' geboorte, 1, 5—25 137
3. Aankondiging van Jezus' geboorte, 1, 26—38 143
4. Maria's bezoek aan Elisabeth, 1, 39—56 149
5. De geboorte van Joannes, 1, 57—80 155
6. De geboorte van Jezus, 2, 1—20 161
7. De besnijdenis en de opdracht in den tempel, 2, 21—40 . . . 170
8. De twaalfjarige Jezus in den tempel, 2, 41—52 176

B. Voorbereiding van Jezus' optreden, 3, 1—4, 13 180

1. Prediking van Joannes, 3, 1—20 180
2. Doop van Jezus en zijn geslachtslijst, 3, 21—38 184
3. Jezus' bekoring in de woestijn, 4, 1—13 188

C. Jezus predikt in Galilea, 4, 14—9, 50 190

I. Jezus' prediking te Nazareth en te Kapharnaüm, 4, 14—44 190

1. Jezus' eerste prediking, zijn bezoek aan Nazareth, 4, 14—30 . 191
2. Jezus in Kapharnaüm, 4, 31—44 196

II. Jezus' aanhangers en zijn vijanden, 5, 1—6, 11 198

1. De wonderbare vischvangst, 5, 1—11 198
2. Genezing van een melaatsche, 5, 12—16 202
3. Genezing van een lamme, 5, 17—26 202
4. Roeping van Levi, 5, 27—32 204
5. De vraag over het vasten, 5, 33—39 204
6. Over het onderhouden der Sabbatrust, 6, 1—11 205

III. Instelling der nieuwe hiërarchie en afkondiging der nieuwe wet, 6, 12—49 206

1. Keuze der apostelen en genezingen, 6, 12—19 207
2. De bergrede, 6, 20—49 207

IV. Jezus' Galileïsche werkzaamheid in haar volle ontplooiing, 7, 1—8, 56 212

1. De honderdman van Kapharnaüm 7, 1—10 212
2. De jongeling van Naïn, 7, 11—17 214
3. De vraag van Joannes den Dooper, 7, 18—35 216
4. De boetvaardige zondares, 7, 36—50 217
5. Jezus' gevolg, 8, 1—3 220
6. De parabel van den zaaier, 8, 4—18 222
7. Jezus' ware verwanten, 8, 19—21 223
8. De bedaring van den storm, 8, 22—25 223
9. De bezetene in het land der Gerasenen, 8, 26—39 223

Bladz.

10. Het dochtertje van Jaïrus en de vrouw, die aan bloedvloeiing leed, 8, 40—56 224

V. Vorming en zending der apostelen, 9, 1—50 226

1. De zending der apostelen, 9, 1—6 226
2. Meening van Herodes over Jezus, 9, 7—9 227
3. De broodvermenigvuldiging te Bethsaida, 9, 10—17 227
4. De belijdenis van Petrus, de eerste lijdensprofetie en de navolging van Jezus, 9, 18—27 228
5. Jezus' verheerlijking, 9, 28—36 229
6. De genezing van den bezeten knaap, 9, 37—43a 231
7. Tweede lijdensprofetie, 9, 43b—45 232
8. Geen verkeerde eerzucht, 9, 46—50 233

D. Jezus op weg naar Jerusalem, 9, 51—18, 30 233

I. Onderrichtingen over de uitbreiding van het Godsrijk, 9, 51—11, 13 234

1. De ongastvrije Samaritanen, 9, 51—56 234
2. Spreuken over de navolging van Jezus, 9, 57—62 236
3. Zending der twee en zeventig leerlingen, 10, 1—24 237
   a. De uitzendingsrede, 10, 1—16 238
   b. Terugkeer der leerlingen, 10, 17—24 241
4. Parabel van den barmhartigen Samaritaan, 10, 25—37 . . . 244
5. Martha en Maria, 10, 38—42 247
6. Vermaningen over het gebed, 11, 1—13 250

II. Toenemende vijandschap der schriftgeleerden en Farizeën, 11, 14—54 252

1. Jezus en de booze geesten, 11, 14—26 252
2. Zaligspreking van Jezus' moeder, 11, 27 vlg. 253
3. Het teeken van Jonas, 11, 29—32 254
4. Het licht van Jezus' leer, 11, 33—36 255
5. Strafrede tegen de Farizeën en wetgeleerden, 11, 37—54 . . 256

III. De ware gesteltenis van Jezus' leerlingen, 12, 1—59 . . . 260

1. Vermaningen tot de leerlingen omtrent de toekomst, 12, 1—12 260
2. Over de hebzucht, 12, 13—21 262
3. Geen zorg over voedsel of kleeding, 12, 22—34 264
4. De parabel van de wakende knechten, 12, 35—40 266
5. Vooral de apostelen moeten waakzaam zijn, 12, 41—48 . . 267
6. Geen vrede, maar strijd, 12, 49—53 268
7. De tijd dringt tot bekeering, 12, 54—59 269

IV. Israël laat zijn tijd voorbijgaan, 13, 1—35 270

1. Twee feiten, die tot bekeering vermanen, 13, 1—5 270
2. De onvruchtbare vijgeboom, 13, 6—9 272
3. Een genezing op den Sabbat, 13, 10—17 273

Bladz.
4. Twee parabels over het rijk Gods, 13, 18—21 275
5. Verwerping der Joden, roeping der heidenen, 13, 22—30 . . 275
6. Herodes, de vos; weeklacht over Jerusalem, 13, 31—35 . . . 278

V. Jezus leert in parabels, 14, 1—18, 30 279
1. Het gastmaal bij den Farizeër, 14, 1—24 280
a. De genezing van den waterzuchtige, 14, 1—6 280
b. Over de eerste en de laatste plaats aan tafel, 14, 7—11 . . 281
c. Over de keuze der gasten, 14, 12—14 282
d. De onwillige gasten, 14, 15—24 283
2. Jezus' ware leerling, 14, 25—35 286
3. Gods goedheid voor de zondaars 15, 1—32 287
a. De parabel van het verloren schaap, 15, 1—7 287
b. De verloren drachme, 15, 8—10 289
c. De verloren zoon, 15, 11—32 289
4. Over rijkdom en armoede, 16, 1—31 294
a. De onrechtvaardige rentmeester, 16, 1—9 294
b. De leerlingen moeten trouwe rentmeesters zijn, 16, 10—13 . 297
c. De Farizeën en de ware opvatting van de wet, 16, 14—18 . 298
d. De arme Lazarus en de onbarmhartige rijke, 16, 19—31 . . 299
5. Verschillende vermaningen tot de leerlingen, 17, 1—10 . . . 304
6. De tien melaatschen, 17, 11—19 305
7. De komst van het Godsrijk, 17, 20 vlg. 306
8. De komst van den Menschenzoon, 17, 22—37 308
9. Het gebed in tijden van vervolging, 18, 1—8 310
10. De Farizeër en de tollenaar, 18, 9—14 312
11. Jezus en de kinderen, 18, 15—17 314
12. De aardsche goederen en het rijk Gods, 18, 18—30 314

E. **Jezus te Jerusalem, 18, 31—21, 38** 315
1. Derde lijdensprofetie, 18, 31—34 315
2. Genezing van een blinde te Jericho, 18, 35—43 316
3. De tollenaar Zacheüs, 19, 1—10 316
4. De parabel van de tien ponden, 19, 11—27 319
5. Jezus' intocht in Jerusalem, 19, 28—48 323
6. De gezagsvraag, 20, 1—8 325
7. De parabel van de booze wijnbouwers, 20, 9—19 325
8. De belastingvraag, 20, 20—26 326
9. De vraag der Sadduceën, 20, 27—40 326
10. De afkomst van den Christus, 20, 41—44 328
11. Strafrede tegen de schriftgeleerden, 20, 45—47 328
12. De arme weduwe, 21, 1—4 328
13. De verwoesting van Jerusalem en het einde der wereld, 21, 5—38 328
a. Voorspelling van de verwoesting van Jerusalem, 21, 5 vlg. 329
b. Inleidende vermaning, 21, 7—19 329
c. Voorteekenen van de verwoesting van Jerusalem, 21, 20—24 330
d. Voorteekenen van de komst van den Menschenzoon, 21, 25—27 331
e. De tijd van de verwoesting van Jerusalem, 21, 28—33 . . 331
f. Vermaning tot waakzaamheid, 21, 34—38 332

Bladz.

F. Jezus' lijden, dood en verrijzenis, 22, 1—24, 53 333

1. Het verraad van Judas, 22, 1—6 333
2. Het Paaschmaal, 22, 7—23 333
3. Jezus' laatste vermaningen, 22, 24—38 335
   a. Vermaning tot nederigheid, 22, 24—27 335
   b. Belooning der apostelen, 22, 28—30 336
   c. Voorspelling van Petrus' verloochening, 22, 31—34 . . . 337
   d. De apostelen moeten zich gereed maken voor de groote beproeving, 22, 35—38 338
4. De doodsangst van Jezus, 22, 39—46 339
5. Jezus' gevangenneming, 22, 47—54 342
6. Verloochening van Petrus en bespotting, 22, 55—65 . . . 342
7. De veroordeeling door het Sanhedrin, 22, 66—71 343
8. Veroordeeling door Pilatus, 23, 1—25 344
   a. Het eerste verhoor, 23, 1—5 345
   b. Jezus voor Herodes, 23, 6—12 345
   c. Het tweede verhoor, 23, 13—25 347
9. De kruisweg, 23, 26—32 349
10. Jezus' dood, 23, 33—49 351
   a. De kruisiging, 23, 33 vlg. 351
   b. De bespotting van den Gekruisigde, 23, 35—38 352
   c. De rouwmoedige boosdoener, 23, 39—43 352
   d. Jezus sterft, 23, 44—49 354
11. Jezus' begrafenis, 23, 50—56 355
12. Verrijzenis en hemelvaart, 24, 1—53 356
   a. De vrouwen bij het ledige graf, 24, 1—11 356
   b. Petrus bij het graf, 24, 12 357
   c. De leerlingen van Emmaüs, 24, 13—35 358
   d. Verschijning aan de apostelen, 24, 36—43 364
   e. Laatste verschijning en hemelvaart, 24, 44—53 365

ERRATA.

Op blz. 102 moeten de 9de en 10de regel van den uitleg vervallen.
Op blz. 121 moeten de 29ste en de 30ste regel verwisseld worden.